

ALKOTÓ EMBEREK

2. JAVÍTOTT KIADÁS

AMATŐR MŰVÉSZETEK AZ EZREDFORDULÓN

ALKOTÓ EMBEREK

Kiadja a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Közművelődési Főosztálya

Felelős kiadó

KOVÁCSNÉ BÍRÓ ÁGNES

© Copyright 2001

ISBN 963 00 9324 3

Főszerkesztő

KOVÁCSNÉ BÍRÓ ÁGNES

Szerkesztő

TÓTH ZSUZSANNA

Társszerkesztő

KISS LÁSZLÓ

Szakmai lektor

B. dr. Gelencsér Katalin

A kötetben szereplő fotókat készítette

HORVÁTH ERNŐ

(Átvétel az *Amatőr Artium 2000* kötetből)

Borító grafikai terve

KEREKES LÁSZLÓ

Tipográfia és nyomdai előkészítés: Krébecz József, ASSA Kft.

Nyomta és kötötte a Gyomai Kner Nyomda Rt.

Felelős vezető: Papp Lajos vezérigazgató

Tartalomjegyzék

Kovácsné Bíró Ágnes: Előszó	9
Hoppál Mihály: A művészet szeretetéről. Ajánlás	11
Vitányi Iván: Amatőrművészet a mai Magyarországon. Bevezetés	15
Kiss László: Amatőr – amatőrség	21

NÉPMŰVÉSZET

Héra Éva: Az amatőr népművészeti mozgalmak helyzetének áttekintése (1990-2001)	49
Dr. Bánszky Pál–Beszprémy Katalin–Borbély Jolán: A tárgyalkotó népművészet az ezredfordulón	63
Novák Ferenc: A néptáncmozgalom művészeti irányzatai	91
Neuwirth Annamária: A gyermeknéptánc-oktatás és pedagógusképzés helyzete Magyarországon	101
Kobzos Kiss Tamás: Népzene-tanítási törekvések Magyarországon	117
Berán István: Falusi hagyomány a városba és vissza	127
<i>(Az egyes fejezetek végén szemelvényeket közlünk a megyei közművelődési intézményektől kapott véleményekből. Ezeket a továbbiakban külön nem jelezzük.)</i>	
Tímár Sándor: Tánchááz – táncháázmozgalom	137

VIZUÁLIS ÉS ELŐADÓMŰVÉSZETEK

Komolyzene

Dr. Baross Gábor: Nem hivatásos kórusművészet	155
Bodnár Gábor: A hangszeres komolyzenei együttesek helyzete az ezredfordulón	169

Báb

Mészáros Emőke: Amatőr bábjáték Magyarországon a harmadik évezred küszöbén	197
Lengyel Pál: Átmeneti állapot? Az amatőr bábozás hosszú menetelése	205
Tömöry Márta: A bábos szakterület helyzete	213

Színjátszás

Gabnai Katalin: A Corvin téri küzdelem után	233
Szakall Judit: A gyermekszínhátszó mozgalomról	245
Sándor L. István: Művészi tendenciák a gyermekszínhátszásban	257
A Magyar Drámapedagógiai Társaságról	265
Sándor L. István: Tendenciák a diákszínhátszásban	269
Vidovszky György: A diákszínhátszás	277
Nánay István: Mezsgyén - Felnőtt amatőr színjátszás	283
Tóth Zsuzsanna: Játékosok társadalma	293

Versmondás

Kiss László: Az életre keltett vers	317

Irodalom

Széki Patka László: Amatőr irodalom?	339

Tánc

Szalay Tamás: Tánc és közművelődés	347
Dr. Petravichné Matyaszó Olga: Az amatőr társastáncélet Magyarországon	357

Képzőművészet

Bálványos Huba: Amatőr képzőművészet, 2001	377
Fekete Márta: Az amatőr képző- és iparművészet helyzetképe az ezredfordulón	385

Kerékgyártó István: Naiv művészet	395
Schéffer Anna: Szabad Képző- és Iparművészek Országos Szövetsége	407
Film	
Dr. Buglya Sándor: Amatőrfilmes mozgalom és közművelődés	419
Győri Csilla: Amatőr filmes	427
Fotó	
Győri Lajos: Autonóm fotóművészet – nemzeti fotókulturális örökség	439
Szerzők	455
Függelék	
Az alkotás joga	463
Summary	
C. Szalai Ágnes: Creative Hungarians	469

E l ő s z ó

„...az amatőr az esztétikai magatartás, a művészettel szemben való magatartás két változatát képes egyesíteni magában. Amennyiben a művészethez, konkrétan az egyes műalkotáshoz kétfelől, azaz alkotóként és befogadóként egyszerre közelít. És különleges abban, hogy eleve közösségeket alkot. Azaz az amatőrmozgalomban a művészeti nevelés közösségben, és ami ennél fontosabb, a közösség által történik.” (Poszler György: Katarzis és kultúra)

A magyar társadalom életében hagyományosan nagy jelentősége volt és van a nem hivatásos művészeti tevékenységnek. Sokszor egy egész falu vagy város áll egy-egy alkotó vagy művészeti együttes mögött, akiknek munkája viszont kihat a település életére. Ezek a művelődő-alkotó közösségek felkutatják, bemutatják a helyi kultúra értékeit, szervezik, szebbé teszik az ünnepeket, elősegítik az ott élők identitásának erősödését. Az országos és nemzetközi ismertséget és elismertséget kiérdemelt alkotók és művészeti közösségek értékes művekkel gazdagítják a magyar kultúrát, és jelentős szerepet játszanak a magyar művészet külföldi megismertetésében.

Évtizedek óta nem jelent meg olyan összefoglaló tanulmánygyűjtemény, amely az amatőr művészeti ágak helyzetével, a különböző műfajok elemzésével, az amatőr alkotók problémáival, sikereivel, tevékenységük társadalmi hatásával foglalkozott volna. Az „Alkotó emberek” című könyv célja, hogy az amatőr művészeti ágak képviselői bemutassák sokszínű tevékenységüket, lássák meg azonosságukat és különbözőségüket, és ami a legfontosabb, ismertessék meg magukat az ország művészetkedvelő lakosságával.

A XXI. század elején bizonyos mértékig rákényszerülünk az amatőr tevékenység újraértékelésére. A kötet szerzői megkísérelték nyomon követni a kultúra e sajátos területén az elmúlt évtizedben történt változásokat.

Bármennyire igyekezett is a szerkesztői kollektíva, egy ilyen vállalkozás csakis csonka maradhat. Szándékunk ellenére kimaradt számos olyan tanul-

mány, amely megérdemelte volna a kötetbe kerülést. Az írások közlésének sorrendje pedig nem fontossági sorrend, az egyes fejezetek terjedelme nem minősíti az adott művészeti ágat.

Érdekes és tanulságos, hogy a szerzők – az amatőr művészeti ágak legmagasabb képviselői – különbözőképpen nevezik, fejezik ki az amatőrséget: nem hivatásos, független, autodidakta, autonóm. Remélem ez – ahogy a könyv egésze is – gondolkodásra, vitára biztat.

A kötet összeállítása során ébredtünk rá alapvető hiányosságokra. Példaként említem, hogy nincs elég adat a nemzetközi kapcsolatokról, a külföldi sikerekről. A gyűjtő, elemző munkát, ezek nyilvánossá tételét is folytatnunk kell.

Ezúton szeretném megköszönni mindazok áldozatos munkáját, akik hozzájárultak a kötet megszületéséhez. Külön elismerés illeti a megyei kollégákat értékes hozzászólásaikért.

„Ahol elvesznek a tradíciók, ott kilyukad az idő és elpereg a múlt” – vallotta Ansel Éva.

Bízom abban, hogy az Olvasó érdeklődéssel veszi kézbe, s a megismerés és ráismerés örömeivel tanulmányozza majd ezt a könyvet.

A szerkesztők nagy örömmel bocsátják Önök elé az Alkotó emberek újabb kiadását.

A 2000 példányban megjelent első kiadás 2003 első félévében elfogyott.

A könyvet széles szakmai körben terjesztettük, mégis kérték-kérik olyan hazai és határon túli intézmények, közösségek, ahová már nem jutott a kiadványból.

Igyekeztünk az első megjelenés hibáit kijavítani. Újabb tanulmányokkal, felfrissített megyei adatokkal gazdagítottuk a kötetet és angol nyelvű recenzióval láttuk el a külföldi terjesztés érdekében.

Az eltelt időszak pozitív változásait, a közművelődési szakterület elismerését jelenti, hogy 2002 őszén új kulturális miniszteri kitüntetés létesült, a nem hivatásos művészetek alkotóinak és alkotó közösségeinek adományozható Csokonai Vitéz Mihály Díj. A Nemzeti Kulturális Alapprogramnál új pályázati forrás keletkezett az amatőr művészeti együttesek külföldi megjelenésének segítésére.

Tudjuk, hogy a tanulmánykötet a bővítés ellenére sem teljes. Reményeink szerint azonban érzékelteti a százezernél jóval több, amatőr művészeti alkotással foglalkozó ember helyzetét, eredményeit és gondjait.

Köszönjük a támogatást és a segítséget.

A művészet szeretetéről

Ajánlás

A művészet szeretete az ember számára a szabadságot jelenti, a szellem szabadságát. Azt a kivételes képességet, amelynek segítségével az ember kiléphet a mindennapok rutinfeladatainak világából és megvalósíthatja önmagát. Felszínre hozhat valamit önmagából, amit csak a művészet segítségével tud megmutatni. Ez nagyon mély, belső igénye néhány embernek, olyanoknak, akikben él az alkotás igénye vagy éppen annak kényszere. Vagyis az amatőr művész az, aki nemcsak szereti a művészetet, de valamelyik ágát műveli, mégpedig gyakran igen magas színvonalon. Az elnevezés a latin *amator* (szerető) a művészetet szerető embert jelenti.

Az amatőr abban is szabad, hogy sokféle tevékenység közül választhat. Alkatának, érdeklődésének, képességeinek megfelelően kiválaszt egy művészeti ágat. Csak a jelesebbeket megemlítve, lehet amatőr képzőművész, festő vagy grafikus, lehet hagyományos vagy naiv festő, szobrász. A vizuális művészetek körében maradván lehet valaki fotográfus vagy amatőr filmes. Több ezren művelik a vizuális művészetek valamely ágát. Mintahogy a hazai kórusmozgalomnak is több tízezer tagja van. S ezen a ponton fel kell hívni a figyelmet az amatőr mozgalmak egyik legfontosabb jellemzőjére, arra, hogy a legtöbb közösségi tevékenység. Embercsoportok, együttesek művelik és élvezik az együtt éneklés, a közös zenélés, a csoportos táncolás élményét. Ez a közösségképző funkció az, ami napjainkban kiemelkedő társadalmi jelentőséget kölcsönöz ezeknek a mozgalmaknak.

A városi, különösen pedig a nagyvárosi létben magára hagyott, a közvetlen emberi kisközösségektől (család, rokonság, lakóhelyi ismerősök) elszakított és/vagy elidegenedett embernek szüksége van időszakos közvetlen emberi kapcsolatokra. Az éneklő, táncoló csoport ezt a kontaktust jelenti, nemcsak a gyógyító érintés, de azáltal is, hogy az együttesben mindenkinek megvan a

szerepe, helye, értéke, mert ő is hozzájárul a közös sikerhez. Sok esetben nem is a siker, hanem egyszerűen a részvétel a fontos.

Szerepet említünk, az amatőr színjátész mozgalmában valóban szerepek megformálóirol van szó. A színjátszást, a szereplést, szereptanulást már gyermekkorban lehet kezdeni – jellemformáló hatása feltehetően egy életre szóló élményt jelent majd. Etikai normát adhat egy-egy példakép vagy hős alakja, viselkedése. Mint ahogy a versmondó versenyek amatőr versenyzői ezreknek nyújtanak élményt, nem is szólva a saját épülésükről. A nemes irodalmi szöveg beépül az előadók és a hallgatók emlékezetébe, vagyis mint idézhető szentencia, példabeszéd a nemzeti identitást erősítő mechanizmusok egyike.

Végül, de nem utolsósorban említeni kell az amatőr népművészeti mozgalomban részt vevő százazreket. Ők valóban egészen különleges szereplői az amatőr mozgalmaknak. Egy rohamosan globalizálódó, egyszínűvé váló világban ők a hagyományok fenntartói. A városi életformát élő tömegben ők azok, akik még nem felejtették el a falusi lét közösségteremtő melegét és biztonságát.

Ők a globalizmus világában azok, akik felismerték, hogy a helyi hagyományoknak értéke van. A „kicsi” szép és különleges szint jelent, a falusi, vagyis a kisközösségek összetartó ereje érték, értékesebb, mint a rohanó konzumidiotizmus. A lokális kultúra emlékei különleges szint képviselnek az egyre szürkülő sivar betonrengetegben, ezért egyszer csak többek visszafordultak a gyökerekhez.

Ez a fordulat a XX. század második felében, úgy a hetvenes évek elején, közepén indult el. Nálunk Bartók és különösen Kodály hatására ez a visszafordulás egyben az akkor tagadott modernizmus jegyében született. Ez egyben a táncházmozgalom születésének ideje is. Ezekkel egy időben bontakozik ki a népművészeket felkaroló népművészeti táborok rendszere, ahol a különféle régi nép mesterségek (szövés, fonás, fafaragás) egymás mellett, egymást erősítve új közösségi élményt ad a résztvevőknek, és az internacionalizmus tengerében a nemzeti önazonosság kicsiny szigetei lehetnek ezek az összefüggések.

Az estvéli együtt éneklés, a tánctanulás, énektanítás a fiataloknak, a közös főzés és együtt evés (communio) közösséget (communitas) teremt. Soha nem felejtendő élménye e sorok írójának a tokaji népművészeti táborok világa a hatvanas évek végén, ahol és amikor közvetlenül érezkelhette a hagyományok, a folklór, a néptánc, a népdal, a faragóművészet továbbélését. Csak néhány megszállott amatőr mesterre van szükség, ha azok átadják az éneket, megtanítják a dallamot, a tánclépést vagy a faragómozdulatot, akkor talán egy jó időre tovább él az egykori helyi hagyomány.

Többek között ezért is határozta el az UNESCO, hogy a tárgyi emlékek mellett a jövő számára meg kell menteni, meg kell őrizni az emberiség szellemi és szóbeli hagyományait és tudásanyagát is. Ez utóbbi a különféle mesteriségek és a helyi természet ismeretanyagát is jelenti. Nem véletlen, hogy a kultúrpolitikusok felismerték, hogy az ilyenfajta tudás és a népművészet együtt tudja a kihaló kultúrák értékeit megmenteni.

A művészi megnyilvánulások a kultúráknak a legbelső magját alkotják. A tárgyi világ változhat, könnyebben lecserélhető, de egy dal művészi megformálása, egy táncmozdulat vagy gesztus kevésbé. Az amatőr művészek – különösen pedig a népművészetek valamely ágát művelők ily módon az adott kultúra önazonosító stílusjegyeinek megőrzésén munkálkodnak. Ma már nyilvánvaló, hogy szerte a világon a helyi kultúrák divatba jöttek, pontosabban elérkezett az ideje a lokális hagyományok értékeinek, az értékek felmutatásának.

Amatőrművészet a mai Magyarországon

Bevezetés

Az úgynevezett amatőrművészet a modern társadalom egyik érdekes és fontos jelensége. Méghozzá egyszerre több szempontból is: az egész művészeti élet, a társadalom mindennapi élete, az élet minősége, a felnövekvő nemzedék társadalmi beilleszkedése szempontjából egyaránt.

Ez azt is jelenti, hogy rendkívül komplex jelenség. Ha az egészet akarjuk vizsgálni, filozófiai, szociológiai és pszichológiai vonatkozásban egyaránt sokkal mélyebbre kell ásnunk, mint amit az éppen jelen lévő amatőr művészeti mozgalmak adatai – tehát a jelen könyv is – mutatnak. Ugyanakkor azonban ezeknek a meglévő mozgalmaknak éppen ezek a mélyebb összefüggések adják meg az igazi értelmét.

Filozófiai értelemben arról van szó, hogy az esztétikum mint alapvető emberi érték nemcsak a művészetben van jelen, hanem az egész emberi életben. A szép, a jó és az igaz egymás testvérei, egymás nélkül nem léteznek. Nemcsak a szorosabban vett művészet hordozza az esztétikai értéket, hanem a mindennapi élet, a viselkedés, az öltözködés, a ruházkodás, a lakás. De ott van az esztétikum a cselekvésben és az erkölcsben, az élet értelmességében, a közösséggel való kapcsolatban is. Ott van mindenben, amit az ember mond, vagy – tágabb értelemben, a modern informatika és kommunikációelmélet nyelvén: amit az ember kommunikál. Ahogy a nagy nyelvész, Roman Jakobson mondta, minden emberi mondatnak van egy „referenciális” és egy „poetikus” funkciója, minden emberi megnyilvánulásunk át meg át van szöve az esztétikummal. Még akkor is, amikor nem veszünk róla tudomást. A művészet maga csak mintegy sűrítőménye a mindig is jelen lévő poézisnek.

Éppen ezt vizsgálja a szociológia: hogyan él az esztétikum a társadalomban. A történelem kezdetén, a törzsi és népi társadalmakban a művészet nem vált szét az élet más jelenségeitől. A paraszti nyelvben nincs is rá szó, mind a művészet, mind a kultúra terminusa későbbi eredetű. A paraszti gondolkodás és eszmélkedés ismeri a dalt, a mondákát, a hazafilati tárgyak készítését, a

táncot, de valamennyit az életbe szöve használja. Énekel és táncol a lakodalomban, a temetésen, a fonóban, munka közben (aratáskor), de nem tart színielőadást, koncertet vagy kiállítást. Nincsenek művészek (még kevésbé hivatásosok és amatőrök) meg nem művészek.

A fejlettebb társadalmakban, mindenekelőtt az újkor polgári világában azonban szétválnak és többszörösen rétegződnek ezek a funkciók. Az egész életet a differencializálódás jellemzi, kialakulnak és elkülönülnek az egyes foglalkozások. Külön réteggé alakul az értelmiség, benne a művészek. És kialakulnak azok a csoportok is, amelyek már szisztematikusabban foglalkoznak a művészettel, mint a népi-paraszti társadalomban, de nem olyan szisztematikusan, mint azok, akik hivatásuknak is választják.

A két csoport között soha nincsen kínai fal. Különösen, ha azt is tudomásul vesszük, hogy a professzionális státus önmagában nem garantálja az értéket. Mindig lehetnek és vannak olyanok, akik foglalkozásuk szerint professzionalista művészek, de műveik értéke csekély. (Ez a Mozart–Salieri ellentét örök forrása – bár Salieri persze csak Mozarthoz viszonyítva volt kontár, a szakmai tudásnak birtokában volt.)

És mindig lehetnek, vannak olyanok, akik nem is akarnak a művészetből megélni, mégis a legmagasabb értéket teremtik meg. Mint például Franz Kafka, aki mindvégig megmaradt banktisztviselőnek, és művét meg akarta semmisíteni. Még azt is hozzátehetjük, hogy a két foglalkozásszerű ágazat között mindig is volt egy dinamikus feszültség. Olykor, amikor a profi művészet valamely műfajban megmerevedik, epigon jellegűvé válik, az amatőrök oldaláról jön a megújulás. (Így volt ez például a színházi életben vagy a táncban a XX. század elején.)

Érdekeselek a számszerű összefüggések. Én magam jó harminc évvel ezelőtt a zenei életben számoltam végig. A professzionalista zenészek aránya (akik abból élnek és megfelelő végzettséggel rendelkeznek) a társadalomnak 2-3 százalékát alkotják. Amatőrzenével szervezeten a társadalom 10-15 százaléka kerül kapcsolatba. A zene valamilyen igénytel rendelkező közönségét 20-30 százalékra lehetett akkor becsülni. Ezek az arányok azóta változtak valamit, részben a „beat”- és a popjellegű zenei műfajok előretörése, részben a telekommunikációs eszközök fejlődése által. A rétegződés azonban ma is fennáll.

Az amatőrművészet ily módon konkrét társadalmi funkciót tölt be. A társadalomnak a foglalkozásszerű művészeknél sokkal szélesebb rétege számára teremti meg az esztétikai kifejezés és az esztétikai öröm lehetőségét. Az ifjúság soraiban belőlük rekrutálódnak mindazok, akikből majd hivatásos

művészek lehetnek, mindazok, akik értő közönségként fogadják be a művészetet, a felnőtt lakosság körében pedig ők az esztétikai érték tudatos hordozói.

Mindezt végiggondolva érthetővé válik az amatőrművészeti mozgalmak történelmi és jelenbeli jelentősége. Történelmi jelentőségről is beszélhetünk, hiszen már a XIX. században megtaláljuk kezdeteit (énekkarok, zenekarok, színjátszó körök formájában), a XX. században pedig minden nagy történelmi korszakban fontos szerepet vittek az új nemzedékek magatartásának kialakításában. Elég itt a harmincas évek nagy művészeti mozgalmaira (például a Kodály és Bartók szellemében megújult énekkari mozgalomra, a hirtelenül több száz csoportban szerveződő néptáncmozgalomra) gondolnunk. Ugyanígy említhetjük, hogy a hetvenes–nyolcvanas években a drámai körök, a táncházak, a néptánccsoportok vagy a képzőművészeti körök munkájában szinte elemi erővel tört fel az a demokrácia iránti igény, amely aztán később a kilencvenes évek változásaiban öltött testet.

Nem naiv játszadozásról van tehát szó, hanem széles körű társadalmi jelenségről. A felnövekvő új nemzedékek nemcsak esztétikai értéket sajátítanak el, hanem a közösségi magatartás, a szolidaritás elemi formáit is, nemcsak magukat fejezik ki, hanem identitásuk megformálásához is itt kapnak segítséget. Anélkül, hogy ezt szüntelen és dagályosan kellene kimondani.

Aki részt vett ilyen munkában, tudja, hogy fiatalok és felnőttek tíz- és százazezeinek – nem túlzás: millióinak – nyújtott életre szóló élményt. Érdekes azonban, hogy erről sokszor megfélekeznek. 1956 után sokan azt hitték, hogy az amatőrmozgalmaknak már vége, azokat csak felülről hozták létre. Nagy volt aztán a csalódásuk, hogy pár év alatt több tagjuk lett, mint bármikor azelőtt. 1970 körül meg arról cikkeztek a folyóiratok, hogy a népművészeti mozgalmaknak van vége, az új jelenségek (például a könnyűzene új hullámai) mindenestül elsodorták. Újabb csalódás érte őket: a táncházmozgalom, a tárgyformáló népművészet nagyobb erővel jelentkezett, mint azelőtt. 1990 után is sok volt az aggódó, sőt sok volt a kárörvendő hang is. Ők azt gondolták, hogy az egész amatőrmozgalom a sztálinizmus terméke, nem lesz rá többé sem igény, sem szükség. És mit látunk: a mozgalmak ma is élnek. Mint ahogy élnek az Amerikai Egyesült Államokban, Francia- vagy Németországban és Japánban, meg Fekete-Afrikában és Dél-Amerikában, mindenütt más és más formában, más és más körülmények között, más eredménnyel, de mindenütt.

Igaz, sokszor nehezen, sokszor kínlódva, sokszor önmagukkal, sokszor meg új jelenségekkel birkózva. Éppen azért van ez így, mert élő, szerves jelenségről van szó. A társadalmi átalakulás maga is sok nehézséget hozott (többek között a külső körülményeket, tehát mindenekelőtt a „fenntartókat” tekintve).

Volt egy megrendülés, voltak, vannak és lesznek válságok is. Egészben véve azonban a mozgalom ma is szerves, rangos része az egész társadalom egyetemes művelődésének.

Ez a könyv képet igyekszik adni az amatőr művészeti mozgalom, pontosabban mozgalmak jelenlegi helyzetéről és problémáiról. Amint a mozgalom is sokszínű, sokszínű ez a kép is. Nem is mindig egyenletes, műfajok, irányzatok és olykor a szerzők szerint sem. De őszinte a kép, és így együtt áttekintést nyújt az egészről. Remélem, sokan forgatják majd haszonnal mind a mozgalmak résztvevői, mind támogatói, sőt talán azok is, akik eddig nem voltak közel hozzájuk, de most szeretnének többet tudni róluk. És talán segít majd a mozgalmak új sikereiben is.

Horváth Zoltán: MISZTIKA
Fa, 26x20x18 cm

Amatőr – amatőrség

A művészet mibenlétéről jóformán egyetlen valamirevaló megállapítást sem tehetünk úgy, hogy ellentmondásokba ne bonyolódjunk.

(Hauser Arnold)

Az amatőr művészeti tevékenységnek, mint az aktív művelődés egyik eredményesnek tekinthető – konkrét, autonóm közösségek és egyének által létrehozott és öntörvényű művészeti értékekben is megragadható – formájának, megkülönböztetett szerepe és funkciója van az ország kulturális és művészeti életében, jelesen a közművelődés rendszerében.

A lakosság egy jelentős, a művészetekre nyitott, fogékony rétege, szabadidejének tekintélyes részét művészeti alkotás létrehozására fordítja, sok esetben olyanra, amely a magyar kultúra egy sajátos, semmi mással nem helyettesíthető produktuma, és professzionális megfelelője (kórusmozgalom, népművészeti alkotások) sincs. A létrehozott művészeti alkotásokkal részt vesznek a kulturális szolgáltatás rendszerében, helyenként (pl. kistélepusülésen vagy közösségekben) a művészi értékek egyedüli közvetítőjeként. Állíthatjuk, hogy a kulturális kínálat, a műsorellátás tekintetében nélkülözhetetlen, mással nem pótolható szerepet töltenek be az amatőr művészeti csoportok, illetve az általuk létrehozott értékek.

Az amatőr művészeti tevékenység, elsősorban társadalmi szerepvállalása, tömegessége, szervezettsége és irányítottsága szempontjából az elmúlt 100-130 év társadalmi jelensége, amely elsőként az énekkari mozgalomban testesült meg. E tanulmány keretei nem adnak lehetőséget arra – és nem is feladata –, hogy bemutassuk az egyes művészeti ágak és mozgalmak kialakulását, fejlődési szakaszait és a különböző társadalmi, politikai (rendszerek) viszonyok közötti helyzetét és funkcióit.¹

---

1 Eltérő szerepe és funkciója volt a polgári fejlődés szakaszában, a két világháború közötti időszak művelődési viszonyai és az utolsó negyven év társadalmi viszonyai között.

Az amatőr művészeti mozgalom összetett – a későbbiekben látni fogjuk – társadalmi szerepvállalása, hatása és ezzel együtt megbecsültsége az elmúlt két évtizedben jelentősen átalakult, illetve a hangsúlyok és különböző funkciói megváltoztak. Közművelődési beágyazottsága okán változásai nagyrészt egybeesnek a művelődéspolitikai váltásaival, a közművelődés korszakváltásaival. A legjelentősebb változás és hangsúlyeltolódás a rendszerváltás; a társadalmi, politikai, hatalmi intézményrendszer, a gazdaság átalakulása, az önkormányzati rendszer kialakulása, a társadalmi javak elosztása redisztribúciós rendszerének megváltozása után következett be.

Fogalmi problémák

A címben jelölt szavak hallatán az emberek képzeletében – s elsősorban a mindennapi gondolkodásban – a legkülönbözőbb asszociációk indulnak meg. Sok mindenre gondolnak, a fotóamatőröktől kezdve az amatőr színjátszóig, több művészeti ág az eszükbe jut, de többnyire minősítő jelzőként értelmezik, esetenként a diletánssal azonosítják. Az olasz diletto szó szeretetet, a dilettsari gyönyörködést, élvezetet, a dilettaire gyönyörködtetést, szórakoztatást jelent, melynek nincs olyan pejoratív felhangja, mint a magyarban, ahol a diletáns kifejezés a mindennapi szóhasználatban ügyetlent, képzetlent, a dolgokban járatlant jelent. A francia nyelvben az amateur és a dilettante kifejezések lényegében ugyanazt a tartalmat takarják, mint az olaszban. Az angol nyelvben a francia eredetű amatőr kifejezés honosodott meg. A nemzetközi gyakorlatban elterjedt a non-professional (nem hivatásos) kifejezés, amellyel egyfajta elkülönülést szándékoznak kifejezni az amatőröktől. Használatos még a műkedvelés kifejezés, amely a művészeti tevékenységet kedvteléssel, szórakozással, örömködéssel azonosítja. Igen elterjedt az öntevékenység kifejezés, ami a művészetek gyakorlásán túl egyfajta önművelést, tanulási folyamatot is feltételez.

A népművészet különböző területei sok vonatkozásban alapvető hasonlóságot mutatnak az amatőr területekkel, mégis eltérő társadalmi funkciójuk miatt általában elkülönítetten nevesítjük.

A naiv kifejezést többnyire a képzőművészetben használják, ahol a kifejezés egyfajta stiláris, látásbeli, technikai különbözőségeket jelent. Angliában az outside (külső, kinti, kívüli), franciáknál az art brut (brutális művészet), a cseheknél az insit (az ember személyisége hozza létre, belülről fakad), Európán kívül pedig (Afrika, Óceánia stb.) a naivokat primitíveknek nevezik.

Az amatőr szinonímájaként időnként felbukkan az autodidakta kifejezés, ami tévedés, a szó azt jelenti, hogy önmaga tanulta meg a művészet alapvető fogásait, a művészeti ág szakmai, technikai ismereteit. A naiv művészet esetében erről egyáltalán nincs szó, mivel éppen az adja különleges minőségét, hogy az alkotó látásmódot, kifejezési lehetőséget (perspektíva, ecsetkezelés stb.) egyáltalán nem tanulta.

Tarthatatlan az az álláspont is, mely szerint az amatőr képzetlen, mert ebben az esetben is van tanulási folyamat. Önmaga, vagy valamilyen csoportos formában, szabadiskolában, képzett szakmai vezető segítségével különböző csoportokban sajátította el azt a tudásanyagot, ismeretet, amely a műalkotás létrehozására képesítette.

S ha mindehhez hozzátesszük, hogy a mindennapi gyakorlat, sőt a művelődéspolitikai, a művelődéstudomány is, igen vegyesen használja a kifejezést, az öntevékenységtől az amatőrön keresztül a műkedvelésig, akkor a zavar csak tovább fokozódik, és nem véletlen a tevékenység elnevezésének pejoratív csengése sem.

Az amatőr „mozgalom” önmaga is – védekezésül – olyan új elnevezéseket használ, amelyekben arra törekszik, hogy a hivatásos művészetektől csak a kereső foglalkozás szerinti különbözőséget érzékeltesse. Egyre gyakoribb a nem hivatásos, az alternatív, a szabad vagy független kifejezés is. Egyes művészeti ágakban ez a másság esetenként felfogásbeli, stílusi, kifejezésbeli, értelmezési különbözőséget is jelent, vagy jelentett különböző korszakokban. Elég, ha csak az amatőrfilm vagy az amatőr színjátszás sajátos eszközeire, kifejezésbeli különbségére, esetleg közösségi jellegére gondolunk, vagy a naiv képzőművészetre.

A továbbiakban a legelterjedtebb kifejezést, az „amatőr”-t mint átfogó kategóriát használjuk. Érdemes áttekinteni, hogy az idegen eredetű szó, az amatőr vagy amatőrség tartalma mit jelent az esztétikai kérdésekben, azok pszichológiai vonatkozásaiban. A szakirodalomban sokféle megközelítés létezik, leginkább a művelődéstudomány, kisebb mértékben a befogadásvizsgálat, illetve szociológia foglalkozott azzal a sajátos állapottal, társadalmi státussal, amit az amatőrség jelent vagy éppen jelentett más és más társadalmi-politikai környezetben. A mi feladatunk, hogy az amatőrséget, az amatőr művészeti tevékenységet művészeti és kulturális közéletünkben betöltött szerepe felől vizsgáljuk, mert a jelenséget művészeti és közművelődési jelenségnek tekintjük.

Az amatőr vagy amatőrség kifejezés más és más tartalmat és minőséget takar a különböző művészeti ágakban, de egyben szinte mindegyik meg-egyezik, hogy olyan személyek, egyének gyakorolják a művészetet, akiknek

nem kereső, jövedelemszerző tevékenységük az alkotó művészeti tevékenység. Ha megvizsgáljuk az amatőr és a profi (vagy hivatásos) művészek közötti különbséget és azonosságot, pontosan kirajzolódik, hogy a határok hol húzhatók meg, melyek a markáns különbségek, de leginkább az, hogy melyek azok az egyezőségek, amelyekkel bizonyítható az összetartozás. Rendkívül összetett és bonyolult a képlet, mert vegytiszta módon szinte egyetlen művészeti ágban sem definiálható markáns és meghatározó különbség.

Bizonyos művészeti ágakban már a kérdésfeltevés is céltalan, tudniillik vannak olyan művészeti ágak vagy azok területei, ahol egy tevékenységnek, egy sajátos művészetnek nincsen hivatásos, professzionista megfelelője. Elég, ha csak a gyermekrajzra gondolunk: bizonyos jegyeiben és az alkotás folyamatának mibenlétében hasonlóságok fedezhetők fel az expresszionista festészet és a gyermekrajz alkotómódszere között. Talán hatásosabban lehet bizonyítani a kérdésfeltevés tarthatatlanságát a népművészeti fogantatású népdallal. Nemzeti népdalkincsünket s főleg annak eredeti, autentikus vonatát nem az a néhány foglalkozásszerűen gyakorló énekes örökíti tovább, őrzi, és végső soron jeleníti meg, hanem azok a „névtelen” vagy névvel jelzett sokak, „népművészek”, akik a mindennapok közösségi élményeként „élik” meg a dalolást.

A hazai kórusmozgalom – esztétikai érték létrehozására képes jelentős réteg – reprezentálja azt a zenei kultúrát, amely világszínvonalú, és nem az a néhány hivatásos kórus, amely az országban létezik, működik.

Nyilvánvaló, hogy ami teljes mértékben közös bennük, az a művészeti alkotás létrehozásának a vágya. Hiszen az amatőr és a hivatásos művészeknek ugyanazokat a technikai, stílári, műfaji, közelítésbeli problémákat kell megoldaniuk, ugyanazokkal a kérdésekkel kell szembenézniük. Természetesen ez azt is jelenti, hogy az amatőr is nagyjából ugyanazokat a szakmai ismereteket sajátítja el, illetve tudja, mint a professzionista. Egy előadóművésznek, legyen az amatőr vagy hivatásos, ugyanazokkal a beszédtechnikai készségekkel kell rendelkeznie, s ugyanazokat a módszereket kell megtanulnia és gyakorolnia a készség megteremtéséhez.

Az eltérés abban ragadható meg, hogy milyen:

1. az odavezető út (a tanulási, elsajátítási folyamat milyen formában valósul meg, iskolai keretek között vagy önképzéssel, esetleg csoportos-közösségi formában),
2. a megközelítés, a személyes viszony, az attitűd.

Közismert tény, hogy a társadalmi munkamegosztásban – eltekintve a korai társadalmaktól, ahol a törzsi művészetet is megtestesítő sámán vagy varázsló

a mai szóhasználatlaltól élve professzionális, hivatásos, ebből a tevékenységből élő művész is volt – csak a különböző társadalmakban és kultúrkörökben, ezen belül is az erős államalakulatokban voltak hivatásos művészek, akik mai rangjukat a reneszánsz idején érték el. A művészi alkotóképeség és tevékenységrendszer szétválása és differenciálódása ténylegesen a kapitalizmus korai szakaszában zajlott le. Ekkor jelent meg az önálló professzionista művészet, pontosan akkor, amikor a műalkotás árujellege is hangsúlyossá vált. Az ezt megelőző korokban – az alkotás és befogadás, a termelés és fogyasztás nem vált ilyen élesen ketté.

Phediasz pompázatos tevékenységén, alkotásán látható, hogy már a görögöknél kialakult egy olyan réteg, amely hivatásszerűen készítette azokat a mai értelemben vett műalkotásokat, amelyek kultikus tulajdonságukon túl művészi kifejezésükkel az előbbinél sokkal többet jelentettek.

De vajon minek tekinthetjük a lenyűgöző görög kerámiákat, kancsókat, amelyek egyedi alkotások, és amelyeket vélhetően névtelen amatőrök vagy éppen hivatásos művészek alkottak. Ebben az esetben hol a határ? Kik voltak azok, akik ezeket a tökéletes műalkotásoknak tekinthető és fantasztikus látásmódról, képességekről árulkodó műveket alkották, amatőrök vagy művelt alkotók? Képzett művészek.

S mit jelent a képzettség? Vajon a mai értelemben vett művészeti iskolák diplomás művészei voltak, vagy csupán egy szellemi műhelyben elsajátított tudás ismeretében alkotó névtelen személyiségek?

„A kultúrfolyamat... a művészetet lassanként elválasztotta az eredeti alaptevékenységtől, amelyben a közösségi élet vitális funkciója volt, és az egyes ember szabad, önálló tevékenységévé tette”. Ezzel művészeti tudását a legmagasabb műveltség privilégiumává tette.

Amatőrség – képesség – iskolázottság

Érdemes továbbgondolni ezen a szálon is az amatőrség problémáját. Joggal állíthatjuk, hogy minden emberben latensen meghúzódik a képesség a művészi alkotás létrehozására. Az alkotó tevékenység olyan ősi, társadalmi megnyilvánulás, amely egyrészt tiltakozik az emberi képességek osztályozása ellen, másrészt vágyakozás annak az ősi állapotnak a visszaállítására, amelyben az emberi tevékenység komplexebb módon értelmeződik, s a mindennapi kultúra része a „művészet törvényei szerint való alkotás”. Erre az ősi állapotra utalnak a primitív társadalmakban végzett kutatások. A kutatók szá-

mos esetben találtak arra utaló jeleket, jelzéseket, hogy a primitív társadalmak alkotói a hasznosság kritériumán túl az esztétikum kritériumainak megfelelően hozták létre használati tárgyait.²

Hasonló megfigyeléseket tapasztalhatunk a paraszti kultúrák vizsgálata közben is.

A '60–70-es években született táncházmozgalom ahhoz a tiszta forráshoz nyúlt vissza – az utolsónak nevezhető pillanatban –, amelyben még egy teljes világképbe helyezhető, a helyi társadalom saját törvényei szerint működő közösségi létet tudott felfedezni, és követendő mintaként beépíteni a hazai kultúrába. A széki vagy mezőszéki táncrend nem művészet, még akkor sem, ha léteznek katartikus elemei (nem is így élték meg, mint ahogy hazai követői sem művészetként gyakorolják), hanem elsősorban közösségi együttlét és szórakozás, magatartásforma, tradicionális és teljes világkép is egyben.

Természetesen nemcsak a latensen meghúzódó művészi alkotás, hanem a szép, az esztétikum felismerésének, befogadásának tudattalan, genetikailag kódolt készségét is meg kell állapítanunk. Ez azért fontos számunkra, mert az amatőr alkotó egyszerre mint befogadó-műélvező és mint alkotó vesz részt a folyamatban.

Az ember felszabadult cselekvéseit örömrészlet kíséri: a mozgás és a játékok okozta örömtől a tanult viselkedésformák magas szintű automatizmusain át az esztétikai tevékenység és a gondolkodás szabad elevenségéig.

A tárgyak keltette esztétikai inger – amely kizárólag a kiváló tulajdonságokban (harmónia, arány, összhangzat stb.) nyilvánul meg – maga az örömrészlet. „A színtelen fény hullámjainak káoszából éppen a szerves természetben oly ritka spektrálszínek, a szabálytalan formák végtelen gazdagságából éppen a szabályos, szimmetrikus formák, a lehetséges mozgások végtelenjéből éppen a ritmikus mozgások jelennek meg a kiváltójelekben”. (Kiváltójelek azok, amelyek kirínak környezetükből, K. Lorenz ezt az állatvilágra vonatkoztatva használja.) Ezek primitív örömök, a szabályos geometrikus formák, az élénk színek, amelyek a természeti népek kultúrájában, tárgyaiban megtalálhatók, utalnak arra, hogy maguk a formák és azok „szépségei” közel állnak a természeti széphez. A „tárgyban” megélt örömrészlet végponttá válhat.

Az öröm tudatos és tudattalan átélése, illetve az öröm állapotára való tudatos törekvés az emberi lét elidegeníthetetlen sajátja és mozgatórugója. Az intellektuális örömszerzés az amatőrtevékenységben kettős irányultságú,

2 In. Művészetpszichológia: Irvin L. Child: A művészi élmény hatása. 458. p.

egyrészt az alkotás öröme, amelyben az egyén önmagát gazdagítja, amely önmagára irányul, másrészt arra a közösségre, amelyben maga a tevékenység, az alkotás megvalósul, harmadrészt arra a közönségre – amely egyben saját „másodlagos” közössége is –, amely számára a megmutatkozás, a szembesülés közegét és élményét adja.

Mitől válik valaki íróvá, hiszen íróiskola nincs. A bölcsész, illetve az irodalomhoz közel álló végzettségűek nem írók, és tudjuk, hogy az „íróság, költőség” kritériuma nem ettől függ. Gondoljunk Ady Endrére, József Attila befejezetlen egyetemi „képzettségére”, Veres Péter „iskolázatlanságára” vagy Németh László orvosi diplomájára. Lehet-e megfelelő technikai, szakmai tudás nélkül, az anatómia, a tér, a perspektíva, a színharmonia, az arányok ismerete nélkül esztétikai minőséget, képzőművészeti alkotásokat létrehozni?

A válasz egyértelműnek tűnik: nem. Vagy mégis?

Gondoljuk csak végig, így van-e? A fantasztikus ráérzésű, szinte a génekben hordozott, sajátos látásmódú és kifejezőképességű, tudatlan gyermekrajz, amely nem tiszteli a konvenciókat, melynek technikája, színvilága, meglepő arányai a reveláció és eredetiség és nem utolsósorban esztétika erejével képes hatni.

Hogyan is van ez? Nem tanulta. Nem közösségi élmény, vagy csak annyiban, amennyiben minden emberi megnyilatkozás – még a genetikailag kódolt is – az emberi nem kollektív tudataként közösségi élménynek tekinthető. Itt a bizonyíték arra, hogy nem iskolázottság kérdése a valódi művészet létrehozása, hiszen a gyermek a művészeti kifejezés technikáit nem tanulta, azt nem tudatosan használja. Tehát a lényegi különbség nem a tudatosságban ragadható meg.

Amíg a gyermek öntudatlanul, ösztönösen használja a szürreális formákat és látásmódot, addig a szürrealista művészek „belső modell”-ként fejlesztették ki e képességüket. De Chirico, a „képromboló” 1931-ben így ír: „Ahhoz, hogy a műalkotás valóban halhatatlan legyen, teljesen át kell hágnia az emberinek határait: a józan észnek és logikának hiányoznia kell belőle. Ennélfogva az álomhoz és a gyermeki mentalitáshoz kell közelednie.” A gyermekrajz csupán egy bizonyos absztraháción és kifejezőmódon belül képes alkotni, ami nem jelent sem kevesebbet, sem többet – ezért a művészettörténet vagy az esztétika csupán a művészi kifejezés és megnyilvánulás egy sajátos lehetőségének tekinti a gyermekrajzot.

De ahhoz nem fér kétség, hogy művészetről beszélhetünk, hiszen: „Bármilyen legyen is a tényező, ami a gyermek fejében egy tárgy lerajzolásának szándékát idézi elő, a kivitelezett rajz korántsem szolgai reprodukciója ennek vagy

annak az érzékletnek, amelyet a rajzoló a tárgy vagy egy megfelelő rajz látványától kapott. A kész rajz a lerajzolandó tárgynak a gyermek fején át bekövetkezett fénytörése, eredeti rekonstrukció, amely spontaneitása mellett is igen bonyolult feldolgozási folyamat eredménye.”³

Vannak olyan szakírók, akik a gyermekrajzot a művészettől elkülönítetten kezelik és veszik figyelembe, de vannak olyanok is, akik tagadják ezt a fajta felosztást, mert úgy ítélik meg, hogy „nincs gyerek- és felnőttrajz”.

Kísérlet az amatőr fogalmi meghatározására

Az amatőrséget definiálhatjuk a társadalmi munkamegosztásban betöltött funkciója szerint vagy a művészetekhez való egzisztenciális viszonya alapján. E szerint fogalmazhatunk úgy, hogy amatőr művésznek tekinthető az az alkotó, aki foglalkozását illetően nem sorolható a hivatásos művészek közé: azaz tevékenységét a művészetek szeretete, önmagából fakadó öntevékenység, a megmutatás, és mint látni fogjuk, a tanulás és befogadás vágya serkenti, de képes esztétikai érték – művészet létrehozására is. Ha az ember felől közelítünk és a művészi alkotókészség felől vizsgáljuk, akkor láthatjuk – a művészi alkotókészség olyan, az emberi lényeghez tartozó általános tulajdonság, ami társadalmanként, változó körülmények között másként jelenik és valósul meg. Eredete abban az emberi lényegben ragadható meg, ami képessé teszi az embert a közvetlen szükségletein túli termelésre. „Vagyis a művészet az emberi lényeg eltárgyiasulása, amelyben az érzéki módon felfogható, szemlélhető és visszafogható.” Mondhatjuk úgy is, hogy az emberben latensen megtalálható a művészi alkotókészség. „Az esztétikai értékalkotás képessége ontológiai eredete miatt nem korlátozódik a művészetfoglalkozásra” írja Papp Oszkár. „Ezt a helyzetet két csúcsával szembe fordított piramis ábrájával magyarázhatjuk:

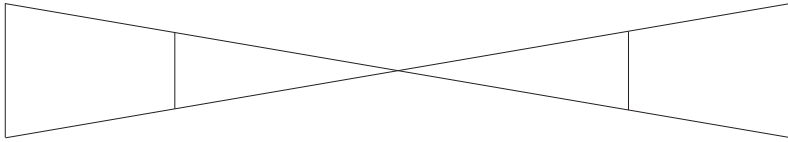
A művészeti tevékenység – termelés elkülönülten, a foglalkozásszerű és széles körű amatőr jellegű tevékenységre épül, mely csak bizonyos szinten válik értékalkotóvá, műalkotóvá. Az értékalkotó első szakasz csak egy bizonyos szinten mutat esztétikai vonásokat, értéke a hivatásos területen első sorban áru jellegű, kereskedelmi érték, az amatőrtevékenység pedig visszaható, művelődési érték. Végül a piramis csúcsaihoz közel megjelenik az esztétikai értékalkotás, a művészet.”⁴

---

3 Uo. G. H. Luquet professzort idézi 236. p.

Amatőr

Hivatásos

művelődési

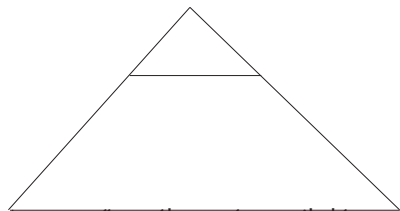
művészeti-esztétikai

kereskedelmi

Ha a piramis vagy háromszög amatőr oldalát függőlegesen elfordítjuk (tárgyunk szempontjából most ennek vizsgálata látszik szükségesnek), megállapítható, hogy milyen markánsan jelenik meg az amatőrtevékenységben a művelődési érték – ennek nagysága is igen szemléletes –, illetve az ezt meghaladó művészeti-esztétikai értékalkotás.

Művészeti-esztétikai érték

Művelődési érték

Az amatőrtevékenység egyik lényeges és fontos aspektusa éppen abból a különös helyzetből fakad, hogy az amatőr az esztétikai értékhez, a művészethez befogadóként és alkotóként egyszerre közelít. Az amatőr a művészi alkotás létrehozásának mikéntjét iskolarendszerű képzésben nem tanulja, megtanulására, elsajátítására az alkotás folyamatában vállalkozik, vagy tehetsége révén képes műalkotást létrehozni, ösztönösen tudja, mit kell ten-

4 In. Mérleg Papp Oszkár: Amatőr művészet – amatőr képzőművészet. Kiad: OKK. 1985. 26–27. p.

nie. Helyzete a hivatásos művészekétől eltérő abból a szempontból is, hogy az amatőrtevékenység nagyjából közösséginek tekinthető.

Befogadóként és alkotóként egyaránt – tudatosan vagy ösztönösen – önnelvelési folyamat részesévé válik az amatőr művész. Ez a folyamat nagy segítséget nyújthat a tudatos, ön maga irányította pozitív életszemlélethez, és oldja az iskolai nevelés által irányított és súlykolt negatív megközelítéseket, tiltásokat (mit nem lehet vagy szabad tenni).⁵

Motivációk

Mi motiválhatja azt a 60 éves embert – s honnan van tudása –, aki egyszer csak faragóként fog a kezébe, és minden előképzettség, szakmai ismeret nélkül kifarag egy esztétikai mércével mérhető alkotást. (Honnan és hogyan gyűjtötte össze ezeket az eddig ki nem próbált ismereteket, tudást?)

Ha figyelmen kívül hagyjuk a külső motivációs tényezőket, mint például az iskolai kötelezettségnek vagy a szülői készítésnek való megfelelést, milyen motivációk készítetik a tizenéves fiataalt, hogy verset mondjon, énekeljen vagy éppen rajzolni kezdjen?

Kapitány Gábor és Kapitány Ágnes az amatőr képzőművészet területén végzett kutatásai alapján az alábbi motivációs rendszert állíthatjuk fel.

Átfogó motivációk

– szociológiai jellegű motivációk	→	indító élmények
– pszichológiai jellegű motivációk	→	fenntartó, megerősítő
– esztétikai jellegű motivációk	→	az alkotás aktusát és hatását befolyásolják

Az amatőr művészeti tevékenység egészét átfogó motivációs rendszert kiegészítik és átszelik azok a közvetlen és közvetett motivációk, amelyek az egyén szempontjából meghatározók.

Közvetlen motivációk

---

5 Dr. Vidovszky Gábor: Örömtréning 81–82. p. In. Neveljünk, önnelveljünk örömmel

önmegvalósítás	saját képességeinek kibontása
örömköztetés	örömszerzés környezete számára
szakmai fejlődés	eredményes szereplés, profivá válás
hírnév, siker	elhivatottság
szórakozás, időtöltés	súlytalan lét, szórakozás, időtöltés

Közvetett motivációk

szociális harmónia	az élet, a világ jobbá tétele
természeti harmónia	ember és természet közötti viszony
	jobbá tétele
társadalmi igazságosság	a művészet társadalmi szerepe fel- erősödik
emberi kapcsolatok	érzelmek fejlesztése
szabadság, autonómia	egyéni önkifejlesztés
partikuláris igények	rekreáció, pillanatnyi időtöltés
játék igénye	feszültség és oldás öröme

Az amatőr művészeti tevékenység elsődleges funkciói

Az amatőr művészeti tevékenység három – sok szempontból elkülöníthető – elsődleges funkció köré csoportosítható.

- esztétikai értékalkotó funkció
- közösségi funkció
- önmegvalósító

Esztétikai értékalkotó funkció

Az amatőr művészeti tevékenység alapfunkciója – elsősorban az alkotó felől közelítve – nem más, mint az alkotás, az esztétikai érték létrehozása.

Nagyon leegyszerűsítve azt mondhatnánk, hogy az eltárgyasult, az emberi lényegtől elidegenült és jelentős mértékben felgyorsult világban megszakítja az embertől idegen, felgyorsult ritmust, és egyfajta befelé fordulásra, töltekezésre teszi alkalmassá a személyiséget. A művészet alkotása és befo-

gadása mindig a teljes embert, a teljes személyiséget mozgatja, és a teljes személyiség harmóniáját szolgálja. Végül is azt mondhatjuk, hogy a személyiségről, a személyiség harmóniájának szolgálatáról van szó, mivel az esztétikai élményt a teljes személyiség fogadja be.

Azaz alkotóként és befogadóként a következő folyamatok játszódnak le:

Alkotóként a mindennapok élményeit, konfliktusait – saját szubjektív tudatán művészi érzékenységgel átszűrve – művészi élménnyé formálja, alakítja. Ez az élmény az alkotás igen összetett és bonyolult folyamatában alkotássá kristályosodik.

élet → élmény → alkotás

A befogadásban – befogadói érzékenységgel átélve, elemezve, a művészet produktumai tanulásának és elsajátításának folyamatában – a művészi alkotás befogadói élménnyé válik. Ez a befogadói élmény, szembesülve az élettapasztalattal, a mindennapok élményeivel, élettartalommal válik. Tehát a folyamat itt ellentétes, azaz:

alkotás → élmény → élet

„Az amatőr tehát, aki az élet és a mű között az utat egyszerre kétszer két irányból teszi meg, nemcsak az életet mint kiindulópontot és az életet mint végpontot tudja egymással és ezzel a mű sugallta életkorrekciót, illetve annak lehetőségét tökéletesen átélni, hanem az élmény keresztüzén alkotóként és befogadóként is keresztülmenve egy előjeleiben ellentétes, de tartalmában egymást kiegészítő-megszokszorozó élménymennyiség felhalmozására képes.”

Mint látjuk, mindkét esetben az élmény van a középpontban, azaz az amatőr művész az alkotói és a befogadói élményt egyszerre éli át. Hans Kreitler–Shulamith Kreitler: Elméleti háttér című tanulmányában megfogalmazza a homeosztatisztikus modellt, melynek lényege, hogy a művészi élmény fontos gyújtópontja maga az öröm.

Mint láttuk, az amatőr alkotó ezt kétszer éli meg: a befogadás és az alkotás folyamatában. Az öröm állapota két szakaszból áll, feszültségből és megkönnyebbülésből. Valódi lényege a megbomlott egyensúly visszaállítására vonatkozó reagálás és ennek a képességnek a kifejlesztése a művészetek által.

Már Platón így fogalmaz: „az élőlényekben megbomlik az összhang, egyzersmind bomlik azok természete, ugyanakkor fájdalma is keletkezik. Ha

pedig az összhang újra helyreáll, s a természet rendes állapotába zökken vissza: azt mondhatjuk, gyönyör származik.”⁶

„A művészeti élmény a keletkezését megelőző létező feszültségek indítékaiból táplálkozik, de keletkezését a műalkotás által teremtett új feszültségeknek köszönheti.”⁷

Az öröm fenntartása az élet szempontjából is hasznos.

„A művészetre irányuló legfontosabb motiváció forrása olyan feszültségből származik, amely a művészet befogadójában már a műalkotás hatását megelőzően létezett. A műalkotás új és sajátos feszültségek létrehozása révén csak közvetíti ezeknek a már előzetesen meglévő feszültségeknek a feloldását.”⁸

Az öröm egyik fontos forrásának tekinthető a kognitív tájékozódás a művészeti élményben, a mélyebb, latens jelentések felkutatása, új összefüggések feltárása és a megoldások keresése. Az amatőr alkotó ezt az utat többszörösen is bejárja az alkotás és az újraalkotás folyamatában.

Az örömmnek van egy teljesen sajátos generáló aspektusa, ez pedig a játék.

A gyermek egész tevékenységrendszerét átjárja a játék, azaz mondhatjuk, hogy a játék a gyermekkor alapvető tevékenységének tekinthető, amelyben békésen megfér egymás mellett a tanulás, a kreativitás, a szocializáció, a problémamegoldás készségeinek fejlesztése, a felkészülés, művészet teremtése stb. és az önfeledt, öncélú tevékenység. Az emberi létben a játéknak kitüntetett szerepe van, olyannyira, hogy a J. Huizinga által megfogalmazott „homo ludens” olyan központi kategória, amely átszövi e teljes emberi totalitást, azaz a játék az emberi kultúra; a művészet, a tudomány, a vallás, a mindennapi élet stb. minden formájának lényegi eleme. Könnyen belátható, hogy a játék és a művészet sok tekintetben egymástól elválaszthatatlan fogalmak, édestestvérek. „Sohasem tévedünk, ha az emberi szépségeszmét ugyanazon az úton keressük, amelyen a játékosztónét elégíti ki” mondja Schiller. Elég, ha csak a legkézenfekvőbb példára, a költészetre gondolunk, ahol a ritmus, a kellemesség érzetével, a rím összecsengésével, az életet utánzó hangzásaival bizonyítja játékoságát.

Weöres Sándor: Kocsi és vonat

6 Idézi Hans Kreitler–Shulamith Kreitler: Elméleti háttér című tanulmányában In. Művészet-szociológia

7 Uo. 548. p

8 Uo. 549. p.

Jön a kocsi, fut a kocsi: patkó-dobogás.	Zim, zim, megy a gép, megy a gép, fut a sínen a kerék,
Jön a vonat, fut a vonat: zúgó robogás.	forog a kerék.
Vajon hova fut a kocsi? Három falun át!	Zum, zum, nagy az út, nagy az út, fekete az alagút,
Vajon hova fut a vonat? Völgyön, hegyen át.	a masina fut.

Folytathatjuk a példát; a hegedűművész, a színész – általában az interpretáló művészetekben – a hangszeren, a színpadon (a társával) – játszik.

A játékokban ugyanaz a feszültségoldó örömmechanizmus játszódik le, és ugyanannak a szabadságvágy-szükségletnek a szimbolikus kielégítéséről beszélhetünk, mint amit a művészetek befogadásakor vagy az alkotás folyamatában átélünk.

„Az emberi szabadságszükséglet szimbolikus kielégülése adja a szépség élményét. A művészet alkotásainak szemlélésekor a szabadsághoz való viszonyt nem kell valóságosan megteremteni, csak szimbolikusan kell átélni.”⁹

József Attila *Levegőt* című versének részlete pontosan kifejezi a szabadság erkölcsi meghatározottságát; a konkrét és általános rendet és a játék szükségességét.

„Jöjj el, szabadság! Te szülsz nekem rendet,
jó szóval oktasd, játszani is engedd
szép, komoly fiadat!”

Az alkotás és a befogadás egyaránt esztétikai jellegű képességnek és tevékenységnek tekinthető. Az alkotóképesség és tevékenység két leegyszerűsített szintjét különbözteti meg a hazai szakirodalom: a generatív alkotóképességgel rendelkező „művész” képes a meglévő formák, elemek, szabályok alapján új variációkat létrehozni.

Az innovatív alkotóképességgel rendelkező művész pedig új elemek és szabályok létrehozására is képes.¹⁰ A generatív alkotóképesség minden emberben megtalálható, emberi tulajdonságnak tekinthető, mondhatjuk,

---

⁹ Hernádi Gyula: *Drakula* 161–162. p.

¹⁰ Vitányi Iván–Sági Mária: *A zene generatív szerepe*

hogyan az ember ontológiai lényegéhez tartozik. „A kapitalizmust megelőző korokban a nagy többséget jelentő paraszti társadalmakban szinte mindenki generatív jellegű alkotó és befogadó egyszerre, az autonómnak nevezhető művészet pedig másfajta, ugyancsak generatív jellegű közegben a műhelyek, mesterségek, háziipar közvetlen közegében működött (festőműhelyek, építő közösségek).”¹¹

Az amatőrök vagy amatőr művészeti csoportok többsége a generatív szintnek felel meg: készen kapott elemekből építkeznek, tanult, felidézett művelelemekből esztétikumot hoznak létre.

Egy kisebb, szűkebb réteg elérheti az innovatív szintet: ezek az amatőrök kreativitásukból fakadóan képesek olyan új minőségeket létrehozni, amelyek akár az „avantgárd” szerepét is betölthetik. Sőt létezhetnek olyan magasabb szintű amatőr csoportok, amelyek a gondolkodás önálló műhelyeivé váltak, vagy ez a lehetőségük megvan.

Irving A. Taylor az alkotói folyamat természetét vizsgálva a következő öt szintet különbözteti meg.

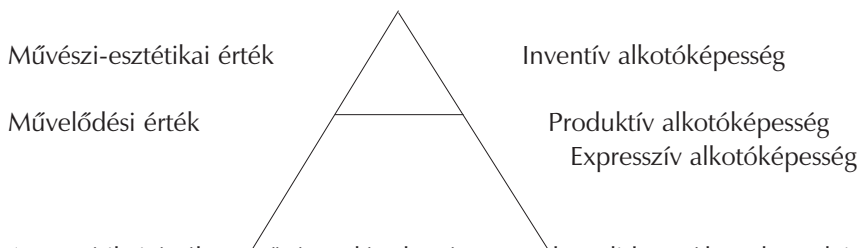
1. Expresszív alkotóképesség: lényege a kifejezés függetlensége, spontaneitás.
2. Produktív alkotóképesség: a szükséges készségek elsajátításával olyan „tárgyak” előállítására képes, amelyek a környezet valamely része feletti uralom képességét mutatják.
3. Inventív alkotóképesség: Anyagok, eljárásmodok, módszerek rugalmas kezelése. Fontos jellemzői az invenció és a felfedezés.
4. Innovatív alkotóképesség: Olyan képességről van szó, ahol az egyén valamely területet olyan mértékben ismer, úgy képes eligazodni benne, hogy lehetővé válik számára a módosítás útján való tökéletesítés. Ezeket az alkotókat nevezhetjük „iskolakövetők”-nek.
5. Emergentív alkotóképesség: gyökeresen újat teremtő kreativitás, a legmagasabb szintű alkotó- és elvonatkoztatási képesség.

Ezt az ötfokozatú modellt szintén ábrázolhatjuk egy talpán álló háromszöggel vagy piramissal, s ha ezt összevetjük a korábbi ábrázolással, akkor láthatjuk a megfelelőséget.

Emergentív alkotóképesség

Innovatív alkotóképesség

¹¹ Papp Oszkár i. m. 23. p.

Az esztétikai érték, a művészet létrehozása az ember elidegeníthetetlen tulajdonsága és vágya, továbbá a műalkotás befogadása specifikusan emberi alapszükségletre épülő tényező.

A művészeti alkotások befogadásának van egy alkotó, újrateemtő, változtató és elsajátító aspektusa, amelyet Sartre az olvasás befogadásával összefüggésben így fogalmaz meg: „...az olvasás irányított alkotás. Kétségtelen tény, hogy vezeti az író, de csak vezeti; a leszúrt jelzőkarókat, melyek között nincs semmi, az olvasónak kell összekötnie, neki kell túllépnie rajta. Az olvasás indukció, interpoláció, extrapoláció.”¹²

Az amatőr alkotó az alkotás és a befogadás élményét egyszerre éli meg és hasonló intenzitással. Ez a kettős folyamat – könnyen belátható – igen erőteljesen nemcsak befolyásolja, hanem erősíti is egymást. Az erősítés indokoltnak tűnik, mert maga a befogadás alkotás is egyben és ugyanúgy, mint az alkotásnál az „ihletnek” – vagy ahogyan Halász László írja, a „hora del lector”-nak, az olvasó órájának – a befogadásnál is kitüntetett szerepe van.

„Az ihletben az összpontosításnak és ellazulásnak, a feszültségnek és oldódásnak, a befelé fordulásnak és a kifelé másokra utalásnak kivételes egysége tágítja rendkívülivé a tudat áteresztőképességét, a tudatos és a tudatalan tartalmak egymást megszüntetve megőrző áramlása során.”¹³

Az ihletett állapot megteremtése szempontjából – mint a műalkotás megszületésének az egyik legfontosabb eleme – is különbséget lehet, kell tenni az amatőr és a professzionista művész között. Hasonlóan, mint az ekstatisztikus állapot, az ihletettség is előhívható, de kézenfekvő és nyilvánvaló, hogy az amatőr – társadalmi státusából, illetve ezzel összefüggésben idő- és készenléti hiányból fakadóan – ezt az állapotot nagyobb erőfeszítéssel, nehezebben tudja megteremteni.

A művészi élmény egyik jellemző vonása a művészi befogadásra való felkészülés, a személyes átélés készsége, amelyek nagymértékben összefüggnek

12 Halász László: Az olvasás: nyomozás és felfedezés 330. p.

13 Idézi Halász László uo. 331. p.

a befogadói attitűddel. Az alkotó, legyen az amatőr vagy professzionista művész, aki nem ismeri vagy nem képes a művészi befogadásra, és a művész átéléskészségével nem rendelkezik, az valós öntörvényű, autonóm művészi alkotás létrehozására képtelen. A befogadói attitűd az amatőrök esetében nemcsak az alkotások befogadása miatt fontos, hanem az alkotás létrejöttének aspektusából is.

Közösségi funkció

Az amatőrség vagy az amatőr tevékenység jelentős közösségi funkcióval rendelkezik.

Ez a közösségi funkció jelenik meg az amatőrök szakmai szerveződéseiben vagy csak egyszerűen az együvé tartozásban. E nagyobb közösség sajátos eseményeit, jellemzőit, mozgásformáit, a különbözőségekből kialakítható közös nevező mentén szervezhető cselekvéseket mozgalomnak nevezzük. (Pl.: énekkari mozgalom, táncházmozgalom stb.) Ehhez a nagyobb szakmai közösséghez való tartozás is koherens kötődésként vehető számba, jöllehet a „mozgalom” belső szakmai (naiv képzőművészek – amatőr képzőművészek), életkorbeli (gyermek- – felnőttszínjátszás), települési (falusi – városi, illetve határainkon belüli és határainkon kívüli) stb. tagozódása, rétegződése számos valós vagy vélt érdeellentétet, különbözőségeket hordoz.

Abban az esetben, ha a szakmai azonosulás és tudat erős, a szakmai közösségi formák fontossága és jelentősége felerősödik, és a tevékenységet folytatók erős szakmai szervezeteket hoznak létre. Ezek általában a szakmai egyesületek, szövetségek, amelyek elsősorban országos, kisebb mértékben regionális szerveződések. A helyi egyesületek esetében a területi, települési összetartozás a jellemzően meghatározó a szakmai koherencia mellett.

Az amatőrség közösségi funkciói (teljes totalitásában) hatékonyabban erősödnek fel a kisebb településeken működő, elsősorban a népi hagyományok ápolásában, őrzésében tevékenykedő csoportok esetében. Ami természetesen nem véletlen, mivel a népművészet még napjainkban is a közösségi létből eredeztethető, a mindennapi tevékenységhez, az élet különböző sorsfordító eseményeihez szervesen kapcsolódó tevékenységi forma, és teljes mértékben még nem különült el az „alkotás létrehozásának” sem a folyamata, sem pedig az alkotó személyisége a közösségtől, amelyben él.

Természetesen a folklór frekvenciált körzetei őrzik még leginkább ezeket a

hagyományokat. (Ilyen például a Tolna megyei Bogyzsló, a Pest megyei Bag, a Somogy megyei Buzsák stb.)

Az amatőr művészeti tevékenység közösségi funkciója a kiscsoport működésében a legjobb, mivel ebben a nagyságrendű közegben tudja magát az ember a legnagyobb biztonsággal elhelyezni, itt képes szembesülni önmaga képességeivel, itt nyílik lehetőség a társas kapcsolatok szinte teljes körűnek nevezhető megélésére. A közösséggé válás folyamatában az egyén a csoport feladatával, értékrendjével, szokásaival azonosul, és egy olyan együttműködő légkör jön létre, ahol a csoport és az egyén céljai azonosává válnak. Az amatőr művészeti közösségek „egygenerációs” jellegű csoportkezdeményezések.

Fontos vetülete a közösségi létnek az az együttes élmény, amelynek igen jelentős a korrigáló szerepe. Mérei a Lélektani napló II. kötetében fejt ki az óvodáskorúak társas tájékozódásáról és az együttes élményről gondolatait, amely számos vonatkozásában az amatőr csoporttevékenységre is érthető. „Az együtteség a felidézést a hitelesség felé szorítja, mert ha nagyon eltorzítottam, már nem a csoporté, hanem egyedül az enyém, aki eltorzította.”¹⁴

Konkrét közös élménynek nem csupán az intellektuális értés és hitelesítés szempontjából van megkülönböztetett szerepe, hanem egy adott szituáció, esemény, történet „érzelmi megértés”-ében is.

...

*Picasso kétorrú hajadonai,
hatlábú ménéi
tudták volna csak eljajongani,
vágatva kinyeríteni,
amit mi elviseltünk, emberek,
amit nem érthet, aki nem érte meg,
amire ma sincs szó s tán az nem is lehet már...*

Illyés Gyula Bartók című versének idézete éppen erre az együttes élményre utal, és drámaian érzékelteti annak hiányát.

Mivel a művészi kontroll, az együttes élmény és a közös alkotás legtöbbször közösségben való alkotást jelent, a tanulás és a befogadás folyamata ebben az „elsődleges” közösségben zajlik.

Ehhez a közösséghez való tartozás, annak minden kötelezettségével együtt

¹⁴ Mérei Ferenc: Lélektani napló II. köt. 105. p.

egyfajta sajátosnak nevezhető életmódot is jelent. Könnyű belátnunk, hogy az a tevékenység időigényességével (gyakorlás, próba, előadások), kötelező tanulási folyamataival (önképzés vagy egy adott mű megtanulása), sajátos életritmus kialakításával stb. olyan életmód megteremtését jelenti, amely igazodik az amatőrlethez. Ennek az életmódnak legmeghatározóbb befolyásoló eleme e közösséghez való tartozás.

Önmegvalósító funkció

Az emberi élet egyik legfontosabb kérdése az élet értelmének, céljának a kutatása. Ezt úgy is fogalmazhatjuk, hogy értelemvágy. Az élet értelmének lehetséges aspektusai: a lét lényegének vizsgálata, kutatása; a szeretet értelmének keresése; a szenvedés értelmének megértése. Vizsgálódásunk szempontjából is érdemes áttekinteni, hogy milyen ideáltípusok mentén szerveződnek a motivációk, amelyeknek hatása és „befolyásolása” döntő az életértelem-felfogások egymástól való különbözőségében.

E. Spranger alapján Allport a következő – értékek mentén szerveződő – ideáltípusokat állította fel.¹⁵

Tipológia	Jellemzők
Elméleti ember	az igazság feltárásának vágya, kognitív attitűd, a tudás rendszerezése
Gazdasági ember	a hasznosság, a gyakorlatiáság vezérli
Esztétikai ember	a forma és a harmónia tisztelete, gyakran
Szociális ember	az igazságot a szépséggel azonosítja a szeretet hatja át
Politikus ember	a hatalom után érdeklődik
Vallásos ember	misztikus, aszketikus, a teljesség igénye

A különböző felsorolt ideáltípusokból a variációk végtelen sora állítható fel, illetve az egyes típusok tulajdonképpen dominanciát jelentenek. A következő táblázat arról nyújt áttekintést, hogy az egyes típusoknak milyen az egymáshoz való viszonyuk (vonzódás, taszítás).

Elméleti   Gazdasági   Esztétikai   Szociális   Politikus   Vallásos

15 Gordon W. Allport: A személyiség alakulása 321–323. p.

Elméleti	+	+	+	-	-	-	-	-	-
Gazdasági	+	+	+	-	-	+	-	-	-
Esztétikai	-	-	-	+	+	+	+	+	+
Szociális	-	-	-	+	+	+	+	+	+
Politikus	-	-	-	+	+	-	+	+	-
Vallásos	-	-	-	+	+	+	-	-	-

A táblázatból látni, hogy az esztétikai ember vonzódása a szociális (szeretet) és a vallásos (totális életkép és rendszer kialakítása) emberhez a legerősebb, azért, mert az eszmeképzés ennél a két típusnál a legerősebb.

Nincs olyan ember, aki ne tette volna fel azokat a kérdéseket, „hogya mi végre vagyunk”, mi a célja, értelme az életnek. Erre igénye, szüksége van, sőt vannak ideák, amelyekért „élni-halni” is képes. Természetesen ez a vágy nem dogmatikus, folytonosan, koronként, korszakonként és élethelyzetünkből fakadóan változó. Érdemes Nietzsche szavait idézni „Akinek van miért élnie, az szinte bármilyen hogya kibír.” Az élet értelmét kereső motivációnak igen jelentős mentális funkciója mellett biológiai funkciója is van. Gondoljunk csak arra az igen „köznapi” megfigyelésre, miszerint az, aki komoly betegségben szenved és lemond gyógyulásának lehetőségéről, nem, vagy csak nehezen gyógyítható, mivel ezzel együtt lemond céljairól, ami életének értelmet adhat (pszichológiai-egzisztenciális vákuum).

De hivatkozhatunk Victor E. Frankl megélt tapasztalatára is, aki: „amikor egy bajorországi táborban, tifuszban megbetegedtem, kis papírcédulákon számos jegyzetet készítettem azzal a szándékkal, hogy ismét meg tudjam írni a kéziratot, amennyiben megérem a felszabadulás napját. Biztos vagyok abban, hogy segített nekem leküzdeni a vérkeringési kollapszus veszélyét.”¹⁶

Frankl álláspontja szerint az emberben nem feszültségmentes állapotra, „homeosztázisra” van szükség „hanem inkább a méltó célért, a szabadon választott feladatért való törekvésre és küzdelemre.” Ezt noo-dinamikának hívjuk, melynek egyik pólusán az ember, másik pólusán az életcél található.

A logoterápia, az élet értelmére koncentráló pszichoterápia megfordítja a kérdést, azaz azt a kérdést teszi fel, hogy az élet kérdéseire milyen választ adhatunk.

Az önmagát megvalósítani képes embernek nem csupán az elmélyülés

16 Victor E. Frankl: ...mégis mondj Igent az Életre! 119. p.

lehetőségét adja meg a művészet, hanem a kérdések megfogalmazásához és a lehetséges válaszok megtalálásához is segítséget nyújt, mivel a műalkotás mindig egészben adja a világot. „Persze nem úgy, hogy teljességében ábrázolja, hanem lényegi összefüggéseinek megragadása és megjelenítése által reprezentálja. Vagyis olyan módon ábrázolja a részletet, hogy az az egész rangjára emelkedik.”¹⁷

Az alkotó ember, az amatőr művész képes – legalábbis megvan a képessége – a teljes világ megragadására, amelyben el tudja helyezni önmagát.

Az amatőr művészeti tevékenységet gyakorlók, helyzetükből fakadóan és nem elhivatottságuk függvényeként az önmegvalósítás tekintetében korlátozottak. Korlátozottak, mert egzisztenciális, időbeli, anyagi és egyéb lehetőségeik sokkal szűkebbek, mint a professzionista művészeké. Ez természetesen nem jelent akadályt, hogy egyéniségük, személyiségük kibontására, felépítésére, önmaguk megvalósítása érdekében ne tegyenek meg mindent. Sőt! Az önmegvalósítás és önkifejezés vágya olyan alapfunkciónak tekinthető, amely elsődlegessé válhat. Ezért nem véletlen, hogy éppen a serdülőkorban, a felnőtté válás küszöbén találkoznak a legtöbben először a különböző amatőr művészeti tevékenységekkel, hiszen ez az az életkor, amikor az én szerepe, az önmegvalósítás fontossá válik.

Freud szerint a művészet narkotikum, ezzel a pótszerrel él az alkotó és a befogadó.

„A művészetben az emberek a kielégülést illúziókból nyerik, amelyeket felismernek... Az a terület, amelyből ezek az illúziók származnak, a fantázia világának birodalma, ez a maga idejében, amikor a valóságelv fejlődése lezajlott, határozottan kivonta magát a valóságvizsgálat igényei alól, és nehezen teljesíthető óhajok teljesítésének színterévé vált. E fantáziakielégülések első helyén áll a művészeti alkotások élvezete, mely a művészi közvetítés révén azok számára hozzáférhető, akik nem alkotók.”¹⁸

II. Az amatőr művészeti tevékenység másodlagos funkciói

¹⁷ Poszler György idézett műve 81. p.

¹⁸ Freud, Sigmund: Esszék 344. p.

Társadalmi mobilitást segítő funkció	művészeti előképzés, tanulás,
Szocializáció funkció	felkészítés közösségi lét tanulása, felkészítés az
Rejtett pszichológiai funkció	életre lelki higiénia, beilleszkedési zavarok
Társadalmi aktivitást serkentő funkció	oldása közéletiség, szerepvállalás
Rekreációs funkció	szórakozás, önmaga újratermelése,
Terápiás funkció	szabadidő testi és lelki betegségek gyógyítása

A különböző (elsődleges és másodlagos) funkciók számos variánsa létezik, és kiegészülnek azokkal az erősítő funkciókkal, amelyek az elsődleges funkciók szerepét növelik (pl. játékfunkció). Fontos metodikai kérdés annak a felismerése, hogy bizonyos esetekben melyek azok a funkciók, amelyek szükségyszerűen felerősödnek, elsődlegessé válnak.

Azoknál a csoportoknál például, ahol az esztétikai érték létrehozásának a képessége nincs meg, felerősödik a közösségi funkció.

Amatőrség és életkor

A '70-es, '80-as évek szakirodalma az amatőrséget alapvetően ifjúsági jellegű tevékenységnek definiálta.

Az amatőrség nagyjából ma is korspecifikus, és ifjúságinak tekinthető, mivel a középiskolások köréből kerül ki az amatőrtevékenységet folytatók többsége. A középiskolákban az amatőr művészeti tevékenységek valamennyi szakága megtalálható. Az itt működő csoportok a korosztályra jellemző művészeti tevékenységet (pl. diákszínjátszás) folytatnak. Az általános iskolai korosztály amatőr művészeti megnyilvánulásai elsősorban az iskolai oktató-nevelő munkához kapcsolódnak vagy éppen abból táplálkoznak. Az amatőr művészeti csoportokban való részvételt legkevésbé a felnőtt korosztály vállalja.

Két jelentős motivációt, törésvonalat találhatunk arra, hogy miért és mikor hagyják abba az „amatőrséget”: az egyik az iskolatípus-váltás; az általános iskolából középiskolába való kerülés, a középiskolából a főiskolára, egyetemre, a másik pedig markánsan a munkába állás és a családalapítás.

A művészetekkel való találkozásnak vajon mi a motivációs alapja a serdülő és nyugdíjas korosztály esetében?

A serdülőkor legjellemzőbb vonásának tekinthető az eszmeképzés, az eszményképek kialakítása, a saját világ filozófiájának megalkotása, a tudatos és tudattalan személyes ambíciók alapján az ideális én kijelölése.

Ekkor teszi fel az első kérdéseket: mi végre vagyok a világon, ki vagyok én, mit tudok megtenni, miben tudom kipróbálni önmagam. Ebben a felfokozott biológiai, érzelmi állapotában találkozik az élet, a mindennapi valóság különböző problémáival, szembesül a felnőtté válás gondjaival, miközben sok tekintetben félig még gyermek. Jótékony, ösztönző homály, amely (én)alkotásra készíti. Ez olyan kritikus korszak, amikor a serdülő igazságérzete a legnagyobb. Kompromisszumok nélküli életszakasz, amikor még a világ egészét mindenféle túlbonyolítottság nélkül tudja szemlélni. Ez az életszakasz számtalan krízis forrása is egyben. A világ legkülönbözőbb kérdéseire és konfliktusaira keresi a választ, amelyre a kognitív tudása még kevés, s a felfokozott érzelmi „állapota” és a megoldások keresése tölti ki életének jelentősebb részét.

Ez a nemi érés korszaka is, ami ezt a krízises állapotot felerősíti, kuszálja.

A kérdések jelentős részére a művészetekben keresi a választ, és találja meg, mivel a művészetek komplex értelmi és érzelmi módon kínálnak megoldási lehetőségeket.

Akiben a művészetek iránti vonzódás, az önkifejezés, az önazonosság keresése, a vágy vagy annak csak csírája megtalálható, az ebben a korban keresi a kapcsolatot a művészetekkel, elsősorban azokkal, amelyek akkori tudása és képessége szerint a legmegfelelőbbek számára. Ebben a korban próbálják ki képességeiket s próbálják megtalálni a visszavezető utat ahhoz az állapothoz, amelyet a kisgyermekkor zártabb és komplexebb világa kínált, amely még közelebb ahhoz az ősi állapothoz, amelyben a művészet még nem vált el ilyen mértékben az ember mindennapi élettevékenységétől.

Gyakran meglepedkezünk – figyelmeztet bennünket Allport – az ifjúkort követő válságról, ami a 30. életév környékén következik be, miután a serdülőkori eszményképeket már kipróbáltuk és rájöttünk, hogy képességeink, körülményeink, lehetőségeink korlátozottak.¹⁹ Ezen a krízisen azok jutnak könnyebben keresztül, akik megfelelő és erős életcéllal, célkitűzéssel rendelkeznek. Ebben az életszakaszban, ha éreznek készletetést a művészetek iránt, elsősorban az individuális művészetekkel keresik a kapcsolatot, a közösség, a kortárscsoport igénye mint motivációs tényező nincs jelen.

---

19 Gordon W. Allport: A személyiség alakukása 319. p.

Hasonlóan a serdülőkorhoz, az öregedő ember is ilyen krízisfázison megy keresztül.

Ez a krízis akkor jelentkezik a legélesebben, amikor az aktív életszakasz lezárul, ami nagyjából megegyezik a nyugdíjazással.

Ebben az életszakaszban arra a kérdésre keresik a választ, hogy „mi végre voltam”. Elérkezett az erőfeszítések értékelése, mérlegelése, a felgyűlt élettapasztalatok összegyűjtése, összegzése. A továbbfejlődés lehetőségének az elvonása olyan tragikus helyzetet, állapotot teremthet, amelyben a fölöslegességérzet, az élet értelmetlenségének a képzele depressziós állapotot is előidézhet.

De történhet ennek az ellenkezője is. Alexander Jakovski egy személyes tapasztalatát írja le.

„Egy idős ember nyugdíjba vonul. 71 éves. Lába, szeme, szíve megtévesztik. Ez a vég – gondolja. Elutazik a hegyekbe, hogy elbúcsúzzék tőlük, hogy még utoljára egy pillantást vessen rájuk. Megragadja a hegyek szépsége – ezt meg kell örökítenie. Festéket, papírt vesz és – fest. És ettől a pillanattól kezdve nem hagyja abba a festést. Visszanyeri erejét és életkedvét. Még 14 évig fest – 3500 képet és néhány száz fafaragást készít. Szenvedélyesen propagálja a művészetet. Súlyos beteg, jobb oldala megbénul. Ezt írja:

„Ha jobban leszek, bal kézzel kell majd festenem. Alkotómunka nélkül nem lenne miért élnem.”²⁰

Mindkét életszakaszban a krízisnek mély motivációs szerepe van, amely az amatőr művészet felé orientálhat, és mint láttuk, a válságok megoldásához nyújthat magas rangú mentális segítséget.

„Az önismeret, a tudatosság lesz az az eszköz, amely az elkövetkező századokban szembeszegülhet a körülményekből fakadó manipulációs hatásokkal” – írja Mérei.²¹

Ezek a konfliktushelyzetek új motivációkat fejlesztenek a személyiség integritását fenyegető központi szabályozás és a részfeladatokban való megrekedés, az igényeinket, vágyainkat torzító hatásokkal szemben.

Ilyen motivációs háttérként kell számba venni „az együtteség örömetől fűtött, az értéképzés autonómiáját kereső kiscsoportokat, amelyek különböző szinteken valósítják meg a készségformáló önkifejezést, az együttes alkotást.”

---

20 Aleksander Jakovski: Az amatőr képzőművészeti társadalom és kulturális funkciója. In: Mérleg 85. 44. p

21 Mérei Ferenc: A pszichológiai labirintus 233. p

Az ember ösztöneitől megfosztott, takarótlan, sarutlan hiánylény, aki egész léteiben a létező törvényének teljességére, harmóniájára vágyik.

A szépség rend, törvény és harmónia.

A belső, a külső törvény összekuszálódásában élő ember szükségletei, törvényei szerint fedezi fel és alkotja meg magának az EGÉSZET, a hiányt pótló SZÉPSÉGET, a törvényt.

„...amire szükségünk van – írja Aurelio Peccei –, hogy az emberi szellem újjászülessen, csak egy új humanizmus hozhatja meg nekünk (amely) ...új értékrendet gyökereztetne meg, helyreállítaná belső egyensúlyunkat, s adna neki erkölcsi, bölcséleti, társadalmi, politikai, esztétikai és művészi indítatásokat, hogy üressé lett életünk ismét megteljen tartalommal,... ismét képesek legyünk a szeretetre, a barátságra, a megértésre, az együttérzésre, az áldozathozatalra... Ha erről a humanizmusról beszélünk, akkor valóságos emberi forradalomra gondolunk. Sikere a végső feltétele annak, hogy a reánk köszönő súlyos időkben az emberiség életben maradjon. Sikerre vitele a nagy kihívás, amellyel szemben a modern embernek állnia kell a sarat.”²²

A témáról lásd még:

A BMK szakmai fórumai. Műhelybeszélgetések a közművelődés aktuális témáiról 1998-2000. Szerk.: *Slézia Gabriella*. BMK, Módszertani füzetek 10. 2001. Budapest.

Szkatmatükör 2. A budapesti közművelődési intézmények tevékenysége tegnap és ma. Szerk.: *Slézia Gabriella*. BMK, Módszertani füzetek 9. 2000. Budapest.

Magyarország Médiakönyve 2000–2001. I–II. Szerk.: *Enyedi Nagy Mihály, Farkas Zoltán, Molnár Adél, Soltészky Tibor*. E.N.A.M.I.K.É. 2000–2001. Budapest.

²² Újhold-Évkönyv 1989/2. Magvető, Bp. 1990.

Dr. Gombkötőné Tóth Ilona: KÉK MADÁR
Olaj, farost, 70x50 cm

Az amatőr népművészeti mozgalmak helyzetének áttekintése

(1990–2001)

*„A népművészet a felgyülemlett, jelen lévő múlt, hatékony emlék,
mely irányítja a jövőt.”*
József Attila

A népművészetet és a népművészeti mozgalmakat már többször és többben eltemették. A hagyományos paraszti kultúrával funkcionálisan együtt élő néptánc, népzene és kézművesség már nagyon kevés helyen él, s most valóban az „utolsó óráit” éli. Az amatőr népművészeti mozgalom azonban (vagy a „revival” folklórmozgalmak – amely szélesebb körű, mint az amatőr művészeti tevékenység) új területeket, korosztályokat meghódítva, különböző gazdasági-társadalmi viszonyok közepette újra és újra képes megújulni.

Az elkövetkezendőkben az 1990-es évek népművészeti irányzatairól, szervezeti kérdéseiről olvashatunk. Azokról a hétköznapiokról, eredményekről és gondokról, melyek munkánk meghatározói.

Nem szólunk azonban azokról a történelmi, társadalmi viszonyokról, melyek életünknek irányt és lehetőséget adnak. A népművészeti jelenségeket, így mozgalmunk helyzetét sem lehet a társadalmi folyamatokból kiemelve vizsgálni. Gyökeres vagy nagyobb jellegű társadalmi változásoknál, mozgásoknál, régi közösségek felbomlásánál minden esetben felmerül a hagyományok kérdése. Napjainkban ez úgy fogalmazódik meg, hogy mi az a folyamat, amelynek folytatói vagyunk, mire lehet abból építeni és mit érdemes abból a mai kulturális folyamatokba integrálni.

A közművelődés az elmúlt évtizedekben a népművészetet mint az amatőr művészeti mozgalom megjelenési formáját vette számba; a néptánc, népzenei és kézműves hagyomány csoportokban, egyesületi keretekben folyó, elsősorban művészeti szándékú újrafogalmazását. Nem terjedt ki a figyelme – és eszközei sem voltak – a társadalomban jelentkező revival népművészeti jelenségek értelmezésére, és igyekezett nem tudomásul venni az aktuális politika népművészethez való viszonyát.

Nem szólunk a világ, a globalizáció kihívásairól sem.

Mit jelent ma, jelent-e valamit a népművészet az új évezred emberének?

– A különböző, de egyenrangú civilizációk egymásmellettiségét, a kulturális identitású különállási törekvéseket képes-e a világ az egyetemes értékek szintjére emelve kezelni?

– Érvényesek-e még a népművészetre jellemző esztétikai értékek (egyszerűség, tisztaság, természetesség), melyek a művi, a kommersz elleni lázadáshoz vezetnek?

– Milyen társadalmi vonzereje, közösségsszervező ereje van az újjáteremtett folklórnak?

Mi, akik néptáncsal, népzenevel, kézművességgel foglalkozunk, biztosak vagyunk abban, hogy a világot elárasztó fogyasztói kultúra bódulatában a helyi hagyományokat fenntartó folklór megőrzése és megmentése az egyik lehetséges kiút a világ számára.

De vajon elég-e elkötelezettségünk és elegendő vagyunk-e ahhoz, hogy az egyre mélyülő kulturális vákuumban ne csak sziget legyünk, hanem a jövő művelődésének talpkövei?

Hallható e szavunk ebben a világban, melyet egyszerre jellemez a hagyományos kultúrák és értékek visszaszorulása, az elit kultúra eredménytelen ösztársadalmasítása és a mindent elárasztó szórakoztatóipar.

A magyarországi népművészeti mozgalomnak három nagy korszakát különböztetjük meg, ezek a következők:

- az 1930-as évek, a Gyöngyösbokréta évei
- az 1945 utáni évek
- majd az 1970-es évek új folklórhulláma, a táncházmozgalom

Fentiek stílusukban, szemléletükben, a népművészet megjelenési formáiban is élesen megkülönböztethető korszakokat jelölnek.

Kialakulásuk okai közt egyaránt megtalálhatók nemzeti, politikai és nacionalista jelenségek. Megtalálható a magyar műveltségisményben jelen lévő nemzeti törekvés, mely a népben, a parasztságban s annak felemelkedésében látja a társadalom fejlődésének útját. S végül megtalálhatók művészeti törekvések, melyek a művészet megújulását a népművészettől várták.

Gyöngyösbokréta néven azt a rendszeresen visszatérő színházi bemutatósorozatot értjük, mely 1931–1944-ig minden év augusztus 20-a táján, parasztcsoportok tánc-, ének- és játékbemutatóiból állt. Sajátos, a hagyományörzés szempontjából jelentős népművészeti mozgalom bontakozott ki, mely egyedülállóan nagyszámú paraszti tömegeket mozgató meg. Több mint 100 falu csatlakozott a „Bokrétához”, s a Bokréta Szövetségnek 3500-4000 tagja volt.

Az első világháború elvesztése és a trianoni békeszerződés okozta sokk

után, a területének és népességének egyharmadát veszített ország számára a megbántott nemzeti önérték magára találását is jelentette ez a korszak. A saját kultúra értékeit hangsúlyozta, s a nemzeti műveltség fejlesztésében látta a kibontakozás lehetőségét.

Erre az időszakra tehető néptáncmozgalmunk születése, a falusi együttesek megalakulásának korszaka. A Gyöngyösbokrétának így a magyar néptáncok megőrzésében, bemutatásában felbecsülhetetlen érdeme volt. Nagyra becsüljük azt a hatását is, melyet a parasztemberekre gyakorolt, felhívta a figyelmet saját hagyományaik értékeire, kultúrájuk gazdagságára, s a falvakban is megindította a tudatos hagyományápolást.

A második korszak az 1945 utáni évek, a szovjet típusú hagyományörzés korszaka. Szovjet mintára megalakulnak a hivatásos táncegyüttesek is. A kor műfaja a „néptánc”, s az üzemi bemutatókon, kultúrversenyeken szereplő több száz együttes népünk művészi alkotóerejét hivatott példázni.

Mindkét korszaknak van azonban egy kevésbé látványos ágazata, mely a politikai-kulturális irányítás figyelmét mindvégig elkerülte: a néptánc- és népzene kutatás. A Gyöngyösbokréta idején néprajzosokból álló szakmai bizottság „hitelesíti” az együttesek műsorait. A '40-es években – elsősorban Bartók, Kodály munkásságának hatására – megindul a néptánc- és népzenei gyűjtés. A népfőiskolákon, egyetemeken, a Regős cserkész mozgalomban egyre több fiatal találkozik a falu kultúrájával, vesz részt néprajzi gyűjtőmunkában, ismeri meg a falukutató szociológusok munkáit.

A Népművészeti Intézet megalakulása (1949) után a Muharay Elemér vezette néprajzi osztály munkatársai (Martin György, Pesovár Ernő és Ferenc, Kaposi Edit stb.) néptánc- és népzenei gyűjtőutakat szerveznek. Az intézet által szervezett tanfolyamokon a megismert anyagokat „visszatanítják” a táncosoknak.

Ez a munka alapozta meg azt az 1970-es években megismert és világszerte ismertté vált „magyar modell”-t, mely jelenti az autentikus néptáncok megismerésének és visszatanításának folyamatát, melynek eredményei a „táncházmozgalomban” mutatkoznak meg. Ez az a módszer, mellyel a hazai néptáncmozgalom elkerüli (elsősorban a szocialista országokra jellemző) sematikus néptáncábrázolást.

A harmadik korszak az 1970-es évek, a „táncházmozgalom” korszaka. A táncház mint hagyományos népi szórakozási forma adta a modelljét a városi táncházak kialakulásának. 25-30 évvel ezelőtt ez még az erdélyi falvak élő gyakorlata volt. A budapesti klubokban ennek mintájára kezdtek a fiatalok hagyományos paraszttzenére táncolni, szórakozni. Ez a korszak gyökeresen

különbözött azonban az előzőektől: nem színpadi mozgalomként jelentkezett, a népművészet tradicionális vonásait erősítette. A néptánc és népzene mellett új revival jelenség a kézművesség felfedezése. Nyári táborokban tanulják a fiatalok a régi mesterségeket, s a Fiatalok Népművészeti Stúdiója ad keretet szakmai fejlődésüknek és összefogásuknak. A színpadi táncművészet megújul, alapkövetelménnyé válik az eredeti néptáncfolyamatok megismerése. A cigányzenei kíséretet és a népzenei feldolgozásokat felváltják az autentikus hangzású és felállású kisenekarok.

Fiatalok százai fedezik fel az „eredeti” népművészetet. Rendkívül népszerűek a táncházak, sokan indulnak gyűjtőutakra, keresik fel a hagyományos népi kultúrájukat még őrző falvakat, Magyarországon és a Kárpát-medencében. Különösen Erdély – szokásokat, viseletet, tánc- és népzenei hagyományokat megtartó, etnikumában változatos, népművészeti örökségében rendkívül gazdag – települései hatottak elementárisan az új nemzedékre.

Az érdeklődés többnek bizonyult kulturális, turisztikai divatjelenségnél. Néprajz- és népzene kutatók irányításával filmen és hangszalagon rögzítették a táncokat, zenéket, helyi mesterektől tanulták a kézműves mesterségeket. Megnőtt azoknak a száma is, akik a szórakozásnál mélyebben kívántak foglalkozni a zenével, táncsal és kézművességgel. Tanfolyamok, nyári táborok szerveződtek (Tokaj, Kassák Klub), később a Népművelési Intézet adott intézményes keretet a képzéseknek.

Mindez visszahatott a hagyományokkal rendelkező falvak kulturális életére, mondhatni megállította, illetve új formába terelte a népművészet törvényszerű bomlási folyamatait. Saját hagyományaik értéke tudatosult, együttesek, hagyományőrző társaságok alakultak, helytörténeti gyűjtemények és kiadványok születtek. A televízió országos vetélkedőivel (Röpülj páva) népszerűsítette és erjesztette ezeket a folyamatokat.

Az 1980-as évekre rendkívül sokszínű, jól szervezett, magas színvonalú népművészeti mozgalom alakult ki, mely hangos nemzetközi elismerést váltott ki nemzetközi fesztiválokon és tudományos konferenciákon egyaránt.

Általános jellemzői voltak e mozgalomnak, hogy

- tudományos kutatási eredményeken alapuló, szakmai végzettséget adó képzések biztosítják a színvonalát,
- mindvégig megőrzi közösségi, úgynevezett alulról jövő kezdeményezéseiket,
- intézményesülésükben jó arányban marad meg az öntevékenység,
- politikai irányzatokhoz nem csatlakozott, illetve azok nem tudták kisajátítani,

– a néphagyomány (néptánc, népzene, népszokás, életmód stb.) bekerül a közoktatás és a tanárképzés programjába.

A politikai és társadalmi változások, főként a rendszerváltás azonban a népművészeti csoportok életében is alapvető változásokat hoztak.

Elsőként a gazdasági recesszió érezte a hatását. Az intézményeket sújtó takarékosági intézkedések nyomán először mindenütt a kulturális támogatások csökkentek, csoportjaink fenntartási és működési lehetőségei nehezedtek.

Átalakult, illetve megszűnt a fenntartói hálózat. A szakszervezetek, ipari szövetkezetek, téészek és országos szervezeteik a rendszerváltást megelőzően a népművészeti csoportok legnagyobb mecénásai voltak. Az együttesek működési költségét, területi és országos fórumaikat, minősítésüket, nemzetközi kapcsolataikat szinte teljes egészében ezek az ágazatok finanszírozták.

Az együtteseket sokkhatásként érte a támogatások megszűnése. Elsőként a nagy társadalmi bázissal, több évtizedes folyamatossággal működő csoportok éledtek. Egyesületek alakultak, s tagságuk és pártoló tagjaik befizetéseiből biztosítják fennmaradásukat. Segítségükre sietett a pályázati rendszer: a *Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány*, a *Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány*, majd a *Nemzeti Kulturális Alapprogram* váltak a népművészeti csoportok legfőbb támogatóivá.

Az állami, tanácsi fenntartású csoportok kerültek a legnehezebb helyzetbe. A megyei és városi funkciók újraelosztása révén több megyei csoport támogató nélkül maradt. A megyei művelődési központok gazdasági és szakmai ellehetetlenedése „lefejezte” a megyei élgárdát. Megszűntek a kisebb csoportok, szakkörök, melyek működésük feltételeit nem tudták saját maguk biztosítani.

A falusi csoportoknál jobb a helyzet, részben, mert eddig sem igen kaptak támogatást, részben mert a helyi közösségek közadakozásból is biztosítani tudják megmaradásukat.

A működés körülményeinek biztosítása mellett legfontosabb kérdés, hogy milyen módon lehet megőrizni csoportjaink művészi, szakmai színvonalát. A széteső és azóta is átszervezések alatt álló intézményrendszer, az alakuló szakmai szövetségi és érdek-képviselési hálózat, a pályázati források helyettesíteni tudják-e a kommunista kultúrpolitika központi irányító szerepét? S főképpen: annak megszűntével van-e szakmai és társadalmi igény egy demokratikus, civil keretek között működő népművészeti mozgalomra?

Az általános tendenciák a népművészet különböző területein más-más

módon érvényesülnek, épp ezért árnyaltabbá teszi a képet, ha áttekintjük egy-egy szakterület helyzetét.

Néptánc

Gyermek- és ifjúsági, felnőtt- és hagyományőrző együttesekről beszélhetünk. Szemléletükben egységes, de szervezetileg, szakmai fórumrendszerükben ágazatonként különálló csoportosulást képviselnek.

Gyermek- és ifjúsági együttesek

A rendszerváltást megelőzően a gyermektánc gazdája az úttörőszövetség volt. A felfutó jellegű művészeti szemlerendszer áttekinthetővé tette a csoportok működését. A nyári népművészeti táborok (melyeket a legjobb szakemberek vezettek) élményt adtak a gyerekeknek, és biztosították szakmai fejlődésüket is. Az együttesvezetőket a Népművelési Intézet képezte, s a kiadott működési engedély ezen a területen az egyetlen szakképesítést jelentette. Az úttörőszövetség megszűnése után a gyerekek művészeti neveléséért felelősséget érző pedagógusok s gyerekcsoportokkal dolgozó koreográfusok alakították meg az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesületet, 1989-ben.

Az egyesület vette át az országos találkozók szervezést, a csoportvezetők továbbképzését, s nyári táborai több száz gyereket ismertetnek meg ma is népművészetünkkel.

A területi találkozók, országos bemutatókon bemutatkozó csoportok száma 600-650. Ha az iskolai vagy egyéb ünnepségeken szereplő csoportokat is számítjuk, ez a szám megduplázódik. Többségük általános iskola fenntartásában működik.

Jobb művészeti színvonalat képeznek azonban a felnőtt táncegyüttesek utánpótláscsoportjaként működő gyerekcsoportok. Mintegy tíz éve alakultak – a zeneiskolai rendszer mellett – a művészeti alapiskolák, ahol gyerekek százai ismerkednek iskolai formában táncos anyanyelvünkkel. Bár az iskolatípus elsődleges célja a tehetséggondozás, pótolhatatlan szerepe van az egészséges testi, lelki, közösségi nevelésben.

Néptáncgyüttesek

A felnőtt néptáncosok, a 18–35 éves korosztály sorolódik ide, 300-350 csoport. Szervezettségében, művészeti színvonalában, fenntartási lehetőségeit tekintve ez néptáncmozgalmunk legkevésbé egységes ágazata. Az élgárda 30-40

együttes jelentős, kimagasló művészeti színvonalat képvisel. Fenntartásukat tagdíjakból, pártoló tagok, néptánciskolák résztvevőinek befizetéseiből és fellépéseik bevételeiből biztosítják. A pályázati lehetőségekkel a legjobbak új műsorok készítéséhez, működéshez, bemutatókhoz, külföldi utazásokhoz kérhetnek és kapnak támogatást. Mintegy 100-ra tehető azoknak az együtteseknek a száma, melyek rendszeresen szerepelnek tájegységi és területi találkozók, országos minősítéseken. Fenntartásukban a helyi önkormányzatok is szerepet vállalnak, bár itt is jelentős az együttes működésének bevételeiből biztosított saját forrás.

Az együttesek nagy része a Martin György Néptáncszövetség tagja.

Országos fórumaik átalakulóban vannak. A művészeti versenyek színhelye évtizedeken át a Szolnoki Néptáncfesztivál és a Zalaegerszegi Kamaratánc Verseny voltak. A városok, illetve megyék szerepének módosulásával e fórumok megszűntek; művészeti tendenciákat, irányzatokat meghatározó országos szerepüket elveszítették. Az új fórumok (Nagykálló, Szeged, Szekszárd) inkább az együttes bemutatók, versenyek színhelyei. Hiányoznak, vagyis a rendszerváltást követően még nem alakultak ki azok a fórumok, melyek a kisebb együttesek számára nyújtanának szakmai megmutatkozási, értékelési lehetőséget.

Bár a szakmai értékelést adó fórum kevés, minden együttes számára megnőtt a szereplési lehetőségek száma. Idegenforgalmi események, helyi ünnepek, búcsúk, szüreti multságok, bálók, politikai ünnepségek nem csupán fellépési lehetőséget, de emellett jó bevételi forrást is jelentenek az együttesek számára. Nem ritka az évi 60-70 műsort szolgáltató együttes sem. Sajnos, már most is látszanak a jelei annak, hogy a csak bevételt szolgáló szereplés, a „hajtás” a színvonal rovására megy.

Hagyományőrző együttesek

Számuk 140-160, még több a pávaköröké (éneklő csoportoké), amelyek száma 600.

A csoportok között működésükből adódóan átfedések vannak. Tagságuk a 40–80 éves korosztály, de a nagy hagyományőrző múlttal rendelkező településeken az idős korosztály kihalásával a fiatalok viszik tovább az együttest. Többnyire a bokrétás együttesek utódai, ahol a színpadi hagyományőrzésnek több évtizedes folyamatossága van. A fiatalok próbateremben, filmekről, leírásokból tanulják vissza saját hagyományait, s a vezető felkészültsége, szellemisége a döntő abban, hogy a hagyomány betanult produkcióként él-e tovább műsoraikban, vagy sikerül olyan tudatos hagyományápoló munkát

végezniük, melyben hagyományaik ismét a faluközösség szervező erejévé válnak. Az értelmiséggel rendelkező falvak rendszerint vállalják a hagyomány-ápoló munka utóbbi modelljét (pl. Miske-Drágaszél, Bogyiszló, Gencsapáti), ahol a színpadi munkának természetes velejárója a helytörténeti emlékek, viseletek, szokások gyűjtése, a közösségi alkalmak szervezése. Gondot fordítanak arra is, hogy a gyerekek, a fiatalok megismerjék saját örökségüket, több falusi iskolában a környezetismeret mellett tanítják a helyi táncokat, szokásokat. Az utóbbi évek jelensége, hogy emléktáblát állítanak a Népművészet Mestereinek (Decs), s a település jeles személyiségeiként tartják őket számon.

Valamennyi hazai felnőtt, magyar és nemzetiségi, határon túli magyar együttes minősítést, értékelést adó szakmai fóruma a Néptáncosok Országos Bemutató Színpada, melyet a Martin György Néptáncszövetség, a Muharay Szövetség, az ÁFEOSZ és a Magyar Művelődési Intézet szervez.

(2001-től a Hagyományok Háza.)

A bemutatószínpadon minden együttesnek 20-30 perces műsort kell bemutatnia (hagyományőrzőknek 10-20 perc), melyben nem szerepelhet önálló zenekari vagy más betétszám, mely dramaturgiailag nem része a produkciónak.

A színpadon látott műsor művészi összhatását 5 tagú zsűri értékeli, meghatározott szempontok szerint (műsorszerkesztés, dramaturgia – folklorisztikai hitelesség – koreográfiai megformálás – színpadi megjelenés – ének-zenei előadás – előadói színvonal).

A bemutatót követően minden együttes megkapja a Néptáncosok Országos Bemutató Színpada emléklapját és az értékelőlapot. („Részt vett”, „minősült” és „kiválóan minősült” címet kapnak.)

A minősítéseken való részvétel önkéntes. A gyermekegyüttesek számára nincs minősítés, ám fórumaikat minden esetben részletes szakmai értékelés követi.

Népzene

Énekesek, hangszeres szolisták, táncmuzsika zenekarok, énekes kisegyüttesek alkotják népzenei mozgalmunkat. A néptáncotól eltérően kevésbé kötődik intézményekhez, a közművelődés tehetséggondozó szerepével, vetélkedőivel, pályázataival, versenyeivel és egyéb fórumaival fejlődési, továbblépési és érvényesülési lehetőséget biztosít a szolisták és zenekarok számára.

A „pávások” és citerazenekarok (számuk 600-700 csoport) többnyire falun szerveződnek, legnagyobb szerepük a helyi közösségekben van.

Szakmai szervezetük a KÓTA Népzenei Szakosztálya, a pávakörök pedig a Vass Lajos Népzenei Szövetség tagjai.

A „táncházások” névvel jellemezhető új népzenei társaság – az intézményes népzeneoktatás következtében is – számban és színvonalban megerősödött. (60-70 koncertképes zenekart tartunk számon.) Forgalmazási lehetőségeik szűkösek. Táncegyüttesek zenekíséretét látják el, egyre kevesebb az önálló táncházban muzsikáló zenekar. Bár a pályázatok és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma az utóbbi két évben rendszeres támogatást adott a táncházak működéséhez, egyre kevesebb művelődési intézmény ad helyet e nem nyereségorientált szórakozási formának. Mintegy 10-15 azoknak a zenekaroknak száma, melyek rendszeresen koncerteznek itthon és külföldön. Forgalmazásukból jelentős szerepet vállal a Fonó Budai Zeneház, 2001-ben a Millenáris Park és az Országimázs Központ. Van azonban egy olyan rétegük is, mely külföldi utcazenélésből tartja el magát. Szervezetük a Táncházi Egyesület. A Táncháztalálkozó és a Szezonnyitó Táncházi Mulatság szervezésével országosan is ismertté vált. FolkMAGazin című kiadványuk a népművészeti terület egyetlen informatív, ismeretterjesztő – a szakmának és az érdeklődőknek egyaránt szóló folyóirata.

Kézművesség, tárgyalkotó népművészet

Az 1970-es évek új népművészeti hulláma a tárgyalkotó kultúrára is pozitív hatást gyakorolt. A kézművesség „új reneszánsza” megváltoztatta a fiatalok tárgy- és viseletkultúráját. Népművészeti dísz tárgyak készítése helyett a használhatóság, a praktikum és a környezetkultúra szempontjai kerültek előtérbe.

A rendszerváltást megelőzően nagyon sok szakkör működött (elsősorban kistelepüléseken) művelődési intézmények fenntartásában. A gazdasági helyzet romlásával a fenntartók a működés terheit megpróbálták áthárítani a csoportokra, ami több esetben a szakkörök megszűnéséhez vezetett.

Ugyancsak megszűntek, csődbe mentek a háziipari szövetkezetek, 2001 januárjára a forgalmazó bolthálózat minden üzlete bezárt.

Az 1982-ben alakult Népművészeti Egyesületek Szövetsége az alkotókat a megyei szervezeteken keresztül fogja össze, egyéni tagság nincs. A korábban érdek-képviselési feladatokat is ellátó Népi Iparművészeti Tanács a Magyar Művelődési Intézet tanácsadó szerveként a zsűrizést végzi.

A fentiekben azokról a csoportokról, alkotóközösségekről szóltam, melyek a szakmai intézmények, szervezetek munkájába bekapcsolódnak. Nincs átfogó képünk azoknak a munkájáról, színvonaláról, szemléletéről, melyek a szakmai hálón „nem akadnak fenn”, amelyek azon túl léteznek.

2001 tavaszán a Muharay Szövetség elnökségével 4 megyében tekintettük át a megyei néptáncmozgalom helyzetét. Baranya, Bács-Kiskun, Győr-Sopron és Tolna megye népművészeti szempontból nem tekinthető átlagosnak, mert gazdag népművészeti hagyományokkal rendelkeznek, csoportjaiknak több évtizedes szervezettsége van, s művelődési intézményhálózatukat az utóbbi évek egyformán megviselték.

Álljon itt néhány tény a felmérésből.

„A rendszerváltás meghatározó jelentőségű fordulatot hozott a megye együtteseinek életében. A megyei művelődési központ megszűnésével megszakadt az a több évtizedes gyakorlat, mely többé-kevésbé szilárd és megbízható rendszert jelentett az együttesek működésében. Megszűnt a szakreferensi hálózat, elveszett a bemutatkozások rendszeres lehetősége, megszűnt a megyei továbbképzés.”

„Szakmai felügyelet híján az együttesek zöme nem tud fejlődni, több botcsinálta „szakember” megfelelő ismeretek és kellő alázat nélkül tevékenykedik, a szakmai fórumokon való megjelenést nem tartja fontosnak, helyi sikereket tapsoltat magának, és megél a laikusok (politikus is akad köztük) támogatásával.”

„A pályázati rendszer nem tölti be azt a szerepet, melyet neki szántak. Ezen a szinten nincs is pályázati lehetőség. A fenntartói hálózat teljesen összeomlott. A fenntartási költségek így jobb esetben az önkormányzatokra, de sok esetben a tagokra hárulnak. A magyar jövedelmi viszonyok nem teszik lehetővé, hogy az együttesbe járók még fizessenek is. A felnőttek két-három műszak és 9-10 órás munkaidő után járnak próbára. (Szanyban a felnőttpróba este 9.30-kor kezdődik, mert a délutáni műszakosok csak így tudnak járni.) Ki tud végezni, és meddig, ilyen körülmények között komoly szakmai munkát!”

Nem folytatom! A négy megyében regisztrált 160 felnőtt együttesből mindössze 25 tagja az országos szakmai szervezetek valamelyikének (legtöbbször a Muharaynak és a Vass Lajos Népzenei Szövetségnek). 60-80 százalékuk saját színpadi emlékeit rekonstruálja, ünnepségek és helyi bálók résztvevője. Vezetőik szakképzetlenek, a táncos irodalmat és módszertani anyagokat előképzettség nélkül szintén nem tudják használni. Helyi szintű továbbképzések nincsenek, az országos továbbképzések pedig számukra túl magas színvonalúak.

Működésükkel kapcsolatban meg kell említeni egy másik, figyelemre méltó tényt. A népművészeti csoportok, így a néptánc együttesek vezetői is több évtizeden át a pedagógusok köréből kerültek ki. Az 1970–1980-as években a fiatalság is érdeklődéssel fordult a hagyományok felé, nagyon sok értelmiségi,

köztük friss diplomás gépész, matematikus, építész végezte el az MMI oktatóképző tanfolyamait és vált amatőr táncegyüttes vezetőjévé. A rendszer-váltás szinte „kivonta” az értelmiséget ebből a munkából. Aki a szakmájában érvényesülni akar, az már szinte egyetemistaként választás elé kényszerül, vagy friss diplomásként nem tudja megengedni magának a munka melletti rendszeres próbákat és szerepléseket. A pedagógusok problémái közismertek. A mai viszonyok közepette kevés és csak kivételes képességű pedagógus tud a helyi művelődés meghatározó egyéniségévé válni. A kistelepülések nagy része pedig este 5 után értelmiségi nélkül marad, így a helyi kultúra és a művészeti csoportok munkája néhány elhivatott, jó szándékú, de szakmailag felkészületlen ember szívügye.

A szakterületi összefoglalókban vázlatosan kitértem arra, hogy az együttesek milyen módon próbálják működési költségeiket biztosítani az „élgárda” működéséhez, az országos és a nemzetközi rendezvényekre, úgy tűnik, elegendő pályázati forrás áll rendelkezésre. Gond azonban, hogy a pályázati rendszer nem teszi lehetővé a hosszabb távú tervezést. A kiírások a tárgyévra, s arra is általában megkésve, vonatkoznak. Így még a viszonylag biztos finanszírozású rendezvények (pl. Táncháztalálkozó) sem tudnak időben és megfelelő módon tervezni, mert még a lebonyolítás időszakában sem ismertek a tényleges támogatási adatok.

Az együttesek helyi tevékenységét, fenntartási és szakmai költségeiket semmiféle pályázat nem támogatja. A Nemzeti Kulturális Alapprogram Népművészeti Kollégiumának megalakulása óta nem volt olyan pályázati kiírása, melyhez pl. egy falusi hagyományőrző csoport vagy közösség csatlakozni tudott volna. A területfejlesztési vagy turisztikai pályázatok elveikben adnak lehetőséget a bekapcsolódásra, de a pályázatokban olyan koncepcionális és gazdasági tervet kérnek, melynek elkészítése komoly szakértelmet kíván, s melyre embereink nincsenek felkészülve.

A működést biztosító források egyre nagyobb százalékát az idegenforgalom adja. A helyi csárdaprogramoktól a borfesztiválokig, a szakkiállításoktól a külföldi magyar napokig – egyre szélesebb a köre azoknak a rendezvényeknek, ahol együtteseink, kézműveseink szerepelnek. Kevés azonban a megfelelően szervezett, megfelelő színvonalú rendezvény. Népművészet címen legtöbbször az ismert és igénytelen „bóvlit” igényli a megrendelő. Még a legkitűnőbb lebonyolítású és a legszínvonalasabb, legnagyobb tömegeket vonzó rendezvényeink eddigi tapasztalatai is azt – az eddig a gyakorlat által nem megcáfolt – megállapítást igazolják, hogy az a rendezvény, amelyben túl sok

gazdasági érdek érvényesül vagy csak az érvényesül, egyre inkább veszít színvonalából, és elveszíti szakmai ösztönző erejét.

Külön kell még szólni a népművészeti terület nemzetközi kapcsolatairól. A rendszerváltást megelőzően jelentős támogatást élvezett e terület. Az állami finanszírozású kiutaztatáson túl a fenntartó szervek protokollkapcsolatai, a testvérmegyei cserék is sok együttes kiutazását tették lehetővé. 1970. augusztus 10-én a franciaországi Confolens-ben megalakult a CIOFF (Folklórfesztiválok Nemzetközi Szövetsége), majd 1991-ben annak magyarországi központja. Ez utóbbi azzal a szándékkal alakult, hogy összehangolja a nemzetközi fesztiválok működését és segítse a csoportok utazását. Magyarország alapító tagja a szervezetnek, s mintegy 25-30 együttes utazik ma is külföldre e szervezet közvetítésével. A '90-es évektől azonban jelentős változások történtek a nemzetközi kapcsolatokban. A rendszerváltást megelőzően a kelet–nyugati blokk országainak politikailag-gazdaságilag is támogatott találkozási eseményei voltak a néptáncfesztiválok.

Jelentős dotációt kapott az a nyugat-európai fesztivál, mely a vasfüggöny mögüli országokból hívott együttest. Magyarország elsőként veszítette el e „státusát”, hiszen 1990 óta szabadon, politikai engedély – és a legtöbb országba vízum – nélkül utazhatunk.

A fenntartói rendszer összeomlásával az együttesek saját költségen, saját elhatározásuk és szándékuk szerint utaznak. Ugyanakkor épp ezért nehéz együttest találni a szakmailag is elismert fesztiválokra, mert az nem mindig esik egybe a csapatok utazási szándékával („Lengyelországba nem utazunk!”), sokszor pedig nem sikerül az utazás pénzügyi feltételeit biztosítani. Mindemellett van sok közepes vagy annál gyengébb színvonalú együttes, amely mindent megtesz utazásainak megszervezéséért. Szerepléseik igencsak rontják a magyar néptáncmozgalomról kialakult kedvező nemzetközi vélekedést.

A szakmai szervezetek állásfoglalása szerint csak kiválóan minősült együttesek részvételét javasoljuk jelentős nemzetközi rendezvényeken. Hiányzik azonban az a pénzalap, mely lehetővé tenné, hogy ezekre a fórumokra valóban a legjobbak utazzanak.

Néptáncfesztiválok Magyarországon

Országos fesztiválok

- Újévköszöntő Néptáncantológia – Budapest (évente)
- Országos Gyermekek- és Ifjúsági Néptáncfesztivál – Szeged, Szekszárd, Budapest (évente)
- Magyarországi Német Táncbáztalálkozó – Pécs (évente)
- Martin György Országos Néptáncfesztivál – Szeged (kétévente)
- Hagyományörző Együttesek Országos Találkozója – Bag (évente)
- Pécsváradi Leányvásár – Pécsvárad (kétévente)
- Kállai Kettős Néptáncfesztivál – Nagykálló (kétévente)
- Szekszárdi Néptáncfesztivál – Szekszárd (kétévente)

Jelentősebb nemzetközi fesztiválok

- Csángó Fesztivál, európai kisebbségek folklórfesztiválja – Jászberény (évente)
- Nemzetközi Nógrádi Folklórfesztivál – Salgótarján (évente), magyar és szlovák helyszíneken
- Zemplén Nemzetközi Folklórfesztivál – Sátoraljaújhely (minden második évben gyerek-)
- „Királyi Napok” Nemzetközi Néptáncfesztivál – Székesfehérvár (évente)
- Nemzetközi Folklórnapok – Sárovar (évente)
- Minden Magyarok Táncfesztiválja – Gyula (kétévente)
- „Summerfest” Nemzetközi Néptáncfesztivál – Százhalombatta, Ráckeve, Tököl (évente)
- Dunamente Nemzetközi Néptáncfesztivál – Baja, Kalocsa, Szekszárd (háromévente)
- Nemzetközi Néptánc- és Népzenei Fesztivál – Győr (évente)
- „Gyöngy” Nemzetközi Néptáncfesztivál – Gyöngyös (kétévente)
- Nyíregyházi Nemzetközi Néptáncfesztivál – Nyíregyháza (kétévente)

Egyéb jelentős népművészeti események

- Országos Táncbáztalálkozó és Kirakodóvásár – Budapest (évente)
- Mesterségek Ünnepe – Budapest (évente)
- Pécsi Folklórnapi – Pécs (évente)
- Országos Népzenei Találkozó – Kecskemét (évente)
- „Élő Népművészet” Országos Népművészeti Kiállítás – Budapest (háromévente)

A tárgyalkotó népművészet az ezredfordulón

*„A kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egy-kettőre elpárolog,
ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának.”*
(Kodály Zoltán)

Az amatőr művészeteket vizsgáljuk, miközben abban szükséges megállapodnunk, hogy a kézműves tevékenységek eredményeként nem szükségszerűen jön létre művészet. Rendkívül fontos érvényesíteni azt a felismerést, hogy az alkotás általános emberi képesség. Élményeiknek, gondolataiknak sokan formát tudnak adni beszédben, mimikában, zenében, festészetben, tárgyak megformálásában, ami azonban nem jelenti azt, hogy ilyen irányú „teljesítményük” szónokai, illetve művészi szintet képvisel. Remekelni, mesterműveket teremteni viszonylag kevesen képesek.

Különösen érdekes ez, ha olyan tevékenységi formákat vizsgálunk, amelyeket a népművészet keretébe, ezen belül is a tárgyalkotó népművészetbe sorolunk, s amelyek majd’ mindegyike előbb mesterség (vagyis funkcionális tudás) s csak utána művészi tevékenység.

Az elmúlt évtizedben végbement társadalmi és kulturális változások során mássá lett a világ; egyszerre tágult ki és veszítette el ugyanakkor meghittségét. Mégis bebizonyosodott, hogy az értékmegőrzés és továbbadás feladatát továbbra is fontos tevékenységeink között kell számon tartani. A népművészeti értékek iránt megújult az érdeklődés, kézműves tanfolyamainkon folyamatosan és sokan ismerkednek meg múltunk kézműves szakmaival. Sőt, a képzések következményeként már a gyermek korosztály ismerkedik a gyékény- és csutkababákkal, a természetes anyagból készült játékokkal. Kiállításokon, vásárokon, reprezentatív eseményeken egyaránt ott vannak alkotóink, akik magányos tevékenységüket gyakran műhelyekbe, szakörökbe tömörülve is folytatják, új közösségeket teremtve. A kulturális örökség megőrzése ily módon mindennapjaink része lett.

A hatvanas–hetvenes években fiatalok és idősebbek egyaránt új érdeklődéssel fordultak a népi kultúra irányába, s lett mozzanatomá annak megismerése, miközben az árutermelés törvénye és gyakorlata a ’70-es évek elejére a használati tárgyakat díszművésszé alakította át mintha csunán a motívum

lenne a művészet kizárólagos hordozója. Egyrészt az esztétikum forrásává vált tárgyak: csanakok, sulykolók, mángorlók, másrészt a reprezentatív célt hordozó, pl. kínálódobozok váltak „vitrintárgyakká”. Ebben az időszakban a díszítés hangsúlyozása lett a legfontosabb.

*„Elképzelhetetlennek tartom, hogy az emberi lélek
később mégis ne lázadjon fel egy összeesküvés ellen,
amely azt hiszi, hogy az élet fáját eladási spirállal pótolhatják.”*
(W. Gropius)

A változtatás igénye a hetvenes évek elején Magyarországon leginkább az értelmiségi és a városi fiatalságban lelt először visszhangra. Ebben az időben gyakoribbá váltak a népművészeti alkotótáborok, kiosztották az első „népművészet ifjú mesterei” kitüntetésekét. Pávakörök alakultak, táncházak kezdtek működni, új népzenekarok, létrejött a Fiatal Népművészek Stúdiója. Úgy nyilatkoztak: „Dísz tárgyak helyett használati eszközöket szeretnénk készíteni. Legfőbb törekvésünk a funkcionalitás és az ezt erősítő esztétikum.”

Tíz éven keresztül havonta előadásoknak, műelemzéseknek adtak fórumot. A stúdiófoglalkozások, a tokaji alkotótáborok pedig az új elképzelések kivitelezéséhez biztosítottak lehetőséget.

Közös műhelyek, alkotótáborok

A '70-es évek vége, a '80-as évek eleje a közös műhelyek építésének az időszak volt, amelyben többekkel együtt Makovecz Imre építész is szerepet vállalt. A tokaji kísérlet mellett Velemben komplex műhely épült (a Velemi Népművészeti Stúdió); fatároló gépszín, kovácműhely, fazekasház – Erdei András és felesége, Szentesi Anikó építésszek, valamint Péterfy László szobrászművész, továbbá közel 50 vasi és más megyéből meghívott faragó közreműködésével. A házak étellel és alkotásokkal, faragásokkal, szöttesekkel, fazekakkal teltek hamarosan. „Kézművesek háza” épült Gébárton, Baránka József és Jankovics Tibor építésszek tervei nyomán, „Népművészeti alkotóház” Tiszavárkonyban, a Szolnok Megyei Népművészeti Egyesület támogatásával. Tervezője Szentesi Anikó építész. Faragóház, jurta, fürdőház szaunával, szabadtéri konyha és étkező épült. Fontos jellemzője napjainkig ennek az alkotóháznak, hogy iskolai csoportokat is fogadnak, és a turizmus céljait is szolgáló bemutató programokat szerveznek.

Debrecenben, a Vekeri-tó partján lévő tájörzetben, egy Klébelsberg Kunó-féle tanyasi iskolát és tanítói lakást újtottak fel, s tették a megye népi kézműveseinek alkotóházává. Tágas közösségi terem, a bútorkészítők munkáival berendezve, ahol nyáron szövőtábor működik, valamint kerámia-, fafaragó és kovácműhely. A Duna–Tisza-közi Népművészeti Egyesület fenntartásában működik a Jakabszállási Alkotóház. Alapbázisát itt is a Klébelsberg-féle egy tantermes és tanítói lakásos tanyasi iskola képezi. A fejlesztést az egyesület saját erőből, intézményi háttér nélkül oldotta meg: az alkotóházat egy 8 x 12 m alapterületű textiles ház nádtetővel, 20 fekvőhelyes galériával, egy családnak „hajlék” képezi, továbbá fazekas étetőkemence, étkezőszín, fatároló készült. A teljes berendezés a faragók munkáit dicséri.

Baranya megyében Magyarlukafán találunk Néprajzi Műhelyt, Ócsán a Kosbor Kézműves Műhelyben szövőszékek és fazekaskemence segítségével örökítik tovább a mesterségbeli tudást. Ennél szélesebb tevékenységi körrel működik a szegedi Népművészeti Alkotóház, amely textiles, bőrműves, faragó, fazekas, gyékényszövő és vesszőfonó műhelyekkel rendelkezik, s a Dél-alföldi Népművészeti Egyesület fenntartásában működik.

Létrejöttük óta ezek az alkotóházak és műhelyek képezik a szakmai munka alapbázisait.

A fafaragókról

Játékok és természetes anyagból készült játzóterek

A Tokajban folytatott játéktervező és kivitelező kísérletek azt igazolták, hogy a tudatos alkotók részére – mint amilyenek az ifjú népművészek voltak – milyen óriási lehetőség rejlik a játékkészítésben; a csecsemőknek készült elemi tapintási és formaélményt nyújtó tárgyaktól a cserépből készült füttyölő játékokon át, a formatervezett ördöglakatig, a vesszőből készült kiskocsiktól a sásból, gyékényből font szarvasokig, a kisebb méretű textiljátékoktól a plasztikai igényű játzótéri kompozícióig.

A játék témával együtt – 25 éven keresztül a teljes népművészeti alkotótevékenység rendszerében – kiemelt helyzetbe került a gyermekek nevelése. Az iskolában és óvodában egyaránt megindult a játzóházi mozgalom. 1981-ben létrejött, először Magyarországon, az első Játékmúzeum és -Műhely Kecskeméten, terjesztve a természetes anyag fontosságát, a gyermekek maga teremtette játékában, a művészet és a munka egységének a kialakításában.

Ebben az időszakban – főként a népművészeti közösségek – csapatmunkában, közel 200, fából, vesszőből és egyéb természetes anyagokból készült játszótér tervezésében és kivitelezésében működtek közre Magyarországon és tucatnyi esetben külföldön is.

Milyen faragott használati tárgyak készülnek ma?

A megújult népművészeti mozgalom fokozatosan a teljes emberi környezetben (házépítés, kapu, kerítés, lakás- és konyhakultúra), sőt az egész település (pl. buszmegálló, megállító táblák) és temetőkultúra egységében kezd gondolkodni, s e tekintetben is számottevő eredményeket könyvelhet el.

Az igazán szép használati tárgy egyszerű. Alapvetően fontos az adott anyag szépségének a megmutatása. A népművészet „alapbázisává” kell tenni a természetes formát követő tárgyakat, pl. ahogyan a gyermek az első tárgy egyikeként megtalálja a kétágú parittyafát. A népi kultúrában szép számmal akadnak olyan „talált” formák, pl. fatörzs kaptárak, kévekötőfák, varsák, üregelt edények, melyeken alig alakítottak valamit, teszem fel lehántolták a kergét. Végre elérjük, hogy elsődlegessé válik a funkció, és nem veszünk mindenáron erőszakot a természetes „istenadta” formán. Az alkotó ember ez esetben csupán továbbalkotója a természet felkínálta formának. Ebben a természeti formában elementáris erő nyilvánul meg, olyan erő, mint amely kihajtja a fából a levelet, a földből a virágokat.

Micsoda gyönyörű egyszerűség nyilvánul meg pl. a fakéreg edényben, a különböző fenyők, továbbá nyír, hárs, cseresznye, éger, juhar és más fák lefejtett kérgéből készült tárgyakban. (Nálunk tucatnyian készítenek jó színvonalon kéregedényeket.)

Az utóbbi években megjelent és divatba jött a rönkbútor is. A rönkbútoroknak a hagyományos népi kultúrákban megtaláljuk az előzményeit. Jelen voltak az esztétikai megjelenésre kevés gondot fordító ülőalkalmatosságok; hús- és favágó rönkök, víztároló vájuk stb. A kerti bútorként való felhasználás sem volt ritka, viszont inkább csak az utóbbi negyedszázadban jelentkezett a lakásban a reprezentatív céllal készülő rönkbútor (fotel, pad, íróasztal, tálaló, szekrény stb.).

Úgy tűnik azonban, hogy továbbra is elsődlegesen a szabadban, továbbá nagyobb lakások berendezésénél alkalmazható. A kis lakásban – helyigénye és nehezebb mozgathatósága miatt – kevésbé használható.

Az elmúlt évtizedben fontos szemléletbeli előrelépés történt a konyhai eszközök és a kisbútorok terén is. Közkedvelt lett a dísztelen esztergált vagy vésett eljárással készült kínálótál, fából és csontból, az anyag természetes for-

máját követő fűszertartó. Faragóink divatba hozták a kutyagerincet (bográcstartó) is. Sikerült áttörést elérni a korábban anyagszerűtlen formát követő szalvétatartók készítésében. Egyre több igényes bútoregyüttes is készül, igaz, a festett bútorokat egyelőre inkább csupán a külföldiek vásárolják. Faragóink számottevő hányada szívesen készít – célszerű szerkezete és archaikus szépsége miatt – kelengyés ládákat. Külön említést érdemel az a kísérlet, amikor a fa és vessző együttes alkalmazásával készítik a hagyományos formát és szerkezetet követő „ágyneműtartókat”.

Van olyan faragó is, aki kerékgyártói szakmai tapasztalataiból kiindulva tudott teljesen egyéni, a saroglyaformát követő bútorstílust kialakítani, felhasználta a hagyományos formát, de új utat keresve megjelennek tárgyain személyiségjegyei is.

A konyhai tárgyak és a bútorkészítés népszerűsítése, korszerű megoldása érdekében a Népművészeti Egyesületek Szövetsége két alkalommal írt ki országos pályázatot és rendezett kiállításokat e tárgykörben. Ezeken megjelennek a faragók körében egyre népszerűbb csapatmunka eredményei is, amit nagyon fontosnak ítélnünk. Ez bútoregyüttesek, játszóterek, buszmegállók készítése, házépítések stb. során azonos vagy különböző műfajokban dolgozó alkotók együtt munkálkodását jelenti, és a szakmai tapasztalatszerzés gazdag lehetőségein túl nagyban segíti az emberi-alkotói közösségek kialakulását is.

Új műfajként jelenik meg a szoborfaragás

Magyarországon az elmúlt negyedszázadban egyre nagyobb számban jelentkeznek szoborfaragók. Ennek természetesen kiváltó oka lehet a használatitárgy-faragás visszaszorulása, az esztétikai célú faragás előtérbe kerülése is.

A szoborfaragás még a XX. század első felében is elenyésző volt, s ha a faragásokon előfordult is figurális ábrázolás, inkább funkcionális tárgyon: boton, csanaknyelen, faragópádon stb. volt található, tehát ennek az esztétikai küldetése másodlagos jelleget öltött. Először 1974-ben, majd az utóbbi évtizedben háromszor – 1991-ben, 1996-ban és 2000-ben került meghirdetésre a népi szobrászat országos pályázata, s alkalmanként 4-500 darab szoborfaragás érkezett be. Úgy tűnik, a festészet műfajával szemben a szoborfaragás jobban kötődik a népi kultúra hagyományaihoz.

Szoborfaragóink alkotásainak egyik legfontosabb jellegzetessége, hogy Magyarországon szinte nincs olyan faragó, aki ne kísérelné megformálni a pásztor – juhász, kanász, gulyás, csikós – alakját. Amíg a görögésnél a nem-

zeti ideált a meztelen atléta alakja jelképezte, addig ma nálunk az etnikum, illetve az ősi szabadság ideáljaként a lelkek mélyén a pásztor alakja jelentkezik. S népi szobrászatunkban – túl a tematikán – fellelhetők bizonyos archaikus vonások is. Ilyennek kell tekintenünk egyfajta kompozíciós elv érvényesülését, amely megegyezik a frontális ábrázolás elvével, továbbá fontos jellemző az is, hogy faragóink munkái általában szorosan kapcsolódnak a mindennapi élethez és a hagyományhoz. Egyes faragások még magukon hordják egy archaikus világkép, a kollektív emlékezet nyomait is.

Bármennyire jelen van a hagyomány, a nemzeti etnikum mint forrás vagy akár mint valami közös egyetemes kifejezési mód, most a XXI. század indulásával mégis úgy tűnik, hogy minden alkotó egyre inkább egy maga által felépített kultúrát képvisel, személyes élményeket közvetít, és így a személyes jelleg válik a szobrok erőteljesebb jellemzőjévé.

Emlékoszlopok, emlékművek

Ezek az emlékek szintén egy új műfaj létrejöttét mutatják. Talán Tokajban, a Tisza és a Bodrog találkozásánál 1975-ben állított emlékoszlop indította el ezt a sort, de csupán a '70-es és '80-as években a Komárom megyei faragó népművészek mintegy 40 „táborfát”, illetve emlékoszlopot készítettek és állítottak fel. Divatba jött a kopjafaállítás is, amely olykor sajnos nélkülözte a minimális szakmai ismereteket.

Az utóbbi időben azonban kezd kialakulni az emlékműkészítés igényesebb, gondosan tervezett formája. Néhány példa: Uszka (Erdélyi Tibor), Zagyzasztói emlékpark (Szondy Sándor), Szatyor Győző több oszlopa és emlékműve pl.: emlékoszlop és erdőszemlékmű Sellye; Napköszöntő és Béke kapu, Pécs, Millenniumi kilátó; Tokaji alkotóház (Orisek Ferenc, Erdélyi Tibor, Flech Ottó, Apró Tamás, Darázs István, Ráb Györgyné, Mónus Béla, ifj. Szatyor Győző munkái).

A díszítőművészetről

Az 1950-es években szerveződött díszítőművészeti mozgalom először csupán a népi hímzőkultúra megőrzését, továbbélésének lehetőségét célozta meg. Résztvevői falusi és városi csoportok, főleg olyanok, akik iskolában – minden iskolatípusban – tanulták a népi hímzésnek táji változatait, s lakásukat szívesen díszítették ezekkel a textíliákkal.

A mozgalom célja: az új kultúrákkal való ismerkedés, a „repülőtéri és trafiknépművészet” mellett a hagyomány értékének megismerése, megismertetése „szakköri” formában. Mindenkorai segítői a Népművelési Intézet szakmai irányításával a megyei, járási, városi és falusi közművelődési intézmények, házak voltak. A csoportok működését lényegében ezek biztosították.

Szakmai segítséget az országos intézmény által kidolgozott, a Művelődési Minisztérium által jóváhagyott s ellenőrzött tematika alapján képzett és (szép számban) vizsgázott szakkörvezetők adtak.

Az országos hatókörű intézet továbbképzési házában a megyék legkiemelkedőbb szakkörvezetői – akik legtöbb esetben népi iparművészek, a népművészet mesterei, ifjú mesterei voltak – kaptak meghívást nyaranta 10-14 napos továbbképzésre. (Ezek költségeit – ugyanúgy, mint a képzést vezető elméleti s gyakorlati előadók tiszteletdíját – az intézet biztosította.)

Az itt elsajátított anyagot minden résztvevő továbbadta; megyei és járási szinten a helyi intézmények által szervezett továbbképzések formájában.

A mozgalom eredményei a helyi, megyei, országos pályázatokon, kiállításokon, a „Kis Jankó Bori”, az „Élő népművészet”, egyéb szakszervezeti és termelőszövetkezeti díjak odaítélésekor váltak mérhetővé. A társadalomban bekövetkezett változásokkal elvesztett közösségi alkalmak helyett új közösségek jöttek létre.

A népművészet felfedezésének új hulláma a '70-es években nemcsak a népzeneben, néptáncban nyitott újabb perspektívákat, de a tárgyalkotó népművészetben is. A táncházak mellett létrejött a „Fiatalok Népművészeti Stúdiója” s megannyi megyei alkotóház, ahol már több műfaj képviselői dolgoztak együtt, csoportokat alkotva.

A díszítőművészetek terén legeredményesebbnek a szövés beindítása bizonyult. A fiatalok körében rendkívül hamar nagy népszerűségnek örvendett.

Az intézetben a '70-es évektől kezdődően indult meg a szövésoktatás, oktatói képzés. Kezdetben álló szövőszéken folyt csíkos mintájú gyapjúsövés, rongyszövésoktatás, majd az erdélyi festékes szőnyegek mintakincsének felújítása, oktatása, és ezt követte a vászonsövés.

Az első szövőképzések a Budapesti Művelődési Központban zajlottak, majd amikor már országsszerte kialakult az az oktatói réteg, amely a helyi, megyei képzéseket vezetni tudta; az intézet a képzők képzését kezdte szervezni, és szervezi ma is, mindig új technikákkal, etnikai specifikumokkal bővítve a szakemberek tudását.

Az intézetben kidolgoztuk a képzés követelményeit kosárfonó, bőrs és fazekas szakterületre is, de akkor igény erre csak elvétve jelentkezett, az

érdeklődés e mesterségek iránt később alakult ki. Nagy vonzerőt jelentett viszont a nemekultúra és -technika elsajátítása a fiatalok körében.

Európa modellnek tekintette azokat a módszereket és megnyilvánulási formákat, amelyeket a folklór s a tárgyi népművészet megőrzésében, továbbadásában a magyar művészetpolitika tett. A tárgyalkotó népművészeti mozgalom kb. 30-40 ezer ember értékes szabadidő-tevékenységét jelentette ekkor. Ezeknek a törekvéseknek, irányultságoknak elismeréseképpen hozta létre az UNESCO éppen Budapesten az Európai Folklór Központot.

Működés – támogatás napjainkban

A rendszerváltás óta eltelt 11 év a népművészeti mozgalom életében is nagy változásokat hozott. Noha a művelődés joga minden állampolgárt megillet, a megszokott és bejáratott módszerek és formák helyébe új működési és finanszírozási elvek léptek, s ezek a kreatitásnak, önszerveződésnek, a civil mozgalmaknak s elképzeléseiknek egyre nagyobb teret kívánnak biztosítani. Az „állami” és az önkormányzati törvény szavatolja ezeket a jogokat!

Ugyanakkor „korszerűtlen tevékenységük” miatt nem kapnak megfelelő anyagi támogatást a falusi – városi – megyei közművelődési intézmények ahhoz, hogy önmagukat megújítsák, és tovább folytassák értékmegőrző munkájukat. Nemcsak hogy egymás után szűnnek meg a művelődési intézmények, érezhetően szűkül a megmaradtaknak jutó anyagi forrás is. Ezzel a tendenciával amatőr tárgyalkotó népművészeti mozgalmunk háttérbázisának jó része is megszűnt, átalakult.

Igaz, az állam (és a társadalom) a régi támogatási formák helyett új forráslehetőségeket teremtett.

Számtalan pályázati lehetőséget hoztak/hoznak létre, ahová elvben minden amatőr művészeti ágban működő csoportnak joga van pályázni. Ha az elmúlt 10 év pályázatainak sokaságát megnézzük, büszkéek lehetünk. Hallatlanul nagy összegek kerülnek kiosztásra évről évre. Országos és megyei, regionális vagy nemzetközi rendezvények támogatásai, létrejötté fémjelzi ezeket a tendenciákat. Így van ez a tárgyalkotó népművészeti mozgalommal is.

Árnyoldalai az állami és társadalmi támogatásnak azonban mégis vannak. Egy-egy csoport – szakkör folyamatos működésére ritkán írnak ki pályázatot. Ha mégis, akkor a kért összeghez önrészesedésnek is lennie kell, ami a legtöbb esetben nincs, vagy olyan kevés, hogy ahhoz nem kaphatni pályázati pénzt.

Ezen a tényen még az sem segít, ha a csoport egyesületet vagy alapítványt

hoz létre – az alapításához is pénz kell ugyanis, s még akkor is csak a maga erejére számíthat az egyesület főként, azaz kevéske pénzre.

A pályázati támogatások elnyerése mellett is kétségessé válik a felhasználás értelmes módja, mivel az összeg az adminisztráció sokasága – főként a kincstári átutalás – miatt túlnyomórészt már akkor érkezik, amikor a rendezvény lezajlott, tehát utólag.

Ott, ahol nincs háttérintézmény vagy önkormányzat, amely a pályázati összeget megelőlegezze, minden kísérlet kárba vesztet.

Szponzorai a legkritikább esetben vannak csoportjainknak vagy egyéni alkotóinknak.

A helyzetet súlyosbítja, hogy egyes műfajokban sokszor az idős mesterek kevés utánpótlást találnak. Nincs, vagy csak kevés az a fiatal, aki – miközben tanulmányaira és az életben való előmenetelére koncentrál – találna időt s energiát például a hímzésre.

Felméréseink, amelyeket az „Élő népművészet” kiállítás tárgylísta alapján készítettünk, azt igazolják, hogy ma már kis csoportjaink – amelyek megmaradtak s pályázatképesek – önmagukat tartják fenn, maguk bérelik sok esetben a helyiségeket, ahol rendszeresen összejönnek. A szakkörvezetőt is maguk fizetik, s a nyári továbbképző táborokba is önköltségen jutnak el, áldozatok árán vesznek részt ezeken.

Élő népművészet

Néha csodának tűnik, hogy még él a mozgalom. De él. S hogy él a mozgalom, azt legjobban az országos „Élő népművészet” pályázati kiállítás demonstrálja, ez a minden második évben, a Néprajzi Múzeumban megrendezett reprezentatív kiállításunk, amelyre 2000-ben is kb. 10 000 tárgyat küldtek be szerte az országból, s ezekből kb. 2500-3000 tárgy kiállításra is került.

A 1000 m² területen megrendezett, a Magyar Művelődési Intézet Népművészeti Főosztálya által szervezett kiállítás sikerét, „reprezentatív tárgye gyűtéseit” a látogatók rendszeresen nagy elismeréssel méltatják, 2000-ben a több mint 10 000 látogató vendégkönyvünkben is hangot adott tetszésének.

Az országos élő népművészeti pályázat és kiállítás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma s a Nemzeti Kulturális Alapprogram Népművészeti Kollégiumának hatékony támogatásával valósítható meg. A beküldésre került 10 000 tárgy mögött kb. 2000 alkotó feltételezhető.

A budapestin túl nagy sikerű reprezentatív kiállítással szerepeltek alkotóink

pl. Poznanban, Varsóban stb. is. Itt kell megemlítenünk a nemzetközileg is elismert „Egyházi textíliák” kiállítását is.

A kétévenként megrendezésre kerülő Békéscsabai textiles konferencia és pályázati kiállítás szellemi megfogalmazói között szintén ott vagyunk, s a gyakorlati pályázati munkát is mi segítjük elő kurzusainkon, továbbképzéseinken.

A nagy sikerű „Vándorlegény” program és kiállítás, valamint a megyei továbbképzések jórészt egyesületi keretben működő formák, ám szellemi megfogalmazásukban, lebonyolításukban, értékelésükben sokat segítünk. Az általunk képzett minősített szakkörvezetők jelentik a garanciáját a képzéseknek, továbbképzéseknek is.

Nyaranta továbbképző szaktáborokat szervezünk Velemben – a hajdani tanfolyami formának folytatásaként, melyen új mintákkal, új tájegységi kultúrák bemutatásával, új technikákkal gazdagítjuk a vezető szakkörvezetők, alkotók, iskolai kézműves-tanárok tudásanyagát –, s a „Válaszúton” megyei múzeumok anyagát gyűjtjük; a feldolgozást, tervezést segítjük. Az évközi kurzusok – szövés, viselet stb. – is az alkotók munkájának segítségét célozza, ugyanígy, mint a Szlovákiába, Szlovéniába és a Vajdaságba irányuló gyűjtőutak is. Ezeknek a táboroknak több száz résztvevője bizonyítja, hogy folyamatosan szükség van a szakmai segítségre.

A tárgyalgóató népművészeti mozgalom látszatra töretlenül él s magas színvonalú produkciókra képes. A valóságban traumákkal küszködik. A folyamatosan működni akaró kis csoportok nehezen képesek talpon maradni, jelentős részük elvérzik az új finanszírozások útvesztőiben.

Népi játék és kismesterségek oktatója képzés

A hímzés, szövés, fazekasság, fafaragás stb. oktatása a népi tárgyalgóató és díszítőművészet továbbélését, megtartását szolgáló képzések közé sorolható, mivel ezen tevékenységek művelése elsősorban komoly szakmai alapismereteket kíván, s csak később válik művészeti tevékenységgé. Így feladataink közé elsősorban a megfelelő színvonalú képzések biztosítása tartozik.

Folyamatosan nőtte ki magát a manapság igen népszerű játszóházi tevékenység, melynek kezdetei a Fiatalok Népművészeti Stúdiójának tevékenységére vezethetők vissza.

Gyermekklub-vezetői, azaz játszóházi tanfolyamaink rendkívül hamar

népszerűvé váltak – főleg a pedagógusok körében. Újfajta kreativitása a személyiségközpontú pedagógiák számára is felfedezésnek bizonyult. Tekinthetjük a képzést részben úgy is, mint a gyermekek művészeti nevelésének egyik sajátos formáját, amely a művészen túl a népi hagyományokkal, a népművészetével is megismerteti, és azok alkotó módon történő felhasználására készíti a fiatalokat.

A gyermekekkel való foglalkozást tanfolyami kereteken belül először a hímező továbbképzésen vezették be. Ez azért is alakulhatott így, mivel a szakkörvezetők nagy része pedagógus volt, érdeklődésük tehát természetesen megvolt a téma iránt. Később ez a tevékenység kiszélesedett és gyermekklub-vezetői önálló képzéssé alakult.

Ez tekinthető a népi játszóházi képzés közvetlen előzményének.

Az intézetben képzett kézműves szakmákból, szakemberek vezetésével szakköri mozgalom jött létre, mely a mai napig bizonyítja létjogosultságát pályázatokon, kiállításokon elért eredményeivel. A csoportok többnyire a művelődési hálózaton belül működtek. A közművelődésre fordított pénzeszközök csökkenésével egyenes arányban azonban rengeteg szakkör szűnt meg. Különösen falun. Nem tudtak tiszteletdíjat fizetni a vezetőknek (pedig az összeg minimális volt), még meleg helyet biztosítani sem a tevékenység folytatásához. Így nagyon sok szellemi tőke ment veszendőbe.

Ekkor, a '80-as évek végén jött létre a jelenlegi képzési rendszer elődje – amelyet kezdetben a Népművelési Intézet szakmai támogatásával szerveztek – a Budapesti Művelődési Központban.

Alapozó képzésként tanították a mesterségek alapjait – játék-, játszóház-tevékenységként. Majd erre épült a szakmai képzés; kezdetben hímező, szövő, később kosárfonó, fazekas, csipkekészítő, szíjjártó-nyerges, textilfestő irányultságokkal.

Tehát ebben az időszakban hivatalos formában még csak a szakkörvezetői képzések léteztek, kísérleti jelleggel működött, bár már bizonyítványt is osztott a BMK tanfolyama.

1990-ben a hátrányos helyzetű fiatalok felkarolására, számukra képzési esélyt teremtve jött létre a BMK-ban az első speciális szakiskola, amely az egyébként kallódó fiataloknak a kézművesség embert nevelő-próbáló ereje révén lehetőséget nyújtott az életkezdéshez.

Az első iskolát az ország számos helyén követték a többiek. (Bonyhád, Debrecen, Nádudvar, Békéscsaba, Pécs, Hatvan, Miskolc, Zalaegerszeg, Gyula.) Az iskolák már egyértelműen a mindenkori ipari tárcához tartoztak.

Oktatóik széles körből kerültek ki, mivel e mesterségek oktatására felsőfokú tanintézményben nem képeztek szakembert.

Oktattak népművészet mesterei, ifjú mesterei, népi iparművészek, szakkörvezetői engedéllyel rendelkezők, jó iparosok, mesterek, iparművészek, hol milyen szakember akadt.

Az évek folyamán azok az iskolák tudtak sikert elérni, ahol az oktatók szakmai tudása óriási elhivatottsággal, kiváló pedagógiai érzékkel párosult.

Érdemes megjegyezni, hogy a működő kézműves szakiskolák közül számos ma is közművelődési intézményeken belül működik.

Az 1993-ban megjelent országos képzési jegyzékben a népi kézműves szakmák már oly módon szerepelnek, ahogyan a kézműves szakiskolákban oktatják őket.

Ebben az évben a művelődés és közoktatási miniszter – még mindig a munkaköri szakképzés keretén belül – létrehozta a „népi játék és kismesterség oktatója” képzést, melynek vizsgabizottságot működtető szerve az Magyar Művelődési Intézet.

A megfogalmazásban még mindig nem szerepel az, hogy a választott népi mesterség szakmai követelménye megegyezik az OKJ-ban foglalt mesterségek szakmai követelményével. Egyidejűleg továbbra is éltek a hagyományos szakkörvezetői képzési formák, ezeket egy '94-es kormányrendelet vonta ki a hatályból.

Az 1993-ban megjelent szakképzési törvény értelmében készült el a „közművelődési szakember” és a „népi játék és kismesterség oktatója” képzés követelményrendszere.

(Megjegyzendő, hogy a Magyar Művelődési Intézetben folytatott egyéb szakkörvezetői képzések közül máig egy sem került be a képzési jegyzékbe (néptáncoktató, bábos, táncvezető stb.). Reményeink szerint hamarosan megtörténik ez is.

A „népi játék és kismesterségek oktatója” tanfolyamnak meglehetősen körülhatárolható potenciális résztvevői köre alakult ki.

– A kézműves oktatói képzésre részben a kézműves iskolák generálták az igényt. Egyrészt a szakképzett oktatók iránti igényük folytán, másrészt a náluk kitanult, tehetséges diákok továbbtanulása érdekében.

– Ugyanakkor a népi kézművességtől addig mereven elzárkózó közoktatás is megjelent a maga igényeivel, hiszen a NAT-ba úgy került be a népművészet,

a hagyományismeret, a kézműves tevékenységek, hogy ezek oktatási háttére a főiskolákon nem létezik.

A „népi játék és kismesterségek oktatója” képzés szakmai és vizsgakövetelményének közlőnyben való megjelentetése más szempontból is fontos volt.

A képzést a BMK kezdetben az MMI jogelődjével kísérletezte ki. Hosszú ideig az egész országból Budapestre jártak az emberek tanulni. A követelmények megjelenésével ez a monopolhelyzet megszűnt, a képzés mindenhol megvalósíthatóvá vált, ahol beindítását a személyi és műhelyfeltételek lehetővé tették.

A piaci viszonyok megteremtése, a versenyhelyzet, valamint a képzés decentralizációja mind a hallgatók, mind a képzést szervezők javára vált.

A „népi játék és kismesterségek oktatója” tevékenységébe tartozik a népi játszóházi foglalkozásvezetés és a választott népi kézműves mesterség gyakorlati oktatása, iskolai, valamint iskolarendszeren kívüli képzésben, tevékenységben.

Ennek megfelelően maga a képzés három fő részből áll:

A népi játszóházi foglalkozásvezető tevékenysége: 3–6, illetve 6–16 éves fiatalok számára játszóházat vezet, ahol a népi hagyományok kézműves ismereteivel bővíti a fiatalok tudását, fejlesztí képességeiket, gyarapítja az iskolai tananyag szemléletes elsajátításának lehetőségeit.

Ennek megfelelően elméleti ismeretként néprajzi alapismeretet tanul, mely átfogja a néprajztudomány szinte teljes körét. Kevés tudománytörténet, intézményi háttér, a magyar nép táji-történeti tagolódása, családi és naptári ünnepek, a hagyomány színterei, továbbélésének módjai, a tárgyi kultúra megjelenési formái, fejlődési korszakai, a településtípusokon keresztül a házépítésen át a lakberendezésig. Viseletípusok. A szellemi kultúra műfajai, folklorizmus, a folklórmozgalmak története, a paraszti társadalom tagolódása a társadalmi és gazdasági változások tükrében, a gyermek helye és szerepe a családban.

Mint e felsorolásból is kitűnik, nagyon széles az az ismeretkör, amit a követelmény megkíván.

Ugyanakkor feltétlenül szükséges e témák ismerete, hiszen általános és középiskolai, valamint pedagógusképzésünkben teljesen hiányzik a néprajz, a hagyományismeret oktatása. Ennek hiányában minden gyakorlati ismeret e téren gyökértelenné válna, e nélkül a népi kézműves foglalkozások lényegüket veszítenék el, könnyen barkácsszakkörre alakulhat át a tevékenység, amire az elmúlt évtizedek technika tantárgyi gyakorlata hajlammossá is teszi a pedagógusokat.

Gyakorlati ismeretként a hallgatók megismerik a természetes anyagok (gyapjú, bőr, agyag, szalma, csuhé, gyékény, nád, fa, gyógynövények, festőnövények stb.) fellelhetőségét, természetét, tulajdonságait, megmunkálásának módjait, lehetőségeit, eszközeit. Olyan tárgyak, játékok készítését sajátítják el, mely óvodás kortól a felső tagozatos korosztályig ötleteket ad a kézműves foglalkozások gyakorlatának kitöltésére.

Megtanítja a hallgatókat arra, hogy milyen fogásokat, technikákat milyen sorrendben kell tanítani anyagonként és korosztálonként úgy, hogy az sikerélményt nyújtson, lekösse a gyerekeket és hogy élményszerű legyen számukra az új ismeret. Fontos témája a gyakorlati foglalkozásoknak az évkör és a családi ünnepekre való készülődés, ennek szellemi és tárgyi hagyományai, a természet körforgása – s ennek megfelelően a természetben fellelhető anyagok megfelelő időben történő feldolgozása, ennek tudatosítása.

Nagyon sok iskola bevezette az erdei iskola intézményét. Ugyanakkor azt vesszük észre, hogy pedagógusaink nincsenek felkészülve a tanórán kívüli színtereken zajló foglalkozásokra. Az erre való felkészülést segíti a képzésnek az a része, mely megtanítja, mihez kezdhetünk gyermekeinkkel a természetben. Hangkeltő eszközök készítése, sütés-főzés a szabadban, sárkánykészítés, nomád szövés, gyógy- és festőnövénygyűjtés és -felhasználás, népi sportjátékok stb.

Mivel a pedagógusok felismerték a képzés fontosságát, hasznosságát, és többségüknek ez az ismeretanyag a napi munkához elegendő, itt, ezen a ponton befejezik tanulmányaikat.

E tapasztalat birtokában a képzésnek ezt a szakaszát a pedagógus-továbbképzés keretében akkreditáltattuk.

A „népi játék és kismesterségek oktatója” képzés második, fontos szakasza egy kézműves mesterség megtanítása, melynek követelménye megegyezik az OKJ-ban szereplő valamely népi kismesterség szakképesítési követelményével.

Ezek a szakmák lehetnek: szőnyegszövő, takács, csipkekészítő, kézi és gépi hímző, kosárfonó, csuhé-, szalma- és gyékényfeldolgozó, fazekas, bőrtárgykészítő, szíjjártó-nyerges, mézeskalács-készítő, faműves.

A képzésnek ezt a szakaszát iskolarendszeren belül, szakképzésben és iskolarendszeren kívül, tanfolyami keretek között is lehet végezni. A képző intézményeknek helyi programot kell összeállítani, mely nem térhet el a központi programtól, de tükröznie kell a helyi sajátosságokat. Mindez nem kevés költséggel terheli meg azokat az intézményeket, melyek tanfolyamokat szerveznek. A tapasztalat azt mutatja, hogy az erre irányuló törekvés megalapozott – szükséges a garancia a műhelyfeltételek, személyi és tárgyi

feltételek meglétéről, a helyi programokról, óraszámokról, de a gyakorlat azt is bebizonyította, hogy ezek sokszor formálisak, nincs meg a visszacsatolás, az ellenőrzés, és enélkül ez jelenleg csak a bürokráciát és a költségeket növeli.

A fentiekből az is kiderül, hogy a „népi játék és kismesterségek oktatója” képzésbe kívülről is kerülhetnek hallgatók, olyanok, akik a szakképzés során kaptak kedvet ahhoz, hogy oktatókká váljanak, illetve a szakma neves mesterei.

Mivel a követelmény úgy van felépítve, hogy a különböző részegységek – modulok – mentén az átjárhatóságot biztosítani kell, nagyon nagy szerepe van a képzés harmadik szakaszának, az oktatói fázisnak, amely tartalmilag alapvetően három részből áll:

- Oktatási ismeretek: pedagógiai, pszichológiai alapismeretek azok számára, akik nem pedagógusok. (Bemeneti követelmény ugyanis a középiskolai végzettség.) A szakmai pedagógiai és módszertani ismeretek ugyanakkor mindenki számára kötelezőek. Ezek természetesen szakmánként különböznek.

- A következő ismeretkör művészeti nevelésként, a tervezést, önálló alkotói tevékenységet elősegítő elméleti ismeretek köré lehetne megfogalmazni. E témakörbe tartozik a mesterség néprajza, hagyomány, forma, funkció, díszítés egységének elemzése, valamint az általános művelődés- és művészettörténet.

- Gyakorlati ismeretek. Közhely az, hogy egy pedagógusnak, oktatónak többet kell tudni, mint amit a szakképzésben megkövetel a tananyag. Ez a többlet technikai tudásban, önálló alkotóképességben kell hogy megnyilvánuljon.

Az erre való felkészülés – tervek, rajzok, tárgyak készítése – tartozik ebbe a folyamatba.

A Hagyományok Háza 2001-ben kellő támogatást kapott a képzés továbbfejlesztésére, központi követelményeinek kidolgozására, melyen oktatóink legjobbjai már dolgoznak. Hisszük, hogy a népi játszóház-vezetői és kézműves ismeretek még színvonalasabb oktatása, az alkalmazás lehetőségeinek szélesebb körű elterjedése kultúránk értékes részét örökíti tovább a jövő nemzedékei számára.

Civil szerveződések

A rendszerváltást megelőzően, már 1982-ben létrejött az országos hatókörű és egyéni tagságra épülő Népművészeti Egyesület. Fokozatosan megalakultak a megyei és regionális szervezetek, s most már az egyéni tagság helyett az önálló jogi státusszal rendelkező népművészeti egyesületek hozták létre 1994-ben a Népművészeti Egyesületek Szövetségét.

A tárgyi népművészet műfajaiban tevékenykedő egyesületek a hagyományőrzést s a korszerű szemlélet terjesztését, a színvonal emelését tartották és tartják ma is a legfontosabb feladatuknak. Az egyesületek a kézműves kultúra és a tárgyi népművészet valamennyi ágában pályázatokat, kiállításokat, konferenciákat stb. kezdeményeznek és rendeznek. Ezek sorában a legkiemelkedőbbnek tűnik a Mesterségek ünnepe, amelyet a Népművészeti Egyesület, illetve a Népművészeti Egyesületek Szövetsége 1987 óta minden évben megrendez a budai Várban.

A szemléletbeli előrelépésben immár sikerült érvényesíteni a funkció és az esztétikum egységét. Kiderült, hogy a magyar népi kultúrának van egy olyan jelentős vonulata is – festékes és rongyszőnyegek, nemezek, sorozatelemekből összerakható bográcstartók, csörgők stb. – mely tárgyakban benne rejlik a „népi dizájn” lehetősége, kiderült, hogy egyedül nem lehet a díszítés a népművészet lényege és legfontosabb eleme.

A Mesterségek Ünnepe „szakmai bemutatóin” érzékelik a látogatók a természetes anyagok szépségét, egy-egy tárgy készítésének a folyamatát, láthatják, hogyan készül a szőnyeg, a fa kérégből a tárolóedény, az agyagból a korsó stb. Az alkotók készülő munkái érzékletesen hordozzák az emberi kéz nyomait, a hagyományos szerkezetet és formavilágot.

Közművelődési kapcsolatok

A kulturális terület a korábbiánál rosszabb dotálása ellenére a közművelődési intézmények számottevő része megtalálta a népművészet civil szervezeteivel a kapcsolattartás módjait. Rendszeressé váltak a művelődési intézményekben a népművészeti kiállítások. Esetenként helyet adtak szakkörök, stúdiók működésének, különböző képzéseknek. Nem egy esetben éppen közművelődési intézményekben jött létre, alakult ki kézműves iskola. Elterjedtek az adott műfajt népszerűsítő bemutató foglalkozások. Egy-egy régiót átfogó közművelődési intézmény 2-3 évenként visszatér egy-egy műfaj országos kiállításához, illetve konferenciájának a megrendezésére. 1996-tól Dunaföldvár önkormányzata faragógalériát működtet, jól átgondolt program-

mal, a Kölsey Ferenc Közmművelődési Intézet szövmműhelyt, fazekaskört és fafaragó szakkört, de lehetne sorolni a példákat. Több közmművelődési intézmény egyttműködik a területileg illetékes népművészeti egyesülettel stb.

Milyen követelménynek kell megfeleljen a tárgyi népművészet a XXI. században?

A népi kultúra és annak szerves részeként a népművészet is állandó változásban és mozgásban van. Nem követhető minta, nem jó, ha valaki azt másolja, amit száz évvel ezelőt készítettek. Természetesen a népi kultúrától, a népművészeti hagyománytól, tehát a természetes anyagtól nem fordulhat el az ember. De mivel a hagyomány az ember műve, ezért szüntelenül újra kell értékelni, ragaszkodni hozzá, vagy feladni a jelen kihívásai alapján. A hagyomány közelítésének tehát dinamikusnak kell lennie. A fejlődés törvénye benne rejlik a hagyományban, ám azt csak megfelelő szemlélettel szabad átvenni. Mindenképpen olyan nyitottságra van szükség, amely szemléletben egyrészt helye van a paraszti és a kézműves kultúrának is. Alapvető változásnak kell tekintenünk azt is, hogy ma már egyre többen vannak azok, akik nem saját gyönyörűségükre, illetve családjuk örömeire alkotnak, hanem sokkal inkább a társadalom, az egyes ember igényeihez igazodva, felkészült alkotó emberként fejtik ki tevékenységüket.

Napjainkban – többek között a modern képző- és iparművészet és főként a tömegkommunikáció hatására – a szemlélet egységesedik, ami korábban szinte elképzelhetetlen volt. Fontos cél marad, hogy a ma embere személyiségére szabott környezetet – lakást és öltözködést, játék- és tárgykultúrát teremtsen magának. A faragómozgalom szempontjából például nem csecsebecséket készítő „barkácsemberek” kinevelése a cél, tehát nem egyfajta pótcselekvés ösztönzésére kell a faragókat nevelnünk, hanem olyan emberek nevelésére, akik nem elégszenek meg a felszínnel, bizonyos stílus jegyek elsajátításával, hanem hagyományban és modern törekvésekben, műveltségben és saját képességük megítélésében is el tudnak igazodni, ember és környezet viszonyát képesek újraalkotni.

Most, a XXI. század elején is a hagyományt követjük, de ugyanakkor az új, értelmes kísérletekre, a képzőművészet, iparművészet és a népművészet találkozási pontjai fejlesztésére is gondolunk. Mindenekelőtt azt tartjuk fontosnak, hogy ne bomoljon meg a még meglévő egyensúly az ember és a természet, az ember és munkája között.

Hagyomány és korszerűség, népművészet és modern művészet nem feltétlenül ellentétpár, feltételezheti és jól ki is egészítheti egymást. Meg kell találnunk a módot, hogy elfelejtett ősi vagy a már nagyon kevesek által ismert technikai és mesterségbeli tudásunk, a népi kultúra szemlélete és az erre épülő érzékelési képességünk, az adott követelmények között egyre több alkotó ember részvételével a mai környezetünkben éljen tovább.

Az ősi, nagyon távoli múlt és a kihívóan modern gondolkodás feszültségében talán nagyobb lehetőségünk van megtalálni a Törvényt, mely, ha nem ismerjük is, meghatároz bennünket.

Akkor járunk el helyesen, ha a tárgyi népművészet közelít az építészet, képzőművészet, iparművészet követelményrendszeréhez és színvonalához, azzal a különbséggel, hogy a modern népművészet – az észak-európai népek (svédek, finnek) eredményeihez hasonlóan – nem tekinthet el a természetes anyagok használatától, amelyben kimeríthetetlen lehetőség rejlik, továbbá az évszázados tapasztalatokon nyugvó szerkezet- és formakultúrától, a hasznos és szép egységének örökségétől.

A hagyomány ősforrás, melyből meríteni kell, de nem végcél. Ismerni szükséges a múltat, mert az alkotó ennek ismeretében képes a munkáit hitelesen, művészi szinten, a kor igényeihez igazodva kifejezni. S ahhoz, hogy az építészet, képzőművészet és iparművészet érintkezései, kapcsolódási és fejlesztési lehetőségei létrejöjjenek, a jelenleginél több nyitott, kollektív műhelyre, közös programok megvalósítására volna nagyon nagy szükség.

* * *

Megyei tükrő

Munkánk során hasznos és értékes véleményeket kaptunk a megyei művelődési központok e területekkel foglalkozó munkatársaitól. A különböző visszajelzésekből fontos tanulságokat képezhetünk: jellemző véleményeket találunk azonos gondokról és örömökről, a problémafelvetések hasonlóságára is érdemes figyelni.

A megyei véleményekből (a teljesség igénye nélkül) – köszönettel – minden fejezet végén közreadunk néhányat.

- Békés megye amatőr művészeti életében meghatározó a népi kézművesség. A hímzéssel, szövéssel, fafaragással stb. foglalkozó alkotók a Békés Megyei Népművészeti Egyesületbe tömörültek. A területen folyamatosan működő alkotó közösségek száma kevés, elsősorban hímzéssel foglalkoznak, és főleg a közművelődési intézményekben működnek. Néhány példa: Orosháza, Békés, Szarvas, Mezőkovácsháza. Egyesület által fenntartott hímzőszakkör Békéscsabán működik, a Békéscsabai Szlovákok Szervezetének fenntartásában.

Alkalmi csoportok elsősorban az iskolákban működnek, egy-egy pályázatra összegyűjtik a terület iránt érdeklődő tanulókat, és a pályázat felkészülési időszakára szervezetként kezelik őket. Művészeti alapiskola vizuális tagozata Békéscsabán intézményünk, a Megyei Művelődési Központ és Kézműves Szakiskola működtetésében, továbbá az Evangélikus Gimnáziumban, valamint a Gyulai Művészeti Alapiskolában található.

Az előzőekben leírtak is azt támasztják alá, hogy a tárgyalkotó népművészet területén lévők elsősorban egyéni alkotók, akik alkalmanként – főleg pályázatokhoz kapcsolódóan – alkalmi közösségeket hoznak létre.

Műfaji tekintetben megyénk erőssége a textil. Értve ezen a hímzést, a szövést, kisebb súllyal van jelen a nemez, a csipke és a viselet. Az alkotók elsősorban arra törekednek, hogy a táj sajátos népművészeti kincsét éltesse tovább. A textil területén nagy számban vannak népi iparművészek, Népművészet Ifjú Mestere és Népművészet Mestere címmel kitüntetett alkotók. Országos pályázatokon általában jelentős díjakat kapnak.

A második helyen vannak a szálas anyag – vessző, gyékény, szalma – feldolgozásával foglalkozó alkotóink, számuk folyamatosan növekszik. Ezek közül a kosárfonásnak van nagy hagyománya megyénkben, amelyet a békési alkotók igyekeznek továbbéltetni.

Színes palettát mutatnak faragóink is: megtalálható közöttük a naiv szobrokat készítő, a használati tárgyakat előállítón keresztül a népi építészet elemeit felhasználó alkotó is.

A fazekasság, bőrművesség, szíjgyártás területén is dolgoznak alkotók, eredményeik a textilhez képest kevésbé jelentősek. A népművészek között vannak, akik hímestojás-készítéssel, gyertyaöntéssel, mézeskalács-készítéssel is foglalkoznak.

A művelt szakmák, a létszám és az eredményesség tekintetében megállapítható, hogy Békés megye élő tárgyalkotó népművészete gazdag.

- *Somogyban* – akárcsak az ország egészében – reneszánszát éli a tárgyalkotó népművészet. Érezhetően erősítik a területet azok a központi törekvések, melyek magyarságtudatunk erősítését hagyományaink ápolásán keresztül képzelik, s mindezekhez több forrásból is bőséges anyagi támogatást biztosítanak.

Intézményünk, a Megyei Művelődési Központ 240 alkotóval tartja a kapcsolatot. Címlistánk frissítése folyamatosan történik, ám természetesen nem fedi le teljesen a megyét. Benne azok az alkotók találhatók, akik az utóbbi 10 évben valaha feltűntek kiállításokon, tanfolyamokon.

A 240 főből 30 fazekas, 73 faragó, 8 bőrműves, 4 fémmegmunkáló, 67 szövő, 41 hímző, 9 tojásfestő, 5 gyermekjáték-készítő. (Természetesen még sok kézműves, népi iparművész alkot a megyében, ám itt csak a népművészet területén alkotó, azt legalább érintő vagy valaha érintő művészekről beszélünk.) A területnek tehát nem létszámgondjai vannak, hanem az utánpótlásképzés, illetve az alkotások színvonalának biztosítása a fő probléma.

Az igazán fiatal alkotók hiányoznak a megyéből. Új alkotók már huszonévesen tűnnek fel, elsősorban a szövők között. A megyében működnek iskolai kézműves szakkörök, ám arról

nincs információnk, hogy az itt játszó-tanuló diákok később megjelennek-e a művészeti életben. Egyedül a fazekasság az a terület, ahol folyamatos a jelentkezés, képzés (iparművészeti iskolák, háziipari szövetkezet), s ez a fazekasság mint megélhetési forma, mint szakma funkciójával magyarázható. A frissen alakult népművészeti egyesület két területen is a gyermekeket tekintette célcsoportnak, ezek a faragás és a fazekasság. Gyermek faragó-szakkört indított 6 fővel Stokker József népi iparművész a műhelyében, fazekas műhelyt a Megyei Művelődési Központ alagsorában – szintén kifejezetten gyermekek részére – alakított ki (10 fő).

A hímzés, amely egykor oly fontos és divatos alkotómunka volt, szenvedti meg legjobban társadalmunk értékvesztését, átalakulását. Az iskolai hímzőszakkörökből eltűnnek a gyermekek, a legfiatalabb megyei alkotónk 40 éves.

A huszonéves–harmincéves alkotók továbbképzés jellegű képzései folyamatosak. Elsősorban a szövők aktívak ezen a területen, nekik gypjú és vászon témákban is évente többfajta találkozót szervezünk.

A Megyei Művelődési Központ, valamint a Népművészeti Egyesület kifejezetten az utánpótlás-keresés céljával tartja játszóházait, bemutatóit, melyek évente több százezres kiadást jelentenek, elsősorban az egyesületnek. Természetesen oktatási, ismeretterjesztési céllal a megye több településén, intézményénél folyik alkalmi, illetve folyamatos játszóházvezetés (Bányai Panoráma Egyesület, Szennai Skanzen, iskolák, művelődési házak).

Hagyományápolás

Nehezen definiálható fogalmakkal teli területre téved az, aki itt, a XXI. században el akarja helyezni a népművészetet, ki akarja jelölni alakításának (vagy nem alakításának) irányvonalát. Etnográfusok, muzeológusok, alkotók, mesterek és zsűrirok próbálnak igazságot tenni az irányzatok között – kevés sikerrel. Ezt természetesen a terület is nyögi, s bőven eregeti oldalhajításait, melyeket a szaporodó irányzatok, önjelölt szakemberek, öntudatos alkotók miatt igen nehéz lemetszeni.

Úgy érezzük, hogy országosan is, de Somogyban érezhetően a népművészet legproblémásabb területe a faragás. E tevékenység megyénkben speciális, tradicionális terület (lásd: somogyi pásztorfaragás), mely rendre ütközik a ma az országban uralkodó, a díszítőfaragást kevésbé elismerő, az ácsmunkát előtérbe helyező irányzatokkal, az azt képviselő szakemberekkel.

Megyei belüli probléma, s a faragókat és a fazekasokat érinti leginkább a másodvonalbeli alkotók nagy száma, s leginkább az, hogy ezek az alkotók nem hajlandóak tenni szakmai fejlődésük érdekében. Ezekre az alkotásokra (faragásra és fazekasságra) leginkább a különféle stílusok, motívumok, illetve önálló minták bőséges használata, keveredése a jellemző. Népiesek, túldíszítettek, elsősorban a külföldi vásárlók igényére apellálnak. Ebből a szempontból a Balaton-part van katasztrofális helyzetben (ugyanúgy, mint a budai Vár, illetve a Váci utca), melyeket ellep egyrészt a kereskedők által árult giccstömeg, másrészt sajnos a somogyi (elsősorban a Balaton-parti), magukat népművésznek valló faragók „Zakopane” stílusú díszített fatárgyai.

Még a faragókénál is problémásabb terület a fazekasoké, ahol már kisipari körülmények, tömegtermelés, komolyabb befektetések és egész komoly bevételek alakítják az erőviszonyokat. A népművészet térvesztése itt a leglátványosabb az iparművészettel szemben, ami magában nem baj, ha az a minőség mutatói mentén történik. Sajnos a valóság nem ezt a képet mutatja. Igényes, a hagyományokat ápoló s ugyanakkor a mai kor követelményeinek megfelelő fazekastermékeket talán ha négy alkotó állít elő Somogyban, őket követi az az 5-6 alkotó, akik néhanapján, de készítenek még a néprajz szempontsorának is megfelelő alkotásokat, hogy aztán következzen az a pontosan fel nem mért tömegű iparos, akik a porcelán kerti törpék szintjén készítik műveiket.

Somogyban több, a hagyományápolást szem előtt tartó egyesület működik. Kifejezetten a tárgyalgató népművészek részére szerveződő, a terület igényeit szem előtt tartó szervezet a Somogy Megyei Népművészeti Egyesület, mely 1997-ben alakult. Létrehozása nem tisztán „alulról jövő kezdeményezésként” történt, abban hathatósan animálnia kellett az intézménynek.

Az egyesület létrehozásánál nem titkolt célja volt az alkotóknak, szervezőknek, hogy az alapítványok által előnyben részesített civil szférán keresztül szerezzenek pénzt arra a módszertani, művészeti szervezőmunkára, melyre amúgy a Megyei Művelődési Központ hivatott. A módszer bevált, elmondhatjuk, hogy az egyesület mind szervezőmunkában, mind a hozzá szükséges anyagiak előteremtésében 80 százalékban kiváltja az intézmény tevékenységét. Természetesen az egyesület működéséhez szükséges az intézményi háttér (ahogy az országos példák is mutatják), hiszen infrastrukturális, munkatársi, információs alapokat biztosít.

Az egyesület 50 taggal alakult, jelenleg 69 alkotóval működik. A szervezetbe való bekerülés nem könnyű, hisz cél a legjobb alkotók összegyűjtése, foglalkoztatása. Ahogy megfogalmazták: „az egyesületbe legyen rang bekerülni”. A szervezet komoly munkát és pályázati pénzt fordít alkotói továbbképzésére. Tanfolyamokat szervez, konferenciákra utaztat. Tagja hazánk egyik legjobban működő szervezetének, a Népművészeti Egyesületek Szövetségének, aktív, élő kapcsolatai voltak a Magyar Művelődési Intézet Népművészeti Főosztályával, valamint a Népi Iparművészeti Tanáccsal. Reméljük, hogy a Hagyományok Háza szintén partner lesz a továbbiakban.

A népművészet területe Somogyban természetesen több eredményt is felmutathat.

Komoly eredmény, hogy megyénkben igen aktív munka folyik a tárgyalgató népművészeti mozgalomban. Az alkotók szívesen vesznek részt megyei és országos kiállításokon, nagy számban jelennek meg a részükre szervezett tanfolyamokon, továbbképzéseken, szívesen utaznak országos konferenciákra. Pályázataik eredményeképpen rendszeresen születnek díjazott alkotásaik.

Intézményünk, a Somogy Megyei Művelődési Központ szervezőmunkájának (és Csapó Angéla szövök erős húzóerőiségének) köszönhetően megyénk a vászonszövés tekintetében az utóbbi öt évben az ország legjobbjai közé küzdötte fel magát. Alapfokú képzések, továbbképzések, múzeumlátogatások, jól felszerelt szövőműhely jelzik azt a szervezőmunkát, mellyel sikerült ezt az eredményt elérni.

• *Nógrád megyében* a regisztrált tárgykötő népművészek száma 53 fő. Többségükben szervezeti kereteken kívül dolgozó, egyéni alkotók, az alábbi mesterségek folytatói: fazekasság, hímzés, viseletkészítés, fafaragás, szövés, fonás, kovácsolás, gyermekjáték, népi bútor, mézeskalács, népviseletes babák készítése, csipkeverés, csont- és szarufeldolgozás. Ismereteink szerint oktatási intézményben 10 gyermek- és 1 ifjúsági (ez utóbbi, a bátonyterenyi Fáy András Szak-közép- és Szakiskoláé a legjelentősebb) kézműves műhely működik. A felnőttműhelyek (fafaragó-stúdió, hímzőszakkör, egyéb kézműves foglalkozások) központja a balassagyarmati Mikszáth Kálmán Művelődési Központ. Ez az intézmény a szervezője és működtetője évtizedek óta a fafaragó és népi kismesterségek táborának is. Kézműves foglalkozások tartásának feltételeivel a Hollókőért Közalapítvány és az idegenforgalmi vállalkozók tulajdonában lévő kézműves házak rendelkeznek még megyénkben.

A tárgykötő népművészek csoportos kiállítását – az „Élő népművészet” országos kiállítás részeként – intézetünk (a Megyei Közművelődési s Turisztikai Intézet) 3 évenként rendez meg.

Az egyéni kiállítások lehetőségét elsősorban a közművelődési intézmények és iskolalagériák biztosítják.

• *Megyénk, Jász-Nagykun-Szolnok megye* közművelődésében fontos helyet foglal el a hagyományok ápolása. Míg a népművészet, a paraszti kultúra tárgyi emlékeit a megye múzeumi, tájházai őrzik, addig a népművészet továbbvivői és meg-megújítói a jelen népművészei, népi iparművészei, honismerettel, régi kismesterségekkel foglalkozó (zömében idősebb) emberek, akik átörökítik és játszóházi foglalkozásokon, táborokban, szakkörökben, körökben továbbadják a népi kultúra elemeit az ifjabb nemzedéknek. Megyénk élő tárgykötő népművészete (vessző-, gyékény-, szalmafonás, szövés, hímzés, vert csipke, csont-, szaru- és fafaragás, a fémművesség, a népi bútorok készítése, a kerámia stb.) a megye olyan kincse, melynek ápolása, megismertetése a közművelődési tevékenység fontos része. Formái: kiállítások, bemutatók, játszóházi foglalkozások, táborok, szakkörök. E tevékenységek szervezői és helyszínei zömében a közművelődési intézmények. E területen három civil szervezet tevékenysége jelentős: a megyei népművészeti egyesületé és a törökszentmiklósi Apáról Fiúra Alapítványé és a nemrég alakult karcagi Nagykunsági Népművészeti Egyesületé.

A törökszentmiklósi Szalmagaléria egyedüli az országban. „A szalmabábuk lázadása” című film embernagyságú díszleteit is a Törökszentmiklóson minden évben megrendezésre kerülő szalmafonó tábor keretén belül készítették el. Igen fontos a Jász Alkotók Köre alkotótábor is. Néhány jelentős esemény a 2003-as rendezvényekből: Mesterségek Művészete Nap – Karcag; Nemzetközi Fazekas Találkozó – Mezőtúr, Országos Alföldi Fazekas Triennálé – Karcag.

Csak érdekességképpen: 2002-ben megyénkben 94 tárgykötő népművészeti csoportot regisztráltunk, 3815 taggal, akik 127 alkalommal mutatkoztak be rendezvényeken.

• A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet alapfeladatai között fontos helyet foglal el a népművészet értékeinek feltárása, ápolása. Intézetünk szorosan együttműködik a megye tárgykutató népművészeti hagyományait gondozó, átörökítő Veszprém Megyei Népművészeti Egyesülettel és a Veszprémi Kézműves Műhellyel. A két meghatározó civil szervezet összefogja a megyében élő és alkotó népművészeket, népi iparművészeket és kézműveseket, de számos alkotó dolgozik kereteiken kívül is. Fazekas, fafaragó, szövő, bútorkészítő, csipkekészítő, vas-kovács, tojásfestő, tányérfestő, hangszerkészítő, csuhéfonó népi iparművészek élnek és alkotnak megyénkben. Közös célunk a népművészet szellemiségének megőrzése, a tárgykutató népművészet iránti érdeklődés fenntartása, a kézműves hagyományok, népi kismesterségek megőrzése.

Az országban elsők között alakult meg (1982/83) a Veszprém Megyei Népművészeti Egyesület, melynek elnöke Cz. Tóth Hajnalka népi iparművész. 15 szakágat képvisel a tagság, legnépesebb a hímzők tábora. Az alkotók egy része több szakmát is művel. Kiemelkedő rendezvényük a Péter Pál-napi vigadalom Balatonalmádiban, ahol a testvérvárosi vendéggalotók is megjelennek. A balatoni régió tárgykutatóinak kiállításán rendszeresen részt vesznek alkotósaikkal az egyesület tagjai. Kétévente az Országos Ifjúsági Népi Kézműves Pályázat és Kiállítás szervezője az egyesület, amelyen 10–25 év közötti fiataloknak teremtenek bemutatkozási lehetőséget. A megye népművészetét képviselik a budai Mesterségek Ünnepe és a Szentendrei Szabadtéri Múzeum programjain, a Veszprémi Kézműves Műhely tagjaival együtt, ezeken a helyeken az alkotók értékesíthetik is munkáikat.

A Veszprémi Kézműves Műhely által nyújtott lehetőségeket többen kihasználják a megyei Népművészeti Egyesület tagjai közül is, ezért a tagság esetében átfedések vannak. A Lukorné Holló Éva népi iparművész által vezetett műhely tagjai részt vesznek a települések hagyományörző programjain bemutatókkal, oktatással, kiállításokkal. Nyáron alkotótáborok vezetésével segítik a szakmai megújulást, továbbképzést. A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet számon tartja és közvetíti a megyei rendezvényekre az aktív mestereket, kézműveseket.

Kiemelt rendezvények: a Sümegprágai Fazekas Találkozó, a Magyarpolányi Passió, a zirci Bakonyi Betyárnapok, a Bakony Virágai Népművészeti Napok, és a Pápai Barokk Napok – amelyeket a helyi önkormányzatok szerveznek intézetünkkel közösen.

Az utánpótlást biztosítja a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet Kézműves Iskolája. A képzést az országban elsők között szervezte meg az intézet. 1995 óta működik a „Népijáték és kismesterségek oktatója” felsőfokú szaktanfolyam. A képzés keretében megszerezhető: a szőnyegszövő, csipkekészítő, bőrtárgykészítő, gyékény-, szalma-, csuhétárgykészítő és a fazekas szakmák szakképesítése, oktatói szakvizsgát is tehetnek a résztvevők. Száznál többen szereztek már bizonyítványt s évente kb. 20 új hallgatója van a tanfolyamnak. A tapasztalatok szerint a végzetek egyharmada oktatja szakmáját iskolákban vagy művelődési házak szakkörökben. A kézműves iskola válogatott anyagával reprezentatív rendezvényeken, vándorkiállításokon szerepel. A színvonalas képzésnek köszönhetően 2003 tavaszán rendeztük meg az I. Népijáték

és kismesterségek oktatója képzés országos konferenciáját. A képzési program akkreditációja folyamatban van, ez teszi lehetővé, hogy a képzésben részt vevők állami támogatást kapjanak.

Intézetünk egyre nagyobb teret kíván adni az elektronikus szolgáltatás lehetőségeinek. Honlapunkon megjelenést biztosítunk az együttműködő partner egyesületeknek.

A civil szervezetek támogatására és alkotók számára évente ír ki pályázatot és nyújt támogatást a Veszprém Megye Kultúrájáért Alapítvány. A Megyei Közművelődési Intézet helyet biztosít a civilek közgyűlései számára, segít a kiállítások szervezésében. A megyei, országos kiállításokat zsűrizés, válogatás előzi meg, ezért ezek komoly szakmai megmérettetések is egyben.

2003 júniusában került sor a Veszprém Megyei Népművészeti Alkotóház és Tájház ünnepélyes átadására az Europa Nostra-díjas Magyarpolányban. Ezzel a közép-dunántúli régió népművészeinek, valamint a határainkon túli magyar alkotóknak teremtettünk kiállítási lehetőséget. Nyári alkotótáborok, képzések, hétvégi intenzív mesterkurzusok, szakmai tréningek valósulhatnak meg a fesztiválok és találkozók mellett.

Az alkotóház működésének kiteljesedésével – terveink szerint – a térség és a megye multifunkcionális műhelyévé válik, amely magába foglalja a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet képző-továbbképző, hagyományápoló feladatainak egy részét. A csernatonai (Erdély-Kovácsna megye) Bod Péter Közművelődési Egyesülettel való együttműködésünk lehetővé teszi mesterek cseréjét, utaztatását s közös kiállítások megvalósulását az alkotóházban és az intézet új helyén, a veszprémi várban is.

- *Baranya megyében* erős hagyományai vannak a tárgyalakotó népművészetnek. A Magyar Művelődési Intézet Népművészeti Osztálya két évente hirdeti meg az „Élő népművészet” országos népművészeti pályázat és kiállítást. A pályázat felmenő rendszerű, megyei zsűrizés és kiállítás előzi meg az országos rendezvényt. Megyénkből a legutóbbi pályázatra több száz díszítőművész; fafaragó, szövő, fazekas stb. jelentkezett, és az országos kiállításra 60 alkotó 82 pályamunkája jutott el. A régi szokásokhoz szervesen kapcsolódó ünnepi és mindennapi használati tárgyak és a nemzetiségi – főleg német származású – díszítőművészek alkotásai domináltak.

A megyében a nagyobb létszámot megmozgató kézműves egyesületek száma öt. (Kaptár, Baranyai Kézművesek Egyesülete, Nagypalli Fonó, Orfűi és Pellérdi Kézműves Egyesület.)

1996 óta a gyermek és ifjúsági korosztály számára is meghirdetnek tárgyalakotó népművészeti kiállítást, s az alkotások igazolják, hogy a régi mesterségek, hagyományok és szokások a fiatal korosztály körében továbbélnek, alkalmazkodva a mai kor szelleméhez. Az ifjúsági műhelyek, szakkörök iskolán belül, illetve művelődési intézményi fenntartásban működnek, s számuk mindkét esetben növekvő tendenciát mutat. Az oktatók/tanárok szakmai tudása a szakirányú továbbképzésekkel, tanfolyamokkal szintén megfelelőnek mondható. A témakör kapcsolódik a NAT-hoz, így a jövőben még nagyobb érdeklődés lesz várható.

- *Borsod-Abaúj-Zemplén megye* sokszínű művészeti életében rangos helyet foglal el a tárgyalakotó népművészet. Intézetünk fontos feladatának tekinti a népi díszítőművészeti szak-

körök, népművészeti egyesületek szakmai munkájának segítését, a népművészeti értékek megőrzését, átadását és bemutatását az érdeklődő közönségnek, valamint az utánunk jövő nemzedéknek. A szakkörökben tevékenykedők jelentős része tagja valamelyik népművészeti egyesületnek, ezért az együttműködés mindig e körök bevonásával és az egyesületekkel közösen történik.

Megyeinkben 1982-ben elsőként alakult meg a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Népművészeti Egyesület. Olyan alkotó emberek közössége, akik a tárgyalgó népművészet több mint ezeréves hagyományát nemcsak értik és tisztelik, hanem képesek magas művészi fokon előállított tárgyaikkal tovább is vinni. Célkitűzéseik között szerepel az igazi néprajzi értékek védelme, új értékek teremtése, a fiatal alkotók segítése. Az egyesület tagjai között megtalálhatóak a hímzők, szövők, csipkeverők, fafaragók, fazekasok, nyereg- és bőrművesek, kovácsok, fémművesek, kádárok, játékkészítők, csuhéfonók, babakészítők, viseletkészítők, lőszórék-szer-készítők, tojásfestők, gyertyamártó és népi hangszerkészítő mesterek. Az egyesület alapító elnöke volt dr. Fügedi Márta etnográfus, akinek halála után az egyesület felvette a nevét. Az egyesület vezetősége jelenleg egy új alkotóház építésével foglalkozik.

A Hegyaljai Mesterek Népművészeti Egyesülete Tállyán alakult meg 1997-ben. Elnöke Schneider Imréné népi iparművész, a Népművészet Mestere. Az egyesületi tagok között vannak hímzők, szövők, fafaragók, van csipkeverő, gyöngyfűző, bőrsz, gyékényfonó, perces, kosárfonó, gyermekjáték-készítő, tojásfestő, népi hangszerkészítő mester. Hétévi működésük alatt 7 fő kapta meg a népi iparművész címet, 3 fő a Népművészet Ifjú Mestere címet, 1 fő az Év Mestere címet.

Legfiatalabb egyesületünk 2003. december 12-én alakult, nevük: Bükkaljai Mesterek Népművészeti Egyesülete, Kisgyőr. Első kiállításukat Miskolcon, a Teleki Tehetséggondozó Kollégiumban rendezték meg a Magyar Kultúra Napja tiszteletére. Elnökük: Gulyásné Szabó Zsuzsa gyöngyszövő.

- *Csongrád megyében* a legmélyebb gyökerekkel rendelkező szakterület a népi kézművesség, amely több száz embert fog össze. A népművész alkotók jelentős része a két nagy megyei egyesülethez (DANE, Napsugaras) tartozik, de sokan a kisebb településeken – a művelődési ház keretein belül – működő szakkörökben, művészeti iskolákban tevékenykednek.

A Dél-alföldi Népművészeti Egyesület helyzete jelenleg kérdéses. A Szeged város önkormányzatától kapott épületben tevékenykedve eladósodott, folyamatos működése megkérdőjeleződött. További sorsukról jelenleg is tárgyalások folynak. Az egyesülethez tartozó alkotókkal személyesen tartja intézményünk a kapcsolatot, ezért az ő szakmai életük és fennmaradásuk más intézmények összefogásával megoldott.

A Napsugaras Dél-Tisza Menti Népművészeti és Kulturális Egyesület közel 150 fő népművész, valamint iparművész alkotót fog össze.

Intézményünk folyamatos kapcsolatban áll a megyében található egyéni és csoportos

alkotókkal, egyesületekkel, szakkörökkel. Jelenleg címlistánkon 220 népművész alkotó szerepel. A szakterületenkénti eloszlás a földrajzi, történelmi viszonyoknak köszönhetően nagyon változatos. Szeged-Tápé a Tisza árterében a gyékényfonás és szövés egyik ősházája. Hódmezővásárhely és térségében első helyen a fazekasság, második helyen a hímzés szerepel. Szentes a feketekerámia-készítésről híres. Makón és környékén a fehér hímzés jelentős.

Intézményünk – a Népi Iparművészeti Titkárság együttműködésével – minden év tavaszán megszervezi a megyei szintű népi iparművészeti zsűrizést és kiállítást. A zsűrizésen a megyei mellett megjelennek a környező megyékből, sőt a Vajdaságból is alkotók, akik a NIT által delegált szakemberekkel minősítetik műveiket. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy a zsűri által elfogadott alkotásokat kiállításon mutassuk be, melynek helyszíne – az érdeklődők és alkotók nagy meglepetésére – a szegedi Megyeháza aulája. A kiírásra jelentkezők száma évről-évre szinte megduplázódik, az alkotások száma pedig már meghaladja a 300 db-ot. A kiállított anyaggal minden évben bővítjük az intézményünk honlapján található Virtuális Galériát is.

Intézményünk 2004-től bekapcsolódik az Élő Népművészet országos felmenő rendszerű kiállítás megrendezésébe (eddig e feladatot a DANE látta el, de 1999-ben létrehozott intézményünk ezután felvállalja ennek megyei szintű megszervezését).

A kiállítások mellett szakági találkozókat is folyamatosan szervezünk, mindig a felmerülő igényhez alkalmazkodva. Az elméleti és gyakorlati szakemberek előadásai mellett további terveink között szerepel, hogy a frissen megszerzett ismereteket a gyakorlatban is kipróbálhassák, elsajátíthassák az alkotók a különféle speciális kézműves szakmai napokon.

Új kezdeményezésként intézményünk közreműködött az első alkalommal megrendezett Gyékényből szőtt falu – Újjászülető hagyományvilág, országos szövő-fonó találkozó című konferencián, melyen az országos hírű tápéi gyékényfonást és szövést karoltuk fel. A tápéi Heller Ödön Művelődési Ház adott otthont a rendezvénynek és szervezte meg a szakmai és szabadidős programokat a több mint 60 résztvevőnek. A tervek szerint a kétévente megrendezésre kerülő, országosan egyedülálló rendezvény további folytatását intézményünk is támogatja.

- *Heves megyében* a tárgyalgó népművészet más tájegységekhez képest is gazdagabb hagyományokkal bír. Még a múlt század hatvanas éveiben is szokásban volt a palóc családoknál a stafíring készítése, amikor a lányok maguknak hímeztek, vagy éppen hozzátartozóik saját kézzel hímzett szőteseket, ágyneműket készítettek a férjhez menőknek. Ezek a szőtesek, textíliák mindmáig megőrizték azt a gazdag motívumkincset, melyet a legügyesebb tárgyalgó népművészek rávisznek ruhára, használati tárgyakra, s ezek most már a modern lakásokban is a berendezés részévé válnak. Nagyné Váradi Anna, a Megyei Művelődési Központ tanácsosa már több mint egy évtizede foglalkozik a megye népművészetével és népművészeivel. Kiállításon látta, hogy ezt a sok fáradsággal készített hímzést még a halotti lepedőre is rávitték, amit szokás szerint aztán eltemettek a halottal együtt.

Ma már az a jellemzőbb, hogy újrafogalmazták ezeket a viseleteket. A Megyei Művelődési

Központban négy esztendeje már, hogy konferenciákat, divatbemutatókat rendeznek, amikor a szakemberek arról tesznek tanúbizonyságot, hogy miként lehet továbbéltetni népművészetünk motívumokban megfogalmazott értékeit. Fehér Jánosné, Lovászné Juhász Rita és Erdész Judit Mária hímezései, viseletei messze a megye és az országhatáron túl szereztek hírnevet vidékünknek.

Népművészeink már harminc éve közösségbe tömörülve dolgoznak. A korábbi szakköri mozgalom 25 esztendeje egyesületi formát öltött, a rendszerváltás óta pedig a közös érdekvédelem, a szigorú szakmai szűrés és igényesség jellemzi munkálkodásukat.

- *Hajdú-Bihar megye* tárgyalató népművészei azokra a hagyományokra építve alkotnak, amelyeket a tudományos műhelyek, gyűjtemények (Déri Múzeum és a megye városainak múzeumai, a Debreceni Egyetem néprajzi tanszéke és a közművelődési intézet) dolgoznak fel és amelyeket a még élő mesterektől elsajátíthatnak.

Három rétege van ennek a hagyománynak: debreceni és a filiák céhes mestereinek öröksége (szíjgyártás, fazekasság, bútorasztalosság, késes, kovácsmesterség, kalaposság, szűrszabó mesterség, mézeskalácsosság, gyöngyfűzés stb.), a falusi-mezővárosi háziipar (hímzés, szövés, fafaragás, csipkeverés stb.), valamint a pásztorművészet, melynek bölcsője a Hortobágy volt (szaru-, csontfaragás, rézművesség, bőrművesség stb.).

A hagyományt továbbfejlesztve, a mai igényekhez igazítva készítik a népi iparművészek, a Népművészet Mesterei és a Népművészet Ifjú Mesterei, az amatőr alkotóközösségek, műhelyek tárgyaikat egyrészt saját használatukra, másrészt forgalmazzák ezeket az egyedi kézműves tárgyakat vásárokon, speciális üzletekben.

Az alkotómunkát segíti a megyei módszertani intézet képzésekkel, továbbképzésekkel, pályázatok hirdetésével. Az elkészült alkotásokat kiállításokon mutatjuk be a hazai és a külföldi bemutatótermekben, megjelentetjük katalógusokban, könyvekben, az elektronikus médiában. A hagyományos népi kézművesség utánpótlását és az értő közönséget a megyében egyre nagyobb számban beinduló művészeti iskolák és speciális kézműves iskolák (Debrecen, Nádudvar) biztosítják. A megyében több mint 60 népi iparművész és 10 Népművészet Ifjú Mestere címmel rendelkező alkotó él és dolgozik, az elmúlt ötven évben 23 tárgyalató kapta meg a Népművészet Mestere címet.

Az alkotó közösségek közül legeredményesebbek a szövők, a hímezők, a fafaragók, a csipkeverők. Több kézműves alkotóműhely (látványműhely) van Nádudvaron, Debrecenben, ezeket a polgármesteri hivatal és a szakmai szervezetek működtetik. Egyének és intézmények tartanak fenn alkotóházakat – szalmafonás folyik Hajdúnánáson, fazekasság Nádudvaron, kalaposság Balmazújvárosban, komplex kézműves műhely Debrecenben.

Két nonprofit civil szervezet működik a tárgyalató népművészet területén. A Hajdú-Bihar Megyei Népművészeti Egyesület 150 alkotót tömörít, a Bihari Népművészeti Egyesület közel 40 fős. Élő kapcsolatokat ápolunk Lengyelországgal, Romániával, Szlovákiával és Japánnal.

Népművészeti Egyesületek Szövetsége

A Népművészeti Szövetség 1982-ben alakult Budapesten. Alapítója és első elnöke Péterfy László szobrászművész volt. Az egyesület megalakulása óta legfontosabb céljának tekinti a hagyományos magyar népi kézművesség értékeinek megőrzését, a népművészettel foglalkozó emberek összefogását.

Az időközben szép számmal megalakult megyei szervezetek országos összefogása érdekében 1994-ben szükségessé vált az országos egyesület helyett a Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ) létrehozása.

A NESZ összefogja az országban működő 34 megyei, illetve regionális népművészeti egyesületet és kézműves műhelyt; a szövetség feladata a szakmai irányítás, a tagszervezetekkel, alkotóházakkal való folyamatos kapcsolattartás, tevékenységük koordinálása, a kölcsönös információáramoltatás biztosítása. Ezenkívül a NESZ tevékenységi körébe tartozik pályázatok kiírása, szakmai továbbképzések, táborok megszervezése, valamint különböző rendezvények, kiállítások, konferenciák megrendezése is.

A szövetség 1987 óta minden évben megrendezi a budai Várban a magyarországi kézművesek legnagyobb országos rendezvényét, a Mesterségek ünnepét. Ez a rendezvény egyre nagyobb szakmai és idegenforgalmi sikert hoz. Ezt a résztvevők és a látogatók folyamatosan növekvő száma, valamint a médiában megjelent pozitív tudósítások bizonyítják.

A NESZ 1994 óta a Magyar Művelődési Intézettel, a Táncház Egyesülettel, a Muharay Szövetséggel közösen adja ki a FOLKMAGAZIN című folyóiratot, a néptáncosok, népzeneészek és a tárgyalakotó népművészek ismeretterjesztő, információs lapját.

A tagság informálására évente négy alkalommal megjelentetjük a HÍRMONDÓ-t, a szövetség információs lapját.

Népművészeti Egyesületek Szövetsége

1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 3.

Elnök: dr. Bánszky Pál

Ügyvezető igazgató: Ígyártó Gabriella

Tel.: 214-3523

E-mail: nesz@nesz.hu; www.nesz.hu

A néptáncmozgalom művészeti irányzatai

A hhoz, hogy a néptáncművészet jelenlegi irányzatait tárgyaljuk, egy kicsit vissza kell tekintenünk művészeti ágazatunk távolabbi s közelebbi múltjára.

a) A Gyöngyösbokréta Szövetség két háború közötti működését most már lényegesen higgadtabban értékeljük. Néhány negatív politikai vonása ellenére nagyon értékes örökséget hagyott számunkra. Ahol „bokrétás” együttes tevékenykedett, ott általában fennmaradt a néptánc. Az ’50-es évek végéig ezekben a falvakban lehetett elsősorban gyűjteni. Sőt, a „bokrétás” falvakban még ma is léteznek, illetve időnként újjászerveződnek az úgynevezett hagyományőrző együttesek.

b) A Cserkész Szövetség, a Levente Szövetség, a Katolikus Egyletek vagy más szerény körülmények között dolgozó iskolai, kollégiumi tánccsoportok jelentősége abban volt, hogy sok száz fiatalban felébresztette a komoly érdeklődést a néptánc iránt. A háború utáni néptáncmozgalom vezető gárdája és részben a néptánc más művelői is ezekből az együttesekből indultak el útjukra. Ők teremtették meg a néptáncmozgalmat, a néptáncművészetet.

A legfigyelemreméltóbb háború előtti néptánc törekvéseket a Muharay Elemér által vezetett különböző művészeti csoportosulások tevékenysége környékén kereshetjük. Rábai Miklós, Molnár István és Szabó Iván – a háború utáni koreográfus nemzedékhez tartoztak – alkotó tevékenységüket csak 1945-ben kezdték el. Ezekben a műhelyekben készült elő – természetesen nagyon szerény körülmények között – mindaz, ami a háború után megsokasodva, az anyagilag és politikailag támogatott néptáncmozgalomban és néptáncművészetben folytatódott.

Ha egyszer nagyon részletesen elemezzük majd az akkori törekvéseket – a sajnos már mind nehezebben rekonstruálható műveket –, akkor a közelmúlt néptáncművészetének gondoljai és örömei jobban érthetővé válnak. Egy biztos,

a tánc történeti kutatás adós még a részletek elemzésével. Sietni kéne, mert már a második koreográfus nemzedék is többnyire csak a „nagy öregek” elbeszéléseiből, néhány régi műsorfüzetből, fotókból, egy-egy fennmaradt híradásból kapott némi képet a régenvoltakról. Ebből a kevés adatból a néptáncművészetet és színpadi megjelenési formáit illetően az derül ki, hogy a háború előtti műhelymunka úgyszólván egyenes ágon folytatódott a háború után is. Természetesen a megváltozott történelmi helyzetnek megfelelően megsokasodva, a „fényes szelek” időszakának lelkesedésével telítve.

A második világháború utáni első időkben lehetőség nyílt arra, hogy a legjobb vezetők anyagi támogatással dolgozhassanak, viszonylag nyugodt munkakörülmények között, egyelőre még amatőr táncosokkal. 1948-tól pedig fokozatosan nemcsak vezetők, hanem egész együttesek lettek hivatássossá, megteremtve azt a lehetőséget, hogy a néptánc valójában színpadi művészetté váljék. A legjobb alkotók – mint ahogy már említettük – egyenes ágon folytatták háború előtti tevékenységüket. Sőt, tanítványaik, akik közvetlenül a háború után jutottak szóhoz, természetesen ugyanezek az utakon jártak. Az új társadalmi helyzetből adódóan azonban olyan gondolatokat is megvalósíthattak, melyeket előzőleg, részben a politikai légkör miatt, részben a működési feltételek elégtelensége miatt, nem alkothattak meg. A második világháború utáni első bemutatókon, versenyeken, fesztiválokon látott néptáncművek tükrözték az 1930-as évektől megindult néptáncutatás eredményeit és érdeklődési körét. Az ismeretek – a mai anyagmennyiséget alapul véve – természetesen nagyon hiányosak voltak. Nem lehetett másképpen, mert nem is kínált sokkal többet az akkori tánc kutatás, mely a háború előtt inkább magánkezdeményezésekre szorítkozott. Ez a száraz tény az alkotókat stilizációra, illetve kiegészítésekre készítette. Az '50-es évek elejéig készült legjobb táncművek – éppen a rendelkezésre álló kevés eredeti anyag miatt – magukon hordozták egy-egy alkotó mozgáskészségét, színpadi ízlését és véleményét az anyagról magáról. Így a legjobb koreográfusok ebben az időszakban – a lehetőségekből adódóan – elsősorban saját képzelőerejüket érvényesítették a néptáncfeldolgozásokban.

A dramatikus jellegű művek a kor elvárásának megfelelően mesejátékok, balladák, történelmi képek vagy napi politikai eseményekről szóló koreográfiák voltak. Sok „idillikus”, játékos történetet feldolgozó művel találkozhatunk. A másik a „tisztá forrásból” mint anyanyelvből táplálkozó koreográfiái törekvés, mely a kor egyéni és társadalmi kérdéseire kíván választ adni.

A „tisza forrás”

A történeti áttekintésből remélhetőleg nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar néptánc-koreográfiai iskola és annak lépcsőfokai a mai napig szorosan összefüggtek a magyar néptánc kutatás történetével. Ha egy alkotónak valamely etnikum táncairól kevés anyaga van (film, táncleírás, szöveges gyűjtés, zenei gyűjtés stb.), akkor a koreográfia elkészítésének folyamatában a kevés motívumkincset, illetve variánst a saját fantáziájából kell pótolnia. Ez esetben inkább feldolgozásról vagy néptáncstilizálásról lehet beszélni. A kevés adat miatt rákényszerül erre. Minél mélyebben megyünk vissza néptáncművészetünk történetébe, annál inkább fel kell menteni az akkori alkotókat a manapság túl sokat hangoztatott vád alól, mely szerint „nem voltak hűek az eredeti anyaghoz”. Hűségük csak addig terjedhetett, ameddig a rendelkezésükre álló anyag engedte. Az akkori tánc kutatás segítségével hiányában csak a saját fantáziájukra támaszkodhattak. Így is értékes, nagyszerű művek születtek. Természetesen ez feltételezte egy tehetséges alkotó jelenlétét. A kevés anyag ismeretét viszont olyan általános néprajzi, folklorisztikai és irodalmi tudással pótolták, mely nem térítette el őket a bemutatandó etnikum szellemétől. Hangsúlyoznom kell, hogy csak a legjobb alkotókról van szó.

Sajnos a másik oldalon tömegével voltak, akik a kevés ismeretét ízlésficammal, az adott anyagtól idegen elemekkel helyettesítették. Mai szemmel nézve a kérdés úgy vetődik fel, hogy akik ugyanolyan kevésbé nem ismerték a „tisza forrást” – és nem rendelkeztek az előbb említett erényekkel –, azokat sokszor inkább az alkotásról kellett volna lebeszélni. Napjainkban azonban, aki koreográfiákat készít vagy tanít be, már nehezen hivatkozhat arra, hogy nem ismerhetett meg több anyagot egy etnikumról. Két lehetőség marad számára. Vagy hű marad az anyaghoz, és azt a maga teljességében mutatja be, vagy olyan tehetséges stilizációra képes, amelyet inkább színpadi műformának fogadunk el. Az óriási adatmennyiséget a tánc kutatás hónapról hónapra bővíti, és úgyszólván tálcán kínálja fel azoknak, akik meg akarják ismerni. A „tisza forrást” tulajdonképpen egy lelkiismeretesen felkészült néptáncoktató is a maga szépségében és teljes eredetiségében tudja betanítani. Lehet, hogy nem rendelkezik igazi koreográfiai vénával, de ha az eredeti anyagot becsületesen megtanulta, és betanítása nem hordozza magában az etnikumhoz való hűtlenség vagy az ízlésficam terhét, attól még nézhető lehet a létrehozott színpadi tánc. Hogy valóban alkotást hozott létre vagy sem, ez más kérdés, más kritériumok döntenek el.

Az általunk „tisztá forrásnak” nevezett csoportosítás két változatát láthatjuk manapság együtteseink műsorán.

a) A koreográfiai szándék nem más, mint magának az eredeti anyagnak, a táncrendnek és az ehhez tartozó népzenenek hű bemutatása.

Természetesen csak akkor beszélhetünk ez esetben koreográfiáról, ha a szerző az eredeti táncrendet, a színpad törvényeinek megfelelően rendezte műformává, ha az eredeti anyag arányait nézhetővé tudta tördelni. A színpadon való bemutatás esetén – mi sem természetesebb – figyelembe kell venni az általában három oldalról határolt és előlről világított tér szcenikai adottságait. Az eredeti táncrendekben előforduló formákat ennek megfelelően kell a koreográfusnak rendeznie. Koreográfiájának elkészítése közben az eredeti táncrend egyes részeinek 10–30 percre nyúló menetét a színpadi műformák szabályainak megfelelő arányokra kell rövidítenie.

Ha a fenti követelményeknek eleget tett, ettől még az eredeti anyag tárgyi-lagos bemutatása ellen semmit sem vétett, sőt csak így tud a közönségnek élményt adni. Ennek a koreográfiai szándéknak is vannak azonban veszélyei. Sok olyan alkotást lehet látni, melyekben az eredeti anyag túl dogmatikus értelmezése miatt a koreográfus összeütközésbe kerül a színpadi követelményekkel. Furcsa helyzet adódik ilyenkor: minden valódi, és mégsem kelti fel bennünk az „igazi” érzetét és élményét. A helyes arányok megválasztása azzal is jár, hogy a koreográfus rákényszerül egy-egy tánc típus szerkezetének sűrítésére. Sok-sok eredeti variánsból – ha megfelelő koreográfusi tehetséggel rendelkezik – egy talán soha nem létezett, de teljesen igazinak látszó új variáns hoz létre.

Összegezve: a fenti kategóriához tartozó művek feltételezik az eredeti anyag teljességre törekvő megismerését, feltételezik a rendezői készséget és az érzékenységet a színpadi műformák iránt. Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert még az ebbe a kategóriába tartozó néptáncművek létrehozásához sem elegendő csupán jól ismerni és jól táncolni az eredeti anyagot.

b) A koreográfiai szándék nem pusztán az eredeti néptánc bemutatása, hanem ennek az anyagnak olyan csoportosítása, mely egy sajátos alkotói gondolatot is magában hordoz.

Ez esetben a koreográfus ugyanúgy hű marad a „tisztá forráshoz”, mint az előző változatban. A különbség abban van, hogy az eredeti anyagot olyan jó értelemben vett önkényességgel csoportosítja, mely mögött halványabb vagy markánsabb, de mindenképpen felismerhető mondanivalót hordoz. Ez a mondanivaló talán irodalmilag nem fogalmazható meg, de félreérthetetlenül utal különös emberi kapcsolatokra. Elegendő egy állandóan futó női körtánc

mellett egyetlen magányos férfiszólót megkomponálni, és máris valami más-fajta viszonylatot is jelent, mint az adott táncrend karikázójának és verbunkjának egymás utáni bemutatása. Nagyon sok kitűnő alkotást láthatunk, melyekben a koreográfus a teljes hiteles anyag bemutatásán túl be tudja bizonyítani számunkra, hogy a néptánc a maga eredetiségében is mozgásszótárként kínálkozik táncalkotmények megalkotására. Ezek a művek már lépcsőfokot jelentenek egy másik alkotói műforma felé. Ezekben az esetekben is még mindig érvényes és kötelező a „tisztá forrás” bemutatásának szándéka, az előadásmód tisztasága és szuggesztivitása. Az eredeti tánc szövevénye mögött azonban már felsejlik az alkotó arca és mondanivalójának körvonala. E tanulmány szerzője ezeket a műveket – „sok dogmatikus” nézet ellenére is – a „tisztá forrást” bemutató szándékhoz sorolja.

Hol van a határ a „tisztá forrás” és egy másik kategória között? Azt természetesen nehéz megmondani. A határt megszabhatja az eredeti anyag felhasználásának módja, vagy a mondanivaló természetes kötődése az eredeti táncanyaghoz. Az semmiképpen nem célravezető, hogy e nehézkes, csak visszatekintő gondolkodásmód húzzon „vasfüggőnyszerű” határvonalat a két-fajta alkotói szándék között. Sajnos, sokszor ártott céljainknak a „tisztá forrás” két különböző közelítési módjának minőségi megkülönböztetése. Hányszor hallottuk – egyik oldalról: ha a tisztá forrást valaki szabadabban értelmezi, az „népellenes bűnt követ el”; másik oldalról: ha valaki csak a tisztá forrást kívánja bemutatni, akkor „parlagi és neoprimitív”. A vitát csak a színpadon látható mű döntheti el. A „tisztá forrást” megközelítő alkotói módot eleve előnynek vagy hátránynak tekinteni a legrosszabb kritikai módszer.

A „tisztá forrás” mindkét alkotói módszerének esetében említést kell tennünk a pedagógiai munkáról is. Az eredeti anyagot nemcsak megismerni kell, hanem be is kell tanítani. A '70-es évek elejétől a néptánc-pedagógiában nagy változás történt – előnyére.

Létrejött egy örvendetes helyzet. Egyes néptáncainkat együtteseink úgy tudják bemutatni, hogy a magyar nyelvterület táncdialektusainak nemcsak stiláris hasonlóságait, hanem különbözőségeit is érzékeltetni tudják. Azok az együttesek, amelyek éltek e pedagógiai munka lehetőségeivel, megszabadultak az általános, sokszor csak „magyarkodásnak” ható máztól.

Mindez visszahatott a színpadra is. Egy palóc táncrend és egy somogyi táncrend valóban másnak hat. Másnak hat szerencsére a nagyközönség számára is, még ha egymás mellé kerülnek is egy műsorban.

Be kell vallanunk, hogy néptáncainkról, azok szerkezeti sajátosságairól alkotott véleményünket a '70-es évek elejére nagyon meg kellett változtatnunk.

Táncosnak, koreográfusnak, pedagógusnak ezen időszak tánc kutatása valóban újat hozott. A táncházakban, klubokban, próbatermekben megváltozott munkamódszer egészségesen befolyásolta az alkotói tevékenységet. A legjobbaknál nem szűkült, hanem tágult a színpadi látásmód. Egyenes arányban tágult a megsokasodott tudományos publikációk mennyiségével.

A tiszta forrásból

Ehhez a kategóriához tartoznak az úgynevezett dramatikus táncok és a „szimfonikus” néptánc-koreográfiák. Ezekben a koreográfus az eredeti anyagot csupán egy lehetőségnek tekinti. Az anyaggal szabadon bánik, és mondani valóját ebből akár irodalmi forgatókönyvvel is megfogalmazhatja. A koreográfiáknak kerek egész történetük van, illetve szimfonikus műformákat követnek. Ennek az alkotói módszernek is több ágazata van.

a) Az alkotó mondanivalóját úgy választja meg, hogy az még erősen kötődik a paraszti kultúra szokásrendjéhez vagy a néptánc által kínált különös szituációkhoz.

Mire is gondolunk pontosan. Egy alkotó egy népszokásban vagy egy táncos szokásban bizonyos helyzetek lehetőségét érzi meg. A kiszéjárást, a verbuválást, a karikázót, a lakodalmat, a katonabúcsút, a regölést stb. lehetőségnek tekinti, hogy valami különös szituációt teremtsen meg. Szinte hihetetlen, hogy csak a verbunkról vagy a karikázóról mi minden jutott eszébe az elmúlt évtizedekben a koreográfusoknak. Egy-egy tánc típus vagy szokás társadalmi, történelmi vagy extrém egyéni konfliktusok koreográfiai eszközévé vált. Hangsúlyoznunk kell, hogy az ebben a kategóriában tárgyalt művekben az alkotók még közel maradnak a paraszti kultúra által kínált cselekményekhez, szituációkhoz. Az alaphelyzet – melyből kiindultak – a koreográfia minden pillanatában felismerhető még.

A néptánc-koreográfusok már ebben a kategóriában is egyes helyzetek megoldására szívesen vesznek kölcsön mozgásanyagot más táncművészeti ágazatok lépés- és stíluskészletéből. Különösen szívesen kölcsönöznek más-honnan forgásokat, ugrásokat, de legfőképpen gesztusokat. Gesztusvilágát illetően a magyar néptánc eléggé szegény, így rá voltak utalva az alkotók a kölcsönvételre, a saját mozgásanyanyelvükbe való beillesztésre.

Az elején így igyekeztünk tisztázni, hogy ebbe az alcsoportba tartozó művekben már nincs szó egy-egy etnikum táncainak tiszta, az eredetihez hűségesen ragaszkodó megjelenítéséről. Az eredetihez a művek már csak a

felhasznált szokások vagy alaphelyzetek által kötődnek. A szerző igyekszik mondanivalóját egy népszokásba, egy néptánc típusba vagy egy gyermekjátékba belehelyezni. Ezáltal kötődik még a „tisza forráshoz”. Ahhoz azonban, hogy koreográfiájának történéseit számunkra érthetővé tegye, többnyire leszakad a néptánc valamely dialektushoz kötődő szerkezetétől. Ahogyan említettük már, ez az alkotói módszer nem zárja ki „idegen” vagy annak ható elemek felhasználását. Ezzel a koreográfusok kifejezési eszköztárukat akarják kitágítani.

A legjobb művekben ezek az „idegen elemek” természetesen illeszkednek bele az általánossá tágitott néptáncanyelvbe.

b) A mondanivaló eltávolodik a néphagyománytól.

A cselekmény alaphelyzete esetleg még támaszkodik egy népmesére, balladára, esetleg egy bibliai történetre. A koreográfus azonban ezeket csak kiindulási alapnak tekinti ahhoz, hogy sokszor magától a néphagyománytól is távol eső gondolatait kifejezze. Tulajdonképpen ugyanaz a helyzet jön létre egy cselekménymotívummal is, mint amikor magát a néptáncot egy általános mozgásanyanyelvvé tágitották a koreográfusok.

Ugyanebbe a csoportba sorolhatjuk azokat a műveket is, melyek politikai, társadalmi vagy extrém egyéni konfliktusokról szólnak. Ezeknek a dramatikai gyökerei már nagyon messze vannak a paraszti kultúrától. A néptáncművészethez azonban az köti őket, hogy alkotójuk mozgásanyanyelve, ha távolról is, de magán viseli a néptánc jegyeit. Olyan műveket is idesorolhatunk, ahol az alkotó kötődését a népi kultúrához a zenei motívumok felhasználása vagy csak a népzeneire érvényes ritmusvilág jelzi. Még ebben a viszonylag tág alcsoportban is láthatunk olyan törekvéseket, ahol a koreográfus gondolatainak kifejezésére esetleg egy-egy eredeti néptánc típust igyekszik felhasználni. A „tisza forrás” csoportban tárgyalattól azonban a cselekmény, a gondolat mibenléte távolítja el. Természetesen nagyon nehéz, és talán nem is lehet határozott választóvonalat húzni az egyes alcsoportok között. Van, ahol a cselekmény kötődik jobban a „tisza forráshoz”, van, ahol a mozgásanyag. Ha mindkettő – a cselekmény és a mozgás is – erősen közelít hozzá, akkor feltétlenül az a) csoportban tárgyalt művekről van szó. Ha mindkettő távolodik, akkor a b) csoport műveihez sorolhatjuk őket. Ne bonyolítsuk tovább. Ha a közeledés vagy a távolodás mértéke a „tisza forráshoz” viszonyítva nem egyértelmű, a meghatározás csak szubjektív lehet. A legfontosabb minden esetben, hogy valóban műalkotást lássunk.

c) Szimfonikus néptánc-koreográfiák, melyekben a koreográfus elsősorban zenei vagy táncos színpadai műformákat követ.

Ezekben a koreográfiákban az alkotó egy-egy tánc típust vagy egy kiválasztott mozgásanyagot szabadon kezel, nem egy etnikum táncrendjének megfelelően. Az anyag által kínált lehetőségeket egy-egy zenei műformához köti az alkotó. Ezekben a műformákban a táncokat sokszor az eredeti táncrenddel ellentétes csoportosításban használja. Ha a „szimfonikus” műforma megkívánja, akkor a mozgásanyag általános. Nem ismerhetők fel egy-egy etnikum jegyei. Így születnek a rondók, szonátaformák, szólókra vagy kettősökre és tánckarra készült koreográfiák. Ezekben láthatunk bonyolult többszólamúságot, polifóniát stb. Sokszor találkozunk azonban a néptáncból adódó új megoldásokkal, melyek nem kötődnek egy zenei műformához sem. A koreográfus kiindulópontja kettős lehet: vagy kész zenét keres és arra komponálja a táncát, vagy elgondolásához írat zenét. Ezekben a művekben általában nincs irodalmilag is megfogalmazható cselekmény. A tételek, szólók vagy szólamok közötti viszony azonban – ha jó műről van szó – feltétlenül hordoz érzelmeket, hangulatokat. Ezek úgy épülnek fel és viszonyulnak az egész logikájához és szerkezetéhez, mint a zeneművek dallamotívumai és tétélei viszonyulnak egymáshoz. A néző számára ezek a művek egy elvontabb műélvezetet jelentenek. Esztétikai értékrendjük azonban semmivel sem kisebb, mint a dramatikus vagy tiszta néptáncoké.

A fenti művekhez nem soroljuk az eredeti táncrendek szvítszerű bemutatását. Egy táncrend egyes részeiben is létrejönnek – még az élő táncfolklórban is – többszólamúságok, polifóniák. Ezek viszont nem egy alkotó tudatos beavatkozásai, hanem az eredeti tánc kultúrából következő szerkezeti, előadói törvényszerűségek. A „tisza forrás” kategóriában ezeknek a szabályoknak megfelelően bánt az anyaggal a koreográfus.

A felsorolt alkotói módszerek az elmúlt évtizedek lázas kutatómunkájának eredményei. A néptáncal foglalkozó pedagógusok és koreográfusok szüntelenül keresték azokat a színpadi műformákat, melyekkel ki tudják fejezni magukat. A magyar néptánciskola már a felszabadulás előtt is sajátos úton fejlődött. A felszabadulás után talán a legkevésbé követett idegenből vett formulákat. A mojszejevizmus nálunk a legjobb alkotó műhelyekben nem volt követendő példa.

Néptánc-pedagógiánk és néptáncművészetünk összefüggött a néptánc kutatással. Néptánckutatóink pedig módszereiket Vikár–Bartók–Kodály népzene-kutatói munkájának figyelembevételével alakították ki. A „magyar néptánciskola” legjobbjainak igényessége is innen származtatható. Mit is gondolunk ez igényességen? Pedagógiánkban olyan módszereket igyekszünk kialakítani, melyek a legkisebb gyermekkortól a felnőttkorig úgyszólván tudo-

mányos megalapozottsággal készíti fel a tanulni vágyókat a néptánc alapos megismerésére. Pedagógusképzésünk – minden vitánk ellenére – egyedülállól. Ha csak a zenei nevelésük, folklorisztikai ismereteik és tánc tudásuk komolyságát számítjuk, akkor már nehéz más hasonló európai példát mondanunk.

Koreográfusaink széles érdeklődési körüknek megfelelően sohasem akartak belenyugodni abba, hogy a néptánc a kuriózumra vágó belföldi és külföldi turisták kielégítésére szolgáljon csupán. A néptánc rangját az önmagunk kultúráját jobban megismerni szándékozók – a néptánc iránt elkötelezettek – a legmagasabb szintre akarják emelni.

A néptáncművészettel pedig minden színházi vagy a közműveltségünkhöz tartozó más fórumon is ott akarnak lenni. Ugyanahhoz a közönséghez akarnak szólni, amelyhez a kortárs filmművészet, a színházművészet és az irodalom is szólni kíván. Ezt a szándékot sok alkotó sok kitűnő műve igazolja. Műveik nagy része elkötelezett kultúrpolitikai alkotóművészetnek számít. Lelkesítő, vitakozó vagy meditáló művek ezek. Olyanok, amelyek nevelni képesek, olyanok, amilyeneket el is vár a kor problémáira érzékeny nagyközönség.

Magyar nyelvű költészetünk örökös gondja az európai befogadtatás. Nyelvünk drámai küzdelmet folytat már évszázadok óta a fennmaradásért és a befogadtatásért. A zene és a tánc jelzésrendszere nem igényel anyanyelvünk rejtelmeit ritkán ismerő műfordítót. És ebben van művészeti ágazatunk, a néptánc vagy más táncágazatok jelentősége. Ennek a sokszor nem eléggé értékelt és sokszor fel sem ismert jelentőségnek kell pontot tennie sokféle értelmetlen vitára. Meg kell értenünk, hogy nem elég, ha a koreográfus évtizedekig csak a „tisztá forrást” mutatja be. Igaz, hogy az eredeti anyag tökéletes birtoklása nem engedi meg az ízlés csorbulását, de az sem lehet, hogy az eredeti anyag béklyóba kösse az alkotó fantáziáját. Ha dogmatikusan csak erre törekednénk, a legnagyobb egyszerűbb táncaink is olyan kanonizált formákká válnának, melyet egy élő, állandóan alakuló vizuális művészet nehezen visel el. Tánc kutatásunk archívuma, a publikációk néptáncaink alaptípusait évszázadokra megőrzi. Mindenkor néptáncpedagógiánk alapja kell legyen ezeknek a tánc típusoknak szerkezeti és stílusi megismertetése gyermekkel és felnőttel egyaránt. Ha ezt a tevékenységet klubban, tánc házban és táncgyűttesben alapvető feladatnak tekintjük, nem kerülhet veszélybe a magyar néptánc kincs. Viszont néptánc kincsünk úgy válhat nemzeti kultúránk részévé, ha generációról generációra az újra megismert és megtanult „tisztá forrást” képesek vagyunk színpadi műformákká, saját élményeinknek megfelelően újraformálni. Csak ilyen néptáncművészettel, csak ilyen alkotásokkal kerülhetünk be a nemzetközi művészeti élet áramlásába. Remélem, e sorok szerzőjének a

határozott véleménye senki számára nem zárja ki, hogy ezzel párhuzamosan soha nem szorulhat háttérbe a „tisztá forrás” színpadai bemutatásának és állandó újraalkotásának fontossága.

Befejezésül: a tanulmányban szereplő mindkét alkotói módszerrel nagyszerű új művek készültek. A '70-es évek elején kicsit mesterségesen felszított viták mára szerencsére elcsendesedtek. A kétfajta alkotói módszer együtt képvisel egy olyan értéket, amelyre ma egész Európa mint a „magyar iskolára” figyel.

Felbecsülhetetlen jelentősége van annak, hogy az elmúlt évtizedben felgyülemlett ismeretek birtokában olyan néptánc-pedagógiai módszerekkel rendelkezünk, amelyekkel az eredeti anyagról a teljes objektivitást tudjuk megtanítani már kisgyermekkortól. Ez alapfeltétele minden olyan törekvésnek, amely a néptáncot színpadra kívánja alkotni. Ugyanúgy alapfeltétele azonban a továbblépésnek is, és annak, hogy más műfajok alkotói között ott legyenek azok a koreográfusok, akiknek félreérthetetlenül „magyar” a mozgásanyanyelve. Színházi kultúránk, építészetünk, képzőművészetünk sokkal inkább válik nemzetközivé, mint nemzeti jellegű zenénk és néptáncművészetünk, melynek természeténél fogva mindig hordoznia kell hovatarozását.

A tömegesen és válogatás nélkül érkező információk befolyása alatt kötelességünk megőrizni azt a nagyon is mást, ami saját népünkre jellemző. Ezt viszont – ezért fontos a második kategória minden kitűnő alkotása – csak úgy tudjuk megőrizni és továbbéltetni, ha mindig nyitottan fogadjuk be a kívülről jövő értékeket. Az anyanyelv állandó gyakorlása és lelkiismeretes megőrzése biztosíték arra, hogy a külső értékek figyelembevétele miatt nem fogja károsodás érni magát a néptáncanyanyelvet.

Jelen tanulmány az 1979-es „A néptáncmozgalom néhány alapvető kérdéséről” (Bp. 1979., Népművelési Intézet, Népművészeti Osztály, 25–39. old.) című írásom újrafogalmazása. Úgy érzem, hogy az azóta eltelt idő igazolta akkori gondolataimat. Kötelességem megjegyezni, hogy a két irányzat közötti viták elcsitulak, nyugalom van. Két évtized után ki kell hangsúlyoznom, hogy az elmúlt évek történései még jobban felerősítették a néptánc színházi törekvéseinek szükségességét. A néptánc kutatás az elmúlt időkben is ontotta az információkat. A '70-es évek akkor fiatal alkotói ugyanazt élhették meg, amit ők a régvolt mesterekkel kapcsolatban tapasztalhattak: azaz időnként ismét szükségessé vált a néptáncanyanyelv újratanulása.

A gyermeknéptánc-oktatás és pedagógusképzés helyzete Magyarországon

A népi játék (néptánc) szerepe a gyerekek nevelésében

A hagyományos falusi társadalomban a gyerekek belenőttek a játékokba. Születésükkor az édesanyjuk, nagymamájuk, idősebb testvéreik ringatták, cirógatták őket, miközben énekeltek, vagy ritmikus szövegeket mondtak nekik. Később a hasonló korú gyerekekkel játszottak, ahol megismerték önmagukat, társaikat, a külvilágot. Elsajátítottak bizonyos készségeket, nőtt a kreativitásuk. A közös játékok során megtanultak egymásra figyelni, együtt harcolni egy bizonyos cél érdekében, s észrevétlenül kialakultak az együttműködés, az együttélés szabályai.

Ma a gyerekek egyre inkább a négy fal közé szorúlnak. Korán reggel iskolába (óvodába, bölcsődébe) mennek, az idejük nagy részében padban ülnek. Délutánjaikat a különórák töltik ki, este pedig a televízió nézés vagy a számítógépezés. Játszani legtöbbször iskolatársaikkal van alkalom, s ezért nem mindegy, hogy ezt a kevés időt milyen tartalommal töltik ki.

Itt van nagy szerepe az oktatóknak óvodában, iskolában vagy együttesben egyaránt. Lehetőségük nyílik egyénileg és csoportosan is foglalkozni a gyerekekkel, s ezáltal tudásukat, kreativitásukat, önállóságukat fejleszteni.

Sajnos, ezt a feladatot a szülők egyre nagyobb mértékben áthárítják a pedagógusokra, s csak kevesen partnerek a nevelésben.

A népijáték- és néptáncoktatás helyzete

Kodály Zoltán, felismerve a népi játékok szerepét a gyerekek zenei nevelésében, a zenetagozatos általános iskolákban kötelezővé tette annak tanítását. Az énektanárok felkészültségüktől függően örömmel fogadták, illetve nyűgnek tartották, így a „mester” halála után kiharcolták, hogy ne kelljen az énektanításkor népi játékokat és táncokat is oktatni. Ez elég volt ahhoz, hogy csak a legkevésbé felkészült iskolák folytassák a kodályi programot.

A '70-es évek végén, a '80-as évek elején egyre több szülő és pedagógus ismerte fel, hogy a gyerekeknek szükségük van a közösségekre az iskolai órákon túl, s az egyik legjobb nevelő hatású foglalkozás a néptánc, ahol a mozgás, a szórakozás mellett a fiatalok megtanulnak viselkedni is.

Megnőtt a nagy amatőr együttesek utánpótláscsoportjainak száma, gomba módra szaporodtak ismét az iskolai szakkörök, a zeneiskolák újabb tagozatokat indítottak, s átalakultak művészeti alapiskolákká. Ma már több magán művészeti iskola fogadja a fiatalokat, amelyeket részben szakemberek, részben vállalkozók alapítottak. Nagyobb együttesek hatáskörében elszaporodtak az alapítványok által működtetett művészeti iskolák. Ennek természetesen anyagi vonatkozásai is vannak. Mivel a fenntartók kivonultak az együttesek mögül, lásd szakszervezetek, művelődési házak, úttörőházak, önkormányzatok, így mindenki az államilag dotált művészeti képzést választja. A gyerekek után járó fejkvóta menti meg sok csoport létét. Ezzel párhuzamosan viszont nagyon sok helyen megnőtt a színvonal, s több ezer gyerek anyanyelvi szinten ismeri meg a magyar és környező népek folklórját, s a sok táji variációt színpadra állítva terjesztik az egész világon.

Néhány éve sikerült elérni, ha a drámával párosítva is, hogy a népi játék és néptánc oktatása bekerüljön a NAT-ba (nemzeti alaptanterv), így minden gyerek az anyanyelvvél együtt ismerkedhetett meg a saját néphagyományával. Sajnos, a 2001 szeptemberében bevezetésre került kerettanterv ezt most megghiúsította. Alsó tagozatban, ahol a legfontosabb a játék, nem ad alkalmat ezekre a foglalkozásokra. A kerettanterv, jelenlegi szerkezetében a néptánc és népi játék tantárgyi komolyságát veszélyezteti. Mivel alsó tagozaton nincs órakerete, csak az 5. osztályos „belépő tevékenységi” formákat határozza meg (vagyis ennek kellene alsóban történni). Ezt sokan úgy értelmezik, hogy a néptánc 5–6. osztályos tantárgy, előzmények nélkül. Más tantárgyakba beépíthetik a pedagógusok a népi játékokat, táncokat, de tudjuk, ha nincs leírva, akkor nem kell, tehát el is felejthetjük. Aki tanított már iskolában, azt tudja, hogy órarend szerint 5. osztályban nem lehet (vagy nagyon-nagyon nehéz) elkezdeni népi játékokat és néptáncot tanítani. A gyerekek nem szívesen játszanak már népi játékokat, kivétel néhány sportos, ügyességet igénylő játék, s életkori sajátosságuk, hogy a saját nembéli társaikkal bandáznak, s nem szívesen fogják meg a táncos párjuk kezét. Emellett mindig vannak destruktív elemek, akiket akkor is nehéz meggyőzni a magyar népi kultúra nagyszerűségéről, ha kiskorától belenő abba, mivel annyi más hatás éri, s a szülőktől sem kap megerősítést. Pedig az volna a célunk, hogy élményt nyújtsunk nekik, s szórakozva készüljenek fel az életre, a társas kapcsolatokra.

Táncoktatók képzése

Az általános és művészeti iskolákban, valamint az amatőrmozgalomban folyó oktatás sok szakembert igényel, ezért az alábbiakban áttekintjük, hogy jelenleg Magyarországon hol képezhetik magukat a jelentkezők:

Magyarországban a Budapesti Táncművészeti Főiskola az egyetlen, ahol táncpedagógus-diplomát lehet szerezni. Az innen kikerülő tanárok taníthatnak bárhol: amatőr csoportoknál, művészeti alapiskolákban s általános iskolákban órarend szerint, de ez ritkán fordul elő, mert egy szakkal s kevés órással nehezen tudják foglalkoztatni őket, legfeljebb óraadó tanárként.

A nagy érdeklődésre tekintettel a főiskola először a Testnevelési Egyetemen, majd néhány vidéki városban kihelyezett tagozatokat indított, ahol a már pedagógiai diplomával rendelkezők 2 év alatt, a többiek 4 év alatt szerezhetnek diplomát.

Ilyen kihelyezett tagozatok működtek, illetve működnek Sárospatakon, Nyíregyházán, Kecskeméten és Szombathelyen, s jövőre várható a szegedi és győri tagozat beindulása is.

Budapesten az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar csak óvónőknek és tanítónőknek 2 éves gyerektánc-oktatási szakirányú szakképzettséget (nem másoddiplomát) nyújtó továbbképzést tart, mellyel óvodákban, illetve általános iskolákban, amatőr csoportoknál 12 éves korig taníthatnak a pedagógusok.

Művészeti alapiskolákban ezzel a papírral nem taníthatnak.

Tessedik Sámuel Főiskola, Szarvas

Nappali tagozatosoknak 4 féléves fakultáció, majd gyermektánc-oktatási szakirányú képzés.

Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely

Tánc- és drámapedagógia szakirányú továbbképzés pedagógusok részére.

2 éves akkreditált képzés, a végén oklevél.

Eszterházy Károly Főiskola, Eger

Tánc- és drámapedagógia szakirányú továbbképzés pedagógusok részére.

2 éves akkreditált képzés, a végén oklevél.

A 2001-ben alakult Hagyományok Háza Népművészeti Műhelye 2 éves

tanfolyamát most akkreditáltatja, mely államilag elismert, az Országos képzési jegyzékben szereplő szakmát ad.

Erre a tanfolyamra jelentkezhetnek középiskolai és felsőfokú végzettséggel, táncos múlttal.

Az oktatói papír megszerzésével taníthatnak iskolai szakkörökben és amatőr táncsoportoknál. Iskolai órákon (órarendi) csak akkor, ha van pedagógiai végzettségük.

Művészeti iskolákban még ők sem.

Pedagógiai intézetek, a Hagyományok Háza és a vidéki művelődési központok akkreditált továbbképzéseket tartanak csak pedagógusok részére 30, 60, ill. 120 órában, ahol tanúsítványt kapnak.

Ezeknek a foglalkozásoknak a célja: új szakterületek megismerése alapkön (például ének- és testnevelő tanároknak népi játék és néptánc tanulása), a szakmai tudás szinten tartása s ezen túl a kötelező kreditpontok gyűjtése.

Az itt szerzett tudást beépítik az órai munkába.

Szükség volna több felsőfokú intézményre, ahol az énekel, testneveléssel vagy más szakkal párosítva lehetne választani a néptáncot. Igény lenne arra is, hogy a leendő óvónők és tanítónők legalább két féléven keresztül tanuljanak kötelezően (de legalább fakultációban) népi játékot és néptáncot.

Kik tanulnak tovább?

Sokan azt állítják, hogy nincs elég táncotár. Igenis van, hisz az elmúlt 50 év alatt számtalan tanfolyamot indított a Népművelési Intézet, illetve utódintézményei, a különböző felsőfokú intézmények s a vidéki központok.

A népijáték- és néptáncotatók száma rengeteg, de a végzettségük nagyon vegyes, így a különböző továbbképzéseknek, tanfolyamoknak, felsőfokú képzéseknek kell a színvonalat biztosítani.

A Népművelési Intézet a '70-es években egyszeri alkalommal indított felsőfokú néptáncotatói tanfolyamot. Az ország különböző amatőr együtteseinél tanító szakemberek, akik már rendelkeztek „C” kategóriás működési engedéllyel, 5 év alatt szerezték meg az „A” kategóriájú oktatói papírt, de ez nem adott felsőfokú végzettséget. Többen közülük elismert szakemberek, nagy múltú amatőr együttesek művészeti vezetői, néhányan főiskolákon tanítanak, de nem taníthatnak művészeti alapiskolákban. Gond az is, hogy nem mindenki rendelkezik pedagógusi felsőfokú papírral, így 4 évig kellene kop-

tanítani azt a padot, ahol eddig tanítottak. Munkájuk alapján szükség volna őket más elbírálás alá vonni. Az ebbe a kategóriába tartozó néhány embernek lehetőséget kellene biztosítani, hogy az eddigi kiemelkedő tevékenységük mellé pl. egy szakmai dolgozattal megszerezhessék a megfelelő diplomát. Tudomásom szerint más egyetemen történt már hasonló eljárás.

Hasonló a helyzet a Népművelési Intézetben középfokú („B” kat.) néptánc-oktatói tanfolyamon végzett hallgatókkal.

Az innen kikerülő tanároknak nincs hivatalosan felsőfokú pedagógiai végzettségük. Ha külön megszerezte is más főiskolákon, akkor sem taníthat művészeti iskolákban.

A „C” kategóriájú alapfokú működési engedély szakkörök, amatőr együttesek vezetésére jogosít fel. Néhány pedagógus a tanítói, tanári diplomájához csatolva órarendi oktatáshoz is használja, ha az igazgatója elfogadja.

Az eddig felsorolt fokozatokat azok is megkaphatták, akik középiskolai végzettséggel rendelkeztek. Nekik továbblépési lehetőség a különböző pedagógiai diploma megszerzése.

Felsőfokú végzettséggel és néptáncos múlttal, de működési engedéllyel nem rendelkező lelkes amatőröknek ajánlhatjuk bármelyik lehetőséget.

A legnagyobb táborat azok a pedagógusok alkotják, akik elhivatottságukból fakadóan felismerték a népi játék és néptánc fontosságát a gyereknevelésben, de semmilyen táncos felkészültségük nincs.

Az ő részükre indítják a pedagógiai intézetek, a Hagyományok Háza és a vidéki bázisközpontok a 30, 60, 120 órás továbbképzéseket, ahol megtanulnak maguk is játszani, játékfűzéseket összeállítani, s elsajátítják a játékokhoz szükséges alapmozdulatokat, az egyszerűbb néptáncmotívumokat s a tanítás módszertanát. Ettől még nem lesznek néptánc-tanárok, de iskolákban az alsós osztályokban „bearanyozhatják” a gyerekek életét.

***

Megyei tükör

- Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nagy hagyománya van a néptáncnak, a néptánc-mozgalomnak. Számos, magas színvonalon működő gyermek-, ifjúsági és felnőttegyüttes tevékenykedik megyeszerte. Öröndetesen gazdag a megye gyermeknéptánc-mozgalma, mely a közművelődési intézmények mellett az általános iskolai oktatáshoz kapcsolódóan, illetve magán-, alapítványi formában működő iskolák révén terebélyesedik.

A gyermek-, és ifjúsági csoportok részére a Megyei Pedagógiai, Közművelődési Intézet és

Továbbképző Központ minden év tavaszán megyei bemutatót rendez Pulyabál néven. E rendezvényen rendszeresen közel negyven együttes vesz részt. Szintén e korosztálynak, a kialakult igények miatt kamara és szóló néptáncversenyeket is hirdetünk az országos rendezvényekhez kapcsolódóan. A felnőttcsoportok számára két igen jelentős bemutató szerveződik évről-évre megyénkben. Nagyálló ad otthont az Amatőr Néptánc együttesek Országos Fesztiváljának, illetve Nyíregyháza a kétevente megrendezendő Nyírség Nemzetközi Fesztiválnak. E rendezvényekhez a megye igen sok települése kapcsolódik, hiszen tájéloadások keretében hozzájuk is eljutnak a fesztiválokon részt vevő, magas színvonalon működő együttesek.

• *Békés megyében* a statisztikai adatlapot beküldő intézmények és szervezetek adatszolgáltatása alapján tíz év alatt az amatőr művészeti csoportok, illetve tagjaik száma 15 százalékkal csökkent, 48 közösséggel kevesebb működött 2000-ben, mint 1990-ben, a bemutatkozásaik száma 13 százalékkal. A csökkenő tendencia kevésbé érintette az előadó-művészeti – néptánc, színjátszó, báb stb. – közösségeket, mert itt a csökkenés 9 százalékos. Ezen a területen 1990 után pozitív változás következett be, amely nem volt tartós.

Békés megye néptáncmozgalma rendkívül gazdag. Két együttes van, amelyik több mint 50 éves (Balassi, Békéscsaba, Körös, Gyula). Emellett magas színvonalon működik a szarvasi Tessedik Táncgyűttes, a gyomaendrődi Körösmenti Táncgyűttes, de megtalálható a megyében a román táncgyűteményeket őrző Nyisztor György Hagyományőrző Táncgyűttes, az eleki Hagyományőrző Táncgyűttes, a teljesség igénye nélkül működik még a Balkán Táncgyűttes, a Csaba Nemzetiségi Táncgyűttes stb. A felsoroltak a felnőtt, illetve ifjúsági korosztályhoz kapcsolódnak, de nagyon sok gyermektáncgyűtemény is található a megyében. A nagy együttesek egy része már közalapítványi formában működik, a gyermekcsoportok pedig elsősorban művészeti alapiskolák fenntartásában dolgoznak.

Meghatározó személyiség a területen Born Miklós, aki 1989-ben akkor egyedülálló módon létrehozta az Amatőr Néptáncosok és Néptánc csoportok Békés Megyei Szövetségét, amelynek a neve napjainkban Viharsarok Néptáncszövetség. Legjobb tudomásunk szerint hasonló szövetség csak Nyugat-Magyarországon létezik.

• *Jász-Nagykun-Szolnok megyében* kiemelkedő együttesekkel büszkélkedhetünk a néptánc területén. Így például a Szolnokon működő 55 éves Tisza Táncgyűttes Művészeti Egyesület (utánpótláscsoportjaival, melyek mára önállósultak) és a 30 éves Jászágó Népi Együttes Egyesület Jászberényben (szintén jelentős utánpótláscsoportokkal) mellett említésre méltó néptáncbázisok alakultak ki (gyakran éppen az említettek hatására, illetve e táncgyűtemények tagjainak hatékony közreműködésével) Jászapáti, Tiszafüred, Törökszentmiklós, Kisújszállás városokban, Fegyvernek, Tiszaszentimre, Jászkisér községekben. Öröndöletesen gazdag a megye gyermeknéptánc-mozgalma, mely a közművelődési intézmények mellett az általános iskolai

oktatáshoz kapcsolódóan, illetve alapítványi formában működő művészeti iskolák (pl. a tiszafüredi Patria Művészeti Alapítvány) révén terebélyesedik megyénkben.

A néptáncmozgalom legjelesebb eseménye megyénkben az 1984 óta évenként megrendezett nemzetközi táncház és zenésztábor Jászberényben, és ugyanitt az 1991 óta, szintén évenként megrendezett Csángó fesztivál pedig nemzetközi nemzetiségi fesztivál rangjára emelkedett, és beépült a nemzetközi folklórfesztiválok rendszerébe. A fesztivált az e célra létrehozott alapítvány fogja össze, és a megvalósításban nagyon sok közreműködő van, köztük a jászberényi Déryné Művelődési Központ is. A gyermeknéptánc-mozgalom megyei legjelesebb eseménye – a szintén évenként ismétlődő – Nemzetközi gyermeknéptánc-fesztivál Jászkiséren, melyet a helyi Művelődési Háza és a Pendzsom Néptánc Egyesület közösen szervez és bonyolít, számos helyi szponzor közreműködésével. Szakmai kihatása miatt említést érdemel még a nyári táborok közül a kisújszállási néptánc-tábor.

- *Hajdú-Bihar megyében* több mint 35 gyermek- és ifjúsági néptáncegyüttes működik.

Debrecenben öt, vidéken (Földes, Újtikos, Hajdúböszörmény, Balmazújváros, Ártánd) szintén öt felnőttegyüttes van.

A megye nagy néptáncos múltját reprezentálja, hogy több együttes a közelmúltban ünnepelte fennállásának 50. jubileumát (Bocskai T. E. Hajdúböszörmény, Bocskai T. E. Debrecen, Debreceni Népi Együttes, Debreceni Hajdú Táncegyüttes, DATE Hortobágy T. E.)

Az említett együttesek a korábbi minősítési rendszerben aranyfokozatot érdemeltek ki. A Hajdú Táncegyüttes az új minősítési rendszerben is megszerezte a Kiválóan minősült együttes címet, valamint a Népművészet Európa Díjának birtokosa.

A csoportok vezetői az országos szakmai képzéseken túl rendszeres résztvevői a Kölcsény Ferenc Megyei Közművelődési Intézet által szervezett továbbképzéseknek, tanfolyamoknak, szaktáboroknak. Az amatőr együtteseken kívül eredményesen működnek a táncházas klubok, játszóházak (Motolla Kulturális Egyesület, Hétmérföldes Kulturális Egyesület, Tücsökkoma Játszóház). Az együttesek közül a Hajdú és a Debreceni Népi Együttes állandó résztvevői az országos fesztiváloknak, versenyeknek, az Országos Néptáncantológiának, több alkalommal segítettek az Országos Táncbálatalálkozó szakmai programjait.

Nagy múltra tekint vissza több megyei szakmai fórum is. Így a hajdúböszörményi Gyermek Néptáncfórum (1968-tól), a Cuharé pedig Polgáron ad keretet az ifjúsági néptáncegyüttesek találkozájának. Hagyományteremtő szándékkal már több alkalommal megrendezésre került Földesen az András napi disznótor, Derecskén az országos verbunktalálkozó, Püspökladányban a Sárreti Népművészeti Napok.

A Megyei Közművelődési Intézet, valamint az együttesek, egyesületek folyamatosan kapcsolatot tartanak az országos szakmai szervezetekkel, így a Hagyományok Házával, a Martin György Néptáncszövetséggel. Különösen gyümölcsöző a kapcsolat az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesülettel.

• *Nógrád megyében* a legnépszerűbb művészeti ág a népművészet. Ennek egyik legdinamikusabban fejlődő ága a néptánc. (27 gyermek- és ifjúsági, valamint 4 felnőttegyüttes működik.) A csoportok szakmai irányításának feltételei – különös tekintettel a felnőttegyüttesekre és utánpótláscsoportjaikra – biztosítottak. A szakirányú végzettséggel és jelentős táncos múlttal rendelkező művészeti vezetők a módszertani és szakmai segítőmunkát (továbbképzéseket, szaktanácsadást, helyszíni segítséget) – a megyei közművelődési intézménnyel együttműködve – ellátják.

Egyrészt ennek, másrészt a pedagógusok részére szervezett képzéseknek köszönhető, hogy a szakmai munka színvonala egyenletesen fejlődik.

A gyerekcsoportok többségének fenntartója oktatási intézmény, ÁMK, néhányuk egyesületi és alapítványi működtetésű (pl. Kodály Zoltán Táncművészeti Egyesület – Salgótarján, Muzsla Néptánc- és Hagyományőrző Egyesület – Pásztó, Salgótarjáni Néptáncművészetért Közalapítvány stb.) és vannak közművelődési intézmények által fenntartott csoportok.

A felnőttegyüttesek esetében egy közalapítványi (Nógrád Táncegyüttes), kettő egyesületi (Muzsla és Palóc Táncegyüttes) és egy művelődési otthon által működtetett együttes (Ipoly Táncegyüttes). Az önfenntartást azonban a civil szerveződések nem tudják biztosítani.

A gyakorlat azt mutatja, hogy az amatőr együttesek bármilyen működési formát választanak, még mindig kell hogy intézményi háttérrel is rendelkezzenek. A néptánc területén a megyei bemutatórendszer jól működik. Minden évben megrendezésre kerül a gyermek és felnőtt Néptánc-antológia. A gyermekcsoportok esetében a bemutatók felmenő rendszerben (térsegi, megyei szinten) kerülnek megrendezésre. Ezek az alkalmak adnak lehetőséget a szakmai megméretésre, a kapcsolatok építésére, az együttműködés erősítésére, a tapasztalatok cseréjére.

A felnőttegyüttesek a helyi, megyei szerepléseken túl rendszeres résztvevői az országos és nemzetközi fesztiváloknak is. Kiterjedt kapcsolataik révén számos országban volt már lehetőségük a bemutatkozásra (pl. Franciaország, Görögország, Finnország, Portugália, Ciprus, Lettország, Horvátország, Szlovákia, Anglia, Csehország, Jugoszlávia, Románia, Olaszország stb.).

• *Baranya soknemzetiségű és aprófalvas megye.* A 302 településen a magyarok és a különböző nemzetiségek saját kultúrája megtartásának egyik legfontosabb eszköze a néptánc, amelyben tükröződnek a társadalmi szokások és szabályok, az életkoroknak és az eltérő társadalmi (vagyon) helyzetben lévőknek megfelelő viselkedési normák. A vele szoros egységben lévő ének- és zenekultúrán-, a viseleten keresztül teljes képet alkothatunk a szellemi és tárgyi kultúráról, vagyis a hagyományok összességéről.

A néptáncgyüttesek száma szinte folyamatosan változik, alakulnak újabb, fiatalabb együttesek, de sokszor fel is oszlanak (kb. 26-28 gyermek- és 44-45 felnőtt táncgyüttes működik jelenleg.)

A megyében a számtalan kisebb-nagyobb csoport közül kb. húsz együttes működik, akik már

országos elismerésben részesültek, a Néptánc Együttesek Országos Bemutató Színpadán minősítést kaptak.

Kiváló minősítést kapott a pécsi Tanac Táncegyüttes, akik most ünnepelték 15 éves fennállásukat (vezetőjük Szávai József), a Zora Táncegyüttes, akik Mohácson Darazsacz István vezetésével működnek. A magyar együttesek közül a siklósi Pelikán Táncegyüttes, Balogh János vezetésével, a Mecsek Táncegyüttes, akik 2005-ben lesznek negyedszázadosak, az utóbbi években Molnár János és Gálber Attila művészeti vezetésével működik

Hagyományörző kategóriában is számos kiváló együttes dolgozik, többek között a Hosszúhetényi Népi Együttes és a Zengővárkonyi Népi Együttes.

Kiváló koreográfusok dolgoznak a megyében: Vidákovics Antal, Szávai József, Bognár József (több fesztiváldíjas koreográfiával a háta mögött), Gálber Attila (számos nívódíjas koreográfiával).

A pár éve indult művészeti iskolákban előtérbe került a néptáncképzés, (mint pl. a Colinda Művészeti Alapiskolában), vagy külön néptáncotagozatot indítottak pl. a Berze Nagy János Művészeti Alapiskolában. Ezek az iskolák potenciális utánpótlást biztosítanak a művészeti együttesek számára, ezért feladatuk nagyon fontos.

A Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ a Baranyai Gyerme- és Ifjúsági Fesztivál keretében Baranyai gyermek néptánc-csoportok találkozóját szervezi a megye különböző településein. E bemutaton szinte valamennyi táncscsoport részt vesz, közel 600 gyermekkel. Erre az eseményre szinte az egész tanévben készülnek diákok és tanáraik egyaránt. Fontos lenne, hogy a gyerekcsoportok a tanítási időn kívül is találkozzanak, de a nyári táborok száma nagyon kevés. Pl. Alsómocsoládon, Komlón és Pécsen a Leőwey Gimnáziumban szerveznek rendszeresen.

Ezenkívül minden évben számos rendezvény, fesztivál, egyéb találkozó teremt bemutatkozási lehetőséget Pécsen és megyeszerte. (Busójárás, Pécsi Napok Fesztivál, Nemzetközi Néptánc-fesztivál, Baranyai Mediterrán Ősz rendezvénysorozat, Szőlő és Bor Ünnepe, Pécsváradi Leányvásár, különböző ünnepek, nemzetiségi napok, folklórfesztiválok, egyéb rendezvények.)

- *Veszprém megyében* a táncművészetet tekintve nem büszkélkedhetünk jellegzetesen helyi stílusú emlékekkel, ezért e téren nagyobb hangsúlyt kell fektetni a naptári ünnepek, a munkaesemények népszokásainak megismertetésére, hiszen a táncos alkalmak is ezek köré rendeződtek.

A Laczkó Dezső Múzeum komoly gyűjtő-archiváló munkát végzett, jelenleg is bonyolítanak a települések szokásait bemutató ismeretterjesztő programot. Léteznek jellegzetesen helyi néprajzi, zenei gyűjtemények, melyeket a magyarpolányi alkotóház lehet hivatott közkinccsé tenni. A módszertani központ anyaga jelenleg Ajka-Padragkúton, a Néptáncosok Baráti Köre Egyesület kezelésében van. A továbblépés lehetősége a megyei kezelésbe vételben van. Ennek helye szintén Magyarpolányban kell hogy legyen.

Megyénkben 10 felnőtt együttes működik, elsősorban egyesületi keretek között. Közel 30 a gyermekcsoportok száma, többségük fenntartója iskola, művelődési intézmény.

Szakmai irányításuk feltételei biztosítottak, a vezetők szakmai végzettsége és jelentős táncos

múltja garancia a műhelyekben folyó munka minőségére. A kezdő pedagógusoknak szakmai segítséget nyújtanak.

A gyermekegyüttesek számára a Megyei Gyermekegytánc Gála teremt bemutatkozási lehetőséget, melyet 2 helyszínen előválogató előz meg. A „Bakony Virágai” gyermek- és ifjúsági szólótáncversenyen a megye diákjai mutathatják meg tudásukat, s a legkiemelkedőbbek a regionális gálán, pünkösdkor léphetnek színpadra Magyarpolányban.

A felnőttegyüttesek a helyi, megyei szerepléseken túl rendszeres résztvevői országos és nemzetközi fesztiváloknak. Emellett a Bakony Népművészeti Találkozó és Hagyományőrző Gála az egyik legjelentősebb esemény, amelyre a megye, a régió együttesei mellett az ország minden térségéből érkeznek hagyományőrző csoportok.

Előszörban gyermekek számára szervezünk néptáncot, lehetőség szerint az Örökség Gyermeke Népművészeti Egyesülettel közösen. Cigány hagyományőrző tábor keretein belül nyílik lehetőség a roma fiatalok kultúrájának ápolására. Arra, hogy szeressék és tiszteljék hagyományait, zenéjüket, dalaikat és táncaikat, mert a felismert értékek birtokában bátrabban merik vállalni cigányságukat. E táborok a kisebbségi önkormányzatok támogatásával jönnek létre. 2001-től működik a Veszprém Megyei Néptánc Egyesület, amely a Bakony, Balaton-felvidék népi hagyományainak ápolását, bemutatását és kutatását tűzte ki célul. Szakmai és képzési programokat szervez.

Civil szervezetként működik a Néptáncosok Baráti Köre Szakmai Háza, amely 400 kötetes szakkönyvtárával, több évfolyamnyi szakfolyóirat-gyűjteményével, 250 db-os videotárával és sok száz rendszerezett, folyamatosan digitalizált hangzóanyagával segíti a néptáncosok munkáját, teszi hozzáférhetővé a módszertani anyagokat.

A legmeghatározóbb csoportok (a pápai Vadvirág Táncgyűttes, a veszprémi Bakony és Veszprém Táncgyűttes, az ajka-padragkúti APTE Táncgyűttes és a litéri Zöldág Gyermektáncgyűttes) mellett meg kell említenünk Ertl Pálné Életfa-díjas és Kovács Norbert Örökös Aranyarkantyús táncos nevét, akiknek munkássága és elismertsége a megyehatáron is túlmutat.

- *Csongrád megyében* az egyik legnépszerűbb művészeti ág a néptánc, gyermek, ifjúsági és felnőtt korosztályban egyaránt sokan művelik. A megye legtöbb településén működik valamilyen néptánc csoport. Számos nagy hírű együtessel büszkélkedhet a megye, köztük van profi és amatőr csoport is. A Szeged Táncgyűttes, a szegedi Borica Néptáncgyűttes, a csongrádi Alföld Néptáncgyűttes, a hódmezővásárhelyi Kankalin Néptáncgyűttes, a makói Maros Táncgyűttes, az üllési Fonó Néptáncgyűttes, a nemzetiségi együttesek közül – szintén a teljesség igénye nélkül – a deszki Bánát Együttes mind-mind színvonalasan dolgoznak.

A szakmai irányítás magas szintű: a csoportok vezetői leginkább nagy múltú néptáncgyüttesekben eltöltött évek, szakirányú végzettség és szakmai továbbképzések után kerülnek a csoportok élére.

Kezdetben a Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ elméleti tovább-

képzésekkel, fórumokkal segítette a néptáncosok munkáját, de az igények inkább azt mutatták, hogy gyakorlati képzésre még inkább szükség van. Ezért 2003. évben egy gyakorlati továbbképzés-sorozatot indítottunk el a táncok tanítási módszertanára vonatkozóan, melyet országosan elismert szakemberek vezetnek. A képzés népszerű a néptáncosok körében.

Több jelentős néptáncos rendezvényt tudhat magáénak Csongrád megye: az Országos Gyermeknéptánc Fesztivált a szegedi Százszorszép Gyermekház rendezi minden év tavaszán, a Martin György Néptánc Fesztivál és a Nemzetközi Néptánc Fesztivál fő szervezője a szegedi Bartók Béla Művelődési Központ.

Többféle fenntartói formában működnek a csoportok: van művelődési ház, alapítvány, iskola által működtetett csoport, és az alapfokú művészeti iskolák egyik legkedveltebb tanszaka is a néptánc.

- Bár Heves megyében a két világháború közötti időben még élő néphagyományként volt tetten érhető a néptánc, s a Muharay Elemér nevéhez fűződő Gyöngyösbokréta mozgalomnak voltak követői, ma már hosszabb kutatói munkát igényelne ezek feltérképezése. (Nemrégiben az egyik aktív hagyományörző néptáncgyűttes vezetője, Németh Erzsébet főiskolai szakdolgozatában írta le a ma még tetten érhető felsőtárkányi hagyományokat.)

A még ma is működő mikófalvi néptáncgyűttes megalakulása és több évtizedes fennmaradása is ehhez a hagyományhoz köthető. (Korábban Nemes Józsefné és családja, ma Fodor István vezeti az együttest, mely csoport mindig is vállalta a folklór idegenforgalmi hasznosítását.)

Új lendületet a hetvenes évek néptánc- és táncházmozgalma adott a megyében is. A fennállásának 40. évfordulóját 2003-ban ünneplő gyöngyösi Vidróczki és a negyedszázados egri Lajtha László Néptáncgyűttes derékhada alkotja ma azt a szakmai bázist, amely a néptáncmozgalmat generációkon át továbbbélleti a palóc vidéken.

A Vidróczki – Zeltner Imre szakmai vezetésével – ma is változatlanul magas színvonalon dolgozik, s bázisát adja a kétévente megrendezendő gyöngyösi folklórfesztiválnak, amely Gyöngy néven ma már a CIOFF nemzetközi szervezet hivatalos fóruma is lett. A Lajtha László Néptáncgyűttes az elmúlt évtizedekben több sikert és válságot megélt Varga Zoltán, Sára Ferenc, idősebb Ágoston László, Kovács Tibor, Énekes István szakmai vezetése mellett. Ma Barsi Csaba irányításával Lisztóczy Mónika háttérmunkájával új lendületet vett a csapat. A Lajtha bázisán indult, később attól külön is működő Agria Nemzetközi Néptáncatlálozó tizenhatodik évadában remény van arra, hogy ismét a Lajtha adja meg majd az alaphangot egy sikeres nemzetközi fesztiválhoz. Számba véve az együtteseket: az említett két, egyesületi formában, de intézményi háttérrel működő társulat mellett ott van a Balogh Ágnes vezette egri Szederinda, a Tomory Gábor vezette gyöngyösi Ördögszekér, az egri Eszterlánc és ezek utánpótláscsoportjai. Az idősebb Ágoston László által vezetett adácsi (s a szomszédos megyében lévő, de itt gyakorta fellépő pásztói Muzsla), az ifjabb Ágoston László vezette egri Katáng s a

ma már művészeti alapiskolaként is jegyzett egri Táltos (Németh Erzsébet vezetésével) alkotja a megyei mozgalom gerincét.

Az együttesek sorában érdemes kiemelni az Agria Néptáncfalalkozón már ötödszörre felépő, a külföldet is megírt bodonyi Kenderszert, mely igen jól szervezetten egyesületi formában működik, a Nógrád Táncegyüttes művésze, Szabó János vezetésével. Besenyőtelken, az ÁMK keretein belül Uri József–Szászi Ilona pedagógus-népművelő házaspár vezet csoportot, Viszneken pedig a több művészeti ágban is sikereket felmutató Csombok házaspár (Csombok József és neje) dolgozik folyamatosan a Kamaszkákkal. Noszvajon Kovács Zsolt, Gyöngyösön ifjabb Zeltner Imre tanítja a kicsiket néptáncra.

Az utóbbi évtizedben több művészeti alapiskola kezdte meg munkáját a megyében. Elsőként a Gyuricza Lilian vezette Ifjú Tehetségek Műhelye vette fel profiljába a néptáncoktatást. Kovács Tibor és a táncművészeti főiskolai diplomás Kiss Judit oktatják a kicsiket tanmenet szerint.

Fiatalabb, de szélesebb iskolai bázison alapul a Németh Erzsébet vezette Egri Néptáncművészeti Alapiskola, melynek tanítványai az egri 9-esből s a felsőtárkányi általános iskolából jönnek. (Utóbbi községben hagyományőrző együttes is működik). A gyöngyösi Általános Művészeti Iskolában Ombódi András vezetésével képezik a Vidróczi utánpótlását.

A mozgalom ébren tartását gerjesztik a gyöngyösi és egri fesztiválok, előbbit a Mátra Művelődési Központ (Gyöngyös), utóbbit a Megyei Művelődési Központ (Eger) koordinálja.

A néptáncmozgalom fejlődését szolgálja az említett fesztiválokon túl a 2000-ben elsőként Egerből indult országos ifjúsági szólótáncverseny. A két évente megrendezendő fórumon az ország legügyesebb táncosai méretnek meg. Az ezüstpitykés, gyöngygaléros címért a felmenő rendszerű verseny döntőjében 2002-ben százan mérkőztek meg, 2004-ben pedig eddig soha nem tapasztalt érdeklődés kísérte a selejtezőket is, amelyekre közel nyolcszáz táncos jelentkezett.

Összefoglalva: A csak hagyományőrző (mikófalvi, felsőtárkányi s a Varga Miklósné vezette egerbaktai) csoportok mellett tehát a magyar folklórt külföldön is népszerűsítő együttesek dolgoznak, közöttük kettő, a Vidróczi és a Lajtha, aranyminősítéssel.

Megemlítendő még, hogy a Lajtha László Együttes – Énekes István művészeti irányítása mellett – jelentős táncszínházi próbálkozással aratott sikert 1997-ben az emlékezetes Katarktikus folkszörnyeteg előadásával. Az egri Ifjúsági Ház Katáng csoportja pedig 2000–2002 között hasonló karakterű produkciókkal jelentkezett itthon és külföldön. Ezek a táncosok adták éveken át az Agria Nyári Játékok színházi produkcióinak szakmai bázisát, ahol Énekes István, Szögi Csaba koreografált.

A Heves megyei néptáncmozgalom sikerei annak ellenére könyvelhetők el, hogy az önkormányzatok tudatosan nem ösztönözték a műfajt. Noha a rendezvények s az egyes külföldi (főként protokolláris, testvérvárosi) utazásokra kaptak pénzt a csoportok, a költségvetési támogatásuk nem jellemző. Nagy segítséget jelentett az intézményi háttér a mozgalomnak ott, ahol felkészült közművelődési szakemberek az NKA és a Gazdasági Minisztérium pályázataiból

teremtettek forrást. A gazdasági élet szereplőit mind ez idáig nem sikerült szponzorként megnyerni, s Egerben is csak ígéret van arra, hogy a táncosok termet, épületet kapnak.

• *Somogy megyében* a néptánc-hagyományőrző területen a legkülönbébb módon léteznek és működnek csoportok. Általában jellemző rájuk, hogy nagyon nehéz anyagi helyzetben vannak, fenntartótól és szervezeti keretektől függetlenül. Az anyagi nehézséget részben az elvárt színvonal emelkedése, részben a támogatási-pályázati rendszer lehetőségeinek beszűkülése okozza. Követelmény lett az autentikus népzene autentikus hangszereken játszó kísézőzenekarok biztosítása – ami plusz kiadás; a legkülönbébb tájegységeinek eredeti viseleteiben színpadra lépő táncosok - a ruhák beszerzése plusz költség; a megfelelő létszám – ami magától értetődően többlet-költséget jelelt; az utazási-szállítási költségek emelkedése... és sorolhatnánk. Ezzel együtt a lehetőségek beszűkültek, kevesebb a szponzor, a pályázat, miközben nőnek az elvárások.

Ugyanakkor a csoportok igen értékessé váltak a helyi közösségek számára; főként a néptánc együttesek váltak „kapóssá”, hiszen valamirevaló falu-ünnep, fesztivál, eseménysor elképzelhetetlen nélkülük.

Somogy megyében az együtteseket tevékenységük szerint az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

- korosztály szerint: gyermek, ifjúsági, felnőtt és nyugdíjas csoportok
- tevékenységük szerint: hagyományőrző, néptánc, népi játék csoport
- fenntartó szerint: alapítványi, egyesületi, intézményi (művészeti iskola, általános és középiskola, művelődési ház)
- funkciójuk szerint: iskolai rendszerű képzésben működő, a néptáncot tanuló csoport; amatőr néptánc csoport (a cél a szabadidő hasznos letöltése, a művészetgyakorlás a közösség és a tagok számára is öröm, szórakozás, önkifejezési forma); néptánc együttes (többéves szakmai múlt, gyakorlás, tanulás után magas színvonalon működő, de státuszban nem professzionális együttes); hagyományőrző, hagyományápoló együttesek (vegyes, de főként idősebb korosztály, helyi dalok, szokások, táncok újratanulásával foglalkoznak, a színpadi megjelenítés másodlagos, de jelentős).

A néptánc- valamint a hagyományőrző csoportokat Somogyban a Megyei Művelődési Központ fogja össze, módszertanilag is segítve azokat néptánc-oktatói tanfolyamok szervezésével, folklór hétvégékkel, továbbképzések, tapasztalatcserék formájában. A megyei intézmény évente szervez gyermek- és ifjúsági együttesek részére bemutatkozási lehetőséget felmenő rendszerű verseny meghirdetésével, egyik évben „Együd Árpád néptáncverseny”, másik évben „Szípkő folk fesztivál” címmel. (Utóbbi esetben népzenei és népmesemondói verseny is párosul a néptánchoz.)

A műfaj műsorpolitikájára is a változás a jellemző. Míg pár évtizede inkább a kiadványokból való tánctanítás, valamint az egy-két elérhető koreográfus felkérésével létrejövő bemutatók

voltak a jellemzők, addig ma már – a képzés színvonalának növekedésével – egyre több a vezetők által készített saját koreográfia, az eredeti táncmotívumok dominanciájával. A vezetők egyre szélesebb anyagból merítenek – a gyűjtéseknek köszönhetően. Megjelenik a táncszínházi jelleg is, érdekes kísérletként – néptáncos elemekre épülő színpadi dramaturgiával.

Együtteseink közül többen járnak külföldre; jellemzően a testvérvárosok, megyék által meghívott gyermek- és ifjúsági csoportok utaznak, esetenként közvetlen intézményi, szervezeti kapcsolatok révén. Az élvonal nemzetközi fesztiválokra is eljut – főként központi kijelölés útján.

A közelmúltban tovább fejlődtek a megye találkozói, fesztiváljai; 42. alkalommal került sor a Balatoni folklórtalálkozóra Balatonföldváron, két külföldi együttes is színesítette a programot. A Méta fesztivált Balatonbogláron tovább fejlesztettük, már nem csak gyermek-, de ifjúsági együttesek is fellépnek, s az eddig dominánsan dunántúli részvétel országossá terebélyesedett.

2002-ben megvalósult a Kaposvári Tavasz Fesztivál nyitógála műsora, a "Somogy megye táncművészete" címmel. 2003-ban ötödik alkalommal rendeztük meg a Somogy megyei néptánc anatólóját, Kaposváron. 2003-ban ünnepelte 10 éves jubileumát a Lelle Néptáncegyüttes és a siófoki Szeibert Tánckar, s 40 éve működik a siófoki Balaton Táncegyüttes. Valamennyien színvonalas műsorral ünnepeltek.

Új folklór jellegű fesztivál van kialakulóban Marcaliban; a város és a Nyugat-balatoni térség a házigazdája az EuroFolk fesztiválnak, amelyet két évente tartanak majd. A köztes években ugyanez a rendezvény Hamburgban szerveződik.

Új generációként lépett a színpadra a nyugdíjas korosztály, egyre-másra alakulnak a főleg hagyományőrző együttesek. Tervezzük, hogy 2004-től évente bemutakozási fórumot szervezünk számukra Kadarkúton, a helyi önkormányzat és a művelődési ház támogatásával.

Muharay Elemér Népművészeti Szövetség

1011 Budapest, Corvin tér 8.

Elnök: dr. Pesovár Ernő

Ügyvivő: Héra Éva

Telefon: 201-4492

e-mail: hera.eva@hagyomanyokhaza.hu

Martin György Néptáncszövetség

1062 Budapest, Lendvai u. 15.

Elnök: Diószegi László

Ügyvivő: Gaugh Ágnes

Telefon: 351-8853

e-mail: martin@tla.hu

www.martin.tla.hu

C. I. O. F. F. Hungary (Folklórfesztiválok Magyarországi Szövetsége)

1011 Budapest, Corvin tér 8.

Elnök: Héra Éva

Tel.: 201-4492

e-mail: hera.eva@hagyomanyokhaza.hu

www.cioff.hu

Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület

1074 Budapest, Akácfa u. 32.

Elnök: Csasztvan András (e-mail: turulmozi@szarvas.hu)

Telefon: 322-2893

www.oroksegegyesulet.hu

A megyei tükrök végén a továbbiakban mindig közöljük az országos hatókörű civil szervezetek adatait.

Népzene-tanítási törekvések Magyarországon

Magyarországon a népzene gyűjtése és feldolgozása (hála Vikár Bélának, Bartók Bélának, Kodály Zoltánnak és a nyomdokaikba lépőknek) korán megindult, és nemzetközi viszonylatban is kiemelkedően korszerű és hatékony volt. Az énekes és hangszeres népzene oktatásának kérdése természetesen csak évtizedekkel később kerülhetett szóba, egyidejűleg a falusi környezetben, funkcionálisan élő, hagyományos módon átörökölt zene fokozatos átalakulásával, majd eltűnésével.

Bár szorosabban vett, „intézményes” népzene-tanításról csak a hetvenes évek után beszélhetünk, a két háború között már voltak komoly törekvések a városi közegben történő továbbélésre. Elsősorban a cserkészlet foglalkozott ezzel a kérdéssel, név szerint meg kell említenünk a nagy hatású egyéniséget, Molnár István koreográfus nevét, aki elsőként próbálkozott az autentikus tánc-hagyomány tanításával, színvonalos megjelentetésével. Nem véletlen, hogy éppen az ő tanítványai, követői voltak a hetvenes évek népzenei-néptánc mozgalmaiban megalapozói.

Jánosi Sándor munkája, törekvései (a városi és a falusi fiatalok közötti kapcsolatok erősítése az erdélyi cserkész-táborokban, majd a háború után titokban, lakásokon tartott ének-, zene- és tánc-tanítás)¹ is a közvetlen előzményekhez tartoznak. Ennek a területnek a kutatása, dokumentumainak közzététele egyelőre nem mutatott fel igazi eredményeket.

Bár nem közvetlenül a pedagógiához tartozik, de meg kell említenünk itt az 1936-ban elindított „Pátria” lemezsorozatot, amely első ízben tett közzé nagy mennyiségű eredeti énekes és hangszeres népzenei anyagot. Ez az oktatási intézményekhez is eljuthatott, sőt ez a kiadványsorozat elindításának

---

1 Fia, Jánosi András szóbeli közlése

egyik célja is volt. (Nagy jelentőségűnek tartom a kiadvány korszerű, CD-ROM formában történt újradadását – Fonó Records 2001.) Kérdés, hogy a mai pedagógustársadalom élni fog-e a hatalmas anyag kínálta lehetőségekkel.

Az előzményekhez tartozik az is, hogy Vass Lajos 1947-ben pásztorfurulya-iskolát jelentetett meg, amelyhez maga Kodály írt előszót.² Előremutató volt ez a kiadvány abban a tekintetben, hogy a vázlatos kottakép mellett néhány dallamnál a díszített változatot is közölte, s felhívta a figyelmet az egyedi stíluselemek fontosságára. Sajnos ennek a kevés példányszámban megjelent kiváló kiadványnak nem volt kellő visszhangja, talán azért sem, mert ekkor még nem épült ki a fővárosban és vidéken az állami zeneoktatás hálózata (meg kell itt jegyeznünk, hogy európai viszonylatban is jelentős eredmény az, hogy hazánkban néhány év alatt ilyen hatékony és színvonalas zeneoktatási rendszer jött létre, ráadásul igen nehéz történelmi helyzetben). A néptáncban megnyilvánuló retrográd, a politikai célokat, a zsánert előtérbe helyező, az eredeti népzene és néptánc belső értékeit lebecsülő, figyelmen kívül hagyó törekvések is sokat ártottak.

Sajnos az ötvenes–hatvanas években, miközben minden fórumon a népzenei megalapozottság fontosságát hangsúlyozták, a pedagógusok, és ezáltal növendékeik is, szinte hermetikusan el voltak zárva az eredeti népzenétől. A Pátria lemezsorozat darabjai vagy megsemmisültek, vagy raktárakban porosodtak. Jellemző eset például az, hogy az első, eredeti felvételeket tartalmazó hanglemezt, amelynek meghallgatása sokak számára volt meghatározó élmény, „Hungarian Folk Music” címmel jelent meg 1964-ben, és nem a magyar közönségnek szánták, hanem egy nemzetközi tanácskozás (Folk Music Council) résztvevőinek. Olsvai Imre és mások erőfeszítéseinek volt köszönhető, hogy a Hanglemezgyártó Vállalat megjelentette ezt a kiadványt, amelyet később, a hetvenes években újabbak követtek, Rajeczky Benjámin szerkesztésében.

Sikert értek el a hatvanas–hetvenes években Béres János furulyatanítással kapcsolatos, népdalokra alapozó kiadványai és az általa konstruált fémfurulya, amely a hatlyukú pásztorfurulya „standardizálását” is megcélozta. Elszórtan, visszhang nélkül bizonyára számos kísérlet folyt még a népzene meghonosítására – újratanulására –, továbbéltetésére városi vagy falusi közegben.

Az 1972-ben elindult táncházmozgalom alapvetően új helyzetet teremtett, hiszen hatására igen sok fiatal tűzte ki céljául az eredeti források megis-

2 Népi együttesek művészeti kollégiuma kiad. 1947, ill. Visszatekintés 206. old. (Zeneműkiadó Bp. 1982)

merését, legtöbb esetben nemcsak felvételek segítségével, hanem helyszíni gyűjtéssel. A mozgalom (melynek átütő sikerén sokszor maguk a népzene kutatók is megdöbbenetek)³ hamar átformálta a hatása alá került fiatalok szemléletét. Talán nem véletlen, hogy egész Európában csak Magyarországon sikerült városi fiatalok számára fontossá tenni az élő néphagyományt.

Volt néhány neves népzene kutató, akikhez a népzene, néptánc iránt érdeklődő fiatalok bármikor segítségért fordulhattak. Ezek közé tartozott Olsvai Imre és Vargyas Lajos is, akik a kezdetektől szerető rokonszenvvel kísérték figyelemmel az autentikus népzene újraélesztésének kísérleteit.

Talán felesleges részletezni, hogy mit jelentett mind a zenészek, mind a táncosok számára Martin György. Ő „egyszemélyes intézmény” volt, soha senki előtt nem zárta be az ajtót. Ha valaki Erdélybe készült (ami a hetvenes években nem volt mindig veszélytelen vállalkozás), jól tette, ha tanácsot kért tőle. Mikor visszajött, és gyűjtését baj nélkül át tudta hozni a határon, kötelessége volt pontos leltárt készíteni róla, és másolásra átadni a Zenetudományi Intézetnek. Sok értékes anyag megmaradása köszönhető „Tinkának”. Erdélyben Kallós Zoltán, a Felvidéken Ág Tibor, a Délvidéken Bodor Anikó bocsátotta és bocsátja önzetlenül a fiatalok rendelkezésére felbecsülhetetlen értékű gyűjtését.

Visszatérve a hetvenes évekre, a következő fontos dátum 1976. Ekkor volt a Kassák Klub által szervezett zirci tábor is, és ebben az évben, decemberben indult a Népművelési Intézet szervezésében (Sebő Ferenc ekkor lett az intézet munkatársa) az a kétéves tanfolyam, amelynek keretében már módszeresen folyt a hangszeres népzene szerek és a táncvezető táncosok képzése. Sok tanulsága volt ennek a munkának, amely minden hónapban egy hétvégét és nyári tábort jelentett. Ilyen volt például az, hogy külön-külön nem lehet néptáncot és zenét tanítani, és hogy kezdő zenészek nem tudnak kezdő táncosoknak muzsikálni, illetve kezdő táncosok sem tudnak kezdő zenészek muzsikájára táncolni. A prímások csak akkor tudtak kellően fejlődni, ha már rendelkeztek megbízható hangszertudással, és a kísérő hangszereknél is

---

3 Martin György: „A fiatal zenészek elkötelezett érdeklődése és a népzene hiteles megismertetésére, elsajátítására végzett kitartó munkája engem nagyon mehatott, mert ehhez hasonló őszinte, „öncélú” érdeklődéssel korábban alig találkoztam. Az „egy az egyben” megtanulás lehetőségében én magam sem hittem, de mindig sajnáltam, hogy a hiteles népzene megszólalásának hiánya miatt mi minden szépségtől kell örökre elbúcsúzni.” (In: Kultúra és közösség 81/4., 44–45. old.)

fontos volt a legalább elemi szintű tudás. A hét táncrendből álló táncos és zenei anyag gyakorlati elsajátítása kiegészült néprajzi, népzenei, pedagógiai, közművelődési és zeneelméleti ismeretekkel. Őszől tavaszig havonta egyszer kétnapos foglalkozáson, nyáron tíznapos bentlakásos tanfolyamokon vettek részt a hallgatók, ami összesen, a tanítási gyakorlattal és az 1978 őszén megtartott vizsgákkal együtt 370-380 órát tett ki, a táncosok és a zenészek összlétszáma elérte a 160 főt.

1980-ban kezdődött egy újabb háromesztendős tanfolyami munka, amely egy hat megyére kiterjedő regionális kulturális egyezményre alapult. Győr után Szeged, Jászberény, Miskolc, Debrecen, végül 1985-ben Bonyhád következett. Ez az országos méretű program kb. kétszáz jó szemléletű és fejlődőképes táncművészt adott. A tanításban Halmos Béla, Virágölgyi Márta és a Téka együttes tagjai vállaltak oroszánrészt. Természetesen nem csak a táncművészek főszerepét játszó vonós hangszereket oktatták ebben az időben, számos táborban folyt a citeratanítás, igen nagy jelentősége volt a kaposvári dudatáboroknak – a szakmai irányítást Olsvai Imre végezte –, és más hangszerek (pl. a tekerő) tanítása is intenzíven folyt. Meg kell még említenünk az 1978-as felvidéki, örsújfalusi tábor, ahol mások mellett a leendő felvidéki táncművészek is biztatást és eligazítást kaptak.

Bodor Ferenc, a táncművelés és a hozzá kapcsolódó kézműves törekvések hí krónikása így ír ezekről az évekről: „A táncművészek szervezése zenei, táncművelési, szervezési ismereteket követel meg. És persze kellenek hozzá jó zenészek. A magyarországi zeneoktatásban azonban a népi hangszerek zenetanulása még jóformán semmilyen szerepet nem játszik, így az utánpótlás, az oktatás az iskolán kívül történik. Különböző tanfolyamokat szervezett a Népművelési Intézet az elmúlt években a zenészek, a táncosok, az oktatók továbbképzésére. Például 1977-ben a Bem rakparton táncoktatói tanfolyamot tartottak. Székesfehérváron 1975-ben, 1977-ben tartottak a táncosok számára tábor. Ugyanígy szerveztek Abaújszántón is. A Marczibányi téren a zenészeket oktatták meghatározott időközönként. Valamennyi rendezvénynek az volt a célja, hogy a táncművészek ügyét valamilyen formában szervezetesebbé tegyék, határozottabb intézményi kereteket adjanak neki. Ezek a kísérletek azonban végül is esetlegesek maradtak. Ugyanakkor azon is vitatkoztak, hogy mennyire szükséges egy spontán ifjúsági mozgalmat intézményesíteni.”

Intézményhez kötött és heti rendszerességgel folyó, bizonyítványt is adó

4 In: Nomád nemzedék – Ifjúság és népművészet Magyarországon 1970–1980. Népművelési Intézet, Bp. 1981., 50–73. old.

képzés indult Debrecenben, az úttörőházban a hetvenes évek közepén, a tanárok a Joób Árpád vezette Délibáb együttes tagjai voltak. Sok tehetséges fiatal zenészt adott ez a képzés, belőlük több zenekar is alakult (pl. Tücsök, Csobolyó). Ezek tagjaiból is többen váltak később népzene-tanárokká.

A nyolcvanas évek közepétől egyre nagyobb hangsúlyt kapott a zeneoktatási intézményekhez kötött népzene-tanítás. (Bár természetesen napjainkig megmaradt, sőt egyre bővül a táborokban történő ének-, zene-, tánc-tanítás is.)

Az első, állami zeneiskolában elindított népzenei tanszak Óbudán jött létre az 1975/76-os tanévben

(Sztintén Bodor Ferenc ad hírt működéséről az 1977-es Fiúk-lányok évkönyvében⁵.)

Amikor az óbudai népzeneoktatás elkezdődött, tulajdonképpen Európaszerte is alig volt olyan minta, amelynek alapján a népzene oktatása elindítható lett volna. Igaz, hogy Bulgáriában már korábban létrehoztak egy félig-meddig autentikus alapokon működő népzeneiskolát (ezt az óbudai tanárok 1980 körül meg is látogatták).

Az Óbudán, Till Ottó zeneiskolai igazgató segítségével létrehozott tagozat működésének meg kellett felelni mindazoknak a formai követelményeknek, amelyek a hagyományos állami zeneoktatásban elő voltak írva. Nem voltak azonban szakképzett oktatók, és a hangszerek is nehezen beszerezhetők voltak. Béres Jánosnak, az első magyar népzenei tagozat kialakítására vállalkozó tanárnak tehát nem volt könnyű dolga. Amire mégis alapozni lehetett, az a népzene iránt szinte váratlanul mutatkozó nagy érdeklődés a hetvenes évek elején. A határainkon túli népzene és néptánc felfedezése nem csak szakmai ügy volt, számos, szakmai képzettséggel nem rendelkező fiatal vágott neki a gyűjtőutaknak. A gyűjtött anyag szinte azonnal „használatba került”, a táncházakban, néprajzi klubokban, táborokban tanulták a fiatalok a népdalokat, hangszeres dallamokat, táncokat. Már szinte feledésbe merült hangszerek (duda, tekerő, koboz stb.) keltek új életre, és az idősebb generáció is lehetőséget kapott az átadásra a pávaköri mozgalmon keresztül, melynek egyik életre hívója szintén Béres János volt.

A hetvenes években megrendezett televíziós vetélkedők, amelyekben persze még keveredett a népzene régi és új szemlélete, megmutatták, hogy milyen nagy igény van a hiteles népzene Magyarországon. Senki nem számí-

---

5 Újra megjelent az előző tanulmánnyal és másokkal együtt: Városkapu – Bodor Ferenc válogatott írásai. Magyar Iparművészeti Egyetem, 2001.

tott ekkora érdeklődésre, legkevésbé a kultúra „fő korifeusai”. De a szellemet már nem lehetett visszagyömöszölni a palackba. Megindultak a tisztázó viták, a „páva”-vita, a „tulipános házak”-vita.

Kiváló munkatársat talált Béres János ifj. Csoóri Sándorban, aki Szentendréen gitártanárként kezdte zeneoktatói pályáját, Óbudán pedig szinte mindent tanított a dudától a tekerőn át a brácsáig – és persze szemlélete is meghatározó volt.

Néhány év múlva, 1980–85 között jelentősen gyarapodott a tanárok létszáma Óbudán: oda került pl. Jánosi András, Havasréti Pál, Bodza Klára. Az 1982/83-as tanévben már 8 fő tanított népzénét.

Az 1986/87-es tanév fontos volt a népzeneoktatás történetében: ekkor indult a XXII. kerületben, a Nádasdy Kálmán művészeti iskolában a tanítás, az Óbudán már sok tapasztalatot szerzett Bodza Klárára, Berán Istvánra alapozva. Helyettük újabb tanárok kerültek Óbudára, és egyben a népzeneitanítás területére: Buday Ilona, Balogh Sándor és Kobzos Kiss Tamás, a kilencvenes évek elején pedig Ökrös Csaba és Juhász Zoltán. Új korszakot nyitott a hazai népzeneitanítás történetében az óbudai tagozat önálló intézménnyé válása 1991. január 1-jén, Óbudai Népzenei Iskola néven.

Ma már 19 tanár tanít ott népi éneket, hangszereket és elméleti tárgyakat.

A népzene rendszeres, zeneiskolai keretek között történő tanítása viszonylag lassan kapott további fórumokat, a tagozat alapítása után újabb tíz esztendőnek kellett eltelnie, míg más zeneiskolákban is beindult egy-egy népzenei hangszer oktatása. Fontos segítség volt ehhez az 1981-ben készített, négy hangszer oktatására kiterjedő tanterv. (Nemrég megjelent a népzeneoktatás korszerű, minden hangszerre kiterjedő alapfokú tanterve is.)

Az alapfokon végzett hallgatóknak a kilencvenes évek elejéig (ekkor hozta létre Joób Árpád finn példa alapján a népzenei tanszakot a Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán) egyáltalán nem volt lehetősége a továbbtanulásra; főiskolai szinten ma is csak ott folyik az ének-zene szakhoz kapcsolódó népzeneitanári képzés, középfokon Székesfehérvárott 1993-ban, Miskolcon 1999-ben, Vácott 2001-ben hoztak létre népzenei tanszakokat, ezeken azonban az érdeklődés hiánya miatt egyelőre kevés növendék tanul. Nagyon fontos lenne a főiskolai szintű képzés bővítése, mert a zeneiskoláknál már most komoly népzeneitanár-hiány mutatkozik. Ígéretek vannak a nyíregyházihoz hasonló népzenei tanszak beindítására az ELTE Tanárképző Főiskolán, igazi megoldást azonban egy független, elsősorban a népzeneire és annak tanítására alapozott tanszak elindítása hozhatna.

A vidéken kibontakozó (vagy talán inkább csöndes szívóssággal bűvó-

patakként utat kereső) tanítási kezdeményezések közül (a teljesség igénye nélkül) meg kell említeni a következőket:

Székesfehérvár, ahol Bódi Árpád harcolta ki a nyitást még 1982-ben a Tilinkó együttesre alapozva, Aszódon Rónai Lajos nevelt ki nagyszerű gyerekvonósokat, Salgótarjánban Andrassy Ferenc, Hruz Dénes végez régóta kitartó és eredményes munkát, Tiszafüreden a vidéki népzenei élet egyik kiemelkedő egyénisége, Rómer Ottó törte meg a jeget.

Sajnálatos, hogy Kecskemét (ahol a kézműves mozgalom központja volt a hetvenes években, és népzenei találkozói kezdettől szívesen látták az új szellemű fiatalokat is) fehér folt maradt. Hasonlóképpen Debrecen is, ahol Joób Árpád már említett komoly erőfeszítései sem tudták kivívni a zeneiskolai népzene-tanítás létrejöttét.

Ígéretesen működő néhány más, népzene-tanítást is oktató zeneiskola (a teljességre törekvés igénye nélkül): Szombathely, Gödöllő (ahol az országos zeneiskolai népzenei versenyeket is rendezik háromévenként), Szentendre, Pomáz, a budakalászi Kalász Művészeti Iskola, Kazincbarcika, Zalaegerszeg.

Hatékonyan segíthetik a tanárok továbbképzését a néhány éve működő akkreditált tanfolyamok.

Évenként megrendezett szakmai találkozók, konferenciák fogják össze az e területen dolgozó tanárok munkáját. Meg kell említeni a 2001 decemberében ötödik alkalommal megrendezett népzene-tanítási fórumot a Budapesti Művelődési Központban.

A határainkon túl folyó népzene-oktatási munkáról azt lehet elmondani, hogy a szükséges oktatási szervezeti keretek hiánya miatt elsősorban a (kiválóan működő) táborokra van alapozva. Örömdetes a délvidéki, a nehéz körülmények ellenére viruló népzenei élet, és feltétlenül kiemelendő a kárpátaljai Páll Lajos zeneiskolai igazgató hősies és eredményes munkája Tiszapéterfalván. Erdélyben, elsősorban a Székelyföldön több próbálkozás volt a rendszeres népzene-tanításra, amelyeket nem sikerült állandósítani. Újabban Magyarlapádon indították el a helyi hagyományra alapozott vonószenet-tanítást. Meg kell említenünk néhány olyan erdélyi nyári tábort, ahol szervezett népzene-tanítás is folyik: Válaszút, Gyimesközéplek, Felsősófalva, Kalotaszentkirály, Magyarpéterlaka, Vajdaszentivány, Komandó (cigányfolklór-tábor). A Felvidéken is vannak sikeres próbálkozások a hangszeres népzene továbbörökítésére, pl. Dunaszerdahelyen. Ki kell emelnünk a Vajdaságban folyó munkát, amely a rendkívül kedvezőtlen körülmények ellenére igen jelentős eredményeket ért el.

Az alapfokú művészeti oktatás alapvető céljai (speciális művészeti

ismeretek nyújtása, harmonikus, kreatív személyiség kialakítása, nyitottság, esztétikai érzékenység, tolerancia), valamint feladatrendszere (alapismeretek, technika megtanítása, a művészi kifejezőkészség kialakítása, az alkotó fantázia fejlesztése, a továbbtanulásra, a társas zenélésre való felkészítés) a népzenei oktatásra is érvényesek, vannak azonban olyan specifikus vonások, amelyeket mindenképpen hangsúlyozni kell. A népzenet ugyanis csak olyan módszerekkel lehet hatékonyan tanítani, amelyekkel a „hagyományos” zeneoktatás folyik. Ennek oka elsősorban az, hogy (legalábbis térségünkben) a népzene még élő jelenség, eredeti helyszíneken gyűjteni lehet, és a népzene kutatás az elmúlt száz esztendőben, a hangrögzítés állandóan fejlődő lehetőségeivel élve hatalmas mennyiségű hangzóanyagot halmozott fel. Ezek a hangdokumentumok – kiegészítve a lejegyzésekkel, videofelvételekkel – állandó szembesülésre készítetik a népzenei oktatókat, és természetesen a növendékeket is. A tananyag tehát tulajdonképpen adekvátabb, mint a csak kottákban fennmaradt klasszikus zeneművek esetében. Ennélfogva a magnetofon, videó nagyon fontos segédeszköze a népzene tanításnak.

Az is speciális vonása a népzeneinek, hogy nincs általános stílusa sem a hangszerjátéknak, sem az éneknek. Egymással közeli rokonságot mutató dal-
lamok is egészen eltérő módon szólalhatnak meg akár a különböző népzenei dialektusterületeken belül is. A növendéknek lehetőség szerint minden fontosabb stílust el kell sajátítania, megtalálva természetesen azt, amelyben adottságainak és érdeklődésének, esetleg lakóhelyének megfelelően a legothonosabban mozog.

A zenehallgatás mellett alapvetően fontos a „mester–tanítvány” viszony kialakítása, amiben az nyújt segítséget, hogy a tanárok általában szintén a helyszínen, gyűjtés formájában sajátították el a hangszerjáték, az ének mesterfogásait. Etűdgyakorlatokra (az eddigi tapasztalatoknak megfelelően) nincs olyan mértékben szükség, mint a klasszikus képzésben. Fontosabb egyes dal-
lamrészletek alapos kigyakorlása.

A népzeneoktatás tehát

- fokozott hangsúlyt fektet a jellegzetes játéktechnikai fogások elsajátítására, konkrét minták alapján. Szem előtt tartja a népdal- és népzene előadásának minden jellegzetességét, főként az improvizatív jelleget, az egyes dialektusok egymástól eltérő díszítésmódjait, speciális ritmus-szerkezeteit. A tanításhoz elsősorban nem kottát, hanem hangzóanyagot, filmet, tanári bemutatást használ;
- szorosan kötődik a néprajz egyéb ágaihoz (népszokások, néptánc stb.), ezért a klasszikus zenetanításnál használt elméleti anyagot ki kell bővíteni

más tárgyakkal. A szolfézs (az átjárhatóság követelménye miatt is) szerepel az óratervben, de szükséges kiegészíteni a speciális követelményekkel (a népzene díszítésmódja, hangsúlyozási és ritmizálási rendszere stb.).

A népzene világába történő beavatáshoz jó segítséget nyújtanak a speciális előképzők (énekes, hangszeres, népi játék).

Az elméleti megalapozottság fontos ahhoz, hogy a növendék önállóan fel tudja dolgozni a hallott zenét. Ehhez mindenképpen nagy segítséget nyújt, ha megfelelő szinten képes a lejegyzésre. A csak kottából való tanítás azonban épp a lényegét „vonja ki” a népzeneből.

A népzene-tanítás alapelveit már Bartók megfogalmazta: „a festő nem ismerheti meg a természetet könyvekből és leírásokból. Ugyanígy, a parasztzene után vágyódó zenésznek sem szabad azt halott gyűjteményekben múzeumi tárgyként megismernie. A dallam lejegyzésekor éppen az semmisül meg, ami a parasztszenét élményszerűvé teszi a zenész számára. A merev hangjegyzés képtelen a parasztzene ritmusának, hangvételének, díszítésének árnyalatait, egyszóval a parasztzene lüktető életét visszaadni. A parasztzene lejegyzése csupán annak csontváza: aki soha nem hallotta a dallamot vagy rokonát élő alakjában, vagyis parasztok szájából, az a hangjegyekből soha nem alkothat róla hű képet. Szerencsére vannak hangfelvevő eszközeink, amelyek segítségével megörökíthetjük a parasztszenét, ezzel viszonylag jól helyettesíthetők a gyakran fáradságos vagy épp lehetetlen kirándulások.”⁶

---

6 „A népzene szerepe korunk műzenéjének fejlődésében” – Bartók Béla írásai/1 Bp. 1989., 110. old.

Falusi hagyomány a városba és vissza

A városi táncház kialakulása

Régen – más lehetőségek híján – a táncalkalmak jelentették jóformán az egyetlen szórakozást a faluközösségek számára. Az emberi élet sorsfordulóihoz (pl. névnap, bevonulás, lakodalom), az év jeles napjaihoz (pl. farsang, húsvét, karácsony) vagy a munkához (pl. tavaszi juhmérés, aratás, szüret) szorosan hozzá tartozó népszokások fontos eleme a közös tánc. A legények egy-egy szezonra zenekart fogadtak, kibéreltek egy alkalmas házat, vagyis táncházat választottak. Így nemcsak a bál helyszíne, hanem maga az esemény is a táncház nevet kapta. A táncház rendjében szóló, páros, esetenként lánc- vagy körtáncok váltják egymást, az egyes táncfajtákhoz szervesen illeszkedő muzsika kíséretében. A kötött stílus ellenére jelentős szerepet kap az improvizáció, a zenei elemek és a táncfigurák együtt lélegző variálása.

A Kárpát-medence – az egyes tájak eltérő fejlődése, a különböző kultúrájú népek együttélése következtében – hihetetlenül gazdag és változatos folklórkincs birtokosa. Nagy szerencsénkre régiók népei napjainkig őrzik és élik (de legalábbis a közelmúltig őrizték és élték) a falusi élet szokásainak jó részét, a maguk eredeti formájában. A még élő táncház élménye mozgásba lendítette a saját gyökereik iránt érdeklődő városi fiatalok fantáziáját. Az addig csak lapról ismert dallamok érzelmekkel telítődtek, a koreográfiákba merevített tánclépések életre keltek.

Megindult tehát a visszatanulási folyamat, de nem száraz tananyagként, hanem közvetlenül az élő forrásból. Személyes barátainkká vált mestereink – a hagyományőrző énekesek, zenészek és táncosok – ma is gyakori vendégek városi táncházainkban, fesztiváljainkon, nyári táborainkban. Így nyert új értelmet a '70-es évek eleje óta működő táncházrevival gyakorlatában a tudósok – Bartók Béla, Kodály Zoltán, Martin György és követőik – munkája.

A néphagyomány nem maradt múzeumi adatok sokasága, a népzene és a néptánc már nem csupán zeneszerzői és koreográfusi művek alapanyaga, hanem eredeti funkcióját, folytonos változását megőrizve él tovább, mindannyiunk lelkét gyarapítva. Nem egyedi eset, hogy a városiak érdeklődése a helyi hagyományok ápolására serkenti a civilizációs-kommunikációs ártalomnak kitett faluközösségeket. Így vándorol a falusi kultúra a városba, és vissza...

A ma már világszerte mintát adó táncház szórakozva tanító módszere rendkívül egyszerű. Szükséges hozzá egy jó zenekar, amelynek akusztikus (!) muzsikájára a táncházvezető pár mutatja a lépéseket. A tanulókörbe bárki beállhat, s hamarosan – akár néhány figura variálásával – „szabadon” táncolhat. Ez a szabadság azonban nem teljes kötetlenséget jelent, hanem a megismert stílusokon belüli önálló építkezést. Az izgalmas zenei hangzás, a sajátos táncok mellett talán éppen az adja a táncház varázsát, hogy egy kicsit meg kell küzdenünk érte...

Művészet vagy szórakozás?

Műkedvelő mozgalom vagy hivatásos szakma?

Amennyiben a folklórt elismerjük művészetnek – s miért ne tennénk? –, a táncház is művészet. Hiszen zenéről és táncról szól, bár a szerzők ismeretlenek. Mégis, a táncház résztvevői a maguk szintjén egy újraalkotási folyamat részesei.

A városi táncház elsősorban rendszeres klubokban testesül meg, s ilyenformán szorosan kötődik a művelődési házakhoz, gyakran oktatási intézményekhez. Minden esetben egyedi elhatározásból jön létre, nincs szó szervezett hálózatról. Az eredeti, faluközösségi táncházakat a táncolni vágyó fiatalság szervezte meg magának: kibérelte az alkalmas helyiséget, megfogadta (egymástól összegyűjtve kifizette) a zenekart. Ezzel szemben a városi táncházak döntően egy-egy zenekar elhatározásából jönnek létre, s szükség van táncoktatókra is, hiszen nem apáról fiúra szálló, jól ismert táncok kerülnek terítékre. Így a táncház működésének mindenképpen egy hivatásos réteg – zenészek és táncpedagógusok – megléte a feltétele. (A közönség kiszolgálása érdekében a zenészeknek és a táncoktatóknak gyakran több tucat, hangszer-összeállításában, stílusában, motívum- és formakincsében igen eltérő tájegységi anyagot kell repertoáron tartani.) Alapvető eltérés tehát az eredeti táncházhoz képest, hogy a táncos közönségnek nincs kollektív felelőssége a városi táncház-klub fenntartásában, az érdeklődés fenntartásáért nap mint nap meg kell küzdeni.

Ahhoz, hogy valaki táncházat „szolgáltasson” – mind az előképzettséget, mind az időráfordítást, a szinten tartást tekintve –, előbb-utóbb hivatásszerűen kell működnie. Tény, hogy esetünkben az amatőr művészetekre is jellemző autodidakta módszereknek nagy a szerepe, de ez nem alternatív lehetőség, hanem az intézményes oktatás hiányosságainak „köszönhető”. A táncházakat működtető táncosok és zenészek gyakran személyesen is gyűjtenek, archív adatokat dolgoznak fel, oktatnak, valamint előadóművészi tevékenységet (koncert, színház, film, CD) is folytatnak. Tehát mindenképpen hivatásos művészek, vagy az oda vezető úton járnak.

A városi táncház mint „mozgalom” éppen harmincéves. Történetének első tíz-tizenöt évében látványos – művészeti-szakmai és politikai vitákkal is kísért – növekedésen ment keresztül. A három „T” korszakában a „tűrt” kategóriába került, ma már mosolyogtató vádakat hoztak fel ellene. Máig jelen van viszont a magas művészetek képviselőinek, döntéshozóinak elitista elzárkózása, lekicsinylő megítélése, ami mind a finanszírozási támogatásokban, mind az oktatási lehetőségekben erősen érezteti hatását. Mindenesetre a táncház – mint működő közművelődési forma – visszavonhatatlanul beágyazódott kulturális életünkbe.

A rendszerváltással az átalakuló társadalmi viszonyok jelentős változást hoztak a táncházi életben is. A táncház már nem azon kevés fórumok egyike, amelyben a nemzeti érzések kifejeződhetnek. A szabadidő eltöltésére is számtalan új lehetőség kínálkozik, piaci verseny alakult ki, amelyben az értékőrzés szükségképpen alulmarad a kommersszel szemben. A művelődési házak egyre kevésbé vállalkozhatnak nyereséget nem termelő táncház-klubok fenntartására, a pályázati rendszerek lassan alakultak ki, a támogatás alacsony szintű, esetleges és akadozó, a magántőke részvétele elenyésző.

Szakmai változás is bekövetkezett. A táncház mint módszer polgárjogot nyert az amatőr néptáncmozgalomban, sőt elérte a hivatásos táncegyütteseket is. A táncház élményéből táplálkozó koreográfusok új nemzedéke vette át az együttesek irányítását, így a néptáncmozgalom napi gyakorlatává vált a zenei és táncos anyanyelv használata, az együtteses próbák, stílusgyakorlatok ma már koncentrált táncházaknak tekinthetők. Ez számunkra óriási szakmai siker, amellet munkát, egzisztenciát ad a táncház hivatásos művészeinek. Ugyanakkor ez a fejlődés némiképpen kifogta a szelet a rendszeresen működő táncház-klubok vitorlájából. A nyolcvanas évek zenitjéhez képest csökkent a látogatottság, megváltozott a táncház-klubok látogatóinak összetétele. A táncház-klub a valóban amatőr közönség első befogadó lépcsőjévé, mintegy a táncgyütteses tagsághoz vezető út ugródeszkájává vált.

Miközben a legkülönbözőbb népek és kisebbségek viszonylag könnyebben „emészthető” táncai – nagy örömeinkre – megjelentek a táncművészeti palettán, addig a meglehetősen bonyolult, magyar párostánckokra alapozó táncművészet visszaszorult. Ez megállíthatatlan folyamat, amely elsősorban a zenészek szakmai fejlődését, a megszerzett tudás szinten tartását nehezíti, hiszen a táncművészeti gyakorlat semmivel nem pótolható. A rendszeres magyar táncművészet viszonylagos hanyatlását ellensúlyozza, hogy kis közösségekben (közép- és felsőfokú oktatási intézményekben, kollégiumokban) önszerveződő alapon sok helyütt tartanak táncművészetet, és a legkülönbözőbb alkalmi rendezvényeken ma már természetes, hogy táncművészet is szerepeljen a programban.

A táncművészet az oktatásban

Az alsófokú népzeneoktatás néhány nagyobb műhelyre (Óbudai Népzenei Iskola, budafoki Nádasdy Kálmán Művészeti Iskola, Ürömi Népzenei Iskola), országsszerte ötvennyolc, egy vagy több tanszakot működtető zeneiskolára vagy művészeti iskolára épül. A mintegy kétezer növendék továbbtanulási lehetőségei szűkösek: Székesfehérváron három tanszakkal működik középfokú oktatás, a Váci Zeneművészeti Szakközépiskola először a 2000–2001-es tanévben hirdetett meg hat tanszakot. Az alsó- és középfokú oktatás bővülését akadályozza a tanárhiány, hiszen az országban egyedül Nyíregyházán (Bessenyei György Tanárképző Főiskola) lehet ének-zene-népzene szakos oklevelet szerezni, amely – mint nem művészeti főiskolai diploma – középfokon tanítani nem jogosít. A népzene oktatása tehát nincs meg a teljes vertikumban, művész-tanári diploma népzeneből nem szerezhető. A hivatalos tantervek alsó- és középfokra nyolc éve elkészültek, a gyakorlatban mégsem terjedt el eléggé a népzene oktatása. A zene- és művészeti iskolai megmérésekből, seregszemlékből és versenyekből általában ezt az ágazatot kihagyják. Maradnak az országos népdaléneklési versenyek (a Vass Lajos Népművészeti Szövetség szervezésében), illetve egy-egy helyi kezdeményezésű hangszeres és énekes találkozó (Gödöllő, Budapesti Művelődési Központ). Évente egyszer a legjobbakkal a Táncművészeti Találkozón igyekszünk bemutatkozási lehetőséget biztosítani. Összefoglalva, a „magas kultúra” ellenállása miatt a népzene egyelőre a – nem lebecsülendő – szabadidős zenetanulás szintjén mozog.

Helyzetemnél fogva a néptánc oktatásáról kevésbé vagyok tájékozott. Az megállapítható, hogy az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület és a Martin György Néptáncszövetség által összefogva, de azokon kívül is (pl. az

igen elterjedt művészeti iskolákban), tömegméretekben, több tízezres létszámmal tanítanak néptáncot. A közoktatásban is gyakori, hogy néptáncórát iktatnak az órarendbe. A továbbtanulásra számtalan akkreditált tanfolyam nyújt lehetőséget, sőt a néptánc a Táncművészeti Egyetemen is évtizedek óta szerepel, újabban a Testnevelési Egyetem is nyújt ilyen irányú képzést. Általában azonban a tematikában a táncvezetés (laikusokkal való foglalkozás) nem szerepel. Ezért a Táncművészeti Egyesület égisze alatt elindítottunk egy (nem akkreditált) tanfolyamot erre a sajátos feladatra.

Táncművészeti Egyesület

A táncművészeti mozgalom kifejezést előszeretettel használjuk, kétségtelenül így vonult be a köztudatba. Valójában pedig a klasszikus mozgalom kategóriájába igen nehezen fér bele. Nincsenek helyi, regionális szervezeti egységeink, sem műfaji alapokon nem strukturált a táncművészettel foglalkozók köre, nincsen irányító központ. Táncművészeti lehet az is, akinek a zene vagy a tánc a hivatása, de a táncművészt járó közönség is így azonosítja magát. Táncművészeti lenni tehát inkább magatartás- és életforma. Mindenesetre azért ez egy íratlan szabályokkal, erős önellenőrzéssel működő szakmai közösség, bár létszáma ismeretlen és nehezen körülhatárolható.

A táncművészeti önszerveződése 1987-re nyúlik vissza. (A közvetlen kiváltó okot a Táncművészeti körüli elégedetlenség szolgáltatta.) Tipikus civil kezdeményezés eredményeként alakult és formálódott, magán viselte és elszenvedte az ilyen szerveződéskor elkerülhetetlen gyermekbetegségeket. Az idő igazolta, hogy szükséges volt szervezetet létrehozni, mert a társadalom egyes részeivel – a hatalommal és más egységekkel – csak így lehet kommunikálni, s mi magunk sem vagyunk megszólíthatóak egyenként. Itt tehát jellemzően a civil szervezet nem célja, hanem lehetséges eszköze egy szakmai-érdeklődési kör képviselésének. Bár igyekszünk reprezentálni a táncművészeti mozgalmat, döntéseinkben és terveinkben soha nem szorítkoztunk csupán a tényleges tagságra, mindig megkerestük a módját a szélesebb szakmai közönség elérésének. Reményeim szerint az is érezhető, hogy ajtónk bárki előtt nyitva áll, s egyes szolgáltatásainkat is bárki igénybe veheti.

„A Táncművészeti Egyesület – az 1990-ben bejegyzett Táncművészeti Kamara jogutódja – a táncművészeti mozgalom és a hozzá kapcsolódó művészeti ágak társadalmi szervezete. Csak egyéni tagjaink vannak (jelenleg 824 fő), akik között megtalálhatók hivatásos művészek, műkedvelő előadók, oktatók, néprajzosok és

olyanok is, akik „csak” kedvelik a népzene és a néptáncot. Az egyesületet demokratikusan választott tisztségviselők irányítják. A Táncház Egyesület céljai közé tartozik rendezvények, kiadványok, gyűjtések és oktatási feladatok megvalósítása, tagjainak összefogásával és más intézményekkel, szervezetekkel való együttműködéssel. Szeretnénk, ha minél többen megismernék, és részeseivé válva használnák mindennapi életükben a táncház értékeit.” (Idézet az alapszabályból.)

Civil társzervezeteinkkel napi munkakapcsolatban állunk, tájékoztatjuk egymást aktuális és koncepcionális terveinkről, alkalmanként közös állásfoglalást teszünk. Tevékenyen részt vettünk a Hagyományok Háza tervezetének kialakításában, elmondhattuk véleményünket, amelyet a döntéshozók többé-kevésbé figyelembe is vettek. (Közös céljainkért továbbra is igyekszünk együttműködni, önállóságunkat megtartva, szakmai érdekeink figyelembevételével.) A Magyar Zenei Tanács tagjaiként követhetjük a kulturális élet eseményeit, s van egy kis esélyünk az állami kitüntetésekre javaslatot tenni. A nemrégiben elnyert közhasznú státusunknak megfelelően igyekszünk minden érdeklődőnek szakmai segítséget nyújtani.

Rendezvényeink, kiadványaink

Szakmai munkánkban a 2002. március 16–17-én immár 21. alkalommal sorra kerülő Országos *Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár* gyakorlatilag folyamatos feladatot jelent, amely – különösen a Budapest Sportcsarnok leégése óta – egyre nehezebb, hiszen a szűken vett szakmai szervezésen túl az utóbbi években már a létesítmények kibérlése, a műszaki-technikai feltételek biztosítása is ránk hárul. Kényszerűségből, a táncháztalálkozó léte, sikere érdekében ezt is el kell végeznünk, pedig erre nem áll külön apparátus a rendelkezésünkre. Nem sikerült fenntartani azt a konstrukciót, hogy az állam – a Budapesti Tavasz Fesztiválon keresztül – biztosítsa és finanszírozza seregszemlénk helyszínét. A finanszírozási gondok (esetleges pályázati lehetőségek) miatt mihamarabb szeretnénk valamilyen szilárd állami forrás bevonásával rendezvényünk stabilitását megoldani. A sorozatos nehézségeken csak úgy tudtunk úrrá lenni, hogy az évek során sikerült a népművészetben érdekelt országos szakmai szervezetek mindegyikét (Örökség Egyesület, Martin Szövetség, Muharay Szövetség, NESZ) bekapcsolnunk, a szervező stáb egyre gyakorlottabban végzi munkáját.

Sikernek tartom, hogy a súlyos gondok ellenére egyszer sem maradt el a

táncháztalálkozó, de ezért minden évben külön meg kell küzdeni, nincs évekre előre bebiztosítva. Pedig ezt az eseményt – legalábbis a seregszemle jelleg sérülése nélkül – nem lehet piaci alapokon működtetni. A politikai kurzusokon átívelő táncháztalálkozó jelentőségét nem lehet túlbecsülni, hiszen egész éves felkészülési programot, egyedülálló megmutatkozási lehetőséget ad vidéki, sőt határon túli műhelyeknek, hivatásos és műkedvelő csoportoknak, a népművészetet ma is művelő előadók minden generációjának. Ez fórum, amelyen megfigyelhetők az érvényes trendek, s amely közvetetten kontrollt is, megerősítést is ad az egyes csoportok, előadók és pedagógusok munkájához. Egyben demonstráció is, a közvélemény hullámmódozása érdekében fenntartása. A két és fél ezer szereplő és a tízezres, aktívan közreműködő közönség jelenléte bizonyítja, hogy az élő népművészet része lett modern életünknek.

Tizenegy éve minden ősszel, kifejezetten a táncház-klubok propagálása érdekében rendezzük meg az *Országos Szezonnyitó Táncvárosi Mulatságot* az Almássy Téri Szabadidőközpontban. Ez egyfajta szolgáltatás, mind a táncvárosi zenekarok és tánctanítók, mind a közönség részére: nagyon olcsó a belépődíj, a gázsik jellekésesek. Sajnos azonban a közfigyelem – aminek felkeltése pedig szintén fontos feladata lenne a rendezvénynek – nem nevezhető fallengetőnek.

Nemcsak a táncvárosok, hanem a folklór minden ágazatát kedvelők orgánuma az 1994-ben alapított *folkMAGazin*. A Táncváros Alapítvány kiadványa (alapítványi gondnok: Nagy Zoltán, tervezőszerkesztő: Berán István) kezdetben évente háromszor, 1999 óta négyszer jelenik meg. Harmadik éve K. Tóth László a felelős szerkesztő, akinek személyében a szakmáját értő, az újságunk iránt elkötelezett munkatársat nyertünk. A lap befogadó jellegű, önkéntes cikkíróink, fotósaink munkájából válogathatunk. Egyre több hírrel, információval látnak el bennünket különböző intézmények és szakemberek, egyre inkább valódi fórummá válik lapunk. Az előfizetői kör fokozatosan növekszik (1200), s idén megkíséreltük az utcai terjesztést is, ennek eredményességét azonban még nem látjuk. Kiadványunk öt évre visszamenően az interneten is elérhető (www.folkmagazin.hu), ahol a nyomtatott változat is megrendelhető, s 2002 végére tervezzük a teljes sorozat CD-ROM-on való megjelentetését. A *folkMAGazin* önköltségi ára magasabb az elkérhető eladási árnál (48–52 oldal, A4-es formátum, színes borító, fekete-fehér belív; 400 Ft), a megjelenést először a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány, majd az NKA pályázati támogatása tette lehetővé.

Folklór témában az első között, 1996-ban jelentkeztünk az interneten.

Ennek is köszönhetően honlapunk (www.tanchaz.hu) az egyik leglátogatottabb kiindulási pont (portál), amely a népművészet iránt érdeklődők tájékozódását segíti: regisztrált látogatóink száma 2001-ben elérte a nyolcvanezret (!). Saját aktuális programjaink mellett zenekarok, táncegyüttesek és szólisták, szervezetek és intézmények érhetőek el rajtunk keresztül. Közéletre kész nonprofit alapon működő internetes kiadványboltunk, amellyel a kis példányszámú, nehezen beszerezhető hanghordozók, videofilmek és nyomtatott termékek elérését igyekszünk hamarosan segíteni. Sajnálatos, egyben jellemző, hogy a táncház honlap fenntartására az elmúlt hat évben semmilyen támogatást nem sikerült elérnünk. Most talán a Széchenyi terv pályázatán nagyobb sikerrel járunk.

Új élő népzene CD-sorozatunk nyolcadik éve változatlan érdeklődésre tart számot. Fontos megjelenési lehetőséget, szakmai megmértetést jelent sokak számára. A zsűrizés módja, a pályázók körültekintő tájékoztatása, a CD-k igényes felvételi körülményei és külalakja mára jelentős antológiává érlelte kiadványunkat. (Sorozatszerkesztő: Havasréti Pál.)

Negyedik éve működő *Élő népzene* című műsorunk a Magyar Rádió népzenei szerkesztőségével együttműködve létezik, amelyhez szakmai, szervezési és anyagi (!) segítséget nyújtunk. Sajnos, a rádióban zajló átalakulások következtében ez a jellegében egyedülálló és hiánypótló műsor veszélybe került: a nagy nehezen elért heti rendszerességet jelenleg havi egy alkalomra, a 25 perces adásidőt 20 percre csonkították.

Van-e a népművészetnek hírértéke?

Itt jegyzendő meg, hogy a tömegtájékoztatási eszközökkel, nyomtatott és elektronikus sajtóval a kapcsolatunk eseti, igen szerény mértékű, amelyen minden erőnkkel javítani kell. Nyilván számtalan oka van, hogy a népművészet hírértéke rendkívül alacsony. A kereskedelmi médiumokból szinte teljesen kimaradunk, de a közszolgálati adókról is hiányoznak a mindenki számára élvezhető magazin- és vitaműsorok, az egyszerű dokumentálási lehetőségek művészi szintű megjelenéséről nem is beszélve. Példátlan mennyiségű (persze kis példányszámú) kiadványainktól elzárják a nagyközönséget, nincs műsor- vagy lemezkritika, ismertető. Mindezek következtében a reklámértékünk is elenyésző, klasszikus értelemben vett szponzort nagyon nehéz találni.

Civil kezdeményezés vagy állami mecenatúra?

A népzenei együttesek, táncegyüttesek, a tárgykötő népművészetben tevékenykedők olyan értékeket halmoztak fel s tettek „fogyasztásra alkalmassá”, amely értékek akár kulturális árucikként is forgalmazhatók lennének. Nagyon kevés kivételtől eltekintve, a népművészet előadói és alkotói önmaguk menedzselésére kénytelenek hagyatkozni, ami eredményét tekintve igen szerény hatású. Ne higgyük azt, hogy a nálunk akár elmaradottabb országok folkelőadói állami, intézményi segítség nélkül képesek lennének ellepni a nemzetközi színpadokat, médiumokat és lemezboltokat, s akkor az angol-szász vagy a skandináv példákat ne is említsük!

Az elmúlt tíz-tizenkét év során átértük, hogy a piacosodó társadalmi mozgásokat az állami szerepvállalás csökkenése kísérte. Ehhez adódott a járulékos költségek rohamos emelkedése, amely mind a többnyire művelődési házakban működő táncház-klubokat, mind az alkalmi rendezvények, fesztiválok megrendezését, kiadványok megjelentetését erősen megnehezítette, a forráshiány általánosnak mondható. (Igen nagy bátorság kell ahhoz, ha valaki ma népzene-re néptáncra szeretné az egzisztenciáját alapozni.)

Ugyanakkor előny is származott abból, hogy a rendszerváltozás hullámverése igen késleltetve érte csak el a kulturális élet olyan kevésbé frekvenciált területeit, mint amilyen a népművészet is. Meg kellett tanuljuk ugyanis a nagyon gazdaságos, hatékony működés, tervezés és megvalósítás módozatait, s szakmai értelemben sem válhatott egyetlen – központilag finanszírozott – elképzelés az egyedül üdvöztetővé.

Napjainkban soha nem látott mennyiségű pénzeszköz áramlik a „népi kultúrába”, amely friss nemzeti intézményünkben, a Hagyományok Házában manifesztálódik. Ez a tény mindannyiunk számára örömdetes. A közeli jövő kérdése, hogy az állam kitüntetett figyelmére lehetőség marad-e csupán, vagy érzékelhető javulás következik. Sikerül-e közösen kialakítanunk az együttműködés olyan formáit, amely – a rendszerváltozás óta mostanáig jórészt a „civil kurázi” erejéből fennmaradó – népművészetek városi és falusi továbbélését biztosítja.

Táncház – táncházmozgalom

– néphagyományaink újraélesztésének lehetőségei –

Ha a táncházról hallok, három évtized emlékei villannak fel bennem. Akkor is, ha most tartok táncházat a Virányosi Községi Házban a Téka zenekar közreműködésével, akkor is, ha a világ valamelyik pontján rendezem meg. Nostalgizálunk akkor is, amikor az Országos Táncháztalálkozókon, mint legutóbb, több mint húszezer emberrel vagyunk együtt évente. Találkozunk a régi táncosokkal, külföldiekkel, s a gyerekeink is jelen vannak, akik tehetségüket, szívüket-lelküket mutatják be kíváncsi nézőiknek és egymásnak. Ilyen hagyományt élesztő közösségi összefogétel kevés van a világon, ami azt jelenti, hogy a jelenlévők ezeréves tapasztalatokat magábasűrítő hagyományainkat művelik, ápolják s élnek velük. Ilyenkor eszembe jutnak Bartók Béla sorai, aki a népdalgyűjtései során szerzett élményeiről számol be:

„Aki valójában át akarja élni ennek a zenének eleven életét, annak, hogy úgy mondjam, át kell élnie, és ezt csak a parasztokkal való közvetlen érintkezés útján érheti el... Nem elég a melódiákat megtanulni. Ugyanolyan fontos, hogy lássuk és megismerjük azt a környezetet is, melyben ezek a melódiák élnek. Látnunk kell az éneklő parasztok arcjátékát, részt kell vennünk a táncmulatságaikban, lakodalmi, karácsonyi ünnepeiken, temetkezéseiken... Ami engem illet, csak annyit mondhatok, hogy az az idő, amit ilyen munkával töltöttem, életem legszebb része, és ezt nem adnám oda semmi másért sem. Legszebb a szó legnemesebb értelmében, mert egy még egészséges, de már eltűnedezedő társadalmi berendezkedés művészi megnyilatkozásainak lehettem így közvetlen szemlélője. Szép a fülnek, szép a szemnek! Talán itt nyugaton el sem tudják képzelni, hogy vannak még Európában területek, ahol jóformán minden használati tárgy, ruhától kezdve a szerszámokig, házilag készül; ahol nem látni gyárilag készített kaptafa limlomot, ahol a tárgyak alakja, stílusa területről területre, sokszor faluról falura változó. Amekkora változatosságot kap a fül,

hála a dallamok sokféleségének, akkorában van része a szemnek is. Ezek felejtethetlen élmények; fájdalmasan felejtethetlenné, mert tudjuk, hogy a falunak ez az állapota pusztulásra van ítélve. És ha egyszer kipusztult, soha többé föl nem fog támadni, helyét soha valami hasonnemű nem fogja betölteni. Nagy üresség marad majd utána: félreismert városi kultúra és álkultúra hulladékainak gyűjtőhelye számára.”

Milyen kár, hogy sem Bartók Béla, sem Kodály Zoltán nem örülhet velünk együtt egy-egy táncháztalálkozón, vagy akár egy-egy vidéki városka táncházában. A világ ezt nagyra értékeli, hiszen erre példa nagyon kevés van – talán nincs is. A civilizáció, globalizáció előretörésével elsorvasztott ősi kultúránkat újraélesztjük, s nem is a lelőhelyén, a falvakban, az ősi kultúránkat őrző népünk körében, hanem a fővárosban s a vidéki városokban. Mondhatnánk, lehet, hogy szerencsésebb is, hogy nem a falvakban történt a hagyomány újraélesztése, hanem a fővárosban, hiszen innen a régi gyakorlat szerint, természetes úton leszivároghat a kis településekre, falvakba – tehát ott is újraéled a néphagyomány. Hogy mi módon lehetne leggyorsabban s legeredményesebben ezen értékeket a szülőföldjükre, a falvakba is el(vissza)juttatni, erről még később szó lesz – mert arról szeretnénk némi tájékoztatást adni, hogy a néphagyomány-kultúra újraélesztése hogyan alakulhatott ki Magyarországon, hiszen a világ minden táján csak pusztul.

Bármennyire illetlen is, a magam szerepével kell kezdenem – azonban máris jelzem, hogy itt olyan sokrétű feladatról van szó, amelyet csak egy jól összehangolt munkacsoporttal lehet sikeresen végezni. Gondolok itt pl. a táncgyűjtésre. Az anyag lejegyzésére, elemzésére, rendszerezésére, a táncnyelvtani szabályok felismerésére. A másik fontos terület a kísérőzene s a hozzá kapcsolódó énekelt dalok szerepe, a táncolás, éneklés beilleszkedése a népszokások rendjébe.

Szalnokon születtem tanyavilágban, s az elemi iskolám első osztályát is tanyasi iskolában végeztem. Ebben az időben még a néphagyomány sokféle formában élt nálunk. Édesanyámnak öt leánytestvére volt, akik naponta énekeltek, citeráztak s táncoltak is. Gyakori volt a családi ünnep, nótával, táncsal. Tanyasi iskolámban is élő volt még a gyermekjáték és a népi sportjátékok jelenléte.

Szalnokon folytattam tanulmányaimat a Versegly Ferenc Gimnáziumban, ahol az otthon szerzett táncos-dalos ismereteimet kezdetben az iskola Regős cserkészzetében hasznosítottam. Gimnáziumi tanulmányaim utolsó éveiben a regős táncosokból iskolai táncegyüttes szerveződött. Nagyon fontos megemlítenem, hogy Kóbor Antal énektanárunk igazán szép kis zenetörténeti

tankönyvet írt; nagy élményt nyújtott Bartók Béláról, Kodály Zoltánról és tanítványairól írott fejezete. Az ő példájukat követve elkezdtem a családi környezetemben énekelt dalokat furulya segítségével lejegyezni; táncoltattam nagyapámat, s próbáltam figuráit ellesni. Karcag városában – hallottam híret – ugyancsak élt még a néphagyomány, s oda is elmentem táncot tanulni, dalokat lejegyezni, s ezen ismeretek alapján az iskolai táncegyüttesnek színpadra kész koreográfiát állítottam össze. Erre azért került sor, mert senki nem akarta elvállalni, én pedig zeneszerzőink példáját követve szívesen vállaltam a feladatot. Az akkori napi politika is elvárta, hogy csoportunk szolnoki és vidéki szereplésin igazolja, hogy mi vagyunk „az éneklő, táncoló, vidám Magyarország”. Időnként egy-egy táncost és tánctanárt is vendégül láttunk a cserkészeknél, és sokat tanultunk tőlük. Az egyik legnagyobb élményem az volt, amikor egy nagy megyei ünnepségen Béres András volt vendégünk Debrecenből, aki székely verbunkot táncolt – nagy sikerrel. 1948-ban már részt vettünk Gyulán a 48'-as szabadságharc tiszteletére rendezett néptáncfesztiválon, ahol Sajti Sándor osztálytársammal két szólótáncosdíjat is kaptunk. A legnagyobb élményben akkor részesültünk, amikor egy „regős cserkész brigád” – hat táncos és vezetőnk, Kaposvári Gyula muzeológus – balatoni kerékpártúrát szervezett, mégpedig a Siófoki Népfőiskolára, ahol találkozhattunk Molnár Istvánnal. Az ott eltöltött néhány nap felejthetetlen lett számunkra. Molnár István a népfőiskolásoknak táncot tanított, verseket mondott, népdalokat énekelt s nagyon sok értékes tudnivalót mesélt a néptáncagyományról.

Molnár István a táborban fölkérte asszisztensét, Falvay Károlyt, hogy a Huszárverbunk című koreográfiáját tanítsa meg nekünk. Ez volt az első „profi” koreográfia, amit megtanulhattunk.

A tánc, a gyűjtési munka nagyon fontos volt gimnáziumi tanulmányaim utolsó éveiben, de még csak szórakozás. Kutatóorvosnak készültem. Felvételi kérelmemre azonban még csak választ sem kaptam – emlékeim szerint –, pedig iskolánkban a legmagasabb pontszámmal érettségiztem. Gondolom, ennek az lehetett oka, hogy 1950-ben apámnak 24 hold földje volt, tehát kuláknak számított. Nem tehettem mást, mint hogy Szolnokon maradván a gimnázium kibővített létszámú (a MÁV Fűtőház által támogatott) tánccsoportjának vezetését is elvállaltam.

Sikertelen egyetemi próbálkozásom után jelentkeztem a Színház- és Filmművészeti Főiskola koreográfus szakára. A felvételi bizottság nem talált alkalmasnak. Ezután hallottam híret annak, hogy a Néphadsereg Táncegyüttes és az Állami Népi Együttes megalakulása után létrejött a SZOT Művész-

együttes, Molnár István vezetésével. Ebbe az együttesbe én is jelentkeztem, a felvételem jól sikerült. Mesteremnek, Molnár Istvánnak jeleztem, hogy csak egy évig kívánok az együttesel maradni, mert a koreográfus szakra újra fogok jelentkezni. A mester ezt mondta: „Jól van, Sándor fiam!”

Az együttesi munka, a légkör, a táncegyüttesi közösség azonban annyira megtetszett, hogy az együttesben maradtam, annak megszüntetéséig. Fontos megemlítenem, hogy táncostársam volt Martin György, aki már az együttesben táncolva kezdte el egyetemi tanulmányait. Nagyon jó barátok lettünk. Együtt jártunk táncot gyűjteni, jó kapcsolatunk lett Vásárhelyi Lászlóval, Galambos Tiborral, Ács Sándorral, Simai Zsuzsával. Amikor megszüntették az együttest, ez a csapat lett a Budapest Táncegyüttes megszervezője – természetesen Molnár István művészeti vezetői irányításával. Martin György tanulmányai miatt ezt a munkát már nem tudta vállalni.

Az együttes több sikeres külföldi turnén szerepelt. Legérdekesebb talán az 1956 nyarán kezdődött, három hónapos kis-ázsiai és észak-afrikai turné volt. Amikor Egyiptomban, Kairóban szerepeltünk, az egyik reggelen újságokat mutattak Budapest utcáiról, ahol tankok vonultak föl, s azt írták, hogy Magyarországon kitört a forradalom. Mikor az együttes hazatért sikeres turnéjáról, az állam átvállalta fenntartását. Én a hivatásos táncos munkát nem vállaltam – szerettem volna Martin Györggyel a tánc kutatásban részt venni – ő viszont azt javasolta, hogy osszuk meg a munkát. Ő marad a tánc kutatás területén, én pedig koncentrálok a néptáncpedagógiára és a tánc költészetre, mert már a SZOT Művészegyüttesben végzett munkám idején is készítettem koreográfiákat különböző együttesek számára. Ekkor Simai Zsuzsa és Vásárhelyi László javaslatára elvállaltam a Vegyipari Dolgozók Szakszervezete Táncegyüttesének vezetését, melyet Bartók Béla táncegyüttesnek kereszteltem el. Hogy ennek mi volt az oka, arra jó magyarázat Szolnokon kapott zenei neveltetésem. Innen már nagy léptekben kell haladnunk a végcél felé, a néphagyomány hasznosításának máig élő irányába.

Az együttest 22 évig vezettem. Az első tíz évben a repertoárunk jó része még Molnár István koreográfiáiból került ki, de magam is készítettem új táncokat. Koreográfiáim zenéit a Sári testvérek komponálták. Egy darabig a Rajkó zenekar kis csoportja játszotta a műveket, később a Bartók Béla Művészeti Zeneiskola növendékei muzsikáltak. Kisebb Bartók-művekre is készítettem táncokat. A táncgyűjtést tovább folytattam táncosaim segítségével. Martin Györggyel sokszor találkoztunk, megismertetett a táncgyűjtés után kialakult kutató-elemző munkájával. A Népművelési Intézettel, ahol kezdetben Martin György és a Pesovár testvérek is dolgoztak, ugyancsak jó kapcsolatom volt.

Néptáncpedagógiai munkám gyökeres megváltozását a Népművelési Intézet egy Budapesten megszervezett bemutatója segítette elő. A bemutatón fővárosi és vidéki táncegyüttesek szerepeltek, és ugyanebben a műsorban vidékről meghívott hagyományőrző együttesek is. Ezen a bemutatón a Bartók Együttessel – a fiatal koreográfus – Varga Zoltán mutatta be a Szatmári táncok című koreográfiáját. Az egyik meghívott vendégcsoport a Nagyecsed-i Hagyományőrző Együttes volt. Nagy sikere volt a Szatmári koreográfiának, de a nagyecsediek szabad, rögtönzött táncai még nagyobb tapsot kaptak, mint az együttesem kitűnő tánctechnikával, virtuózan előadott koreográfiája. Ekkor döbbsenem rá arra, hogy a táncnyelv szabad használata a koreográfia keretein belül milyen fontos, érzelmeket közvetítő eszköz. Még ezt megelőzően sok filmet néztünk Martin Györggyel, nekem is volt vetítőm, s otthon is tanulmányoztam a magam és tanítványaim gyűjtéseit. Így került sor arra, hogy Martin György széki gyűjtéseit is nézegettem, elemeztem, gyakorolgtam. Ezekre a hagyományértékekre a Pátria hanglemez- sorozat hívta fel a figyelmet; a csodálatos dalok és előadásmódjuk, valamint a táncot kísérő zenekari muzika. Mikor elkezdtek a széki táncok gyakorlását a Bartók Együttesben, már nem zongorára, hanem a Pátria lemezeire gyakoroltuk, mert a zongorajáték nem tudta azt a zenei stílust visszaadni, amit a lemezről kaptunk. Szerencsére arra is sor kerülhetett, hogy a Budapestre látogató székieket – akiket éppen a Hősök terén láttunk sétálgatni –, elcsaltuk a Bartók Együttes akkori, Bajza utcai próbatermébe. Ez nagy élmény volt nekem is, az együttes táncosainak is, de az még nagyobb meglepetés volt, amikor Martin György az egyik próbára hozott két vendéget, kiknek a kezében ott volt a hangszerük is – Halmos Bélát és Sebő Ferencet. Tinka – így becéztük Martin Györgyöt – megkért bennünket, hogy állítsuk le a lemezjátszót, s intett a zenészeknek, akik rövid hangolás után elkezdték játszani a sűrű és a ritka tempót. A táncosok azonnal felkerekedtek – félretolták a lemezjátszót – és járták a táncot.

Mint kiderült, Tinka a „Röpülj páva” mozgalom eseményeit figyelve fedezte fel a két muzsikust, s velük kapcsolatot keresve elcsalta őket a Bartók Együttes próbájára. Már az első táncrend eltáncolása után megkérdeztem Sebőket, vállalnák-e az együttes állandó zenekíséretét. Elvállalták. Ettől az időtől kezdve nem lemezjátszóra, nem zongorára, hanem élőzenére gyakorolhattunk. Mint kiderült, nemcsak széki muzsikát, hanem sok más vidék tánczenéjét és dalait játszották már. Ezzel az új zenei lehetőséggel s az egyes vidékek táncainak, táncnyelvének alaposabb megismerésével a színpadi koreográfia művészete is megújult.

1972-ben a Zalaegerszegi Kamara Táncfesztiválon felkeresett volt bartókos

táncosom, Lelkes Lajos, s mesélte, hogy Novák Ferenc széki néptáncgyománnyokról írja néprajzi szakdolgozatát, s hogy gyűjtőújtjára magával vitte érdeklődő táncosait. Élményük óriási volt. Az, hogy a széki fiatalok teljesen önfeledten élnek ősi hagyományaikkal, hétvégén és más ünnepi alkalmak idején szép népviseletükben járják a táncaikat. Lajos azt javasolta, hogy mi is rendezzünk széki táncházat Budapesten a Bihari János Táncegyüttes szervezésében, és ezen vegyen részt a Bartók Béla Táncegyüttes, a Vasas Művészegyüttes és az Építők Vadrózsák Táncegyüttese.

Első hallásra az '50-es évek idején működő tánciskolák kötelező csárdás-tanulását vehemensen ellenző fiatal társaim jutottak eszembe. De Kallós Zoltán is biztatott – mivel tudta, hogy mi már jól tudjuk a széki táncokat s ehhez nekünk zenekarunk is van – így aztán elvállaltam.

Az első összejövetelre 1972. május 6-án, este 7 órakor került sor a Liszt Ferenc téri könyvesboltban. Nagyon sokan jöttünk össze. Az együtteseken kívül sok neves költő és egyéb művészetek képviselői jelentek meg, és nagyon sok, nem táncval foglalkozó fiatal is, akik a különböző Sebő-műsorokon tudták meg, hogy lesz ez a kis találkozó.

Mikor megszólalt a muzsika, legtöbbször a Bartók Együttesből álltak fel táncolni. A vendégek csak bámultak, majd kedvet kaptak a táncoláshoz. Mit tehettem – mint ahogy ez a táncpróbákban is történik – felálltam, és a vendégeket dupla körbe állítottam, mert nagyon sokan voltunk. A kört gyakorlott táncosokkal vegyítve elkezdtem tanítani a széki csárdást, lassút, és kicsit „beleköstoltunk” a sűrű tempóba is. Mikor elfáradtak, leültünk, kicsit beszéltem a széki táncszokásokról, széki dalokat tanultunk Sebőék segítségével. Mindenki nagyon jól érezte magát, s sokan kérdezték, hogy mikor táncolhatunk újra együtt.

Az első összejöveteleket a Bihari Együttes szervezte. Egy dologban azonban nézeteltérésünk volt, éspedig abban, hogy ez a négy együttes klubszerű összejövetele, vagy mindenki számára nyitott, új szórakozási és művelődési lehetőség legyen-e.

Ekkor a Bartók Béla Táncegyüttes tagjai memorandummal fordultak a többi együtteshez:

„Javaslatok a táncház továbbfejlesztéséhez:

A táncház célja: néptáncval, népzenevel szórakozni minél szélesebb körben, nyilvános keretek között. Ennek érdekében fogjon össze az eddigi táncházak magvát képező négy együttes, hogy a vidéki együttesek, valamint a népművészettel szimpatizálók számára szórakozási lehetőséget teremtsen. Minden szervezeti, formai kérdés ebből a célkitűzésből keletkezzék!

A táncház két legfontosabb feltétele a közös tánc és zenei nyelv megteremtése és minél szélesebb körű elterjesztése. “

A memorandumot aláírta a Bartók Béla Táncegyüttes vezetőségének elnöke: Litkey István és Tóth Lajos, a vezetőség tagja.

Mi történt ezután?

„A három együttes visszalépett, sőt az egyik később szembefordult a kezdeményezőkkel és a mozgalommal. A Bartók Együttes mégis vállalta a lehetetlent. A táncházak lassan, szívósan terjedtek. Érdemes alaposan megnézni, mi lett belőlük, hogyan idomultak a hetvenes évek fiatalságához, mitől váltak vonzóvá és kik tekintik magukénak.”

(Sikós László: Táncház 16. o.)

Három évtized után már bizonygatni sem kell, hogy milyen nagy kára lett volna annak, ha a táncház a négy együttes klubszerű összejövele maradt volna. A táncház mára sok fiatal szórakozási formája lett, s szinte a világ minden szögletében ismerik. Legtöbbször talán a japánok közül, ahová 1979 óta járunk táncot tanítani, s a majd három évtized alatt sok ezer fiatal ismerkedett meg a magyar táncokkal, s még nemzetiségi táncainkkal is, közvetlen tanítás vagy az ottani tanári gárda segítségével, vidékenkénti tanításával.

Már kezdetben sem győztem egyedül a párhuzamban működő táncházak vezetését. Nagy segítségemre voltak a Bartók Táncegyüttesben kialakult pedagógiai módszer iránt fogékony táncosaim. 1971-től kezdtem tanítani az Állami Balettintézet néptánctagozatán, s táncosaim közül többen lettek lelkes segítői a táncházmozgalomnak, itthon és külföldön egyaránt.

1981-től az Állami Népi Együttes művészeti vezetőjeként is segítője maradtam a táncházmozgalomnak, főként tanfolyamvezetőként.

Az Állami Balettintézet néptánctagozatának vezetését 12 év után meg kellett szakítanom az Állami Népi Együttes gyakran több hónapos külföldi turnéi miatt. Ezután – hogy saját utánpótláscsoportom is legyen – az Állami Népi Együttesben elindítottam a Corvin Táncegyüttes munkáját, s ezek közül a táncosok közül is lettek táncházvezetők. 1992-ben alapítottuk meg a Csillag-szemű Gyermecktáncegyüttest feleségemmel, Tímár Böskével. Nyugdíjba vonulásom után ezeket az együtteseket önálló vállalkozás formájában működtetjük.

Meg kell említenem, hogy a táncpedagógiával, koreográfiával foglalkozó tanulmányaim, cikkeim mellett leírtam majd hét évtizedes tapasztalataimat Néptáncnyelven című könyvemben, melyben szólok a táncosnevelésről az óvodától egészen a hivatásos táncosképzésig és a táncházvezetésig (Püski Kiadó, 1999.).

Soraimat Győrffy István javaslataival fejezem be:

„A néphagyomány, a népi tudás a magyar nemzeti műveltség tartozéka ... minden középiskolai tantárgynak a néphagyományból kell kiindulnia, és az egész tanmeneten ezen alapelvnek kell végighúzódnia az első osztálytól egészen az érettségi vizsgáig. Még az európai művelődés csúcspontján sem mondhatunk le arról a kiaknázatlan, nagy nemzeti megújódást jelentő forrásról, amit a néphagyomány jelent, aminthogy eszünkbe sem jut a magyar nyelvet egy világnyelvvel felcserélni. Egyébként Európa is azt kérdezi tőlünk, hogy mi az, amivel az európai műveltséget a magunkéból gazdagítottuk, és nem azt nézi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat. Európa az egyéniséget keresi bennünk, és nemzeti elfogultság nélkül mondhatom, hogy azok is vagyunk. “ (Győrfy István: *A néphagyomány és a nemzeti művelődés*, 1939.)

Győrfy István ezeket a gondolatokat, javaslatokat a '30-as években vetette papírra. Mit valósítottunk meg azóta? Sok mindent igen, sok mindent nem! Létrehoztuk a táncházmozgalmat lehetővé tevő új néptáncpedagógiai módszert, vagyis a néphagyomány felélesztésének lehetőségét városi körülmények között. Ez nem jöhetett volna létre a táncfolklorista kutatók, a népzenei hitelesen alkotói módon megszólaltató zenekarok nélkül, a néptáncosaink tanítását és befogadását, megtanulását vállaló városi fiatalok segítségével.

Dicsérnünk kell azokat a fiatal, táncot tanító tanárokat is, akik az itthoni munka mellett külföldön is vállalták ezt a feladatot.

Mi az, amit még tennünk kell? Néphagyományunk értékeit az ősi gyakorlat szerint már az óvodában át kell adnunk a gyerekeknek, s ezt folytatni kell az általános és a középiskolai oktatásban is. Ha ez megvalósul, akkor egy-két évtized múlva már az óvoda előtt, a családon belül, a szülők, nagyszülők segítségével elkezdődhet a tánc anyanyelvyszerű megismertetése, így a gyerekek, iskoláskorba érve, egyre több táncnyelvet tudnak majd befogadni. S az a nemzedék, amely ezekkel az értékekkel találkozik, más ember lesz. Jobban tud alkalmazkodni a közösséghez, a játék és a tánc segítségével jobban megérti társait, fejlődik a szépérzéke. Hogy mindez megvalósuljon, nem elég a NAT-ban előírni az iskolai néptánc szükségességét, hanem ehhez ki kell nevelni a megfelelő tanári gárdát. A tanár lehet kizárólag táncszakos, de szerencsésebb lenne, ha nemcsak táncot tanítana, hanem más tárgyat is, ahogy egy történelemtanár tud tanítani földrajzot vagy irodalmat is. Ilyenkor eszembe jutnak az ókori görög író-költő-filozófusok, akik egyben táncművészek, koreográfusok és színházi rendezők is voltak, a maga korában hasonló gyakorlatot követett Shakespeare és Molière is.

Ennyit tettünk eddig, de még nagyon sok munka vár reánk.

Megyei tükör

• Veszprém megyei helyzetkép

A kisebb-nagyobb amatőr csoportosulások, alkotóköri két utat választhattak a megváltozott körülmények között: az egyik pusztán az együttlét örömét, a hobbiszintű alkalmi foglalkozások, összejövetelek lehetőségét jelenti, többnyire egyéni áldozatvállalással, a másik az eladható produkció létrehozatalát, amely a gazdasági előnyök mellett magában hordozza a szakmai leépülés veszélyét.

A mozgalmak magukra maradtak, az intézményhálózat a talpon maradásért küzd, nincsen belső koordináció, hiányzik a minőség védelme, a népművelők sok helyütt ügyetlenség, jegykiadóvá minősültek vissza, a művészek menedzselnek.

Az önkormányzatok ragaszkodnak ugyan művészeti csoportjaikhoz, de fenntartásuk túl nagy teher a számukra, az elvárások viszont egyre magasabbak. Az időközben megalakult civil szervezetek előnytelen, komoly jogi kitételekkel tarkított támogatási szerződéseket kötnek fenntartóikkal, kötelezettségeket hárítva az amatőrként jogilag független tagságra. Az alapítványok, egyesületek egyelőre nem a lehetőségek kihasználására, hanem azok keresésére alakulnak. A tapasztalatlanság, a belső szakmai és a külső gazdasági-politikai kapcsolatrendszer hiánya miatt e szervezetek nagy része nem tud céljainak megfelelően tevékenykedni. Vállalkozói mecenatúrárt a kisebb csoportosulásoknál alig lehet említeni.

Az öfenntartásra kényszerülő csoportok igyekeznek látványos színpadi attrakciót, gyakran sorozatgyártott termékeket készíteni. Megjelennek a kulturális vállalkozások, hiszen a műorszervezők már szinte csak a számlaképes produkciót hajlandók megvásárolni, ezek azonban csak a kész műsort igénylik, a háttérmunkában általában nem érdekük részt venni. Az amatőr és profi mozgalom lassan kezd összemosódni, hiszen ma már egyre nehezebb a nagyszámú előadásra juttatások nélkül rábírti a tagságot. Ha azonban a produkciós bevételek a tagság személyi juttatásaira fordulnak, ismét a szervezeti működés kerül veszélybe.

Összegezve: A kultúra, a művészet helyzete nem követi gazdasági és társadalmi fejlődésünket, mert jelenleg nem tekintjük létszükségletnek. Hiányukat csak az egyre üresedő színháztermek és az egyre nagyobb látogatottságú vendéglátó egységek aránya jelzi.

A visszarendeződés alapjait a civil szervezetek, az intézményrendszer, az államigazgatás és az érdekeltségi körbe tartozó gazdasági szervezetek, vállalkozások összefogásával, hosszú távú építő folyamatokkal lehet megteremteni.

Az egészséges amatőrműködés feltételeit a meglévő intézményekben, emellett újak létrehozásával teremtjük meg (pl. magyarpolányi alkotóház). Fontos, hogy a kitűzött és elfogadott célok hosszú távon támogathatók, szakmailag megalapozottak legyenek. A fenntartóknak kötelezettséget kell vállalni az elindított folyamatok véghezvitelére, finanszírozására. Szorgalmazni kell a jogilag önálló civil szervezetek, egyesületek létrehozását, az ezekkel való együttműködést. Partnerséget kell kialakítani a művészeti alapiskolákkal, melyek egyre na-

gyobb számban jönnek létre, és megfelelő szakmai koordináció mellett elvihatik az utánpótlás-képzés terheit.

Veszprém megye amatőr népzenei életében a népdalkörök, pávakörök s elsősorban a citeraegyüttesek vannak jelen, bár működik (nemzetiségi) harmonikazenekar, valamint egy kleztermuzsikát játszó együttes is. Várpalotán, Veszprémben, a Zeneiskolában népzene tan-szak keretén belül folyik oktatás.

1999-ben alakult meg a beás roma zenét játszó Flare Beas együttes. A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet 2002 őszén jelentette meg a zenekar CD-jét, s folyamatosan szervez fellépéseket számukra. Önképzési lehetőséget biztosítva úgy érezzük, segítenünk kell a cigány zenei csoportosulásokat, fejlődésüket.

A citeraegyüttesek zöme az autentikus irányvonalat követi, kevésbé a harmonizált hangzás-hoz közelítőt. A csoportok színvonala az elmúlt időben emelkedett, köszönhetően az országos továbbképzéseknek. (Ezeket elsősorban a Vass Lajos Népzenei Szövetség szervezi.) A népdalkörök és citeraegyüttesek vezetőinek képzése a közelség (Szigliget) miatt mind létszámban, mind szakmai programja (dialektusok szerint tartott továbbképzés) miatt rendkívül sikeres volt. A vezetők sokat tanulnak a különféle minősítőkon elhangzó értékelésekből is.

A KÓTA népzenei tagozatának szervezésében történő minősítőkon a Veszprém megyei csoportok zöme arany minősítésű. Az ösküi Forrás népdalkör Arany Páva-díjas.

Az együttesek, körök önkormányzati fenntartásúak; művelődési házak, iskolák biztosítják a próbalehetőséget, adnak otthont számukra. Több pávakör nyugdíjasklubok tagjaiból verbuválódott. A kistelepeleéseken ezek a csoportok nyújtják az egyetlen szervezeti formát a nyugdíjas klubokon kívül. Így rendkívül fontos a nyugdíjasok számára; az összetartozás élményét nyújtja, miközben a magyar népdal szeretetét, tiszteletét plántálják közönségükbe, az unokákba. A csoportok „lelke”, összefogója többnyire a helyi pedagógusok, énektanárok közül kerül ki, aki folyamatosan továbbképzzi magát.

A Vass Lajos népzenei versenyen évente, a KÓTA minősítőin két évente nyílik lehetőség arra, hogy a csoportok megmutatkozhassanak. Emellett falunapokon, „szomszédolások” alkalmával állhatnak színpadra. A folyamatosság érdekében „Őrizzük a Bakony népdalait!” és „Balatoni dalok és dalosok találkozója” címmel regionális bemutatókat szervez a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet hangszeres és vokális népzenei együtteseknek.

Ez utóbbit, a balatonkenesei Szívavány népdalkör által elindított találkozót, hetedik alkalommal rendezi meg 2004-ben a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet. A Balaton-környéki népdalkörök találkozója évről évre mintegy húsz daloskörnek, népzenei együttesnek és pávakörnek teremt bemutatkozási lehetőséget. Az elmúlt években a Balaton-part mindhárom megyéjéből érkeztek fellépők.

Jól illeszkedik e rendezvény a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet azon törekvéseinek körébe is, mely szerint a Balaton partján – amely az idegenforgalom által kulturális értékeiben a legveszélyeztetettebb régióknak – az autentikus értékek megőrzése az egyik legfontosabb teendő.

Az elmúlt hat év bizonyította, hogy szükség van az ilyen és ehhez hasonló találkozókra, hiszen a szakértői vélemények, tanácsok elfogadásán túl a népdalköröknek remek ismerkedési, barátkozási lehetőséget is teremt a rendezvény. Hisszük, hogy a Páva-bál még közelebb hozza egymáshoz a régió dalosait, alkalom nyílik új barátságok kialakítására, valamint a régi kapcsolatok ápolására. A találkozó nem verseny jellegű, de az emléklapok átadása után lehetőség nyílik a szaktanácsadókkal való beszélgetésre. Tudjuk, hogy az énekes közösségek és vezetőik áldozatos munkájukat elsősorban nem a megmérettetésért végzik, mégis fontosnak tartjuk, hogy tanácsokkal segítsük tevékenységüket. Mindig örömmel vesszük, ha az érkezők hazai ízekkel („hamuba sült” pogácsa, sütemény, bor) lepik meg egymást.

A műsorválasztást egyre inkább jellemzi a kifinomult ízlés, a továbbképzések során tanult értékközvetítő attitűd. Fontos tehát, hogy a gyűjtések ne maradjanak abba, a még fellelhető adatközlőktől be lehessen gyűjteni a dalokat. A csoportok a meglévő hangzóanyagokból ki tudják választani a jót, s igénylik a hozzáférhető adatbázisokat.

Támogatást munkájukhoz a helyi önkormányzatoktól, esetenként pályázatokból kapnak. A Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítványtól országos, a Veszprém Megye Kultúrájáért Közalapítványtól helyi támogatáshoz juthatnak, kevésbé sikeresek viszont az NKA-pályázatok. Anyagi támogatást főleg a kimozduláshoz várnának, ami a csoport fejlődését is jelentheti egyben. Nagy segítséget jelentett számukra a Kultúrával a Nyugat Kapujában rendezvény előtt általunk felkért szakértők tanácsadása. Ilyet minden évben örömmel fogadnának.

A megyében fellendülőben van a népdaléneklés, az elmúlt öt évben majdnem minden településen sorra alakultak a csoportok. Úgy véljük, művészi, szereplési, közösségi igényeiket elégítik így ki. Barátkozhatnak, ismerkedhetnek. E műfaj nem igényel sok pénzt, stilizált viseletekkel, saját munkával a tagok szívesen hozzájárulnak az egységes színpadképhez. Kapcsolatuk a közművelődéssel szoros (a próbahelyszín, a találkozók szervezői általában a közművelődési intézmények).

A megye művészeti iskoláiban 3-4 helyen folyik népzenei oktatás. Jó lenne, ha nemcsak az oktatás lenne hangsúlyos, hanem a művészet szeretetére, az együtt muzsikálás örömére is hangsúlyt helyeznének.

Külföldi kapcsolatok csak testvér-települési szinten jelennek meg.

Sajnos a megyében nem működik profi népzenekar, a táncegyüttesek is más megyékből hívják kísérőzenekaraikat. Ez nem segíti elő a hagyományos vonószene kar létrejöttét amatőr szinten sem.

- *Jász-Nagykun-Szolnok megyében a népzenei minősítő rendezvények hagyományosan magas színvonalúak, ahol a népzenei együttesek, szólisták eredményesen szerepelnek. Ennek fényes bizonyítéka az a kimutatás, amelyet az országos Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége (KÓTA) készített. E szerint a 11. országos minősítésen (2001. szeptember 1. – 2002. június 30.) megyénk az országos összehasonlításban részt vevő együttesek számát (47) és az*

Arany Páva-díjjal jutalmazottakat (8) tekintve első helyen állt. Az arany minősítéssel jutalmazott együttesek (19) száma szerint egy másik megyével holtversenyben szintén az első helyet tudhattuk magunkénak. Énekes és hangszeres szólisták esetében (37, az átlaghoz képest kétszer többen voltunk/vagyunk) arany minősítéssel magasan az első (16), Arany Páva-díjjal jutalmazottak között második helyen állt a megyénk.

Problémát – különösen a kisebb településeken – a szakmai vezetők hiánya jelenti. Intézetünk ezen a területen egyfajta ad hoc segítségnyújtást tervez a következő évtől. Egy szakmai tanácsadó csoport segítségét kínálja fel – különösen minősítési hangversenyek előtt – szakmai vezetőknek, csoportoknak, egyéni szólistáknak. A tanácsadók a helyszínre kiutazva mondják el a népdalválasztástól az öltözködésig a jó tanácsaikat.

- A népzenei örökségben gazdag *Heves megyében* jelenleg 45 hagyományőrző népdalkört, illetve népzenei együttest tartunk számon. A közösségek mintegy 50 százaléka a hatvanas–hetvenes évek Aranypáva mozgalmának köszönhetően éledt újjá, míg a többiek a rendszerváltás óta robbanásszerűen megszaporodó nyugdíjas-í és felnőttklubok mellett, illetve azokon belül alakultak. A nyugdíjasközösségek keresték a lehetőséget, hogy melyik művészeti ágba tudnának megmutakozni, s leginkább kézenfekvőnek találták a népdaléneklést.

Az Aranypávás csoportok közül érdemes megemlíteni a Csíkné Bartók Ilona vezette fedémes, a Kalocsainé Csillik Mária vezette nagyrédei, a Krahóczykyné által vezetett boldogi, a Gálné Mocsári Ilona vezette gyöngyöshalászi együttest, valamint a Bimbó Zoltán vezette novaji, ostorosi hagyományőrzőket s a nemrég 30 éves jubileumát egy CD megjelentetésével ünneplő Egri Csillagok népdalkört.

A csoportok mindegyike részt vesz a minősítő versenyeken. A Megyei Művelődési Központ minden évben rendez Palócgálát, s az inkább hangszeres zenekarok számára felkínált Kódeklük a Mátra bemutatói is van lehetőség minősítésre. A Magyar Rádió népzenei szerkesztősége ezeket a műsoros bemutatásokat általában rögzíti.

A népzenei együttesek elsősorban a néptáncgyüttesek kísérő zenekaraként jöttek létre, de ma már önálló koncertprogrammal jelentkeznek. Országos és nemzetközi hírnévre tett szert a Gajdos, a Kerekes, a Haddelhadd, a Gyöngy.

Színvonalas citerazenekaraink közül kiemelendő a váraszóói (Bögös Gábor), a horti (Báti István), az egri (Eged András), az andornaktályi (Vámosi László). Számukra is adott a lehetőség, hogy összemérjék tudásukat az országos citerazenekari találkozókra Egerben.

A táncmozgalommal kölcsönhatásban jöttek létre a népzenei együttesek. A Vidróczki mellett a Gyöngy, az egriek mellett a Gajdos, a Kerekes, a Haddelhadd, a Csendes banda, a Dúdos Műhely, Fajcsák Attila együttese, s újabban Kovács Márton és bandája kötelezte el magát a magyar népzene autentikus tolmácsolásának. Az egri Farkas Ferenc Zeneiskolában az utóbbi négy évben népzenei oktatás is van, s az egri főiskola ének tanszékén az egykori debreceni együttesből indult népzeneész, Szabó Viola tanítja a műfaj szeretetét a leendő pedagógusokat.

• A *Csongrád megyei* népzenei élet igen gazdag és változatos, sok népdalkör, népzenei együttes, énekes és hangszeres szólista él és dolgozik itt, tevékenységük országos viszonylatban is kiemelendő. ezt bizonyítják a népzenei minősítőkon elért Aranypáva, arany, ezüst és bronz minősítések és az országos versenyekről hazahozott díjak, elismerések. Nehéz közülük néhányat kiemelni, mert az alább felsoroltak többszöröse dolgozik magas színvonalon, de néhány különösen kiemelkedő: a sándorfalvi Budai Sándor Citerazenekar, a hódmezővásárhelyi Búzavirág Népdalegyüttes és Citerazenekar, Mátó Mátyás tárogatós, az üllési Rokka Zenekar, a Zákányszéki Parasztkórus és Citerazenekar, a szeged-kiskundorozsmai Székivirág Citera-zenekar. A nemzetiiségi együttesek közül pl.: Deszki Dukátok, a Bánát Zenekar stb.

A legtöbb néppenész, népdalkör, szólista a KÓTA (Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége) tagja, mellyel az összekötő szerepet a Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ látja el, s egyben az országos minősítő sorozatok helyei szervezője is.

A nem minősítő jellegű fellépések, összejövetelek leginkább saját kezdeményezésre jönnek létre, a népdalkörök, zenekarok vagy olvasókörök, nyugdíjasklubok, művelődési házak rendezésében.

Az együttesek, dalkörök vezetői sok esetben képzett néppenészek, de gyakori az is, hogy a csoportok hiába szeretnének szakembert a vezetőjüknek tudni, a települések közötti távolság, a szerény tiszteletdíj stb. erre nem ad módot. Ilyenkor egymás közül jelölnek ki valakit erre a posztra, akinek viszont nincs előképzettsége.

A néppenészek egyik továbbképzési lehetősége a Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ által félévenként rendezett szakági találkozók, ahol a KÓTA szakemberei tartanak előadást és válaszolják meg a felmerülő kérdéseket.

Csongrád megyében a néppenének szerencsés visszatérése figyelhető meg: újjáéledt a táncház hagyománya, az Alsóvárosi Kultúrházban és a Bartók Béla Művelődési Központban rendszeresen tartanak táncházakat fergeteges sikerrel. Ezekből a műhelyekből kerülnek ki olyan elfeledett népi hangszerek megszólaltatói is, mint koboz, moldvai furulya stb.

Egyéb amatőr előadóművészeti ágakhoz hasonlóan a népzene területén is többféle fenn-tartói forma létezik: vannak művelődési házak, iskolák, művészeti iskolák, alapítványok által működtetett csoportok, egyének, és olyanok is, akik saját maguknak biztosítják a működés feltételeit.

• *Hajdú-Bihar megyében* szép számmal működnek népzenei együttesek, dalkörök. Számuk 60–70 közötti, énekelt anyaguk pedig a saját vidékük vagy más tájegységek népdalcsokei. Ez igen nemes énekanyag, nemzeti identitásunk egyik megtartó eleme!

A néppenészek rendszeresen visszatérő nagyrendezvényeken mutatkoznak meg: a Megyei Gyermek Népzenei Fórumon Nyírácsádon, a felnőttek változó helyszíneken a Megyei Népzenei Fórumon. A nyíradonyi regionális népzenei találkozó is kiemelt rendezvényeink közé tartozik.

Helyi kezdeményezésre több településen rendeznek kistérségi találkozót is (Biharnagybajom, Konyár, Pocsaj, Hortobágy, Püspökladány, Kaba).

A rendezvények, továbbképzések nagy részét a Kölcsey Ferenc Megyei Közművelődési Intézet szervezi, folyamatosan kapcsolatot tartva és együttműködve a Hajdú-Bihar Megyei Zenei Szövetséggel, a Kórusok Országos Tanácsával, a Vass Lajos Népzenei Szövetséggel.

- *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népzenei hagyományai, kincsei közismertek. Népdalgyűjtők, népzene kutatók szívesen keresték fel ezt a zeneileg igen gazdag területet. Itt járt Vikár Béla, Bartók Béla, Kodály Zoltán, majd később Halmos István, Pesovár Ernő és Ferenc, Sárosi Bálint, Vavrincez András, Martin György. Megyénkben élő gyűjtők is nagy gonddal és szorgalommal jegyezték fel a még ma is élő népdalokat. Ennek eredménye 3 megjelent népzenei gyűjtemény; a „Szól a figemadár”, a „Gilicemadár” és az „Édesanyám rózsafája”. Ezek a kiadványok gyakorlatilag elfogytak, tulajdonosaik félve őrzik a meglévő példányokat. A Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet, érzékelve a hiányt, 2002-ben megjelentetett egy minden eddiginél gazdagabb, 245 szabolcs-szatmári népdalt tartalmazó, szép kivitelű, tudományos szempontból is értékes kötetet Zörög az akácfalevél címmel, Joób Árpád szerkesztésében. Alig egy év után sikerült kiadni a kötethez kapcsolódó, eredeti felvételeket tartalmazó CD-t is. A két kiadvány – együtt és külön-külön – igen keresett nemcsak megyénkben, de az egész országban.*

Megyénk népzenei élete a '90-es évek elején mutatkozó megtorpanás és visszaesés után az utóbbi 6-8 évben látványosan fejlődött mind az előadók művészeti színvonalát, mind a létszámát tekintve. Míg 1991-ben, amikor Tarpán első alkalommal rendeztük meg a Megyei Népzenei Fesztivált, 24 műsorszám szerepelt, a múlt évben ez a szám 78-ra emelkedett. Az előadók túlnyomó többsége eredményesen minősült is: 26 arany-, 24 ezüst- és 9 bronzfokozatot ítéltek oda az országos zsűri. Az aranyak között 6 kiemelt minősítés is született Aranypáva-díj formájában.

Az örömdetes fejlődést több tényező eredményezte, melyek között fontos szerepet játszott az a következetes, kitartó és rendszeres munka, amit szaktanácsadónk végzett hosszú éveken át. Különösen a minőség szempontjából volt jelentős a népzenei együttesek vezetőinek 2001-ben rendezett 30 órás tanfolyam, valamint a 2003-ban megtartott kétnapos továbbképzés, amin közel 30 csoportvezető vett részt.

A népzenei mozgalom erejét jelzi az a tény, hogy a megyei fesztivál mellett még egy alkalommal találkoznak az együttesek és szólisták minden évben Beszterecen, szinte teljes létszámmal, vállalva a fáradságot, a költségeket, a hosszú utazást.

Együtteseink egyre gyakrabban lépnek ki megyénk területéről, és sikeresen mutatkoznak be országos rendezvényeken. Jó példa erre a Vass Lajos Népzenei Szövetség Kárpát-medencére kiterjedő népzenei versenye, ahol az elő- és középöntők után megyénkbeli 9 műsorszám

jutott az országos döntőbe. Érdekes adat, hogy a 6 megyét érintő középöntőben az 57 műsorszám közül 25 produkció Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből mutatkozott be.

A jövőt illetően bizakodóak lehetünk. A már hosszú évek óta működő együttesek mellett évről-évre újabbak jelentkeznek. Ebben nagy szerepe van azoknak a népzenei is oktató művészeti iskoláknak, amelyek egyre több településen jelennek meg.

- *Somogy megyében* a helyi hagyományok őrzésére alakult együttesek, népdalkörök, zenekarok a '70-es évektől meglehetősen nagy számban működnek. Sajnos, a nemzetiségi együttesek egy része azóta megszűnt, és ezzel a paletta szegényesebb lett. Jelenleg mintegy 40 önállóan működő népdalkör és népzenei együttes működik a megyében, közülük 20 csoport és 9 szolista rendelkezik érvényes minősítéssel (4 aranypáva, 9 arany, 2 ezüst, 4 bronz, 4 szóló arany). A népzenei együttesek közül több nem önálló együttesként, hanem néptáncegyüttesek kísérőjeként működik. A népdalkörök túlnyomó többsége önkormányzatok vagy önkormányzati fenntartású művelődési intézmények fenntartásában dolgozik. Néhányan egyesületi formában, esetleg önfenntartóként (nem jogi személyiséggel) működnek. A Somogy Megyei Művelődési Központ több évtizede szervez mindősítéseket, találkozókat, bemutatókat a terület alkotói számára. 1988 óta évenként megrendezi a „Hajlik a meggyfa” gyermek- és ifjúsági népdalénekesek, népi hangszeres szolisták, énekes és zenei kamaraegyüttesek versenyét Tóth Imre népdalénekes, a Népművészet Mestere szülőfalujában, Kisbárapátiban. Ezen a versenyen 100–200 versenyző vesz részt több kategóriában. Az utóbbi néhány évben nagy lendületet adott az új népdaléneklő csoportok alakulásának és működésének a nyugdíjasklubok művészeti bemutatóinak rendszere. Egyre több nyugdíjasklub keretében működik ugyanis népdalkör, s ahol felkészült, hozzáértő vezető van, országos minősítésen is eredményesen szereplő csoporttá fejlődik az alkalmi együttes. Az együttesek támogatást általában a fenntartó önkormányzatoktól, művelődési intézményektől kapnak, időnként pl. formaruhákra pályázati úton szereznek pénzt. A meghívásos megyei versenyekre utazási költségtérítést fizetnek a rendezők, az egyéb alkalmakkor, pl. minősítéseken való részvételüket a fenntartók finanszírozzák. Ebből is következik, hogy a csoportok erősen kötődnek a közművelődési intézményekhez. Lakótelepülésük ünnepeinek állandó résztvevői, fellépői, közösségteremtő és mozgósító erejük igen nagy.

Különösen fontos szerepük van a kis falvakban, ahol egyrészt a helyi hagyományok őrzői, folytatói, közkinccsé tevői, másrészt gyakran az egyetlen működőképes közösséget alkotják.

A művészeti iskolák szerepe elsősorban a hangszeres zenében érezhető. A népdaléneklő gyerekcsoportok tagjai inkább családi kötődések révén kerülnek az együttesekhez. A szólóénekesek felkészítői, inspirálói az ének-zene szakos pedagógusok, karvezetők.

Külföldi kapcsolatok főként a testvértelepülésekkel épülnek.

A legjobb csoportok rendszeresen kapnak lehetőséget bemutatkozásra a Magyar Rádió

népzenei műsoraiban. Szakmai instrukciókat, segítséget a minősítő találkozókra kapnak, ahova a legjobb szakembereket hívjuk meg zsűrizni.

Az együttesek, szólisták összefogását, regisztrációját a Megyei Művelődési Központ végzi.

Táncház Egyesület

1255 Budapest, Pf. 153.

Elnöke: Tímár Sándor

Tel./fax: 214-3521, 225-1666

e-mail: tanchaz@mail.datanet.hu

www.tanchaz.hu

Bakó László: RITMUS
Üveg, 50x65x30 cm

Nem hivatásos kórusművészet

Kézbe fogván és átlapozva ezt a kötetet, elcsodálkoztam, milyen széles, milyen sok területet felölelő hazánkban a művészetek különböző ágaival nem hivatásszerűen foglalkozók köre. Talán kicsit elkoptatott-nak tűnik a „virágos rét” hasonlat, mégis ezt találtam a legjobbnak, mert olyan. Rajta megfér a zene, a tánc, a színjáték, a bábművészet, és a felsorolást nem kívánom folytatni.

Kedves Olvasó, kérem, ne lapozza át a következő oldalakat, szánjon rá időt, hogy hazánk nem hivatásos énekkari mozgalmával, múltjával, de még inkább jelenével, örömeivel és gondjaival megismerkedjen.

Rövid történeti áttekintés

A XIX. század második felében, egészen pontosan 1868. szeptember 21-én Debrecenben, a IV. Országos Dalosverseny alkalmával megalakult az Országos Daláregyesület. Jeles az időpont azért, mert a megalakult egyesület örökös karnagyául megválasztotta Erkel Ferencet. Az egyesület megalakulása után, a századfordulón és később sorra alakultak részben érdekvédelmi, részben művészi feladatokat ellátni kívánó csoportok, legjelentősebb közülük a '30-as években a Munkásdalos Szövetség és az egyházi kórusokat tömörítő Cecilia Egyesület.

A második világháború befejeztével megértek a feltételei a két nagy dalosszövetség, a Polgári és a Munkás egyesülésének. 1948 decemberében megalakult a Bartók Béla Szövetség, élén Kodály Zoltánnal és az akkori zenei élet legkiválóbb személyiségeivel.

1951-ben egy belügyminisztériumi határozat a Bartók Béla Szövetséget és vele együtt valamennyi alapszabályszerűen működő kulturális egyesületet

feloszlatta. A centralizáció, az állami felügyelet kiterjesztése érdekében új intézményt, a Népművészeti, majd ennek utódjaként a Népművelési Intézetet hozták létre.

S hogy mindennek ellenére a mozgalom mégsem hullott atomjaira, azt Kodály Zoltán mindenképp felett álló emberi és szakmai tekintélyének köszönhetjük.

Az 1969-es esztendő mindenképp mérföldkőnek tekinthetjük, mert ekkor került a magyar kórusmozgalom demokratikusabb alapokra helyezésének ügye, az akkori Közművelődési Tanács elé. E tanács döntése szerint szakmai, társadalmi választott testületként kell létrehozni a KÓTÁ-t, (a Kórusok Országos Tanácsát), mely kezdeményezője lehet a mozgalom állandó fejlesztésének. A megvalósítás nem volt egyszerű. A hatalom ugyan engedékenyebb arcát mutatta, de érezhetően félt, aggódott. Civil szerveződés, 1969-ben? Maróti Gyula meghatározó és máig ható munkálkodása eredményeként megalakult a Kórusok Országos Tanácsa, a KÓTA Maróti Gyula erről így ír „...mi, jó néhányan, akik 1951 óta azon fáradoztunk, hogy az amatőrzenelés különféle formációinak a boldogulását előmozdítsuk, méghozzá egy állami intézet sajátos eszközeivel, arra a meggyőződésre jutottunk, hogy rajtunk múlik, mire tesszük alkalmassá a Kótát.”

A Kóta születésétől fogva demokratikus szervezet volt. Bizottságaiban, zenei, külügyi, ifjúsági és sok más területen munkálkodó kollégáink tagságunk véleményét, kívánságát, nézeteit képviselték. Üléseink igazi fórumok, agórák voltak, ahol késhegyre menő viták után dőlt el egy-egy előterjesztés, ötlet, javaslat sorsa.

Magyar kórusmozgalom a rendszerváltozás után

1989–90-ben a gyökeres társadalmi és politikai változást akarók vágyai gejzirként törtek az ég felé. A szétvert Bartók Béla Szövetség szellemiségét immár nyíltan vállalva és megvallva megalakult a KÓTA utódszervezete, a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége.

Itt szükségét érzem annak, hogy az átalakulást előkészítő időszak néhány általam fontosnak vélt dokumentumát – Kedves Olvasóm – Ön elé tárjam.

A KÓTA elnöksége 1990. január 27-ére összehívott egy közgyűlést, melynek számára ajánlásokat tett. Mérlegelte az elmúlt négy évtized tapasztalatait, eredményeit és kudarcait, tevékenységünk ellentmondásait, figyelembe vették a hazánkban végbemenő társadalmi átalakulást, az ország demokra-

tizálódásának folyamatát, és úgy értékeltük, hogy egy újabb közgyűlésnek kell megfelelő határozatot hoznia – akkor még úgy hívtuk: a Kóta – újjászervezésére. Emlékeztettünk ismételten arra, hogy 1970-ben a kezdeményező karnagyok és közművelődési szakemberek amatőr kóruszövetség létrehozásán fáradoztak, azonban a művelődéspolitikai irányítói akkor az egyesületek működéséhez közelítő szervezet megállapítását határozták el, tehát nem egy önállóan funkcionáló kóruszövetségét. Mai napig is büszkén vállalhatjuk, hogy a szervezet az adott körülmények között ugyan váltakozó sikerrel, de teljesítette feladatát. Az e közgyűlést megelőző 1989. december 6-i elnökségi határozat kimondta, hogy az új demokratikus szövetség nem születhet meg varázsütésre, nem lehet határidőhöz kötni megalapítását, mert alapvetően az a cél kell hogy lebegjen szemünk előtt, hogy a magyar énekkari kultúra elért eredményeit nem veszélyeztethetjük, de új úton kell elindulnunk!

E helyzetben – tehát a rendszerváltozás után vagyunk – ki kell dolgozni az új szövetség szervezeti struktúráját, működésének alapvető elveit, tevékenységének főbb irányát, gazdasági feltételeit. A paternalizmust partneri kapcsolattá, az érdekek kölcsönös tiszteletben tartására épülő együttműködéssé kell formálnunk, de tisztában voltunk azzal is, hogy az akkori Művelődési Minisztérium anyagi támogatását ez az új szervezet sem nélkülözheti.

Ebben a közgyűlés elé tárt anyagban leszögeztük azt is, hogy a zene, a zenei nevelés, zenei közművelés mással nem pótolható szerepet játszik az új magyar társadalom létrehozásában, és ezért együtt gondolkodásra kértük a mozgalom tagságát.

A januári közgyűlés javaslatainkat elfogadta, és létrehívott egy úgynevezett ad hoc bizottságot, mely 1990. április 11-ével közzétette az országos kórus- és zenekari szövetség létrehozásának alapelveit. E dokumentum szerint az *új országos énekkari és zenekari szövetség* kórusok, népdalkörök és hangszeres együttesek önkéntes társulása, amely demokratikusan építkezik, demokratikusan dönt minden kérdésben, és demokratikusan választja meg vezetőit. Mindezekhez kívánatos helyi, illetve területi, kerületi, városi, fővárosi, megyei, regionális alapegységek létrejötte.

A szövetség létrehozására vonatkozóan az 1989. évi II. törvény az egyesülési jogról előírásait vettük irányadóknak. Célkitűzései a mai napig vállalhatóak.

Az egyetemes zenekultúra, ezen belül a kórusművészet, népzene, műzene, a világi és egyházzene minden számottevő értékének feltárása és ápolása, kiemelkedő szerepet biztosítva a magyar zenei értékeknek:

– az éneklő és muzsikáló közösségek tevékenységének erkölcsi és anyagi támogatása;

– énekkari és más zenei találkozók, fesztiválok, versenyek szervezése, szakmai műhelyek létrehozása, továbbképzések szervezése és támogatása;

– rendszeres és folyamatos együttműködés a magyar amatőr zenei mozgalom fejlődésében érdekelt állami, egyházi, társadalmi szervezetekkel és mozgalmakkal;

– szakmai szervezeti összefogása mindazon nemzetközi kapcsolatoknak, amelyek a magyar amatőrzenei mozgalom érdekeit szolgálják.

Ugyanakkor erősíteni kell e szervezetnek az együttműködést más zenei társaságokkal és a nem hivatásos zenei élet más képviselőivel. Ehhez szükséges, hogy folyóiratával és más információhordozókkal segítse elő a mozgalom népszerűsítését és tevékenységének társadalmi nyilvánosságát.

E történelmi háttér rövid áttekintése után nézzük, mit is jelent 2001-ben kórusban énekelni.

Mi a kórusmozgalom jelentősége művészi, pedagógiai, általános kulturális és szociális nézőpontból vizsgálva?

Az úgynevezett hagyományos kultúra továbbéltesének egyik, talán a legjobb lehetősége a kórusban éneklés, mert hozzájárulhat e téren a nemzeti kulturális örökség megőrzéséhez és innovatív ereje, valamint folyamatosan teremtő mivolta okán annak továbbfejlődéséhez. Az éneklő közösségek a bennük részt vevőket a zenekultúra más részterületei felé is fogékonnyá teszik, ugyanakkor lehetőséget és motivációt biztosítanak a hasonló közösségekkel való kapcsolatteremtésre, melyek végső soron a humán szféra e területét gazdagíthatják és továbbfejleszthetik.

Álljon itt egy idézet Kodály Zoltántól: „Van-e jobb szemléltető eszköze a társadalmi szolidaritásnak, mint a kórus? Sokan egyesülnek valaminek a megvalósítására, amit egyes ember, ha mégoly tehetséges, egymaga nem tud megvalósítani. Ahol mindenki munkája nagyon fontos, s ahol egyetlen ember hibája mindent elronthat.”

A kórusmozgalom csábító erejű a benne tevékenykedők művészi önmegvalósítása számára is, mert sokoldalú lehetőséget nyújt részükre alkotó elképzeléseik megvalósítására. Így válik részévé az európai kulturális örökség vokális zenéjének művészeti, stílusbeli és nemzeti mondanivalójának továbbélése, biztosítása annak teljesebbé tételéhez.

Bizonyított tény, hogy az éneklés, a zene mint nevelési eszköz a teljes emberré válás fontos, mondhatni meghatározó része, eszköze, mivel a magasabb minőség elérésére való törekvés nemcsak alapvető szakmai és művészeti aspektusokkal bír, hanem előfeltétele az éneklő közösségekben az egyéni és a csoportbizalom megteremtésének is.

A nemzeti identitástudat kialakításában játszott meghatározóan fontos szerepe

Mert mit is jelent a zene a népek, nemzetek, legyen az többségi vagy kisebbségi, identitástudatának formálásában? Nem lehet véletlen, hogy az éneklés, és itt alapvetően a nép száján élő zenei anyagra, a népdalokra gondolok, mindig pontosan jellemezte egy adott kor társadalmát, annak ellentmondásait és összefüggéseit.

Két ok, amiért hangsúlyozottan foglalkozom a népdal szerepével. Az egyik és az első az a bartóki gondolat, hogy a népdal a tiszta forrás, melyhez mindig bizvást fordulhatunk, mert tisztasága okán bennünket is megtisztít.

A másik az, hogy ez az a zenei anyag, amelyik egykor – azonban sajnos mára egyre kevésbé – az éneklő közösségek és a bennük éneklők legszemélyesebb tulajdona volt, mert természetes módon családtagról családtagra hagyományozódott, s az a zenei matéria, melynek szükségszerű jelenléte az oktatás folyamában vagy akár a napi énekkari munkában megkérdőjelezhetetlen. A népdal éneklése a priori élményt ad, természetesen csak akkor, ha annak tanítása, elsajátítása, interpretálása élményszerű.

Még egy indok e témakörben: tény, hogy az évszázadok során a zeneszerzők, konkrétan vagy annak szellemiségében, sokszor a népdalból, a népdal világából merítették ihletüket. Így nem véletlen, hogy a népdal segítségével a nemzeti identitástudatot, anyanyelvűséget, annak elsajátítását, megőrzését is szolgálhatjuk.

Mit is adjunk az énekelni vágyó ember kezébe, mit énekeljünk, s mi legyen az, melyet elsajátítva számára élményt nyújt? Átfogó és mindenre választ adó recept nincs. Ahány korosztály, annyiféle a válasz lehetősége!

A legfiatalabbakkal, a 8 évesőtől 18 évesig terjedő korosztállyal kezdem. A kórusélet jelene és jövője számára ők a legfontosabbak, ők az utánpótlás. Abban a korban vannak, amikor érzelmeikre, lelki és szellemi fejlődésükre legerősebben hathatunk, és a zene hallása és befogadása részükre azonnali élményt ad. E korosztályt iszonyatos mennyiségű zenei hatás éri.

(Bocsánat, nem találtam jobb jelzőt, bár ezek az úgynevezett zenei hatások nagyon távol vannak az emberi lélek fejlődését szolgáló zenéktől.) Kilép az iskola kapuján, fülére teszi a walkmant, és mivel nincs még kialakult kritikai érzéke, mindenevőként mindent meghallgat és befogad, ami napjainkban a kommerciális szórakoztató zeneipar által előragott iszonyat terméke.

Ezért el kell érünk, hogy a tanórákon a gyerek közel kerüljön gondolkodásmódjában az értékes zenéhez.

Ne legyünk ugyanakkor arisztokratikusak, foglalkozzunk napjaink popzenéjével is, mutassuk meg a gyerekeknek, mi belőle az érték, tanítsuk meg választani, biztosítsuk számára azt a képességet, hogy a kommerciális terméket az ihletett alkotástól meg tudja különböztetni. Mennyire igaz a Bárdos Lajos mondása: „nincs könnyű- és nincs nehéz zene, csak jó vagy rossz zene létezik.” Ennek felismerésére kell megtanítanunk a jövő nemzedéket ugyanakkor, amikor zenei anyanyelvét visszaadjuk. A kötelező tanórákon túl pedig az énekkarokban élményt adó perceket kell biztosítanunk számukra.

Mindehhez azonban megszállott, a szakmájukban biztos, a gyerekek nyelvén értő, karizmatikus zenei pedagógusokra van szükség. Szakemberekben sajnos nem bővelkedünk, mert kollégáink az ilyen jellegű munkára nem nyernek felkészítést az e területre kibocsátó felsőfokú oktatási intézményekben. Itt az ideje, hogy a főiskolákon, zenei egyetemeken az oktatás tudomásul vegye a XXI. század kihívásait, és képzési metodikáját e felismerések szellemében alakítsa át.

Ismételten említést kell tennem arról a személyiségről, kinek munkássága, megítélésem szerint, a XX. században a zenepedagógia területén a legjelentősebb. Kodály Zoltán, igen, mert korszakos zeneszerzői tevékenysége mellett megszabta a modern zenepedagógia irányát, legfontosabbnak tartván a gyermekek időben történő zenei nevelését.

A kodályi zenepedagógia a teljes emberré válás, az emberség, a humánus, a tisztaság, az emberi lélek pedagógiája.

Sajnos ma az tapasztalható Európában, így „természetesen” hazánkban is, hogy a természettudományok fantasztikus fejlődése, annak elsajátítása egyre inkább kiszorítja az oktatás menetéből a humán szférát, s közte is, legnagyobb keserűségünkre, a zenét. Csökkennek a tanmenetekben a kötelező óraszámok. Lassan már csak percek állnak a pedagógusok rendelkezésére, hogy növendékeiket bevezessék a szépség eme otthonába. S akkor még hol biztosít időt e drámai módon pragmatizálódó oktatási rend az énekkari munkának!

Ne legyünk naivak. A szülői ház ebben nem lesz segítségünkre. Gyermek-

keink, a felnövekvő nemzedék számára a zene, hacsak tehetsége okán nem készül hivatásos zenészi pályára, másod-, harmad- vagy negyedrendűvé degradálódik a kompetertudományok, a matematika, fizika, a nyelvek tanulása mellett.

Néhány idézet a KÓTA ifjúsági tagozatának 1995. március 31-i állásfoglalásából:

„A felnőtt énekkari mozgalom rohamosan visszafejlődik. Okai között a legtragikusabb az utánpótlás hiánya. Ennek gyökerei az iskolai énekkari munkáig nyúlnak vissza. A felnőtt dalosok és az iskolás énekkarosok kapcsolatából egy töretlen láncolat, folytonosság alakult ki ebben a művészeti munkában. Olykor európai rangú kórusaink kerültek veszélybe a legminimálisabb támogatás hiánya miatt, a többségnél pedig a kórus megszűnésének, lassú kiöregedésének az oka az utánpótlás teljes hiánya.

Nagy veszély a felnőtt, a szülői háttér gondolkodásmódja. A szemlélet a praktikum, a gyors anyagi haszon körül forog. Ami ma kultúrára fordított pénz egy család életében, az is a várható anyagi bevétel érdekében történik (pl. nyelvtanulás).

Az utóbbi évtizedekben (szinte Kodály halálától folyamatosan) az énektanár-karvezető társadalom megállás nélkül kellett hogy olyasmieért harcoljon, ami egyértelműen emberi, szellemi érdek. Miért?!”

A következő korosztály, mellyel foglalkozni kívánok, a 18 és 30 év közöttiek. Az előbbi témakörben említett negatív változások egyre erősebben befolyásolják hajlandóságukat, felkészültségüket, affinitásukat a zenével kapcsolatban.

A kórusokba jelentkezők, az alsó- és középfokú oktatás fentebb vázolt problémái miatt időnként az alapszintű énekkari követelményeket sem tudják megvalósítani. A felkészültségbeli egyenetlenség miatt rendkívül nagy a felelősség és a kockázat abban, mit énekelteünk e korosztállyal. Legnagyobb érdeklődéssel a klasszikus alkotásokat fogadják, és ez egyben a legerősebb megtartó erő is (barokk művek, nagy romantikus alkotások, a bécsi klasszika). Alapvető feladat tehát e korosztálynál a repertoár bölcs kialakítása. Az úgynevezett elmúlt korok zenéjéből kiválasztani azt, ami az e korosztályú átlagkórusokkal megvalósítható, s nagy gonddal előkészítve, lépésről lépésre haladva a XX. és XXI. század alkotói műveinek beépítése e repertoárba.

*A felnőttek, a 30 év feletti*ek mindannak a pozitív és negatív következményeit viselik, melyekről fentebb írtam. Ha nincsen igazi utánpótlás az általános és középiskolákban, ha nem áramlik kellő mennyiségű és minőségű énekes, a 18–30 éves kor közötti zenei közösségekbe, úgy ennek a felnőtt korosztálynak a léte a nem túl távoli jövőben kérdésessé válhat, mert el-

fogyván mögüle a háttér, lehetetlenné válik az olyan zenei munka biztosítása, mely élményt adhat nekik.

A karnagy felelőssége megkérdőjelezhetetlen, de legyünk egyszerismind együtt érzők vele. Mit tud kezdeni szegény, mondjuk 4 tenorral, 7 basszussal, 15 szopránnal, és 28 alttal? Sajnos, úgy látom, a kisebb létszámú kamarakórusok vagy a még kisebb létszámú vokálegyüttesek számának az utóbbi időben történő meredek ívű felfutása nemcsak a zenélés intimitásra való törekvésének, sokkal inkább e létszámrealitásoknak a következménye. A 30 éven túli korosztálynál a kortárs zene betanítását, annak megszólaltatását is rendkívül fontosnak tartom. Hívhatjuk őket akár szülői korosztálynak is, hiszen gyerekeik az iskolákban először találkoznak a tanórákban a zenével, a kóruszenével, és remélhetően a zeneoktatás keretén belül a kortárs zenével is. Nem mindegy, hogy a szülői ház milyen segítséget ad a gyerekeknek ezeknek a zenéknek a megértéséhez, el- és befogadásához. Ez a segítségadás függ attól is, hogy a kórusban éneklő édesanya vagy édesapa, esetleg mind a ketten találkoztak-e már a XX. század zenéjével, és ez a találkozás számukra élményt adó volt-e. Újra és újra hangsúlyozni akarom a kórusokat vezető tisztelt kollégáim felelősségét. Ugyanakkor tapasztalatból tudom, hogy ennek a nem mindig könnyen megközelíthető és befogadható XX. századnak és énekkarainak olyan zeneszerzői alkotásokra van szüksége, ahol az alkotók tudomásul veszik a nem hivatásos kórusok adottságait.

Magyarország társadalmi életében, mint arról korábban már ejtettem szót, az 1989–1990-es évek sorsdöntő változásokat hoztak. A kezdeti, indokoltan eufórikus örömet azonban rövidesen olyan problémákkal történő szembesülés keserítette meg, mint többek közt az állam részvétele, szerepvállalása, annak volumene a kulturális életben. Illetve ennek megszűnése. Egyértelműen világossá vált, hogy a mindent felülről intéző modell, az úgynevezett kézi vezérlés megbukott, és ezeket a feladatokat a társadalomnak kell átvállalnia. Ez természetesen mindenkit felkészületlenül ért, mert ami eddig egy kötelező ideológia mentén természetes volt – gondolok itt az állam anyagi szerepvállalására –, az szinte máról holnapra bizonytalanná vált. Az új demokráciák olyan gazdasági és társadalmi terheket örökölték az elmúlt évtizedek eredményeként, melyekkel való foglalkozás és azok megoldása közben, a kultúra és benne a zenekultúra ügye sokadlagossá vált. Hosszú évek elzártsága után olyan – Nyugaton már természetes – eredményeket kellett az ország viszonyaira alkalmazni, melyeket előbb részletesen kellett megismerni és megtanulni.

Szerencsére élt és él egy korosztály, melynek volt a 40 év előtti múltból hozott tapasztalata és élményanyaga.

Ismét hivatkoznom kell a Bartók Béla Szövetségre, mely a magyarországi amatőr énekkarokat egyesítette, olyan vezetők irányítása mellett, mint Kodály Zoltán, Bárdos Lajos. E szellemiségnek voltak ők, és maradtak is birtokosai.

Az állam szerepvállalásának kérdése

E téma rövid kifejtése nem kerülhető meg! Társágunkban ugyanis még nem valósítható meg, hogy a szövetségek, egyesületek stb. olyan támogatáshoz jussanak a tagságuk által befizetett tagdíjból, mely elegendő megbízható üzemeltetésükhöz, fenntartásukhoz. A társadalom még nem rendelkezik ilyen jellegű anyagi erővel, amellyel az amatőr művészetek létezésének fennmaradását biztosítani tudná.

Szerencsére a vezető politikai elit felismerte, hogy ezekre a civil szerveződésekre meghatározó módon szüksége van, de sajnos ez nem mindig járt együtt annak tudatosodásával, hogy ehhez jelentős anyagi támogatást is kell biztosítania.

A rendszerváltás első éveinek bizonytalankodása után azonban éppen azért, mert a civil szerveződések szerepe az új demokráciában felértékelődött, az állam is megkereste – jegyezzük meg, legtöbb esetben a civil szervezetek napi késztetésének a hatására is – azokat a lehetőségeket, melyekkel e szerveződések és rajtuk keresztül az általuk végzett, szignifikánsan, társadalmilag is magas színvonalú, értékes és hasznos munkát végzőket támogatni tudja.

Kialakultak a pályázati rendszerek, létrejöttek a civil szervezetek által felvállalt tevékenységet támogató alapítványok. Ez utóbbiak rendkívül sokszínűek, és forrásaikat túlnyomó többségében az állami költségvetés biztosítja. E támogatási rendszernek azonban létezik egy alapvető hibája, mégpedig az, hogy a civil szervezetek nem tudják megbízhatóan és előreláthatóan projekteiket megtervezni, mert a döntés pillanatában bizonytalanok, vajon az általuk kért támogatási összeget megkapják-e?

Megjegyezni kívánom – talán kicsit cinikusan –, hogy idők során a pályázók olyan filozófiát alakítottak ki, hogy a valóban szükséges összegnek kétszeresét kérik, bízva abban, hogy az esetleg megítéltnek a fele is elegendő lesz terveik megvalósításához. Ennek a gondolkodásnak mindössze az a baja, hogy ezt nemcsak az előterjesztők, hanem az alapítványok kuratóriumai is tudják.

A másik gond abból származik, hogy léteznek olyan kiemelten fontos, nem hivatásos művészeti rendezvények, melyek rendszeresen ismétlődnek.

Költségeik rendezvényről rendezvényre nagyjából hasonlóan alakulnak, tehát a döntéshozók számára megbízhatóan prognosztizálhatóak. A jelenlegi szisztémában azonban újra és újra pályázniuk kell, s ez magában foglalja azt a veszélyt, hogy pályázatuk esetleg eredménytelen, vagy csak részben eredményes lesz. Ezzel a problémával, mint jó néhány kuratórium tagja, magam is gyakran találkoztam és találkozom.

A pályázatok elképesztően nagy száma és az adott területre felosztható pénz mennyisége között feloldhatatlan ellentét feszül. Miként lehetne igazságosan megítélni és összevetni például a Debreceni Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny reális támogatását egy kisváros, egyébként a helyi közművelődésben meghatározóan fontos szerepet betöltő énekkarának támogatási kérelmével. Itt a fejlődés útja csak az lehet, hogy az állami költségvetés, a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a különböző alapítványok a valóban országos és nemzetközi jelentőségű rendezvények, nevesítsük: fesztiválok, versenyek, összejövetelek számára évekre tervezhető, esetleg az inflációval módosított biztos támogatást tervezzenek, mely nem épül be a teljes támogatási rendszer költségvetésébe, egyszerűbben szólva, legyen külön kezelve, míg az eseti, úgy is mondhatnám, ad hoc projektek szervezői pályázhassanak a korábbi, e célokra fenntartott anyagi eszközökre.

A fentiek jobb megértését szolgálja a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége működési feltételeinek rövid ismertetése.

A szövetség létszáma megközelítően 125 ezer éneklő ember, a gyermekektől az idős korosztályig. Ez 2300 kórust jelent. A KÓTA titkársága Budapesten, a régi Vigadó épületéhez hozzáépített új szárnyban található. A helyet kedvezményesen, évi 900 ezer forintért béreljük. Ehhez további működési kiadások társulnak. A titkárságon 4 főfoglalkozású munkatárs dolgozik. A személyi költségek a járulékokkal együtt, éves viszonylatban 6 millió forintot tesznek ki. (Az elnök, valamint a bizottsági elnökök és tagok társadalmi munkát végeznek.) A tagdíjból származó bevételünk mindösszesen valamivel kevesebb mint másfél millió forint.

A fent jelzett kiadások, az úgynevezett működési kiadások nem foglalják magukban a szövetség által rendezett nagy országos énekkari találkozók, fesztiválok, versenyek, minősítések kiadásait. Ez például az elmúlt esztendőben közel 15 millió forintot tett ki. Világosan látható az ellentmondás, a másfél milliót jelentő tagdíj és a többi összeg között. Ezekre az alábbi forrásokból tudtuk, tudjuk biztosítani a fedezetet:

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ebben az esztendőben (2001) a szövetség működését 10,8 millió forinttal támogatta.

Az Országgyűléstől a civil szervezetek támogatási keretéből idén 800 ezer forintot kaptunk.

A minisztérium a működési támogatáson kívül rendezvényeink megvalósítását is segíti, különböző pályázatok állnak rendelkezésünkre. Közülük a legnagyobb a Nemzeti Kulturális Alapprogram.

Összegezve: szövetségünknek a tagdíjakon felül kb. 20 millió forint jut a fenti forrásokból. Ránk is vonatkozik a témakör elején jelzett gond, hogy ezeket az összegeket minden esztendőben újra meg újra meg kell kérni, e kérelmek eredményessége pedig teljesen bizonytalan.

Működésünk anyagi feltételeinek előteremtése tehát komoly gond és feladat, emlegetjük is a híres olasz hadvezér, Montecuccoli mondását: „a háború megnyeréséhez csak három dologra van szükség: pénzre, pénzre és pénzre”.

Ebben a napi háborúban van még egy lehetőség, a szponzorok segítségével. Legnagyobb örömünkre az utóbbi évek során a multinacionális cégek lassan kezdik felismerni a kultúrában rejlő lehetőségeket, s támogatják a kultúrát, és benne a zenét is. Meg kell jegyezni, hogy e támogatások alanya csakis olyan zenei esemény vagy testület, mely az elmúlt évek során tevékenységével, színvonalával, sikerességével már bizonyított.

A magyar kórusmozgalom nemzetközi kapcsolatrendszere

E körben az első igazi sikert az 1988-ban Pécsen megrendezett Europa Cantat Fesztivál jelentette. (Az Europa Cantat pontos elnevezése: European Federation of Young Choirs – EFYC – ám rövidebb elnevezést használja, olyan ez, mint a mi viszonylatunkban a KÓTA.)

Az idesereglett majdnem 3000 külföldi és hazai dalos, a szakemberek s nem utolsósorban a kórusélet reprezentánsai máig tartóan fejezték ki elismerésüket. Ne felejtjük el, 1988-at írtunk! És azt se felejtjük el, hogy kórusaink 1960-tól a nemzetközi versenyekről sorra-rendre az elnyert díjak sokaságát hozták haza. (E téma részletes feldolgozása még várat magára.) Ezek az eredmények tették lehetővé, hogy az akkori szocialista országok közül Magyarországon rendezhette meg az Európában mindmáig legrangosabbnak tartott találkozókat közül sorban a nyolcadikat.

Az is tény, mely ehhez kapcsolódik, hogy Magyarország volt az első, mely

1968-tól szorosabb kapcsolatot mert kiépíteni az Europa Cantat szervezettel. (Lásd Veszprémi Éneklő Hetek.) A szervezet elnökségében hosszú éveken keresztül vett részt (a sajnos időközben elhunyt) Maklári József kollégánk. Ezek az előzmények (és még sok minden egyéb, a jelen tanulmány szűk kereteiben nem szereplők) képezték a rendszerváltozás utáni nemzetközi kapcsolatrendszerünk kiépülésének biztos alapjait.

1991-ben az EC veronai közgyűlése a leköszönő Maklári József helyett személyemben új elnökségi tagot választott, melyet azóta az egymást követő négy választás megújított.

1992-ben a másik nagy európai kórus szövetség, az AGECE is felvette sorába hazánkat, majd 1995-ben alelnökévé választott, melyet három alkalommal újított meg. (Az AGECE, teljes nevén Arbeitsgemeinschaft Europäischer Chorverbände az Europa Cantat mellett a másik legjelentősebb európai kórus szövetség.)

Szövetségünk e nemzetközi szervezetekben végzett munkája során offenzív stratégiát választott, Magyarország az általa javasolt – s örömmel mondhatjuk, valahány sikeres – projekteken keresztül bizonyítja kórusmozgalmának töretlen erejét és innovatív képességét.

Néhány a legjelentősebbek közül:

1994-ben kezdeményezésünkre Visegrádon megalakult az Európai Ifjúsági Zenei Parlament. Az elfogadott memorandumból – melyet a testület Európa 27 kórus szervezetéhez és az Európa Tanács Kulturális Bizottságához juttatott el, idézek:

„...a jelenlévők egyhangúlag fontosnak tartják, hogy az ének-zene helyzete számottevően javuljon az iskolákban. Bár a különböző országokban eltérő az ének-zene oktatásának struktúrája, a jelenlévők véleménye szerint – és az ENSZ 1989-es gyermekjogi egyezménye szellemében – a diákoknak alanyi jogként kívánatos rögzíteni a zenével mint a nemzeti és világkultúra integráns részével való megismerkedésük iskolai keretek közötti lehetőségét. ....A jelenlévők sajnálatosnak ítélik, hogy Európa országaiban az oktatás mindenütt súlyosbodó problémáit az esztétikai tárgyak rovására kívánják megoldani, figyelmen kívül hagyva a zene ...pótolhatatlan jelentőségét ...”

– 1996-ban Kaposvárott került megrendezésre a I. Europa Cantat Junior, és annak ellenére, hogy déli szomszédainknál háborús körülmények uralkodtak, 1200 nyolc és tizenkilenc év közötti fiatal gyűlt össze, adott magas színvonalú hangversenyt, s töltött el együtt felejthetetlen napokat. Szakmai és

kórustársadalmi sikerét pedig bizonyítja, hogy e rendezvény háromévenként otthonra lel Európa különböző országaiban, ahol ateliervezetőkként a magyar karvezetők rendszeresen megjelennek.

1997-ben Pilisszentkereszten került sor a II. Európai Ifjúsági Zenei Parlamentre.

A 2001. évben, elsőként Európában, Budapest rendezhette meg az Ifjú Karvezetők Nemzetközi Versenyét. Jellemző sikerére, hogy a jelentkezők nagy létszáma miatt előválogatást kellett a rendezőbizottságnak – élén Kollár Éva professzor asszonnyal – tartani. Ez az esemény is hatalmas sikert jelentett hazánknak, melynek következményeként immár évenként kerül sor e versenyre.

– Közben két ízben is voltunk gazdái az ún. Eurochornak, előbb Esztergomban, ahol ateliert vezetett magyar részről Tillay Aurél, majd Budapesten, ahol e nemzetközi kórust Kollár Éva, illetve Párkai István irányította.

E rendezvények sikerén túl, vagy inkább azzal együtt a legfőbb eredmény mégis az volt és maradt, hogy a magyar kórusmozgalom egy asztalhoz tudta ültetni az Europa Cantatot és az AGEC-et, melyek azóta rendszeresen közös projekteket valósítanak meg.

Megszűnt a külön-, sokszor szembenállás, s maradt a legfontosabb: a ZENE!

Ez talán az elmúlt évek magyar kórusdiplomáciájának legnagyobb sikere!

Olyan nyilatkozatok születtek és kerültek jelentős fórumokhoz továbbításra, mint az AGEC elnöksége által Magyarországon kidolgozott, majd 2000 májusában nagyválasztmánya által elfogadott ún. varsói nyilatkozat. Idézek belőle: „...az alábbi felhívással fordulunk

– Európa kormányaihoz: az iskolákban és zeneiskolákban a zeneoktatásra, karénekre fordított időt tovább ne csökkentsék, hanem a gyermekek személyiségének fejlődése, valamint a zenetanárok oktatási lehetőségeinek érdekében bővítsék...

– a politikához és a gazdasághoz: a kórusművészetet a fenntartás és továbbfejlesztés érdekében fokozott anyagi és erkölcsi támogatásban részesítse, mert az emberi arculatú Európa igényli az éneklő embert.

Nem kevésbé jelentős az Első Kórusolimpián (2000. július) elfogadott és többek között az Európai Zenei Tanácshoz és az UNESCO-hoz eljuttatott határozat a kóruszenéről. Idézek belőle:

„...meggyőződésünk szerint a művészet – közte a kóruszene és kórusnevelés – kivételesen alkalmas arra, hogy a modern kommunikációt a megbecsülés és megértés emberi hangjával s nem utolsósorban lélekkel töltsen meg...

...a kóruszene a sporttal együtt a globális társadalom egyik legfontosabb és legcsodálatosabb része.

A kóruséneklés kiváló kapcsolatot biztosít gyermekek és felnőttek között, és biztos háttere a megértésnek, a toleranciának.

Énekelni egy kórusban megköveteli egymás megértését és a kölcsönös együttműködést...”

Megjegyezni kívánom, hogy Linzben a magyar kórusművészet hatalmas sikert ért el, mivel a nemzetek vetélkedésében toronymagasan végzett az első helyen.

Tudom, ez a dolgozat adós marad kórusmozgalmunk, kórusaink nemzetközi eredményeinek elemző felsorolásával, de azt – mint korábban jeleztem – terjedelme nem tette lehetővé.

Összegzés

A kóruséneklés az egyik legalapvetőbb és legtermészetesebb emberi megnyilvánulás, mert korától függetlenül a benne tevékenykedő önmagát is megvalósíthatja! Ebben a szocio-kulturális közösségben teljesedhetik ki érzékenysége az emberi kapcsolatok megeremtésében, készítetve önmagát, annak tagjaként, a valóban hasznos, személyén túl a társadalom céljait is szolgáló, értékes tevékenységre.

Amikor a megtisztelő felkérést megkaptam e dolgozat elkészítésére, kérdésként vetődött fel bennem, lehet-e és egyáltalán van-e értelme a XXI. század elején foglalkozni egy olyan, a társadalom jó része által marginálisnak vélt területtel, mint a karéneklés?! Lehet-e mozgalmáról úgy elmélkedni, hogy a leírtak a ma és a jövő mindennapjainak gyakorlatában is hasznosíthatók legyenek?

Ám mivel meggyőződéses optimista vagyok, arra a konklúzióra jutottam, hogy igen! Nemcsak lehet, de kell is!

S ha Ön, Kedves Olvasóm, megtisztelt azzal, hogy elolvasta a nem a teljesség igényével készült írást, akkor reményem szerint a „virágos rét” e gyönyörűségét talán jobban megismerte, és ha e pazar réten sétál, a pompázó, de gondoskodásra számot tartó növényt jelenében és jövőjében is ápolni fogja, mert az mindannyiunké!

A hangszeres komolyzenei együttesek helyzete az ezredfordulón

Móttó: „...De szabadok vagyunk!”

(Petőfi: A farkasok dala)

Bevezetés

Fenti idézet (feltételezve a megelőző sorok ismeretét) nagyjából tükrözi az utóbbi tíz évben létrejött, illetve az elmúlt évtizedben helyi, szakmai és közművelődési pozícióit megtartott, netán megerősített amatőr hangszeres együttesek helyzetét. Nem gondolhatjuk persze, hogy az 1847-ben, fontos társadalmi változások előtt írott vers analógiája kizárólag a zenét kedvtelésből művelő, nem vokális együttesek esetében érvényes; úgy tűnik azonban, ezek a szerveződések az átlagnál jobban megsínylették az újabb átmeneti korszak megpróbáltatásait.

A zeneművészethez ugyanis nemcsak speciális, sok éven át tartó tanulás, rendszeres „karbantartás”, valamint különféle drága hangszerek beszerzése szükséges. Bármely mű bármilyen színvonalú előadásához nélkülözhetetlen a magas fokú szervezettség, az egyre inkább megfizethetetlen kották vásárlása, illetve a megfelelő akusztikájú helyszínek kiválasztása is. Ezért voltak a muzikusok mindig kiszolgáltatott, ennél fogva erősen alávetett helyzetben. Ezért kellett kötődniük a zenetörténet legnagyobb és kevésbé nagy mestereinek valamilyen hatalomhoz, gyakran megalázó kompromisszumokat kötve állami vagy privát szponzoraikkal – és ezért nem tudtak és tudnak ellenállni a különféle kísértéseknek. Aki pedig ezt tette – akár erős szabadságvágyából, akár sorsából következően, mint Mozart – meglehetősen mostoha sorsra jutott, mely aztán egyre újabb válaszutak elé állította.

A függetlenség létrejötte tehát csak lehetőség. Az amatőrzenei együttesek számára pedig az önállóság öröme a mély vízbe dobás érzetének nem túl örömteli reakcióit is kiváltotta. A fokozatosan megszűnő vagy drasztikusan csökkenő központi támogatás persze egyaránt előhozta az emberekből a szorongást és a pánikot, valamint az eddig megbúvó életösszönt is (lásd a két tejfölbe esett béka meséjét...). Az ilyesfajta természetes kiválasztódás viszont

nem lehet célja semmiféle kultúrpolitikának; nem biztos tudniillik, hogy akik megteremtik maguknak a feltételeket, egyben a legmagasabb művészi színvonalon is állnak. Mint a későbbiekben erre utalok is, a meglévő, egyes területeken igen hasznosan működő szövetségek szakmailag rengeteget segíthetnek, egyet azonban nem tudnak: elegendő pénzt adni.

Az általános szakmai vélemény szerint ezért a közművelődésért felelős szervek legfontosabb feladata az értékteremtő közösségek életben tartása lenne – mégpedig nem mesterséges táplálással (például hűségesküért tett jutalomosztással), hanem a klasszikus „halászni tanítás” útján. Ez jelen esetben elsőként az együttesek létének, tevékenységének országos szintű felmérését jelentené, amit a legszükségesebb szakmai, anyagi és adminisztratív „segélycsomagok” összeállítása követhetne. Más intézkedést kíván ugyanis egy viszonylag jó kapcsolati, szervezeti és művészi háttérrel rendelkező, ám anyagi szempontból vészhelyzetben lévő fúvószenekar, mint egy elismeréséért, egzisztenciájáért is küzdeni kénytelen, lelkes helybéliekből álló kamaraegyüttes, melyet csak vezetője fanatizmusa (esetleg pénze) tart életben.

Általánosan jellemző viszont a különböző hazai és nemzetközi pályázatok, a kapcsolatteremtésre és szereplési alkalmak létrehozására hivatott szervezetek (úgynevezett „utánajárást igénylő dolgok”) ismerete terén tapasztalható nagyfokú tájékozatlanság. Az ez irányú teljes apátia sok esetben mindössze az újtól, a nehezen érthetőtől való félelemből fakad; így feltétlenül szükséges lenne valamiféle, akár Doktor Agy-szerű népszerűsítő, magyarázó kampány beindítása. Hiszen ahogy múlnak az évek, egyre inkább ezek a lehetőségek maradnak meg egyetlen pénzszerzési forrásként, s ha a versenyen valaki el sem indul, egyetlen lehetősége ismét csak a Nagy Központi Szeretett Segítő utáni vágyakozás marad.

Megalvadt és megszilárdul(gat)ó struktúrák – régi és új szerveződési rétegek

Előljáróban le kell szögezni, hogy a dolgozat címében említett kategóriába tartozó csoportok, az úgynevezett hangszeres komolyzenei együttesek semmiféle konkrét, általánosan összefogó szervezeti egységbe nem sorolhatók. A meghatározás csupán jobb elnevezés híján alkalmazható; igazából a „kórusok és egyebek” felosztású amatőr komolyzenei világ (lásd még az angol fociban használatos Rest of the World megjelölést...) másik fele tartozik ebbe a halmazba. A kórusmozgalom, mint maga a szó is mutatja, ugyanis hagyo-

mányosan nagy hatásfokkal működő, szinte tudatosan szerveződő csoportok egysége; a kórusélet pedig egymásra figyelő, egymást segítő (vagy irigylő) énekkarokból álló, önmagában is létezni tudó, élő szervezet – mely, mindebből fakadóan néha kicsit túlságosan is befelé tekint.

A hangszeresek, már sokrétűségük okán is, vagy speciális, egyes hangszer-csoportokat összegyűjtő együtteseket hoznak létre (fúvós-, vonós-, ütőegyüttes), vagy a komolyzenében nagy erővel bíró tradicionális formációkba tömörülnek (vonósnégyes, fúvósötös); illetve a „csúcsra törnek”: a (tévesen) klasszikusnak nevezett zene legtöbb hangszerét magába foglaló szimfonikus zenekart választják. Utóbbi persze a mi esetünkben vagy zenét tanulókból álló ifjúsági, vagy zenét oktatókból álló, státusát tekintve profi-amatőrnek (félhivatásosnak) nevezhető társulatot jelent.

Mindezek közül messze legjobban szervezett a fúvószenekari mozgalom – a kifejezést az érintettek is gyakran használják. Tevékenységük többirányú; s bár – talán a katonasághoz is kapcsolódó funkciójuk miatt – néhányuk csoporttudatára erősen hat a hierarchikus rangsorállítás gondolkodásmódja („az én műfajom/produkcióm/együttesem eleve jobb, mint a tied”), szolidaritásuk, összetartásuk legendás. Elmondható ez némileg, bár inkább kollegiális szinten, a különlegesnek számító kisebb fúvós- vagy ütőegyüttesekről is; ők azonban nem hoznak létre önálló szervezeteket, egymás iránti empátiájuk inkább a kezdetektől (már a zeneiskolákban is) meglévő, rezesekre és ütőökre jellemző „haveri alapú” pozitív összetartozás érzésen alapszik.

Ám ha lenne szerveződési készséget mutató skála, annak mutatója ezután nagyot zuhanna. Szimfonikus, vonós- vagy kamarazenekarok még laza kapcsolatot sem igen tartanak egymással (vagy ha tartanak, ez különleges, gyakran a zenén kívül álló okok miatt történik). A náluk is kisebb zenei csoportok pedig már csak önálló sejtekként léteznek, egy részük küzdve a szereplési lehetőségért és a minimális anyagi támogatásért – többségük azonban szinte meg sem mutatkozva a nyilvánosság előtt, gyakorlatilag megszűnve ezzel a közművelődés számára.

Ugyanígyen tendencia mutatható ki a fesztiválok, versenyek szervezése terén. Az eleve egységesebb zenei csoportok szívesebben találkoznak, versengenek egymással. Az utóbbi évek változásai e hajlandóságokat nem erősítették és nem gyöngítették, csupán anyagi határt szabtak (negatív értelemben) a találkozók sűrűségének; pozitív hatással voltak viszont a megvalósítási szándék tekintetében (magyarán: legalább központilag nem akadályozták és nem ellenőrizték annyira – általában – a különféle seregszemléket).

Újult erőre kapott viszont az eredetileg szolgáltatásra hivatott cégek anya-

gi korlátozó tevékenysége. Az elmúlt évtized legnagyobb problémáját okozza a megfizethetetlen kották beszerzése, illetve az e helyzetből kialakuló rabló-pandúr játék az illegális fénymásoló brigádok és az őket üldöző kiadók között. A helyzet sürgős, gyors – és ezúttal központi – megoldásért kiált; csakúgy, mint a szerzői jogok kérdése. Ez az ügy ugyanis, ha nem rendeződik hamarosan mindkét fél számára megnyugtatóan, nemcsak a ma élő vagy a XX. században alkotó zeneszerzőket hozza hátrányos helyzetbe (eredetileg őket, illetve családtagjaikat, leszármazottaikat segítő szándékból), hanem a velük megismerkedni vágyó közönséget is.

1. Országos viszonylat

Országos szinten az elmúlt tíz évben a szerveződések strukturálisan – legalábbis látszólag – nem éltek át nagy változást. Ez nem is volt várható, mivel az ország közigazgatási alapegységei sem módosultak lényegesen. Annál jelentősebb azonban a különféle szövetségek, szervezetek hatósági jellegének csökkenése. Általánosságban megfigyelhető még a központ–tagság kapcsolat lazulása; utóbbiak elszakadás–visszatérés típusú mozgása.

A teljesség igénye nélkül jelenítsük most meg néhány sorban egy-egy átfogó jellegű munkát végző szervezet működésének főbb vonásait – előtérbe helyezve az általuk összefogott területek fontosságát, tevékenységük hagyományait, illetve hatásukat a vizsgált művészeti ágra.

A KÓTA (Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége) tagságát túlnyomórészt kórusok és népzenei együttesek alkotják. Munkatársai felbecsülhetetlen értékű, heroikus munkát végeznek, az egyesülethez csatlakozott hangszeres együttesek azonban nem igazán vesznek részt a munkában, regisztrációjuk inkább formális, tagságukat gyakran meg sem újítják. A KÓTA neve a köztudatban is a kórusmozgalomhoz kapcsolódik, rendezvényeik, kiadványaik, mindennemű tevékenységük javarészt ide kapcsolható – igaz, e területen pótolhatatlanok. Létszámuk, anyagi megbecsülésük nem is lenne elegendő – a kórusok munkájának koordinálása mellett – a teljes magyar zenekari élet felügyeletére. Tekintettel a magyarországi énekkarok számának öröndetes növekedésére, a gyakorlat amúgy is azt mutatja, hogy a hazai kórusmozgalom összefogására mindenképp külön szervezet szükséges.

A Magyar Fúvószenei Szövetség (Mafusz) küldetése szerint a magyar amatőr fúvószenei élet szakmai és erkölcsi támogatója. Éves közgyűlésein, szakmai tekintélyénél fogva, a fúvószenekari mozgalom tevékenységének

általános értékelését is elvégzi. A szövetség minden évben átlagosan 15-20 zenekar részére rendez minősítő fesztiválokat, a hagyományosan Siklós városában lebonyolított évenkénti versenyét a szakma kiemelten kezeli. Fúvós karnagy képzései és továbbképzései hozzájárulnak a hazai szakembergárda magas szakmai színvonalának megtartásához, erősítéséhez. A Mafuszhoz tartozó fúvószenekek többsége szoros szálakkal kötődik a közművelődési intézményekhez: a helyi művelődési ház, iskola és a város fúvószeneke adott esetben kölcsönösen előnyös, próbaterem–koncertszolgáltatási szerződés keretében működhet együtt. A Magyar Fúvószenei Szövetség zenekarai Európa számos országának hasonló együtteseivel tartanak rendszeres kapcsolatot. (Külön szekcióját képezi a szövetségnek a majorettek csoportja, akik a fúvószenekek „uszályaiban” önálló tevékenységet végeznek.)

A Magyar Zeneiskolák és Művészeti Iskolák Szövetsége (MZMISZ), bár profilja szerint az oktatás területén tevékenykedik, szerepe – a hangszeres amatőrzevész-képzés legfontosabb bázisát adó intézmények összefogásával – a művészeti ágban nélkülözhetetlen. Mint munkatársai teljes joggal hangsúlyozzák: az oktatási eredmények mindenképpen a kultúra területén jelennek meg; az előadóművészt és az őt hallgató közönséget ugyanis egyaránt a zeneiskolák és az iskolai énektanárok nevelik. A magyarországi zeneiskolák emellett kultúrafenntartó szerepet is vállalnak egyes hangszeres együttesek létrehozásával, működésük biztosításával, esetenként még szponzorálásukkal is. Jelentőségük Budapesten szinte „életbevágó”, tudniillik gyakorlatilag ezek az intézmények tartják fenn az amatőr hangszeres együttesek legjavát. Több más városban pedig támogatják, esetenként kiegészítik, helyettesítik az igen eltérő szakmai, anyagi és szervezésbeli színvonalon álló helyi kulturális politika tevékenységét. A speciális művészeti iskolák létrejötte ezt a tendenciát tovább erősítette: sok helyütt egyértelműen az ilyen intézmények vették át az adott területek szakmai ellenőrzését. A lokális közművelődésben és közoktatásban sokszor amúgy is szinte ugyanaz a gárda dolgozik...

A Magyar Művelődési Intézet (MMI) Vizuális és Előadóművészeti Főosztálya jelenleg erősen behatárolt kapacitással – egyetlen, részfoglalkoztatottságú szakreferens munkájának egyik területeként – foglalkozik a hangszeres amatőrzezéssel. Ebből következően az intézet csak a művészeti ág legszükségesebb, „tűzoltási” feladatait tudja ellátni (kapcsolattartás, együttműködés a megyei művelődési központokkal és az országos szervezetekkel, évenkénti egy-egy akkreditált továbbképzés beindítása és fenntartása; szakmai és adminisztrációs tanácsadás különféle együtteseknek; rendezvények látogatása, értékelése, illetve szervezése; beszámolók, tanulmányok készítése stb. (s ezt is

csak nehézségek árán). Amennyiben a terveknek megfelelően az MMI anyagi lehetőségei bővülnének, eszközellátottsága révén képes lenne a rendszeres, elektronikus kommunikációra az ország minden közművelődési intézményével és előadó-együttesével, apparátusának növekedése pedig lehetővé tenné a komolyzenei terület legalább két munkatárs általi felügyeletét (kórus, illetve hangszeres zene), az intézet jelentősen növelni tudná a hangszeres csoportok tevékenységének összefogására irányuló munkájának mennyiségét. Ez nemcsak a különféle rendezvények patronálását és irányítását, hanem egyfajta szakmai „segélyhálózat” létrehozását is jelentené.

A felsorolt lehetőségekre és problémákra élő példa volt a 2000/2001-es millenniumi évadban megrendezett „Kultúrával a Nyugat kapujában” elnevezésű fesztivál országos komolyzenei (azon belül hangszeres) szakági bemutatója, melynek megszervezését és lebonyolítását az MMI vállalta. A rendezvény ugyanis egyrészt szinte soha nem tapasztalt aktivitásra készítette az ország különféle együtteseit, másrészt – ebből következőleg – felszínre hozta a terület összes jellemző szakmai és szervezési anomáliáját, az utaztatás–elszállás–étkeztetés napi teendőitől kezdve az előadótermek és -terek, a közönségszervezés vagy a minősítés kérdéséig (nem beszélve a hihetetlen számú, egyénileg és csoportként egyaránt megnyilvánuló résztvevő összes lelki gondjáról...). Amennyiben tehát ez a rendezvény – akár más néven, más célt szolgálva – néhány éven belül megismétlődik, netán rendszeressé válik, a fenti problémák előzetes kezelése mindenképpen szükséges. Felmerülhet olyan, hangszercsoportok és műfajok szerinti válogatók megrendezésének koncepciója is, amely a létező együttesek mindegyikét érintené, ám az országos bemutatóra csak a legjobbakat irányítaná. Fúvószenekarok, zeneiskolás hangszeres és énekes szólisták, kamaracsoportok esetében ez könnyen megoldható valamelyik hagyományos verseny ilyen tárgyú átminősítésével, de a zenekaroknál szükségessé tenné a néhány éve még sikeres és hasznos, mára viszont anyagiak hiányában „elhunytt” veszprémi kamarazenekari és szolnoki szimfonikus zenekari fesztivál újjáélesztését. Ehhez, felméréseim szerint, „mindössze” a pénz és az összefogott, megbecsült szervezőapparátus hiányzik.

2. Megyei és regionális szint

Kettő közül az utóbbiról csak elvétve beszélhetünk, azon egyszerű oknál fogva, hogy a kistérségi régiók léte (beleértve az országhatárokat is átlépő szerveződések) még nem vált általánosan elfogadottá az emberek gondol-

kodásában. Természetesen egyes városok, sőt megyék rendszeres kapcsolatban állnak mind testvértelepüléseikkel, mind szomszédaikkal; akár más országbeli magyarok vagy nemzetiségi területekkel is. A megyéket és országokat egyesítő szervezett, közös megmozdulások azonban inkább a következő, remélhetőleg nyugalmas és művészetcentrikus évtizedek során létrejövő „régiónótát” kialakulása után várhatók – addig meg kell elégednünk olyan gesztusokkal, mint például a „határokon innen és túl” szövegű, enyhén népmeseízü fordulatok gyakori felemlegetése megnyitóbeszédnek során (mely inkább a „régiónótát” megnyilvánulása). De egyes megyei és városi szervezők lelkesedésének, művészetorientáltságának és üdítő politikamentességének köszönhetően remélhetőleg már a közeli években részt vehetünk néhány regionális hangszeres-komolyzenei fesztiválon.

Más a helyzet a megyéknél, ahol a legtöbb helyen nagy tapasztalattal rendelkező, lelkes kollégák segítik a sokszor elég nehéz helyzetben lévő együtteseket. A csoportok vezetői talán még az eddigieknél is több bizalommal fordulhatnak a közművelődési szakemberek felé, akik természetesen alulfizetettek és agyondolgozottak, intézményeik létszámbírányal küszködnek és állandóan átszerveződnek. Sajnos, gyakran előfordul, hogy jó szándékú, segítőkész felhívásaikra, meghirdetett előadásaikra méltatlanul kevesen mennek el, megfosztva magukat és együttesüket sok fontos információtól.

A közművelődésben dolgozók ügyszeretetére, széles körű tájékozottságára jó példa, hogy a jelen tanulmány összeállításához kért felhívásomra sokan közülük igen rövid határidőn belül nagy terjedelmű, lényegre törő leírásokat készítettek az általuk felügyelt területről, mely többségükönél természetesen nem csak ezt az egyetlen tevékenységi kört jelenti. E-mailben elküldött körlevelemre néhány művelődésház-vezető, illetve zeneiskolai igazgató is válaszolt, szintén értékes tájékoztatást adva intézménye, térsége és megyéje helyzetéről. E visszajelzések, valamint eddigi tapasztalataim alapján (melyeket a közművelődés mellett a köz- és felsőoktatásban, valamint az ifjúsági koncerteken szereztem) meglehetősen egységes kép rajzolódott ki az ország legfontosabb közigazgatási egységeiben létező amatőr hangszeres együttesek általános helyzetéről.

Eszerint a legfőbb problémát a támogatások esetlegessége okozza, beleértve a fenntartók egyre szűkülő anyagi lehetőségeit, a szponzorálási kedv bizonytalanságát, a különféle tiszteletdíjak, elismerések gyakran a tíz évvel ezelőtti árszínvonalra jellemző összegeit. A társadalmi eseményekre, fesztiválokra, rendezvénysorozatokra kiírt pályázatok néhány megyében viszonylag hamar eljutnak az érintettekhez – ezekre a térségekre amúgy is jellemző

a fejlettebbnek mondható közművelődési hálózat, az elektronikus adattárolás és kommunikáció. Más helyeken a bonyolult pályázati adminisztráció és a vele járó megnövekedett munkamennyiség már eleve visszariasztja az együttesvezetőket (lásd e témáról a dolgozat bevezetőjében írottakat).

Általános gond a szimfonikus és vonószenekezők „gazdáltnasága”, az ebből fakadó kevesebb koncertlehetőség/-lehetetlenség, időnként pedig a lassú leépülés, megszűnés. Bár a legtöbb ilyen együttes hivatásos zenetanárokból áll (vagy legalábbis ők alkotják a csoport gerincét), tevékenységük szinte kizárólag a közművelődés javát szolgálja. Munkájukért díjazásban jórészt egyáltalán nem részesülnek, sőt, inkább ők „fizetnek rá” a sok próbával és utazással járó hangversenykörutakra; viszont általuk jut el a szimfonikus és kamarazene olyan hallgatókhoz, akik talán soha nem részesülnének effajta élményben.

A regisztráció s a minősítés kérdése – ugyanezen okokból – szintén a fenti együtteseknél jelent nagyobb problémát. Többször elhangzott már különféle előadásokon, legutóbb pedig írásos beadványokban is napirendre került valamiféle átfogó minősítési rendszer újbóli bevezetésének igénye. Ez kiindulhatna a kórusok és a fúvószenekezők sikeresen működő, regisztrációs célokat is szolgáló hangversenysorozatainak kiterjesztéséből, de szóba jöhet néhány más megoldás is (többfordulós, központilag behatárolt, teljes repertoárt átfogó „bemutakozások”, pontrendszer stb.). Mindenesetre lényeges lenne a reménybeli országos felmérés kérdőívén ilyen tárgyú kérdéseket is szerepeltetni, nemcsak közvélemény-kutatási szempontból, hanem a lehető legcélszerűbb megoldás megtalálása érdekében is. A központi regisztráció megszervezése bármely országos szervezet, néhány megyei kolléga véleménye szerint a Magyar Művelődési Intézet dolga is lehetne – az ilyen feladattal esetlegesen megbízott intézmény munkatársainak azonban mindenekelőtt komoly apparátusra és kommunikációs hálózatra, nem utolsósorban pedig a feladathoz méltó erkölcsi és anyagi fedezetre lenne feltétlenül szükségük.

3. „Egyéni szoc.problémák”

A kissé ironikus cím természetesen az egyes hangszeres együttesek olyan gondjaira akar rávilágítani, melyek gyakoriságuk révén általános érvényre emelkedhetnek. Az egykor népszerű „nem nyitok vitát” típusú elintézés-módra való hivatkozás itt inkább azt jelzi, hogyan nem szabad hozzáállni a kisebb amatőr-művészeti csoportok sokszor létbizonytalanságot okozó/hordozó problémáikhoz.

Ezek az együttesek ugyanis kizárólag akkor tudnak (és akkor hajlandók)

távlati elképzelésekkel – például szervezett kommunikációval, regionális vagy európai léptékű pályázatokkal – foglalkozni, ha saját, mindennapi küzdelmeiket legalább a túlélés reményében megvívhatják. Az előremenekülés terápiája is csak abban az esetben lehet hatásos, ha van honnan előremenekülni; s mivel a „hajamnál fogva húzom ki magam” története csak a mesékben válik be, a közművelődést összefogó szervezetek alapvető céljaként a még egzisztáló kamaracsoportok, zenekarok alapvető működési funkcióinak biztosítását nevezhetjük meg.

A megkérdozett kulturális intézmények, illetve a hozzájuk kapcsolódó hangszeres csoportok legégetőbb problémái – gondolom – közhelyként hatnak, minden illetékes számára világosak. Néhány sorban most mégis megpróbálom összefoglalni azokat az információkat, melyek a rögtönzött közvélemény-kutatás felhívására választ adók visszajelzéséből legfontosabbnak tűntek: egyrészt mint halaszthatatlan, szinte azonnali megoldást igénylő feladatok, másrészt pedig mint új megközelítési módok régi bajok orvoslására.

Első esetben tulajdonképpen a már többször leírt, sürgős, „infúziós” beavatkozásokat említhetem, melyek elsősorban a működéshez szükséges évenkénti, minimális pénzbeli juttatást jelentik (akár közvetlen, akár megyei vagy országos szervezetek által történő lebonyolításban); valamint – érdekes módon – az együtteseket irányító, szinte értük élő szakemberek nem is igazán anyagi, hanem erkölcsi megbecsülését célzó intézkedéseket. Ez a fajta visszajelzés egyébként az egész közművelődési hálózatban nagy jelentőséggel bírna, szinte erőt adva az ott tevékenykedőknek a további, gyakran megszállottságot igénylő munkához.

A másik gondolatkörbe tartozó reagálások alapján viszont újfajta kitörési stratégiák kezdenek körvonalazódni. Ebből legfontosabb a régiók szintjén is túllépő, európai vagy kontinensek közötti amatőrzenei együttműködés igénye, mely a zene mindenki által érthető jelzésrendszerét, politika- és előítélet-mentes világát használná föl mind a magyar zenei együttesek elszigeteltségből való kilépésére, mind (tulajdonképpen ebből fakadóan) a szponzorálási gondok megoldására. Ilyen nagyszabású tervek csak egységes szervezéssel és állami támogatással válhatnak valóra; ám az ötlet – melyet, részleteiben, többen is felvetettek – vélhetőleg elnyerné számos nemzetközi szervezet tetszését.

Hasonló, bár inkább országos keretek között megvalósítható elképzelés olyan egységes kotta- és hangszerkölcsonzési „bank” létrehozása (előbbi akár az interneten keresztül – természetesen az összes jogi probléma tisztázása után), mely a zenei együttesek legégetőbb gondjait, az említett „nélkülözhe-

tetlen segédeszközök” állandó hiányát volna hivatott megoldani. Jelenleg ugyanis mind a kotta, mind a hangszer egyszerűen megfizethetetlen.

Újabb tevékenységi körként, egyszersmind feladatként lépett be a zenekarok, de még a legkisebb létszámú együttesek életébe is az önálló hanghordozók, illetve egyéb népszerűsítő kiadványok készítése. Propagandaanyagok nélkül ugyanis napjainkban már kevés esélye marad bármely zenei vagy egyéb szerveződésnek arra, hogy valamelyest is megismertesse magát a legszűkebb környezetén kívül lakó érdeklődőkkel – ez pedig egyenes út a „süllyesztő” felé. A lemezek és kiadványok előállítási költségeit persze olyan cégnek kellene megelőlegeznie, amely legalább valamilyen reményt lát a befektetett pénz későbbi megtérülésére.

A legfontosabb kérdéskörök összefoglalása

A tanulmány megírására való felkéréskor a szerkesztők olyan iránymutató, összegző kérdéscsoportot juttattak el hozzám (és gondolom, minden művészeti ág felkért szakértőjéhez), melyek általánosságban világítanak rá az egész magyar amatőrzenei mozgalom legfontosabb teendőire, illetve azokra a területekre, ahol a közművelődésben dolgozók és a nem hivatásos művészek tevékenysége leginkább összekapcsolható.

A kérdések közül természetesen minden szakágban más és más került előtérbe, hiszen – szerencsére – érzéseink és gondolataink nyilvánosságnak szánt, formába öntött kifejezése rengeteg módon nyilvánulhat meg, s az előadásmódok sokfélesége még ugyanabban a műfajban is számos, egymástól meglehetősen eltérő világok sokaságát hozza létre. (Külön téma lehetne az eredetileg nem a közösség művelésének szándékából alkotott, de végül mégis közkinccsé vált művek, vagy a világtól elzárt, maguknak élő művészek szerepe.)

A zene – ezen belül pedig az úgynevezett műzene, valamint ebből a megint csak támadható elnevezésű komoly, illetve klasszikus muzsika hangszeres előadói csoportjai persze nem szoríthatók bele egyetlen másodlagos (tehát a zene általános fogalmát szűkítő) kategóriába sem. Művészetük inkább az általuk előadott művek többsége szerint kategorizálható; nagyjából ez különbözteti meg a fúvóegyüttest például a big bandtől vagy a szalonzenekart a kamaraegyüttestől (figyelmen kívül hagyva most a létszámbeli és előképzettségi és a zenei ízlésvilágból eredő szempontokat).

Így meg a továbbítást megelőzően a kérdőívet igyekeztem úgy tematizálni,

hogy az ily módon keletkezett kérdéscsoportokra válaszolva az érintettek az általuk legfontosabbnak ítélt problémákról nyilatkozhassanak.

Eszerint a hangszeres zene amatőr előadóművészei tulajdonképpen három kritérium alapján határozzák meg létüket, helyzetüket – ennél fogva e három területen kapcsolódnak leginkább a hazai közművelődési élethez. Sorrend felállítása nélkül (hiszen egyetlen összetevő hiánya is az aktuális oldal problémáját teszi legfontosabbá) ezeket a területeket a következőkben határozhatjuk meg: egzisztenciális biztonság (nemcsak anyagi biztonság, hanem a helyhez, illetve intézményhez való erős kötődés); eszközellátottság (a már tárgyalt kották és hangszerek mellett az egyéb színpadi kellékek – kottapult, egyenruha stb. – megléte); végül pedig a társadalmi visszajelzések (szakmai, laikus és vezetői vélemény, koncertlátogatottság, önkormányzati, intézményi meghívások, kitüntetések stb.).

Nyilvánvaló, hogy a panaszok, segélykiáltások is legfőképpen ilyen jellegűek, de az ide összpontosított energiákat lehet leginkább felhasználni arra, hogy – az érintettekkel együttműködve, tudásukat, tapasztalatukat felhasználva – az adott problémát leggyorsabban meg tudjuk oldani. Feltétlenül tovább kellene erősíteni például az együttesek lokálpatriotizmusát, intézményi kapcsolatait (ez megnyilvánulhat a várost, intézményt szimbolizáló jelvényben vagy a helyi rendezvényeken való közreműködés hangsúlyozott elismerésében), de az önkormányzat legapróbb segítsége is (hangszerjavítások kifizetése, székek, pultok beszerzése) igen jó irányba terelheti az együttes és a helyhatóság kapcsolatait.

A felsorolt gesztusok többnyire csekély anyagi ráfordítást igényelnek, vagy egyáltalán nem is kerülnek pénzbe. Átmenetileg feledtethetik azonban a sokszor erőn felüli szervező- és művészi munkát kívánó tevékenység fáradalmait, erősíthetik az összetartozás érzését, amely nélkül nehezen képzelhető el bármiféle együttműködés.

Amíg tehát a politikai és társadalmi szervezeteknek nem áll módjukban biztosítani azt a háttérrel, amely az amatőr zeneművészeti csoportok nyugodt működéséhez szükséges, hasonló intézkedésekkel segíthetnék az együtteseket – a megoldás közös megtalálásáig.

Zárszó

Melyben tulajdonképpen egyetlen nyitva maradt – és feltehetőleg a továbbiakban is nyitva maradó – kérdés felvetése szükségeltetik.

Ez pedig az amatőrművészet fogalmának behatárolása, ami a zene esetében nem egyszerű feladat. Hiszen a szakma művelése, még viszonylag alacsony fokon is, olyan mértékű tanulást feltételez (némileg egy eddig ismeretlen betűrendszert használó, nyelvtani és mondatszerkesztési szempontból rokontalan, különleges kiejtési szabályokkal rendelkező nyelv elsajátításához fogható erőfeszítéseket igényelve), amely eleve kétségessé teszi például a prózamondás vagy a festészet esetében használható dilettantizmusfogalom analóg alkalmazását. Ily módon a zenészsakma általában azt nevezi amatőrnek, aki nem eléggé profi, vagyis előadásmódja, mértékadó vélemények szerint, kívánnivalót hagy maga után. Ugyanakkor a hivatalos álláspont szerint amatőr az, aki nem hivatásos zenész – vagyis nem vesz föl juttatást munkájáért. Mivel egyik meghatározás sem fedi teljesen a valóságot, a helyzet nagyjából a sport világához kezd hasonlítani; köztudomású, hogyan használta ki ezt a „joghézagot” néhány ország politikai vezetése az elmúlt évtizedekben, máig tartó anomáliákat okozva.

Hogy elkerüljük az ehhez hasonló állapotokat, nem ártana új alapokra helyezni a hivatásos és „hivatástalan” zenészek megítélését. A jelenlegi tendencia szerint ugyanis javadalmazás és támogatás szempontjából ugyanabba a – nem létező – kategóriába („nulla szubvenció”) tartozhat a képzett zene-tanárokból álló vonós- vagy szimfonikus zenekar, mint a tanárok tanítványaiból verbuvált, elsősorban oktatási célokat szolgáló hasonló alakulat. Vagy egy ellenkező példát hozva: több hangszeres együttes is panaszkodott arra, hogy szervezettsége, viszonylag biztos intézményi kötődése és tűrhető anyagi körülményei (valamint „mellékesen”, eredményes szakmai munkája) okán tulajdonképpen professzionális szintű előadásokat képes bemutatni; ám ha ezt hirdetni, legalizálni akarja, elesik a csak amatőröknek járó juttatásoktól.

És még sorolhatnánk, ahogy mondani szokás; a dolgozat korlátozott terjedelme azonban határt szab ennek. A probléma megoldása vagy legalábbis megvitatása ugyanakkor feltétlenül szükséges – már csak abból a szempontból is: kik azok, akiket a jövőben fokozottan támogatni és megbecsülni kívánunk, s akik munkáját minden, korszerű és kevésbé korszerű, ám hatékony eszközzel segítjük majd...

Ezt a hagyományt szeretném a magam eszközeivel is felújítani, amikor a hangszeres komolyzene pillanatnyi közművelődési helyzetét bemutatni próbáló tanulmány végén köszönetemet fejezem ki minden kollégának, aki – akár más, szintén halaszthatatlan teendője mellett – időt és energiát tudott áldozni arra, hogy munkámat a rendelkezésére álló adatok közlésével és személyes, értékes véleményével segítse.

Megyei tükör

• *Veszprém megyében* az amatőr hangszeres művészeti csoportok kevés kivétellel a művelődési intézményekhez és zeneiskolákhoz kötődnek, azok fenntartásában működnek. Ezek lehetőségeit egészítik ki a csoportok támogatását célzó alapítványok.

Szinte mindenütt építettek ki és tartanak fenn határon túli cserekapcsolatokat. Megjelennek városi, megyei, országos és nemzetközi fesztiválok, szakmai versenyeken is a csoportok, ahol elsősorban a megméretés lehetősége dominál (Auer Lipót megyei hegedűverseny – Veszprém, Nemzetközi fúvószenekari találkozó – Várpalota, Országos zeneiskolai zenekarok fesztiválja, Nemzetközi vonószenekari találkozó).

Ezer szállal kötődnek az együttesek a közművelődési intézményhálózathoz. A művelődési házak nemcsak színterei fellépéseiknek, de nagyrészt szervezői is. A bérletes hangversenysorozatok, komolyzenei hangszeres bemutatók, kiállításmegnyitók, klubok és civil szervezetek összjövetelein való közreműködési lehetőségek, a külföldi kapcsolatok éltetését segítő alkalmak és az ünnepkörökhöz kapcsolódó városi iskolai hangversenyek mind a művelődési házak aktív szerepét hangsúlyozzák.

A regisztrációra azok az átfogó rendezvénysorozatok nyújtottak remek alkalmat, melyek megkötés nélkül vártak minden jelentkezőt bemutatkozásra, így legutóbb a „Kultúrával a Nyugat kapujában” nemzeti összművészeti fesztivál. Ezenkívül 2001-ben készített intézetünk egy adatbázist és CD-t Veszprém megye kulturális értékei címmel, mely a megye amatőr és professzionális egyéni alkotóit, művészeti csoportjait hivatott bemutatni.

A támogatások a fenntartók jellemzően szűkös lehetőségei miatt külső kiegészítésekre szorulnak, melyek megléte, megszerzése bizonytalan, esetleges. Az együttesek működési feltételeit a fenntartó intézmény biztosítja, a fellépésekhez szükséges plusz költségek előteremtése viszont már gondot jelent.

Az ifjúsági amatőr kórusok iskolák berkein belül működnek, a felnőttcsoportok többnyire művelődési házak fenntartásában, illetve társasági formában.

Színvonalbeli különbségekről – mely helyzetükből adódik – az általános iskolás korosztály kórusainál beszélhetünk. Mást nyújtanak az ének-zenei iskolák: jóval magasabb színvonalat képviselnek, s egymáshoz viszonyítva – a karvezető meghatározó személyiségének köszönhetően – meglepő kiugrások, igazán kiemelkedő produkciók hallhatók. A felnőttkórusok összetételükből, a kórustagok iskolázottságából adódóan igen sokfélék. Többnyire a fenntartóval karöltve, elsősorban a karnagyk fogják össze a kórusokat szakmai és szervezési feladatokat egyaránt felvállalva.

Megmérettetési lehetőségeiket a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége – a KÓTA a megyei társrendezőkkel szervezi, felmenő rendszerben.

A gyermek- és ifjúsági csoportok éves bemutatkozása és minősítése megyénként történik; nálunk öt nagyobb város „Éneklő ifjúság” – hangversenyéhez csatlakoznak az adott környék

kisebb iskoláinak énekkarai. Ezek gyakran hagyományos helyi dalostalálkozóik keretein belül – így a Ney Dávid – Várpalota, Tavaszi ének – Veszprém, Nagy László dalostalálkozó – Ajka, VI. Pünkösdi Ének Nemzetközi Gyermekkórus Fesztivál – Balatonfüred – kerülnek megrendezésre. Éveken keresztül a Megyei Pedagógiai Intézettel közösen finanszírozta a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet az értékelő szakemberek költségeit és intézte a szervezést, a MPI azonban a továbbiakban a kórusok működését iskolán kívüli tevékenységnek minősítve úgy döntött, hogy teljes egészében átadja ezt a területet a közművelődésnek.

A karvezetők képzésével 1992–2000-ig a Megyei Pedagógiai Intézet foglalkozott igen jó színvonalon. Azóta kellő számú jelentkező hiányában nem indítottak tanfolyamot, de a későbbiekben – az igények függvényében – ismét aktuálissá válhat, akár más szerveződésben.

Veszprém megye kórusmozgalma és zenei élete országosan is magas színvonalú.

Néhány együttesnek kiemelkedő szakmai teljesítménye mellett a közművelődési tevékenysége is számottevő, ez fejeződik ki Veszprém Város Vegyeskarának 2003-ban adományozott Csokonai-díjában.

A felnőttkórusoknak szép hagyományokkal rendelkező országos és megyei fesztiválok, találkozók adnak bemutatkozási lehetőségeket. Megyénkben évente–kétévente hagyományosan megrendezik a VIVACE nemzetközi kórusfesztivált, amelynek a Városi Művelődési Központ a szervezője, míg a Nemzetközi romantikus kóruszenei találkozó létrehozója és azóta is rendezője a Liszt Ferenc Kórustársaság; a Pedagóguskórusok találkozóját a megye egy-egy pedagógus kórusa gondozza, valamint a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet évente megrendezi a Veszprém megyei kórustalálkozót.

A régiós szerveződésekkel párhuzamosan – a zenei kapcsolatépítés területén is együttműködésre törekszünk az országos és régiós társintézményekkel – így 2004-ben a KÓTA Ifjúsági Bizottsága, a szakmai társintézményekkel „Daloló Magyarország Európa Szívében” Magyar és európai zene az ifjúsági kórusmozgalomban – regionális ifjúsági kórusfesztivál – sorozatot szervez, melynek régióinkban a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet szervezésében Veszprém ad otthont 2004. május 1-jén az Éneklő Ifjúság Regionális Gála keretében.

A részt vevő kórusok saját nemzeti, illetve a régiójukra jellemző kulturális zenei értékeik mellett az európai nemzetek zenéjéből is énekelnek, összekapcsolva a kodályi szellemet az európai kultúrával.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet kezdeményezésére 2003. március 1-jén megalakult a Felső-dunántúli Kodály Társaság – melyhez felhívásunk alapján hat megye (Fejér, Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron, Vas, Veszprém, Zala) zenepedagógusai, karnagyai, az „ügy” iránt elkötelezett szakemberei kapcsolódtak.

A társaság célja és feladata a budapesti székhelyű Magyar Kodály Társaság alapszabályzatának megfelelően, Kodály Zoltán teljes szellemi hagyatékának ápolása, zeneműveinek, pedagógiai és tudományos írásainak közkinccsé tétele.

A Felső-dunántúli Kodály Társaság székhelye és támogatója a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet és a Magyar Kodály Társaság.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet és a Felső-dunántúli Kodály Társaság hagyományt teremtve, 2003 nyarától Kodály szaktábort szervez Magyarpolányban óvónőknek, pedagógusoknak, karvezetőknek, érdeklődőknek – az ott hallottakkal segítséget adva munkájukhoz.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet és a Magyar Művelődési Intézet közösen 2003 októberében újra megrendezte az egykor közkedvelt és országosan elismert Veszprémi Országos Kamarazenekari Fesztivált, amelyen „amatőr” és „profi” muzsikusból álló zenekarok vettek részt, akik nem koncertezésből élő hivatásos együttesek.

A fesztiválok sora 1988-ban megszakadt – a hagyomány folytatásával – reméljük – több új mű születésének teremthetjük meg a jövőbeni feltételeit. A fesztiválok történetét, a múltat és a jelent az „Aranyhíd” című könyvben örökítették meg a szerzők.

A pályázati lehetőségekről a közművelődési intézményhálózaton keresztül tájékozódhatnak, a nagy országos pályázatok mellett a Veszprém Megye Kultúrájáért Közalapítvány segíti a csoportok tevékenységét.

A zene iránt érdeklődők és a szakemberek az információkat a megyei kórus-szaktanácsadótól, a Megyei Pedagógiai Intézet kiadványából és a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet HÓNAPOSTA című információs lapjából, hírleveleiből, valamint a ZENESZÓ című szaklapban közzétett írásokból szerezhetnek.

- *Hajdú-Bihar megye és Debrecen város amatőrkórus-mozgalma tendenciájában azonos az országos helyzettel, de kissé sarkítottabb – szélsőségesebb – formában. A legjellemzőbb az, hogy nemzetközi dobogókon is díjakat, sőt nagy díjakat nyerő, főleg debreceni ifjúsági és felnőttkórusok mellett az ifjúsági – általános és középiskolai –, valamint kisebb helységeink egykori virágzó kórusletele fogatkozó, zsugorodó tendenciát mutat, aminek többféle oka és magyarázata van.*

Debrecenben a személyi feltételek kiemelkedően jók karnagyok és kórustagok vonatkozásában. Az egymás közötti nemes rivalizálás világszínvonalú kórusokat eredményez. Debrecenben ez 6-7 felnőttkórusról és 3-4 ifjúsági kórusról egyaránt elmondható. A jó színvonal eredménye a gyakori külföldi út, ami a kórustagság szempontjából nagy vonzerő, nem is szólva arról, hogy a kórustagjaik egy jelentős része zeneileg magasán kvalifikált vagy éppen konzervatóriumi hallgató. Az iskolai kórusok esetében pedig a kiemelkedő kórusmunka hátterei: ének-zene tagozat, kiemelkedő képességű karvezető-tanár, a kórusmunkát sokoldalúan támogató iskolavezetés, s nem utolsósorban a jó vagy éppen nemzetközi sikerek láttán áldozathozatalra is hajlandó szülői háttér. Ugyanakkor árnyoldal: megszűnt egy sereg üzemi, kertségi, városrészi énekkar, ami Debrecenben még annál inkább negatívum, hogy ezeket még népzenei éneklő csoportok sem pótolgadják.

Újabban kezdenek életre kelni egyházi énekkarok, bár a város általános közművelődésében még alig vesznek részt.

Élég szomorú helyzetkép Debrecenben az iskolai énekkarok elégtelensége, sok esetben gyenge, vegetáló munkája. Persze ez a megyei – vidéki – iskolai kórushelyzetre is elmondható azzal a különbséggel, hogy vidéken még a kórusvezetésre alkalmas tanári háttér is sokkal gyengébb a debreceninél. Mindezek miatt általános és középiskoláink kb. 1/3-ában van elfogadható, jó vagy színvonalas kórusélet, második harmadában éppen csak valami vegetálás, egy-két iskolai ünnepélyt kiszolgáló, míg a harmadik harmadában szinte nincs kórusélet. Ezért is zsugorodó Debrecenben és megyénkben az „Éneklő ifjúság” mozgalom, ami a jövőbeni felnőttkórusélet kétségbeejtő előhírnöke. Tapasztalataink szerint az oktatási munkát irányító-ellenőrző szervek, sőt iskolaigazgatók elmennek e téma mellett. Nagy vesztesége ez a magyar közoktatásnak!

Megyénkben nagyobb városaink szerencsére rendelkeznek egy-egy reprezentatív énekkarral. Különösen ott, ahol a pedagógusok vállalják a kórusmunkát. Néhányan még nemzetközi fórumokon is helytállnak. A kisebb helységek kórusélete elsorvadt, csak mutatóban maradt 5-6 községi énekkar. Napjainkban tapasztalható viszont, hogy néhány egyházi énekkar is megjelent vidéken, de ugyancsak szűkebb egyházi keretben mozogva.

Mivel juthatna előrébb térségünk kórusélete? Azzal ha:

- Élvonalbeli kórusaink gyakrabban, bátrabban istápolnák gyengébb társaikat;
- A vidék pedagógusai az egykori gyakorlat szerint jobban bekapcsolódnának a kórusmozgalomba;
- Énektanáraink közül többen is vállalkoznának a nem éppen könnyű, de szép karvezetői munkára, beleértve annak menedzselési dolgait is.
- Ha az önkormányzatok vékonyka anyagi támogatása mellé vállalati és egyéni szponzorok jobban felsorakoznának.
- Az iskolai kórusélet vegetatív jellegének felszámolása irányítás–ellenőrzés–iskola-vezetés–énektanári igényesség összefogó, egységes akaratával.
- A vidéki kórusok helyébe lépett népzenei együttesek, dalkörök munkájának sokoldalú támogatásával, ezen formátumnak az ifjúság körében való elindításával, létjogosultságuk elismerésével.
- A művelődési házak és közművelődést irányító–ellenőrző–szervező intézmények inspiráló, jó célokat és mozgolódásokat megjelölő–szervező, e munkát elismertető tevékenysége fokozódásával.
- Az újabban munkába kezdő egyházi énekkarok szereplési tevékenységének a szűkebb egyházi keretből való kilépésével, a közművelődésbe való még jobb bekapcsolódásával.

• *Békés megyében* az iskolás korosztály alapfokú művészetoktatás keretében ismerkedhet meg a hangszeres zene alapjaival. Több településen a zeneiskolák jelenlegi és végzett növen-

dékei alkalmi vagy állandó együttesekben vállalnak fellépéseket (Békéscsaba, Mezőhegyes, Tótkomlós, Orosháza stb.). Elsősorban a megyei zeneiskolák tanáraiból alakult s 40 éve működik a Békéscsabai Szimfonikus Zenekar (csak elnevezésében békéscsabai). A 2000-ben jubilált zenekar az elmúlt évtől kezdve kizárólag megyei fenntartású csoportként végzi tevékenységét. Szakmai színvonaluk Gémesi Géza karnagy irányításával folyamatosan fejlődik. Az elmúlt években igen sok kortárs zeneszerző művét is előadták.

Gondot okoz, hogy folyamatosan emelkednek a költségek (útiköltség, kottakölcsönzés stb.), s így egyre nehezebbé válik a zenekar működtetése.

Meghatározó megyénk zenei életében még a Békéscsabai Vonós Kamarazenekar, ill. a Mol Rt. Fúvószenekara, Tótkomlós. Fellépéseikkel megyén kívül is jó hírnevet szereztek.

Békés megye majdnem minden általános és középiskolájában működik iskolai kórus, amely az iskolai ünnepségeken, valamint a kisebb települések ünnepi megemlékezésén lépnek fel. Számukra rendezték évekkel korábban az „Éneklő ifjúság” találkozót, amelyek néhány éves kihagyás után újra működnek a Humán erőforrás-fejlesztési és Információs Központ szervezésében. Ezeken a találkozókön a KÓTA szakmai értékelést nyújt a kórusok vezetőinek, illetve minősítést is szerezhetnek.

A kórusvezetők számára rendszeresen hirdetünk meg képzéseket, több-kevesebb sikerrel.

Számos felnőttkórus, énekkar működik a megyében, melyek rendszeresen fellépnek nagyobb rendezvényeken. Művelődési házakhoz, egyesületekhez, főiskolához tartoznak.

Kiemelkedő a Bartók Béla Vegyeskar, Békéscsaba; Erkel Ferenc Vegyeskar, Gyula; Viva la Musica, Kétegyháza; Madrigálkórus, Orosháza; Kónya Sándor Kamarakórus, Sarkad.

Számukra is két évente hirdeti meg a KÓTA a minősítést, amelyet Békés megyében intézményünk kórustalálkozóval együtt rendez meg.

- *Baranya megye és Pécs amatőr kórusmozgalmának felnőtt- és ifjúsági kórusai, valamint népzenei együttese*i Magyarország legrangosabbjai tartoznak. Minden évben több kiemelkedő rendezvény – Pécsi Dalosnap, „Éneklő Ifjúság”, Zenei Világnap, Magyar Kórusok Napja – s nemzetközi ünnepeinken kiemelkedő színvonalú koncertek fémjelzik kivételességüket.

Pécs város a gazdája az immár európai rangú Nemzetközi kamarakórus-versenynek, amely tizenhatalcadik alkalommal került megrendezésre és a Nemzetközi ifjúsági zenei fesztiválnak, amely első alkalommal nagy sikert aratott.

A megye kórusmozgalmát 1990 óta a Pécs-Baranyai Kórus- és Zenekari Szövetség irányítja a Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ szervezési és technikai segítségével.

A Pécs-Baranyai Kórus- és Zenekari Szövetség égisze alatt működik – mint civil szervezet – a Pécs-Baranyai Kodály Társaság is.

Az énekkarok közül európai rangot vívott ki magának a Pécsi Kamarakórus, a Pannon Volán Bartók Férfikar, a Kodály Zoltán Ifjúsági Vegyeskar és a Bartók Béla Leánykar.

Kiemelkedő eredményeket értek el gyermekkaraink, köztük a Komlói Kodály Zoltán

Gyermekkar, a Pécsi Testvérvárosok Terei Iskola Kórusa. Az országos minősítésen rangot szerzett magának a Pécsi Mecsek Kórus, a Mohácsi Bartók Béla Vegyeskar, a Szigetvári Tinódi Kórus és a Komlói Pedagógus- és Munkáskórus.

Baranya megyében nagy hagyományai vannak a fúvószenének.

A szakmai bázist elsősorban a bányászzenekarok és a német nemzetiségi együttesek jelentik. Ezek közül több zenekar kiemelkedő országos minősítéssel rendelkezik. Nemzetközi szinten is a legismertebb a Pécsi Vasutas Fúvószenekar.

A megyében szinte minden zeneiskolának van saját fúvószenekara és ezen kívül néhány intézménynek, szervezetnek felnőttzenekara is. Így 18 ifjúsági és 4 felnőttegyüttes működik, többségük igen nagy hagyományokkal büszkélkedhet.

Az utánpótlásképzés helyzete Baranyában – a környező megyékhez és az országos átlaghoz képest – kedvezőbb, mivel az országos átlagnál jóval magasabb színvonalú. A repertoárban a nemzetiségi darabok aránya zenekaronként változó.

Az utánpótlást elsősorban a zeneiskolások biztosítják. A zenekarok szűkebb hazájukban, valamint megyei, regionális, országos, sőt nemzetközi fórumokon is fellépnek. A megyében évente Pécsváradon szerveznek találkozót. Fúvószenekaraink hírnevét reprezentálja a szintén két évente megrendezett rangos Siklói nemzetközi fúvószenekari fesztivál is.

Természetesen minden zenekar igyekszik testvérkapcsolatokat teremteni és ápolni.

Sajnos általánosnak mondható, hogy a zenekarok anyagilag elég gyengén állnak: a hangszerek csillagászati áron vásárolhatók, karbantartásuk, javításuk sokba kerül, mint ahogy az utazás is, ami szintén megnehezíti a fellépéseket. A fenntartók többnyire az önkormányzatok – az ismert anyagi körülményekkel, célirányos pályázati lehetőség évente egyszer adódik, szponzorokat nagyon nehéz találni. Anyagias világunkban az értékrend is gyakran félresiklik.

Megyei ernyőszervezetük, a Zeneiskolai Igazgató Tanács anyagilag nem tudja támogatni a zenekarokat. A Pécs-Baranyai Kórus- és Zenekari Szövetségben a vonószenekarokat a Pécsi Ifjúsági Ház együttese reprezentálja.

- *Vas megyében* önálló műfajként van jelen a fúvószene, több városban jelentős. Kőszeg, Szombathely, Sávár, Csepreg, Szentgotthárd, Körmend és Vasvár is rendelkezik ilyen közösséggel. A kőszegi fúvószenekar a megye legrégebben, folyamatosan dolgozó együttese. A műfaj legkiválóbb művelői, kiemelkedő eredményeik, hazai és külföldi sikereik is ezt igazolják.

- *Csongrád megyében* 1991-ig a Megyei Művelődési Központ szervezte a kórusvezetői tanfolyamokat; a színvonalas, nagy sikerű C kategóriás működési engedélyt adó kurzusok meghirdetésével és lebonyolításával lényegében folyamatosan sikerült emelni a működő énekar- és népdalkörvezetők képzettségi szintjét, biztosított volt a nyugdíjba vonuló vagy a kórusvezetői munkát más okból odahagyó kollégák utánpótlása is. A művelődési központ felkészítéssel egyenértékű beolvasztása után e szakági képzés – számtalan más tevékenységgel

együtt – azonnal megszűnt; egyben a műfaj megyei integrációja is esetlegessé, alkalmivá vált. 1999 óta, az újraindított munkában a szétzilált kórusélet újraépítése történik. Kórus- és zenekarvezetők fakultatív képzéssel egybekötött találkozói indultak el, alapfokú énekkarvezetői tanfolyam. A végzett és aktív dalkörvezetők, a kórus- és zenekarvezetők társaságba történő bevonása is folyamatban van.

A KÓTA (Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége) kezdeményezéséhez minden évben csatlakozik Csongrád megye az Éneklő ifjúság hangversenysorozattal. Szeged város és több közreműködő szervezésében egyetemi, főiskolai, közép- és általános iskolai kórusok méretetnek meg.

Szeged város kezdeményezése, de a megyére is kiterjed az Egyházzenei hetek, ahol a felépő kórusok leginkább templomokban lépnek fel és egyházi műveket adnak elő. Ez a rangos rendezvény is évente ismétlődik.

• *Nógrád megyében* énekkarokra vonatkozóan az alábbi adatokkal rendelkezünk: 16 gyermekórúst, 6 ifjúsági és 5 felnőttkórust tartunk nyilván. A gyermek- és ifjúsági énekkarok fenntartói oktatási intézmények és egyházak, a felnőtténekkarok 80 százaléka önfenntartó, illetve közművelődési intézményekhez tartozó. A csoportok szakmai irányításának feltételei biztosítottak, a karnagyok többsége jó felkészültségű.

A kiemelkedő szakmai színvonalat képviselő együttesek (mint pl. a Kodály Zoltán Általános Iskola Nagykórusa, a Liszt Ferenc Kamarakórus, a Salgótarjáni Pedagóguskórus, a Balassagyarmati Dalegylet, a Madách, Bolyai, Balassi középiskolák kórusai stb.) rendszeres résztvevői az országos fesztiváloknak. Közülük néhányan nemzetközi fesztiválokra is eljutottak. Nemzetközi kórustalálkozón az utóbbi két évben a Kodály Zoltán Általános Iskola Énekkara érte el a legnagyobb sikereket. A felnőttkórusoknak számos országban nyílt lehetőségük a bemutatkozásra. Megyénk zenei életének meghatározó elemei az énekkarok. A közművelődési intézmények műsorszolgáltatásaikban építenek is a tevékenységükre.

• *Kórusok Somogy megyében.* A terület két nagy csoportja: gyermek- és ifjúsági kórusok, valamint felnőttkórusok.

Gyermek- és ifjúsági kórusok

Itt kifejezetten iskolai kórusokról beszélhetünk (kivétel a Siófoki Városi Gyermekkórus). Elsősorban az iskolai ünnepélyeken, valamint a települések nemzeti, társadalmi ünnepein szerepelnek. Alkalmanként régiók szerint csoportosulnak egyes műsorok szereplőiként (pl. Bárdos Lajos emlékhangverseny – Nagyatád, Ifjú zenebarátok találkozója – Magyaregres, Szennai regionális találkozó, „Éneklő ifjúság”-hangversenyek, Kicsinyek országos kórustalálkozója – Kaposvár).

Minősítésük intézményünk szervezésében történik az egész megyére kiterjedően, 2 évente. A szakmai háttérrel a terület civil szervezete, a Kóta biztosítja, melynek Somogyban is működik egyesülete. A legutóbbi minősítésen (2003. április) kevesebb kórus szerepelt, mint az elmúlt alkalmon. Ezt a karvezetők az óraszámcsökkenéssel, ill. a működési körülmények elégtelen

voltával magyarázzák. Míg az elmúlt évtized elején-közepén 3-4 minősítő hangverseny megszervezése volt szükséges, addig idén már csupán két koncert volt (egy alkalommal 10-12 kórus minősülhet). A megméretést vállalók köre évek óta változatlan, munkájuk színvonala kiemelkedő.

Felnőttek

Ezek a kórusok önkéntes alapon szerveződnek. Fenntartójuk lehet önkormányzat, művelődési intézmény, vagy önfenntartók. Fellépési lehetőségük a településen kialakult hagyományos rendezvényeken van (tavaszi és őszi fesztiválok, karácsonyi hangversenyek, nemzeti és társadalmi ünnepek). A megyei rendezvényeken fontos szerepet kapnak a hangversenyt követő szakmai beszélgetések (meghívott szakemberek vezetésével). A kórusok minősítését 2-3 évente intézményünk próbálja megszervezni, de ez nem mindig sikerül. Ennek egyik oka, hogy nem mindenki vállalja a megmérettetést. Másrészt a KÓTA által szabott feltételek (műsoridő megkötés) egy koncerten max. 2-3 kórus minősítését teszi lehetővé. Ez nagyon megnöveli az egy kórusra eső költségeket. Akinek pedig ezt anyagi lehetőségei megengedik, inkább egyedül, köztes szerv nélkül, maga intézi a minősülést. Azt is hozz kell tenni, hogy a megszerzett fokozat csupán erkölcsi elismerést jelent (az iskolai kórusoknál is igaz ez).

Az amatőr kórusok jó része az elmúlt évtizedben kénytelen volt egyesületi vagy alapítványi formában továbbműködni, hogy létének, fellépéseinek anyagi hátteret biztosítson, pályázatokon részt vehessen. Így a kórusokon belül különféle funkciók alakultak ki, melyek jogi és pénzügyi ismereteket követelnek a karnagtól és a tagoktól.

A kórusok, karvezetők hasznosabbnak tartanak a támogatási keret megyénkénti vagy régiókénti leosztását.

A kórusok egy részénél probléma a próbaterem hiánya is. Iskolákban, művelődési intézményekben esetenként megtűrt csoportokként dolgoznak, mivel a bérleti és működési kiadásokat nem tudják fedezni. Sajnos még az a szponzori réteg sem alakult ki, amely folyamatosan és önzetlenül támogatná az amatőr művészeti csoportokat. A művészeti iskolák elsősorban a hangszeres zene, a népzene, a néptánc ágazatot erősítik és nagy távlati fejlődést jelentenek. Nagy hiányt pótolna, ha a kóruságazat is hasonló szerephez juthatna.

A kórusok között néhány igazán kiemelkedő teljesítményt nyújtó is van (pl. „hangversenykórus” fokozatot szerzett a Vikár Béla Vegyeskar – Kaposvár és a Kaposvári Zenekedvelők Kórusa is).

Egy-egy évhez kapcsolódó évfordulók, zenei rendezvények kapcsán az országos zenei fórumok megpróbálnak a kórusok műsorválasztására hatni. Ebben sokat segít a KÓTA Zeneszó című lapja, melyben rendszeresen jelennek meg minden kategóriára művek. Ezt segíti az elmúlt évben megjelent két kóruskötet egyenmű és vegyeskarokra.

Sajnálatos, hogy még nem alakult ki a könnyű- és a komolyzene közti átmenetet képviselő kórusművek értékelése, helye, szerepe. Azok a karvezetők, akik zenei „bestsellereket” tűznek

műsorukra, bizonyos szakmai lenézéssel találják szemben magukat, ugyanakkor nem kapnak ajánlást elfogadott „könnyű” komolyzenére.

A kórusok kapcsán még mindig beszélhetünk mozgalomról, de ennek élettere – a társadalmi változások következtében – megváltozott.

A külföldi kapcsolatokban nagy szerepet játszanak a testvérvárosi együttműködések, az Alpok–Adria regionális találkozók. Kaposváron pedig nemzetközi fesztiválok is megrendezésre kerülnek több intézmény (Kóta, városi és megyei művelődési központ) összefogásával: Europa Cantat nemzetközi kórusfesztivál (1996); Éneklő Pannónia nemzetközi fesztivál (2003).

2004-ben Kaposvár ad otthont az „Éneklő Ifjúság” szakmai napok országos rendezvényének, több alkalommal pedig (legutóbb 2002-ben) a „Kicsinyek Kórusa” országos találkozó is itt került megrendezésre. A megye több városában is rendeznek országos hatókörű kórustalálkozót (Karácsony Kornél kórustalálkozó – Balatonboglár; Kolping zenei találkozó – Balatonföldvár; Férfidalkörök találkozója – Siófok).

Somogy megyében a zenekarok helyzete változó, a fúvószenekari mozgalom fellendülőben van, a közösségi rendezvényeken való szerepléseik szükségesek, ezért a fenntartóik is jobban támogatják őket.

Intézményünk tevékenységében ez a terület egészen az utóbbi évekig kevésbé lefedett rész volt a többi művészeti ághoz viszonyítva. Ennek oka leginkább abban kereshető, hogy ezek a csoportok az esetek döntő többségében kifejezetten a zeneiskolákhoz kapcsolódnak, fenntartásukban és működésükben egyaránt. A '80-as, '90-es években kapcsolatot főleg a művészeti szemléken tudunk velük tartani, ill. rendezvényeinken (pl. karácsonyi hangversenyek) szerepeltek meghívottként.

Rendszeresen visszatérő, kifejezetten számukra szervezett megyei szintű bemutatókat az utóbbi években rendezünk. A fúvószenekari találkozó 2002-ben már harmadik alkalommal, a kamarazenei találkozó pedig idén első alkalommal került megrendezésre.

A kamarazenei találkozó esetében kifejezett igény volt, hogy csak baráti jellegű legyen, és adjon lehetőséget a zeneiskolai tanárok csoportjainak bemutatkozására is. A találkozón négy zeneiskola képviseltette magát. Szándékaink szerint két évente szervezzük meg majd a találkozót, váltva a fúvószenekarival.

A megye városaiban többnyire a tavaszi fesztivál rendezvényein, karácsonyi hangversenyeken kapnak szereplési lehetőséget a csoportok.

Ugyanakkor több helyen szerveznek megyei, ill. országos hatókörű hangversenyeket (Barcs – regionális fúvószenei találkozó; Balatonföldvár – Kolping zenei találkozó /megyei/; Balatonkeresztúr – Országos fúvószenekari találkozó; Marcali – Kamarazenei verseny).

• Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2003-ban 14 amatőr énekkar működött sikeresen és eredményesen a felnőttekórus-mozgalomban. Öröndetes, hogy ismét megrendeztük a Tiszaparti Dalostalálkozót, ahol 9 énekkar vett részt szép sikerrel, és a környék településein a tájoló

hangversenyek is nagyon jól sikerültek. Két énekkar – a Baktalórántházán és Mátészalkán működő együttes – részt vett a Tamás Gáspár Alajos emlékére kiírt pályázati hangversenysorozaton, s a Zenebarátok Kamarakórusa (Mátészalka) I. díjat nyert. Ezzel egy budapesti gálaszereplés és 100.000 Ft pénzjutalom lett munkájuk elismerése.

Az őszi hónapok több változást hoztak. Köztük örömdetes és sajnálatos egyaránt található. F. Székely Ildikó távozásával megszűnt az Anonymus Vegyeskar a főiskolán, s jelenleg sem működik. Jó viszont, hogy ugyanitt ismét megkezdte munkáját – néhány év kihagyás után – Ördög Mária vezetésével a „népzenész” kórus. Új énekkar alakult Nagykállóban, egy ígéretnak tűnő kamaraegyüttes, bizonyonnyal sokszor fogunk velük még találkozni. Ismét szépen működik Nyírbátorban a nagy hírű Tinódi Vegyeskar, úgy tűnik, kilábalnak a többéves hullámvölgyből.

Újabb lendületet adhat megyénk felnőttkórus-mozgalmának a Nagykállóban 2002-ben elindított kórustalálkozó rendszeressé tétele, így megyénk énekkezei tavasszal Tiszavasváriban, ősszel pedig Nagykállóban találkozhatnak egymással rendszeresen, meghallgatva egymást, kicserélve tapasztalataikat, gondolataikat.

Vásárosnamény ad otthont minden év tavaszán a középiskolai kórusok megyei találkozójának. A házigazda művelődési központ, Iványi Tamás igazgatóval és hozzáértő kollégáival mindig szakszerű és jó hangulatú helyszínt biztosít a kórusmozgalom „utánpótlásának.” 2003-ban a megszokottnál kevesebb énekkar vett részt a találkozón, de körületekintőbb időpontkiválasztással és gondosabb előkészítéssel ez a találkozó mindenképpen fontos és sikeres a megyei kórusmozgalom életében.

Megeyénkben az „Éneklő Ifjúság” kórusmozgalom keretében nagyon színvonalas és jól szervezett gyermekkari mozgalom működött. Fehérgyarmat rendezte a zenei tagozatos iskolák kórustalálkozóit minden évben, és a nem tagozatos iskolák legjobbjai a körzeti bemutatókat követően megyei találkozón mutathatták be felkészültségüket egymásnak és az érdeklődőknek. Sajnos ez a mozgalom az utóbbi években gyakorlatilag teljességgel megszűnt. Ezért a Megeyi Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet irányításával 2003-ban megkezdődött az általános iskolákban működő kórusok számának, igényeinek felmérése. Eddig 38 olyan visszajelzés érkezett, melyekből kitűnik, hogy az iskolai gyerekkaroknak igényük van rendszeres találkozási, szereplési lehetőségekre.

A 2004-es év egyik legfontosabb feladata kell hogy legyen ennek megteremtése, az utánpótlás utánpótlásának felkarolása, segítése.

- A Pest Megeyi Közművelődési és Információs Központ és a Pest Megeyi Szimfonikus ZNK Kht. kezdeményezésére jött létre 2003 augusztusában az I. Központi régió amatőr zenekari fesztivál. A fesztivál alap gondolata sikeresen megvalósult: a régió amatőr zenekari megmozdultak, a budapesti zenekarok további vidéki fellépési lehetőségeket kaptak, a Pest megeyi

zenekarok méltó körülmények között a Pesti Vígadóban szerepelhettek. Hangversenyeiken Gödöllő, Vác, Szentendre város vezetősége is képviseltette magát.

A fesztiválon történő bemutatkozásnak, felkérésünknek 6 zenekar tett eleget, a 7. résztvevő a házigazda zenekar, a Pest Megyei Szimfonikusok voltak. Külföldi vendégzenekarként a Nagyszombati Kamaraegyüttes volt jelen Szlovákiából. A fesztiválon való szereplésnek egyetlen feltétele volt: az adott zenekar legyen jegyzett tagja a KÓTA-nak, ami minőséget jelent.

Az augusztus 30–31-én és szeptember 5–7-én zajló hangversenysorozat záróünnepségen megfogalmazódott néhány javaslat, és létrejött a Fesztivál Zenekarainak Társasága, amely egy kötetlen szellemi-szakmai műhely. Működését összefogja, segítő hátteret a Pest Megyei Szimfonikus ZNK nyújt: műhelytalálkozók, kottamásolás, kamarazenélő zenetanárok klubja, informatikai rendszer kiépítése, elektronikus hírárság, megmérettetést nyújtó fórumok, bemutatók stb. szerepel a távlati tervekben.

- *Heves megye zeneiskolái*, az EKF Ének-zene tanszéke és a fél évszázados magas szintű zenei nevelés a biztosítéka annak, hogy a megyében nívós komolyzenei élet legyen. A zenésztanpótlást és a közönség nevelését ezek az intézmények tartják kézben, s mellettük néhány elhivatott pedagógus, aki az általános és középiskolában a zene iránti szeretetből, minimális jutalékért hajlandó energiát áldozni e művészeti ágra.

2003-ban ünnepelte fennállásának negyedik évfordulóját az Egri Szimfonikus Zenekar. A '60-as években az amatőr, majd hivatásos színház igényeinek kiszolgálására verbuválódott együttes ma már félprofiként működik, egyesületi formában Eger Megyei Jogú Város költségvetési támogatását élvezve. Szabó Sipos Máté karnagy vezetésével az ötven-, időnként száztagúra is felbővülő zenekar magas színvonalú, klasszikus művek tolmácsolására képes. 1992 óta állandó, visszatérő programja az együttesnek az újjáélesztő, a június végi Strauss-est s az adventi hangverseny. Az utolsó három évben a nyári idegenforgalmi programok sorában egy-egy zenés bábopera tolmácsolói.

Gyöngyösön Matisz né Szabó Katalin vezetésével alkalmi szimfonikus zenekar működik, kamaraegyüttesük viszont már külföldet is többször megjárta.

A hevesi vonós zenekar Kecsmár László vezetésével a város ünnepi rendezvényeinek közreműködője. A zeneiskolák évente rendeznek egymás között hangszerez versenyeket.

A kórusmozgalom az országoshoz hasonló keretek között működik. Az iskolai kórusok kétféleképpen találkoznak: mérik össze tudásukat. Ott, ahol ének-zenei tagozatos képzés van, általában folyamatos és magas színvonalú a kórusmozgalom. Mivel a megfelelő zenei színvonalú folyamatos gyakorlást kíván, kevesen mernek kiállni nagyobb közönség elé. Egerben a Lenkey János Általános Iskola és a Tinódi Sebestyén Általános Iskola énekkara szerepel többször a város nagyközönsége előtt, Gyöngyösön pedig a Városi Gyerekkar érdemel külön említést, melynek felkészítői Kalocsainé Csillik Márta, Farkas Istvánné és Némethné Süveges Zsuzsa.

Egerben az EKF 2. sz. Gyakorló Általános Iskolája Szabóné Vass Márta vezetésével szerez folyamatosan eredményeket a kóruséneklés terén.

A felnőttek mezőnyében a besenyőtelki női kar, a recski Mátrai Viszhangok mellett három gyöngyösi és három egri együttest érdemes kiemelni. Gyöngyösön az Illés Veronika vezette Come Prima, a Holló Erzsébet szakmai irányításával működő Cantus Corvinus és a Kalocsainé Csillik Mária nevével fémjelzett gyöngyösi Városi Pedagógus Kórus közvetíti a közönségnek a zenei klasszikusokat. A gyöngyösi és az egri felnőttegyüttesek is számos külföldi és hazai fellépéssel büszkélkedhetnek. A Gergely Péter Pál vezette Cantus Agriensisnek egyebek mellett francia, német és osztrák közönség is tapsolhatott, s ma már CD-ről is hallhatók. A Király Katalin vezette Andante kórus és a Dudás Anna szakmai irányításával dolgozó Agria vegyeskar is koncerttermek, templomi hangversenyek szereplője. A templomok némelyikének egyébként saját énekegyüttese is van. Az egyházi események rendszeres közreműködője az egri bazilika Liturgikus Kórusa, melyet Urbán Péter irányít, s a Servita-templomnak is külön kórusa van. A bazilika ifjúsági kórusa Szarvas István vezetésével karácsonyi énekekből külön CD-t is megjelentetett.

Heves megyében a hevesi, a felsőtárkányi, és a nagy elismerésnek örvendő tarnalelesi Szuk Mátyás Fúvószenekar működése a régi hagyományokat és a zeneiskolai kultúrát szépen ötvözi.

- *Jász-Nagykun-Szolnok megye* amatőrzenei életét a nívós kórusok, zenekarok fémjelzik. A zenei élet központjai: Jászberény, Karcag, Kisújszállás, Martfű (2004-ben 25 éves), Mezőtúr, Szolnok, Tiszafüred és Tiszaföldvár. A felnőttkórusok egy része egyesületi keretek között vagy alapítványi formában működik. Néhány példa: Karcag Város Vegyeskaráért Alapítvány, a kisújszállási PHOENIX Kulturális Egyesület keretében tevékenykedik a Phoenix Kórus, egyesület a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Karnagyok Kamarakórusa, a Szolnoki Kodály Kórus.

Megyeinkben is évente megrendezésre kerül az országosan meghirdetett „Éneklő ifjúság” iskolai kórusok minősítő versenye. 2003 rangosabb eseményei: XI. Szolnoki zenei fesztivál; X. Tiszazugi zenei fesztivál, Kunszentmártonban; Közép-tiszamenti térségi énekverseny Kunhegyesen a Zene Kultúrájáért Alapítvány szervezésében; Megyei énekesek, zenészek, zenekarok tehetségkutató versenye, Szolnokon; VII. Kunszentmártoni fúvószenekari fesztivál; III. Nemzetközi tubatalálkozó Tiszafüreden.

• EGYÉB (SZÓRAKOZTATÓ) ZENE

Meg kell jegyezni, hogy noha kaptunk néhány megyétől jelzést a szórakoztató zenével való kapcsolatukról, illetve annak a közművelődésben játszott szerepéről – ez a terület mára szinte teljesen átment a kereskedelmi célú tevékenységek közé. Hiszen vagy el tudják „adni magukat” a játszó, akkor zenélnék, vagy abbahagyják. Tatabányán a Peron Egyesület hirdeti tehetségkutató versenyeket az amatőr rock- és alternatív zenekarok számára, ehhez a Magyar Művelődési Intézet is kapcsolódni próbál.

• A hetvenes évek amatőr rockzenei robbanása *Heves megyében* sem múlt el nyomtalanul. Ebben az időben számos rockzenei együttes alakult. Mára már – harminc év után – egyetlen csapat maradt meg töretlenül, az egri Pótkerek együttes. Az alapítótagek közül hárman most is zenélnék (Turcsány Sándor „Turpi”, Dorkó László, Gáspár Tamás), s nemcsak játszanak, hanem képesek közönséget is teremteni maguk köré. Az ezredforduló az együttes életében új távlatokat hozott, hiszen felismerték, hogy külföldön is vannak hozzájuk hasonló, kedvtelésből játszó zenészek, akik immár nem a világot jelentő deszkákat ostromolják, hanem hazai pályán akarnak jók lenni. Jártak Németországban, meghívásuk van a szomszédos országokba is.

Jelenleg egyre népszerűbb a Megyei Művelődési Klubban működő Pótkerek Műhely, ahol már képzést is vállalnak a „nagy öregek”. A gép- és rágógumizenék a mai fiatalságot sem elégitik ki, és köreikből is egyre-másra alakulnak új zenekarok, akik részt kérnek maguknak a közönség figyelméből. Egerben az Extázis, a Mams Favorite, az Ektoderma, Kupak Tamás és a Sörnyitók (régii pótkerekes alapítótagekkal). a Mami Blues működését érdemes kiemelni.

A táncdaléneklésnek is vannak Heves megyében hagyományai. Nem véletlen, hogy 1992-ben a város egyik jól felszerelt stúdiójának bázisán táncdal fesztivált is tartottak.

A szórakoztató zene körébe tartozik a népies műdal is, amelynek a közép- és idősebb korosztály körében vannak lelkes művelői, mintegy tucatnyian, akik a Megyei Művelődési Központban egy esztendeje már rendszeresen összejönnek, gyakorolnak és szereplési lehetőséget kérnek.

• Könnyűzenei együttesek *Somogy megyében* .

Az amatőr művészeti csoportok közül talán a könnyűzenei együttesek helyzete a legrosszabb. Hiszen ők azok, akik legkevésbé sem kötődnek intézményekhez, legkevésbé tudnak részt venni pályázatokon, ugyanakkor létrehozásukhoz és működésükhöz jelentős anyagi háttérre van szükség.

Megyénkben az e területen működő civil szerveződés a balatonboglári Helyiérték Egyesület, amely a Balaton környéki zenekarokat tömöríti. Szándékukban áll az egyesület tevékenységének Somogy megyére történő kiterjesztése, valamint a más megyékből csatlakozni kívánó zenekarok befogadása.

Intézményünk, a Somogy Megyei Művelődési Központ regisztrálja a megyében működő csoportokat, nyilvántartásunkat rendszeresen aktualizáljuk. Az utóbbi időben a balatonboglári Helyiérték Egyesület szervezésében a „Légrádi Antal” Tehetségekutató Fesztivál jelenti az évenkénti rendszerese fellépési és megmérettetési lehetőséget nemcsak a somogyi zenekaroknak. Hasonló, ám eseti kezdeményezések történtek Tabon és Kaposváron is. Intézményünk által szervezett program legutóbb 1998-ban volt, azt megelőzően – az anyagi lehetőségek függvényében – 1-2 évente.

Az országos képzéseken (pl. Tokaji tábor) való részvétel szintén anyagi helyzettől függ. Az országos tehetségekutató fesztiválokon néhány zenekar részt vett.

E műfajon belül szinte kizárólag önszerveződő, önfenntartó csoportokról beszélhetünk.

A zenészek maguk alakítanak zenekarokat, saját zsebükből finanszírozzák a hangszereiket, a fellépéseket. Fellépési lehetőségük leginkább a városokban működő rock-klubokban van. A megyei vagy országos fesztiválokon kötött ismertségek adnak lehetőséget a megfelelő színvonalú zenekaroknak arra, hogy országos ismertségekre tegyenek szert

Ismertté válásuk másik lehetősége a hangzóanyag kiadás (CD, kazetta), mely szintén komoly önerőt feltételez, hiszen a nagy kiadók nem fektetnek be ismeretlen zenekarokba. Számukra pénzübeli segítség csak akkor remélhető, ha az ismeretségi körükben akad egy vagy több szponzor.

Sok zenekarnál komoly probléma a próbahely - illetve annak hiánya. Ha kötődnek művelődési intézményhez, akkor éppen e lehetőség kapcsán. De sok a zenekar, kevés a próbahely, vagy kicsiny az intézmények (és a körülöttük élő lakók) tűrőképessége. Mindezen problémák ellenére elmondható, hogy nagyon sok csoport működik a területen. Közülük természetesen – a műfaj jellegéből adódóan – kevés a hosszú, évtizedes múltra visszatekinthető. Kevés kivételtől eltekintve megfelelő, jó színvonalon működnek, hiszen a zenészek nagy része zeneiskolai képzésben vett részt. Általánosságban elmondható, hogy a terület nagyobb odafigyelést érdemelne.

KÓTA (Magyar Kórusok és Zenekarok Országos Szövetsége)

/Magyar Kultúra Háza/

1014 Budapest, Szentháromság tér 6. II. em. 316- 318. szoba

Postacím: KÓTA, 1537 Bp., Pf. 403.

Elnök: Kollár Éva

Főtitkár: Vadász Ágnes

Tel.: 201-7897, 225-3713

e-mail: kota@kota.hu, zeneszo@kota.hu

www.kota.hu

Magyar Fúvószenei és Majorette Szövetség

1143 Budapest, Stefánia út 34–36.

Elnök: Dohos László

Telefon: 264-8423, 06-30/977-9975

Tóth Elza: A VADON SZÜLÖTTE
Nemez, 17x12x12 cm

Amatőr bábjáték Magyarországon a harmadik évezred küszöbén

I.

A magyar bábművészet történetében meghatározó szerepe volt és van az úgynevezett amatőr, más szóval műkedvelő bábjátéknak. Az Angol Parkban, a népligeti Mutatványos téren megtelepedett kis bábszínházak harsány, figyelemfelkeltő bábjátékát nemigen tekintették művészetnek.

A XX. század derekáiig nem volt művésztől elismert bábszínház a polgári Magyarországon. Rév István Árpád 1941-ben induló Nemzeti Bábszínháza volt az első hivatásos bábszínház, mely magának művészi rangot, művészeinek megélhetést tudott biztosítani.

Ez persze nem jelentette azt, hogy a bábművészet nem jelent meg korábban. 1910-től nyomon követhető a művészi bábjáték útja: Orbók Lorándék Vitéz László Bábszínháza, Blattner Gézáék itthoni bábos működése művészi szintű, ámde műkedvelő, azaz amatőr játéknak tekinthető.

Képzőművészek, pedagógusok terjesztették a bábos kultúrát, elsősorban népnevelő szándékkal s magas művészi igénnyel. Büky Béla, A. Tóth Sándor, Szokolay Béla – hogy csak néhány nevet említsünk, nem voltak hivatásos bábszínészek, műkedvelő játékaik azonban jóval több volt, mint amit egyéb műfajokban az amatőr szó takar, illetve ezzel a kifejezéssel jelölünk.

A magyarországi bábszínházi kultúrát ők teremtették meg – s a bábót megszerettető, népszerűsítő tevékenységüknek köszönhető, hogy kialakult a közönség igénye is a bábszínházi élményre.

1931-től szervezetként működött a Bábjáték Magyar Barátainak köre: tudatos ismertető-népszerűsítő munkájuk csak részben irányult a gyermekbábosokra: kiállításokkal, rendezvényekkel a felnőtteket is megszólították.

A bábuban fontos nevelő erőt, önkifejezési lehetőséget tudva, fontosnak tartották a háború után, hogy az újjáéledő ország alakításában bábosok is részt vállaljanak. Kongresszuson mutatták be tudásukat s Magyar Rádiójának

Szövetség néven újrászervezték szervezetüket is. Legfontosabb feladatuknak a bábosképzést tartották, így 1947-től rendezett tanfolyamaikon egyre több új bábost, többségében pedagógust, indítottak útnak. Bábos szakemberek bevonásával 4–8 hetes alapozó tanfolyamokat szervezett még a Vöröskereszt is.

Az országban sorra alakultak a bábszínházak (Szegeden, Kaposvárott, Nyíregyházán, Bonyhádon pl.), s ezek a rangosabb műkedvelő bábosok vezetésével szerveződtek. (Egyedül a Miskolci Bábszínház alapítója volt hivatásosnak tekinthető: Bod László Rév István mellett tanult.) A többnyire városi színházként működő társulatok a hivatásossá válás útjára léptek, s ez maradt jellemző 1956-ig. Köztük a legismertebb a budapesti Állami Bábszínház volt, de csak 1957-től vált egyetlen hivatásos bábszínházzá, s ettől kezdve tájéloádások rendszerével járta az egész országot, elérhetetlen mércét mutatva az amatőröknek.

A színházak alakulásával párhuzamosan az amatőr bábjáték is gyorsan terjedt. Mozgalommá vált, s ennek egyik ága a kultúrautók politizáló tendenciáját követte (üzemi, falusi felnőtt csoportok), másik ága a pedagógia irányában erősödött (gyermekcsoportok).

Az '50-es évek közepétől az amatőr bábos mozgalmat a Népművészeti Intézet Bábos Osztálya irányította. Instruktoraik járták az országot, jelentéseket írtak a csoportok szakmai és politikai fejlődéséről, továbbképző tanfolyamokat szerveztek, a központi bábműhely kész és félkész típusbábui meghatározták az alkalmazott bábtechnikát és -stílust.

Kiadványai játszható darabokat biztosítottak a csoportok számára. Ezekben a színvonalas, irodalmi értéket képviselő darabok mellett persze didaktikus darabocskák is szerepeltek, s a Bábjátékos Kiskönyvtár sorozatában rendezői utasítások, tervrajzok irányították a bábos közízlést. Függeléként elméleti, időnként bábtörténeti tanulmányok is helyet kaptak.

Kezdetben a „nagy öregek”: Szokolay Béla, A. Tóth Sándor, Váradi Sándor voltak a meghatározó személyiségek – a politikai nyomás erősödésével ők kiszorultak, új, lelkes fiatalok vették át helyüket.

A nyári továbbképző táborok a bábkészítésben és bábmozgatásban egyaránt biztos szakmai tudást adtak a csoportvezetőknek, igényességre szoktatták őket az adott kereteken belül. S fentről mindig megkapták az útmutatást is: merre kell haladni?

A '60-as évekre erőteljes, egységes bábmozgalom alakult ki az országban. Az iskola vagy a művelődési ház támogatta, anyagilag is elismerte a csoportvezetők munkáját, így mintegy kétezer gyermekcsoport működhetett. Olyan, művészi rangot is elért, felnövekvő amatőr csoportok „húzták” felfelé

a mezőnyt, mint a budapesti Astra, a békéscsabai Napsugár, az egri Harlekin, a kecskeméti Ciróka, a pécsi Bóbita Bábegyüttes. Mellettük az őket követő, sok esetben utánzó erős csoportok. Működésük gazdasági és társadalmi hátterét a támogató vagy befogadó intézmény biztosította, így viszonylagos biztonságban működhettek. (A békéscsabai Napsugár a KPVD SZ-nek köszönhette anyagi biztonságát, külföldi útjaikhoz is hozzájárultak, mert saját sikerükként könyvelhették el a bábosok hírnevét. Az Astra a Budapesti Csili Művelődési Ház biztonságában dolgozott.)

Az úttörőmozgalom a gyermekcsoportok működését segítette.

A bemutatkozási alkalmat biztosító fesztiválok is a '60-as évektől indultak – s az ezekre való készülés a helyi előadásoknál fontosabb feladatot adott a csoportoknak.

A Békéscsabai és a Pécsi bábfesztivál (mindkettő hamarosan nemzetközivé vált) a felnőtt bábosok számára adott bemutatkozási lehetőséget, az Egeri úttörőfesztivál a maga felmenő rendszerével a gyermekbábosokat aktivizálta.

II.

Ez a lendület a '80-as évekre lelassult. A Népművelési Intézet (Magyar Művelődési Intézet) lehetőségei korlátozódtak, a bábbal foglalkozó osztályból egyetlen főállású szakember maradt. Kiadványainak száma csökkent – évek óta nem jelenik meg új kötet. Megszűnt a bábosképzésben eddig kialakult hegemoniája is, a C, illetve B kategóriás tanfolyamok egységes képzést adó rendszerével együtt.

A magas művészi színvonalat képviselő felnőtt amatőr csoportok többsége 1981-től folyamatosan hivatásos bábszínházzá alakult, ezzel a felnőtt amatőrökkel szembeni elvárások átlagos színvonala automatikusan süllyedt. Azaz az eddigi másod-harmadrendű csoportok váltak a „legjobbakká”.

A szabadidős tevékenységek köre bővült. A felnőttek számára a másodállás, külső munka, a pénzgondok, illetve a lépést tartani, nyelvet, informatikát-mit tanulni szűkítette a kultúrára-hobbira fordítható időt. A gyermekek világában egyre inkább a tv, videó, számítógép, sport vagy a különórák jelentették az iskolán túli elfoglaltságot.

Az erősödő piacgazdaság (az pl., hogy sok iskola nem fizetett óradíjat sem a bábszakkör vezetőjének), valamint a gyermekek fokozódó túlterheltsége a gyerekcsoportok tömeges megszűnését eredményezte.

A lelkes bábcsoportvezetők lassan kiöregedtek, az újabbak képzése bizonytalanra vált. S a sikeres, jó csoportok híre nem jutott messzire.

Az amatőr csoport vezetőjének személyisége határozza meg a csoport létét. Ahol a lelkes, hozzáértő, a csoport tagjait magával ragadni tudó vezető nem fáradt és nem fásult el, ott mai napig jól működik a bábcsoport. (Elég a 25 éves jubileumát ünneplő nyergesújfalui Pinocchio Bábcsoportra gondolnunk: a művelődési ház inkább csak a helyet tudja biztosítani, Sára Lászlóné 28 fős csapata játszik öregek otthonában, ha kell, sörsátorban is, de Ausztriába, sőt Olaszországba is meghívták már őket, mert eleven játékkedvük a véletlen találkozásokot is jól kamatoztatja.) Ahol a bábos pedagógus kiábrándult, úgy érezte, hogy nem becsülik a munkáját, elmaradt a sikerélmény, ott elhalt a bábjáték az iskolában és a művelődési házban egyaránt.

Viszont új bemutatkozási lehetőségek, új fesztiválok indultak. Legjelentősebb talán a sárospataki „Zsákomban a bábom”, a kisszínházak találkozója, mely kétévenként nyári táborként egyfajta képzési rendszert is jelentett. Erre különösen nagy szükség volt, hiszen a különböző helyeken, különböző színvonalon rendezett C kategóriás tanfolyamokat sem minden bábos vagy csoportvezető végezte el.

A felsőoktatásban a bábjáték helye egyre hátrébb szorult.

A pedagógusképzésben elvi síkon mindenütt elismerik a bábmódszertan jelentőségét, gyakorlatban a bábos képzés alacsony óraszámú, sok helyütt csupán választható tárgyként szerepel.

A könyvpiacra jelennek meg bábbal is foglalkozó kötetek – többnyire nyugati kiadványok fordításai, ezek színvonala különböző s bábdarabkínálata csekély.

A régi szakemberek közt is akad, aki a korábbi bábos kiadványokat – elavultként – egészében elítéli, így a darabot keresőket elriasztja a hagyományoktól. Új darabok viszont nincsenek vagy nem hozzáférhetőek. Tehát aki még amatőrként működik, maga szerzi vagy írja a darabot. Újabb bizonytalansági tényező, ami az átlagos színvonalat lefelé nyomja.

III.

Ezt a helyzetet a rendszerváltás évei súlyosbították. A bábosok világa éppúgy érezte a változtatás szükségességét, mint a társadalom más rétegei. 1989-ben megalakult a Bábjátékos Egyesület mint érdekvédelmi civil szervezet. Az évek során a „bábos szakma” tagolódása tovább folytatódott: létrejött a Bábművész

Testület a hivatásos bábosok összefogására, a Bábszínház-igazgatók Egyesülete, szintén érdekvédelmi céllal.

A Bábjátékos Egyesületben tagcsoportok alakultak: óvodai, iskolai, gyógy-pedagógiai és templomos tagozat mellett eszperantó tagozat is alakult – ez utóbbi sajnos most nem működik.

Megszaporodott a bábos rendezvények sora. Új tematikus rendezvények hagyománya is alakul: a Betlehemes Találkozó ezek közt a legátfogóbb, csak egy része a bábtáncoltató betlehem, mintegy jelezve a báb kötődését más művészeti ágakhoz, illetve a néphagyományokhoz.

Később indult a Templomi bábjátékos találkozó – a rendszerváltás lehetőségét megragadva a hívő, eddig rejtve munkálkodó réteget fogja össze.

A budapesti Kolibri fesztivál, a győri Vaskakas fesztivál, a nyírbátori Szárnyas Sárkány Hete, a kecskeméti Hivatásos Bábszínházi Találkozó vagy a veszprémi Kabóciádé színesen illeszkedik a régi, nagy múltú fesztiválok rendjébe. Ezzel azonban olyan gazdag nyári program íve rajzolódik ki, melyet a korábbi „egy nyár–egy fesztivál” hangulatával nem lehet összehasonlítani.

Nehezen lehet anyagiakkal, idővel bírni, ha valaki lépést akarna tartani a hazai rendezvényekkel. Ám ha mégis sikerül, azt kell tapasztalnia, hogy a magyar társulatok többnyire ugyanazt a produkciót viszik végig mindenüvé, a meghívott külföldi vendégek is nagyrészt azonosak, az utóbbi években kezdett összemosódni több fesztivál profilja. S ez érvényes az amatőr csoportokra is. (A külföldi lehetőségekre most nem is térünk ki, pedig a határok kinyíltak...)

Az Egri gyermek-bábfesztivál szerencsés kivétel, s a felmenő rendszer újra-teremtésével jelentősége növekedik. Gondot jelent azonban itt az ország régióinak különböző fokú felkészültsége, érdekeltsége: vannak megyék, ahol jó, ha egy ismert bábcsoport működik, másutt településenként is több csoport él.

IV.

Nincs igaza annak, aki vészharangot kongat az amatőr bábjáték felett. Az elmúlt évtized vergődő, nehéz körülményei közt megfogyatkozott az amatőr bábosok száma, a gazdasági szempontok függvényében alakult majd mindenki élete, ám meggyőződésem, hogy a szemléletváltás folyamata pozitív irányban alakul – s túljutottunk a legnehezebb szakaszon.

Nehezebb most bábjátékkal élni, még nehezebb jó bábossá válni, mint a sokszor visszasírt hatvanas években. Ha valaki bábozni kezd, nem kap érte

automatikusan jutalmat, támogatást. Nem biztos, hogy talál megfelelő szponzort, pedig hozzászoktunk ahhoz, hogy „profi” színpadunk legyen, hogy ne a rongyoszsákból kapjunk bábkészítő ötleteket. S megváltoztak a művészi igények, lehetőségek is. A hajdan hasznos kiadványok mára elavultnak tűnnek, de nincs új. Ha maga írja darabját a bábos vagy a csoportvezető, esetleg megíratja, általa kiválónak tartott íróemberrel, könnyen lehet, hogy a dramaturgia szabályai ellen vét, s a mégoly szép szöveg meghal a színpadon. (Rosszabb, ha nem, mert az így szerzett sikerélmény a negatív hatást erősíti: a közönség hálásan fogadhatja a hamis didaxisra épülő bárgyúcska történetet is, ha az elég színes, vagy képi világa hasonlít egy tévében látott produkcióra. (Nem biztos, hogy a példa rossz, ámbár...))

És mégis úgy tűnik, megint felfelé ívelő szakaszba jutottunk. Az óvónők talán a leglelkesebbek. (Az ő képzésükben még helyet kap a bábmódszertan, ha kevés óraszámmal is, ők tehát alapismeretekkel indulnak.) De könyvtárosok, tanítók is egyre többen jutnak el a báb használatáig (innen csak egy lépés a megszeretése).

Gombamód szaporodnak az egy-két-három fős társulások: óvónők, pedagógusok állnak össze amatőr együttesbe. Nem azért, hogy saját növendékeiknek bábozzanak, hanem hogy máshol is fellépjenek jó vagy jónak tartott műsoraikkal. Nagy közönségsikere van pl. az ajkai Kacagó Bábcsoportnak vagy a dunakeszi Tücsök Bábcsoportnak. Mindkettő tagjai bábszínészi adottságokkal rendelkező óvónők, akik színházpótló előadásokat tartanak körzetükben. Saját működésükhöz megtalálják a szponzort, a csekély belépődíjat a bábkészítés anyagköltségébe használják fel.

Szaporodik a gyerekcsoportok száma is – az iskolai feltételek közt sokszor egy osztályból álló „bábcsoport” munkája a tanítás egészét színesíti, vagy a napközit teszi vidámabbá. Ezek az újonnan létrejött csoportok még nem mindig találják a kapcsolatot a bábosok közösségével, nehéz őket megtalálni, de azért léteznek, keresik a jót. S ez elszigetelten nehéz, szinte lehetetlen.

Nincs objektív rálátásunk a saját munkánkra, nincs alkalom, hogy ne versenyben találkozzunk egymással, hogy valóban munkakapcsolatba kerülhessünk hozzánk hasonló közegeben dolgozó más bábosokkal.

Nincsenek objektíven mérlegelhető bábdarabok, nincs kellő képzettségünk ahhoz, hogy magunk dramatizálni vagy írni merhessünk.

Hiányzik a felülről jövő bírálat is, a dicséret vagy dorgálás is. Magunk feje után kell eldöntenünk, hogy mit akarunk csinálni. És hogyan. Van, aki mer, és nem mindig nyer... Van, aki még fél és elbotlik. De mégiscsak megyünk, mégiscsak bábozunk.

És nincs, még nem alakult ki az az új képzési rendszer, melyben közel azonos értékű képzéshez, jogosítványhoz juthatnánk az ország bármely pontján. Megjelentek a követelményszintek. Akkreditált tanfolyamok indulnak, de tematikájuk, követelményszintjük változó, eredményességük nem ismert. (Bizonyosan kiváló mindegyik, mégis jó lenne összehasonlítani őket, beszélgetni róluk. Ez lehetetlen, hisz nem ismerjük őket.)

Hiányzik a C és a B kategória, amit már ismertünk, elérhettünk. Hiányzik az a központi intézmény(?), központ(?), szervezet(?), ahol felvetődő problémáinkra választ, segítséget kaphatnánk.

Ez lehetne a szervezetek, pl. a Bábjátékos Egyesület feladata. Ám ahhoz, hogy ilyen központi feladatsornak megfelelhessen bármelyik szervezet, nem elég a szándék és a tudás. Olyan intézményi háttérre volna szükség, ahol a telefon, a postaköltség, a helyiséghasználat nem jelent gondot. Ahonnan kérésre utazni is lehet. Ez pedig nincs. A pályázatok lehetősége sokat jelent. Ám egy-egy pályázat elkészítése komoly erőfeszítést kíván, s sok pályázatot kell írni ahhoz, hogy a mindennapi elemi feltételek biztosítva legyenek. S hiányoznak az önfeláldozó „örömkatonák”. Napi munkája mellett – díjazás nélkül – nemigen akad vállalkozó a fenti feladatkör ellátására. A részfeladatok megosztása is gondot jelent.

V.

Úgy vélem, a Bábjátékos Egyesület így is sokat tesz. 1989-ben alakult, tagjai akkor úgy érezték, hogy az UNIMA (Union International des Marionnettes) magyar központja, az egyetlen hazai bábos szervezet, túlságosan kötődik az Állami Bábszínházhoz, működése nem biztosít valós segítséget a napi munkában. A Bábjátékos Egyesület alapszabályában megfogalmazta a közösségbe tartozás igényét, a kapcsolattartás, a bábos hagyományok megőrzésének, a szakmai képzések biztosításának, fesztiválok szervezésének szükséges voltát.

Azóta változó sikerrel, változó elnökségekkel igyekszik teljesíteni feladatát. Működése mindig a tagok aktivitásán múlik.

Az UNIMA és a Bábjátékos Egyesület tagjai közt a hivatásos bábművészek és elméleti szakemberek mellett többségben vannak az amatőr bábosok, ezen belül is a pedagógusok. A hivatásos bábosok csoportja mellett óvodai, iskolai, gyógypedagógiai tagcsoportja működik. A templomos tagozat az ökömené jegyében kívánja összefogni a hívő, vallásos indíttatásból játszó bábosokat.

Alapszabályunk 1998-ban módosult: tagja lehet minden 14 éven túli

személy, aki a magyar nyelvű bábjáték bármely területén alkot. Azaz: az országhatároktól függetlenül tagja lehet minden magyar bábos. Ennek köszönhetően sok tagja él Romániában, sok Szlovákiában, sőt Svájcban is. (Rendezvények, továbbképzések, kiállítások formájában tartjuk a kapcsolatot, s fogadjuk az onnan ide érkezőket.)

Az 1996-os UNIMA-kongresszus és -fesztivál teremtett lehetőséget arra, hogy a Bábjátékos Egyesület szorosabb kapcsolatot alakítson ki az UNIMA magyar központjával. Akkor részt vállaltunk a rendezvényekből. Azóta ez a munka folyamatossá vált. A millenniumot közös, az UNIMA által koordinált kiállítással köszöntöttük. Ezt a kiállítást vándoroltatva szerveztünk a vidéki helyszíneken adott lehetőség szerint ún. „bábosnap”-okat. Bemutatóval (műsorral, vagy gyermekfoglalkozással) egybekötött alapismertetést szerveztünk pedagógusoknak, akik eddig a bábjátékot mint módszert sem ismerték. Ebből a gyakorlatból nőtt ki az alapfokú bábosképzés gondolata.

Az akkreditált tanfolyamoktól függetlenül, egy-két-három napos alapfokú képzésformát alakítottunk ki. Ezek a bábosnapok valóban csak alapismeretet, alapélményt adhatnak – de ezekre épülhet egy-egy akkreditált tanfolyam meghirdetése.

A szakfelügyelők hálózata után jött a mentorképzés. Most a pedagógiai szolgáltató közösségek korát éljük. A PSZK-kal vettük fel tehát a kapcsolatot, s úgy tűnik, sikeres a kezdeményezésünk.

2002 nyarára amatőr bábcsoportvezetők számára szervezünk nyári tábor, ezzel szeretnénk az amatőr bábosok számára tapasztalatcsere-lehetőséget biztosítani.

Feladatunknak tartjuk a „kezdő bábosok” felkutatását is. Van, aki nem tudja, hogy hol keressen segítséget ebben a sokszínű világban, de vannak magabiztos dilettánsok is. Akad ilyen bábkészítő, gyermekmegőrző vagy hitoktató akár, s a szándék tisztaságát elfogadva sem nézhetjük szó nélkül „bábhitelrontó” tevékenységüket. Segíteni szeretnénk nekik is, ha elfogadják.

Nem „bírálóbizottságként”, hanem az objektív tükör tartásával, párbeszéddel, összehasonlítási lehetőségek adásával.

Mindehhez a hosszú ideje csak az interneten hozzáférhető Bábjátékos nevű hírlevelünk kínál segítséget: sokan hiányolták, ezért újraindítjuk a hírlevél nyomtatott formáját is. Hiszen nem öncélúan bábozgatunk – ki-ki a maga munkájában, közművelő tevékenységében eszközként, segítőtársként fordul a bábjáték felé.

S keressük az új vagy járt utakat, keressük a magunk útját.

Ugye nem zsácutca?

Átmeneti állapot?

Az amatőr bábozás hosszú menetelése

Előzmények

Ahhoz, hogy az amatőr bábjáték jelenlegi helyzetét, pontosabban helykeresését értékelhessük, elkerülhetetlen, hogy ne foglalkozzunk röviden az előzményekkel.

Az ötvenes években az amatőr művészeti csoportok működtetése programszerűen megoldandó és elvégzendő feladat volt. A színjátszás mellett – szerencsére! – ide tartozott a bábozás is, s így számtalan bábcsoport alakult, és közülük több is felnőttekből szerveződött. Természetesen ebben is kicsit a „nagy testvér”, a Szovjetunió példáját akartuk követni – akárcsak a korszak hivatásos színházai. Hivatásos bábszínházakról azonban – az egy, éppen hogy kialakulófélben lévő és Mesebarlangként induló, későbbi Állami Bábszínházon kívül – nálunk nem lehet beszélni, mert hivatásos bábszínházaink egyáltalán nincsenek. Fontos leszögezni, hogy ez eleve hendikeppel induló műfaj, ami nyilván az amatőr bábjátéka is hatással van, és sokáig hatással is lesz.

Az ez idő tájt működő amatőr bábegyüttesek játszanak különböző meséskéket, s olykor feltűnik egy-egy programdarab is. Ezzel szemben alig van folytatása a Kemény család által meghonosított s méltán népszerű vásári bábjátéknak vagy a Bükki Béla–Orbók Loránd–Blattner Géza nevével fémjelzett művészi bábjátéknak. Nyilvánvaló, hogy a korszak kultúrpolitikája, ha különböző okok miatt is, de egyiket sem tartotta folytatásra méltónak. Mind a tradicionális vásári, mind a művészi bábjáték a népi demokrácia kultúrája számára nemkívánatos volt. Ezzel szemben a műkedvelő bábozás igen sok segítséget kapott.

A Népművészeti Intézetben külön referensek foglalkoztak az amatőr bábozással, s az intézmény számos kiadványt jelentetett meg, amelyek az együttesek számára szakmai segítséget jelentettek, útmutatásul szolgáltak.

Ekkor jelentek meg a később rendszeressé váló Bábjátékos Kiskönyvtár vagy a Bábszínház sorozat első füzetecskéi. Különböző tanfolyamok indultak, ahol felkészült szakemberek irányításával a műkedvelő együttesek vezetőinek lehetőségük volt a bábjáték alapjainak elsajátítására. Ugyanakkor a különböző települések kultúrházai örömmel biztosítottak teret a bábegyüttesek működéséhez.

Az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején az amatőr bábjátékot újabb hatások érik.

Az immár folyamatosan és színházszerűen működő Állami Bábszínház mind a gyerekelőadásaival, mind a felnőttekhez szóló produkcióival bizonyítja a műfaj „nagykorúságát”, azaz – most kicsit leegyszerűsítve – azt, hogy a bábelőadások gyerekek és felnőttek egyaránt színházi élményt jelenthetnek. Az Állami Bábszínház működése és az amatőr együttesekkel való kapcsolata kedvezően befolyásolja a jelentősebb csoportok működését, és a szakmai igényesség tekintetében kedvezően hat rájuk.

Ugyancsak az ötvenes évek végén vendégszereplésre érkezik hozzánk Obrazcov Moszkvai Állami Központi Bábszínháza. A méltán világhírű mester előadása, amelyet Pesten kívül más, vidéki városokban is látni lehetett, számos, nálunk még alig ismert technikát és bábos trükköt is felvonultatott. Ez egyrészt újabb inspirációt jelentett az – egyetlen! – hivatásos és a műkedvelő együttesek számára, másrészt eredetisége és populáris jellege miatt kedvet csínált a bábozáshoz.

Végül a Magyar Televízióban is megjelenik a bábjáték, s az egyedi mesedarabok után bábjátéksorozatok is láthatók a képernyőn. A televíziónak, különösen, amikor az egész ország csak egyetlen csatornát néz, elképesztő és semmivel össze nem hasonlítható hatása van. A televízió tovább népszerűsíti a bábjátékot mint lehetséges műkedvelő művészeti formát, és tovább népszerűsíti mint lehetséges szórakozási formát – a nézők számára.

És ami nem utolsó szempont – az emberek ebben a társadalmi és gazdasági helyzetben, ha kedvük van hozzá, akkor tudnak időt szakítani a bábjátékra, akár egy bábcsoport tagjaként, akár befogadóként – valamelyik kultúrház nézőterén vagy a televízió előtt.

Az ilyen módon egyre népszerűbb amatőr bábművészet több odafigyelést s fokozatosan több és színvonalasabb szakmai támogatást kap. Kitűnő képzőművészek és pedagógus-rendezők lesznek néhány együttes vezetői, vagy kerülnek kapcsolatba a korszak meghatározó amatőr bábegyütteseivel. Többek között Kós Lajos, Lenkeffy Konrád, Vízvári László, vagy az Auróra/Astra mellett több együttesben is tevékenykedő Koós Iván.

A szakmailag is egyre inkább megerősödő bábegyütteseknek kialakul a saját közönségük. Az eddig megszokott mesék bábszínpadi adaptációi mellett az együttesek gyakran kísérleteznek új stílusokkal, technikákkal. Ezek a kísérletinek számító bábelőadások nem minden esetben szövegre épülnek, gyakran a zenére történő játék és animáció jelenti az előadást. Így ezek a bábelőadások könnyedén utaztathatók külföldre, és kitűnő lehetőséget jelentenek a nemzetközi kulturális kapcsolatok ápolására – elsősorban a baráti országokban, de olykor Nyugatra is eljuthatnak bábegyüttesek. A külföldön is gyakran fellépő együttesek közé tartozik a Bóbita, az Auróra, a Harlekin és a Napsugár.

Mindez újabb vonzerőt jelent az együttesek számára. A külföldre utazás lehetősége és a rendszeres közönség elé kerülés kedvezően befolyásolja az együttesek utánpótlásának biztosítását. Ugyanakkor a felnőtt kísérleti produkciókat játszó együttesek előadásai köré saját, értő és igényes közönség szerveződik.

Ahhoz, hogy ezt a szakmai színvonalat az amatőr bábjáték tartani tudja, rendszeresen indulnak tanfolyamok rendezők részére, s többnapos, intenzív nyári kurzusok, ahol mind elméleti, mind gyakorlati képzést kapnak a bábo-sok.

Természetesen az együttesek száma és működésük színvonala indokolja, hogy legyenek olyan alkalmak, ahol megismerhetik egymás munkáját, ahol összemérhetik felkészültségüket, előadásaik színvonalát. Egymás után születnek azok a fesztiválok és bábostálalkozók, amelyeken – akkor még! – kizárólag amatőr bábegyüttesek vesznek részt, például Pécsen, Egerben és Békéscsabán.

És aztán újra a televízió lendít tovább az amatőr bábjáték presztízsén és népszerűségén, és pedig a Ki mit tud? vetélkedősorozattal, ami a többi amatőr művészeti ág mellett – igaz, csak egyéb kategóriában – de a bábjáték számára is zöld utat ad. S ki ne emlékezne az akkor még amatőr Bóbita nagy sikerű Ki mit tud-os szereplésére?

Az átmeneti időszak és a jelenlegi helyzet

Természetesnek mondható, hogy a Ki mit tud? kapcsán az országos köztudatba is berobbanó és vitathatatlanul az ország legjobb amatőr bábegyütteseik között előkelő helyet elfoglaló Bóbita lesz az első olyan bábegyüttes, amely a nyolcvanas évek elején hivatásos bábszínházzá válik. Ezzel mintegy a „csak

egyetlen hivatásos bábszínház létezhet az országban” varázsát megtörve egymás után követi példájukat a többi, az amatőr bábmozgalmat meghatározó együttes is: a Harlekin, a Ciróka, a Vaskakas és a többiek. Legutóbb 2001-ben a veszprémi Kabóca bábegyüttes vált hivatásos bábszínházzá. Ez azt jelenti, hogy ma már az ország kilenc városában a hajdani amatőr bábegyüttesek hivatásos bábszínházként működnek tovább.

Ezek az egykor magas színvonalon működő amatőr bábegyüttesek az egész amatőr bábmozgalom színvonalát meghatározták, és hatással voltak a többi együttesre, mindenekelőtt az úgynevezett középmezőnyre. Ilyen módon az amatőr bábjátszás némiképpen „lefejezetté” válik. Hasonló dolog történik a '70-es években az amatőr színjátszással, de az akkori vezető együttesek megszüntetését politikai szándék indokolta, nem pedig a hivatásossá válás lehetősége. (Ezért a két amatőr művészeti mozgalom átalakulása korántsem állítható párhuzamba). A hajdan volt, tradícióval rendelkező amatőr bábegyüttesek közül csak néhány maradt meg, s csak ezekről mondható el, hogy változatlanul ugyanazt az igényes bábjátszást képviselik, amelyet az egykori legjobb amatőr csoportok produkciói jelentettek. Ezek közé tartozik az Astra vagy a békéscsabai Napsugár együttes.

Ennek az átalakulásnak logikus következménye, hogy az amatőr bábegyüttesek egykori közönségét most már a hivatásossá vált bábszínházak látják el. Ezenkívül a bábelőadások potenciális gyerekközönségének – az olykor ugyancsak amatőr bábosként induló, de ma már magánbábosként tevékenykedő – egy-két személyes vagy családi együttesek is számtalan előadást kínálnak. Ugyanezt a gyerekközönséget célozzák meg a különböző vidéki színházak által szervezett és a színház körzetét is ellátó gyerekelőadások. Nem beszélve most a báb- vagy gyerekelőadásokat szolgáltató „haknistákról”, akik azokon a helyeken is megjelennek, ahol azelőtt egy amatőr bábegyüttes előadása is eseménnyé válhatott.

Létrejön tehát egy matematikailag is modellálható alaphelyzet, miszerint: ha X amatőr bábosból elveszünk Y-t, mert hivatásossá válnak, akkor csak Z amatőr bábos marad. Hacsak nincs megoldva az utánpótlás... Ami pedig – hangsúlyozni kell – a felnőtt amatőr bábjáték vonatkozásában alig működik. A fenti matematikainak tűnő képletnek ugyanis van egy fontos lélektani következménye is: ha egy amatőr művészeti ág komoly közönségigény nélkül marad, ha nincs az érdeklődés középpontjában, akkor azt nem nagyon érdemes csinálni, nem nagyon érdemes részt venni benne.

Természetesen nem csak a fenti okokra vezethető vissza – ismét hangsúlyozottan – a felnőtt amatőr bábjátszás jelenlegi helyzete. A fent leírt amatőrökből

hivatásossá váló együttesek következményeként, értelemszerűen, az amatőr bábmozgalomból kikerülnek azok a szakemberek, akik a mozgalom meghatározó személyiségei voltak. Mindenekelőtt ezek voltak azok az együttesvezetők, akik folyamatosan színvonalas, az amatőr bábos szakma számára figyelemre és sokszor követésre méltó előadásokat hoztak létre. Ugyanezek a vezetők voltak többnyire, akik az amatőr bábosok részére tanfolyamokat szerveztek vagy a különböző országos területi, megyei tanfolyamokon előadóként rendszeresen megjelentek – tanítottak is. Az amatőr bábosok számára ma már jóformán sehol sem indítanak tanfolyamokat, és ezzel együtt megszűntek a nyári intenzív, bennlakásos szakmai táborok is.

Ezek az ismert és jelentős szakmai tekintéllyel rendelkező amatőr bábosok, ha arra szükség volt, a megfelelő fórumokon kellő súllyal képviselték az amatőr bábmozgalom ügyét, és a mozgalom számára fontos döntésekben figyelembe vették véleményüket. Nos, ahogy ezek a személyiségek „megszűntek”, nem léptek a helyükbe újabbak, az amatőr bábjátszást hasonló súllyal képviselők, így maga a mozgalom is támasz nélkül maradt.

Az amatőr bábmozgalommal tulajdonképpen három szervezetnek kellene foglalkozni. A Magyar Művelődési Intézet művészeti osztálya bábosreferensének – hivatalból, a Bábjátékos Egyesületnek – mint társadalmi szervezetnek – és az Unimának, az amatőr és hivatásos bábegyütteseket is magába foglaló Nemzetközi Bábművész Szövetségnek – mint gyűjtőszervezetnek. Úgy tűnik, ez esetben is igaz, hogy minden, ami valamikor mozgalomként indult, az előbb-utóbb megfárad, kicsit devalválódik, és hacsak valamilyen módon meg nem újul, veszít rugalmasságából, működőképességéből. Emellett nyilvánvaló az is, hogy ezekből a szervezetekből is hiányoznak az erős személyiségek, azok a munkatársak, akiknek az amatőr bábjáték még úgy volt, akik ezért sok mindenre képesek voltak, akik hatni és mozgósítani tudtak.

A megváltozott helyzethez alkalmazkodva az egykor kizárólag az amatőr együttesek számára szervezett bábfesztiválok fokozatosan átalakulnak, s kizárólag vagy elsődlegesen a hivatásos bábegyüttesek számára jelentenek szakmai fórumot (pl. a pécsi és békéscsabai fesztiválok). Az amatőr bábegyüttesek itt már eleve vagy nem is indulhatnak, vagy nem szívesen indulnak, mert nem akarják vállalni a professzionális együttesekkel való megmérettetést. Jelenleg alig van néhány olyan szemle, amely kizárólag a felnőtt amatőr bábcsoportok bemutatkozására nyújtana lehetőséget.

Amíg a felkészült szakemberek által vezetett felnőtt bábegyüttesek is működtek, addig a középiskolás, illetve a középiskolát elvégzett korosztályhoz tartozók szép számmal megtalálhatók voltak az amatőr bábcsoportokban.

Ma, sajnos, erről nem lehet beszélni. Ezt a korosztályt, ha esetleg a bábjáték érdekelné, akkor vagy hivatásosként kíván dolgozni, vagy máris bábszínészként működik. A felnőtt amatőr bábozásnak jelenleg nincsen utánpótlása. A tizenéves korosztály egyáltalán nem vonzódik a bábozáshoz mint művészeti formához vagy akár csak mint önkifejezési lehetőséghez. Ahogy a kamasz közönségnél nem lehet elérni azt, hogy valamely FELNŐTTEK SZÁMÁRA készült bábelőadásra önszántából elmenjen, ugyanúgy nem lehet arra sem számítani, hogy ugyanezen korosztály valamely bábegyüttes munkájában részt vegyen. Ez ugyanis gyerekes dolognak tűnik számukra, s nem akarnak nevetségessé válni.

Emellett hiányoznak a kor szemléletének megfelelő, a bábjátékhoz útmutatással szolgáló szakkönyvek és a ma is vállalható, bemutatható bábdarabok.

Az amatőr bábmozgalom népszerűségének csökkenésében is jelentős szerepet játszott a kilencvenes évekre megváltozott társadalmi és gazdasági helyzet. A felnőtt, kereső lakosság számára a fennmaradó szabadidő eltöltésére a legkevésbé sem vonzó, hogy amatőr bábosként működjön. A munkaidőn túli elfoglaltságot ma már sokkal inkább a jövedelemkiegészítés különböző formái jelentik.

A művelődési házaknak és központoknak is megváltozott a szemlélete, funkciója, hiszen saját fennmaradásuk érdekében elsősorban bevételt kell produkálniuk. Ezért csak kevés intézmény engedheti meg magának, hogy műkedvelő együtteseket, köztük bábcsoportokat tartson fenn. Egy bábegyüttes esetében pedig a szakkörvezető esetleges tiszteletdíján kívül még az előadásokhoz szükséges felszerelés előállítása – a bábuk, a díszletek, a ma már nélkülözhetetlen hangosítás és világítás is további költségeket jelent. Nem beszélve most az esetlegesen felmerülő anyagszükséglet és a bábcsoport szállítási költségeiről.

Ami a jövőt jelentheti

A gyerekbábozás az, ami a mai napig működőképes, és itt még most is mozgalomról beszélhetünk. Ennek oka az lehet, hogy az iskola számára fontos: legyen gyerekbábcsoportja, s itt a pedagógus által a gyerekek könnyen szervezhetőek. Bizonyára az sem lényegtelen, hogy a gyerekek a pedagógus és az iskolai szereplés kedvéért szívesen vállalják a bábozást.

Az is lényeges szempont, hogy a gyerekbábosok számára mindmáig létezik az évenként Egerben, a Művészetek Háza – azelőtt Ifjúsági Ház – által az

egyre csökkenő támogatás ellenére is, évenként megrendezésre kerülő Országos Gyermek Bábjátászó Fesztivál. Ezt a fesztivált országszerte megyei válogató szemlék, találkozók előzik meg. A rendezvény hatása egyértelműen kedvezően befolyásolja a hazai gyermekbábjátászt. Ugyanakkor itt is fontos lenne az együttesek – többnyire pedagógus – vezetőinek szakmai képzése.

A bábjátékos-utánpótlást illetően komoly reményekre jogosít a NAT alaptantervében lassan bevezetésre kerülő alapfokú és középfokú báb-játékosképzés. Ez, mintegy a zeneoktatást modellként véve, már alsó tagozattól lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy a bábjátászt és az ehhez tartozó egyéb ismereteket folyamatosan, akár 18 éves korukig is elsajátíthassák, gyakorolhassák. Ahogy jelenleg számtalan drámatagozatos iskola működik az országban, remélhetőleg ugyanúgy létrejönnek, illetve mindenképpen segíteni kellene, hogy létrejöhessenek „bábtagozatos” középiskolák is.

Az utánpótlást illetően újabb lehetőségeket jelenthet, hogy már jelenleg is több felsőfokú oktatási intézményben – Sárospatakon a tanítóképzőben, Sopronban a Benedek Elek óvónőképzőben és hamarosan a debreceni Kölcsey Ferenc tanítóképzőben – bábozást oktató pedagógusokat képeznek. Ilyen módon a műfajt minden vonatkozásában a bábozás valamennyi összetevőjét ismerő, jól felkészült szakemberek foglalkozhatnak majd a bábosutánpótlással, és lehetnek amatőr együttesek vezetői. Emellett megvan a lehetőség annak is, hogy akár a főiskolán csoportta szerveződve, akár ennek elvégzése után az ott tanuló, illetve a már végzett tanulók alakítsanak bábcsoportot.

Az Országos Gyermek Bábjátászó Fesztivál rendszerét alapul véve meg kellene teremteni a lehetőségét a rendszeresen jelentkező felnőtt amatőr bábfesztiválnak. (Ne felejtjük el, hogy a jóval népszerűbb és jelentősebb hagyománnyal rendelkező színjátszóknak Kazincbarcika, Balassagyarmat vagy az egész ország diák színjátszóit mozgósító ODE-fesztivál állandó és évenként többszöri megjelenési lehetőséget, szakmai fejlődést jelent.) Ez már önmagában is sokat segíthetne a felnőttbábjátásznak ahhoz, hogy visszanyerje a rangját, hogy ismét mozgalomról beszélhessünk. Ehhez meg kellene találni a lehetőséget arra, hogy legalább területileg újraindulhasson a szakember-, a bábrendezőképzés. Ebben kiemelt szerepet játszhatnak azok a felsőoktatási intézmények, ahol egyébként is bábjátékot, bábjátékoktatást tanítanak. Ezekben a helyeken a tavaszi vagy nyári oktatási szünetek alkalmával akár bentlakásos intenzív kurzusok is szervezhetőek. Mindezt kellően segíthetné, ha ismét lehetővé válna bábos szakkönyvek, a műfaj gyakorlati kérdéseivel foglalkozó füzetecskék rendszeres megjelentetése. További intenzív kurzusokat lehetne szervezni akár a hivatásos bábfesztiválok idejére és

helyszínére. Ez azt jelentené, hogy a résztvevők végig figyelemmel kísérhetik a fesztiválprogramokat, és az ott látható előadások elemzésével együtt. Ennek számos gyakorlati haszna lehet a bábmozgalom számára, hiszen a legújabb dramaturgiai megoldásokkal, technikai ötletekkel találkozhatnak, valamint kapcsolat alakulhat ki a szakma hivatásos képviselői és az amatőrök között. A hivatásos bábos szakma oktatásban is gyakorlattal rendelkező legjobbjainak az amatőr bábjátékba való bekapcsolása megkerülhetetlenül fontos lenne. Ez régebben sokkal jobban működött, s a felkészült és kellő szaktudással rendelkező hivatásos bábosok tapasztalatairól az amatőr bábmozgalomnak most sem szabadna lemondania.

Végül érdekeltté kellene tenni a művelődési házakat, központokat, kisebb közösségek kultúrházait, közösségi házakat, hogy a bábcsoportoknak adjanak otthont, biztosítsanak lehetőséget rendszeres működésükhöz, támogassák bemutatóikat s természetesen közönség előtti szereplésüket.

Ez azért is fontos lenne, mert az amatőr bábegyüttesek számára jelenleg nincsen olyan pályázati lehetőség, ahol eséllyel kérhetnének előadásaikhoz támogatást. Sem a Soros Alapítvány, sem az NKA nem támogat amatőr formációkat. Legfeljebb elvétve egy-egy önkormányzatnál van esély némi (csekélyke!) támogatás megszerzéséhez. Az amatőr fesztiválok szervezésénél – lásd Eger – már más a helyzet, ezeknél a kiemelt rendezvényeknél könnyebben lehet támogatást szerezni, még akkor is, ha jelenleg a megítélt összeg egyre kisebbnek tűnik.

Ez a befektetés sokszorososan megtérülhet. Egy bábegyüttes működése önmagában is közösségszervező-közösségteremtő. Emellett rendszeres szerepléseivel az együttes azt a nagyobb közösséget is szervezi, ahonnan a bábcsoport tagjai kikerültek. A bábcsoportok előadásaikkal sokféle programot oldhatnak meg az együttest fenntartó intézmény számára. Ha a fentiekén kívül a bábegyüttesnek még a saját intézményén kívül is sikere van, akkor az valamennyi résztvevő és támogató számára újabb lendületet adhat a további működéshez.

A bábos szakterület helyzete

Az amatőr bábosok helyzete szorosan összefügg a szakma általános állapotával, nem érthető, mérhető csak önmagában. A második világháború után megalakult a Bábjátékosok Szövetsége, rövid, önálló kezdet után a Népművelési Intézet égisze alá tartozott. Teljes spektrumunk volt, az intézetben működött képzési-szervezési centrum, bemutatószínpad, kiadó, mindez 4-5 szakmunkatárssal. A legjobb szakemberek, Németh Antal, Balázs Béla, Bükky Béla stb. külsősként vezettek tanfolyamokat, a bábosok szervezői Hollós Róbertné, Séd Teréz voltak, a kiadványozásban dr. Szilágyi Dezső dolgozott, az UNIMA magyar tagozatának elnöke, Kossuth-díjas, aki később intézetünkől neveztetett ki a bábszínház igazgatói posztjára.

Ő volt az, aki 1957-ben Obrascov bábszínházának mintájára – és a cseh példa ismeretében – megszervezte a monopolhelyzetű Állami Bábszínházat, amely gyermekműsor-ellátóként, utazó társulatával lefedte az országot, „elit” csapata viszont a modern képzőművészet formanyelvén, híres kortárs zeneművek bábos interpretálásával a nagyvilágot is bejárta. (Eredményeiről lásd Selmeczy: Világhódító bábok című könyvét!) Ezt a monopolhelyzetet, mely a '80-as évekre már a szakmai fejlődés gátja lett, a vidéki bábszínházak előőrse törte meg; elsőnek a pécsi Bóbita (1980), majd a kecskeméti Ciróka ('84), az egri Harlekin ('85) – amatőr bábegyüttesekből profivá avanszáva.

Az amatőrök ügyei, megyei felügyelete – a '70-es, '80-as években kiépült művelődési házak láncolaton át – az intézet feladata volt; a találkozók, fesztiválok szervezése, a képzési szisztéma kidolgozása, a tanfolyamok megszervezése, a bizonyítványok, működési engedélyek kiadása, a szakanyagok kiadása is ide tartozott. E munkát segítette az UNIMA magyar tagozata, később az Amatőr Bábosok Országos Tanácsa, az ABOT.

A '89-es fordulat után a bábosok az önszerveződés terén az elsők között léptek. 1989-ben az intézet szervezte tihanyi konferencián alapítottuk meg, s

'90-ben ténylegesen is létrehoztuk a *Bábjátékos Egyesületet*. (Ezen szervezet első elnöke voltam, az egyesületté szerveződés jogi procedúráit Szentirmai Lászlóval csináltuk végig.) Később a szervezetből fokozatosan kihátráltunk, amikor már nem igényelték az intézeti „bábáskodást”. Mégis évekig az intézet adott e szervezetnek irodát, telefont, ügyintézőt stb., máig postafiókjuk van itt. A Bábjátékos Egyesület következő elnöke Siklósi Gábor volt, '93 óta pedig újra és újraválasztva Mészáros Emőke az elnök. Korábban a Színházi Intézetben működtetett rendszeresen klubot, most a Zeg-Zug Gyermekházban találkoznak, a Hermina úton. Leginkább a nyugdíjasok. Élő még a pedagógus szekció és a bábozó óvónői réteg.

Az 1929-ben létrehozott és a háborús szünet után újra működő nemzetközi bábos szervezetnek, az UNIMA-nak 1957-ben alakult meg a magyar tagozata.

A harmadik érdek-képviselői szerv a '95-ben létrejött *Bábjátékos Testület* a profik védelmére, összefogására szerveződött.

Ma tehát a hazai bábos életet három szervezet képviseli, gyakran egymás terét átfedve.

A bábos létezés színterei

1. Az úgynevezett *hivatásos bábszínházak*

Dr. Szilágyi Dezső 1990-es nyugdíjba távozásakor az Állami Bábszínház két budapesti utódintézményre vált szét, a Budapest Bábszínházra és Kolibri Színházra. Ettől kezdve két bábszínház osztozik a monopolhelyzet maradványain (ennek jellemzői a nagy taglétszám, a kiemelt támogatottság, a szakmai grémiumokban való részvétel, a felső- és középfokú oktatás közben tartása stb.).

Mindenképp pozitív változás volt ez az „operáció”, mert versenyhelyzetet eredményezett, mindkét színház megkezdte saját arculata kiépítését, így a budapesti közönség előtt megnyílt a választás lehetősége.

Az utánpótlásképzés céljából mindkét színház időről időre stúdiót működtet (akárcsak a profi státusba lépett vidéki bábszínházak).

A rendszerváltás előtti időben elkezdődött a vidéki bábszínházi hálózat kiépülése, s a folyamat folytatódik, lassan lefedi az országot. (A már említeteken kívül hivatásos lett a győri Vaskakas, a szombathelyi Mesebolt, a szegedi Kövér Béla, a debreceni Vojtina, a miskolci Csodamalom Bábszínház, és most lépett be a sorba a veszprémi Kabóca bábstúdió, tizenegyediknek. – Ehhez a sorhoz csatlakozott a zalaegerszegi Griff Bábszínház 2004-ben. A szerk.)

Korábban – vidéki hálózat nem lévén – a bábbal foglalkozók amatőrként színházpótló tevékenységet folytattak pátriájukban, belőlük lettek az első profi csapatok. A tagság fiatal erői elvégezték a kötelező, előbb 2, majd 3 éves stúdiót, a vidéki bábszínházak törzsgárdáját alkotva. E 11 színház jelenlegi becsült taglétszáma 200 fő, akik hivatásszerűen a bábozásból élnek.

A legelszántabbak kitörnek a kőszínházból, s hajdani példákhoz hasonlóan családi, vándorbábos formában próbálnak bábból megélni, maguk teremtvé eszközeiket (darabírástól bábkészítésen át játékgig, próbahelykeresésig, önmenedzselésig) – ők alkotják az úgynevezett *magánbábszínházakat*. (Kemény Henrik Bábszínháza, a pécsi Bóbitából kivált Márkus és Figurina családi bábszínházak, a cserkúti Levendula, illetve a Titiri, az Államiból kivált budapesti Fabula, a Mikropódium, a Kolibriből a Bartha Tóni Művek, a kecskeméti Cirókából a Maskarás Céh meg a kecskeméti Garabonciások, a Vaskakasból a Bab Társulat és a győrladaméri Gabalyda bábszínház – ők az utóbbi 10 év folyamán kivált szólisták, duók, többé-kevésbé állandó tömörülések.)

2. A Népművelési Intézet néhai B kategóriás (bábjáték-oktatói) tanfolyamain végzett amatőr középgenerációból nőtt ki az úgynevezett „alternatív” együttesek csoportja. (A C kategóriában végzetek bábcsoport-vezetői működési engedélyt kaptak.)

Ezek a csoportok az amatőrlétből léptek többéves utcai jelenlét révén „felsőbb osztályba”. Számos óvodába, iskolába művelődési házba kapnak meghívást, igen életképesek – van piacuk. „Szabadiskolájuk”: Nyírbátor, a 9 év legjobbjának előadásai és a közös műhelymunkák edzik őket. (Ide sorolható a kosoli Még Színház, a debreceni Ort Iki, a gödi Maszk, a győri Lopótök színház, a biatorbágyi Láda fia Bábszínház, a pesti Hattyúdal színház – újabban a két utóbbi a csallóközi Boráros párral együtt egy új összetett formációt hozott létre, Magyar Királyi Bábszínház néven.)

3. A korábbi felnőtt amatőr csoportok egy része továbbra is megmaradt művelődési házi, városi, falusi fenntartói támogatással amatőrnek. A békéscsabai Napsugár, a nyíregyházi Mesekert, a budapesti ASTRA bábegyüttes – e nagy múltú együttesek egyidősek a fent említett, profivá avanzsált csapatokkal. Vezetőik, rendezőik általában fizetést vagy tiszteletdíjat kapnak, időnként, illetve helyenként a játszó is. Melléjük felzárkózott a halászi Marionett csoport, s van Somogyban egy nyugdíjas bábcsoport is.

E három egység újabb kb. 50 fő.

4. Az amatőrök derékhada a pedagógiai bábozás alá sorolható be, – ide tartozik a bábozó pedagógusok tábora.

Számos óvodában, napköziben folyik alkalmi vagy többé-kevésbé rendszeres bábozás a foglalkozásokon, a gyerekek beszoktatására.

Új kört jelent, ha a nevelők csoportosan, rendszeresen, műsorral készülnek az épp aktuális ünnepekre, sőt együttműködve önálló óvónői csoportot alkotnak. Létszámuk országosan (több) száz főre duzzad Mikulás, gyereknap körül.

5. A legnagyobb kört, a reménybeli utánpótlást a gyermekbábcsoporthoz, szakkörök, bábos művészeti iskolások adják, becslésem szerint országsszerte kb. 150-200 csoport, 1500-2000 fő, ha a művészeti iskolákat is számítjuk.

Az általam beszerzett adatok szerint a gyermekszakkörök létszáma országos átlagban némileg csökkent, a művészi iskolákban viszont nő a bábozást választó gyerekek száma.

A gyermekbábcsoporthoz fenntartóinak többsége az adott iskola, de vannak művelődési házak által támogatott csapatok továbbra is. Itt főként az ingyenes próbaterem a legnagyobb segítség és esetenként utazási támogatások.

A tényekhez hozzátartozik, hogy a korábban önálló bábos szakreferenseket foglalkoztató művelődési házak hálózatának leépítése, létszámcsökkenése miatt a megyék jó egy negyedében ma nincs bábos referens, a területen élő potenciális bábosok összefogására nincs „szervező erő”. (Budapesten se a BMK, se az FMH nem foglalkozik bábosokkal!) Több megyében elmozdulás történt a holtpontról – a már emlegetett művészeti iskolák irányába (pl. Csongrád) –, illetve néhol alakultak példaértékű regionális egyesületek, pl. a debreceni régió Szín-Báb Egyesülete, amely a megyei művelődési központ fogvatkozó létszámú, de elkötelezett szakembereivel s a főiskolákkal jó kapcsolatot kiépítve folyamatosan pályázik, képzést, nyári tábor, fórumot, találkozót biztosít tagjainak.

Zala, Somogy, Bács-Kiskun, Csongrád, Békés, Nógrád, Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye bábos amatőrjeit szakreferensek gondozzák ugyan – igaz, több művészeti terület „közös” gazdájaként –, de a presztízsveszteséget ők is jelzik.

Az oktatás, képzés kérdéséről

Az intézeti bábos képzések megszűntével a bábos képzést a fejtől a talpáig kezdték kiépíteni.

A '95-ben kísérleti jelleggel beindított első bábszínész osztály a Színművészeti Főiskolán ad hoc módon alakult, nem véletlen, hogy a végzősök többsége nincs a pályán (vagyis színészként, és nem bábszínészként dolgozik!).

A bábszínész utánpótlás képzése jelenleg a színházak 2 éves bábstudióiban is folyik. (Ezek követelményrendszerét '95-ben Szász Zsolt és én fektettük le, Hobaj Tünde vezérletével, ennek alapján dolgozta ki a szakma az érvénybe lépett tanterveket.) A képzés másik vége, a gyermekek bábos alapismeretekkel történő ellátása jelenleg valóságosan csak a művészeti iskolákban folyik – egységes képzési szisztémáját elvileg a meglévő tantervek biztosítják.

A művészeti iskolák oktatói, szigorúan véve, csak a színművészeti egyetem bábszakán végzett s pedagógiai alapokkal bíró egyedek lehetnek. Ilyen ma hazánkban jószerivel nem is létezik. Elfogadják hát az MMI B kategóriás papírjait, a drámapedagógiai szakirányú továbbképzéseken és a korábban a kétéves bábstudiókban szerzett (színész)diplomákat is. Már ahol és aki. Ami igazán számít, hogy ezekben az iskolákban lehetővé teszik a zeneiskolákhoz hasonló szisztéma szerint, hogy heti 4–8 órában bábozzon, méghozzá kötelező jelleggel, a bábót választó gyerek. Ideális esetben a pedagógus többfelvételért kap így. Ez nagy dolog, fokozza a pedagógusok érdekeltségét, s még fontosabb, hogy ezen az úton a gyerekek valóban „belenőnek” a bábozásba. Az egri bábfesztiválok színvonalán máris látszik, hogy ismét pezsdülni kezd a bábos élet.

A művelődési házak referenseinek mégis általános a véleménye: egyöntetűen úgy érzik, csökkent területükön a gyermekbábozás presztízse, s egyre kevesebb a képzett bábcsoportvezető. Ennek fő oka a „régimotorosok” kidőlése s a korábbi amatőr művészeti képzési, vizsgáztatási szisztéma túl sietős felszámolása '91-ben. (A már beindult B-s képzést még végigvittük, de 1994 óta senki nem kapott az MMI-ben bizonyítványt.)

Azóta e területnek nincs igazán gazdája, több főiskolán folyik ugyan némi bábos képzés; a soproni, kecskeméti stb. óvónőképző főiskolán van bábos speciálkollégium, illetve beindult a NAT báboktatási program. (A továbbképzési jegyzékben szerepel az intézet is, '98 tavaszán 60 órás „Bábozzunk” és „Szín-, vers-, báb- Játék” címen 120 órás továbbképzést akkreditáltattunk.)

Csakhogy kevesen vennék igénybe, s emiatt ráfizetéses, be sem indítható e rövid távú, 30, 60, 120 órás NAT-bábprogram. A választékból a pedagógusok csupán elenyésző százaléka választja. (Drága, kevés és főleg nem engedik el a jelentkezőket tanév közben, nem lévén helyettes, szabadságuk terhére – a tavaszi, nyári szünetben – pedig nem vállalják.)

A zsámbéki Apor Vilmos Katolikus Főiskola drámapedagógia szakirányú továbbképzésében például van bábos tantárgy, most készül a bábos szakirányú továbbképzés akkreditációja is, az *ELTE Budapesti Tanítóképző*

Főiskoláján, a debreceni Református Főiskolán is beindul talán a bábpedagógia szakirányú képzés.

Ezek is bizonyítják, hogy a gyakorló pedagógusok részéről egy hosszabb távú, nagyobb óraszámú, pedagógiai szakirányú továbbképzésnek minősül és fizetési kategóriában is előlépést jelentő bábos képzésre van igény.

Jelenleg ennek híján népszerűek az egy-két napos bábos fórumok, ötlet-börzék (Bács-Kiskun megyében, Békésben, Debrecenben volt ilyen fórum).

A bábozás – komplexitása okán – sokoldalú, kitartó, felkészült, játékos személyiséget igényel, rendkívül időigényes, de egy életre „megfogja” művelőjét. Rohanó, számos kihívást jelentő, gyors sikerekre törő korunkban nem meglepő, ha csak a pedagógusok legelszántabbja választja e „hobbit” – joggal várva el munkája minősítését, értékelését, segítségét.

Hogy a bábozás a gyermeki személyiség fejlesztésének egyik leghatásosabb eszköze, számosan vallják ugyan, pedagógiai vonalon mégsem tudott kellő érdekképviseletet (nagyobb nyomatékot) szerezni ügyének a szakma. A NAT-viták idején jelentős előnyt adtak a drámapedagógiának (mert beépíti eszközrendszerébe a bábót), de a tapasztalatokon okulva, szakmai szervezeteink a báb önálló műfajként kezelését kéri (ld.: Parván című lap Felmentünk a miniszterhez című cikke). S ez a dolog kulcsa!

E leblokkolt helyzetben is alakultak önszerveződő képzési formák – többnyire minimális pályázati pénzekből.

Bábos kurzusok (pályázati, egyesületi támogatással és a résztvevők által befizetett összegekkel):

- A debreceni Csapókerti Közösségi Ház szervezésében az Ort Iki báb-együttes korrekciós Herkules-programja, deviáns gyerekek szocializálására világhírű lett, leírása megjelent angolul! (Zoltán Dió – Hannu Pietilainen – István Gergely: Two steps to Ithaka. Hungarian–finnish network for a new model in social work education. Debrecen, 1997)
- A Debreceni Művelődési Központ a Hajdú megyei Szín-Báb Egyesülettel közösen 1995-, 1997-ben a cseh Milan Forman által vezetve marionett, illetve improvizációs egyhetes mesterkurzust szervezett.
- Több ízben szervezett a Szín-Báb családi bábos táborokat, Koós Iván és H. Tóth Ilus kezdeményezésére, majd Arany Erzsébet főiskolai docens vezetésével.
- 1997-ben revelatív nemzetközi bábos workshop volt profik és amatőrök közös részvételével, a kecskeméti Báron tanyán, Peter Schumann, a világhírű amerikai bábos szakember vezette, a Ciróka bábszínház igaz-

gatója, Kovács Géza szervezte, a Kulturális és Köznevelési Minisztérium és a Soros Alapítvány támogatta.

- 2001 augusztusában Szabó Zsuzsa bábszólísta egy néhai malomban kialakított „oktatóbázisán”, Cserkúton folyt 10 napos mesterkurzus, marionett-technikára, német oktatókkal, NKA-támogatással.
- A Bábszínházi Kurta Kurzus – a határon túli magyaroknak a Magyar Művelődési Intézet által indítva, 1994 óta minden nyáron szerveződik, a közös nemzethez tartozók bábos kultúrájának ápolására, lényegében szabadegyetemi formában (NKA-, Illyés Alapítvány-, NKÖM-támogatással). Az eltelt 7 évben mintegy 70 fő vett részt a környező magyar lakta országokból. *(Számuk a kötet első megjelenése óta közel százra nőtt.)*

A fenti képzések nem a valódi amatőröket, inkább az alternativitás felé haladókat érik el.

Megmutatkozási lehetőségek

A) Felnőtt bábosoknak

Továbbélő *nemzetközi fesztiváljaink*, ahol a profi többség mellett az amatőrök jelenléte hagyományosan elfogadott, bár részvételi arányuk fokozatosan csökken:

– A Pécsi Felnőtt Bábfesztivált (felnőtt nézőknek szánt műveké!), 2001. június végén rendezték meg 12. alkalommal. Korábban ablakot jelentett külföld felé, ma egyre inkább a hazai bábos kísérletek terepe, s jelen van a város utcáin is.

– A Békéscsabai Nemzetközi Bábfesztivál (a gyerekeknek szóló műveké) – 2002-ben rendezik meg 13. alkalommal.

Mindkét – nemzetközi zsűrivel működő, UNIMA-védnökséggel bíró – fesztivál hagyományosan továbbképzés szintű vitafórumokat jelent, a játékosokon kívül nagy számban érkeznek ide a bábszerető pedagógusok.

Újabban alakult országos és nemzetközi fesztiválok, amelyek egy-egy bábszínházhoz kapcsolódnak, elsősorban profikat hívnak, de fogadnak amatőröket is:

– Fesztivál a Vaskakashoz, Győr, nemzetközi hatókör, 1994 óta évente megrendezik, június végén.

– Kolibri Fesztivál, nemzetközi hatókörben, 1992 óta minden augusztusban megrendezik.

– Határon túli magyar nyelvű bábszínházak fesztiválja, Nyíregyháza, 2000,

2001. A Kárpát-medencében működő bábszínházak magyar tagozatai és a fordulat óta alakult, magyarul játszó bábos felnőtt amatőr formációk egészen új keletű, még kiforratlan találkozási alkalma. (Bárdy Margit, a nyíregyházi Kölyökvár és a Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet és Továbbképző Központ szervezésében, minisztériumi támogatással.)

A Magyar Művelődési Intézet (társ)szervezésében zajló fesztiválok:

– 1991 óta évente rendezzük a *Nemzetközi Betlehemes Találkozót*, pályázati pénzekből (NKA, Illyés Alapítvány, Eötvös Alapítvány, Rákóczy Alapítvány, egyházi s egyéni szponzorok szerény támogatásával). Ez a régiókban még csodaszámba menően eleven, a Kárpát-medencében élő magyarok és a nemzetiségek legszebb téli ünnepköri játékaiknak, a népi szakrális színjátékformáknak rendkívül sokszínű mustrája. Idén már 11. ízben, 2001. dec. 21–23-ig zajlik. Fő színhelye a Millenáris Park lesz, de a Néprajzi Múzeum, Magyarok Háza, templomok, vásárok stb. is igényt tartanak a fellépőkre.

– 1993 óta évente kerül megrendezésre a *Szárnyas Sárkány Hete nemzetközi utcaszínházi fesztivál* Nyírbátorban. Ennek az összművészeti fesztiválnak szervezésében kezdettől, előbb szakmai tanácsadóként, majd társ-szervezőként jelen van az intézet. 2002-ben lesz a tizedik alkalom. A bábműfajért a '80-as évek végén sorompóba lépő nemzedék szabad ég alatti ősbemutatóinak, általában az „utcas” műfajoknak (vásári báb-, képmutogató játékok, zenés-táncos processziók, mutatványosok, kóklerek, gólyalábasok) műhelye, próbaterepe, fóruma. Évente közösen alkotják a sárkányműhelyben a tematikus tűzijátékos záróprogramot. A nyírbátori Szárnyas Sárkány Kulturális Vállalkozás (NKÖM, NKA, Soros Alapítvány, turisztikai, helyi szponzori pénzekkel támogatva), ebben a határszéli, hátrányos helyzetű körzetben óriási közművelődési missziót lát el, szocializálja az etnikai kisebbséget, hozzájárul a város anyagi gyarapodásához, városfejlesztési terveihez is. (Évente visszatérő, bővülő teamjük motorja Szász Zsolt művészeti vezető és Dózsa György népművelő, fesztiváligazgató.)

Fórumok, melyeket az UNIMA, illetve a Bábjátékos Egyesület is patronál:

– *Zsákomban a bábom* – a bábos kamarafarmák kétévenként rendezett fesztiválja, '89 óta. Felnőtteket, szőlőbábos pedagógusokat érint elsősorban, Szentirmai László főiskolai tanár a gazdája, a helyi pedagógiai főiskola és a művelődési központ szervezésében, Sárospatakon.

Regionális jelentőségű:

– Méray Vince *Falusi Bábos Találkozó*, Győr-Sopron megyében, szeretnék bábos bázissá bővíteni.

– 1993 óta minden év elején megrendezi a Bábjátékos Egyesület a *Templomi Bábjátékos Találkozót*, saját szervezésében, többnyire Budapesten, illetve alkalmanként Nyergesújfalun, utóbb Pécsen, Máriabesnyőn.

B) A bábozó gyerekek felfutó rendszerű bábfesztiváljait hajdan ('87-ig) az úttörőszövetség szervezte intézetünkkel, a szakmával közösen.

Hét év szünet után, 1994-től, javaslatunkra s a Bábjátékos Egyesület védnökségével az Egri Ifjúsági Ház (2001-től Művészetek Háza) vállalta s rendezi azóta évi rendszerességgel az Egri Országos Gyermekek Bábvesztivált. A rendszeres megméretés, találkozás a bábozás óvatos számbeli és minőségi emelkedését mutatja. (Az idei találkozó 2001. okt. 20–22-ig zajlott, 20 csapat részvételével, közel 400 résztvevővel. Idén a szervezők UNIMA-diplomát kaptak, joggal.)

Egyéb regionális fesztiválok:

Megmaradt a *Tiszántúli Bábjátékos Napok* Nyíregyházán – 2002 tavaszán esedékes újra.

Somogy megye népművelőinek (Szabados Péter, Károly Irma) érdeme a *Dunántúli Bábcsoportok Regionális Fórumának* létrejötte Balatonlellén (2000-től évente).

A Csili Majális megszűnte után jelenleg a *biatorbágyi Koós Iván Napok* elnevezésű gyermekbábvesztivál fogja össze a régió bábosait. A kecskeméti Óvodai Bábosok Fórumának utódja bizonyos szempontból a budapesti, illetve országos *Óvodai Bábjátékos Fórum*, az egyesület szervezésében, előbb a Józsefvárosban, majd Pestújhelyen.

E rendezvények megvalósulása mindenkor a pályázati támogatás függvénye.

Információáramlás

Közös – amatőr, profit egyaránt érintő – hírlevelünk, az UNIMA által szerkesztett, évente egy ízben megjelenő UNIMA Bulletin átfogja a teljes magyar spektrumot. A *Bábjátékos* című időszakos lapot a '80-as évek végén az intézet, azóta az egyesület működteti, hosszabb-rövidebb megszakításokkal – újabban az interneten.

A Világszínház újraindított, Király Nyina szerkesztette kötetei fontos

nemzetközi bábos tanulmányokat s hazai helyzetelemzést is hoztak, néha az Új Művészet, a Múzeumi Figyelő, a Szín (az intézet híradója), a Játékos című nem hivatásos színházi lap közöl bábos témájú információkat, elemzéseket. A Színház című lap csak ritkán foglalkozik a bábművészettel (1996-ban és 2000-ben volt egy-egy bábos fél száma) – amatőrökkel szinte soha. A Köznevelés, az Óvodai Nevelés, az Iskolakultúra viszont gyakran hoz elsősorban amatőr bábos híreket, beszámolókat.

Időről időre vannak kezdeményezések valamiféle hírlevélre a bábosok részéről. (Az MMI-ben indítottam egy nulladik számú Hírlevelet '97-ben, a továbbiakban a Színfolt hozta a legfontosabb bábos híreket. A nyírbátori fesztivál Sárkányfog, a Pécsi Nemzetközi Bábffesztivál Bábel címen saját fesztivál-újságot működtet.

A Bábos Testület indította a *Paraván* című hírújságot 2000-ben, évi egy szám jött ki (ld.: „Szerkesztői könyörgő”, 2001).

Elodázhatatlan: egy bábos szaklap létrehozása, ahol a teljes szakma s az amatőrök hírei, problémái is helyet kapnának (ld.: csehek Loutkár című folyóirata)!

Bábos könyvek:

Korábban az NPI kiadásában, majd a Múzsákkal közösen megjelentetett *Bábjátékos Kiskönyvtár* kötetei (bábdarabok és a bábos oktatás sorozata) az amatőr bábosok számára lényegbevágóan fontos volt. Hiányát ma is, azóta is, folyamatosan érezzük.

(Utolsó kötete, az *Ember és báb, Múzsák*, 1989-ben jelent meg. 1992-ben újraindítottuk a Bábjátékos Kiskönyvtár új sorozatát 2 kötettel, *Klasszikus cseh bábjátékok, A szépen zengő pelikánmadár* – folytatása nincs, bár új bábjátékokra folyamatosan felmerül az igény.)

A legújabban megjelent bábos kiadványok: Szabó Zsuzsa: *Bábozzunk!*; Szentirmai László: *Kézzel bábbal*; Kós Lajos: *Bábvarázs. Pécs, 1998.*; Mészáros Emőke: *A bábok világa CD-ROM Enciklopédia.* (Az Internet Játékház sorozata, 2001.)

Összegzés – tennivalók

A változások jelentősek, de az objektív mérlegelés érdekében egységben kell néznünk az utóbbi 10 év bábos fejlődését, s így tulajdonképpen pozitív a mérleg.

A magyar bábosok társadalmja a bábszínházi hálózat kialakulásával nagyot lépett előre.

A hivatásos bábszínházak évi 4–8 bemutatója megsokszorozta a játszott műveket, nagyobb a választék a nézők számára, mint korábban, a sok éve repertoáron tartott, leporolt szcenáriók esetében. Új bábtechnikák, a kesztyűs vajang bábok után kísérletek történnek marionettel, bunraku bábbal, árnnyal, kombinált technikákkal. Nagyot lépett előre a magyar bábszínház – folyik a teljes bábműfaj meghódítása. Az élőszíneszi munka is javult, a színészi jelenlétre is hangsúly kerül, külföldi vendégrendezők sora edzi őket.

A magánzók, alternatívok, amatőrök színes palettája mutatja a bábosok élni akarását, kezdeményezőképességét. Velük tovább bővült az improvizációra épülő vásári, és az intim közeget, bábos személyiséget felragyogtató játékok száma. Nemzetközi szinteken is komoly elismeréseket kaptak bábo-saink; a magán és alternatív bábformációkban is országosan népszerűek – tehát elmondhatjuk, a felnőtteknél felívelőben van a bábozás átlagszintje.

Érdemes volna egyszer azt is felmérni, mivel (mennyi pénzzel) gazdálkodik egy nagy kőszínházi társulat, s mivel ezek az alternatív kicsik. S milyen hatás-fokkal. Vizsgálhatnánk a létrehozott esztétikai, etikai minőséget is, s a köz-nevelésben betöltött komoly szerepüket.

Az európai színházat mindegyre az amatőrök újítják meg – új csapásokat taposva – a két oldal egymásrautaltsága nem lehet kétséges.

De az is nyilvánvaló, hogy az évtizedek óta *halogatott, visszatartott lépéseket végre meg kell tenni*, hogy e pozitív tendenciák érvényesülni tudjanak.

Ahhoz, hogy a báb mint műfaj önálló legyen, nem halogatható tovább a legfelsőbb szint, a bábos főiskola, egyetem létrehozása (30-50 éves késésben vagyunk a szomszédokhoz képest!). 2000-ben új bábszínész osztály indult a színművészetin, s a bábtervezői a látvány szakon, az iparművészetin.

A cél – s ezért küzd mindhárom szervezetünk – az önálló bábművészeti akadémia (egyetem) létrehozása, önálló épülettel, kiszolgáló műhelyekkel, nemzetközi szinten is helyét megálló tantervvel, tanárokkal, tankönyvekkel, a színészképzés mellett rendező-dramaturg szakokkal.

Az elmúlt tíz év a színházépítés, a szabad alternatívák keresése, a közeg-teremtés ideje volt a szakmában – küzdelem a műfajért. Háttérbe szorult a másik végpont, a gyermeki kreativitásra építő figyelem. Pedig ha e legalsóbb szintre, a bábozó gyermekekre nem gondolunk, nem adjuk kezükbe a bábót, generációk eshetnek ki a személyesen megélt alkotó bábjátékból, ez visszaüt majd a bábos utánpótlásra.

Szükséges volna a művészeti iskolák báboktatóinak képzése, továbbkép-

zése. Megfontolandó, hogy a Magyar Művelődési Intézet, mint országos népművelői kapcsolatokkal bíró szervezet, átfogó összekötő szerepet kapjon, hogy a szabadidős művészeti tevékenységet folytató bábcsoportvezetők közös platformról ellenőrzött jogosítványokat kaphassanak, hitelesítő országos pecséttel, azonos elvek alapján való vizsgáztatással, országos nyilvántartással. Ez a határon túli, több országból, kultúrából jövő amatőr bábosokra is kiterjeszthető lenne, egységes minősítést jelentene.

Újra kell gondolni a továbbképzési rendszert is. A többéves, szabadidős programszervező, művészeti csoportvezetők képzése mellett a hétvégi műhelyek, ötletbörzék, 2-3 napos kreatív mesefeldolgozó, illetve egy-egy technika abc-jét bemutató táborok, hétvégek szervezésével kellene a bábkedvelők, pl. a szülők táborát szélesíteni.

S az, hogy 10 év óta nincs művészeti csoportvezető képzés, máris szakadást idézett elő, s kihal a mindenhez értő néptanítók nemzedéke, s igen hiányos a középnemzedék.

A bábszakkör vonzásába vonni a gyerekeket ma nem kis feladat. A szülők nagy kínálatból választhatnak, hatalmas a kihívás a gyerekek szabadidejének gyors sikerrel kecsegtető kihasználására. A leszakadók meg, motiváció híján, tömegesen válnak utcán csellengő kulcsos gyerekké, a bevásárlóközpontok, diszkók fogyasztóivá, a kábítóyszerüzérek potenciális áldozataivá.

A virtuális világgal szemben a báb anyagszerűsége, személyiséget sokoldalúan fejleszteni képes pedagógiai és közösségteremtő ereje, a kéz, szív, fej egyszerre művelése köztudott, mégsem kap a báb jelentőségének megfelelő érdekvédelmet.

Megoldandó a támogatási pénzek jobb elosztása, jelenleg ugyanis a bábozásnak alig van képviselője a kuratóriumokban, szakmai grémiumokban. Fél kézen megszámolható, hány pályázat szól kifejezetten amatőröknek.

Az út, számos kanyarral, a szakmai tudás meghódításáért, az egyszemélyes varázslattól a nagy ünnepek szertartásmesteri, ünnepszervező funkciójáig vezet, melyen csak egymást kiegészítve, segítve haladhatnak eredménnyel a profik és az amatőrök.

(A tanulmányban említett problémák ma is élők, ugyanakkor örömmel vesszük tudomásul, hogy a nagy rendezvények folytatódnak, újak jönnek létre, a bábszínházak száma a békéscsabaival tovább bővül; s a Színművészeti Egyetemen 2004-ben újra indult bábos osztály.)

Megyei tükör

- **Békés megyében** a bábmozgalomra a visszafejlődés jellemző. A rendszerváltás előtti időszakban művelődési házakban, iskolákban számtalan kiscsoport, szakkör működött. Az elmúlt években három csoportra redukálódott számuk. Ennek oka több tényezőre vezethető vissza; valami miatt a műfaj kevésbé kedvelt a pedagógusok és a gyermekek körében.

A megyei bábos találkozók, amelyet életkortól függetlenül rendezünk meg, sajnos nagyon kevés, általában 4-5-6 csoport jelentkezik. Új kezdeményezésként bábos szakmai napot indítottunk, a régióból is voltak érdeklődők, de elsősorban művészeti alapiskolában dolgozók jelentkeztek.

Feladatunknak tartjuk a bábéledések közvetítését megyei intézményeknek; rendszeresen kérnek információt gyerekeknek szóló bábéledésekkel kapcsolatban. Meghirdettük a bábos szakemberek képzését, de igazán nem volt rá igény.

A megyei bábmozgalom szempontjából mindig is meghatározó volt a Napsugár Bábegyüttes és annak vezetője. Ők szervezték az idén bábos tábort Nagy-Köpeczky Kálmán, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház bábtagozatának vezetőjével. Hosszú távon terveik között szerepel ennek kiterjesztése külső résztvevőkre is. Egykori és jelenlegi tagjai alapították a Napsugár Bábegyüttesért Kulturális Egyesületet, amely az együttes működésének támogatása mellett ápolja Békéscsabán a Meseházbán található Lenkefi Konrád bábgyűjteményt, illetve segíteni kívánja a megye bábosait.

A Megyei Művelődési Központ a Napsugár Bábegyüttesel együttműködve 2002-ben XIII. alkalommal szervezi meg a Nemzetközi Bábfesztivált, amely a gyermekeknek szóló darabok fesztiválja. Itt is tendenciaként megfigyelhető, hogy a kiválasztott részt vevő csoportok zöme hivatásos. A fesztivál a megye bábos életére mindig élénkítőleg hat, hiszen aki él és mozog a megyében, és érdeklődik a báb iránt, ha máshogy nem, vendégként, de részt vesz a rendezvényen.

Kiadvány: A Napsugár fél évszázada (megjelent 1999-ben).

- **Fejér megyében** a nagyobb lélekszámú településeken (nagyközség, kisváros), ahol van egy bizonyos számú humán értelmiségi kör, újabban tapasztalható, hogy az óvónőkből és pedagógusokból felnőtt bábcsoport vagy báb- és színjátszó együttes alakul. Pl. Enyingen óvónők bábcsoportja, Mórban valami komplex műfajú: báb-, árnyjáték, színjátszás egyvelege, ugyancsak az óvónők kezdeményezésére. Egyébként a bábos életre nem jellemző a pozitív mozgás.

- **Nógrád megyében** egy bábcsoport közművelődési intézmény fenntartásában, három oktatási intézményben működik. E művészeti ágat a pedagógiai nevelőmunkában alkalmazók tábora azonban ennél sokkal népesebb. Összefogásukra, szakmai munkájuk segítésére intézetünk bábos műhelyt működtet, a csoportszám növelésének ösztönzésére pedig bemu-

tatókat, tapasztalatcseréket, fórumokat szervez. Az elméleti és gyakorlati továbbképzés funkcióját ellátó bábos műhely népszerűsége mind az óvónők, mind a pedagógusok körében nagyon nagy. A bábozás gyakorlati alkalmazása a pedagógiai munkában örvendetesen terjed.

- *Baranya megyében* az amatőr bábjátszás iránti igény a drámapedagógia térhódításával párhuzamosan egyre inkább visszaszorult, s sajnos az iskolákban csak elvétve találunk bábcsoportokat. Ez a műfaj – úgy tűnik – főként az óvodások pedagógiai eszköztárát gazdagítja, amiben az is jelentős szerepet játszik, hogy a megyeszékhelyen profi bábszínház működik.

- *A Hajdú-Bihar megyében* működő csoportok munkáját a Megyei Közművelődési Intézettel közösen a Szín-Báb Egyesület gondozza. A működő csoportok nagy része iskolai vagy óvodai csoport, egy-két művelődési ház által vagy civil szerveződés által fenntartott csoporttal lehet találkozni, illetve van egy amatőr felnőttcsoportunk; a polgári Kacagó bábcsoport, amely lelkes óvónőkből áll. Ezek a csoportok folyamatosan dolgoznak, és igénylik a saját közösségükön túli fellépési lehetőségeket is. Ennek eredményeként évről évre egyre több csoport jelentkezik a megyei fórumra. A Kölcsény Ferenc Megyei Közművelődési Intézet, a Vojtina Bábszínház, a Szín-Báb Egyesület és a Blattner Géza Alapítvány a Báb kultúráért 2003-ban először rendezte meg a Hajdú-Bihar megyei Bábfórumot Debrecenben, a Vojtina Bábszínházban. A fellépő csoportok színvonalas előadásain érződött a Szín-Báb Egyesület folyamatos szakmai támogatása, a csoportvezetőknek nyújtott ingyenes szakmai képzés. A Megyei Közművelődési Intézet és a Szín-Báb Egyesület évente többször indít továbbképzést „Műhelymunka bábcsoportvezetőknek” címmel. A találkozó alkalmat ad arra, hogy a hasonló körülmények között működő, szakmailag hasonló problémákkal küzdő együttesek saját gyerekközösségükön kívül más csoportokkal és szakemberekkel is találkozhasanak, felmérhessék saját helyzetüket, kicserélhessék tapasztalataikat. A fórum igen fontos része a produkciót követő szakmai értékelés és beszélgetés, amelyen a csoportvezetők, a szakmai zsűri és a szervezők vesznek részt.

Nagy népszerűségnek örvend a már évek óta megrendezésre kerülő zsákai családi bábos tábor. Az intézet megfelelő számú jelentkezés esetén 60 órás akkreditált továbbképzési programot is indítana Bábozási ismeretek címmel, közművelődésben dolgozók számára (szabadidő-szervező, szakkörvezető, játszóházvezető, néphagyományőrző, pedagógus stb.).

- *Jász-Nagykun-Szolnok megyében* a bábmozgalomra néhány kitartó csoport (7 csoport, 104 taggal) komoly munkája jellemző. Tehát egyfajta stagnálás megállította a visszafejlődést.

A Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet munkatársai nem adják fel a reményt! Minden évben rendezünk megyei bábos találkozót, ahová azokat a csoportokat, csoportvezetőket is szívesen látjuk, akik még bátortalanok a szereplést illetően. Részt vesznek az előadásokon és a szakmai zsűri véleményezésekor is. Megtapasztalják, hogy a szakmai tanácsadás egy igazi, nagy beszélgetésből áll. Jó tanácsok sorával látják el a kérdezőt, melyből ter-

mészeten az fogad meg, amit jónak lát. Lassan sikerül megértetni a felkészítőkkal, hogy a gyermek fellépése, szerepeltetése, utaztatása nagyon fontos. Fontos, hogy – különösen kistelepüléseknél – kimozduljanak a településről, kortárcsoportjaikkal találkozzanak, megnézzék egymást. Örüljenek a fellépési lehetőségnek, egyszerűen csak érezzék jól magukat. Általuk és segítségükkel talán nem hal ki a bábmozgalom.

Intézményünk tervezi a csoportvezetők szakmai képzését (egyelőre néhány hétvégeben), illetve a bábkészítés rejtelseibe próbálja bevezetni az érdeklődőt.

- Az amatőr bábozás képviselői sajnos *Csongrád megyében* is kevesen vannak, leginkább a gyermekbábozás jellemző. Általában pedagógusok által vezetett, iskolákban, óvodákban, művészeti iskolákban működő bábcsoportok léteznek, de vannak bábcsoportok szociális intézményekben is. Általános jellemző, hogy a csoportok működtetése nehézkes, hiányoznak a működéséhez szükséges források.

A Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ félévente rendez a bábos szakág képviselőinek fórumot, ahol neves szakemberek tartanak előadást, illetve a csoportvezetők egymással is tapasztalatot cserélhetnek.

Az egi Országos Gyermekbábos Fesztivál Csongrád megyei elődöntőjét minden évben megrendezzük, innen egy vagy két csoport jut tovább az országos döntőre. Eddig – pályázati pénzből – sikerült azt biztosítani, hogy a továbbjutókon kívül a többi bábcsoportvezető is elutazzon tapasztalatszerzés céljából az országos döntőre.

A bábcsoportvezetők egyöntetűen hiányolják a szervezett országos képzési rendszert.

- *Veszprém megyében* a bábos életet a Kabóca Bábszínház neve fémjelzi. Az egykori amatőr csoportosulás néhány éve vált hivatásos bábszínházzá. A „kabócák” nemcsak előadásokkal örvendeztetik meg a megye gyermeklakosságát, de részt vállalnak az óvónők, pedagógusok továbbképzésében is, melyet a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet is támogat. Nyaranta nagy érdeklődésnek örvend a Kabóciádé gyermekfesztivál, amely 3 napon át szabadtéri bábelőadásokkal, kézműves foglalkozásokkal, koncertekkel vár kicsiket és nagyokat.

Az óvodákban, iskolákban a korábbi élénk bábos élet mára igencsak visszahanyatlott. Az utóbbi években mindössze 5-7 csoport látogatta a megyei találkozót, ami természetesen nem zárja ki, hogy a megmérettetés szándéka nélkül, nevelési céllal ennél többen használják ezt a technikát. 2003-ban kellő számú jelentkező hiányában nem tudtuk megrendezni az országos bábfesztivál előválogatóját. A gyermekcsoportok mellett egy amatőr felnőtt bábcsoport is működik a megyében, Ajkán, melyet óvónők alkotnak.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet a Kabóca Bábszínházzal közösen 2000-ben programsorozatot szervezett Gyermekmillennium bábokkal címmel, amely bábok alkalmazásával a magyar történelem jeles személyiségeit, eseményeit, illetve a kiemelkedő ünnepekörök hagyományait elevenítette fel.

- *Somogy megyében* a múlt legendás árnyainak kísértése egyre több bizakodást szül a bábozást illetően. Hivatásos bábszínház nem működik a megyében, a művelődési házak megyén kívüli társulatok és az egy-két személyes műsorszolgáltató vállalkozások ajánlataiból válogathatnak. Mivel a Csiky Gergely Színház évi két gyerekelőadást mutat be Kaposvárott, s erre sok vidéki iskola is szervez bérleteket, nagy a konkurenciája a gyermek-bábelőadásoknak.

A megyében szinte csak gyermekbábcsoportok működnek, egy szülői csoportot (Balatonlelle) leszámítva. A csoportokat Lellén a művelődési ház (öt csoport), a Vadrózsát korábban a honvédség (Helyőrségi Művelődési Otthon), 2003-tól a Kodály Zoltán Ének-zenei Tagozatos Általános Iskola tartja fenn, a többieket iskolák tartják fenn. Támogatásuk az igényeikhez képest kielégítő.

A kaposvári Vadrózsa Bábcsoport őrzi meghatározó szerepét Somogyban. Az egri országos bábfesztiválon a kezdetektől sikeresen szerepel a csoport. A balatonllelei műhely, Zics Boglárka és Nagy Lászlóné vezetésével is tovább őrzi sikereit, kísérletező kedvét; főleg a tárgyjátékkal hívják fel magukra a figyelmet, sőt, gyermekszínjátszással is foglalkoznak.

Sajnos Beke Pálné Nagyatádon visszavonult, így nyugdíjas- és iskolai csoportjai sem működnek tovább. Köszönjük eddigi munkáját – s kívánjuk, hogy választott új műfajában, a nyugdíjas egyesületben szerveződött hagyományörző csoportban is sikerrel próbálja ki magát

Új csillag tűnt fel a somogyi bábozás egén – a csökölyi Százszorszép Bábcsoport, melynek vezetője Szabó Gyuláné (nyugdíjas óvónő, a bábmozgalmok évtizedekig aktív segítője, aki 2003-ban kapott Wlassich-díjat) egykori tanítványa, Horváthné Speigler Terézia. Mindjárt első bemutatkozásuk kirobbanóan sikeres volt, hogy továbbjutottak az egri fesztiválra, új műfajt, a bunraku bábozást művelve, a két bemutatott darab közül az egyikben nagy tehetségű cigány fiúk szerepeltek, ízes előadásban.

Intézményünk, a Megyei Művelődési Központ összefogja a megye bábmozgalmát, működik a szakterület információs láncolata, a hozzánk érkező szakmai információkat és a csoportoktól érkezőket egyaránt továbbítjuk. Vezetjük az a adatbázist, melyet folyamatosan karbantartunk.

A Dél-dunántúli Regionális Bábfesztivál megrendezésével biztosítjuk a csoportok részére a bemutatkozási lehetőséget és a szakmai kontrollt. Ebben jó partnerre leltünk a balatonllelei művelődési ház aktív csapatában. Jeles szakemberek, az utóbbi időkben Komor László bábművész felkérésével segítjük a csoportok és vezetőik munkáját. Ezek a konzultáció jellegű értékelések továbbképzéssel is felérő találkozások, noha a kipróbált, jól működő és hozzáférhető képzésekre változtatlanul nagy szükség volna.

- *Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében* kb. 20-22 bábcsoport működéséről van tudomásunk. Ez a szám országosan kiemelkedő. A bábjátás területén beszélhetünk óvodai, általános iskolai, ifjúsági és felnőtt csoportokról. Szerencsére minden ág képviselteti magát a megyei fesztiválon.

Ezen a területen nem volt annyira jellemző a csoportok megszűnése, mint pl. a gyermekszínjátszásnál. Kisebb átalakulások, esetleg összevonások előfordultak. (Pl. 2002-ben még 3 Csillagocska Bábcsoport működött Ajakon – gyermek-, ifjúsági és utánpótlás-, 2003-ban már

csak egy. Ennek oka a csoportvezetők távozása az iskolából.) Több új csoport alakult ebben az évben: Aranyosapátiban 2 csoport, Gyulaháza, Vásárosnamény.

A bábcsoportok fenntartói esetében többségbe kerültek az alapfokú művészeti iskolák. A megyei bábfesztiválon szerepelt 15 csoportból 12 gyermekcsoport volt, és ebből 9 működött alapfokú művészeti oktatási intézmény fenntartásában. Csak Újfehértón 4 bábcsoport működik ilyen feltételek között.

Ifjúsági csoportokból kevés működik megyénkben, követve az országos tendenciát. A felnőttcsoportok száma növekedett az utóbbi években, jelenleg legalább 5 felnőttbábcsoport dolgozik folyamatosan.

A bábcsoportok vezetőinek nagyobb része rendelkezik valamilyen végzettséggel, melynek birtokában vezetheti a csoportot, de égető szükség lenne képzésre, továbbképzésre, hogy a mozgalmoba újonnan belépők is képezhessék magukat.

Sikeresnek mondható lépés volt a bábos szaktanácsadó beállítása. Többen fordultak hozzáuk segítségkéréssel, sikerült személyesebb, közvetlenebb kapcsolatot kialakítani a vezetőkkel.

Minden évben a legnagyobb megyei rendezvény a Gyermek- és felnőttbábosok megyei fesztiválja. (Itt kell megemlíteni, hogy ez év tavaszán Újfehértón megrendezték a Pinokkió bábfesztivált, amely megelőzve a megyei fesztivált, kiváló alkalmat adott arra, hogy a fellépők megmérassék magukat. Ez a rendezvény is az újfehértói bábos műhely pedagógusainak aktivitását és lelkesedését mutatja.)

A megyei fesztiválon 2003-ban 15 csoport vett részt. A kétnapos találkozón elég idő jutott a zsűrivel a szakmai beszélgetésekre, tanácskozásokra. A zsűri legtöbbször a mozgató problémáira, a díszlet hiányosságaira, vagy éppen túldíszletezettségre, a hangsúlyos beszédre hívta fel a csoportvezetők figyelmét. Pozitív tendenciák is kezdenek előtörni a csoportok szakmai munkáját illetően: egyre többen alkalmaznak élőzenét az előadás során (fúvolya, gitár stb.). Ebben a művészeti alapiskolák járnak az élen, hiszen a gyerekek sokszor többféle művészeti ággal is kapcsolatba kerülnek, zenét tanulnak. Azok az előadások is magas szakmaiságát tükrözik, a játékos és a vezetők sokszínűségéről vallanak, ahol a gyerekek a bábelőadás előtt és után rövid színjátszással keretet adnak a darabnak.

Az Országos gyermekbábos fesztiválon az újfehértói Tavirózsa Bábcsoport képviselte megyénket.

A bábjátás szakterületén belül több intézménnyel folyik állandó kapcsolattartás:

- Váci M. Városi Művelődési Központ és Gyermekcentrum, Nyíregyháza
- Magyar Művelődési Intézet Művészeti Osztály, Budapest
- Bábjátékos Egyesület, Budapest
- Művészetek Háza, Eger

Bábjátékos Egyesület

Postacím: 1146 Bp., Hermina út 3. Zeg-zug Gyermekház

Elnök: Urbán Gyula

e-mail: urbanlux@freemail.hu

Titkár: Mészáros Balázs

Bábjátékos szerkesztőség:

2131 Göd, Schweidel József u. 13.

e-mail: figura13@freemail.hu

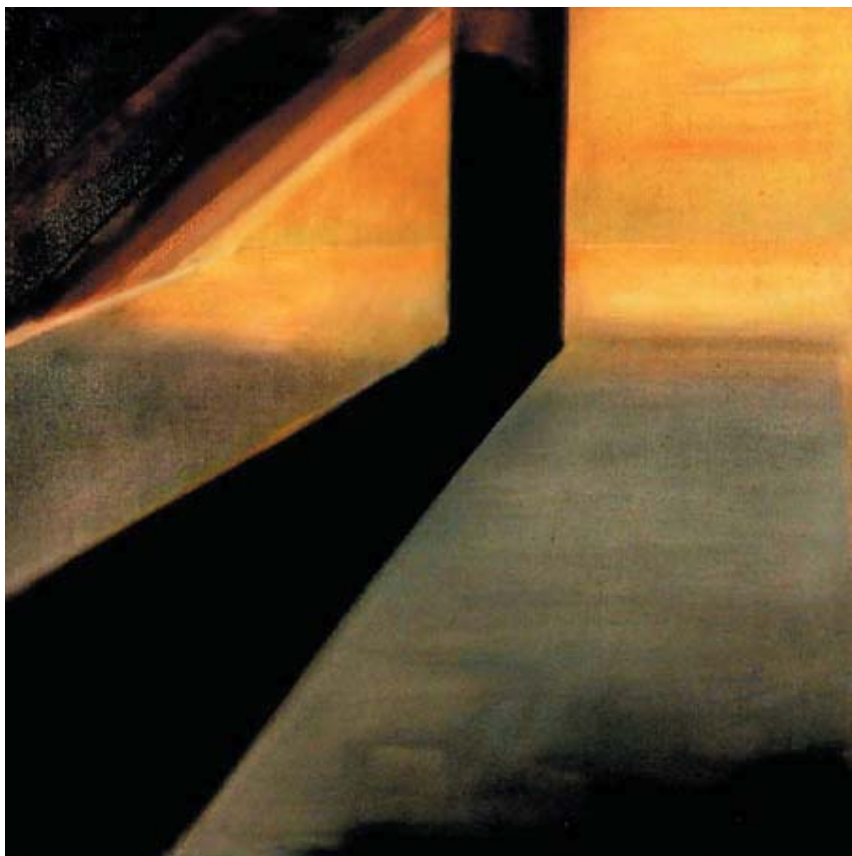
szerkesztő: Krain Edina

UNIMA Nemzetközi Bábművész Szövetség Magyar Központja

1062 Budapest, Andrássy út 69.

elnök: Balogh Géza, e-mail: bubab@hdsnet.hu

titkár: Papp Eszter, e-mail: papp.eszter@ella.hu

Angyal László: PADLÁS II.
Olaj, vászon 70x70 cm

A Corvin téri küzdelem után

avagy a drámapedagógia hazai honosodása és jelen napjai

Tizennyolc évig dolgoztam ott. De vajon leírhatom-e, hogy a Budai Vigadó épülete a Corvin téren olyan fontos volt sok művészetpedagógus és közművelődési szakembernek, mint a golyónyomos Corvin-köz a pesti oldalon, a politikai élet hősei számára? – Leírom.

Szerencsés vagyok, hogy láthattam, milyen emberek éltek és haltak ott a köz javáért. A magyar kultúra minden területén érvényes jelenléttel rendelkező, szent nagyvadak dolgoztak évtizedeken keresztül a Corvin tér 8. szám alatti, állandóan változó nevű rezervátumban. Ismerték az országot, a legkisebb falutól kezdve a főváros minden kerületéig, tudták a szakmájukat, s beszélni meg írni is tudtak róla. Megkereshetők és megkérdézhetők voltak mindenki számára. S ha a minisztériumok és egyéb központok gangos munkatársai időnként meghurcolták őket – „...félreálltak, lesöpörték”. Ha a munkájukkal járó zsúrizések sértettjei esetleg feljelentették őket, éjszakákon át nem aludtak. Csak az volt számukra fontos, hogy dolgozni tudjanak. Várták őket a fúvószenekarok öregjei, a táncosok, a bozontos hajú zenészek meg a színjátszók, a naiv festők, a faragók, a fotósok. Tartották a lelket az olajkályhaszagú klubkönyvtárak magános vezetőiben és a többi „frontszolgálatos” népművelőben, kiknek a kortársi kabaré csak barna cipőjét és kopottas, sötétkéék öltönyét tudta megemlíteni, melyben a fentről érkező vendégművész autójához szaladtak. Ennyi maradt róluk a „köz” tudatában, melynek művelődését szorgálták.

S hogy maradt-e valami érték ebből az időből? Született-e valami, s ha igen, mi született a hajdani erőfeszítésekből? Vegyük példaként a színjátszást. Nézzük meg, hogy az amatőr színjátszók módszertani központjának is számító hajdani Népművelési Intézet munkatársainak munkája révén mi áll ma rendelkezésére a most születőknek az oktatás, a nevelés és a színházi kultúra területén. S hogy vajon meddig.

A régmúltról kell szólni először, hogy más területek képviselői is érezzék és elfogadják azt, amit a drámatanárok mindannyian tudnak. Az amatőr színjátszó csoportok vezetői, ahogy a világban mindenütt, minálunk is általában tanárok, tanítók voltak. Az idő haladtával azonban egyre inkább meggondolták a csoportok tagjai, hogy estéjüket és éjszakáikat próbákra vagy pénzkeresetre fordítják-e. Ráadásul a színjátszó embernek meg Magyarországnak mindig is gyanús aurája volt. Aki ezt jól viselte, abból előbb-utóbb „alternatív” színjátszó lett, s ha nem kapott is, de legalább szeretett volna pénzt kapni igényesen érzett tevékenységéért. Akik továbbra is anyagi érdekeltség nélkül – vagyis egyetlen fillér reményével sem szédítve magukat – dolgoztak, azok az iskolai színjátszó csoportok és vezetőik voltak.

1972-ben vetődött fel először egy igazi gyerekszínjátszó fesztivál megrendezésének terve, s ez 1974-ben Debreczeni Tibor kezdeményezésére meg is valósult, Pécsen. Az évente megrendezett találkozók azután meghánytákvetették a közös gondjaikat a rendező-tanárok.

Újra és újra végig kellett gondolni, hogy a színjáték, mint az oktatást és tanulást segítő pedagógiai módszer, sok évszázados múltra tekinthet vissza. Az előre megírt és betanult dialógusokat gyakorta alkalmazták a régmúlt idők iskoláiban, többnyire azzal a céllal, hogy az adott tananyagot szórakoztató formában sajátíthassa el a tanulóiifjúság. Járulékos haszonnak számított, hogy a felkészülés és az előadások során kimutatható mértékben megnőtt a játékban részt vevő ifjak kifejezőkészsége és játékbátorsága.

A gyermeki játéknak minden korban és korszakban az egyik legfontosabb s elidegeníthetetlen része a szerepbe lépés, a „mintha” birodalmába való kirándulás. A „papás-mamás” játékbeli szerepeinek viselése előiskola későbbi szociális szerepeink jó szintű teljesítéséhez. Mindehhez nem szükséges közönség.

A tanév jeles napjainak fényét akkor is, ma is a tanulók által bemutatott színjáték emelte és emeli szerte a hazában. Hol jól, hol rosszabbul. A magyar iskola hosszú időn át csak a színjáték végeredményét, a megszületett produkciót volt hajlandó tudomásul venni. Azt azonban – ha érdekei úgy kívánják! – el is várta, s elvárja ma is. Ilyen előzmények után sok magyar pedagógusnak jelentett meglepetést, sőt megrázkódtatást a hetvenes évek közepén megismert drámapedagógia nem egy alapelve. A drámapedagógiában például az előadás csak az egyik lehetséges elérhető eredmény. Az előkészítő folyamat ennél is fontosabb, s ez legtöbbször improvizáción alapuló, kollektív valóságfeltáró tevékenység. S tudjuk: bármi történjék is, a felnőtt vezető felelős érte.

Ma már tananyag, hogy a drámapedagógia nagy korszaka az angol Peter

Slade-del kezdődött. Ő hozta létre az első professzionális gyermekszínházat (1932), és ő az, aki viselkedési és olvasási zavarokkal küzdő gyerekeken először segített drámajátékokkal (1938). Időközben a Sztanyiszlavszkij módszerén alapuló amerikai színészképző iskolák nagyszerű eredményeket értek el, a harmincas években a köznép között is hatalmas divatja volt a különböző drámajátékoknak az Egyesült Államokban. Viola Spolin a színház területéről jött, s a színészképzésben kipróbáltakat adta át a nevelésnek (1963, 1975).

A nevelési célú színjáték német nyelvterületen is megerősödött, Közép-Európába és Skandinávia területére is eljutott. 1970-re már Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Dánia rendelkezett a legképzettebb tanári karral és legmagasabb szintű oktatási intézményekkel. A szocialista országok közül Csehszlovákia állt az élen. Angliában a színészként induló Brian Way viszi tovább Slade gondolatait. A kor meghatározó személyisége Dorothy Heathcote, az ő gyakorlatának elemzésével indul Gavin Bolton és David Davis nagy ívű szakmai pályafutása, akik az írni nem szerető Dorothy fényes gyakorlati tehetsége nyomán indulva, majd a tanítási dráma elméletét dolgozzák ki és terjesztik világszerte. Európában aztán a könnyed és varázsos Jonathan Neelands veszi át tőlük annak népszerűsítését, Ausztráliába pedig John O'Toole, Gavin Bolton szeretett tanítványa viszi a lángot a brisbane-i egyetem falai közé. A világpolgárrá lett brazil Augusto Boal politikai színházi módszerei és színész-nevelési technikái ma már vizsgátelek, a nagyszerű francia Jean Lecoqnak a színész testével foglalkozó tanításai vagy a belga Roger Deldime teoretikus összefoglalásai nálunk is közkinccsé lettek. Kanada pedig most készül meghódítani a szakmai világhálót, mióta az IDEA (International Drama and Education Association) elnökévé a kutatásokban jeleskedő Laury O'Farrellt választották.

Magyarországra az 1970-es évek elején érkeztek az első információk, s elősorban a cseh (Eva Machkova), a szlovák (Jan Rybarik) és angol szakanyagok (Cecily O'Neill) és szakmai látogatások révén, kísérleti tanfolyamok és szemináriumok segítségével alakult ki a magyar dramatikus nevelési program ütemterve. Joseph Hollos Ausztriából átlátogató hajdani magyarként nyújtott nemzetközi méretekben is jelentős segítséget. A berlini Wolfgang Nickel szülőket és gyerekeket együtt foglalkoztató módszere is elérkezett hozzánk.

Rokonlátogatásra érkező skandinávokat vallattunk, nevelési elveinket megerősítő pszichológusi támogatást kerestünk, így jutottunk el Mérei Ferenchez, ki akkoriban a „Lipót”-on dolgozott s Vekerdy Tamáshoz, aki azóta a Waldorf iskolák hálózatát hívta életre, s aki azóta is védi és népszerűsíti a művészet-pedagógia minden ágát.

Az ezredfordulóra a drámapedagógia, vagy ahogy világszerte rövidebben emlegetik, a „dráma”, mint pedagógiai módszer már sok magyar nevelő munkáját gazdagítja. Nem elsősorban a produkciókészítés során alkalmazzák. De szinte nincs olyan tantárgy, amelynek az óráit ne színesíthetné drámajáték. A drámapedagógia elnevezésben azért volt elfogadható a „dráma” szó használata (a színjáték-pedagógia helyett) a hetvenes évek közepén, mert a „színjáték” és a „színház” fogalmához túl erősen kapcsolódó gondolattársítás a „közönség” képzele mifelénk.

A drámajátékokban pedig együtt játszásról van szó. Nézőt csak az esetben hívnak, ha kedvük és közlési szándékuk úgy kívánja.

A hazai színi nevelés drámapedagógiai ágát a hetvenes évek elejétől, amikor Mezei Éva (1975) és Debreczeni Tibor (1980) első írásai megjelentek, körülbelül 1985-ig dinamikus fejlődés jellemezte. A dráma és a színház eszközeit szakszerűen használó, korszerű nevelői munkáról szóló első információk megjelenését követően – az akkor még biztos költségvetési háttérrel rendelkező gyermekszínházi fesztiválokon (Trencsényi László 1978–86) – egymásra találtak azok a megújulni kívánó nevelők, akik aztán a Népművelési Intézet tanfolyamain erős gyakorlati és elméleti képzést tudtak kapni.

Bár ritkán, de el lehet jutni külföldi rendezvényekre is. Nem tartanánk ott, ahol vagyunk, ha nincs a kultúrdiplomata Máté Lajos, kinek elragadó kommunikációja minden nemzetközi szakmai ajtót kinyitott az ő utána érkező magyarok előtt, különösen az AITA/IATA hálózaton belül. Aztán elfogytak az Akadémia pedagógiai kísérletekre és kutatásokra szánt pénzei, megszűntek a drámapedagógiai kurzusok, s az úttörőmozgalom adminisztratív szétesésével egy időben megszűnt a gyerekszínházi fesztiválok támogatása is.

S bár a dramatikus nevelés első nagyobb szakkönyvei ekkorra már megjelennek, 1988-ban a színi nevelés mindkét ügye, a drámapedagógia és a gyerekeknek szóló színház is mélyponton van. A színháziakat összefogó szakmai háló az Assitej (Association Internationale du Théâtre pour l'Enfance et pour la Jeunesse; Gyermek- és Ifjúsági Színházak Nemzetközi Szövetsége) hazai központjának gyengülésével szétfoszlik, s hamarosan megszűnik az egyetlen gyerekszínház is.

S mégis: mire kiderül, hogy se pénz, se posztó, a drámatanárok rájönnek, hogy frissen rendszerezett gyakorlati tudományuk nem csak a korrekciós nevelésben és a tehetségek gondozásában s nem csupán a közösség- és személyiségfejlesztésben hasznosítható. Az új módszer páratlan segítséget jelent a tanításra való főkészülésben is (1988).

A legendássá vált *zalaszentgróti nyári tanfolyamok* tíz éven keresztül évi

28-30 pedagógust fogadtak, akiket a közművelődés intézményei invitáltak meg a máshol el nem érhető képzési tartalomra. S ők, akik saját zsebükből fizették a költségeket – akkor még nem volt kötelező továbbképzés! – saját magukon vesznek észre valamit: a játékok és gyakorlatok vezetésének tanulásával a pályára alkalmas(!) közvetítőket a drámapedagógia – viszonylag átlátható idő alatt – megtanítja a térrel, az idővel és a személyes hatóerővel való gazdálkodásra.

1988-ban kezdtek el dörömbölni a pedagógusképző intézmények és a rokon szakmai közösségek ajtaján, ajánlva és kérve, hogy engedjék hivatalosan is használni a drámajátékokat a nevelőképzés szegényes gyakorlati oldalának gazdagítására.

Így történt, hogy a módszert elsőként a tanártovábbképzés és a felsőoktatás fogadta be, legyünk őszinték, nem igazán tárt karokkal. A képzés során tudniillik az is rögtön kiderül, ha valaki nem a nevelői pályára alkalmas kommunikációs képességekkel rendelkezik. Ennek fölismerése bizony kényelmetlen, és sokak számára kezelhetetlen helyzeteket eredményezett, és eredményez még ma is. Pedig a jelenlét képességén s a nevelői figyelem természetén múlik, hogy képesek vagyunk-e másokat az „iskolázott figyelem” (Pilinszky) gyönyörűségéhez közel vinni.

Az 1985-os mélypontról való kimozdulást a következő években már szerveződő Magyar Drámapedagógiai Társaság megalakulása és a közoktatási rendszer – bár görcsös és átláthatatlan, rengeteg emberi erőfeszítéssel, de mégiscsak fejlődésre fölesküdt – folyamatos változása hozza el. Debreczeni Tibor, aki maga is tanárként kezdett valaha Debrecenben, mint vezető, a közművelődés oldaláról jöve alapítja meg a Magyar Drámapedagógiai Társaságot (1988). *Szakall Judit*, a későbbi elnök, helyet és alkalmat teremt a budapesti közművelődésben a további fejlődés előkészítésére, s hamarosan létrehozza az első igazi gyermekszínházi centrumot a Marczibányi téren. (2000-re ezer tagot számlál a társaság.)

Ahhoz azonban, hogy az oktatás hivatalosan is beengedje a drámajátékot az iskola falai közé, talán az kellett, hogy *Sipos Lajos*, az ELTE későbbi dékánhelyettese megérezzen valamit ennek hasznosságából. Ő volt az, aki formát adott az addig rendszerré nem szerveződött iskolai törekvéseknek. A Neveléstudomány és Iskolakutatás című szakfolyóiratban megjelenik az első átfogó tervezet Drámapedagógia az általános iskolától a szaktanárképzésig (*Gabnai*, 1988) címmel. 1993. január elsején *Bencze Lóránt* főigazgató – elsőként Közép-Európában – drámapedagógiai tanszéket alapít a Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskolán. A zsámbéki tanszékhez már az is kellett,

hogy a Színház- és Filmművészeti Főiskola első színházelmélet-drámapedagógia szakos osztályának végzős felnőtt hallgatói szorítóba álljanak. Az itt dolgozni kezdő szakembercsapat teremti meg a szakdiplomás drámatanári képes országos hálózatát.

A Bucz Hunor által vezetett *Térszínház* tagjai már évek óta vezetnek dramatikus játszóházakat, s kidolgozták annak minden módszertani csínját-bínját, s időnként közre is adják tapasztalataikat. Angol minta nyomán Kaposi László tanítja meg a nyolcvanas évek végén jelentkező új technikára, a *tanítási drámára* az új szakembereket. Ezzel egy időben ő neveli ki Gödöllő környékén a *Kerekasztal Színházi Nevelési Társaság* és *Játkszínház* első hazai műhelyének tagjait. Ez a színész-drámatanárokból álló alkotócsoport a *TIE modell* magyarországi adaptálását vállalta fel (Theatre in Education – színház a nevelésben). A játszószínházi alkotóközösségek meghatározott korcsoporthoz tartozó iskolai közösségeknek készítenek tanrendbe illeszthető, kb. három óra időtartamú, komplex programokat. A színház eszköztárával felvezetett témákat és problémákat a gyerekek és felnőttek ezután közös játékban, rendszerint a tanítási dráma technikájának segítségével tanulmányozzák. A foglalkozások látogatása ingyenes. A Kerekasztal és a belőle kiváló, Takács Gábor által vezetett Káva *Együttes* pályázatokon nyert összegekből tartja fent magát, ugyanúgy, mint a Novák Géza és Lévai Balázs hatodik kerületi tapasztalatait gyümölcsoztető 21. *Színház* a nevelésért csapata.

1990 körül a minisztériumból induló Csokonai Program gyűjti össze a tanári kommunikáció fejlesztése érdekében dolgozni akaró és tenni tudó oktatókat, közművelődési és közoktatási szakembereket. Így találkoznak egymással hamarosan kiváló gyakorló pedagógusok elméleti szakemberekkel. S bár a nappali képzésben kezdetben az ELTE folyosóin tartják a drámaprogram első óráit, 1999-re már egy-egy tárgyra negyvenen, sőt hatvanan jelentkeznek a bölcsészkaron, s az egész (280 órás, 12 tantárgyas) drámajátékevezetői programot általában évente 25-28-an végzik el.

Az ELTE a népszerű programnak sem tárgyi, sem anyagi feltételeit nem képes folyamatosan biztosítani. A fedezet nélküli képzés körülményei a józan ész számára elképzelhetetlenek, de a kialakult hallgatói hálózat emberi és szakmai minősége akkora vonzerő, olyan csálétek, hogy szinte lehetetlenné teszi a program tanárai számára a reális gondolkodás alapján javasolható azonnali munkabeszüntetést. (Hogy Rudolf Ottóné Galamb Évának és Nánay Istvánnak az ingyen leadott fél éveket, Tóth Zsuzsannának az ELTE Színpad versmondóival ellenszolgáltatás nélkül végzett több hónapos nevelőmunkát, a többi kollégának pedig a türelmet és a majdhogynem ingyen végzett oktató-

tevékenységet ki fogja egyszer följegyezni, azt nem lehet tudni. Csak azt, hogy nem szabad a külvilág és az utókor számára részletezni az egyetemi körülményeket, mert az az önbecsülésnek sem használ.) De tudjuk néhányan, hogy nem lehet leállni, mert akkor soha többet nem kerül vissza a drámapedagógia a felsőoktatásba. Nem csupán magyar- és nyelvszakosok, de jogászok, pszichológusok, gyógypedagógusok is ráharapnak az ismeretanyagra, néhány diák vidékről is följár az órákra.

A területi munkában látható, bizonyítható eredményeknek köszönhetően „megadja magát” a közoktatás is. Kovács Andrásné Jászfényszarun a néphagyomány kincseit használva dolgozik, s falusi iskolai körülmények szorításában is képes a fél országot ellátni tapasztalattal és országhatárokon átvélő energiával. Ugyanezt teszi Pest megyében Rudolfné Galamb Éva, akinek már akkor megjelent az irodalomtanításban használt játékait ismertető könyve, amikor még senki nem beszélt drámapedagógiáról.

Tolnai Mária Kaposvárott, Szücsné Pintér Rozália Veszprémben produkcióra és készségfejlesztésre egyaránt figyelve koordinálja a környékbeli munkát – mindkettőjük nevéhez kiadványozási tevékenység is kötődik. Előd Nóra Budapesten és külföldön szerzett tapasztalatait a nyelvtanításban, a korrekciós nevelésben s később a multikultúra programhoz is illeszkedő módon hasznosítja.

Tornyai Magda színészként indult, s később állandó hírhozóként járja a világot. Neki köszönhető, hogy Dorothy Heathcot és Gavin Bolton iskolájából David Davis és Eileen Pennington – már tudva a magyar törekvésekről – elfogadják a vendégtanári meghívásokat. A jelentős teoretikus tehetséggel rendelkező Szauder Erik lesz az első magyar, aki a gyógypedagógiai diplomájával a zsebében, Angliában szerez PHD fokozatot a „drama in education” területén.

A produkciós vonalon időközben legendává lesz Várhidi Attila debreceni Alföld Színpada, ahonnét tucatjával kerülnek ki a színészpálánták. Meg erősödik Kecskemét és Pécs, hanyatlík a valaha jobb napokat látott Nyírség, pulzál Vas megye szakmai élete, Békésben külön birodalomnak számít a Körösvidéki Drámapedagógiai Társaság.

A valaha Várkonyi Zoltán kezdeményezésére alakult drámatagozatos gimnáziumok Szentesen, Debrecenben, Szolnokon és a budapesti Vörösmarty Gimnáziumban keresik a boldogulás lehetőségét. Az indító Madách Gimnáziumban föladják ezt a formát. Kinszki Judit több helyszínés működése során nemzedékeket nevelt színházimádóvá.

A nem tagozatos középiskolai drámaórák Budapesten elsősorban Eck Júlia

és Sándor Zsuzsa nevéhez kötődnek. Népszerűek az idegen nyelvi találkozók (Pécs és Debrecen) és az újra magukra találó középiskolai fesztiválok.

1994-ben elkészültek az első kerettantervek, aztán 1995-ben megjelent a NAT. Fontos tény, hogy ebben a tánc és dráma fejezet nem az irodalom-tanításhoz kapcsolódik, hanem a művészetek tantárgyain belül mint *jelenidejű, társas, térbeli megnyilvánulási lehetőség* jelentkezik.

Nem titkos bünt követve dolgozhatnak a nevelők, már hivatkozhatnak az elfogadott oktatási alapidokumentumra, melyben most ott áll: „A tánc és dráma kreatív folyamata az együttes élmény révén segíti elő az ember aktivitásának serkentését; ön- és emberismeretének gazdagodását; alkotó- és kapcsolatteremtő képességének kibontakozását; összpontosított, megtervezett munkára szoktatását; testi, térbeli biztonságának javulását, idő- és ritmusérzékének fejlődését; mozgásának harmóniáját és beszédének tisztaságát.”

Időbe telik, amíg sikerül megnyugtadni a szorongókat: személy szerint senkinek nem kötelező az, amit a tánc és dráma fejezet javasol, s főként nem áll ilyen elvárás a képzetlenekre! De az egész iskolától elvárható, s így a vezetés gondja lesz, hogy – képzett tanárok biztosításával – teljesítse a NAT követelményeit.

A különböző korosztályok esetében meghatározott módon alkalmazható módszerek s a különböző nevelési és oktatási célok logikus rendbe szervezik a drámapedagógia gyakorlatait és játékait. Hogy mindezt a be nem avatottak is pártolva követhessék, szükséges a területen alkalmazott gyakorlatok, játékok, drámajátékok és színjátékok szakszerű definiálása. Mindez megtörténik. Így kerülnek a *hagyományos játékok és táncok*, a *bábjáték* és a *drámajáték*, az *ünnepi szertartások*, a *mozgásművészet*, valamint a *színházi nevelés* örömei és elvárásai – hivatalosan is – a közoktatás falain belülre. Szabott óra nincs mindezekre, de adott a lehetőség minden tehetséges nevelőnek és igényes tantestületnek. A statisztikák azt mutatják, nagyon sokan, változatos formákat használva élnek ezzel a lehetőséggel.

Az amatőr színjátszás tréningjeiből *módszer* és *tantárgy* születik.

S mivel a pedagógus-továbbképzésben 2000 szeptemberéig már több száz drámapedagógus szakdiplomát adtak ki, remélhető, hogy a szóhasználati bizonytalanság is megszűnik. Mindenki tudni fogja, hogy a közoktatásban a gyerek számára drámajáték és színjáték létezik, mely mint körülhatárolható időegység (óra, nap, szakkör, foglalkozás stb.) vagy mint használt technika – vagyis módszer! – jelenik meg. Csak a nevelőképzésben és a művészeti szakképzés bizonyos területein beszélhetünk *drámapedagógia óráról*.

Nemes László budafoki zeneiskolája időközben Nádasy Kálmánról el-

nevezett *művészeti iskolává* válik, elsőként mutatva példát, hogyan lehetséges a gordonka és a magánének tárgyak mellé bevinni a táncot, a drámát, a bábót és a képzőművészetet. 1998-ban a Kaposi László által összefogott művészetpedagógusi munkacsoport elkészíti az alapfokú művészeti iskolák számára, s a Művelődési és Köznevelési Minisztérium az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programja keretében adja ki a *Színművészet – bábművészet* kötetét. Ez is mérföldkőnek számít. Most már „csak” szakemberek kelljenek, és őket helyzetbe hozó, dolgozni engedő rendelkezések szükségesek.

A gyakorlat végül kikényszeríti a szaktanárképzést. 2000-ben a Színház- és Filmművészeti Egyetem végre benyújtja akkreditációra az előzőleg – már 1995-ben – elkészült *drámatanári alapszak* dokumentumát. A hivatalos visszajelzések után 2001-ben, módosítva, *dráma* szak elnevezéssel nyújtja be újra az alapképzés tervét.

Az összegyűjtött gyakorlati és elméleti ismeretanyagának kiemelt fontossága lett a kommunikációs nevelésben. A felsőoktatási intézmények némelyike – a köznevelésben gyakorlatot szerzett drámatanárok segítségével – a pedagógusok tanításra-nevelésre való gyakorlati felkészítésében és a pedagógus-továbbképzésben ért el forradalminak számító eredményeket, olykor egészen klasszikusnak tűnő módszerekkel. Májig is tartó folyamat ez: a köznevelés termékenyítő módon visszahat a felsőoktatásra.

Minden hazai tanáregyenlőségnek és minden munkacsoportnak található nemzetközi megfelelője. A világban békén megférnek egymással a produkciót hangsúlyozók s a kommunikációs készséget vagy az egész személyiséget fejlesztők. Az önismereti drámacsoportok vezetői jól megvannak a deviánsokat megszelídítőkkel s a visszahúzódnókat is szóra készítőikkel – egyetlen szakma, a drámatanárság keretein belül. A két főbb irány itthon is kimutatható:

- vannak a *készségfejlesztést és az intenzív ismeretszerzést hangsúlyozó „iskolák”,*
- s vannak a *produkció öröme által vezérelt alkotócsoportok.*

Van irányzat, mely a „drámá”-t mint önálló pedagógiát tekinti, s nem csupán tanítási módszernek vagy tantárgynak értelmezi. Ez a csapat a dráma (vagyis az improvizációt, az írott művek feldolgozását és/vagy bemutatását kutatási-tanulási feladatokkal összeötvöző komplex játék) önálló metodikája mellett érvel, elsősorban a birminghami iskolát követve. Ez jobbra a hamarabb tollat fogó szakmai elit és a tanítási órákkal kevésbé foglalkozók körében elfogadott nézet.

A többség tanít és nevel, ahogy az élet meg a feladat hozza. S ahogy aztán

fölkészültségük és tehetségük engedi, boldog vagy aggodalmas használói lesznek a drámatechnikáknak. Megpróbálnak megbirkózni a „dráma” szó nehezen honosítható angol jelentésével, megpróbálják megérteni a magyar nyelvben foglalt „konvenció” szó tökéletesen indokolatlan használatát (pl. a kerettanterv – 2001 szövegén belül is), ahelyett, hogy magyarul hangzó, mindenki számára érthető szaknyelvet beszélhetnének. Sokan szeretnék egyszerűbben és pontosabban kifejezni magukat. A csaták még folynak egy ideig, mert vannak vadhajtások. A drámapedagógia idegen szavakat erőltető, külföldi példákat szorosan követő irányzatai és a szemiotikai szempontokat túlhaltó, illegő-billegő posztmodern színház elméletei a magyar oktatást sem kerülték el.

A helyzet ugyanolyan mulatságos, mint az irodalomban. Orbán Ottó írja: „Az elmúlt száz-százötven évben a filozófia legalább kétszer megpróbálta maga alá gyűrni a művészetet, előbb egy a társadalom bajaira gyógyírt ígérő utópia, utóbb egy esztétikai fogantatású fundamentalizmus jegyében. Mind a két kísérlet megteremtette a maga nyelvezetét, egy-egy sajátos, tudományosnak tetsző madárnyelvet, melyet helyesen csiripelve egyre kevésbé tűnt föl fontosnak az, hogy az elemzés tárgya művészileg mennyire mondható sikerültnek, viszont annál fontosabbnak látszott az, hogy a szóban forgó mű mennyire illeszthető az új elméletek új fogalmai által kirajzolt irányvonalhoz. ...Se szeri, se száma a korszerű műszavaknak, melyek kijelölik a korszerű művészt által követendő magatartást.”

A drága pénzen lefordított és már angolul is használhatatlan szakkönyvek helyett pedig megszülethetnek még megfelelő magyar szakkönyvek is. Csak az a baj, hogy a fordítást jobban honorálja a könyvkiadás.

A színház és az iskola kapcsolata nem mondható zavartalannak. A kortárs színházművészet nemesebb vonulata az iskola számára szinte elérhetetlen. Van olyan gyerek, aki úgy nő fel, hogy sosem jut el színházba. A gyerekek saját színháza, az évente több tízezer gyereket mozgósító gyermekszínházi ügye nincs sem a tanulmányi versenyek sorában, sem a közművelődési események között. Tíz éve már, hogy a Magyar Drámapedagógiai Társaság gondozza a Weöres Sándorról elnevezett fesztiválsorozatot, de rendszeres, kiszámítható anyagi háttér nincs a rendezvény mögött.

A középiskolások színházi nevelése sokat veszített a hajdan országos módszertani központnak számító, *Keleti István* által vezetett budapesti Pinceszínház szétesésével. Megsemmisült az Egyetemi Színpad is, először a használhatatlan Szerb utcába, majd profilváltás és ellehetetlenülés után az utcára küldve.

A középiskolai drámatanárok munkacsoportja azonban (*Kaposi József és Keresztúri József, 2001*) kidolgozta és elfogadtatta a közép- és emelt szintű

dráma érettségi vizsga általános követelményeit. Ez a tény az ezredforduló színi nevelésének egyik legjelentősebb szakmai teljesítménye.

Az együttes élmény ereje a színház, a dráma segítségével ismerhető meg leginkább. A sok haszonnal átvett külföldi módszerek után nálunk eljött az ideje annak is, hogy saját örökségünket is tanulmányozni kezdjük. Megvizsgáljuk, milyen átjárások vannak a népi kultúra átadásának módszere és a drámapedagógia között; miben és mikor fedik egymást a klasszikus *hagyományátadó magatartás* és napjaink nevelőjének legkorszerűbb közvetítői felkészültsége. A színház, a nevelés és a hagyományok átadása nem képzelhető el élő s egy térben *jelen lévő emberek nélkül*. A biztonságos térhasználat sokak számára jelent gondot a mindennapi életben is. Ezen a drámajáték mellett csak a tánc tud segíteni. Jelen pillanatban sajnós *a tánc mint élmény kiszorult a közoktatásból*.

Az ifjúsági színház ügye mint nevelési, közművelődési probléma állandóan terítéken van különböző tárgyalásokon, s nem történik semmi. A színházak színészeik harmadvonalával, roncs díszletmaradékokkal, egy felnőttelezőadás tizedének költségvetését használva, vagy egyszerűen elkülönített költségvetés nélkül(!) hozzák össze a gyerekelőadásokat, ha egyáltalán játszanak gyerekeknek. De ha játszanak, ezek a fillérekből előállított produkciók biztosítják a nézőszám jelentős részét (Szabó István felmérése 2000), igaz, ők csak gyerekek. Kivételnek csupán két-három színház számít, például Kaposvár és Nyíregyháza. A jegyárak 2000-ben nem emelhetők 350 Ft fölé, ez pedig tiszta ráfizetés a színházaknak. Támogatás nincs. Felnőtti energia nem jut, nem jár a gyerekszínházak ügyének. Anyagi és erkölcsi megbecsülés sem. Nincs a területnek szakmai díja, de még más díjjal elismert díjazottja sem, pedig kiváló munkása azért akad a magyar gyerekszínházak is. A pedagógia a színházhoz küldi a vele járó gondot, a színház pedig az iskolához.

A felsőoktatás – s ezen belül elsősorban a nevelőképzés – értelmiségiképzésnek számít majd egyszer. Elő az idő, amikor – a nevelői felkészülés részeként! – mindenki megtapasztalja majd, milyen is részt venni egy alkotói célcsoportban, egy színjátzó kör, egy tánccsoport vagy más közösség tevékenységében. A tanítók számára tantárgy lesz a bábozás, hiszen az alsós tanterv előírja ezt a tevékenységet, s nem kell külön módszertani óra a *kifejező közlés* tanításához sem, legfeljebb a gyakorlásához, mert felsőfokon már úgy tanítunk minden tárgyat, hogy menet közben elleshető lesz tőlünk még ez is.

A drámapedagógia hazai térhódításának egyik fontos hozadéka az inspiratív jelenléttel és iskolázott figyelemmel rendelkező, határokat igen, de tabukat nem ismerő, hiteles tanáregyéniség mind szélesebb körben való megbecsülése.

Ma már azt sem kell bizonygatni, hogy ennek a módszernek nem a folytonos produkciókészítés a lényege, hanem a valóság közös felfedezése, a másik ember élményére való fölkészítés, s a megfigyeléstől a kifejezésig megteendő út megkívánása, a jelenlét és az odafigyelés, vagyis – a *találkozás* tanítása.

Eldozhatatlan az 5–14 évesekre szakosodott művészetpedagógusok képzése. De ha megvalósul is a tánc-hagyomány, színjáték-bábjáték, ének-zene területén egyként jártas animátorok munkálkodása a művészeti iskolákban, ez csak részeredmény lesz.

A nevelőktől teljes joggal várja el a közoktatás, hogy élő emberi közösségeket (pl. alkotói célcsoportokat) tudjanak létrehozni. Csakhogy: a felsőoktatásból az utóbbi tizenöt évben még a lehetősége is eltűnt annak, hogy a leendő értelmiségi – s ami nekünk fontos, a leendő tanár! – saját élményeként tapasztalja meg, milyen is részt venni egy művészeti csoport munkájában. Legjobb esetben kht.-k, bt.-k kínálnak különféle kurzusokat – pénzért. Rég nincsenek „kollégiumok”, nincsenek találkozásra alkalmas négyzetméterek, nincsenek falakon belül elérhető szakemberek.

A felsőoktatás nem tud vagy nem kíván „nevelési” terep lenni. A nevelőképzés oktatási ismereteket szolgáltat. Négy-öt minden jóra alkalmas év kötődési képessége, alkotó energiája iktatódik ki a hallgatók életéből. A pályázati támogatások bizonytalan esélye csak egy létező hálózatot tudna úgyahogy lélegeztetni. Ez a háló azonban – nem létezik.

A közművelődési titkárságok megszűnése után a HÖK-ök kezébe került minden pénz. Ez a módszer bizonyítottan nem működik. A HÖK-ös vezetőknek élményük sincs arról, mit jelenthet egy főiskolai alkotócsoport. Művelődési házak sem tartanak már fönn „amatőr” művészeti csoportokat. A *leendő tanár felsőoktatási éveit alatt még az alapiskolában szerzett közösségi emlékei is elhalványulnak*. Hogyan tanulja meg a nevelő a tantárgyba nem csomagolható legfontosabbat? Egy közepes méretű drogellenes reklámhadjáratra fordított pénzből többtucatnyi művészeti csoport többéves fenntartását lehetne megoldani. Nem olyanokét, amelyek homlokukra írják a drogellenességet, hanem amelyek alkotóközösséget jelentenek.

Amíg a felsőoktatás egésze nem tud nevelési intézményként is funkcionálni, addig a színház, a bábjáték és a tánc öröme csak kevesek számára adatik meg. Jelenleg ezek mindegyike csupán drágán megvásárolható formában létezik, az alkotói közösség élménye pedig még pénzért sem érhető el a mai egyetemista – a holnap tanár – számára.

Ki meri kiszámítani a végeredményt?

A gyermekszínházi mozgalmról

A művészetekkel való ismerkedést, a személyes élményként megélt művészeti tevékenységet soha nem lehet eléggé korán kezdeni. Hiszek abban, hogy a gyermekek színházi tevékenysége – embert formáló művészi élménnyé válik. Abban a környezetben, amiben most élünk, amikor minden *másról* szól, talán még fontosabb a belső épületekre, a személyiség cselekvésekben megélt érzelmi élményeire építeni. Ezért tartjuk kiemelten fontos tevékenységnek a gyermekek színházi mozgalmát.

Az amatőr mozgalmak közül a gyermekszínházi csoportok tevékenységének szervezését, a kapcsolattartást, az országos fesztiválok megszervezését és megrendezését, a képzések lehetőségének megteremtéséért folyó küzdelmet, a gyermekszínházi minőségének javulásához, működéséhez alapvetően szükséges kiadványok megjelentetését civil szervezetként a Magyar Drámapedagógiai Társaság végzi. A társaság 1988 óta működik, folyamatosan bővülő tevékenységi körrel és növekvő taglétszámmal.

A gyermekszínházi fontosságát felismerve, a szakmai irányítást, koordinálást, támogatást a rendszerváltásig a Népművelési Intézet (Magyar Művelődési Intézet) végezte, az irányító szaktárca országos módszertani intézeteként. Az intézet előadóművészeti osztályának vezetőjeként Debreczeni Tiborhoz tartozott ez a terület, aki – miután a rendszerváltás éveiben lehetőség nyílt arra, hogy civil szervezet váljon gazdájává egy amatőr művészeti ágnak – kezdeményezte a Magyar Drámapedagógiai Társaság megalapítását.

A '70-es évektől már találkozunk olyan kísérletekkel, amelyek a drámapedagógia mint módszer alkalmazásán alapulnak. Az oktatási területre nehezebb volt a bejutás, itt Mezei Éva (aki eredetileg színházrendező volt, s élete nagy részét amatőr színházi csoportok vezetője-rendezőjeként, színházi nemzedékek nevelőjeként töltötte) úttörő munkája volt meghatározó.

A gyermekszínházi megújulása – a drámapedagógiai módszerek tudatos

alkalmazásával – a '70-es, '80-as években már határozottan körvonalazódik. A korábbi – betanításon alapuló, szövegfelmondásos, a felnőtt színházakat utánzó – előadások helyett megjelennek a gyerekek kreativitására, improvizációs gyakorlatokra épülő, élettel teli előadások, melyek színházi affinitású és érzékenységgű rendezők kezében maradandó alkotásokat hoznak létre. A magyar gyermekszínhátság megújulásában szerepet kaptak azok az elemek, melyek a magyar néphagyományból erednek (mondókák, regélők, népi játékok, ünnepköri népszokások stb.).

Az 1972-től Pécsen két évente megrendezésre kerülő országos gyermekszínházi fesztiválok és a hozzájuk kapcsolódó szakmai elemzések, viták termékenyen hatottak a gyermekszínhátság megújulására. A fesztiválmentes páratlan években is voltak események, ahol kiváló gyermekszínházi produkciók – mintegy az év gyümölcsei – megmutatásra kerülhettek, de ezeken az összejöveteleken a szakmai képzés dominált.

Debreczeni Tibor és mellette Gabnai Katalin volt – a Népművelési Intézet munkatársaként – a mozgalom élesztője, a nyitás és megújulás generálója. Az általuk szerkesztett kiadványok, fordítások, tanulmányok segítették, hogy a drámapedagógia és a hozzá kapcsolódó fogalmak értelmezést nyerjenek. A különböző képzések, szakmai összejövetelek szintén hozzájárultak a módszer népszerűsítéséhez.

A pécsi fesztiválokat a Népművelési Intézet szakmai irányításával szervezte az úttörő szövegszerű, beillesztve a gyerekszínháziást a kulturális úttörő szemlék felmenő rendszerű fesztiváljai sorába. A Művelődési és Köznevelési Minisztérium támogatását bírták ezek a rendezvények. Mivel az oktatási intézményrendszer a mai napig sokkal inkább tekintélyelvű, mint az amatőr művészeti mozgalom és intézményrendszere, a közművelődés, ezért a drámapedagógiai módszerek könnyebben hullottak táptalajra az utóbbi területeken. A gyermekszínhátságban a drámapedagógia hatékony és kreatív módszerét remekül felhasználhatta a társadalomkritikára és a demokráciára (általában) érzékeny pedagógus-rendező. Ebben az időben ugyanis még nem az iskolai színházi csoportok uralták a mezőnyt, hanem a kultúrházak, művelődési házak, helyi önkormányzatok tartották fenn a gyerekszínházi csoportokat. A vezetés, a hatalom nem nyúlt bele sem a csoportmunkába, sem a produkcióba.

A rendszerváltással egy időben létrejött Magyar Drámapedagógiai Társaság társadalmi szervezetként állami feladatot vállalt magára.

A kezdeti időszakban az Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézetétől átvállalt feladatellátáshoz az intézettől segítséget, ellátmányt is kapott. Ezt a támogatási rendszert azonban fokozatosan visszavonták. Először

az anyagi támogatás, azután a telefon- és postaköltség átvállalása, a kézbesítés szűnt meg, majd az 1996-os új szerződésben már a társaság fizet terembért az intézetnek az irodahasználatért. Ekkorra már a társaságnak saját (maga által finanszírozott) telefonvonala, bútorai vannak, fénymásoló és számítógép áll a rendelkezésére – ezekhez pályázatok útján jutottak. Ma már a működés teljes költsége a társaságot terheli (posta, fax, telefon).

Mára ott tartunk, hogy az intézet a kedvezményes irodabérleten kívül semmilyen segítséget vagy támogatást nem nyújt a társaságnak, amely a magyar gyermekszínhátszás országos gondozója, szervezője, irányítója.

A társaság tagjai széles körű munkát vállaltak a drámapedagógia elterjesztéséért és a gyermekszínhátszás fejlesztéséért. Igen nagy lendülettel indult el a munka. 1990-ben volt Gödöllőn az Országos gyermekszínhátszó találkozó, melyet Kaposi László, a Petőfi Művelődési Központ népművelő munkatársa szervezett meg. A bemutatón fellépő csoportokat az ország különböző megyéiben, illetve Budapesten a Marczibányi Téri Művelődési Központban Szín-Folt néven megrendezett találkozókról válogatta az előzsűri. A fesztivál előadásait szakmai beszélgetések, elemzések követték. (A gyermekszínhátszásra a hetvenes évektől a mozgalom kifejezést használjuk. Ezt segítették azok a szakmai beszélgetések, elemzések, amelyek az első, 1972-es Pécsi gyermekszínhátszó fesztivál előadásaihoz kapcsolódtak. Azóta is – *mind a mai napig* – általános gyakorlat és követelmény, hogy a gyermekszínhátszó fesztiválok valamennyi előadását elemző szakmai beszélgetés követi, melyet a társaság által elismert és elfogadott szaktekintélyek vezetnek. A szervezett gyermekszínhátszó-rendezői képzés hiányában ezek a zsűrizések a szakmai továbbképzés szerepét töltik be.)

Az 1990-es döntés után megkezdődött a feladatok felmérése. A rendszer-változás utáni zavar, mely a művelődési intézmények megítélésében és megkérdőjelezésében jelentkezett, változó visszhangot váltott ki az amatőr művészeti csoportok döntő többségét fenntartó művelődési intézményekből. Néhányan közülük elvéreztek, de a megfelelő szellemi tartalékkal rendelkező elhivatott többség megtalálta helyét, szerepét a társadalomban. 1991-ben jellemző módon a megyék egyharmada rendezett megyei gyermekszínhátszó bemutatót, pedig erre akkor csak a szakmaszeretet ösztökélte. (Volt találkozó Győr-Sopron, Somogy, Heves, Hajdú, Pest és Veszprém megyében, valamint Budapesten, a Marczibányi Téri Művelődési Központban, az utóbbi rendezvényen először lépett fel együtt kárpátaljai, erdélyi, felvidéki gyerekcsoport hazai csoportokkal. A többi megyében ebben az évben nem volt gyerekszínhátszó fesztivál.)

A MDT 1991-es évi közgyűlésén Debreczeni Tibor ismertette egy tanulmányát a gyermekszínháztársaság állapotáról – ez a Drámapedagógiai Magazin, a Magyar Drámapedagógiai Társaság által alapított szakmai periodika első számában is megjelent. A cikk többek között számtalan máig érvényes megállapítást tartalmaz.

„A gyermekszínháztársaság a nevelés eszköze. Comenius óta tudjuk. Személyiségfejlesztő, közösségi hovatartozást erősítő, kommunikációs készséget alakító.

A gyermekszínháztársaság ezen túlmenően színházértést segítő tevékenység is. A korszerű drámatanítás eszköze, amennyiben ráirányítja a figyelmet az írott drámán túl az előadott alkotásra, azok komplex folyamatára.

A gyermekszínháztársaság a humán értékek megtartásán és kialakításán munkálkodó tevékenység; életszemléletet formálhat, ráirányíthatja az érdeklődést országos és világméretű gondokra.

A gyermekszínháztársaság értékteremtő tevékenység is, s mint ilyen maga is létrehozhat esztétikai minőséget, de közvetítheti is azt.

A gyermekszínháztársaság, mint minden más művészet, a diktatórikus rendszerekben az ideológiai hatalom manipulációs eszközévé is válhat. Demokráciában azonban – szükségszerűen – különböző felnőttélmények hordozója, különböző szándékok közvetítője. Minőségi változás akkor következett be a gyermekszínháztársaságban, amikor megismertük a drámapedagógiát, s kiderült, hogy e pedagógiai módszer, gyermekközpontú lévén, alkalmas arra, hogy eredményesen épüljön be a színháztársaság próbák folyamatába. A hetvenes évek elején ezzel a módszerrel olyan alkotások születtek, amelyek felzárkóztak a humánus szemléletű, gyermekcentrikus európai vonulat szintjére.”

Köztudott, hogy az amatőr művészeti mozgalom egyik fontos életben tartója a fesztiválrendszer. Van cél a csoportok előtt, a feladat, a megméretés munkára, színvonalas teljesítményre serkenti a résztvevőket. A fesztiválra utazás, a más csoportokkal való együttlét, a szereplés izgalma, az élménydús fesztiválprogramok, a közös szórakozás maradandó és személyiségépítő élményt nyújt az amatőr csoportok tagjai számára.

A fesztiválok az élményszerzésen túl szakmai szempontból is fontosak. A szakmai elemzések, a „zsűrizés” alkalmával – melyen pedagógiai okokból csak a csoportvezető felnőttek vehetnek részt – lehetőség nyílik a követendő minták felmutatására, szakszerű elemzésére, de a nemkívánatos tendenciák megnevezésére is.

A fesztiválrendszer újjáélesztését vállalta a Magyar Drámapedagógiai Társaság azzal, hogy 1991 végén országos hatókörű fesztivált hirdetett meg,

„...amely a helyi bemutatóktól a megyei fórumokon és a területi döntőkön

át a budapesti gálaműsorig tart. A Weöres Sándor országos gyermekszínhátszó találkozó az elődöknek arra a munkásságára épít, amely a korábbi két évtizedben a pécsi országos fesztivál megrendezésében csúcsosodott ki. A meghirdetők nemcsak folytatni, de megújítani is kívánják, amennyiben a bemutatósorozat legfontosabb állomásává a területi (regionális) döntött óhajtják tenni. (Több gyermekcsoport juthat így kapcsolatteremtési és bemutatkozási alkalomhoz a korábbinál kevésbé hangsúlyozott versenykörülmények között.)

A szervezést vállaló megyei intézmények(...): Kiss Tibor, Fót, Gyermekváros; Nagy András László, Pest Megyei Közművelődési és Információs Központ; Darabánt Anna, Szolnok megye, Művelődési Központ; Boros Béláné, Hajdú megye, Kölcsey Ferenc Művelődési Központ; Snekser Károlyné, Heves megye, Művelődési Központ; Tóth Zsóka, Komárom-Esztergom megye, A Közművelődés Háza; Darabos Zsuzsa, Somogy megye, Megyei Művelődési Központ; Fabulya Lászlóné, Békés megye, Megyei Művelődési Központ; Kovács Miklósné, Csongrád megye, Önkormányzati Hivatal; Bogdán Lajos, Csongrád megye, Megyei Művelődési Központ; Kaposi László, Budapest, Marczibányi Téri Művelődési Központ; Bóka Mária, Fejér megye, Megyei Művelődési Központ; Császár Erika, Vas megye, Megyei Művelődési Központ; Bősze Katalin, Zala megye, Megyei Művelődési Központ; Németh András, Győr-Moson-Sopron megye, Bartók Béla Megyei Művelődési Központ; Sivadó Sándor, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Megyei Önkormányzati Hivatal Közművelődési Irodája; Józsa Kata, Kecskemét, Ifjúsági Otthon; Kovács Istvánné, Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Pedagógiai és Közművelődési Intézet; Érsekcsanádi István, Észak-magyarországi Színhátszó Egyesület, Miskolc; Jóföldi Gabriella, Tolna Megyei Önkormányzati Hivatal, Művelődési és Egészségügyi Osztály; Blattné Hefner Erika, Paks, Városi Művelődési Központ; Petkó Jenő, Baranya megye, Megyei Művelődési Központ; Németh József, Megyei Művelődési Központ, Veszprém megye; Sz. Pintér Rozália, Megyei Gyermekszínhátszó és Drámapedagógiai Egyesület, Veszprém megye.”

A rendező szervek listáját számba véve egyértelmű, hogy azok a megyei intézmények és személyek vállalták a gyermekszínhátszó fesztiválok megrendezését, amelyek/akik a korábbi – a rendszerváltozás előtti – években is lelkiismeretes gazdáik voltak ennek a területnek, ha az országos fesztivál a megyei találkozókat követően más rendszerben folytatódott is. Ezek a kiváló népművelők – többen közülük színhátszó-rendezők is – lettek a magyar gyermekszínhátszást életben tartó fesztiválrendszer zálogai. Voltak olyan megyék, ahol megszűnt a megyei intézmény, és a feladatát különféle irodák (információs,

pedagógiai szolgáltató intézmények stb.) vették át, a gyermekszínházas ügyének felvállalása attól függött, hogy van-e olyan elhivatott népművelő, akinek fontos ez a terület. Így lett később Bács-Kiskun megyében a Kecskeméti Ifjúsági Házban Józsa Kata; Hefner Erika Tolna megyében, Tóth Zsóka Komárom megyében a gyermekszínházas letéteményese. A népművelők elkötelezettségét, hivatástudatát tükrözi, hogy az 1992-es listán szereplő szervezők fele ma is a gyermekszínházas gazdája saját megyéjében.

A közművelődési intézmények funkcióját sokszor megkérdőjelezzik, főleg azok, akiknek a humán értékek, az ember szellemi-lelki gazdagodása nem hordoz értéket, nem illik bele a haszonelvű fogyasztói társadalom egyre elfogadottabb értékrendjébe. Nem látják meg, hogy egészséges öntudatú, szabad, dönteni képes állampolgár csak azokból az emberekből válhat, akiknek lehetővé teszik a közösségben és közösségért élést, az értelmes munkavállalást. Ennek egyik legkiválóbb terepe az amatőr művészeti mozgalom, amely biztosítja az egyén önművelődését, miközben mások számára is műlvezetet, nemes szórakozást nyújthat.

A magyar közművelődés ezen a területen különbözik leginkább a nyugati országokétól, ahol a felnőttnevelés, a felnőttek képzése a központi cél. Az *amatőr művészeti mozgalom fontos szegmense annak a rendkívül színes és gazdag közművelődési palettának, melyet nemzetközi viszonylatban is egyedülálló nemzeti kincsnek tekinthetünk.*

Az 1991. évi I. országos Weöres Sándor gyermekszínházos találkozót követően a Magyar Drámapedagógiai Társaság a megyei szervezőkkel karöltve minden évben meghirdette az országos felmenő rendszerű bemutatkozást. A társaság szakmai irányítását, koordináló tevékenységét igénylik, és teljes mértékben elfogadják.

Az első évben kb. 450 csoport vett részt a fesztiválon, 1993-ban 356 csoport, 1994-ben 422 csoport, és 1995-re ismét 500 fölé emelkedett a csoportok létszáma. Az évente megismétlődő felhívásra jelentkező csoportok száma viszonylag állandósult, évek óta 450-480 között van, és ez mintegy 7-8000 gyerek részvételét jelenti a találkozón. A fesztiválnapok száma, a februártól június közepéig tartó eseményeket figyelembe véve, 42-46 napot jelent. (A megyei találkozók 1-2, ritkábban 3 naposak, a jelentkező csoportok számától függően. A megyei találkozók legjobb 3-3 csoportja az egy-két napos regionális találkozón is fellép.) A regionális, illetve az országos találkozók rendezését azok a személyek és intézmények vállalták és vállalják ma is, a Magyar Drámapedagógiai Társasággal együtt, akik a terület legelkötelezettebb hívei.

A Weöres Sándor országos gyermekszínházi találkozót a megyei szervező intézményekkel egyeztetve hirdetjük meg minden évben. A találkozó megrendezéséhez azonban kizárólag pályázati úton lehet pénzt szerezni, így meghirdetésével párhuzamosan kezdődnek a szervezők elszánt és kitartó pénzszerző akciói (pályázatok, szponzorok, lobbizás stb.). *A legnagyobb gondot az jelenti, hogy a kezdetek óta nincs garantált forrása a fesztiválnak.*

„(...) A gyermek-közművelődésre és a diákművészeti találkozókra nincs tervezhető, államilag garantált minimális summa se, önmarcangoló kuratóriumok bizonytalan kimenetelű vitáinak eredményeként kap vagy nem kap egy – sokszor már lefutott – rendezvény kiszámíthatatlan arányú támogatást, vagy nem kap egyetlen fillért sem. Legföljebb nem lesz, rántották meg fájó vállukat az előző évek kulturális vezetői, s a dolog annyiban maradt. Nincs tehát semmi hívó és biztató országos esemény, amely egy vagy két éven át ébren tartaná a művészpedagógusi teremtmény kezdetét, s a gyermekcsapatok sem láthatják egymás munkáit. Nincs ez rendjén” – írta Gabnai Katalin az 1994-es fesztivál kapcsán.

A helyzet azóta sem változott jelentősen, hiszen minden évben a legnehezebb feladat a pályázati pénzek elnyerése. A fesztivál legbiztosabb támogatója a Nemzeti Kulturális Alap, most már Alapprogram Közművelődési Kollégiuma, amely minden évben írt ki eddig pályázatot nagy rendezvények támogatására. Ebből a forrásból lehetett biztosítani évek óta az országos Weöres Sándor gyermekszínházi fesztivál megrendezését. A kollégium a felmenő rendszerű fesztiválra, ami gyakorlatilag 40-50 eseményt jelent, évi 5-7 milliót biztosított.

Gondot jelentett azonban, hogy a regionális és az országos találkozó finanszírozása soha nem érhetette el a kellő mértéket, így kellemetlen megszorításokat tettek a szervezők (csak egynapos találkozó, önrész befizetése, elismerések díjak nélkül, sovány fesztiválprogram stb.). A megyei-területi szervezőkön kívül a Magyar Drámapedagógiai Társaság is pályázott minden évben a szakmai költségekre (hirdetés, zsűri, videofilm), illetve a találkozók költségeihez való jelentős hozzájáruláshoz. A pályázatokon elnyert, elnyerhető összeg azonban mindig bizonytalan. A jelenlegi pályázati rendszer szerint, amely költségvetési évadhoz kötődik, csak május végére dől el a támogatás mértéke. A pénzhez jutás pedig még egy-két hónap. Mindez azt jelenti, hogy a kizárólag tavasszal megrendezhető felmenő rendszerű fesztivál szervezői úgy bonyolítják le március-április-májusban a találkozókat, hogy nem tudják, milyen lesz az adott rendezvény támogatottsága! A közművelődés jelenlegi alulfinanszírozott rendszerében az önkormányzatok a helyi fele-

datellátást igyekeznek finanszírozni, és csak külső anyagi segítséggel vállalnak ezen túli feladatokat. Az elkötelezett népművelő szakemberek viszont, tudván a dolog jelentőségét, vállalják a kockázatot, melyhez lehetősége szerint szakmai, erkölcsi és anyagi támogatást is nyújt a Magyar Drámapedagógiai Társaság.

A millenniumi (2000.) év szerencsés fordulatot hozott a fesztiválok rendszerében. Az országos Weöres Sándor gyermekszínházi fesztivált a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával beillesztették a Thália szekere című ünnepi programsorozat keretébe, melynek jóvoltából többféle, a gyermekszínházi segíti programelemmel bővíthettük az eseménysorozatot, s így a Weöres Sándor gyermekszínházi fesztivál rendhagyó módon záródott. Az országos döntő legjobb 18 csoportja az országos gálaműsor után, egymás lakóhelyére elutazva, tájoláson vehetett részt – megismerte az ország egy másik vidékét, és bemutatkozhatott annak közönsége előtt.

A 2001. évi X. országos Weöres Sándor gyermekszínházi fesztivál megrendezéséhez a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától segítséget kérünk. Szerettük volna, ha ez a jubileumot ünneplő, évente 7-8000 gyereket megmozgató, bizonyítottan életképes fesztivál biztos alapokat kaphatna. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ezt a kérést méltányolva erre az évre 10 millió forintot biztosított a fesztivál költségeire, ami idén 46 fesztiválnapot jelentett. A kétnapos országos találkozó utáni tájoláson 20 csoport vett részt.

A millennium évében megkezdett tájolási forma rendkívüli élményt jelentett a győztes csoportoknak. Hazánk számukra ismeretlen tájait, nevezetességeit ismerhették meg a vendéglátó gyerekek segítségével, barátságok szövődtek, és a fellépések öröme sem elhanyagolható.

A Magyar Drámapedagógiai Társaságnak a 2001. évi X. országos Weöres Sándor gyermekszínházi fesztivál gálaünnepségéhez kapcsolódó konferenciáján, mely a *Konferencia a gyermekszínházi helyzetéről* címet viselte, megfogalmazódtak azok a legfontosabb problémák, amelyek a közeljövőben megoldásra várnak. Ez a képzések és kiadványok hiánya, az oktatási rendszer megváltoztatásának szükségessége.

Az elmúlt tíz év alatt megváltozott a gyermekszínházi oktatásban és a közművelődésben betöltött szerepe. A hetvenes, nyolcvanas években működő csoportok közművelődési intézményekben, illetve az iskolákban, nevelőintézményekben szakkörként léteztek. A közművelődési intézmények a rendszerváltozás óta a rendezvények, fesztiválok szervezését, vagyis a mozgalom életben tartását segítik. Ezek mögött az intézmények mögött személyek állnak, ugyanúgy, mint a civil szervezetek mögött. Nem tud működni egyetlen társadalmi szervezet sem *elhivatott emberek* és az azokhoz tartozó *intézményi*

háttér nélkül! Amikor jól működő civil szervezettel találkozunk, kivétel nélkül minden esetben ott áll mögötte egy stabil, államilag, önkormányzatilag fenntartott intézmény.

Ma már az a tipikus, hogy a fesztiválok iskolai színhátszó csoportokkal találkozunk. Vezetőjük-rendezőjük valamelyik lelkes tanárunk. A bemutatott produkciók pedig általában az egész osztályt megmozgatják. Elsődleges tehát az előadás pedagógiai célja, és nem a minőség. (Színházi minőség ritkán jelenik meg. A legkiválóbb előadások rendezői évek óta egy szűk körből kerülnek ki. Ők azok, akik életük során valamikor – esetleg több formában – tanulták a színhátszórendezést, többen valaha maguk is színhátszók voltak. Mestereik pedig a magyar amatőr színhátszás meghatározó egyéniségei. Ahhoz, hogy ez a kör ne 20-25 kiváló színhátszó-rendezőt jelentsen, intenzívebb és körülkéntőbb munkát kell végezni a képzés tekintetében.)

A pedagógusképzésben nincs színhátszórendező-képzés, még speciálkolégium keretében sem. Nyomokban sem található amatőr színhátszó csoport ezekben a felsőfokú intézményekben. A színházi nevelés teljesen hangsúlytalan, így többirányú offenzívát kell indítani. Téves az a gondolat, hogy a drámapedagógia köztudatba kerülésével megoldódik ez a gond. A drámapedagógia és a gyermekszínhátszás – bár sok fontos közös elemmel rendelkezik, nem azonos. A tanítási dráma alkalmazására képzett – ma még igen kevés – pedagógusnak is feltétlenül szüksége van színhátszórendező-képzésre, ha állandó színhátszó csoport vezetésére vagy rendezésére vállalkozik. Ma az a gyakorlat, hogy az igazgatók automatikusan a drámatanárt kérik fel műsor készítésére, ünnepi produkciók előállítására, akik közül a többség nem rendelkezik gyermekszínhátszó-rendezői képzettséggel, gyakorlattal.

Az igazi áttöréshez összehangolt cselekvésre lenne szükség. Ehhez kellene az Oktatási Minisztérium, mint a magyarországi gyermekszínhátszó csoportok 99,2 százalékát fenntartó oktatási intézetek felügyelője, irányítója. Kellene a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, mint a mozgalom rendezvényeinek szervezője (fesztiválok, továbbképzések, nyári táborok, nemzetközi rendezvények, módszertani bemutatók, konferenciák, határon túli csoportok meghívója stb.). Kellenének a pedagógusképző főiskolák, ahol a nappali tagozatos fogékony fiatal hallgatóknak lehetne a játszás és rendezés lehetőségét biztosítani.

A Magyar Drámapedagógiai Társaság mint társadalmi szervezet nem rendelkezik hatalommal és anyagiakkal sem. Csak az irányítást ellátó minisztériumok és főiskolák segítségével lehetne valós eredményeket elérni. A fesztiválon megjelenő 400-450 csoport bemutatója évente imponáló mennyiségi

mutató, de az eredmény, a színvonal többnyire vitatható. A feladat tehát nem megkerülhető.

A Magyar Drámapedagógiai Társaság a gyermekszínházi csoportok vezetőit módszertani kiadványokkal segíti, pályázati forrásainak függvényében

Az első színdarabpályázatot a Marczibányi Téri Művelődési Központ hirdette meg, melynek legjobb alkotásaiból született a *Bolondos királyság királyi bolondság* című színdarabgyűjtemény. A következő pályázatot a Magyar Drámapedagógiai Társaság 1994-ben írta ki, melynek díjnyertes alkotásaiból anyagi forrás hiányában nem készült kiadvány.

A legközelebbi pályázatra 1999-ben, a már említett Thália szekere millenniumi programsorozat keretében került sor. Erre 149 pályamű érkezett, és a díjazott alkotásokból két gyűjteményes kötet jelenhetett meg:

- *Thália szekere – színdarabok, forgatókönyvek gyermekszínházoknak* (szerk.: Kaposi László)
- *Fényes napok – ünnepi játékok* (szerk.: Gabnai Katalin)

A színházszervezői munkát segítő jelent meg két módszertani videofilm is: a

– *Gyermekszínházok példatára I–II.*, a Magyar Drámapedagógiai Társaság gondozásában, ahol a IX. országos Weöres Sándor gyermekszínházi találkozó néhány kiváló előadásának felvétele mellett annak szakszerű színházi, dramaturgiai elemzését végzi el Sándor L. István színikritikus.

– Nánay István *A színpadi rendezésről* című munkájának kiadásával a társaság szintén évtizedes hiányt pótol. A Drámapedagógiai Magazinban rendszeresen megjelennek a gyermekszínházi szakmai segítségét célzó elemzések, kritikák, szövegkönyvek, dramatizálások.

A gyermekszínházi szívet viselő közművelődési intézmények közül többen szerveztek rendszeresen rendezőképzést (VEGYED-E, Sivadó Sándor, Németh András, Pauska Mária, Szücsné Pintér Rozália, Hefner Erika, Bóka Mária, Bősze Kata, Egri Művelődési Központ), de mivel a képzés semmilyen hivatalos rendszerbe nem illeszthető, így néhány lelkes résztvevővel a siker nem garantált. Államilag garantált, átgondolt, részletesen megszervezett, minden területet érintő képzési forma kialakítására lenne szükség.

Nemzetközi kapcsolatok

A Magyar Drámapedagógiai Társaság, mint a drámapedagógia és gyermekszínházi országos szervezete, drámapedagógiai területeken rendelkezik

nemzetközi kapcsolatokkal. Tagja az IDEA nevű (International Drama/Theatre and Education Association) színházi neveléssel foglalkozó világszervezetnek. Az IDEA a Magyar Drámapedagógiai Társaság meghívására Budapesten, a Marcibányi Téri Művelődési Központban tartotta 1997. évi közgyűlését, 37 ország képviselőjének részvételével.

A drámapedagógia elterjesztésében, meghonosításában döntő szerepe volt David Davisnek, a birminghami egyetem dráma tanszéke vezetőjének, aki 1990-ben és 1991-ben vezetett kurzust Magyarországon a Magyar Drámapedagógiai Társaság tagjainak meghívására. Ő tette lehetővé, hogy 1992-ben 15 fős drámapedagógus csoport egy hétig Angliában tanulmányozza az ott már nagy múlttal rendelkező drámapedagógiát. Ők ezután hazatérve oroszlánrészt vállaltak a módszer elterjesztésében, ma is többen a társaság grémiumát alkotják. Angliai szakemberekkel azóta is töretlen a kapcsolat. Gavin Bolton és Geoff Gilham 1994-ben, Johnatan Neelands 1999-ben, Eileen Pennington, valamint a Big Brum társulat 2000-ben a Magyar Drámapedagógiai Társaság szervezésében tartott mesterkurzust Magyarországon.

A gyermekszínhátszás nemzetközi kapcsolatrendszere viszont nem alakult ki. Ennek oka, hogy bár a feladat a Magyar Drámapedagógiai Társasághoz került, a kapcsolatrendszer és az információ a Magyar Művelődési Intézetben maradt.

*„Az életet a hiszékeny táplálja,
és azt hajtogatja, hogy holnap
jobb lesz.”
(Tibullus)*

A Magyar Drámapedagógiai Társaságnak mint civil szervezetnek (mely 1999 óta elismerten állami feladatot ellátó, kiemelten közhasznú társaság) nincs garantált működési bevétele, tagdíjakból és pályázatokból tartja fenn magát és végzi országos hatókörű tevékenységét. Működési támogatása egyre csökken, egyenes arányban a feladatellátás növekedésével.

Elkerülhetetlen annak átgondolása, hogy egy állami feladatot ellátó, kiemelten közhasznú társadalmi szervezet számára milyen működési garanciákat tud az állam biztosítani. Heroikus küzdelmet folytatunk évről évre a működési pénzek, a tevékenységre fordítandó pályázati támogatások elnyeréséért.

Az eredmény azonban mindig bizonytalan, a döntéshozók érzékenyséégének, rövid vagy hosszú távú gondolkodásának függvénye.

Ahhoz, hogy a felnövekvő nemzedék harmonikus, testileg, lelkileg, szelle-

mileg egészséges, öntudatos, dönteni képes felnőtté váljon, fontos szerepe lehet az alkotó művészeti csoportokban való munkálkodásnak.

Egy színjátszó csoportban éveken keresztül való csoportlét hasonlíthatatlan személyiségformáló jelentőséggel bír, meghatározza a felnőtt demokratikus állampolgári magatartását, a közösségért érzett felelősségét, ezért az amatőr művészeti mozgalom minden résztvevője, szervezője, irányítója, döntéshozója felelős azért, hogy ez a nemzeti kincs megmaradjon és kifejthesse jótékony hatását.

Művészi tendenciák a gyermekszínháztársasban

A gyermekszínháztársas – nemcsak az amatőrmozgalomban, hanem az egész magyar színházi életben is kivételesnek számító – sokszínűség jellemzi. Ez nemcsak műfaji, stílári, kifejezésmódbeli gazdagságot jelent, hanem a működésmódban, illetve a „művészi” szándékokban megfigyelhető sokféleséget is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a megszülető számtalan előadásnak csak elenyésző töredéke lép túl az alkalmi jellegen, szól a produkció létrejöttét inspiráló iskolai (szülői) közösségnél nagyobb nézőközönségnek, lép fel az esztétikai mércével is megítélhető színháztársas szándékával. De ha csak ezekre a produkciókra gondolunk, amelyeket a helyi figyelemnél szélesebb nyilvánosság számára hoznak létre a többé-kevésbé rendszeresen működő színháztársas csoportok, akkor is azt mondhatjuk, hogy a gyermekszínháztársas a magyar színházi élet legszélesebb – és az iskolai keretek következtében legkönnyebben szervezhető – bázissal rendelkező területe.

Úgy tűnik, hogy az általános iskolás diákok némileg könnyebben ösztönözhető játékokra, mint a középiskolások. Ugyanakkor folyamatos a gyermekszínháztársással foglalkozó pedagógusok képzése is. Tegyük hozzá: a tanfolyamok elsősorban drámapedagógiai és nem színházi jellegűek, így némi egyoldalúság érzékelhető az előadásokban is, nem annyira színházi szemléletűben, hanem feldolgozási módjukban: a drámapedagógusok színházi rendezőként is elsősorban pedagógusok maradnak.

Ugyanakkor talán épp ez a legvonzóbb a gyermekszínháztársasban: a felmerülő művészi problémák ellenére a pedagógiai szándékok többnyire tiszták benne. A csoportvezetők sosem tolaakodnak a gyerekek elé. Nem félresiklott ambíciójú művészek, elvetélt rendezők dolgoznak ezen a területen, hanem olyan emberek, akik elsősorban a növendékeikre kíváncsiak. Az ő személyiségük fejlődését, kifejezésmódjuk gazdagodását szeretnék inspirálni a színházi munkával. Nekik teremtenek megmutatkozási lehetőséget, játékaalkalmat

az előadásokkal. Igazi, hátsó szándékok nélküli színház ez. Annak látszódik, ami: játéknak, ismerkedésnek a szavak és a mozdulatok erejével, az emberi kapcsolatteremtés, önkifejezés lehetőségeivel.

Az évente megrendezésre kerülő, felmenő rendszerű Weöres Sándor gyermekszínjátszó találkozók ugyanakkor pontos képet adnak e terület művészi jellegzetességeiről is. Amellett, hogy kirajzolják a legfontosabb tendenciákat, világossá teszik azokat a nehézségeket is, amelyekkel az e szférában dolgozó alkotók szüntelenül szembesülnek.

Mit játszunk?

A gyerekszínjátzás legfontosabb kérdése (és legnagyobb gondja) az, hogy mit játszunk a csoportok. Láthatóan „darabgonddal” küszködik mindenki. Híján vagyunk olyan jeleneteknek, kis terjedelmű „daraboknak” – és ezeket összegyűjtő antológiáknak –, amelyekhez a gyerekcsoportokat vezető pedagógus-rendezők bátran, biztonsággal fordulhatnának. Mit játszunk hát a csoportok? Az előadások alapját többnyire epikus anyag adja: elsősorban (nép- és mű)mesék, illetve klasszikus szerzők történeteinek feldolgozásai. Ez azt jelenti, hogy a rendező-pedagógusnak az előadás készítése előtt meg kell küzdenie a színpadra állítás dramaturgiai problémáival: az epikus irodalmi művet a színpad sajátos törvényei szerint működő játékká kell alakítaniuk. Mindez erős színpadismeretet, megalapozott rendezői szemléletet igényel(ne). (Az itt mutatkozó bizonytalanságok is azt jelzik, hogy mennyire fontos lenne a rendezőképzést is megerősíteni a gyerekszínjátzásban.)

Gyakran előfordul, hogy a rendező-pedagógusok kész „forgatókönyvből” indulnak ki: átveszik egy-egy (nyomtatásban megjelent vagy kéziratban terjedő) színpadi adaptáció megoldásait, ötleteit. Ezek azonban többnyire egy-egy korábbi (gyakran 10-15 évvel ezelőtti) előadás lenyomatai, s ezért a konkrét csoportokhoz (vagy a színházi korszakhoz) kötődő megoldásokat tartalmaznak. Ezek éppannyira romlékonyak, mint a gesztusaink, mozdulataink, hangsúlyaink. Ha eltűnik mögülük a személyes hitel, a pillanat varázsa, könnyen üresnek és semmitmondónak bizonyulhat az egyébként jól működő forma. (Ennek a veszélye nagyon sok gyerekszínjátszó előadásban tetten érhető.) A jó „forgatókönyv”, a játszható adaptáció tehát önmagában kevés a jó előadáshoz. Nélkülözhetetlen a csoportvezető rendezői érzéke is, amely élővé, az adott együttes színjátzóinak megjelenítésében is hitelessé tudja tenni az írásban rögzített formát.

Ugyanis adódik még egy gond: nemcsak az okoz dilemmát, hogy a legtöbbször feldolgozott anyagok epikus jellegűek, hanem az is, hogy bennük többnyire a nyelvi réteg a legerősebb, hatásuk gyakran a stilisztikai bravúrokra, nyelvi leleményekre, a szójátékokra épül. (Gondoljunk egy Arany-versre, egy Lázár Ervin- vagy Kormos István-mesére! De eszünkbe juthat Janikovszky Éva is.) Nem elég tehát csupán a történetet kibontani belőlük, hanem nyelvi jellegzetességeiket is meg kell próbálni átmenteni. Az előadásoknak külön feladatuk bizonyítani azt, hogy ezeknek a műveknek helyük van a színpadon, a színpadi feldolgozás nem fosztja meg őket a legfontosabb értékeiktől.

A rendezői feladat ez esetben az, hogy a szóközpontú alapanyagot miképp lehet játékközpontú előadássá átbillenteni. Mindez a színházi forma, illetve az előadás által használt színpadi nyelv problémáját veti fel. És itt is némi bizonytalanság érződik a legtöbb csoportvezető-rendezőnél: amíg ugyanis többnyire tiszták és világosak a gyermekszínháztudomány előadások létrejöttét inspiráló pedagógiai szándékok, jóval bizonytalanabbak, sokszor egyáltalán nem tudatosak a műfaj, illetve a kifejezőmód megválasztására vonatkozó döntések.

Hogyan játsszunk?

Ez az a kérdés, amelynek megválaszolásához figyelembe kell venni azt is, hogy kikkel készül az előadás. A gyermekszínháztudomány ugyanis bizonyos értelemben az életkori sajátosságok függvénye is: mást igényelnek, másra alkalmasak a kicsik és a nagyok, egészen másfajta színházat játszanak az alsósok, illetve a felső tagozatosok.

A kisiskolások előadásait elsősorban az oldott játékkedv, önmaguk megmutatásának könnyed természetessége teszi emlékezetessé. Ez még nem a hagyományos értelemben vett színház, hiszen itt még nem történetek elmesélése vagy figurák megmutatása, a köztük kialakuló kapcsolatok, folyamatok jelzése az elsődleges cél. Ekkor még a kevesebb áttétellel működő játék áll a középpontban: szövegekkel, ritmusokkal, mozgásokkal. Az összehatás azonban mégis csak színházi: gyermeki személyiségek jelennek meg a színpadon, a játékba belefeledkezve önmagukat megmutatva.

Kamaszként azonban, úgy tűnik, nehezebb őszintének lenni a színpadon. Többnyire ez derült ki az elmúlt években a felső tagozatosok előadásaiból. Áttételekre, „maszkokra”, szerepekre, színházi formákra van szükségük

ahhoz, hogy felcsillanjon valami abból az elemi őszinteségből, odaadásból, önfeltárlkozásból, ami a kicsiknél többnyire még eleve adott. Ahogy nőnek tehát a gyerekek, úgy válik egyre nélkülözhetetlenebbé a színházi élmény kiváltásához a tudatosan alkalmazott, pontosan használt színházi forma. Mindez egyúttal színpadi stúdiomot is kell hogy jelentsen a színjátszók számára. Bár meggyőződésem, hogy a gyermekszínháztásban nem a színház az elsődleges, mégis – ha nem mond le a hitelesség szándékáról – szükségse-rűnek látszik, hogy végül ide érkezzen el. Folyamatos, éveken át tartó műhelymunkára, a színházi képzés különböző fázisainak tudatos végigjárására azonban csak kevés csoport vállalkozik. Ennek a közösségi együttlétre alapozódó színházi létformának a kialakulását, megszilárdulását már az általános iskolások között sem inspirálja semmi: sem a külső feltételek, sem a működési lehetőségek, sem a kulturális környezet, sem a manapság divatossá vált társadalmi minták. A kifejezés elmélyült közösségi kutatása mára merő anakronizmus-sá vált. Azzá tették a médiában, a kulturális és reklámparban meghatározóvá vált üres technikák, melyek a felületes, gyors (és manipulatív) hatáskeltést szolgálják. A gyerekekkel foglalkozó pedagógusok érdeme, hogy ettől a kísértéstől egyelőre szinte teljes egészében mentes maradt a gyermekszínháztás. A szórakoztatás és a reklám divatos kliséit ugyan jó néhány előadás használja-parodizálja, de a bennük kifejeződő szemlélettől, ízléstől többnyire még ezek a produkciók is élesen elhatárolják magukat.

Színházi formák, műfajok

Elsősorban tehát a tradicionális (színházi és pedagógiai) értékeket őrzi a mai magyar gyermekszínháztás. Ez azonban – elsősorban a meghatározó műfajokat, színházi formákat tekintve – talán némi konzervativizmust is jelent. Az előadások többségében ugyanis ma is ugyanaz a színházi szemlélet, nyelvhasználati mód ismerhető fel, ami több mint egy évtizede meghatározó ezen a területen (és ami inspirációit a '60-as, '70-es évek amatőr/alternatív színjátszásától nyerte). Ez a stilizált-jelzéses játéknak nevezhető forma – közösségformáló ereje, „szegényszínházi” jellege, eszköztelensége miatt, a képzeletet megmozgató kifejezésmódja okán – igen sok lehetőséget rejt magában. Ehhez azonban időről időre újra kellene gondolni a lehetőségeit, újabbnál újabb ötletekkel feltölteni a formáit. Erre azonban csak kevesen vállalkoznak. Gyakrabban látni – különösen a rendezőileg kevésbé felkészült csoportvezetők munkáiban – a stilizált-jelzéses játékmód rutinszerű, klisékből építkező alkalmazását.

Ez a forma rendkívül alkalmas epikus művek (nép- és műmesék, klasszikus vagy modernebb szerzők verses elbeszéléseinek) színpadra alkalmazására. De – különösen a kisiskolások előadásában gyakori – versösszeállítások, szerkesztett műsorok formáló elveként is kiválóan működik. Az üres térben (vagy a jelzésszerű díszletek között) a szereplők különböző térbeli mozgásaiból sajátos csoportalakzatok jönnek létre, melyek gyakran magukat a helyszíneket is jelzik (a testek formálják meg a teret), s egyúttal kialakítják a megjelenített történet különféle helyzeteit. Ez a forma gyors helyszínváltásokat tesz lehetővé (ami a legtöbb epikus történet megjelenítésekor nélkülözhetetlen), de ugyanakkor azt is természetessé teszi, hogy a szereplők csak egy-két jelzéssel, néhány egyszerű gesztussal jellemezzék a figurákat. Ugyanakkor a szerepekbe való ki- és belépés lehetőségét is biztosítják: gyakori az előadásokban, hogy egy-egy színjátész több figurát is megjeleníthet, ugyanakkor a csoport tagjai hol narrátorként, hol szereplőként jelennek meg, sokszor csak az előadás közegét megjelenítő „kórust” testesítik meg. Ebből is adódik, hogy ezek az előadások elsősorban közösségi erejükkel hatnak.

Ez a színházi forma – főként a téralakzatok, csoportmozgatások következtében – a színházszerűség követelményének jegyében a szövegről egyértelműen a színpadi akcióra helyezi át a hangsúlyt. Sajnos azt kell mondanunk, hogy sokszor a szöveg kárára is. Különösen azért merül fel hangsúlyosan ez a kérdés, mert a színpadi beszéd a gyermekszínháztudomány legelhanyagoltabb területe. Más kulturális területekhez hasonlóan alig hallani ma már a színpadon elfogadható megszólalásokat. A mindennapokban vált egyre hanyagabbá a beszéd, ezt mint elfogadható mintát közvetítik a különféle kultúrahordozók, az esetleges iskolai beszédművelés – ami a tanárok képzetlensége következtében gyakorlatilag hiányzik – mindezen hatásokat nem tudja korrigálni. És nem kap kiemelt szerepet ez a terület az iskolai színháztudományban sem. Eltereli a hallgatóról a figyelmet a színpadi látvány (mindaz, amire egy vizuális korban nagyobb affinitása van a befogadóknak): a mozdulat, a mozgás, a gesztus.

Nagyon gyakran találkozni azonban olyan megoldásokkal, amikor a színpadi akciók, mozgások, játékok csak mintegy színezik az elhangzó szöveget, nem kelnek önálló életre, bármi más történhetne helyettük a színpadon: azt érezzük, hogy itt valamit csinálni kell, de a mozdulatoknak, mozgásoknak nincs önálló jelentésük, csupán kényszeredett akciók, dekorációk. Ha szöveg nélkül hangozna el az előadás, ha kihúznánk alóla a vers(ek), mesék megtartó anyagát, a némajáték nem mondana semmit arról, hogy mi is történik a színpadon. És főleg nem arról beszélne, amiről az előadás szólni kíván.

Különösen érdekes ez a probléma a versösszeállítások esetében. (Az utób-

bi néhány évben ismét egyre gyakrabban találkozni ezzel a műfajjal.) Ezek többnyire tematikus, szerkesztett műsorok, amelyek valamiféle asszociatív dramaturgia szerint építkeznek, többnyire laza szerkezetet hozva létre. Ezért is olyan fontos a koherens színpadi szerkezet, hogy ne tűnjön esetlegesnek, véletlenszerűnek az, ami a színpadon elhangzik, ahogy egyik vers továbbfűzi a másikat, egyik ritmus reagál egy korábbira, egy szóképből kibomlik egy későbbi.

A színpadi mozgás hangsúlyosabbá válásával is összefügg, hogy az utóbbi időben megszorodtak azok az előadások, melyek keveset bíznak a szavakra, vagy egyáltalán nem használják ezt a kifejezési formát, előadásukat elsősorban mozgásszínházi elemekből építik fel. Kevesen művelik ezt a területet, de akik ezt a kifejezési formát választják (és a technikai felkészültséget is megszerzik hozzá), azok hatásosan képesek megszólalni. A színpad válsága nemcsak a hivatásos és az alternatív színházban, hanem a gyermekszínházszásban is megfigyelhető. Jelentést váltó, az értékváltást válságként megelő, a visszaélésekkel szemben védtelen szavaink csak különös erőfeszítés eredményeként tehetők meg a hiteles (közhelymentes) színpadi kifejezés alapjává. A mozdulatokat mintha még kevesebb fenntartás fogadná. Egyszerű dolgokról szólhatnak, póztalanul, bizalommal. Elemibb történekekről számolhatnak be, talán kevésbé árnyaltan, mint amire a nyelv képes, de ezeket a testtel írt gondolatokat, úgy tűnik, hitelesen tudják megszólaltatni azok, akik nem sajnálják az időt, fáradságot a mozgásszínházi képzettség megszerzésére.

Ugyanakkor vannak a gyermekszínháznak olyan műfajai, színházi formái is, amelyek az utóbbi években sajnálatosan visszaszorultak, s így fájdalmasan hiányoznak a hazai palettáról. Alig látni mostanában életjátékokat, pedig korábban ez a gyermekszínház egyik reprezentatív műfajának számított, és a mostani csoportvezetők többségének drámapedagógiai képzettsége okán most is természetes kifejezési forma lehetne. Alig látni bábszínházi megoldásokat, amely pedig korábban a gyermekszínház egyik önálló, rendkívül gazdag területe volt, s változatos művészi lehetőségei okán ma is fontos kifejezési forma lehetne. Nagyon hiányoznak a gyermekszínházszából a különböző hagyományos népszerű formák: a farce, a vásári játék, a bohócjáték stb. elemei. Ezek nemcsak hatásos – a mostaninál jóval változatosabb – színházi kifejezésformákat teremthetnének, hanem a színházi (ön)képzésnek is fontos stádiumait jelenthetnék.

Műhelyek, alkotók

A mai gyermekszínháztudományban is van néhány olyan pedagógus-rendező, aki év(tized)ek óta kiemelkedő munkát végez, folyamatosan magas színvonalú előadásokkal jelentkezik, több nemzedék hagyta már el nevelő műhelyét. Említhetjük a bagi Fodor Mihályt, aki elsősorban kicsikkel készít lendületes, játékos mesefeldolgozásokat, úgy, hogy sokszor maga írja meg a verses anyagot. „Színészei” mindig oldott, természetes, fesztelen jelenlétükkel, könnyed megszólalásaikkal nyűgözik le a nézőket. Említhetjük a debreceni Várhidi Attilát, aki diákszínháztársulat-vezetőként is jelentős érdemeket szerzett: mindig újabb és újabb csapatokat nevel fel, energikus, erőteljes duzzadó játékra ösztönözve őket. Ugyanakkor Várhidit mint remek színházi adaptációk készítőjét is említhetjük: nagyon sok csoport az ő feldolgozásaiban játsza a meséket, klasszikus műveket. Rendszerint rendkívül magas színvonalú előadásokkal jelentkezik a balassagyarmati alkotópáros: Tátrai Judit és Pajorné Molnár Magdolna. Az alsó tagozatosokkal készített előadásai a gyerekek személyes megmutatkozásának utánozhatatlanul oldott báját teremtik meg.

Évek óta magas színvonalú munkát végez a főtí Kiss Tibor és az inárcsi Kovácsné Lapu Mária. Előbbi előadásai elsősorban a rituális színháztudomány iránti vonzódás figyelhető meg, utóbbi munkáiban a közösségi élmény megteremtésének és kifejezésének igénye a meghatározó. Mindketten folyamatosan társulatépítő munkájukkal is kitűnnek. Kiemelkedő színvonalon dolgozik a pápai Horváthné Árvai Mária és Tegyi Tibor (előbbi kicsikkel, utóbbi felsősökkel dolgozik. A két csoport szorosan együttműködik: Árvai Mária tanítványa Tegyi Tibornál folytatják a munkát.) Mindketten drámapedagógiai szemlélettel kapcsolják össze a színházi munkát: a klasszikus történetekből készített feldolgozásokban rendszerint felismerhetők az életjátékokra jellemző megoldások is, azaz a színháztudósok nemcsak színházat játszanak, hanem önmagukról is mesélnek az előadásaiikkal.

Említhetjük a máriapócsi Vóna Évát, aki a színházi formák változatos alkalmazásával tűnik fel. Kiváló pedagógiai munkát folytat a szabadszállási Török László, aki csoportjai számára tudatosan tervezi meg a színházi kifejezőmód egymást követő lépcsőfokait. A budaörsi Gyevi Bíró Eszter magas színvonalú technikai képzettségre utaló, gondolatgazdag mozgásszínházi előadásokkal jelentkezik. A névsor folytatható lenne. Szerencsére sokan vannak olyanok, akik a mostoha körülmények ellenére is, a rendszerint hálátlan környezet ellenére is fontosnak érzik, hogy a gyermekszínháztudomány területén dolgozzanak.

A Magyar Drámapedagógiai Társaságról

– dokumentumok tükrében –

„A Magyar Drámapedagógiai Társaságot pedagógusok és népművelők alapították abból a célból, hogy az ún. drámapedagógiai módszerrel segítsék a magyar iskolai és iskolán kívüli nevelési gyakorlat humanizálódását és demokratizálódását.

A drámapedagógia olyan nevelési módszer, amely szocializáló tevékenységre épülve az egész személyiséget fejleszti. Eszközei közé tartozik a mimes és szöveges improvizáció, az érzékelő, önismereti, valóságismereti játék, a kreatív képességet fejlesztő gyakorlat, a szociodráma néhány eleme, a pszichológiából ismert relaxációs tréning. Mindez azért, hogy formálódjék a kreatív, választani és dönteni, demokratikus viszonyok között élni tudó állampolgár.

A magyar jelzővel, mely a társaság nevében is jelen van, (az alapítók) azt kívánják hangsúlyozni – éppen mert a módszer angol nyelvterületen alakult ki az 1920-as években –, hogy a hazai lehetőségekhez és irányokhoz igazítják mindazt, ami a módszerben általános, sőt feltöltik azt a magyar dramatikus népi gyermekjátékokból, a ritmusjátékból, a rítusjátékból, a Kodály-módszerből, a jelzésező gyermekszínpasztyázból és bábozásból tanult ismeretekkel. Szellemi elődeik között tartják számon Comeniust, Csokonai Vitéz Mihályt, Karácsony Sándort, Mérei Ferencet.” (Részlet az alapító okirat tervezetéből, melyet Debreczeni Tibor készített, 1988-ban.)

Részletek az első elfogadott alapszabályából:

„1. Magyar Drámapedagógiai Társaság (továbbiakban: társaság) alapítói a drámapedagógiát gyakorlatban és elméletben művelő, a drámapedagógiai módszert terjesztetni kívánó pedagógusok, népművelők, művészeti szakvezetők, rendezők.

2. A társaság célja:

a) Segíteni az iskolai és iskolán kívüli (közművelődési) nevelési (és oktatási) gyakorlat demokratizálódását a gyermek-, ifjúsági és felnőttközösségekben, tanítási órákon és szakkörökben, csoportokban, klubokban, táborokban, egyesületekben és intézményekben.

b) Elérni, hogy a drámapedagógia bekerüljön a felsőoktatási intézmények tantervébe.

3. A társaság szolgáltató munkát végez rendes és pártoló tagjai részére. Szakmai információkkal látja el őket, szakmai kiadványokat jelentet meg és juttat el az érdeklődőkhöz, tapasztalatcsere-fórumokat szervez, táborokat működtet, támogatja a képzés és továbbképzés különféle formáit.

A társaság védi rendes tagjainak szakmai érdekeit.”

„....Az OKK Módszertani Intézete átadja, a társaság pedig átveszi a drámai osztálytól a drámapedagógiával kapcsolatos eddigi munkakört, s osztozik a művészeti mozgalommal kapcsolatos szakmai tevékenységben. Szorgalmazza a drámapedagógiai képzés, továbbképzés különböző formáinak megjelenését a drámai osztállyal közösen, vagy önállóan. Természetesen nem érintve az osztály hagyományos oktatási formáit. Külföldi tapasztalatcseréket részben önállóan, részben közösen szervez.

Az intézet drámai osztálya a Magyar Drámapedagógiai Társasággal partneri viszonyban dolgozik. Az említettek túlmenően mindkét szerv kötelezi magát, hogy a közös szakmai témákban konzultálnak, egymás találkozási fórumain részt vesznek (megfigyelővel legalábbis), és a szakághoz tartozó jelentősebb fesztivált, táborot, szemináriumot, ha a mozgalom érdeke ezt kívánja, közösen hirdetnek meg.” (Szerződés az OKK Módszertani Intézet és a Magyar Drámapedagógiai Társaság között, 1989.)

A Magyar Drámapedagógiai Társaság 1990. április 5-i közgyűlésén fontos határozatot hozott:

„(...) A gyermekszínháztársaság – annak szakmai, szervezeti vezetése, gondja, baja – mivel másutt nincs gazdája, a jövőben a Magyar Drámapedagógiai Társaság feladatai közé tartozik, helyettesítve a Művelődési Minisztériumot, a megyei művelődési központokat s a többi társadalmi egyesületet, a pártok pedagógiai, kulturális bizottságait.

E döntésnek kell hogy következményei legyenek; a gyermekszínháztársaság támogató összegeknek ide kell befutniuk, a munka támogatását, hatékonyságát segítő, kell hogy e területnek új felelőse legyen az elnökségben. Meg kell vizsgálni a gyermekszínháztársaságok kiadványok sorsát. Van-e kiadó? Lesz-e?

A nemzetközi kapcsolatok felelőse nem lehet más, mint a társaság. Új fesztiválrendszert kell kialakítani a gyermekszínháztársaságban. Van-e mód alulról történő építkezésre a gyermekszínháztársaság mozgalmában? (...)”

A Művelődési Minisztérium 1989. január 13-án 122-es folyószám alatt bejegyezte a Magyar Drámapedagógiai Társaságot, és a közművelődési főosztályt jelölte meg felügyeleti szervként. A társaságot jogilag a Fővárosi Bíróság által jóváhagyott cégbírósági bejegyzés tette hivatalosan civil szervezetté 1990. április 18-án, 1745-ös nyilvántartási számon. (Magyarországon a civil szervezetek megalakulását hivatalosan a cégbírósági bejegyzés dátumának napjától számítják, így az ünnepi évfordulót a társaság is ehhez igazította.)

Jelen kötetben Szakall Judit tanulmánya igazolja, hogy a Magyar Drámapedagógiai Társaság bejegyzése óta eltelt idő hogyan is alakult. A társaság dolgozik. Lankadatlanul végzi munkáját a fentebb idézett és megfogalmazott céljai érdekében. Elnökségében az ország legnevesebb drámapedagógusai vállalnak feladatokat, munkáját a „Vének Tanácsa” és a Drámapedagógiai Tanács segíti.

Felmenő rendszerű fesztiválja a voltaképpeni gyermekszínháztársaságot jelenti. Elmondható az is, hogy képzéseiről kerül ki az ország drámapedagógusainak legjelentősebb része.

A hazai gyermekszínháztársaság és drámapedagógia szakirodalmának alig van más kiadója és a kiadványoknak terjesztője. Tagságát rendszeres hírlevélben (Drámajátékos) informálja, szakperiodikája (Drámapedagógiai Magazin) nemcsak színvonalas tanulmányokat és a szakmai fejlődést segítő írásokat közöl, de mellékletében „játszható” darabokat is.

Szakmai hétvégéi az ország pedagógusai számára továbbképzés jellegű „szakmai ínyencséget”, valóságos fórumot jelentenek.

(A MDT egyike a hazai amatőr művészeti élet legjobban működő civil szervezeteinek. A szerk.)

Magyar Drámapedagógiai Társaság

1011 Budapest, Corvin tér 8.

Elnök: Kaposi László

Ügyvezető titkár: Tóth Adél

Levelezési cím: 1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a

Telefon: 212-4885

E-mail: drama@drama.hu

Honlap: www.drama.hu

Tendenciák a diákszínjátszásban

A színjátszásra vállalkozó középiskolások – a diákszínház természetéből, rendkívül sokrétű funkcióiból adódóan – továbbra is nagy számban hoznak létre alkalmi produkciókat, a helyi közösség életéhez kapcsolódó s ebben nélkülözhetetlen szerepet játszó előadásokat. Ha eltekintünk ezek vizsgálatától, s csak az adott iskola keretein túlnövő, a szélesebb nyilvánosság számára is érdekes produkciókat, illetve az ezekben kirajzolódó tendenciákat vesszük számba, akkor azt mondhatjuk, hogy a magyarországi diákszínjátszást hosszabb ideje egyfajta kettősség jellemzi. Egyrészt továbbra is fontosak azok az előadások, amelyeket a diákszínjátszás hagyományos jellegzetességei működtetnek: az önkifejezés lehetőségeit kereső színpadi formák, a személyiségfejlődés kamaszkori stációit átélhetővé tevő kreatív ötletek, a játékos, sokszor pimasz gesztusok, melyek a felnőttek világának, a kultúra klasszikus értékeinek tartanak görbe tükröt. Az effajta produkciókkal jelentkező csoportok gyakran a diákok önszerveződéseként jönnek létre, afféle baráti társaságként működnek, többnyire nem pedagógus vezeti őket, maguk keresik meg azokat a témákat és formákat, amelyekből előadásaik születnek. Mindez azt is jelenti, hogy elsősorban valamiféle személyes attitűd, megteremteni, kifejezni kívánt gesztus működteti őket, s nem valamiféle színházi ambíció.

Ugyanakkor egyre több olyan előadást látni, amelyeket a színházi értékteremtés motivál, háttérükben pedig a folyamatos műhelymunka, a pedagógiai-színpadi képzés eredményei ismerhetők fel. Az ilyenfajta diákszínjátszás bázisainak manapság leginkább a drámatagozatos gimnáziumok, illetve a különféle művészeti iskolák tekinthetők.

A drámatagozatos gimnáziumok jelentős szemléletváltáson estek át az elmúlt évtizedben. A '80-as, '90-es évek fordulóján még a hivatásos színjátszás amolyan előképzőjeként működtek (születésüket is valami hasonló szempont motiválta): produkcióikban – az anyagválasztásuktól kezdve egészen a

kifejezőmódig – a profi színház szemlélete tükröződött. Többnyire valamiféle kicsinyített drámai színjátszást teremtettek, amelynek színpadi hitele, személyes varázsa – nem kis részben a profi színészeket követő játékmód okán – egyáltalán nem volt erősebb, mint a rutinos profi színházaké.

A '90-es évek közepén – elsősorban néhány pedagógus-rendező munkája nyomán – alapvetően módosult ez a szemlélet. Egyrészt átkerült a hangsúly a képzésről a pedagógiára, s így személyiség-központúvá vált a munka: már nem a művészi technikák elsajátítása volt az elsődleges, hanem a személyiségek kibontása. Másrészt a megkövült profi színházi minták helyett a '60-as, '70-es évek újjító színházi törekvéseinek eredményei: próbamódszerei, színészi metodikái váltak meghatározóvá a műhelymunkában. Mindez azt eredményezte, hogy a drámatagozatos előadások mind műfajukban, mind kifejezőmódjukban a korábbinál sokszínűbbé, ugyanakkor hitelesebbé is váltak. Őszintébben kezdtek el szólni azokról az emberekről, akik létrehozták őket. Azaz maguk is „diákosabbá” lettek: erősödtek bennük a játékos, kreatív ötletek, a szertelen, szemtelen gesztusok.

Az önkifejezés ezen igénye azonban a hiteles színházi nyelv keresésével kapcsolódott össze: az új munkamódszerek, próbatechnikák meghonosítása a korábbinál összetettebb kifejezésformák, újfajta színpadi műfajok meghonosodásához vezetett a diákszínjátszásban. Ezek a felerősödő színházi ambíciók azonban némileg elitizálták is a diákszínjátszást: jóval kevesebb középiskolás csoport működik, mint gyermekszínjátszó együttes, ám ezek színvonala általában magasabb, egyenletesebb.

Formák, műfajok

Ugyanakkor az is elmondható, hogy a diákszínjátszás kifejezőmódja is jóval változatosabb, mint a gyermekszínjátszásé: kevesebb a bejáratott műfaj, a megkövült forma, több az egyéni ötlet, az egyedi megoldás. A gyerekszínjátszástól eltérően nincsenek olyan erős hagyományok, illetve ebből fakadóan „kanonizált” színpadi megoldások, amelyek megkötnék az alkotók fantáziáját. A legszínvonalasabb diákszínházi produkciókról azt mondhatjuk, hogy lényegében minden előadás maga teremti meg a maga formáját. (Ez a folytonos inspirációkat kereső kísérletezés még a legjobb magyar művészszínházakra sem jellemző.)

A diákszínjátszók – a gyermekszínjátszóktól eltérően – általában drámai anyagot választanak, de többnyire olyan műveket, amelyek nem tartoznak a

magyar profi színházak unalomig ismert repertoárjába. Ugyanakkor gyakran vállalkoznak regények, sőt filmek adaptációjára is. De nemcsak az anyagválasztás, hanem a feldolgozási mód is megkülönbözteti a diákelőadásokat a magyar hivatásos társulatok színházi szemléletétől.

Általában a stilizációra való könnyed hajlam jellemzi a legszínvonalasabb diákszínjátzó előadásokat. Ennek azonban egyrészt rendkívül változatos formáival találkozunk ezen a területen, másrészt ez itt a különféle műfajok, kifejezésformák közti kapcsolatok, átmenetek megteremtésére is szolgál. A kistarcsai Ördögi Kör előadásaiban például a naturalisztikus elemek válnak elemeltté a stilizáció hatására. Ugyanakkor Vidovszky György rendezéseiben például különféle artistikus elemekből alakul ki egyfajta komplex színházi nyelv a stilizáció segítségével, míg Perényi Balázs rendezéseinek gyakran a népszerű színházi formák (farce-ok, vásári játékok, musicalek) ironikusan használt elemei válnak eszközeivé. A budakeszi Kompánia előadásaiban megjelenő történeteket általában mozgás- és táncszínházi elemek stilizálják.

Egyébként is elmondható, hogy a mozgásszínházi kifejezőeszközök – akár önállóan, akár egyéb színpadi formákkal összekapcsolódva – a korábbinál jóval gyakrabban jelennek meg a diákszínházi előadásokon. Uray Péter a legrégebb és legszínvonalasabb képviselője a mozgásszínházi szemléletnek a diákszínjátásban, de mostanra már több tanítványa, követője is akadt. A mozgásszínház megnövekedett szerepe nyilvánvalóan összefügg azzal az általános tendenciával, hogy a szószínháznak manapság kisebb a színpadi hitele, mint a fizikai akcióknak, illetve az általuk megteremthető emberi tartalmaknak. Ugyanakkor azt is sejtetik ezek a produkciók, hogy a hiteles fizikai jelenlét akár megalapozója is lehet a hatásos verbális kifejezésnek: megszólalni is csak akkor lehet őszintén, ha az a helyzet, amelyben ez megtörténik, valóban hiteles emberi állapotot teremt.

Ez azt is jelenti, hogy a mozgásszínházi elemek gyakran nem önálló formaként jelennek meg a diákszínházi előadásokban, hanem egy komplexebb színpadi nyelv alkotóelemeiként. Az összetett kifejezésre való törekvés a verbális, a fizikai, a vizuális és a zenei hatások összekapcsolódásához vezet. Ez a napjaink diákszínházára jellemző nyelvteremtő szándék a diákszínjátzó hagyományok (és a profi színházi minták) erőteljes kritikájával kapcsolódik egybe, s gyakran a színházi helyzetre (és a színpadi kifejezés természetére) való rákérdéssel jár együtt.

A diákszínjátzó hagyományok ártértelezése két fontos tendenciában érhető tetten. Egyrészt mára szinte teljesen eltűntek a diákélet mindennapjait megjelenítő életjátékok, másrészt teljesen ártérteleződött a diákszínjátzás

közösségi jellege. A hagyományos életjátékok nemcsak a kamaszok egymás közötti feszültségeit, konfliktusait jelezték, hanem a felnőttek világával szembeni kétélyeknek, ellenérzéseknek is hangot adtak. Az élet banális hétköznapijait, apró-cseprő konfliktusait megjelenítő előadások a személyes hitelük, s nem a gyakran egyébként is túlságosan esetleges színházi formájuk miatt hatottak. Ez a személyes hitel azonban megteremthetetlen, ha a játszóik magával a műfajjal (a bennük kifejeződő célokkal s a hozzájuk rendelt színpadi eszközökkel) nem tudnak azonosulni. A mozdulatlan mindennapok láthatatlan konfliktusainak feltárása ma egyáltalán nem érdekes a diákok számára. Ezért helyettesítik újabban az életjátékokat inkább afféle „médiajátékok”, amelyek tömegkommunikációs kliséket, médiaműfajokat, reklámszlogeneket, filmhatásokat idéznek meg, valamifajta kettős céllal. Egyrészt a felidézett formák sajátos áttételes, ironikus eszközként szolgálnak a kamaszvilág problémáinak kivetítéséhez, újrajátszásához, másrészt bennük azokkal az értékekkel és szemléletmódokkal való szembesülés lehetősége is megteremtődik, amelyet a felnőtt világ kínál mintául a felnövekvő nemzedékek számára.

Manapság nemigen találkozunk a diákelőadásokban azokkal a hagyományos közösségi formákkal sem, amelyekben elsősorban a kollektíva ereje jelenti a legfőbb színpadi hatást. Ezt az amatőr/alternatív színházi tradíciót legfeljebb a gyermekszínházi előadások őrzik. A mai középiskolás diákok mintha kétellyel tekintenének ezekre a kollektív formákra, ezeket legfeljebb csak ironikusan idézik. Az együttlét, a közös játék helyett inkább az egyéni megmutakozás lehetőségeit keresik az előadásokban. A különálló szerepek megjelenítésének, az egyéni viszonyok kifejezésének igénye valahogy erősebbé vált bennük. Ugyanakkor a közösségi tradícióktól való elhatárolódás a játék-módban is felismerhető. A szereppel való teljes azonosulás, az átélés helyett az ironikus távolságtartás vált fontosabbá. Mintha maga a kamaszszemélyiség is még csak lehetőségek sorozataként tudná magát megfogalmazni, s ezért az általa megformált figuráról is csak változatokat, variációkat ad, s nem egy mélységében megragadható összképet.

Összefoglalva azt mondhatjuk napjaink legnívósabb diákszínházáról, hogy benne a hitelességre való törekvés az összetettebb színpadi kifejezés megteremtésének igényével kapcsolódik össze. Ez azonban a résztvevők valamiféle folyamatos színházi (ön)képzését tételezi fel, amely nehezen teremthető meg alkalmilag. Magyarazat ez arra is, hogy miért tekinthetők a hazai diákszínházi elítjének a néhány drámatagozatos gimnáziumhoz (a Vörösmarty, a Pesti Barnabás, a debreceni és a szentesi), illetve egy-két művészeti iskolához kapcsolódó csoportok (Kompánia).

Diákszínházi műhelyek

A színházi ambíciókkal összekapcsolódó műhelymunka egyre hangsúlyosabbá válása egyúttal azt is jelenti, hogy az elmúlt évtizedben a diákszínjátás – folyamatosan működő csoportjait, legjobb produkcióit tekintve – egyértelműen kinőtte a hagyományos iskolai kereteket. Az évente megrendezésre kerülő fesztiválok díjnyertesei ugyanis hosszabb ideje olyan előadások – talán nem túlzás ezt állítani –, amelyek (mind formanyelvükben, mind szakmai színvonalukban) a magyarországi színjátás egészében is figyelemre méltó teljesítménynek számítanak. Nemcsak azért, mert olyan egyéniségek teszik meg bennük első színpadi „lépéseiket”, akik később országos jelentőségű művészekké érnek, hanem azért is (és főleg ezért), mert olyan műfajokat, formai megoldásokat, kifejezőeszközöket, színpadi hatásokat használnak, melyek sokszínűbbé, gazdagabbá tehetnék a magyar színjátás egészét is.

Mindezt azonban csak feltételes módon mondhatjuk. A magyar színházi élet ugyanis egyáltalán nem figyel ennek a szférának az eseményeire, nem merít inspirációkat belőle, nem gazdagítja az eszköztárát az eredményeivel. A hivatásos színjátás csak az egyes tehetségeket fogadja be, úgy azonban, hogy lényegében érintetlen maradjon attól a színházi szemlélettől, azoktól a munkamódszerektől, mely a diákszínjátó műhelyeket meghatározza. (Azok a tehetségek, akik a diákkoruk múltán is ezt a szemléletet akarják továbbvinni, rendre a perifériára sodródnak vagy ki is hullanak a magyar színházi életből.)

A színházi érvényesülésnek tehát ma is csak egyéni útjai vannak, s ez lényegében egyenlő a betagozódással, a főiskolára kerüléssel, majd valamelyik profi társulat tagjává válással. Pedig jó néhány olyan diákszínjátó műhely működött az utóbbi évtized(ek)ben (illetve működik ma is), melyek társulatként is értéket jelenthetnének a hazai színjátásban. A magyar színházi struktúra és finanszírozási modell azonban nem támogatja kellően a független társulatokat, a szabad színházi kezdeményezéseket. Nincs hát arra mód, hogy évek óta együtt dolgozó közösségek a diákkorból kinőve önálló társulatként is folytathassák a közös munkát. Nemcsak a hivatásos színjátás rugalmatlan struktúrái teszik ezt lehetetlenné, hanem az alternatív színjátás szervezeti keretei is, melyek hasonlóképp megmerevedtek az elmúlt fél évtizedben. Ugyanis évek óta ugyanazok a társulatok kapnak támogatást – akár bizonyítottak előadásaikkal, akár nem –, a(z) egyébként is csekély számú) befogadó színházak is rendre ugyanazon együttesek számára biztosítanak fellépési lehetőséget. Nincs tehát miből finanszírozni az előadásokat, és nincs hol bemutatni őket. Így ebben a félhivatásos alternatív létben sem tudják megvetni

a lábukat azok a társulatok, amelyek diákszínjátszóként már bizonyították tehetségüket s késztetést éreznek a további közös munkára.

Ez derül ki például az elmúlt évtized egyik legfájdalmasabb kudarctörténetéből, a Kerekasztal színházi társulatként való megszűnéséből. A Kaposi László vezette együttes rendkívül eredményes diákszínjátszó műhelyként kezdte meg működését. Több országos diákfesztivál megnyerése után a hazai alternatív mezőnyben is a legjobbak közé emelkedtek. 1992-ben a kazincbarcikai nemzetközi alternatív színházi fesztivál (megosztott) fődíjasai lettek. (Mára már sajnos a másik akkori győztes, a legendás Arvisura is megszűnt.)

A Kerekasztal ezután hosszú ideig kereste azokat a módokat, ahogy megvethetné a lábát a fővárosi színházi életben és így alternatív társulatként tovább tudna működni. Végül az együttes színházi-nevelési (TIE) csoportként intézményesült, de ez azt is jelentette, hogy a színházi munka némileg a háttérbe szorult náluk, s ez a régi tagok lassú lemorzsolódásához, távozásához vezetett. (A felnőtté válás egzisztenciális gondja-terhe előbb-utóbb amúgy is eltávolítja a színjátszástól azokat, akik nem tudnak ebből megélni.) Hasonlóképp szétszóródtak a Várhidi Attila vezette debreceni Főnix Diákszínpad, illetve a Kaposi József vezette budapesti JIBRAKI egykori tagjai is. (Mindkét együttes több legendás diákelőadást hozott létre a '80-as, '90-es évek fordulóján.)

Ma egyetlen olyan együttesről tudok, amely diákszínjátszó műhelyből alternatív társulattá tudott válni. A Panboro Mozgásművészeti Műhely* jó néhány tagja még kisiskolásként kezdte a közös munkát Uray Péterrel, az együttes vezetőjével. Végigjárták az összes lépcsőfokot, előbb gyermekszínjátszó, majd diákszínházi együttesként nyertek díjakat, és közben folyamatosan tanultak. A technikai képzés szemléleti (és emberi) fejlődéssel kapcsolódott össze náluk. És a Panboro előadásainak motorja ma is elsősorban a még gyermekszínjátszó korukban megteremtett kollektív szellem, amelyet alternatív színházként is meg tudtak őrizni (holott ez a szemlélet – s a hozzá kapcsolódó rendszeres műhelymunka – mára ebből a közegből is teljesen eltűnt.) Közben persze – az állandó (ön)képzésnek köszönhetően igen magas színvonalú szakmai képzettségre tettek szert. Ennek ellenére máig sem fogadta be őket igazán a táncszínházi szakma. (Színvonalukat több díj is jelzi, legutóbb Kazincbarcikán kaptak fődíjat.) Tudomást vesznek róluk, de csak a periférián létezhetnek. A Panboro mellett több olyan csoport is említhető, amely hasonlóképp szerette volna megőrizni a diákszínjátszás időszaka alatt teremtett társulati értékeket. Ők azonban kevesebb sikerrel jártak. Említhetjük a diákrendezőként kiváló Szetei Zsolt kísérleteit a társulatalakításra, vagy újabban Zuti Krisztián törekvéseit, hogy diákkoruk után is együtt maradjon az a baráti tár-

saság, amely több fontos előadást is létrehozott. (Az Ördögök című előadásuk Kazincbarcikán is díjat kapott. S talán most otthonra lelnek a BME R-Klubjában.)

Mondhatnánk persze azt is, hogy a diákszínház lényege ez a kettősség: a kollektív erő és a mulandóság feszültsége. Talán a diákszínjátzás az utolsó olyan forma, amely máig őrzi a közös színházcsinálást mint létezési módot, amely gyakran szétválaszthatatlan attól, ahogy az előadás résztvevői élnek. De ez az együttléttel összekapcsolt színházcsinálási forma elmúlik magával a diákélettel együtt. Pedig korántsem természetes az, hogy ez a baráti-szakmai együttműködés is ott záruljon le, ahol a diákkor véget ér, ha maga a munka (minőségét, ambícióit tekintve) egyébként már messze túlnőtt a diákszínjátzás keretein. Most is több olyan csoport működik, melyek – ha megfelelő lehetőséghez jutnának, s belső életük is konfliktusmentes maradna – alternatív színházként is jelentőssé válhatnának. Az előjelek azonban – úgy tűnik – most sem nekik kedveznek.

Ilyen mindenekelőtt a budaörsi Kompánia, amely szintén gyermekszínhátszó együttesként kezdte munkáját. A Lukács László vezette csoport végigjárta a színházi képzés és a közösségteremtés különböző fázisait. Végül egészen izgalmas csapattá vált, amely a verbális színházi kifejezést különböző táncszínházi elemekkel összekapcsolva teremtett sajátosan egyéni színházi nyelvet. (Legjobb előadásuk, a Táltosjáték Kazincbarcikán is első díjat nyert, újabb produkcióik, a Don Perlimpin, illetve a Vidovszky György rendezte A vihar kapujában a legutóbbi országos diákszínhátszó fesztivál fődíját hozta meg a csoportnak.) Kiemelkedően színvonalas előadásokkal jelentkezik a kistarcsai Ördögi Kör. Ők is gyerekszínhátszóként kezdték a munkát, s ma már annak ellenére a diákszínjátzás élvonalába tartoznak, hogy mögöttük semmiféle intézményi háttér, drámatagozatos műhely vagy művészeti iskola nem áll.

A drámatagozatos gimnáziumok szemléletváltását az is jelzi, hogy az elmúlt években képesek voltak megteremteni a pedagógia és a színházi munka egyensúlyát. Az utóbbi semmiképpen nem nő az előbbi fölé. A megvalósuló előadások többnyire nem önmagukért való színházi ambíciókat valósítanak meg. Inkább az jellemző rájuk, hogy a színházi kifejezés keresése attól válik adekváttá, hogy mindebben a személyiségfejlődés adott fázisai, éppen aktuális problémái is kifejeződnek. Mindez elsősorban a pedagógus-rendezők: Vidovszky György, Perényi Balázs, Keserű Imre, Keresztúri József munkáját dicséri.

* A Panboró is széthullott. Újraéledése a kolozsvári főiskolásokkal már másik – igen magas színvonalú – minőség. (A szerk.)

A diákszínjátszás

Az Országos Diákszínjátszó Egyesület az ország 500. egyesületeként 1989-ben alakult, s az elmúlt több mint tíz évben – elsősorban az Országgyűlés és a kulturális tárca támogatásának segítségével – igyekezett betölteni azt a hiányt, amelyet az amatőrszínházi működés intézményi és költségvetési hátterének változása okozott.

A diákszínjátszás sajátos állapot. Éppen ezért nehéz is úgy beszélni róla, mint olyanról, ami fejlődhet. Akik tíz évvel ezelőtt diákszínjátszók voltak, ma felnőtt, jórészt családos emberek, közülük néhányan színházban dolgoznak. Távozásukkal mégsem ért véget a műfaj, mert mindig újabbak töltik meg élettel a dísztermek csendjét, s tesznek pezsgővé fesztiválokat. Kérdés persze az, hogy az a változás, ami érzékelhető volt az eltelt évek alatt, annak köszönhető-e, hogy átvették a diákok egymástól a diákszínházi nyelv hagyományát. Vagyis kérdés, hogy nem előlről kezdte-e minden újabb generáció a formák kitalálását, hanem épített az „öregek” legendás előadásaira. Ennek latolgatása azért is bonyolultabb 2001-ben, mert ma már külön területekre szakadt a nemrég még egységesnek látszó mozgalom.

Kik a diákszínjátszók?

A diákszínjátszás elsősorban nem esztétikai kategória, hanem korosztályi. Végpontjai lefelé és fölfelé is pontosan meghatározhatók. A gyermekszínjátszó akkor válik diákká, ha elmúlt 14 éves, és középiskolában, diákszínjátszó csoportok tagjaként dolgozik. És akkor nő ki ebből, amikor abbahagyja a középiskolát. Ez többszörösen így van. Nemcsak kora miatt kerül ki ebből a közegből, hanem azért, mert megszűnik mögötte az az intézményi háttér, amelynek keretén belül diákszínjátszott. Ha tovább foglalkozik a színházzal,

egyetemi vagy más amatőr – alternatív – csoportba kerülhet, avagy egyenesen a profi színházi világba. A diákszínjátszók a kisebbekhez képest sokkal tudatosabban vesznek részt a csoportépítésben és a produkciók létrehozásában. A diákok és tanáraik számára a színjátszás elsősorban tanulás, másodsorban önkifejezés.

A diákszínjátszás olyan szocializáló tevékenység, amely egyszerre biztosít lehetőséget az értelmes közösségi létezésre és segíti az autonóm személyiség kialakulását. A határokat nem ismerő kamasz- és ifjúkori kreativitás az áldozatot nem sajnáló felnőtt (pedagógusi) segítséggel párosulva olyan értékek létrehozását eredményezi, amelyben a művészi önkifejezés képességének kialakulásával egy időben válik az amatőr diákszínjátzó felnőtt, felelősségtudó, kultúrában és közösségben gondolkodó állampolgárrá, a civil társadalom autonóm tagjává.

A diákszínjátszás az iskolában szabadidős tevékenység: a legtöbb csoport munkájáról tudjuk, hogy szakkörök keretén belül, és nem szaktanár (nem képzett rendező!) felkészítése mellett dolgoznak. Iskolai igény vagy belső késztetés szüli meg az előadásokat. Jellemző ugyanis, hogy a legtöbb iskolában teherként megélt ünnepi műsorok elkészítését könnyedén rá lehet bízni az ilyen alkalmi társulások, szakkörök fiataljaira. Ez a fajta diákszínjátszás – ha önálló munkával jelentkezik – nem mindig akar kilépni az iskola keretein, inkább saját közösségének mutatja meg magát. És általában ezek a csoportok azok, amelyek kiszorítottak érzik magukat a versenyszerű fesztiválok mezőnyéből, ahol náluk ambiciózusabb, sokszor felkészültebb társulatok előadásaival együtt kerülnek ítések elé.

A rendszerváltás, vagyis az ODE megalakulása előtt a diákszínjátszás története olyan alapot teremtett a szabad – intézménytől kevésbé függő – színjátszásnak, ami ma is meghatározza a mozgalom különböző szintjeit. Egyrészt a művelődési intézményekben kialakult fesztiválok rendszere, másrészt a képzés, a szakemberek által vezetett oktatás ezekben az években indult el.

Előzmények

A diákszínjátszás mint mozgalom a hatvanas–hetvenes–nyolcvanas években alapvetően a központilag szabályozott ifjúsági mozgalmak alá volt betagolva: a gyermek korosztály a Magyar Úttörők Szövetsége, a középiskolás és egyetemista korosztály pedig a Kommunista Ifjúsági Szövetség égisze alá tartozott. E szervezetek kulturális ügyosztályai, vezető testületei korosztályi

versenyeket, továbbképzéseket, táborokat szerveztek, s e fórumok által irányított keretben tartották a mozgalmakat. Ez a keret egyrészt biztosította a feltételeket, másrészt megszabta a határokat is.

Előnyeit tekintve: a valamennyi iskolában fellelhető KISZ-szervezeteken keresztül biztosítva volt a diákszínjátszás számára a szervezeti háttér, az országos szervezési rendszer. A központi csatornákon át adottak voltak az anyagi feltételek, a fesztiválvárosok, ifjúsági találkozóhelyek rendszere – országos diáknapok – mintegy kilenc nagyobb városban. Az ingatlanok, közösségi terek, ifjúsági házak és művelődési házak, az iskola támogatása, a KISZ-táborok – mind evidenciaként „jártak” a mozgalmaként számon tartott amatőr tevékenységek támogatására. Az iskolán belüli KISZ-élet, amelynek támogatása az igazgatók számára kötelező penzumként előírt vezetői feladat volt, szintén pozitív pontként tartotta számon, ha az iskola színjátszó csoportot működtetett. Tehát – a minőségétől függetlenül – elismert tevékenységnek számított az amatőrmozgalomban való részvétel.

Az irányítás szakmai segítséget is jelentett. Az először 1974-ben Pécsen sorra került úttörő színjátszófesztivál szakmai előretörést jelenthetett, mert az úttörőszövetség felelősei nyitottak voltak a drámajáték új hullámára.

A kötelező keret hátrányai a következők voltak. A felülről szervezettség felső ellenőrzöttséggel párosult, olykor pedig formális eredményekkel is megelégedtek a vezetők. A „mozgalmi jelleg” sokszor fontosabb szempont volt, mint a szakmai. A rendszerbe nem beilleszthető hajtasok, kísérletek nehezen jutottak szóhoz. A nyolcvanas évek közepétől a diákszínjátszás független szakértői azért harcoltak, hogy az országos diáknapok nagy vegyes rendezvényeiből kiszakítva, önálló országos fesztiválon találkozhasanak egymással a diákszínjátszók.

E területen az áttörést országos rendezvények tekintetében a hivatalos, kétevenként megrendezett Csurgói diákszínjátszó találkozó mellett az 1988-ban Gödöllőn létrejött úgynevezett Alternatív országos diákszínjátszó találkozó jelentette. E találkozó létrejöttében az akkor már működő Soros Alapítvány is részt vett. Kezdeményezője és szervezője az ODE későbbi alapító elnöke, Kaposi László volt. Kaposi akkor a gödöllői művelődési központ népművelőjeként tevékenykedett, az ottani diákszínpad vezetőjeként új hagyományt teremtett.

A '80-as években – a társadalmi változásokkal együtt – a színjátszó mozgalmak keretein belül amúgy is erős eltolódás volt érzékelhető. Nagy szerepet kaptak a tanárok és a diákok, vagyis éppen a diákszínjátszás, míg a felnőtt

amatőr színjátszás egyes formái (munkásszínjátszás, falusi színjáték) jelentősen visszaestek. Nemcsak mennyiségileg gyarapodott a diákköri színjátszás, de új – olykor erősen társadalomkritikus – jelenségekkel hívta fel magára a figyelmet – immár a hatalom visszafogottabb reagálása mellett. Emlékezetes a Gabnai Katalin Aki bűjt, aki nem című játékából született botrány.

A '80-as évek második felében egyre több iskolában rendeztek a diákok maguknak előadásokat. Első kezdeményezői e törekvésnek az irodalmi-drámai tagozatos Vörösmarty gimnázium és Madách gimnázium tanulói voltak. Megindult tehát a formális KISZ-munka helyett a valódi, a színházzal élő kapcsolatot kereső diákszínjátszás. Ennek nyomán vált szükségessé és valósult meg 1986-tól az úgynevezett diákrendezői tanfolyamok rendszere. E képzésen a legjobb színházi szakemberekkel találkozhattak a diákok – első tanáruk Mezei Éva, aki több középiskolai színjátész kör ismert rendezője, a drámapedagógiát meghonosító „nagy triász” egyike volt. A tanfolyamokon Keleti István, majd később Csizmadia Tibor vette át a tanítást, Ascher Tamás, majd Puskás Tamás vezette az utolsó osztályokat.

A diákszínjátszás ma

A '90-es években – az ODE kezdeményezésére – olyan országos fesztiválrendszer alakult ki és maradt életben, amely egyrészt közvetlen folytatója volt a kétévenként megrendezett csurgói Csokonai diákszínjátész fesztiválnak, másrészt új, szakmai értelemben is áttekinthetőbb mozgalmi közösséget eredményezett. Az Országos diákszínjátész találkozó néven elindított verseny lényege az, hogy az ODE által delegált szakmai zsűri meglátogatja az elődöntőknek elkeresztelt helyi fesztiválokat, és véleményével, tanácsaival segíti a csoportok munkáját. Végül a legjobbakat kiválogatva, az ODE országos döntőjén újabb bemutatkozási lehetőséget kínál. Már az első években pontos kép rajzolódott ki arról, hogy hány csoport működik az országban, hol folytatják a munkájukat azok a tanárok, akik néhány évvel korábban képzést indítottak vagy abban vettek részt.

A diákszínjátész mozgalom politikai jellege minden szempontból megszűnt, kommerciális jelei pedig – ma – alig érzékelhetők. Az elmúlt tíz év legnagyobb változása éppen az, hogy a színházi élet egyik legdinamikusabban fejlődő ágazatává vált, egy szelete kissé kinőtte magát, míg a mozgalom egyre elvékonyodott. Bár a csoportok számában nem érzékelhető nagy különbség, de az a fajta elhivatottság, ami az önkifejezés egyik formájaként határozta

meg a '90-es évek előtt a diákszínjátszást, mára szinte megszűnt. Másrészt – ezzel összefüggésben – külön utakon jár a felnőtt amatőr színjátszás; átjárás, szellemi kapcsolódás szinte alig érzékelhető. Annak ellenére, hogy néhány csoport újra kiépítette a maga hídját a színházi közelet és a diákszínjátszás között, egy-egy szakember érdeklődésén kívül belső ügy maradt a középiskolai színház.

Ma a legfontosabb kérdések nem azok, hogy miként kapcsolódnak össze a nem hivatásos színházi kezdeményezések, hanem hogy megteremtődjön a képzés, ami egyrészt pedagógiai módszerként és készségtárgyként a közoktatásba épül, másrészt szakmailag segíti a diákszínjátszást. Az ODE alapítói, a '70-es években alakult drámatagozatos gimnáziumok még aktív tanárai és a Magyar Drámapedagógiai Társaság tagjai az angolszász drámapedagógiai módszerek meghonosításával, a középiskolai tantervek, képzési formák kidolgozásával a színháték, a színház, illetve a dráma helyét – ezúttal nem a teljes színházi kultúrán belül, hanem – a közoktatásban erősítik meg. Ez egyértelműen hatni fog a diákszínjátszás formáira és színvonalára is. (Gondolunk itt a NAT-ba került dráma és tánc modulra, a művészeti alapiskolák tanterveire.)

A '90-es években egyre több olyan csoportvezető tűnt fel, akik második generációként váltak meghatározóvá. Ők korábban erősen működő műhelyek hagyományain nevelkedtek, és jórészt azokat folytatják. Az egyik legmeghatározóbb ezek közül a gödöllői Kerekasztal Társulat volt. Fontos műhelyként termeli ki a maga utánpótlását a budapesti Vörösmarty Mihály Gimnázium, a szentesi Horváth Mihály Gimnázium és a debreceni Ady Endre Gimnázium drámatagozata. A ma jelentkező legnagyobb ellentétet – többek között – ez okozza a diákszínjátszó életben, a fesztiválokon. A friss, belső készítésre elinduló csoportok, csoportvezetők nem tudnak erről a hagyományról, a képzésről, vagy fölöslegesnek tartják. Így komoly szemlélet- és színvonalbeli különbség feszül egyes előadások között a fesztiválokon, ami elkedvetleníti a „naivabb” csoportokat. Ez pedig a mozgalom elsorvadásához vezet, miközben egyes csoportjai soha nem tapasztalt szakmai színvonalon teljesítenek. Ez persze a diákszínjátszás lényeges kérdéseit veti fel: vajon mire való ez az önkifejezési forma?

Az ODE fesztiválrendszere 2001 óta igazodik a megnövekedett számú drámatagozatos és művészeti iskolás csoportok ambiciózus jelenlétéhez: külön fesztiváldöntőt szervez számukra, hogy több érvényt szerezhessenek a nem művészeti iskolában tanuló, öntevékeny, kezdő csoportok. Ezzel talán életben marad a diákszínjátszást önfeledten, önmagáért művelő csoportok köre.

Összefoglalva: ma három nagy terület érzékelhető az ezredforduló magyar diákszínjátszó életében. Egyrészt a drámapedagógiai módszerek egyre fokozódó népszerűségével, a dráma tantárgy bevezetésével intézményi és szakmai háttere épül a diákszínjátszásnak. Másrészt a művészeti iskolák és drámatagozatok szaporodásával, valamint a diákszínjátszásban fellépő második generáció munkájával olyan előadások születnek meg, amelyek színházi, esztétikai értelemben is érvényes kezdeményezések, amelyek kitágítják a diákszínjátszás iskolai kereteit, és kapcsolatot, közönséget találnak az alternatív, amatőr felnőtt színházi világban. Harmadrészt továbbra is léteznek nagy számban azok a csoportok, akik a saját maguk nyelvén, meghatározott művészi ambíció nélkül lépnek színpadra – elsősorban a játék kedvéért.

Ami a diákszínjátszás támogatását illeti, ugyanolyan kiszolgáltatott, mint a civil szféra bármelyik területe. Bár állami feladatot lát el az ODE a diákszínjátszás összefogásával, helyenként életben tartásával, fesztiválok szervezésével, mindenkor a pályázati rendszer szeszélyének és politikai érdekköreinek kiszolgáltatott. Fejlődést, színvonal-emelkedést szinte lehetetlen megvalósítani, a fesztiválok helyszíneit sem lehet a csoportok igényeinek megfelelően kiválasztani, a képzésre, táborokra pedig egyáltalán nem jut pénz.

(Az írásban forrásként felhasználtam *Trencsényi Judit*nak az ODE történetéről készült szakdolgozatát.)

Országos Diákszínjátszó Egyesület

Nagy Imre ÁMK 1214 Budapest, Simon Bolivar sétány 4-8.

Elnök: Gyombolai Gábor

Titkár: Telegdy Balázs

Tel.: 20/590-6931

E-mail: odepota@intermail.hu; odepota@szinhaz.hu

www.szinhaz.hu/ode

Mezsgyén

Felnőtt amatőr színjátszás

Atfogó helyzetkép felrajzolására kaptam megbízást, de ahogy kezdtem elmélyülni az amatőr felnőtt színjátszást érintő témákban, egyre inkább elbizonytalanodtam: hipotetikus állításaim kérdésekké változtak. Azok a fogalmak, amelyek tizenöt-húsz évvel ezelőtt többé-kevésbé egzaktnak értelmezhetők voltak, mára viszonylagossá, sőt nemritkán értelmezhetetlenné váltak, az a szerep, amelyet az amatőr együttesek szűkebb és tágabb környezetükben betöltöttek, mára megszűnt vagy átalakult, azok a fórumok, amelyeken a csoportok megmutatkozhattak, eltűntek vagy lényegükben módosultak. Felmerül a kérdés: beszélhetünk-e egyáltalán felnőtt amatőr színjátszásról? Ha nem, miért és hogyan tűnt el, ha viszont igen, melyek a jellemzői, a kilátásai?

Évtizedek óta folyamatosan figyelem a nem hivatásos színházat. Állandó látogatója vagyok az alternatívoknak, s viszonylag rendszeresen figyelemmel kísérem a diák- és az egyetemi színjátszást. Fokozatosan maradoztam el a gyerekszínjátszó-fesztiválokról és Balassagyarmatról, de még mindig elzárándokolok Kazincbarcikára. A személyes élmény mellett természetesen tájékozódok, ahogy tudok s lehet, így – azt hiszem – erről a meglehetősen összetett területről többé-kevésbé elfogadható információkkal rendelkezem.

Ugyanakkor zavarban is vagyok, amikor e színjátszásformáról írnom kell, hiszen egyetlen részterületről sem lehet mint egységes egészből beszélni. Nincs egységes amatőrizmus, de egységes felnőttszínjátszás vagy alternatív színház sem. Metodikailag mégis meg kell keresni azokat a közös vonásokat, amelyek alapján a különböző megnyilvánulásokat közös kategóriákba lehet betagolni. Mindezek előrebocsátásával próbálom összefoglalni mindazt, amit a felnőttek színjátszó tevékenységéről, annak színvonaláról, jövőjéről gondolok.

A felkérés alapján a vizsgált időszak az elmúlt évtized, de természetesen egy politikai változás – az úgynevezett rendszerváltás – aligha lehet pregnáns fordulópont más területeken, különösen nem a művészetek terén, hiszen az

öntörvényű folyamatok nem, vagy csak nagy késéssel igazodnak a még oly jelentősnek tekintett külső eseményekhez.

Az amatőr színjátszás belső átstrukturálódása is jóval '89-'90 előtt kezdődött. A felnőtt színjátszás térvesztése, az egyetemi színházak megszűnése, a diákcsoportok számának nemcsak relatív, hanem abszolút mértékben való emelkedése már a nyolcvanas évek elején szimptomatikus jele volt a változásoknak. E változások hátterében elsősorban gazdasági és társadalmi okok húzódtak, s e tendenciák 1990 után tovább erősödtek. A megélhetésért kifejtett erőfeszítések, a privatizálás, a magánvállalkozások elterjedése, a gazdasági érvényesülés korparancsa nemcsak a már aktív keresőkorban lévők életét, életmódját határozta meg, hanem a felsőfokú tanulmányaikat folytatókét is. A szakirányú képzettség elsajátítása háttérbe szorított minden egyéb tevékenységet, így a szabadidőseket is, ami azt jelentette, hogy az aktív kikapcsolódás helyett egyre többen a könnyed szórakozást választották. Az amatőr művészetek így a középiskolás korúnál idősebb fiatalokat gyakorlatilag elvesztették, sőt, valljuk be: a középiskolásokra is csak tizenhat-tizenhét éves korukig lehet számítani, attól kezdve érdeklődésük, aktivitásuk már célirányosan az egyetemi felvételre szűkül le.

Eddigi megállapításaim elsősorban a játzókra vonatkoznak, de érvényességük kiterjeszthető az amatőrök potenciális közönségére is. A színház mint olyan eleve szűk réteget szólít meg, ez többszörösen igaz az amatőr színjátszás esetében, hisz ennek egyik legfőbb sajátossága az, hogy akik s akiknek játszanak, azonos közösséghez tartoznak. A befogadói közeg azonban még a játzókénál is gyorsabban fogyott el. Ha valaki szórakozni akart vagy akar, az nem elsősorban az amatőrök produkcióit keresi. (S ezúttal nem érdemes a kulturális kikapcsolódási igény elszegényedésének okai között hosszan elemezni a kereskedelmi tévék közönségizlést befolyásoló hatását, az elszegényedést, a társadalmi méretű befeléfordultságot stb.) Ez a kettős szociológiai jelenség mára még inkább kiteljesedett.

Nemcsak a játzók és a befogadók tábora szűkült le, hanem az amatőrizmus fogalma is megfoghatatlanná, nehezen értelmezhetővé vált. A nyolcvanas évek elején még viszonylag egyszerűen lehetett kategorizálni: voltak a hivatásos színházak és az amatőr együttesek. Igaz, a szakirodalom nemcsak a csoportok szociológiai hovatartozása alapján (gyerek, diák, egyetemi, városi, falusi) vagy a fenntartás jellege szerint (honvédségi, iskolai, művelődési intézményi) differenciált, hanem igyekezett megkülönböztetni a rendszereken, színházi igénnyel, valamint az alkalmasszerűen működő együtteseket, s az előbbieket amatőr színháznak jelölte. Ez a megkülönböztetés is jelzi, hogy

akkor is voltak olyan csoportok, amelyeket műsoruk, színvonaluk, működési körülményeik alapján tulajdonképpen külön kategóriába kellett volna sorolni. Ez a differenciálódás a nyolcvanas évek közepétől feltartóztatlanul bekövetkezett, hiszen egyre több együttes próbált önálló hangú, folyamatosan létező színházként működni, s ezáltal létrejött egy harmadik színház-kategória. A már nem amatőr, de még nem hivatásosok kategóriája. A jobb szó híján alternatívnak elkereszteltek kategóriája, amelybe – akár akarták, akár nem – betagozódtak az egyre sokasodó új színházi kezdeményezések, a tánc- és mozgásszínházak, a hivatásos színészek által egyszeri alkalomra vagy huzamosabb időre alkotott társulások is.

Milyen kritériumok alapján lehet meghúzni a határt a különböző kategóriák között? Mi a tartalma ezek után az amatőrségnek, az alternativitásnak és a hivatásosságnak? (Különösen élesen vetődik ez fel manapság, amikor a hivatásos színházaknál gyakorlatilag megszűnt a társulati rendszer, illetve jó néhány kőszínház repertoárjában „avantgárdabb” produkció akad, mint az alternatívok jó néhányának műsorában.) Lehet-e minőségi alapon, az „élenjárás”-hoz való viszony, a megcélzott közönségreteg jellege szerint különbséget tenni e formációk között, avagy az egyetlen megkülönböztető szempont a finanszírozásuk eltérő módjában található? Egyáltalán: kell-e vagy érdemes-e kategorizálni? Vagy fogadjuk el, hogy a fejlődés ezen stádiumában kusza együttélés érvényesül, s majd az élet tisztázza ezt a szituációt is.

Természetesen lehet ez utóbbi álláspontra helyezkedni, de épp az élet ezt nem engedi. Hiszen a különböző „kategóriák” anyagi lehetőségei, finanszírozása, támogatása, pályázati esélye nemcsak elviekben, hanem gyakorlatilag is teljesen más. Kurátorként például folyamatosan szembesülök azzal a feladattal, hogy eldöntsem: melyik csoport melyik kategóriába sorolható, hiszen számos kiírás az amatőröket kirekeszti az alternatívoknak nyújtható támogatások köréből, s viszont. Az esetek többségében egyértelmű a döntés, hiszen az iskolai csoportok vagy a gyakorlatilag színházként működő társulatok minősítése nem probléma, de éppen az egyetemi, falusi vagy más felnőtt-társulások esetében már bizony nincsenek egyértelmű kritériumok. Márpedig nem mindegy, hogy ki hova sorolódik, hiszen a közművelődési területen kapható támogatás nagyságrendekkel kisebb, mint a színháziaknál megszerezhető, s tudjuk: a színház – az amatőr is – drága mulatság.

Az amatőr színjátszásra elsődlegesen az jellemző, hogy közösségteremtő és megtartó tevékenységi forma – művelése is, befogadása is közösséget feltételez. Az utóbbi két-három évtized legnagyobb vesztesége a közösségek szétbomlása volt, az, hogy a korszellemnek megfelelő individualizálódás nem járt

új közösségek kialakulásával. (A többpártrendszer kezdetben új közösség-alkító szisztémát ígért, de hamarosan megbizonyosodott: a pártcsoportok minden szinten és minden oldalon a közösség kritériumainak minimumát is nélkülözik.) Az utóbbi idők örömdéjének fejleménye, hogy ismét formálódnak kisközösségek. Mindenekelőtt a lakóhelyeken kezdenek ráérezni az emberek arra, hogy érdekérvényesítésük céljából össze kell fogniuk. Ez a folyamat vidéken hatékonyabb, mint a nagyvárosokban, ez abban is megmutatkozik, hogy a kilencvenes évek közepétől a felnőtt színjátszáson belül a szakzsargon által egyszerűen falusinak nevezett csoportok száma érezhetően megnőtt.

Körmönfontan kell fogalmaznom, amikor falusi színjátszásról szöveg, hiszen ez a kategória éppen úgy ködös, mint az eddigiek. Nyilvánvaló, hogy az emberek megélhetési esélyei, körülményei, élet- és gondolkodásmódja nem vagy nem csak aszerint differenciálódik, hogy faluban vagy városban élnek. Egyre kevesebb az olyan település, amelyről, ha valaki akar, ne tudna viszonylag normális időn belül olyan városba menni, ahol például kőszínházi előadást láthat. De nemcsak a fizikai távolságok válnak relatívvá, hanem a kommunikációs lehetőségek révén a szellemiek is virtualizálódnak. A televízió kulturális és civilizációs egységesítő hatásán túl a sokasodó teleházak, a számítógépek elterjedése is ebbe az irányba hat. Ilyen körülmények között igencsak kicsi az esélyük azoknak, akik színjátszással szeretnének közösséget építeni. Ennek ellenére tény, hogy jó néhány vidéki településen – különösen a téli hónapokban – változatlanul vagy ismét van igény az együtt játékszóra, a megmutatkozásra, a közös szórakozásra.

Amikor a kilencvenes évek elején koncentrált formában találkozhattam erdélyi és vajdasági amatőr produkciókkal, az volt a legnagyobb élményem, hogy az ottani fesztiválok milyen nagy számban léptek fel kistelepüléseken működő csoportok. Ezek tagjai a gyerektől a nyugdíjasig minden korosztályt képviselnek, s műsorukon elsősorban népszínmű vagy ahhoz hasonló darab, illetve a harmincas-hatvanas évek magyar zenés vígjátékai szerepelnek. Részből ugyanezt tapasztaltam a Felvidéken is. Aztán az évek során némi változás következett be a csoportok életében, összetételében és repertoárjában is. Miután rendszeres résztvevőivé váltak különböző fesztiváloknak, más mintákat kezdtek követni, ez egyes játékokat elriasztott, másokat – főleg fiatalokat – viszont vonzott. Megjelent a műsorban a vásári komédia, az egyfelvonásos, sőt a musical és a groteszk is. A beindult amatőrrendező-képzés is közrejátszott abban, hogy változott a csoportok játékmódja, s néhány együttes nem a hagyományos műfajokkal igyekezett színházpótló funkciójának megfelelni.

A magyarországi falusi együttesekre is jellemző, hogy a játszóknak több generációból kerülnek ki, hogy viszonylag zárt közegben dolgoznak – tehát elsősorban saját közönségüknek játszanak –, ritkán vendég szerepelnek – s még ritkábban mennek fesztiválokra –, hogy a játszóknak is, a rendezőknek is leginkább – a szó jó értelmében – műkedvelők, hogy a műsoruk igen hasonlatos az említett határon kívüli társaikéhoz. Van azonban egy döntő különbség: itt megszületett egy olyan bemutatkozási fórum, amely csak és egyedül ennek a színjátszó rétegnek szól: az adácsi Országos falusi színjátszó találkozó, amelynek az is a specialitása, hogy nem vagy nem kizárólag fesztivál, hanem a képzés és továbbképzés különleges lehetősége is. Ez utóbbi azért is hallatlanul fontos, mert nem lehet eléggé hangsúlyozni: a színjátszás ezen ága elsősorban egy adott helység, közösség számára jelent komplex értéket, s ha egy együttes jól-rosszul artikulált külső – értd: fesztivál – igényeknek kezd megfelelni, akkor épp a lényege kérdőjeleződhet meg, tehát e csoportok és rendezők képzésekor is ezt a viszonylagos zárt jelleget figyelembe kell venni, s ezt tartja szem előtt az adácsi modell.

Ha végignézzük az e találkozókra részt vevők listáját, azt tapasztaljuk, hogy visszatérő együttesek mellett szép számmal jelennek meg olyan csoportok, amelyek láthatóan csak rövidebb-hosszabb ideig dolgoznak együtt. Ennek az ideiglenességnek nyilván különböző okai lehetnek, de ahhoz, hogy valóban erős falusi színjátszás alakuljon ki, kellenek a stabil, tervszerűen működő, belső nevelőmunkát folytató formációk. Hosszú távon érdemes ugyanis repertoártágításról, színvonal-emelkedésről gondolkodni. Ellenkező esetben semmilyen változásnak nem lesz meg a fedezete, s tanúi leszünk annak, hogy egyik évről a másikra mondjuk az operetről a groteszkbe csapjon át egy-egy csapat, amelyhez hasonló jelenségre az amatőr színjátszás elmúlt fél évszázadában számos elrettentő példa volt.

A másik színjátszóréteg, amely az utóbbi időben ismét számottevővé kezd válni: az egyetemistáké. Aligha kell és lehetséges e keretek között felidézni, hogy milyen szerepet játszott a hatvanas-hetvenes évek magyar színházi fejlődésében az akkori egyetemi színjátszás. Elég, ha utalok a budapesti Egyetemi Színpad Universitas Együttesére, a szegedi JATE Egyetemi Színpadára, a Műegyetem Székén Színpadára, mint a hivatással szembeni ellenszínházakra, amelyek eredményei közvetlenül vagy közvetve a hivatásos színházat is inspirálták, illetve a vidéki és pesti egyetemeken működő csoportokra, amelyek folyamatosan ugyan nem tudtak színház-megújítóként létezni, de közösségformáló szerepük elvitathatatlan volt.

Hosszú, mély apátia után a kilencvenes évek közepén kezdett éledezni az

egyetemi színháztárs. Ma már elmondható, hogy a rendszeressé váló pécsi fesztiválon évről évre több együttes vesz részt. Természetesen egy jelenség megítélésénél nem elhanyagolható a mennyiségi szempont, de ez esetben különösen fontos a tartalmi, a minőségi, ha úgy tetszik a művészi aspektus számbavétele, hiszen a jövőendő értelmiség pregnáns önmegnyilatkozásának egy formájáról van szó. Ha így figyeljük e színháztársat, akkor mindenekelőtt az konstatálható, hogy az átmenetiség állapotában van. Érdekes és kevésbé érdekes kezdeményezések születnek, de ritka a folyamatos és szisztematikus együttes munka. Ez a műsorválasztásra éppen úgy érvényes, mint az előadások megjelenítésére. A darabválasztásban furcsa és érthetetlen módon ma is – akárcsak a hetvenes–nyolcvanas években – az abszurd-groteszk stílusban fogant művek vannak túlsúlyban, s ennek megfelelően – ritka kivételektől eltekintve – a játékmód is évtizedekkel ezelőtti állapotokat hoz vissza. Azaz a jövőendő értelmiségiek színházában sem a problematika, sem a stílus tekintetében nem vagy alig jelenik meg az itt és most. E kategóriában azonban kiemelten kell kezelni a Pécsi Janus Egyetemi Színházat, amely ténylegesen műhelyként dolgozik. Egyszerre nyitott és zárt formáció, tevékenysége lazán kapcsolódik az egyetemen folyó színházi specializációhoz, ugyanakkor része a város igen gazdag színházi életének. Egyszerre több produkción dolgoznak, némelyikben hivatásos színészek is szerephez jutnak, a rendezésre vállalkozó tagok kísérletezési lehetőséget kapnak. Nem véletlenül vállalkoznak az egyetemi fesztivál szervezésére sem. Modellértékű ennek az együttesnek a léte, működése, még akkor is, ha művészi teljesítménye távolról sem tekinthető egyenletes színvonalúnak.

Azról, hogy a felnőtt színháztársnak vannak egyéb megnyilvánulásai, évek óta törhetetlenül fennmaradó és dolgozó együttesei, elsősorban a balassagyarmati Madách Imre Irodalmi és Színháztárs Találkozó, a szolnoki Globe fesztivál vagy például az olyan megmutatkozási alkalmak, mint a Magyar, illetve a Vidám Művek Fesztiválja vagy kisebb régiók csoportjai által szervezett minősítő találkozók adtak s adnak képet. Ezek azonban többnyire mindenfajta színháztárs csoport számára nyitottak, éppen ezért az ezeken leszűrhető tanulságok csak részben jellemzik a szűkebben vizsgált területet. A 2001. évi Magyar Művek Fesztiváljára jelentkezettek között például ott van a folyamatosan, színházszerűen dolgozó Holdvilág Kamaraszínház és a jelenleg Celldömölkön dolgozó Soltis Lajos Színház, amelyek produkcióit nehéz egyértelműen az amatőrök közé sorolni.

E fórumok közül a Globe fesztiválról bővebben is érdemes szólni. Ez ugyanis kezdetben a szolnoki együttesek (gyerek-, középiskolás, drámatago-

zatos, amatőr és alternatív) bemutatkozó fóruma volt, amely azonban fokoatosan tágította a résztvevők körét, s módosította a találkozó profilját, így ez a szemle főleg az ország drámatagozatos iskolái, illetve a Keleti István Művészeti Szakiskola csoportjait fogadja. Szinte minden alkalommal lehetőséget ad felnőtt csoportok, sőt különleges helyzetben lévők kísérleteinek bemutatkozására is, így a felnőtt színjátszók mellett egyetemistákat és sérült felnőttekkel dolgozó csoportot egyaránt fogad. Videofelvételről ugyan, de megjelent itt például a szegedi Csillag börtönben készült előadás, mint a „deviancia és a színjátszás összefüggése” kérdéskör egyik reprezentánsa.

A drámatagozatos találkozó ilyen irányú bővítése azért is fontos, mert ma már azt tapasztalhatjuk, hogy más fesztiválokon is egyre inkább számolni kell a drámatagozatokon nevelkedettekből álló csoportokkal, amelyek egyenrangú vetélytársai lettek a felnőtteknek, de sok esetben az alternatívoknak is.

Ez a tendencia már a kazincbarcikai ifj. Horváth István Nemzeti és Nemzetközi Fesztiválon is érezhető, amely változatlanul az amatőr színjátszás csúcshelyszínének tekinthető. Legalábbis elvben. Ez a fesztivál ugyanis nemcsak azért mutat meglehetősen felemás, mondhatni hallatlanul eklektikus képet, mert a magyar együttesek mellett véletlenszerűen a programba kerülő külföldiek is láthatók, hanem azért is, mert a hazai csapatok is igen különbözőek, gyakorlatilag az amatőr és alternatív színház széles palettáját képviselik. Ilyen helyzetben csaknem lehetetlen elfogadható értékelési mércét, közös viszonyítási alapot találni. Ezen csak egy segíthet: a szigorú minőségi rosta, amely a külföldi együttesekre éppen úgy kiterjed, mint a hazaiakra, illetve itthon – s ez talán a legnehezebb – kíméletlenül meg kellene határozni azt a kört, amelyen belül lévőkre érvényes a kiírás. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha tisztul a fesztivál profilja, illetve ha kellő számú értékelhető produkció születik, s azokat az alkotók nevezik is. Ez egy kicsit a tyúk-tojás esete, hiszen sokan azért nem neveznek, mert úgy érzik, hogy egy csaknem profi „alternatív” csapat mellett nincsenek esélyeik, másfelől pedig a viszonylag kevés jelentkező miatt egy tisztességes műsor kialakításához gyakran nélkülözhetetlenek azok az előadások, amelyek viszont a találkozó profilját az alternatív szemle irányába tolják el.

Az amatőrizmus egyik fontos kritériuma, hogy művelőinek leglényegesebb hajtóereje a megmutatkozás, az önkifejezés vágya. A színjátszásban ezen túl nélkülözhetetlen a játékoság is. Ez utóbbival sem az alkalmi, sem a stabil csoportok esetében nincs hiba. Annál inkább van a szakmaisággal és a gondolatisággal. Nem tudom, készült-e szociológiai felmérés arról, hogy az elmúlt évtizedekben különböző rendezői kurzusokon végzetek közül hányan vezetnek csoportot, készítenek előadást? Ha volt ilyen vizsgálat, egzaktan

kimutathatja, amit különben a praxisból tudhatunk: túlnyomó többségük nyomtalanul eltűnt az amatőrizmusból (aminek persze objektív okai is vannak), a rendszeres utánpótlás pedig akadozik. (Ebben persze az is közrejátszik, hogy a képzési irány az utóbbi években a drámapedagógus-felkészítést részesíti előnyben, de a produkciós szemlélet, valamint a drámapedagógia több ága nincs éppen köszönő viszonyban egymással. Az amatőr rendezők képzése pedig lassan egy évtizede szünetel.)

Súlyosabb gond azonban az, hogy az előadások nagy része megelégszik egy-egy mű jó-rossz interpretálásával, s az esetek többségében nem derül ki: miért vették elő, miért mutatják be, s miért éppen úgy, ahogy teszik. Nem vigasztaló, hogy ez a jelenség nem csak az amatőr színjátszókra érvényes, hiszen az egész magyar művészeti élet – s a színház különösen – ezt mutatja. Az amatőrök jó részét, a legjobbjait mindig az különböztette meg a hivatásosoktól, az iparszerűen előadást gyártóktól – s ebben manapság már alig van eltérés a kőszínházak és a stabil alternatívok között –, hogy ők szabadon, műfaji, stílári béklyók nélkül fejezhették ki szűkebb és tágabb környezetük gondjait, örömeit, lehettek nagyon személyesek, ugyanakkor formailag nagyon rendhagyók. Az amatőrizmus a világ színházművészetének mindig az egyik előrevívő motorja volt.

A jó értelemben vett zabolátlanságot, művészi szertelenséget, ugyanakkor a gondolati elkötelezettséget és felelősségérzetet hiányolom a mai amatőr színjátszásból. Azt például, hogy az elmúlt évek Magyar MűvekFesztiváljainak programján található volt Ady és Pilinszky, Szép magyar komédia és Molnár Ferenc, Móricz, Balázs Béla és Baranyi Ferenc, Örkény – de még csak mutatóban sem látni kortárs fiatal író darabját. Dévényi Róbert, Keleti István, Mezei Éva, Paál István, Bicskei Gábor vagy Debreceni Tibor (hogy csak néhányukat említsem) a maguk írókortársaikkal szóltak a színpadról.

Hol vannak ma azok az együttesek, amelyek felvállalják, hogy a fiatal kortárs szerzők sajátos hangú műveihez közösen keresik meg az adekvát kifejezési formákat, s ezáltal visszahathassanak a drámairodalomra is?

Azt már alig merem megkérdezni: miért nem artikulálódik az amatőr színpadok segítségével mindaz a nyomorúság, baj, kín, adott esetben siker, ami jelenlegi életünk mindennapi és egzisztenciális vagy szellemi és filozófiai mélységű velejárója?

Lehet, hogy e kérdések és vágyak koraiak. Hiszen látni kell: évtizedes megtorpanás után valami készülődik az amatőrök körében is. Ősi és keserves tapasztalat: a folyamatokat nem lehet s nem szabad siettetni. De óvón-féltőn, ugyanakkor határozottan segíteni – kötelesség.

A kötet első kiadása az amatőr művészetek ezredfordulós állapotrajzának körvonalazására vállalkozott, így az, amit a felnőttek színjátszásáról három-négy évvel ezelőtt írtam, természetesen az akkori helyzetre igaz, de megállapításaim nagy része ma is helytálló. Néhány kiegészítést mégis szükségesnek vélek:

- mindenekelőtt azt, hogy időközben az amatőr színjátszással eddig meglévő közvetlen kapcsolatom erősen meglazult, így információim közvetettek;
- a felnőttcsoportok mennyiségében döntő változás nem következett be, viszont megnőtt azoknak a fesztiváloknak, találkozóknak a száma, ahol a meglévők bemutatkozhatnak, ezáltal a felszínen úgy tűnik, mintha nagyobb mozgás lenne e téren;
- ezeken a találkozókön változatlanul jelentős arányban vesznek részt a drámatagozatos, illetve a KIMI-s csoportok, ezáltal átjárás jön létre a diák- és a felnőttrendezvények között, ugyanakkor egyre nyilvánvalóbb, hogy ezekben az alapvetően oktatási intézményekben folyó, gyakran presztízs-kérdéssé váló színházcsinálási program ellentétes azokkal az alapelvekkel, amelyek jegyében ezen oktatási formákat létrehozták;
- az alternatív színházi rétegben bekövetkezett megtorpanás, tétova útkeresés, az együttesek számának csökkenése a cikkemben felvetett dilemmákat csak tovább mélyítik, s ma már a záró bekezdésben megfogalmazott optimizmusom – „valami készülődik az amatőrök körében is” – némi szkepszissel párosul.

N.I.

Játékosok társadalma

Olvasták a Momót? Michael Ende meseregényének negatív figurái a szürke urak, akik ráveszik az embereket az időspórolásra, majd ellopják megtakarított perceiket – „de az idő maga az élet, és az élet a szívben lakozik. Minél inkább takarékoskodnak tehát az emberek vele, annál szegényebb, sivárabb és hidegebb lesz a jelenük, és annál idegenebbé válnak önmaguk számára is.” (Részlet a magyar kiadás előszavából.)

Aki egyre zsugorodó szabadidejében – önmaga kiteljesítése, a közösséghez tartozás öröme és a másoknak nyújtandó élmények reményében csatlakozik egy amatőr csoporthoz, vagy bármely művészeti ágban önmagát műveli – a szürke urak ellen lép fel.

A „játékosok” társadalmi önszerveződése

Éles hangon, mintegy látéletet felvéve rajzolt pontos helyzetképet az amatőr művészeti mozgalmak közül a színjátszás, bábozás területéről az a konferencia, amelynek iratanyaga Tihanyi füzet néven került a szakmai köztudatba.

„Az 1989. november 17. és 19. között megtartott tanácskozás résztvevői a többesre mozduló képviselőiként kijelentik, hogy a nagy múltú szín- és báb-játszás létét veszély fenyegeti.

Tragikus, hogy az a művészeti ág került ilyen helyzetbe, amely az elmúlt évtizedekben a jelenlegi társadalmi-politikai változások egyik katalizátora volt.

A magyar amatőr színház (beleértve a báb- és gyermekszínházt is) az egyetemes színházi kultúra elidegeníthetetlen része. Tartalmi-formai értékeivel erőteljesen hatott a magyar színházi életre. A mozgalmakon belül kibontakozó drámapedagógiai módszer pedig rendkívül fontos szerepet tölt be a személyiségfejlesztésben, a demokratikus közösségmodellek kialakításában.” (Tihanyi level in: Tihanyi füzet, OKKMI, Budapest, 1990. 5–6. p.)

A diagnózison túl elképzeléseiket is meglehetősen határozott módon fogalmazták meg az amatőr színjátszás, bábjátszás és drámapedagógia elkötelezettjei – mintegy százötven aktív jelenlévő! – területük presztízsének védelmében. A nem hivatalos tanácskozáson részt vettek, az elképzeléseket támogatták a terület már élő civil szerveződései.

1989-ben megalakult a Magyar Drámapedagógiai Társaság, s a konferenciához kapcsolódóan megszületett a Bábjátékos Egyesület, majd hamarosan a Nem Hivatásos Színházak Szövetsége. (Ez utóbbi néhány év után változó-sokon ment keresztül, felvéve a Magyar Színjátékos Szövetség elnevezést.)

Mellettük, utánuk sorra alakultak a civil szervezetek; Országos Versmondó Egyesület, később Magyar Versmondók Egyesülete néven; Alternatív Színházak Szövetsége; MASZK (Magyarországi Alternatív Színházi Központ); Országos Diákszínjátszó Egyesület, Szabad Színjátszásért Egyesület stb., amelyek ma – kevés kivétellel – aktív szerepet játszanak a hazai amatőr (és alternatív) színjátszás, bábjátszás területén.

A leiratok alapján forrongó és szabad légkörű tanácskozás követeléseiből az elmúlt tíz évben számos megvalósult. Vagy majdnem. Ha az eredményeket tekintjük – akár büszkék is lehetünk. Például a szín- és bábjáték bevonult az oktatásba, a művészeti alapiskolák tantervében választható szakként szerepel; a nemzeti alaptanterv része lett a dráma és tánc modul, s még a kerettantervben is megmaradt belőle valami. A drámapedagógia oktatása elterjedt – helyet kapott a pedagógusképzésben, még ha nem is a kívánt mértékben.

Az együttesek, csoportok tevékenységének nyilvánosságra hozatala előtt nincs több akadály, mint bármely más művészeti területeken. Igaz, a rendszerváltás utáni kezdetekben még televíziós műsor is propagálta az öntevékeny művészeti tevékenységeket, ezek száma mára – közszolgálatosság ide, kereskedelmi adók oda – szinte a nullára redukálódott.

Tihanyban követelték a működés feltételeinek biztosítását, táborok, szakmai tapasztalatcserék finanszírozását, színházi (és bábos) szaklap indítását is.

Tudomásul kellett azonban venni, hogy az élet a pályázatok rendszerét hozta be a tervezhető és rendszeres állami anyagi támogatások helyett.

A Nem Hivatásos Színházak Szövetsége eleinte ('91 és '94 között) meglehetősen impozáns közlönyben (Új Színlap) informálja tagságát, később ez támogatások hiányában megszűnik. '95-től ezt kísérli meg pótolni a sokkal nehezebb körülmények között, kevésbé látványos formában előállított – de talán így is hasznos – Színfolt elnevezésű havi hírlevél, amelyet a Magyar Művelődési Intézet szakreferense szerkeszt, a Magyar Színjátékos Szövetség

és az AITA/IATA (nemzetközi amatőrszínházi szövetség) magyar központjának segítségével. (Azaz információik egyesített közzétételével.)

A várt színházi lapra lett ugyan pályázati lehetőség, az el is indult (Játékos) – csak éppen folyamatos megjelenése elé gördülnek gyakorta akadályok. Hol a pályázati pénz, hol az ingyen dolgozó cikkírók hiányoznak, hol egyszerűen az „önkéntes” szerkesztők erre fordítható ideje.

A Tihanyi levél követelményei közt szerepelt a szakmai oktatás liberalizálódása – elmondhatjuk, végbement. Bizonyíték rá a szép számban létrehozott színészakadémiák léte (igaz, színvonaluk nem minden esetben egyenletes), s már említettem, a színjátékos elemek a hivatalos tantervekbe is bevonultak. Történtek kísérletek a bábművészet főiskolai oktatására is.

Elfogadták a versmondók „előadóművész” képzését, amely az országos szakmai jegyzékbe került, ezzel egyedülálló módon sikerült szakmászítani a versmondást – noha az ebből való megélhetést a bizonyítvánnyal egy időben még nem lehet biztosítani.

Kialakultak a művészeti iskolák, ahol a zeneiskolák mintájára szerveződő különböző szakokon lehet, komoly óraszámban, pluszban tanulni a színjátszást, bábozást – már általános iskolai korban is. Kialakult és tovább bővül a drámatagozatos gimnáziumok hálózata, amely elsősorban a középiskolai korosztály színházi nevelését és színjátékos tevékenységét segíti elő, s nagy hatással mutatkozik meg e korosztály színjátszó találkozóinak színvonalában s ezzel összefüggésben a jövő színháznézőinek nevelésében.

Kialakultak azon képzések is, amelyeket az élet hozott – a drámapedagógia „begyűrűzése”, hazai elterjedése. Ámbár a legautentikusabb képző, a Magyar Drámapedagógiai Társaság éveken át harcolni kényszerült képzései elfogadtatásáért, állami elismertetéséért – s lehet, hogy még mindig nincs vége a harcnak. A nyitottá vált piacon – új lehetőségként – számos pedagógusképző főiskola akkreditáltatott szakirányú továbbképzéseket a tárgykörben. (Többnyire a gazdaságosság által vezérelt szempontok szerint. S fájdalmas tény az is, hogy a drámapedagógia a nappali tagozatokon, a pedagógusképzésben még nincs megfelelő helyen.) A létező képzések között ismerünk magas színvonalút és kevésbé gondosat is...

Szinte teljesen eltűntek viszont a hagyományos színjátszó tanfolyamok. A Magyar Művelődési Intézet nagy múltú B és C kategóriájú rendezőképzései presztízsértékű működési engedélyt biztosítottak. Ezt 1994-ben eltörölték – tiltakozásaink ellenére. Az új akkreditált képzések – pedagógusok és közművelődési szakemberek számára – már nem hordozzák ugyanazt a vonz-

erőt... Kísérletek vannak és kell is hogy legyenek a különféle oktatások bevezetésére, erről nem mondhat le a játékosok társadalma, mert csak a képzés adhat minőségi garanciákat, távlatokat minden további fejlődéshez...

Vannak kezdeményezések a gyerekszínjászó-rendezők képzésére – a Magyar Drámapedagógiai Társaság kebelében – és igen fontos civil tevékenységként kell értékelni a nyári táborokban folyó képző munkát; említhetnénk a pályaaorientált zalaszentgróti színjátszótábort, Zsámbékot, a határon túli magyar amatőr rendezők képzőbázisát – mindkettő neve s érdemei e téren elvülhetetlenek. Újabban Sitke – illetve Celldömölk csatlakozott a „nagyokhoz” – de kisebb helyi tanfolyamok is folyamatosan bizonyítják, hogy szükség van a képzésre, és meg kell találnunk annak legjobb formáit s ugyanakkor elismertetését is. Szerencsés lenne, ha a pedagógiai és művelődésszervezői főiskolák speciálkollégiumai közt ismét ugyanúgy megtalálható lenne a rendezőképzés, mint valaha volt. (Legalább a gyerekszínjászó-rendezőképzést vagy a versmondás komolyabb szintű oktatását tartanánk rendkívül fontosnak.)

Korántsem beszélhetünk viszont „egyenjogúságról”, amit szintén szerettek volna elérni a tihanyi „lázadók”. Egenjogúságról a színházi életben. Azóta persze történt egy s más ezen a téren is, hiszen a legtöbb, akkor már jó színvonalon működő csoportból alakult ki az alternatív színházak és bábosok köre, akik ha mindent nem is, de annyit elértek, hogy rendszeresen színházzal foglalkozhatnak, ha feltételeik nehezebbek, ha útjuk göröngyösebb is, mégis a színháznak szentelhetik életüket. Akadt az elmúlt években egy-két fiatal kritikus, a már meglévő kevéske „nagy” mellé, aki értékes véleményével formálja az amatőr színjátszók ízlését, megfelelő visszajelzést ad, bár összletszámuk is tükrözi, hogy a hivatalos kritikai szakma általános figyelme milyen mértékben kíséri az amatőr színházi életet.

S mi történt még? Az első idők lendületét számos „alulról jövő” kezdeményezés igazolta. Az Új Színlap első számaiban lelkes hang – több-kevesebb információ a tagszervezetektől és célok, tervek olvashatók. Majd kisvártatva átalakulás – a Nem Hivatásos Színházak Szövetségéből Magyar Színjátékos Szövetség lesz, később létrejön a felnőtt színjátszókat tömörítő egyesület, a Szabad Színjátszásért Egyesület. Az így kialakult struktúrában a szövetség ernyőszervezetként kíván funkcionálni.

Megalakulásakor tagszervezetei között tudja a Magyar Drámapedagógiai Társaságot, a Magyar Versmondók Egyesületét, az Országos Diákszínjátszó Egyesületet, a Szabad Színjátszásért Egyesületet, a Szakmunkásokért Kulturális Egyesületet, a MASZK-ot, az Alternatív Színházak Szövetségét, a Körös-vidéki

Drámapedagógiai Társaságot, a Bábjátékos Egyesületet. Vállalta ezen szervezetek képviselőtét, érdek-képviselői szervként és szakmai irányítóként egyaránt. (A szövetséghez tartozó egyesületek többségéről az adott szakterület tárgyalásakor esik szó.)

Ma már – legnagyobb sajnálatunkra – ki kell mondani; a Magyar Színjátékos Szövetség ezt az elképzelését nem tudta tökéletesen megvalósítani. Az egyes tagszervezetek fokozódó önállósága, a működési támogatások hiánya sok mindenben gátolta az elképzelések valóra váltását, noha születtek eredmények – ezek között szerepel mindenekelőtt a Játékos –, s hogy a tagszervezetek között egyfajta információs hidat építettek ki... Amit igazán jónak tartunk: a Magyar Színjátékos Szövetség egyes célok elérése érdekében harmonikusan együttműködik az adott tagszervezettel, illetve – az állami feladatait teljesítő Magyar Művelődési Intézettel. Így például értékes szakmai tevékenységet végez, amikor az MMI-vel és az AITA/IATA hazai központjával egyeztetve, megosztva az információkat, hozzájárul a Színfolt című hírlevél megjelenéséhez (kezdetben, erősebb anyagi pozícióban még másológépet is volt képes biztosítani), valamint közös szakmai grémiumukban együttműködik a külföldre szóló meghívások ajánlásában, a jelentkezők elbírálásában.

Igen jónak mondható kapcsolata a Szabad Színjátszásért Egyesülettel.

A Szabad Színjátszásért Egyesület jelentős lépéseket tett az elmúlt évek során a felnőtt színjátékosok érdekében. Komoly kísérletek történtek a csoportok regisztrálására, műsoraik kiajánlására, tájolóprogramok (akár egymáshoz történő utazások és szereplések) szervezésére – a minősítési rendszer visszaállítására. A Szabad Színjátszásért Egyesület évi két-három alkalommal jelenteti meg Kapocs című hírlevelét, amelyben a legfontosabb belső információk mellett a színjátékos társadalom jelentős eseményei is hangot kapnak. A nevesebb hazai rendezvényeken való jelenlétük mellett önálló kezdeményezésként hívták életre a Magyar művek fesztiválját, amely hiánypótló jelentőségű találkozási bizonyult, noha megrendezése pályázatfüggő. Az SZSZE jó kezdeményezései közé sorolandók a Falusi színjátszók műhelyfesztiváljai, amelyek egyszerre lehetnének találkozási, okulási-oktási események.

Említést érdemel, hogy a felnőtt színjátszó társadalmon belül vannak megyei színjátszó egyesületek (ugyan számuk még ritka, de ilyen a VASZE (Veszprém Megyei Amatőr Színjátszó Egyesület),– illetve több csoport működik egyesületi formában, miután fenntartó nélkül így könnyebb pályázati támogatásokhoz jutni. Ezek az egyesületi színházak komoly erő képviselnek, képesek megszervezni a saját működésüket, megteremteni a

tevékenységükhöz szükséges feltételrendszert. Igaz, sokszor nagy áldozatok árán. A megyei szervezetek viszont „testközelben” vagy inkább „probléma-közelben” könnyebben segíthetnek a színjátszóknak.

Szervezet vagy megszállottak?

Valójában ki kell végre mondani, hogy minden amatőr művészeti szervezet, egyesület és szövetség esetében – valószínűleg más önként végzett tevékenységnél is – mindig egyes emberekről van szó, akik megszállottan dolgoznak egy ügyért, amiben hittek/hisznek, mert „...vannak emberek, akiknek küldetése és hivatása az, hogy az elpusztított értékeket újra és újra megteremtsék...” (Tihanyi füzet, OMKKI, Budapest, 1990., 25. p.)

(Mint ahogy általános az is, hogy magukat a csoportokat is az emberi személyiség sugárzása, ereje, vonzása tartja életben.)

Fizetett alkalmazott jószerivel sehol sincs, legfeljebb egy-egy titkár – illetve a kötelező könyvelő. Pedig a pályázatírás, az információáramoltatás, a rendezvények előkészítése, a rajtuk való részvétel nem csupán idő- és pénzigényes, de embert kívánó feladat is. Olyan embereket kíván, akik akkor is dolgoznak, ha senki nem emeli őket piederstálra; akik mindig az alkotó embereket látják; akiknek öröm az amatőr művészetekben való részvétel; akik minden extra elismerés nélkül tudják, hogy sokszor azzal, ha segítenek például egy ifjúsági művészeti csoportot létezni, talán többet tesznek, mint három kríziskezelő központ.

De meddig lehet pusztán az ő erejükre építeni?

Egy ponton túl a leglelkesebb, az ügyért elszántan harcoló ember sem képes többet vállalni s vállalásait teljesíteni is – mindenütt ugyanaz a helyzet – háttértámogatások, megfelelő infrastruktúra és bérek nélkül.

Történnek persze változások; pályázati pénzekből lesz imitt-amott számítógép, fénymásoló... de míg az ODE például hatékonyabb működésre képes – mivel eleve adva van az iskolai infrastrukturális háttér, no meg a diákok lelkesedése –, a felnőtteket összefogó Szabad Színjátszásért Egyesület jóval nehezebb helyzetben van. A maroknyi embert számláló elnökség az országban szétszórtan él és dolgozik – áldozatosan, ám az ügyeket jószerivel egy-két ember viszi.

Ezért van az is, hogy a Versmondó című magazin (a Magyar Versmondók Egyesületének szakmai lapja) kiválóan működik – a kezdetektől fogva „válogathat” a cikkekben – hiszen a versmondók tábora széles, és ebben a közeg-

ben az „írástudók” is nagyobb számmal fordulnak elő. Kevesebb sikert ért el a színjátékosok lapja (ugyanazzal a neves és sokat vállaló főszerkesztővel). Miért? Személyi leterheltségeken túl itt azzal is számolni kell, hogy az eseményekről csak az írhat – szemben a Versmondó elméleti írásaival –, aki jelen van az eseményeken. Ezt „szerelemből” egyre kevesebben vállalják. Mint ahogy az idő feláldozását is meggondolják ma már.

Segítség itt-ott adódik. De pénz, elegendő és megfelelő folyamatossággal, tervezhetően érkező – nincs.

Meghatároztuk-e már önmagunkat?

Felmerült bennem – mint másokban is a kérdés, hogyan beszéljünk a változásokról, amiket az amatőr művészetek terén érzékelünk, ha magának a szónak definíciójához sem jutottunk még el? Vagy legalábbis nem jutottunk konszenzusra. Társadalmi tevékenységről lévén szó, elvárhatna az olvasó valami elfogadott definíciót. Nos, ilyen nincs. Mint ahogy a határok is elmosódtak. Egyes szervezetek és képviselőik beleértik az amatőr színjátszó mozgalomba az alternatívokat, sőt a művészeti iskolákat, színiakadémiákat is. Mások, határokat szabva, a „valódi” amatőröket keresik, akik nem az állandó színházcsinálás kényszerével, hanem inkább az örömszerző tevékenységgel azonosulnak. S maguk az alkotók is hajlanak arra, hogy hol amatőrként – hol alternatívként jelenjenek meg, a pályázati kiírásoknak megfelelően...

Elmondható, hogy legalábbis jó tíz éve megy a vita, hogyan is nevezzük a művészetet művelők eme széles rétegét. Az összes régebben használt és bevált elnevezés kicsit módosult mára... Mint ahogy nem azonos a világ sem azzal, amely a század első felének iparos köreiben éltette s buzdította a művészetek szabad művelőit, a műkedvelő színjátszást, vagy amely a fényes szelek után is lendülettel fújta-dagasztotta a nép „köz”-művelődésének vitorláját. Sem az egyik, sem a másik kor nem hozható vissza. És eltűntek az időben a hetvenes évek óriási hatása, ma már legendaszínházai is.

A mai színjátszók egy rétege *műkedvelő* színjátszást művel – főként a falusi csoportok között akadnak ilyenek, de láttunk diákszínjátszók körében is stílusában effélét; vannak kimondottan *alternatív* csoportok – velük e hasábokon konkrétan nem is foglalkozunk, hiszen létezmódjukat sokszor csak a folyamatos állami dotáció választja el a hivatásos színházakétól. (Őket *pályázati színházaknak* is nevezhetnénk.) Vannak az alternatív lét felé törekvők, rendszeres műhelymunkát folytatók, saját utánpótlásukat nevel-

getők – ők azok, akik a legkomolyabban veszik (gyakran még munka mellett) a színházat, nos, őket nem tudom megnevezni..., ők többnyire felnőtt színjátszók, akik *színházpótló* funkciókat látnak el vidéken, és egyesületi formában működnek.

Vannak korosztályi rétegződésben dolgozók: *gyerek-, diák- és egyetemi* színjátszók. Feltörekvőben van egy olyan réteg is, akikkel jószerivel egyáltalán nem foglalkozunk, noha egyre jelentősebbek – a *nyugdíjas* korosztály színjátszói. (Csak halvány megjegyzés – Németországban, Ausztriában komoly tanfolyamokon foglalkoznak a nyugdíjas színjátékosok speciális problémáival.)

Vannak furcsa, utcai – vagyis mutatványos – és bábos elemeket ötvöző csoportosulások, akik magukat *utcaszínháznak* vagy *szabad színháznak* nevezik... Vannak *falusi színjátszók*, akikről azt állítjuk, hogy falun élnek és/vagy falusi közönségnek készítik produkcióikat... Vannak *mozgásszínházak*, itt értelemszerűen egy használt színházi nyelv az, ami megkülönbözteti a csoportot – és vannak pusztán a színjátszás örömeért játszó, különösebb ambíció nélküli társulatok. Ez utóbbi réteg szinte soha nem lép túl saját közegén, nem jelenik meg fesztiválokon, minősítő versenyeken – saját helyi közösségén belül azonban jelentős erő képviselhet. Sorolhatnánk az egyre népszerűbb *zenés színházakat*, amelyeknek csak egy része igazán színház, egy másik része pusztán *szórakoztató műfaj* – énekszámok, táncos betétekkel – de talán még nem *show*...

Beszélhetnénk olyan rétegekről is, amelyek néha felbukkannak országos találkozókra, máskor megmaradnak saját berkeiken belül, a *nemzetiségi-etnikai*, illetve a *hagyományőrző* színjátszókról. A legjobbak közülük automatikusan betagozódnak valamely említett csoporthoz.

Következtetések(?)

A statisztikák, amelyek a színjátszás, bábozás, versmondás tevékenységek területekről érkeznek, gyakorta tükröznek csökkenést a létszámban. Talán mégsem így van, bár a hullámvész nyomon követhető. Úgy gondolom, hogy minél inkább szürkül a világ körülöttünk, annál inkább szüksége az alkotni vágyó embernek, hogy megtalálja saját közegét, közösségeit, művészetét. Nem egyedül a televízió, még csak nem is a kereskedelmi tévék silány műsora a felelős azért, hogy lassan átalakul a művészetekhez való viszonyunk. Rajtunk áll, hogy lemondunk-e a sok munkával, fáradsággal – bár ennek megfelelően több örömmel - járó öntevékeny művészeti tevékenységekről,

vagy éppen újra belefogunk művelésükbe. Még ha nem tudjuk is minden esetben, minek nevezzük.

Hogy miért igen? És miért nem? Az okok feltárása bonyolult szociológiai vizsgálatot igényelne; vizsgálni kellene a szabadidő eltöltésének strukturális változásait, a média hatását, a személyiség és a megváltozott kulturális környezet egymáshoz való viszonyulását, a települések átalakulásait, a kommunikáció megváltozott formáit, az akcelerációt s hogy ki mit kaphat a színjátszástól; okulást, lelki épülést, barátokat, közösséget, sikerélményt – ki tudja, még mit nem. Ez a vizsgálat jelen kötetünknek nem lehet célja.

Arra sem találhatunk választ itt, hogy kik és miért játszanak ma a csoportokban, s mely csoportosulásoknak mi a konkrét célja. Úgy vélem, ez nem sokat változhatott; ma is – az örömet, a színházi munka szerelméből, a sikerért játszanak, akik ezt teszik..., noha kétségtelenül megjelenik a jövedelem-szerző, -pótló színházi tevékenység is. Esztétikai minőséget sem célszerű ilyen nagy szórásban vizsgálni – bár ezekről a kérdésekről azért itt-ott esik szó.

Következtetések helyett csupán gondolatok felvetésére vállalkozhattam én is.

Azt bizonyosan érzem, hogy magát a színjátszást mint művészeti tevékenységformát még jó ideig vizsgálgatnunk kell – mert még jó ideig lesznek, akik újra és újra, makacsul művelik.

Mi szükséges ahhoz, hogy tevékenységüket nyugodtan végezhessek a színjátszók? (Megállapításaim evidenciák!)

Mit szeretnének a színjátszók? Hiszem, hogy nem túl sokat... Hiszen mint régebben, most is csupán – kell egy hely, ahol játszhatnak,

- társak, akik hasonlóképpen gondolkoznak, akikkel játszani lehet,
- jó darabokat is szeretnének, amelyeket jó játszani,
- biztos kezű vezetőt-rendező, akivel játszhatnak, vagyis mindenekelőtt játszani szeretnének.

De mindehhez természetesen a szükséges „tartozékokat” is szeretnék:

- a darab megvalósításához díszletet, világítást, jelmezt, vagyis többkevesebb pénzt,
- nézőket és sikert,
- munkájuk elismerését és megmutatkozási lehetőségeket,
- egy kis figyelmet a társadalom részéről,
- képet a többiekéről és visszajelzéseket önmagukról,
- találkozókat más színjátszókkal, kitekintést és élményt,
- és persze tanulni, fejlődni, tovább játszani szabadon.

A fenti felsorolás talán túl bő, talán túl szűk. Egy biztos, ezt kellene segíteni, mindegy, hogy hivatalnak vagy civil szervezetnek:

- játékhellyel, amit nem piaci áron kapnak meg, hanem lehetőségként,
- kiadványokkal, amelyekben darabokat és/vagy hasznosítható ismeretanyagot találhatnak (ezeket meg kellene alkotni!),
- képzett, tehát fizetett (részben fizetett) vagy legalább fizethető vezetővel,
- a tervezéshez nélkülözhetetlen kiszámítható támogatási rendszerrel,
- a darabok színreviteléhez szükséges, megfelelő mértékű támogatással,
- találkozási pontokkal, megmutatkozási lehetőséggel, tapasztalatcserékkel,
- információkkal és odafigyeléssel,
- ön- és továbbképzési lehetőségekkel rendezőnek és színésznek egyaránt.

Annyi bizonyos, hogy a felsorolt „mit szeretne” oldalhoz nincs automatikus hozzárendelés sem a hivatalok, sem a civil szervezetek oldaláról. A színjátszóknak tehát többnyire maguknak kell megkeresni és/vagy megteremtteni a játékfeltételeket, a színházcsinálás körülményeit.

Ehhez meg kell találni önszervezésük különböző módozatait is. Méltó dolog lenne, ha kellő figyelem fordulna feléjük, ha több erőt, támogatást érezhetnének maguk mögött.

Mindenképpen meg kellene nézni, újrazivizgálni, hogy mit várnak az egyesületektől a tagok – vagy a tagságig még el sem jutottak. S hogy ezeket az elvárásokat teljesíteni képesek-e a szervezetek – megfelelő háttér nélkül? (A színjátszók egyesületeiről – vagyis amikor maga a csapat egyesületté alakulva dolgozik – most nem kívánok elmélkedni. Megjegyzendő azonban annyi, hogy ez praktikus forma, hiszen a pályázati lehetőségek hozzáférhetőbbek így – és érdemes volna feldolgozni olyan jól működő szimbiózis példákat is, beforduló és színjátszó csoport között, mint amilyenekben a szombathelyi Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ, illetve a Ferrum Színpad (Ferrum Színházi Társulás Egyesület) működik, de sorolhatnánk még példákat. Legutóbb a celldömölki művelődési központ változott „színházgazdává”, helyet s otthont adva, néminemű biztonságot nyújtva a Soltis Lajos Színház – volt Sitkei Színkör – tevékenységének.)

Érdemes volna újra együtt gondolkodni arról is, hogyan tehetjük hatékonyabbá az állami feladatokat ellátó intézet vagy minisztérium segítő munkáját.

Nemzetközi kapcsolatok

Milyen nemzetközi kapcsolatrendszerrel beszélhetünk az amatőr színjátszók társadalmában? A színjátszók határon túli bemutatkozási lehetőségei elsősorban a nemzetközi szövetségen, az AITA/IATA-n keresztül érkező meghívásokon, információkon alapulnak. Ezek azok a lehetőségek, ahol a kinti bemutatkozás színvonala eleve ismert (hazai oldalról) – hiszen csak bizonyos szakmai szintet elért csoport kerül kiválasztásra. A nemzetközi szövetségben elismertek eredményeink, s együttműködésünk, információcseréink színvonala igazán jónak mondható. Ennek egyik következménye az is, hogy a német és az osztrák szövetséggel külön együttműködési megállapodásunk is van, s az is, hogy a 2002. évi hivatalos közép-európai regionális fesztiválra és tanácskozásra hazánkban kerül sor. (Kazincbarcika, CEC-fesztivál – XVI. ifj. Horváth István Nemzetközi Amatőrszínházi Találkozó, 2002. július 3–7.) Az AITA/IATA magyar központja rendszeresen – a Színfolt közvetítésével – közléseket a nemzetközi meghívásokat, információkat.

Az is tendenciaként érzékelhető, hogy egyes csoportokat Kazincbarcikáról – az „elit fesztiválról” hívnak meg külföldre. Vannak olyan hazai fesztiválok (Szárnyas Sárkány Hete, Thealter International), amelyek sok külföldi fellépőt fogadnak – s így a személyes benyomások útján jó eséllyel szövődhetnek ismeretségek.

A cserén alapuló utazások testvérvárosi vagy rendezői kapcsolatok révén jöhetnek létre. Ezekről az utazásokról, bemutatkozásokról gyakorta egyáltalán nincs tudomásuk sem a civil szervezeteknek, sem a Magyar Művelődési Intézetnek, olykor a minisztériumnak sem.

A határon túli magyar nyelvű színjátszás képviselőivel, civil szervezeteikkel jók a kapcsolatok – a felvidéki Pódium Társaság, az erdélyi Jádó Társaság, a kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetsége, vajdasági egyesületek – állandó meghívottak hazai találkozóinkon.

Kapcsolataink keretében a hazai amatőr színjátszás képviselői is gyakorta vesznek részt a határon túli szervezetek fesztiváljain: a komáromi Jókai Napokon, a sepsiszentgyörgyi Concordia Napokon. A határon túli magyar közönséghez spontán szerveződéssel is eljut több csoport – ezek az utazások nincsenek regisztrálva.

A jelentős nemzetközi tanácskozásokon képviseljük a magyar színjátszást – általában az AITA/IATA hazai reprezentánsának és/vagy a Magyar Színjátékos Szövetség kiküldöttének részvételével. Fesztiválokra pályázat után meghívott csapatokkal és/vagy megfigyelőként veszünk részt.

Még egy megjegyzés – a kiadványokról

Az amatőr színházi élet egyik hiányosságaként tartom számon a nem megfelelő gyorsaságú és szintű híradást az eseményekről, és kevés az előadásokról az objektív kritika, a visszajelzés. A Játékos már említett szórványos megjelenése nem pótolhatja a hírverést, az esetleges elméleti kérdésekről is szóló folyóirat hiányát.

A Kapocs és a Színfolt – miként a diákszínjátszóknál a Diákszínház című hírlevél – terjedelmi okoknál fogva csupán a tények közlésére szorítkozik, érdemi beszámolókra, kritikákra alig van hely. (Akadnak vidéken is hírlevelek, pl. a veszprémi Deszka, amelyek hasonló szerep betöltésére – az információ gyors továbbítására – vállalkoznak.)

De kétségtelenül nagyobb gond az, hogy a csoportok nehezen jutnak játszható anyagokhoz (a Színjátékos Kiskönyvtár megszünte óta a felnőtt korosztály számára egyáltalán nincs külön kiadvány), nincsenek rendezési tanácsokkal széljegyzett, színjátszóknak ajánlott drámák.

A kiadványozás kérdését még akkor is a megoldásra váró feladatok között kell számon tartanunk, ha akadnak, akik azt mondják, az amatőr színjátszók éppen úgy válogathatnak a teljes világirodalmi drámatárból, mint a profik.

Végezetül

Az amatőrnek nevezett színjátszók helyzete, mint látható, meglehetősen összetett, színes és bonyolult. Eredmények és kudarcok jellemzik az eddig megtett utat. S hogy hogyan tovább? Ezt nehéz megmondani. Talán a megoldásra váró problémák felmérésére is sokkal több energiát kellene fordítanunk, hogy aztán kellő lendülettel fogjunk a helyzet jobbításához. Remélhető, hogy ez a könyv is elindítja, segíti a közös gondolkodást.

Jelentősebb felnőtt színjátszó fesztiválok

(a teljesség igénye nélkül)

Ifj. Horváth István Nemzetközi Amatőrszínházi Fesztivál, Kazincbarcika (kétévente)

Madách Imre Irodalmi és Színjátszó Napok, Balassagyarmat (kétévente)

Magyar Művek Fesztiválja, Budapest (kétévente, újabban Uray György Fesztivál néven.)

Falusi színjátszók országos találkozója, Adács (évente)

„Scherzo” zenés ifjúsági színpadok találkozója, Békéscsaba/Pápa (évente)

Alternatív, illetve vegyes profilú találkozók

Szárnyas Sárkány Hete, Nyírbátor (évente)

Alternatív Színházi Szemle, Budapest (évente)

Thealter International, Szeged (évente)

(Utóbbi kettő az elmúlt években összevontan jelenik meg.)

(A gyerek- és diákszínjátszók évente megrendezett, felmenő rendszerű fesztiváljait – Weöres Sándor gyermekszínjátszó fesztivál, Országos diákszínjátszó találkozó – az adott témánál tárgyaljuk.)

Kétévente rendezik meg a Helikoni Ünnepeket Keszthelyen, amely a dunántúli középiskolások művészeti szemléje.

Az egyetemi színjátszók rendezvényei az elmúlt három év során kezdtek újra kialakulni, Pécs és Debrecen központokkal, „beállt” rendszerről azonban még nem beszélhetünk.

Kisebbségi hatókörű, minősítő versenyeket, helyi jelentőségű fesztiválokat, 5-6 megyében rendszeres bemutatkozásokat, különböző – főként középiskolai és egyetemi – idegen nyelvű színjátszó találkozókat rendszeresen szerveznek. Ezek között vannak periodikusan ismétlődők is, pl. Mosonmagyaróvárótt. A találkozók a pályázati támogatások függvényében jönnek létre.

Állandóan születnek kezdeményezések új találkozók és fesztiválok ügyében – ez is bizonyítja, hogy élő művészeti terepen létezőnk.

* * *

Megyei tükör

• *Fejér megyében* a megfigyelhető tendenciák – az amatőr színjátszás utolsó öt-tíz évét vizsgálva – a megyei fesztiválok, bemutatók rendszerében alakultak ki.

A csoportok „életben tartását” ugyanis majdnem egészen bizonyos, hogy a felmenő rendszerű, országos fesztiválokat megelőző megyei, illetve területi bemutatók jelentik. Különösen érvényes ez a gyermekszínjátszásra és a diákszínjátszás területére, ahol a koordináló, összetartó szerepet országosan a Magyar Drámapedagógiai Társaság és az ODE, megyei szinten a Megyei Művelődési Központ, illetve a székesfehérvári A Szabadművelődés Háza elnevezésű intézmény

tölti be. (Sem a Pedagógiai Intézet, sem a civil szervezetek, de más kulturális intézmények sem jelentkeztek az elmúlt időszakban, hogy vállalják e rendezvényeket.)

A minden évben visszatérő, országos rendszerbe illeszkedő megyei bemutatók kiszámíthatóvá, átláthatóvá teszik a bemutatkozások, minősítések rendjét; a csoportok készülnek rá, az igényesebbeknek presztízt jelent az azon való részvétel, az ott elért eredmény.

A két nagy terület (gyermekszínjátszás, diákszínjátszás) csoportjai közül az általános iskolások szinte kivétel nélkül az iskolájukban, a középiskolás csoportok néhány esetben művelődési házban is próbálnak – a jobb technikai háttér miatt.

A gyerek- és diákcsoportok megmaradását nagymértékben meghatározza a rendező-tanár személye – aki köré tömörülve csupán a csoportok összetétele változik, a szellemisége megmarad. Az elmúlt öt-tíz évre visszatekintve a megyében alig alakult új csoport.

Felnőttszínjátszás

A '70-es, '80-as évek klasszikus felnőtt színjátszó csoportjainak nyoma veszett. Megszűntek a nagy múltú, szakszervezeti fenntartású csoportok, a volt falusi színjátszók közül alig egy-két csoport maradt meg. Ugyanakkor a rendszerváltást követő években a felnőtt színjátszás megélénkülését két dolog is elősegítette:

a) Ahol erős volt a nemzetiségi települések kulturális hagyományokhoz kötődése, ott – többnyire a néptáncosok, zenekarok, fúvósok, énekarok mellett – elvétve színjátszó csoportok is alakultak. Ezek a helyeken a kisebbségi önkormányzatok (Fejér megyében szlovák, német, görög, cigány, szerb) tevékenységük legfontosabb céljának a régi hagyományok felelevenítését és továbbvitelét tartották. Ehhez kapcsolódva jó néhány amatőr művészeti csoport alakult meg, főleg a folklór területén (néptánc, fúvószena).

A nemzetiségi nyelvet is oktató iskolákban létrejöttek kisebb versmondó, színjátszó körök, amelyek régi mondókák, gyermekjátékok, vallási ünnepekhez kötődő szokások felelevenítésére és bemutatására vállalkoztak (pl. Mór, Pusztavám – svábbbál).

A nemzetiségi települések körében kialakultak a testvérvárosi kapcsolatok vagy a kitelepítettekkel való kapcsolat újraélesztése, de országon belül is van fóruma tudomásom szerint a nemzetiségi találkozónak. Többnyire az amatőr csoportok bemutatkozása alkotja a műsor gerincét ezeken a rendezvényeken.

b) A helytörténeti kutatás, a honismereti munka megerősödése is felszínre hozott több régi színjátszóhagyományt, de ezek a kezdeményezések nem voltak tartósak.

Jellemző talán még az is, hogy egyházi, civil szervezetek kezdeményezésére alakul meg a csoport, sőt az iskolai csoportok fenntartói között is vannak egyházi iskolák.

A közművelődési intézmények a rendezvényeknek helyt adva elsősorban koordinációs, szervező munkát látnak el. Van egy másik típusú intézményi kapcsolat, amely minőségében több, amikor egy konkrét csoportnak, műhelynek ad helyet, otthont a művelődési ház. Ilyenkor általában az intézményben dolgozó előadó maga is színjátszó, rendező vagy versmondó. Ebben a minőségében, saját csoportja érdekében időben létrehozta az egyesületi

formát, működési feltételeik javítása érdekében. Szerencsére az intézmények a legtöbb esetben helyet, technikai háttérrel, infrastruktúrát adnak további működésükhöz.

Így jött létre a székesfehérvári Szin-Tér (színhátszó és versmondó) Egyesület is, közösen pályáznak, így nagyobb az esélyük a talpon maradásra.

Ahol erős egyéniség vagy szakmai elhivatottság mellett az intézményi háttér is megvolt, ott a korábbi amatőrökből félhivatásos színpad vagy együttes alakult. Megyénkben pl. Dunaújvárosban van erre példa. Itt működik az Iskolaszínház és a Bábcsoport, Smuk Imre vezetésével.

A művelődési házak szerepéről még annyit: egyszerű szolgáltató, információtovábbító funkciójukban nagyon fontosak, nem pótolja egyelőre más ezt az intézményt. Feltűnő azonban, hogy ahol művészeti alapiskola működik, ott a művelődési ház sok esetben veszít presztízséből, lassan már egy-egy művészeti terület bemutatóját is átveszi az adott térségben az alapiskola. Sőt, polgármesterek, képviselő-testületek megkérdőjelezik a közművelődési szakember, a művelődési ház létjogosultságát ott, ahol művészei iskola működik.

- *Békés megyében* rendkívül népszerű a színhátszás, elsősorban az ifjúsági és a gyermek korosztályban. Színhátszó csoportok zömében általános és középiskolákban működnek. A Körös Menti Közalapítvány Művészeti Alapiskolájában természetesen működik színhátszó tanszak.

Három kiemelkedő színhátszó csoport van Békés megyében: a békéscsabai Színistúdió, a mezőkovácsházai Crazy Theatrum, és a gyomaendrői Komédiás Kör. Ezek elsősorban az ifjúsági korosztályhoz kapcsolódnak.

A Megyei Művelődési Központ a Magyar Drámapedagógiai Társaság felhívására alkalmanként megszervezi a Weöres Sándor gyermekszínhátszó találkozót (a csoportok több mint 90 százaléka általános iskolai színhátszó csoport, művelődési házban működtetett csoporttal alig találkozunk). Kapcsolódunk még társrendezőként a SZAKE színhátszó fesztiváljához.

A Megyei Művelődési Központ alapítóként létrehozta a Körös Vidék Drámapedagógiájáért Alapítványt, amely eltérő aktivitással, de működik.

Nyaranta a Gyomaendrői Kulturális Egyesület szervez színhátszó tábor, ahova néhány érdeklődőt is meghívna a megyéből.

A színhátszás területén is nagy sikere volt a Kultúrával a Nyugat kapujában nemzeti fesztiválnak, amely egy újabb fellépési és megméretési lehetőséget jelentett. Ezekre nagy szükség van.

Békéscsabán az Ifjúsági Ház és Általános Társaskörhöz kötődik az 1996 óta megrendezett Scherzo zenés ifjúsági színpadok fesztiválja, amely mindig igényes programmal jelentkezik.

- *Nógrád megyében* 25 gyermek- és ifjúsági, valamint 5 felnőtt színhátszó csoport működik. Ezeknek 73 százalékát – papírforma szerint – oktatási intézmény működteti. Valójában a működési feltételek több mint felét a csoporttagok, a színpadtechnikai feltételeket és a bemutatkozási lehetőségeket a közművelődési intézmények biztosítják. Közművelődési intézmény fenntartásában a csoportok 20 százaléka működik, egyesületi vagy vállalkozási formában 7 százalékát.

A csoportok szakmai munkájának színvonala egyenletesen fejlődik, amely egyrészt a drámapedagógiai képzésnek, másrészt a bemutatórendszer működésének, a szakmai fórumok rendszerességének köszönhető. Ez utóbbiak gondozója a megyei módszertani és szaktanácsadói feladatokat ellátó közművelődési intézet.

A legszervezettebben működő szakmai rendszer a gyermekszínházas területére jellemző, amely a művészeti ág dinamikus fejlődését eredményezte. Megyénkben sajnos ugyanez nem mondható el a diák- és felnőttszínházas területére.

Munkánk hiányossága, hogy a továbbképzésekben folyamatot nem tudtunk megteremteni. A bemutatók és képzések feltételeit pályázati úton kell előteremtenünk.

- *Somogy megyében* egyesületként működik több amatőr felnőtt színjátész együttes; pl. a kaposfüredi Rock Színkör és a túskevári Rock Színpad. Ők egész estét betöltő színházi produkciókat készítenek. Bodrogon és Gyékényesen működik a Déryné Vándorszínpad, tagjai ünnepi műsorokat, fellépéseket, egész estét betöltő zenés-verses összeállításokat vállalnak. Fellépti díjért dolgoznak. Kaposvár Város Polgármesteri Hivatala együttműködési szerződést köt velük évente. Ez biztos működési hátteret jelent számukra. A kaposfüredi Rock Színkört a művelődési ház működteti. A csoportoknál általános probléma a próbaterem hiánya. Középiskoláinkban jelenleg nem működik független színjátész csoport.

Az általános iskolákban jobb a helyzet. Itt évente új darabokkal készülnek a Weöres Sándor gyermekszínházas találkozó megyei versenyeire. A színvonal természetesen különböző, és jellemzőnek mondható az is, hogy ha a csoportok nem kapják meg az általuk remélt minősítést, a zsűri véleményét sem hallgatják meg. Képzési lehetőség a megyében nincs, csak országos képzést tudunk ajánlani, ezt eddig nagyon kevesen vették igénybe. Az Együd Árpád Városi Művelődési Központban működő művészet iskola egyénileg képezi a legkisebbek korosztályát.

A csoportok működése a megfelelő anyagi bázis, háttér nélkül az iskola, önkormányzat, művelődési központ támogatásától függ. Változást a Nemzeti Civil Alapprogram pályázatai hozhatnak. Az eddigi pályázatok esetlegesek, támogatást remélni csak az NKA Közművelődési Bizottságától lehet, a városi, megyei kulturális és közművelődési bizottságok támogatási összege minimális, más központi pályázati lehetőség nincs.

A Somogy Megyei Művelődési Központ évente megújítja regisztrációit, és folyamatosan tájékoztatja a bemutatkozási lehetőségekről a csoportokat. Újdonság, hogy beindult a Kaposvári Egyetemen a színészképzés, elképzelhető, hogy ez valamilyen hatással lesz a színjátész életre, mint ahogy a művészeti iskolák hozadékában – legalább a műértő közönségben – bizakodni lehet.

- *Jász-Nagykun-Szolnok megyében* a műkedvelő (amatőr) falusi színjátszás újraélesztését a jászfényszaru Fortuna Együttes indította el 1972-ben. Sajnos, ma jóval kevesebb ifjúsági és felnőtt színjátész közösség működik (Jászárokszallás, Jászfényszaru, Mezőtúr, Nagykőrű, Szolnok,

Tiszaszentimre, Zagyvarékas), mint amennyi a megyében tevékenykedő drámapedagógiai és gyermekszínhátszó csoportok eredményes tevékenysége folytatásaként és a régió színhátszó hagyományából fakadóan megvalósítható lenne. Ennek ellenére komoly eredmény, hogy negyedik alkalommal rendezik meg a Felnőtt amatőr színhátszók (regionális) találkozóját Jászárokszálláson, ahol a helyi Népfőiskolai Társaság „Görbe János” Színhátszó Köre, a már említett találkozón túl, évente legalább egy új darabot mutat be a város lakosainak. Ezenkívül meghívásoknak tesznek eleget, és egy nagy turné keretében részt vettek az intézményünk által koordinált megyei „Tájékozás” fellépő csoportjai között, bejárva a megye 15 kistépelülését. Sikeresek – az országos mozgalomként megvalósuló és intézményünk által koordinált – Weöres Sándor gyermekszínhátszó fesztivál évenkénti megyei bemutatói. A megyei bemutató állandó házigazdája Fegyvernek nagyközség. Az érdeklődést mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az utóbbi két évben a találkozó kétnapossá vált, a jelentkező csoportok nagy száma miatt.

A drámatagozatos osztályokat indító középiskolák országos találkozójának, a Globe fesztiválnak évek óta helyszíne Szolnok. A Városi Művelődési és Zenei Központban megvalósuló találkozó – minden év októberében – a nyílt légkörű, szabad bemutatkozás, egymás megismerése és a szakmai műhelymunka jegyében zajlik. A GLOBE fesztivál 2003-ban ünnepelte 10. születésnapját.

- Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében kb. 50 gyermekszínhátszó-csoport működik folyamatosan. Számuk kisebb ingadozásokkal évről-évre csaknem ugyanannyi, a megszűnt csoportok helyébe minden évben kerülnek újabbak. A csoportok megszűnésének több oka van:

- A nyolcadikosok elkerülésével megszűnik a csoport és a vezető vagy nem vagy csak később hoz létre új csoportot. Gyakran előfordul, hogy egy-két évi kihagyás után alakít újra csoportot a vezető.

- A pedagógus távozik az iskolából és megszűnik a csoport.

A csoportok fenntartóinál is következtek be változások az utóbbi évek során. Megnőtt az alapfokú művészeti iskolák fenntartásában működő csoportok száma (Újfehértón 6 csoport működik ilyen fenntartásban; Máriapócs; Kiszvárd; Nagyhalász; Nyírbátor, stb.) A legtöbb csoport az általános iskolában működik, nagyon kevés a művelődési ház, ill. ÁMK és az önkormányzat fenntartásában működő együttes. Már érezhető a változás az alapfokú művészeti iskolákban működő csoportok munkájának minőségében.

A csoportvezetőkkel a kapcsolattartás folyamatos. Igény szerint látogatja szaktanácsadónk a csoportokat. Ha érkezik hozzánk felkérés településről kulturális műsorokat illetően, akkor ajánlunk ki csoportokat és műsorokat.

A megyei gyermekszínhátszó mozgalom legkiemelkedőbb eseménye a Weöres Sándor gyermekszínhátszó találkozó. Tavaly 12. alkalommal rendeztük meg a megyei fesztivált, amelyre 35 csoport jelentkezett. Bár ebben az évben nem találkozhatnak néhány régebbi csoporttal, több volt a frissen alakult együttes is, pl. Demecser és Tiszanagyfalu csoportjai.

A csoportok nagyobb része felső tagozatos, illetve vegyes összetételű volt.

A megyei fesztiválon két arany, 4 ezüst és 11 bronz minősítés született.

Az előző évben a Weöres Sándor gyermekszínhátszó találkozó regionális döntőjét intéztünk rendezte meg Nagykállóban. Ezen 4 megye 17 gyermekcsoportja lépett fel (4 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei együttes). Az országos gálára (Debrecen) a máriapócsi Csöpp Színház jutott tovább. A gyermekszínhátság területén folyamatos és jól működő a kapcsolat a Magyar Drámapedagógiai Társasággal, a Magyar Művelődési Intézettel és bázisintézményeinkkel.

Megyénkben kb. 12-13 felnőtt amatőr színjátszó együttest tartunk nyilván. Ez az a szám az elmúlt évekhez viszonyítva gyakorlatilag nem változott, illetve tudunk olyan újonnan alakult együttesről Újfehértón, akik ugyan már jelezték csatlakozási szándékukat a mozgalomhoz, struktúrájuk viszont még nem alakult ki, s alig kezdték meg a munkát, már a szakadásuk is szóba került. Velük egyelőre még csak statisztikai értelemben számolunk. Az együttesek témaválasztására jellemző, hogy általában vidám darabokat tűznek műsorukra, a megvalósítás – amint az amatőröknél lenni szokott – vegyes színvonalú. A komoly megmérettetést az évente megrendezésre kerülő mátészalkai Amatőr színjátszó találkozó jelenti (ahová minden évben határon túli magyar együttesek is ellátogatnak), ám az elmúlt évhez viszonyítva ebben a tekintetben némi visszalépés volt tapasztalható. 2002-ben nyolc megyei együttes vállalta a bemutakozást, 2003-ban viszont csupán ennek a fele érezte felkészültnek magát. Ez nem jelentette az együttesek megszűnését, de sajnos aktivitásukat sem. A nyírbátori Talán Teátrum volt az egyetlen, akik azért nem neveztek a szemlére, mert immár a profik mezőnyébe sorolják magukat, s nem kívánták „lejátszani” az amatőröket. 2003-ban elmaradt a hajdúnánási Naná Színház, a kántorjánosi Nefelejcs, a SZ.A.F.T. Ajakról, s a Nyíregyházi Törökök sem készültek új darabbal. Először mérették meg viszont magukat a fegyvármegyei Kaméleon Színjátszó Kör néven. A repertoárt ezúttal is komédiák és bohózatok adták.

A Mátészalkai Komédiás Kör pedig ebben az évben sem adta alább nagyszabású produkcióját: a Mágna Miska című operettet vitték színre nagy sikerrel, profi színházi szakember rendezésében. A típusos amatőr betegségeket a 2003-as esztendő sem tudta megváltani. A működési (anyagi és technikai) feltételek nem lettek jobbakk, s a szabadidő próbákra történő megsarcolása sem lett könnyebb. De a komédiások ettől még nem mondtak le a játék lehetőségéről.

• Az évente megrendezésre kerülő *Baranyai* Gyermek- és ifjúsági fesztivál keretében rendezi meg a Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ a Weöres Sándor országos gyermekszínhátszó találkozó Baranya megyei fesztiválját, megyénk különböző településein. A találkozóra több mint 400 gyerek, 15–23 csoport vesz részt. A szakmai zsűri 2-3 csoportot küld regionális döntőbe. Ez a fesztivál azon túl, hogy alkalmat ad a bemutatkozásra, a többi csoport munkájába való betekintésre, a szakmai tanácskozáson segítséget, reális szakmai vélemény nyújt a csoportvezetők számára, amely egyben továbbképzés is.

A megyei találkozón kívül a pécsi Apáczai Nevelési Központban, illetve az Istenkúti Művelődési Házban rendeztek az elmúlt években gyerekszínházi találkozókat.

(Baranya megyében, Pécsen működik az ország egyik legerősebb egyetemi színháza, amely termékenyítőleg hat talán majd a megye színjátszására is, felnőttcsoportokkal ugyanis alig találkozunk versenyeken, fesztiválokon. A szerk.)

- Vas megyében az amatőr csoportok országos és térségi összehasonlítás tekintetében is előkelő helyen állnak. Kiemelkedő színvonalú színjátszó együtteseink közül a legrégebb ideje folyamatosan dolgozó az Ács László vezette színjátszók csapata, ahol több generáción keresztül, de mégis ugyanaz a közösség, rendezői felfogás a meghatározó. A Ferrum, a Soltis Lajos Színház, a vasvári több ágú, de közös gyökerű csoportok, az oszkióiak, körmendiek – amatőrként is megbízható minőségű színvonalat produkáló közösségek. A kőszegi, szombathelyi, vasvári színházi kezdeményezésekkel mintha mindannyian színházat kívánnának csinálni Vas megyében.

- Hajdú-Bihar megye ifjúsági és diákszínjátszását a nagyszerűen működő Ady Endre Gimnázium drámatagozatos csoportjainak túlsúlya jellemzi. Olykor jogosan kifogásolják, ha egy „igazi” amatőr csoportnak velük kell megmérkőzni, hiszen őket „profiknak” lehet tekinteni, mivel folyamatos szakmai képzésben részesülnek – iskolai keretek között. Sikereik igazolják őket. De legalább ilyen eredményes színvonalon működik a debreceni Alföld Gyermekszínpad és a Főnix Gyermekszínpad, amely a városból meríti tagjait, és tartósan együtt maradó közösségként dolgozik. Várhidi Attila eredményes rendezői munkája rendszeresen megyei és országos sikerekben teljesedik be. Ennek ürügyén kell szólnunk arról, hogy az amatőr művészeti mozgalom igazi katalizátorai az országos, felmenő rendszerű seregszemlék, amelyek a legtöbb művészeti ágban megrendezésre kerülnek. Jelen esetben ki kell emelni a Weöres Sándor gyermekszínjátszó fesztivált. A Kölcsey Ferenc Megyei Közművelődési Intézet 2003-ban már 12. alkalommal rendezte meg a Magyar Drámapedagógiai Intézettel közösen az országos Weöres Sándor gyermekszínjátszó találkozó megyei fórumát, mely egyben minősítő verseny is volt a megyében működő amatőr színjátszó csoportoknak. Idén 13. alkalommal rendeztük meg a színjátszó fórumot a hajdúnánási Móricz Pál Művelődési Központban. Hajdúnánás a régiókban kedvező fekvésű. Ez s a korábbi jó tapasztalatok, a sikeres lebonyolítás és a helyben működő színjátszó csoportok tagjainak közreműködése természetessé tették, hogy a versenyt továbbra is itt rendezzük meg.

Az együttesek nagy lelkesedéssel készülnek minden évben e számukra szinte egyetlen minősítési, szakmai programra, ahol a bemutatott munkájukról szakmai értékelést kapnak. Intézetünk sok tapasztalatot szerzett a gyermekszínjátszó találkozók megrendezésében. Módszertani munkánk keretében szervezünk továbbképzéseket a színjátszócsoporthoz vezetőknél. Országosan is figyelemre méltó a Debreceni Színjátszó Stúdió kapcsolata Toyamai Kulturális

és Művészeti Szövetséggel (Japán), melynek keretében előadások kölcsönös bemutatása és vendégrendezések valósulnak meg.

(Új kérdéskört vet fel a művészeti iskolák kérdése is, ez ugyanis rendkívül erős hatást gyakorol az amatőr művészetekre, s amely kérdéssel intézményünk már foglalkozott.)

A színjátszóhelyzet taglalásakor említést kell tennünk kiemelkedő felnőtt színjátszó csoportokról is, amelyek között egyesületi formában működők éppúgy akadnak, mint művelődési ház fenntartásúak; Alföld Színpad, Tabak Színpad, Vasutas Musical Stúdió, Kallipszis Egyetemi Színpad, NaNá Színház, Komédiium Színtársulat, Kentaur Színpad.

- *Csongrád megyében* az amatőr színjátszást legnagyobb számban a gyermek színjátszó csoportok művelik. Sokan dolgoznak közülük jó színvonalon, vezetőik általában pedagógusok.

Legnépszerűbb megmérettetési lehetőségük a minden évben megrendezésre kerülő Weöres Sándor gyermekszínjátszó találkozó megyei és regionális szinten egyaránt.

Jó színvonalú diák-, ifjúsági és felnőtt színjátszó csoportok is vannak a megyében, közülük többen rendszeres résztvevői országos versenyeknek. Sikereket arat a szegedi Páger Antal Stúdió, a szegedi Sára Csoport, a ruzsai Kesztyű Kör, a Csongrádi Színtársulat, az algyői Móra Ferenc Népszínház vagy a Mórahalmi Színtársulat. A Scene House angol nyelven játszó társulata külföldön is megállja helyét.

- Míg a múlt század hetvenes éveiben *Heves megyében* a diákok körében volt népszerű a műfaj, manapság a gyermekszínjátszás vette át a vezető szerepet. Mi lehet az oka?

A tizenöt–tizennyolc éves korosztály számára a komputerizálódott világban már más önkifejezési formák is léteznek, mint a színjátszás. A kisebb gyermekek még megőrizték játékos kedvüket, s a dráma, az elmúlt évtizedek felkészítő munkája révén, beépült a nevelésbe. Igen sok jól képzett drámapedagógus tevékenykedik a megyében is. Műhelyük Egerben a Megyei Művelődési Központban Pappné Demeter Magdolna vezetésével rendszeresen képzéseket tart, s minden évben Hevesen szakmai táborot.

Ma Heves megyében 20 gyerekcsoport van, megközelítően öt diák-, ugyanennyi felnőtt-, és hasonló számú nyugdíjasközösség dolgozik kisebb-nagyobb rendszerességgel. Vannak persze kitartó képviselői e művészeti ágnak. Jankovics Jenő negyven éve vezeti a Gyöngyösi Játékszínt. Az egykori munkásművelődés harcosa ma már elmondhatja, hogy generációk nőttek fel a keze alatt, s talán nincs is a mátraalji városnak olyan lakója, aki legalább egyszer ne látta volna a Játékszín valamelyik zenés vagy prózai előadását. A Játékszín színházpótló szerepet töltött be egykor, s ezt a funkcióját megtartotta azóta is.

Gyöngyösön, majd később Egerben kezdte munkáját (az egykori Jankovics-tanítvány) a ma hivatásos színész Balogh András, aki egri színházi kötelezettségei mellett vezeti a Stúdió Vagy Amit Akartok társulatát Gyöngyösön és az Adáshibát Egerben.

A Szekeres János vezette adácsi Veritas egyancsak negyedszázados tradícióval a háta mö-

gött, ma már bázisa az évente megrendezett Országos falusi színjátszó találkozónak. Külföldi vendégszerepléseiket, „egész estés” produkcióikat nehéz számba venni.

Sajátos szint képvisel e művészeti ágban a sérült gyerekek színjátszása, melyet a Gárdonyi Géza Színház két művésze, Ivády Erika és Venczel Valentin végez az egri Forrás Gyermek Szabadidő Központ keretei között nagy, nemzetközi sikerrel. A gyermekintézmény menedzseli azt a félprofi produkciót, melyet nyaranta Eger kis csillagai címmel amatőr gyerekszereplőkkel hivatásos művészek hoznak létre.

A már említett gyermekcsoportok közül szakmailag is kiemelkedő a már negyedszázada munkálkodó siroki gyermekcsoport Rajnavölgyi Vilmos irányításával. Ők a Weöres Sándor gyermekszínhátszó találkozó rendszeres és sikeres fellépői. Hevesről, Vámosgyörkről is minden évben új produkcióval jönnek gyermekcsoportok, s az egri Tinódi Sebestyén Általános Iskola Leffler Ferencné vezette csoportja is visszatérő résztvevő.

Az utóbbi másfél évtizedben az éveket igazi étellel megtölteni akaró nyugdíjasok művelik a színjátszást nagy kedvvel a maguk és mások örömére. Gyakran hagyományőrző népi játékokat mutatnak be, de nem ritka az egész estét betöltő népszínmű vagy operett színpadra állítása sem. A helyi civil közösségek megerősödésének szép példája ez. A recski, vámosgyörki, zaránki, tiszánánai, egri, hatvani csoportok produkciói mögött azért gyakorta egy felkészült pedagógus vagy közművelődési szakember áll. Évente megyei és regionális találkozókön mutatkoznak be, s 2003-ban először a Magyar Művelődési Intézet és az egri Megyei Művelődési Központ szervezésében az Őszi játékok rendezvényén is bizonyítottak.

Heves megye adott otthont immár hetedszerre az Országos falusi színjátszó találkozónak Adácson, Eger a helyszíne a Weöres Sándor gyermekszínhátszó találkozó megyei, és regionális döntőjének. Kétévente szükség szerint rendezői táborok szervezője a Megyei Művelődési Központ (legutóbb 2002-ben), s hagyományosan meghirdeti megyei felkészítő táborát az Adáshiba színjátszó csoport Bükkszéken.

Az elmúlt évtizedben két kiadvány is megjelent a témában. Szívós József az egykori egri amatőr színjátszás múltját idézte fel munkájában, a Gyöngyösi Játékszín pedig 40 éves múltjára emlékezett.

- *Veszprém megyében* – a hivatásosként működő vándor- és állandó társulatok mellett – a működvelő színjátszás a sokszínű önképző körök, iskolák tevékenységének köszönhetően a század elejéig, sőt a múlt század reformkori időszakáig nyúlik vissza. Napjainkban a legnagyobb bázissal – a jórészt iskolákban működő – diák- és gyermekszínhátszás rendelkezik. Korosztályonként 10 csoport dolgozik a megyében. Számukra évenkénti bemutatkozási lehetőséget kínál az országos döntővel záruló fesztiválrendszer, melynek megyei fordulóját a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet bonyolítja. Említést érdemel az Egyetemi Színpad, mely több éves szünet után szerveződött újjá.

A színjátszó élet szervezésében – országosan is példamutató módon – két egyesület is részt

vesz: a Veszprém Megyei Amatőr Színjátszók Egyesülete (VASZE) a középiskolás csoportokkal és a faluszínpadokkal, míg a Veszprém Megyei Gyermekszíntársulat és Drámapedagógiai Egyesület (VEGYEDE) az általános iskolás korosztállyal foglalkozik.

E két szervezet nyári táborokat is hirdet, előbbi honlapján és a DESZKA című újsággal, utóbbi kiadványokkal, továbbképzések szervezésével próbál híveket toborozni a színjátszásnak.

Szólnunk kell a falvakban működő csoportokról is, melyeket elsősorban a helyi igények (falunap, karácsony stb.) hívtak életre. A faluszínpadok száma örvendetesen növekszik, közülük néhány (Amatőr Komédiás Társulat, Hajmáskér; Bándi Színtársulat, Bánd) rendszeres résztvevője az adácsi országos falusi színjátszó találkozónak. A faluszínpadoknál jellemzően nem a bemutatott produkció vagy a versenyen való részvétel a lényeg, hanem a közösségösszetartó erő, az együttléte.

A megyében több musicalcsoport, stúdió is dolgozik (Pápa, Veszprém, Tapolca, Tihany). E műfaj országos bemutatóját kétfévente a megyében, Pápán rendezik.

Magyar Színjétkész Szövetség

1011 Budapest, Corvin tér 8.

elnök: Soltész Tibor

e-mail: soltész@axelero.hu; soltész@iroda.radio.hu

alelnök: Kiss László

e-mail: baciya@index.hu

Szabad Színtársulat Egyesület

1119 Budapest, Etele út 55. (BMK)

elnök: Lengyel Pál

e-mail: hmoharle@hevesmegye.hu

titkár: Zalatnay Edith

e-mail: szszez@freemail.hu

Alternatív Színházak Szövetsége

1071 Budapest, Bethlen Gábor tér 3.

elnök: Hudi László

ügyvivő: Szögi Csaba

e-mail: alternativszinhazak@chello.hu

Gitta János: KAPCSOLAT Mészkö, 34x23x10 cm
HULLÁMOK Mészkö, 14x22x25 cm

Az életre keltett vers – versmondás

„A vers néma. Adj neki hangot!
A vers könyvben halott.
Keltsd életre! Mi a szavalás?
A vers föltámasztása papírsírjából.”¹

(Kosztolányi Dezső)

Mi a versmondás

A versmondás, az irodalmi alkotások (versek, prózai művek) művészi előszóbeli (akusztikai) megjelenítése, előadása; olyan primer és szekunder alkotás (*produktív, illetve reprodukív*), művészeti tevékenység egyszerre, amelyet egyrészt a vers tartalma, szövege, másrészt az előadó (versmondó, szavaló) egyénisége, habitusa, világlátása, gondolkodásmódja és tehetsége – olvasata – határoz meg. A versmondó a nyelvtani és szövegejtési szabályokhoz igazodva közvetíti (reprodukálja) a költő gondolatát, a vers tartalmát, azt az érzést keltve, mintha a vers – a versben meglévő gondolat – a költői eszközök (képek, rím, ritmus stb.) segítségével, itt és most születne meg, amely egyben saját élménye és olvasata a versmondónak.

A vers- és prózamonadás² nem egyenlő az adott vers vagy prózai szöveg „szó szerinti” megtanulásával és felmondásával, azaz reprodukciójával. A vers előadásának középpontjában egyszerre ott kell lennie a *műnek*, a versmondó *közlési szándékának* – azaz, hogy mi az ő olvasata – és teljes személyiségének, mert csak ebből születhet meg a valóságos művészi élmény, s válhat beavatóttá a hallgató.

Ki tekinthető versmondónak

Azok, akik valamilyen meghatározott gyakorisággal, nyilvánosan, azaz közönség előtt, a művészi megszólaltatás igényével verset mondanak? Esetleg azok a fiatalok is, akik évente csak egyszer-kétszer vesznek részt valamilyen versmondó eseményen, iskolai ünnepségen? (S most ne firtassuk, hogy milyen

---

1 Kosztolányi Dezső: Ábécé a hangról és szavalásról. Új Idők, 1928. február 26.

2 Eltérő szabályai ellenére is a továbbiakban versmondáson a vers- és prózamonadást értjük

készítéssel: önként, mert szükségét érzik, hogy a versek által közöljenek valamit, vagy valamilyen „szelíd” szülői, iskolai, illetve pedagógusi presszió hatására.) Vagy csak azok az ifjú vagy már felnőtt versmondók, akik „élet-hivatásszerűen” és megszállottan – még ha nem is kenyérkereső foglalkozásként – életük (szabadidejük) egy jelentős részét a verstanulásnak és a versek művészi (színvonalas) megszólaltatásának szentelik. Nyilvánvaló, hogy ez utóbbiak tudnak alapvetően megfelelni annak a követelménynek, hogy a vers „művészi módon” szólaljon meg. E tanulmány keretében – mivel az amatőr művészeti mozgalom egyik igen népszerű és sokak³ által gyakorolt ágáról van szó, továbbá mivel az életkor, a színvonal tekintetében rendkívül tagolt – mindazokról szólnunk kell, akik rövidebb vagy hosszabb ideig verset mondanak, és a közfelfogás szerint is versmondónak tekintetnek.

A versmondás történetének vázlata

Az írásbeliség megszületése előtti történelmi időkbe nyúlunk vissza a poézis megszületése, az ősköltészet, amely hangzó – elmondott, elénekelt – formájában jelent meg. A szavalt vers az európai kultúrkörökben az antikvitás idején terjed el.

Hazánkban az 1790-es években, a németesítés ellenhatásaként a diáktársaságokban kezdték el programszerűen mondani magyar költők, mindenekelőtt a kortárs magyar költők verseit. Erre a célra a diákok maguk alakítottak önképzőköroket, magyar társaságokat, amelyek évente egyszer nyilvánosan is szerepeltek. A szavalás művészete tehát a nemzeti függetlenség és a nyelvújítás jegyében született meg, s így mindenekelőtt politikai célt szolgált⁴. A hazai professzionális versmondás vagy szavalás a nemzeti színjátszás megjelenésével és fejlődésével egy időben alakult ki. Az 1830-as években először a salonok felolvasóestjein, majd a hangversenypódiumokon és színpadokon jelenik meg a vers, kiváló színészek tolmácsolásában.

Az ősi „szó” szavunk egyik származéka a szavalás, a népnyelvből ismert „sokat beszél, felesel” jelentésben. A szót a nyelvújítók emelték be a köznyelvbe, az eredeti és a mai használattól is eltérő, tágabb jelentéssel: a beszédművé-

3 Tíz- tizenkétezer főre tehető azoknak a száma, akik kisebb-nagyobb rendszerességgel verset mondanak

4 Hasonlóan ahhoz a közéletiséghez és politikai közelséghez, ami a hazai költészetre mindig jellemző volt

szet megnevezésére. A szó megalkotása akkor vált „szükségessé”, amikor Magyarországon már kialakult a versek nyilvános, művészi igényű előadásának szokása. Nálunk ugyanis a verseket évszázadokon át énekelték, s azok gyakran „nótára” íródtak, vagyis dallammal együtt születtek. Az önállósodás akkor történt meg, amikor a vers levált a zenéről, a dallamról, s önálló zeneiséggel rendelkező szöveggé alakult. Ez pedig nálunk nagyjából egybeesett a magyar nyelv egységesülésének, programszerű fejlesztésének időszakával.

A versmondás változásai a közelmúltban

A magyar nyelvű vers- és prózamondás és annak nagysága – mondhatnánk, ha nem lenne a mennyiségnek pejoratív felhangja –, tömegessége az elmúlt ötven-hatvan év eredménye.

A versmondás gyökereit az iskolai oktatásban kell keresnünk, hiszen a versmondók általában a magyar irodalom tanítási kereteiben sajátítják el azokat az alapvető irodalmi ismereteket, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a versek megértéséhez és elmondásához. Kezdetekben a verstanítás és tanulása „memoriter”-ként működött, azaz a tanulóknak azért kellett verseket tanulniuk, hogy „élesítsék elméjüket”, gyarapodjon szókészletük, fejlesszék tanulási, „bevésési” képességüket.

Az iskolai oktatás – leginkább a középiskolai – felismerte a versmondásban rejlő pedagógiai és természetesen művészi lehetőséget, ezért – bár a különböző korok tanterveibe ilyen jellegű képzési követelmény sohasem került be – egyre több, elsősorban az iskolai oktatáshoz, illetve a tananyaghoz kötődő „tanulmányi verseny”-szerű versmondó versenyeket hirdettek az általános és a középiskolás diákság részére. Természetesen mindig is voltak olyan középiskolák – többnyire gimnáziumok – és ami még fontosabb, olyan pedagógus egyéniségek, akik szükségesnek tartották a versmondás tanítását.

Az ezerkilencszázötvenes-hatvanas-hetvenes években a költészet, a vers és így természetesen a versmondó – hasonlóan más amatőr művészeti ágakhoz – a különböző társadalmi és politikai ünnepek egyik „főszereplőjévé” vált. Az ünnepi műsorok nélkülözhetetlen velejárója volt az elmaradhatatlan lelkesítő szavalat.

Az amatőr versmondásnak ekkor még nem voltak igazi fórumai, egyedül a

különböző szintű művészeti szemléken⁵ nyílt lehetőség arra, hogy versmondók bemutatkozzanak.

A hatvanas évek irodalmi színpadi mozgalma (melynek hatása még a hetvenes évek elején is érezhető), jelentős lendületet adott a versmondásnak, hiszen ennek a színjátéktípusnak az alapanyaga többnyire – legalábbis a kezdetekben – „a vers volt”. Sorra születnek az együttesek,⁶ amelyeknek többsége szakított a hivatásos színházművészet utánzásával és új színjátéktípusokat hozott létre.

Ezek közül is az egyik legelterjedtebb a lírai oratórium volt. A lírai oratóriumot előszeretettel választotta a pódiumi színjátszás a hatvanas–hetvenes években a kollektív művészi kifejezés eszközként.

Jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a közel húszezer fiatalot számláló mozgalom igen fontos funkciót töltött be a magyar és az egyetemes líra megismertetésében. Sajátos dramaturgiája révén különleges *színházi-közösségi* élmény (esztétikai érték) létrehozására volt képes. A szerkesztett műsorok egy része költői életműveket mutatott be, de születtek olyan irodalmi koncertek, összeállítások is, ahol egy központi gondolat jegyében válogatták össze, szerkesztették egybe a verseket, versrészleteket⁷, a dramatizált novellákat és a zenét.

Ez a kor ismételten felfedezi magának a *többszólamú szavalás* vagy másképpen a hangokra komponált *szavalókórus*⁸ közösségi élményében rejlő hangulati és esztétikai hatást. Ezért az az irodalmi színpadi korszak egyik leghatásosabb színpadi eszközévé vált.

(Természetesen nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy ebben az időszakban milyen kitüntetett szerepe volt a költészetnek vagy tágabban az irodalomnak. Ez az a kor, amikor egy-egy verseskötet vagy valamilyen fontos vers megjelenése és természetesen előadása – mint például az Egyetemi Színpadon elhangzott költői estek, bemutatók – valóságos közönségérdeklődésre számíthatott.)

Az akkori színjátszók, vagy fogalmazzunk pontosabban: az irodalmi szín-

5 Az általános iskolás korosztály számára a különböző iskolai és egyéb úttörőrendezvények keretében voltak versmondó versenyek, a középiskolások számára a KISZ szervezte ezeket a művészeti szemléket

6 1959-ben 375 irodalmi színpad működött az országban, 1972-ben 1073

7 A versrészletek „önkényes” válogatása sokszor sértette a versek szuverén egészét

8 A két világháború közötti Közép-Európában elterjedt ideológiai hatással bíró előadásforma – Magyarországon a német munkásmozgalom hatására jöttek létre Tamás Aladár, Simon Jolán vezetésével. (100% Kör, Munka Szavalókórus)

padi tagok többsége „versmondó is” volt, és nem csupán abban az értelemben, hogy az adott előadásban verset mondott, hanem úgy is, mint a versmondó események – legfőképp versmondó versenyek, fesztiválok résztvevője vagy éppen önálló estek főszereplőjeként. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az a közel húszezer színpadtag potenciálisan ugyanennyi versmondót is jelentett. Az irodalmi színpadi mozgalomnak, a lírai oratóriumnak nagy szerepe és hatása volt abban is, hogy virágzása alatt új formákat, megvalósítási módokat kísérleteztek ki a versek megszólaltatására.

Meggyőződéssel állíthatjuk tehát, hogy ez a korszak a hazai versmondás egyik igen fontos megújító szakasza, mert ebben a mozgalomban gyökerezik a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején kibontakozó és igen erőteljesen viruló versmondómozgalom. Jelentős az állami mecenatúra, és a média is megkülönböztetett figyelmet fordít a versmondókra. Soha nem látott közelségbe kerül a költő és versmondó. Az irodalom irányítói, szervezői is felismerik a versmondó mozgalomban rejlő hallatlan erőt és a költészetet népszerűsítő „hasznát”, ezért többek között számos verseny, esemény támogatója, meghirdetője lesz magá az írószövetség.

Szinte évente születnek jelentős versmondó események, elsősorban fel-futásos rendszerű⁹ versenyek: József Attila, Ady, Babits, Illyés, Auróra, melyeknek elődöntőit a rádió, döntőit a televízió közvetítette. Jelentős irodalmi személyiségek, írók, költők: Juhász Ferenc, Nagy László, Rab Zsuzsa, Fodor András, Simon István, Buda Ferenc, Vas István; irodalomtörténészek: Béládi Miklós, Domokos Mátyás vesznek részt ebben a munkában. Okos tanácsokkal, ismeretterjesztő szándékkal elemeztek a nyilvánosság előtt egy-egy elhangzott verset és a versmondók teljesítményét. Ezeknek az eseményeknek a szervezője a Magyar Művelődési Intézet jogelődje, valamint a Magyar Rádió és Televízió volt.¹⁰

A nyolcvanas évek vége, a rendszerváltás időszaka, más művészeti ágakhoz hasonlóan a versmondásnak sem kedvez. Egy-két kivételtől eltekintve sorra szűnnek meg a nagy hírű, sok fiatalnak és felnőttnek bemutatkozási lehetőséget és szakmai inspirációt nyújtó versmondó versenyek. Eltűnnek az ifjúsági klubok, amelyek fontos helyszínei voltak az író-olvasó találkozóknak, verskoncerteknek, verses összeállításokat bemutató csoportoknak. A vers szép

⁹ Egy másra épülő helyi, megyei, regionális, országos versenyek sorozata

¹⁰ Szükséges megjegyeznünk a két kiváló szerkesztő nevét; Hárs György költőét, aki a Magyar Televízió munkatársa volt és Fehérvári Győzőét (műfordító, irodalomár), aki a Magyar Rádió Irodalmi Osztályának szerkesztőjeként dolgozott

csendesen teljesen eltűnik a médiából is, s vele együtt az amatőr versmondás is elveszti korábbi megbecsültségét és a nagy nyilvánosság előtti megmutatkozási fórumait. Egyedül a kétes értékű, négyévente ismétlődő „Ki mit tud?” adott némi – nagyon halovány – alkalmat arra, hogy a legjobb versmondók az ország nagy nyilvánossága előtt megmutatkozhassanak, de ez sem szakmai fórumnak, sem élő, saját közönségének élményt nyújtó „formának” nem tekinthető.

A kilencvenes évek első néhány éve, hasonlóan más művészeti ágakhoz, a zavart helykeresés, a bizonytalanság és a radikális csökkenés időszaka. A versmondás visszavonult az iskolai falak közé, a korábbi jelentős versmondó eseményeket, versenyeket szervező országos szervezetek száma tovább csökkent – megszűntek vagy átalakultak –, így eltűntek a támogatók, a mecénások is. A versmondómozgalom legfontosabb szervezői, a megyei művelődési központok saját létük bizonytalanságával voltak elfoglalva, gyakran tevékenységük feltételrendszere egy szolgáltató irodává zsugorodott, így korábbi erejük és befolyásuk a minimálisra csökkent.

Mindennek ellenére, a nyolcvanas évek végének traumatikus hatását és a kilencvenes évek elejének rövid bizonytalanságát követően, az évtized közepére fokozatosan újra erőre kapott a hazai vers- és prózamondás. Egyre többen ismerték fel újra a versmondó mozgalom valóságos eredményeit és elsősorban a fiatalok körében kifejtett pozitív hatását. A hetvenes–nyolcvanas évek versmondó egyéniségei, népművelők, versmondással foglalkozó szakemberek – szövetkezve egymással – fokozatosan újra kialakították azokat a műhelyeket és közösségeket, versmondó versenyeket, amelyek napjainkra a mozgalom stabilitását biztosítják.

A '90-es évek elején jelentek meg először a hazai versmondó versenyeken és különböző eseményeken, a *határainkon kívül élő fiatalok*. Először csak egy-egy, majd ahogyan az egyes országokban változtak a politikai viszonyok, és enyhült a feszültség, egyre többen érkeztek – jöttek a Felvidékről, Erdélyből, illetve a Partiumból, a Vajdaságból, Szlovéniából, Horvátországból és Kárpátaljáról. És ennek köszönhetően egyre több és nyitottabb kapcsolat alakult ki a környező országokban működő, a versmondókat segítő szervezetekkel, versenyeket szervező intézményekkel is. A határon túli versmondók magukkal hozták szülőföldjük sajátos tájnyelvét, az anyanyelv iránti elkötelezett felelősségüket és az idehaza kevésbé ismert (vagy legalábbis kevesek által mondott) kortárs költészetet. Általános tapasztalat, hogy számukra a versművészi megszólaltatásán kívül rendkívüli fontossággal bír az anyanyelv megtartásának és ápolásának a szándéka.

A versmondók korosztályonként

Gyermek vagy általános iskolai korosztály

A versmondómozgalom alapozója az általános iskola, hiszen leendő résztvevői gyerekkorukban itt kapják az első igazi impulzust arra, hogy verseket tanuljanak és mondjanak. A korai iskoláskor (6–10 éves) valójában még nem alkalmas arra, hogy a gyermeket olyan intellektuális feladattal bízzuk meg, hogy akár önállóan, akár tanári segédlettel verset tanuljon és tolmácsoljon.¹¹ (Meg kell jegyezni, hogy természetesen léteznek olyan típusú gyermekek, akik pszichikai (fel)készültségük és fejlettségük alapján alkalmasak a versmondás korukat meghaladó intellektuális feladatára, a versek gondolatainak feltárására és közvetítésére.) E nyilvánvaló tény ellenére is számos olyan, az általános iskolai korosztályt felvonultató vers- és prózamondó verseny létezik, ahol e törvényszerűséget figyelmen kívül hagyják.

4–5. osztályban és a felső tagozatos korban a gyerek versmondásra (is) alkalmas képességei stabilizálódnak. Egyrészt már képességei¹² adottak, másrészt erre az időszakra már olyan ismeretekkel rendelkezik/rendelkezhet, amelyek a vers intellektuális elsajátításához és művészi tolmácsolásához szükségesek. Jóllehet a legkülönbözőbb iskolatípusokban eltérő módon folyik az oktató-nevelő munka, de a gyermeklélektan sajátos törvényei szerint a gyermek intellektuális, érzelmi, motorikus stb. fejlődése azonos, bármelyik iskolatípusról legyen is szó. A gyermek vagyis általános iskolai korosztály versmondó kultúráját nagyban befolyásolja az a tény, hogy gyakorlatilag semmilyen pedagógusképző felsőoktatási intézményben nem képeznek a versmondás tanítására. „A szaválás olyan valami nálunk, amelyről azt hiszik, hogy azt kell tudni mindenkinek anélkül, hogy tanulta volna. A tanár tanítja vagy legalábbis tanítani kívánja, anélkül, hogy ő maga tanulta volna. Iskoláink tanterveiben említve van a szaválás, de a tanár nincs kötelezve, hogy tanuljon

---

11 Az észlelés fejlődésében erre a korszakra esik az átmenet a globálisan észlelő magatartásból az egyre inkább elemző észlelés felé, a bevézésnél főleg a mechanikus eljárás uralkodik. Igaz ugyanakkor, hogy ebben a korban már elindul a logikus értelmes emlékeztetbe való átmenet. Dr. Günter Clauss–Dr. Hans Hiebsch: *Gyermekpszichológia Akadémia Kiadó*. Budapest, 1980.

12 Természetesen itt még nem a konkrét versmondás képességéről vagy a gyermek tehetségéről beszélünk

és tudjon szavalni.¹³ Rakodczay Pál ezeket a máig „időtálló”, aktuális gondolatokat 118 éve (!) vetette papírra.

Pedig a hiány óriási. Kismértékben enyhíti ezt a gondot az a korábbi kezdeményezés, melynek keretében néhány megyei pedagógiai intézet (Szekszárd, Miskolc) rendszeres továbbképzések keretében készíti fel azokat a magyartanárokat, akik versmondás tanításával (is) foglalkoznak, illetve néhány helyen (például Győrött a Magyar Versmondók Egyesületének Győr-Moson-Sopron Megyei Szervezete) pedagógusok számára szerveznek versrendező-képző tanfolyamokat, a kötelező pedagógus-továbbképzés keretében.

Az általános iskolás korosztályhoz tartozó versmondók versválasztása alapvetően valamilyen segítséggel történik, azaz a pedagógus vagy a szülő segít kiválasztani a verset, többnyire az iskolai tananyagból. Ebből következően az ehhez a korosztályhoz tartozó versmondók „lehetősége” sokkal kisebb, hogy olyan verssel „találkozzanak”, amelyek egyéniségükhöz, képességeikhez és saját világukhoz közelebb áll. Általában azok a versmondók sikeresek, akik képesek önmaguk megbirkózni a versválasztás nehézségeivel.

Ifjúsági vagy középiskolás korosztály

A hazai, de mondhatjuk úgy is, a teljes magyar nyelvű versmondás valóságos bázisa a középiskolás korosztály. Ez az az életszakasz, amikor a tizenéves fiatal már rendelkezik a művészi kommunikáció képességével, és teljes személyiségével képes a versek magas szintű tolmácsolására, önálló művészi véleményalkotásra és megjelenítésre. Képes a világ jelenségeit összefüggéseiben látni és értékelni, vagy legalábbis ezt keresi szakadatlan, s teszi ezt a versekben is.¹⁴ A verseket többnyire már önmaguk választják, még abban az esetben is ragaszkodnak a választott vershez, ha azt a szülő vagy a felkészítő pedagógus nem javasolja. Keresik önmagukat, ezért nem véletlen, hogy ebben az életkorban találnak rá Radnóti Előhang egy monodrámaához című versére, vagy ekkor érinti meg őket az anya elvesztésének kínzó fájdalma József Attila

13 Rakodczay Pál: Szaválás 1884. In. A vers szószólói. Szerk.: dr. Böhm Edit Múzsák Kiadó 1989.

14 Kiss László: Amatőr – amatőrség. Ez kritikus korszak, a serdülő igazságérzete a legnagyobb, kompromisszumok nélküli életszakasz ez, amikor még a világ egészét mindenféle túlbonyolítottság nélkül tudja szemlélni. Számátalan krízis forrása is egyben. A világ legkülönbözőbb kérdéseire és konfliktusaira keresi a választ, amelyre a kognitív tudása még kevés, s a felfokozott érzelmi „állapota” és a megoldások keresése tölti ki életének jelentősebb részét.

Kései siratójában. Izgatja őket az élet számos nagy kérdése (szerelem, halál, az élet értelme, igazság, erkölcs stb.), így alapvetően ez motiválja versválasztásukat is. A kérdések jelentős részére a művészetekben keresik a választ, és meg is találják, mivel a művészetek komplex értelmi és érzelmi módon kínálnak megoldási lehetőségeket. A korosztály legjobbjai képesek saját személyiségükön átszűrve – a versmondás kommunikációs szabályainak megfelelően – a verset, illetve annak intellektuális tartalmát közvetíteni. Legaktívabbak a versmondók 16–17 éves korukban, mert ezt követően már a pályaválasztásra, a felvételre és továbbtanulásra készülnek.

Sokan a színészi pálya felé orientálódnak, ezért a főiskolára való bejutás egyik előiskolájának tekintik a versmondást, nem is alaptalanul. Évtizedekre visszamenően hosszan lehetne sorolni azoknak a versmondóknak a nevét, akik ma a színházi világ megbecsült színészei, színházi szakemberei.

A középiskolákban általában a tanórán kívüli fakultatív tevékenységként van jelen a vers- és prózamondás. Kedvezőbb a helyzet a drámatagozatos középiskolákban, illetve ott, ahol hagyománya van a diákszínjátszásnak, és ahol működnek diákszínjátszó csoportok. Ugyancsak ösztönző erővel hat a versmondó kultúra ápolására, a versmondás megszerettetésére, ha az iskola névadója író vagy költő. Számos helyi vagy éppen országos meghirdetésű versmondó esemény, verseny született ennek a jegyében. (Mikszáth–Madách vers- és prózamondó verseny Balassagyarmaton, Vörösmarty Mihály vers- és prózamondó verseny – Budapest, Nagy László versmondó verseny – Veszprém stb.)

A fentiekben tárgyalt két kategóriába tartozik az aktív versmondók túlnyomó többsége. Az általános iskolában verset mondók egy része a középiskolában folytatja a versmondást. Ugyanez az átmenet a felnőtt kor irányába, már sokkal kisebb, így azt mondhatjuk, hogy többségük abbahagyja a versmondást, melynek indokai között leginkább a továbbtanulást és a munkába állást említhetjük.

Felnőtt versmondók

A versmondómozgalom szempontjából felnőtt versmondónak tekintjük mindazokat, akik már nem középiskolások. Számszerűségét tekintve, az előbbi két korosztályhoz viszonyítva, a felnőtt versmondók vannak a legkevesebben, és többségük inkább a fiatalabb generációhoz tartozik.¹⁵ Más művészeti ághoz hasonlóan a felnőtt versmondók köréből is hiányzik a középgeneráció. Az

¹⁵ Uo. Ebben az életszakaszban, ha éreznek késztetést a művészetek iránt, elsősorban az individuális művészetekkel keresik a kapcsolatot, a közösség, a kortárscsoport igénye mint motivációs tényező nincs jelen. Így találunk rá vagy vissza a versmondáshoz.

életkor előrehaladtával – ritka kivételtől eltekintve – egyre inkább abba-hagyják az aktív versmondást, az ismert egzisztenciális és egyéb szociális okok miatt. Ha kevesen vannak is, többnyire itt találhatók a felkészült, a versmondás művészi eszközeit jól ismerő, öntörvényű, saját stílussal, előadói arculattal rendelkező versmondók, „előadóművészek”. Komoly repertoárral, és ami fontosabb, a versmondásban sem elhanyagolható konvertálható élet-tapasztalattal, többéves, esetenként évtizedes versmondói gyakorlattal, fellépési, szereplési rutinnal rendelkeznek.

A felnőtt versmondók köréből alakult ki az a réteg, akik – ha nem is kenyér-kereső foglalkozásként – rendszeres fellépéseket vállalnak, a legérettebbek és legjobban felkészültek képesek önálló műsorokat, esteket tartani. Ez az a réteg, akik a rendhagyó irodalmi órák közreműködői és szervezői, és sokan közülük versmondó műhelyek, stúdiók vezetőivé válnak.

Az elmúlt tíz év sajátos jelensége a *nyugdíjas korosztály* egyre erőteljesebb részvétele a versmondásban. Az eddig háttérben maradt nyugdíjasok mind több versmondó eseményen jelennek meg és szerepelnek eredményesen, miközben már a korosztály számára meghirdetett versennyel is találkozhatunk. A szépkorúak, a verselő nagymamák és bölcs idős emberek, versmondói magatartásukkal, attitűdjükkel, hitelükkel a versmondó versenyek tisztelt és szeretett résztvevői.

Hogyan alakult az elmúlt tíz-tizenkét év műsorpolitikája

A rendszerváltást követően felszakadtak azok a gátak, amelyek bizonyos versek megszólaltatását, pódiumi megjelenését akadályozták, illetve számos, idáig megjelenésre nem számítható költő verseskötete láthatott napvilágot. Így az emigránsirodalom vagy a vallásos költészet nagyobb szerepet kapott, mint a korábbi évtizedekben. Ugyancsak a pódiumi dobogókra kerültek az ez ideig csak ritkán hallhatott 1956-os forradalmat ábrázoló versek. Az előző korszak művelődéspolitikája miatt a rendszerváltás „indulata” rövid időre megkérdőjelezte József Attila költészetének egy részét, verseinek néhány darabja átmenetileg eltűnt a szavalóversenyek pódiumairól.

Napjainkban a versmondók konkrét versválasztása igen széles spektrumú és természetesen erőteljesen korosztályfüggő.

Kik a legkedveltebb költők napjainkban a versmondók körében

Domokos Mátyás Ki/k/ a legnépszerűbb klasszikus és élő magyar költő/k/ 2000-ben? című cikkében „A magyar Messiások – ezredévünk sorsfordulói a magyar lírában” címmel megrendezett országos versmondó verseny – amelyen a versenyzők négy fordulón keresztül öt szabadon választott verssel vehettek részt – összesítése alapján összesen 750 verscím és költő nevét regisztrálta. Mivel a versenyen a társadalom valamennyi rétegét, a versmondók széles táborát és életkorukat is reprezentáló versmondók vettek részt, a „mintavétel” olyan mintának tekinthető, amelyből megfelelő következtetések vonhatók le.

„A versválasztások tényében megnyilvánuló ízlésszínkép és vonzódásrend tehát a lehető legsokrétűbb... Összesen 118 magyar költő 750 verse került föl a nevezési listákra. A legnépszerűbb magyar költő: Petőfi Sándor. ... Megnyugtató eredmény ez; mert a számok tükrében vagy ha tetszik a magyar líra szerelmeseinek a szívében, Németh Lászlóval szólva, a jelszó változatlanul Petőfi. „A magyar irodalomnak Petőfi a legnagyobb fénye”. S hadd tegyem hozzá, hogy nem az idősebb, hanem inkább a fiatalabb korosztályok favorizálták Petőfi Sándort (81). .... József Attila (77), Radnóti Miklós (70), majd Ady Endre (67) verssel szerepel a legtöbbszor választottak listáján. Ettől a négyestől kissé leszakadva, de még mindig tekintélyes versszámmal következik Vörösmarty Mihály (34), Arany János (33), Kosztolányi Dezső (32), Szabó Lőrinc (31), s őket követi Babits Mihály (27), Pilinszky János (24), Remenyik Sándor (21), Nagy László és Tóth Árpád (20-20). A legkedveltebb élő költő pedig Kányádi Sándor (23) verssel. A felsorolt tizennégy költőtől származik – így mondom – a spontán vagy szív szerint választott versek túlnyomó része, több mint 70 százaléka, 118 költőnek több mint 70 százaléka; a fennmaradó szűk 30 százalékon ezzel szemben több mint száz költő osztozik.

Hogyan alakul, mert ez is nagyon érdekes, anélkül, hogy messzemenő következtetéseket lehetne ebből levonni, ennek a száz költőnek a sorrendje?

Csokonai Vitéz Mihály (16), Dsida Jenő és Váci Mihály (12-12), Weöres Sándor (11), Márai Sándor és Ratkó József (10-10), Juhász Gyula (9), Szilágyi Domokos (8), Wass Albert (7), Berzsenyi Dániel, Csoóri Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Zelk Zoltán (egyaránt 6-6), Garai Gábor, Illyés Gyula, Reviczky Gyula, a „rímhányó” Romhányi József, Vajda János, Vas István (5-5), valamint öt népballada. Négy-négy verssel szerepel Baka István, Gyóni Géza, Hegedűs Géza, Heltai Jenő, Kiss Anna, Kölcsey Ferenc, Utassy József. Három-három verssel pedig Áprily Lajos, Bella István, Kálnoky László, nagyon meglepő módon Kecskeméti Vég Mihály, Mécs László, sajnálatosan meglepő módon Sajó

Sándor, Tompa Mihály. Aztán két-két verssel következik Ábrányi Emil, Ágh István, Buda Ferenc, Csanádi Imre, Csorba Győző, Endrődi Sándor, Hajnal Anna, az erdélyi Horváth István, Janus Pannonius, Juhász Ferenc, Lakatos István, Madách Imre, Petri György, Rab Zsuzsa, Szentmihályi Szabó Péter, Szécsi Margit, Szép Ernő és a felvidéki Veres János.

Végül, de ahogy mondani illik, nem utolsósorban egyetlen verssel szerepel ezen a listán Anavi Ádám, Balassi Bálint, Batsányi János, Benjámin László, Bertók László, Bisztray Ádám, Döbrentei Kornél, Fodor József, Gál Sándor, Gárdonyi Géza, Gulyás Pál, Gyulai Pál, Gyurkovics Tibor, Hárs György, Horváth Elemér, Jobbágy Károly, Karay Ilona – ő az a múlt századi tizenéves kislány, akit Weöres Sándor, pontosabban Károlyi Amy bányászott elő –, Keszthelyi Zoltán, Képes Géza, Király László Erdélyből, Kisfaludy Sándor, Kiss József, Komjáthy Jenő, Kormos István, Kovács András Ferenc, Lévy József, Magyar Lajos, Nadányi Zoltán, Nagy Gáspár, Orbán Ottó, Ozswald Árpád, Parancs János, Pátkai Tivadar, Pék Pál, Rákos Sándor, Rónay György, Szepesi Attila, Sziveri János, Szócs Géza, Tandori Dezső, Tompa László, Tóth Erzsébet, Tóth László, Várnai Zseni, Veres Péter, Végh György, Vészi Endre, Vihar Béla és Zalán Tibor.”¹⁶

Versmondók képzése, táborok

A versmondók szakmai képzése az egész mozgalom egyik problematikus pontja, mivel kevés azoknak a szakembereknek a száma, akik megfelelő segítséget tudnak nyújtani a versmondóknak. Néhány már korábban említett, elsősorban a pedagógusok képzését (képzők képzője) szolgáló tanfolyam és konferencia¹⁷ kivételével, semmiféle rendszeres oktatás nincs, ahol azok, akik a versmondók felkészítésével foglalkoznak, szakmai segítséget kapnának, képzésben részesülhetnének.

A legkiválóbb előadói képességekkel rendelkező versmondóknak lehetőségük van olyan képesítést szerezniük, amellyel vers- és prózamondó előadó-művészeti tevékenységet folytathatnak, illetve a követelményrendszer teljesítése esetén a résztvevők olyan ismeretekhez jutnak, melynek birtokában

¹⁶ Versmondó 2001. 1–2. szám

¹⁷ Ilyen konferenciát szervezett a versrendezésről a Magyar Versmondók Egyesülete, amely a Versmondó VI. évf. 3–4. sz. olvasható

képessé válnak a versmondás tanítására, versrendezésre, illetve ilyen jellegű szakképesítéshez kötött munkakör betöltésére.

Ez ideig igen kevesen vették igénybe az országos képzési jegyzékben szereplő közép-, illetve felsőfokú vers- és prózamonddó szakképesítés lehetőségét, amely a vizsgázóknak vers- és prózamonddó (középfokú), valamint vers- és prózamonddó előadóművész (felsőfokú) szakképesítést biztosít.¹⁸

A versmondók felkészítésének egyetlen folyamatosnak tekinthető alkalmá és formája a nyári *versmondó táborok*. A táborok kínálta intenzív gyakorlási és tanulási lehetőségek sok tekintetben segítik a versmondók felkészülését, hatással vannak későbbi teljesítményükre. Több megyében (Tolna, Somogy, Komárom, Győr-Moson-Sopron) szerveznek sikeresen a legkülönbözőbb korosztályok számára versmondó táborokat, illetve több országos tábor is működik (Baja, Balatonkenese, Kápolnásnyék). Kiváló versmondó táborok működnek határainkon túl is, a Vajdaságban, Felvidéken, Erdélyben és Kárpátalján, ahol vendégként rangos magyarországi szakemberek segítik a versmondók szakmai fejlődését.

Versmondó események, versenyek

Az elmúlt években egyre több azoknak a lehetőségeknek, alkalmi vagy állandó bemutatóhelyeknek, pódiumoknak a száma, ahol versek előadására, verskoncertek vagy önálló estek tartására nyílik lehetőség. Emellett egyre több azoknak az alkalmaknak a száma, ahol verseké a főszerep, ahová szándékuk szerint azért mennek el az emberek, hogy verseket hallgassanak. Ilyen kiemelkedő ünnepi alkalom a *Költészet napja*, és egyre inkább ilyen ünnepi alkalommá válik a *Magyar kultúra napja* is.

A hazai versmondó mozgalom sajátos fórumát képviselik a versmondó versenyek, amelyek egyszerre több funkciót is betöltenek: *bemutakozási*

---

18 A 16/1994. (VII. 8.) MKM-rendelet mellékleteként 84. sorszám alatt kiadott OKJ vers- és prózamonddó szakképesítés szakmai (vizsgázatási) követelményei alapján. Képzése keretében, illetve egyéni felkészülés alapján a vers- és prózamonddás, illetve az irodalmi műsorok szerkesztésének legfontosabb elméleti és gyakorlati alapismereteinek az elsajátítására nyílik lehetőség. Elsajátíthatók azok az eljárásmódok és műelemzési metodikák, kommunikációs folyamatok, melyeknek eredményeként eljuthatnak a művek üzenetének megfigyeltetéséhez és a helyes közvetítéshez. Megtanulhatják a művészi beszédnek, a nonverbális kifejezésnek azokat az eszközeit, melyek tudatos alkalmazásával a befogadó közönség számára élménnyé transzponálhatják a megszólaltatott műveket.

lehetőség előtt közönség előtt, ünnepi alkalom, a versmondó képességének megméretése, szakmai fórum és ismerkedési, barátkozási alkalom.

A versmondó versenyeket követő szakmai tanácskozásoknak, a zsűri szakmai értékelésének valóságos haszna abban rejlik, hogy a versmondók egy részének itt van lehetősége találkozni szakemberekkel, és tanácsokat kapni versmondásukról.

Jelentősebb országos és határainkon túli versmondó versenyek

Ady Endre versmondó verseny – Erdély

„Anyám fekete rózsza” nemzetközi vers- és prózamondó találkozó

– Veregyház

Babits Mihály vers- és prózamondó verseny – Szekszárd

Baka István országos vers-, énekelt vers- és prózamondó verseny – Szeged

Bartalics János szavalóverseny – Erdély

Berzenyi Dániel országos vers- és prózamondó verseny – Kaposvár–Marcali

Csengey Dénes országos versmondó verseny – Nagykanizsa

Csokonai Vitéz Mihály vers- és prózamondó verseny – Kaposvár

Dudás Kálmán versmondó verseny – Jugoszlávia Vajdaság – Nagyhegyes

„Gyöngy a csillag” nyelvi-irodalmi kommunikációs rendszerben tanuló

általános iskolások országos vers- és prózamondó versenye – Pásztó

Gellért Sándor vers- és prózamondó verseny – Erdély

Helikoni Ünnepségek – Keszthely

József Attila országos vers- és prózamondó verseny – Budapest – Angyalföld

József Attila országos vers-, énekelt vers- és prózamondó verseny

– Tatabánya (*felmenő rendszerű*)

Kaleidoszkóp versnapok – Miskolc

Kormos István regionális vers- és prózamondó verseny – változó helyszín

Latinovits Zoltán vers- és prózamondó verseny – Balatonszemes

Nagy László – Kondor Béla – Szécsi Margit versmondó verseny – Budapest

Mensáros László nemzetközi vers- és prózamondó verseny – Budapest

Országos középiskolai Arany János balladamondó verseny – Nagykovács

Pódiumműsorok országos találkozója – Miskolc

Radnóti Miklós országos vers- és prózamondó verseny – Győr

Versmondó versenyek győzteseinek versenye

„Regősök húrján” általános iskolás tanulók országos vers- és prózamondó versenye – Pápa

Ratkó József versmondó verseny – Nagykálló
Rokon Népek Költészete fesztivál – változó helyszín
Szépkorúak országos versmondó versenye – Szolnok
Szlovéniai országos versmondó verseny – Lendva
Tompai Mihály országos versmondó verseny – Szlovákia
Vörösmarty Mihály vers- és prózamondó verseny – Budapest
Vörösmarty Mihály vers- és prózamondó verseny – Kápolnásnyék
Versmondó verseny – Kárpátalja-Szolyva

A felsorolt versmondó események, versenyek több mint kétharmadát az elmúlt tíz évben indították útjára különböző közművelődési intézmények, iskolák, szervezetek, s töltik be fontos missziójukat a hazai és határainkon túli versmondásban. Ezek közül is ki kell emelnünk az évente megrendezésre kerülő és valamennyi korosztályt érintő, felfutásos rendszerű, több helyszínes „Anyám fekete rózsza” nemzetközi vers- és prózamondó találkozót; a József Attila országos vers-, énekelt vers- és prózamondó versenyt, amely a középiskolás és felnőtt korosztály egyik legrangosabb, kétévente megrendezésre kerülő versenye; az ugyancsak kétévente ismétlődő kaposvári Csokonai versenyt; az általános iskolai korosztály számára évente megrendezett négy helyszínes (Veszprém, Kecskemét, Budapest, Pápa) „Regősök húrján”; valamint a NYIK-es iskolák számára megrendezett „Gyöngy a csillag” versenyeket; a középiskolásokat Ratkó Józsefről (Nagykálló) és Latinovitsról (Balatonszemes) elnevezett versenyeit; a keszthelyi Helikoni Ünnepeket.

Az elmúlt tíz évben több kiemelkedő, egy alkalomra szóló versmondó eseményre, versenyre került sor:

Petőfi Sándor országos vers- és prózamondó verseny,
„Hatágú síp” nemzetközi vers és prózamondó verseny – több helyszín, illetve Budapest,
„A magyar Messiások” – ezredévünk sorsfordulója a magyar lírában – több helyszín, Fonyód
„Haza a magasban” televíziós vetélkedő

Radnóti Miklós országos vers- és prózamondó verseny

A versmondó versenyek győzteseinek meghívásos, kétévente megrendezésre kerülő reprezentatív seregszemléje a győri Radnóti Miklós költészeti biennále keretében zajlik. A legjobb felnőtt versmondóknak „Radnóti-díjat”, (3 díj) az ifjúsági korosztály számára Radnóti-oklevelet adományoz a zsűri.

Kétévente a „költészet népszerűsítéséért” ugyancsak Radnóti-díjat

adományoznak, az erre a célra létesített kuratórium javaslata alapján, a versmondómozgalom legjobb szakembereinek.

A versmondás intézményi, szervezeti bázisa

Közművelődési intézmények

Az alap- és középfokú iskolák mellett a versmondó eseményeket, versenyeket, találkozokat szervező *közművelődési intézmények* szerepe az amatőr versmondásban meghatározónak tekinthető. A különböző intézménytípusok közül is a megyei művelődési központok, *megyei közművelődési intézetek tevékenysége nélkülözhetetlen*, amelyek módszertani – elsősorban képző – és szervező munkájukkal segítik az adott megyében vagy régióban a versmondókat, illetve a versmondással foglalkozó szakembereket. Fontos feladatuk továbbá a megyei versmondó események, versenyek lebonyolítása, valamint az országos felfutásos rendszerű versenyek megyei vagy regionális döntőinek a megszervezése. A *Magyar Művelődési Intézet* országos koordináló feladata ezen a szakterületen rendkívül fontos. A községi, városi közművelődési intézmények szerepe elsősorban a versmondó versenyek konkrét szervezésében és lebonyolításában jelentős, de ők a működtetői a különböző versmondó köröknek, műhelyeknek is.

Kiváló versmondó műhelyek működnek például Győrött, Nagyatádon, Nagykanizsán, Veszprémben, Kaposvárott, Budapesten, Kunszentmiklóson, Szabadkán, Szekszárdon, Miskolcon, Inárcson. A határainkon túliak közül megemlíthetjük a felvidéki Lévát, a vajdasági Szabadkát, ahol két jelentős versmondó műhely is működik: a Csáth Gyula Életjel Kör – Horváth Emma vezetésével és a Krekity Olga által szervezett Szép Szó versmondó műhely. De sorolhatjuk a muravidéki Lendvát, az erdélyi Szatmárnémetit.

Magyar Versmondók Egyesülete

Az elmúlt tíz-tizenkét esztendő pozitív változásának tekinthető a civil szervezetek létrejötte, megerősödése és hatékony részvétele a hazai vers- és prózamondó mozgalom szervezésében és irányításában. A Magyar Versmondók Egyesülete 1992-ben alakult azzal a céllal, hogy tömörítse a hazai és határainkon kívül élő amatőr vers- és prózamondókat, ellássa szakmai érdekvépviseletüket, gondoskodjon a versmondók szakmai képzéséről, teremtsen bemutatkozási alkalmakat, koordinálja a hazai versmondó eseményeket. A célkitűzéseknek megfelelően az egyesület magas színvonalon teljesíti feladatát,

amely a hazai és a határainkon kívüli magyar versmondó kultúra színvonalának emelkedését és szervezettségét eredményezte. Az egyesület taglétszáma meghaladja az ezerkétszáz főt, de tényleges kapcsolata a hazai versmondókkal ennél sokkal szélesebb körű; ennek többszöröse azoknak a versmondóknak a száma, akikkel a különböző versmondó versenyek és események révén kapcsolatba kerül.

A Magyar Versmondók Egyesületének önálló megyei, regionális és határon túli szervezetei:

Magyar Versmondók Egyesülete Győr-Moson-Sopron Megyei Szervezete – Győr
Északkelet-magyarországi Regionális Versmondó Egyesület – Miskolc
Közép-magyarországi Versmondó Egyesület – Budapest
Vajdasági Magyar Versmondók Egyesülete – Szabadka

Az ország valamennyi régiójában és a szomszédos országokban legalább két-három olyan szellemi műhely, versmondó kör, bázis működik az egyesület hatókörében, amelyek munkájukkal – kisugárzásukkal – hasznos segítséget nyújtanak az érdeklődő versmondóknak.

A Versmondó című lapról

A hazai versmondás egyetlen szakmai folyóirata a Versmondó című, negyedévente megjelenő folyóirat, amely 1993 óta (X. évfolyamát kezdte meg 2002-ben) jelenik meg a Magyar Versmondók Egyesülete gondozásában – az anyagi lehetőségek függvényében – kéthavonta-negyedévente. A lap tanulmányok, kritikák, konkrét, a versmondók szakmai felkészülését segítő módszertani és képzési anyagok és közérdekű információk közlésével segíti tájékozódni és felkészülni a versmondókat. Fontos szerepe továbbá verselemzések, illetve egy-egy költő mélyebb megismerését, az anyanyelv, az élőbeszéd ápolását szolgáló tanulmányok publikálása. A Versmondó internetes változata a www.c3.hu/~vers honlapon is olvasható.

„Versrádió”

A Civil Rádió – indulása óta – helyet és műsoridőt biztosít a magyar nyelvű versmondásnak. A kéthetente megszólaló Versrádió magazinműsor elsősorban a versmondók tájékoztatását szolgálja.

Megyei tükör

- *Veszprém megyében* az amatőr vers- és prózamondás területén több irodalmi színpad (TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad, Veszprém; Pilinszky Kör – Balatonkenese; stb.) is működik. Tagjaik gyakran vállalnak fellépéseket közéleti, kulturális eseményeken, de kérésre iskolákban rendhagyó irodalomórát is tartanak.

A különböző versenyekre legnagyobb számban még mindig a gyermek és az ifjúsági korosztály jelentkezik, ezek a versmondók pedagógusok irányításával iskolákban készülnek.

Sajnos, az oktatási rendszerből kikerülve többségüket elveszítjük, a szépkorúak viszont igen aktívak.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet több korosztálynak is hirdet versenyeket. 30 éves múlttal rendelkezik a megyei versmondó verseny, amely az országban szinte egyedülálló módon a ma élő költők, írók munkásságára irányítja a figyelmet. A találkozó regionális körűvé bővült, és felvállalta a térségben élő alkotók, illetve az általuk írt versek, prózák népszerűsítését is.

Simon István szülőfalujában, Bazsiban az általános iskolás diákoknak szervezünk versmondó versenyt, illetve támogatjuk a Nagy Bálint parasztköltő nevéhez fűződő versengést, amelyet Bakonyszentkirályon rendeznek minden év őszén.

Szép számmal vannak helyi kezdeményezések is, Ajkán Nagy Lászlóra, Szentkirályszabadján Radnóti Miklóra emlékeznek évente egy-egy találkozóval, a veszprémi Városi Művelődési Központ több helyi és regionális verseny helyszíne, de nem szabad figyelmen kívül hagyni a szaporodó iskolai versmondó versenyeket sem.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet korábban működtetett versmondó műhelyt, ám a munka anyagi okokból és érdeklődés híján megszakadt.

Nyaranta Balatonkenesén országos versmondó tábor működik a Magyar Versmondók Egyesülete szervezésében.

- *Pest megye* versmondóinak helyzete több szempontból szerencsés – Inárcson országosan elismert „műhelyként” dolgozik Kovácsné Lapu Mária és tanítványai csapata; de a gyerekszínjátésként ismert Fodor Mihály, Kis Tibor is sokat foglalkozik a versmondókkal, verses műsorokkal. Nem megyei szervezésben, de itt zajlik az „Anyám fekete rózsá” felmenő rendszerű versmondó verseny, határon túli magyar versmondók bevonásával, nagy érdeklődés mellett, amelynek döntője jelenleg Veregyházon van.

- *Győr-Moson-Sopron megyében* a versmondás gondozása a Bartók Béla Megyei Művelődési Központ bázisintézményként való közreműködésével, a Magyar Versmondók Egyesülete Gy-M-S megyei szervezetében folyik. Az egyesület céljai közé tűzte ki a helyi, illetve megyei versmondó műhelyek szervezését, a versmondók felkészülésének, továbbképzésének, támogatását, szakmai táborok szervezését, versrendező képését. Bemutakozási lehetőségeket,

fórumokat szervez. A megyei versmondó stúdiók (Sopron, Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum); Kapuvár, Rábaközi Művelődési Központ; Csorna, Városi Művelődési Központ; Győr, Bartók Béla Megyei Művelődési Központ; Mosonmagyaróvár, Flesch Károly Művelődési Központ) működtetését segíti. Különböző szintű és réteg vers- és prózamonddó versenyek rendezésében, koordinálásában működik közre. Kapcsolatokat létesít és tart a határainkon kívül működő versmondó kultúrát ápoló szervezetekkel (Dunaszerdahely, Galánta városi művelődési házak, Csemadok járási szervezetei). Pódiumi produkciók, rendhagyó irodalomórák forgalmazását és ajánlását végzi, megjelenteti az egyesületi Hírlevelet. Közreműködik versmondó antológiák megjelentetésében és jeles verses események audió- és vizuális rögzítésében és azok forgalmazásában.

A megyei szervezet szorosan együttműködik fenti munkájában a Megyei Művelődési Központtal. Fentiekből is következik, hogy a megye versmondó élete aktív és színvonalas.

- *Somogy megye* a vers- és prózamonddás területén gazdag múltra tekint vissza. Ide kötődnek hagyományok, pl. a Csokonai Vitéz Mihály vers- és prózamonddó verseny, a Berzsényi Dániel vers- és prózamonddó verseny. Innen indult évtizedekkel ezelőtt a Költészet napi randevű című versmondó tábor középiskolások részére. Több éven keresztül szerveztünk drámapedagógiai tanfolyamot és tábort a Cs. V. M. Tanítóképző Főiskolával közösen.

Az utóbbi évek szemléletváltozása és az SMK tevékenységének változása óta – értem ezen a szűkös anyagi keretet is – intézményünk elsősorban az országos versmondó versenyek megyei válogatóját és a gyermekszínjátszó találkozók megyei bemutatóját rendezi meg.

Így az Országos József Attila vers-, énekelt vers- és prózamonddó verseny, valamint a Csokonai Vitéz Mihály vers- és prózamonddó verseny megyei döntőjét kétfévente megrendezzük.

A „költészet napi randevű” versmondó tábort középiskolások részére hirdetjük meg, több mint egy évtizede. A rendezvényt az utóbbi időben a Tolna Megyei Önkormányzat Humán Szolgálatok Központjával közösen rendezzük a tavaszi szünetben. Ennek keretében több csoportra bontva, szakemberek irányításával, három napon át ismerkednek a verssel, a versmonddással az érdeklődő diákok.

2002-ben sikerült létrehozunk egy versmondó kört, amely havonta egyszer várta a megye versmondóit. Sajnos, a kevés anyagi támogatás miatt elhalt a kezdeményezés. Talán egy egyesület megalakítása lehetne megoldás, így lehetne a rendszeres működéshez támogatásokat nyerni.

- *Jász-Nagykun-Szolnok megyében* intézményünk az elmúlt 10 évben is minden év elején meghirdeti a megyei vers- és prózamonddó versenyt. E megyei rendezvényt rendszerint kapcsoljuk az országosan meghirdetett vers- és prózamonddó versenyek megyei válogatóihoz. Országosan is ismertek megyénk kiváló ifjú vers- és prózamonddói.

A Megyei Nyugdíjasok Kulturális és Érdekvédelmi Egyesülete több mint 7 éve indította útjára (a megyei nyugdíjas Ki mit tud? sikerét látva) a Szépkorúak Kárpát-medencei szavaló-

versenyét, melynek a megye nyugdíjasain túl országos, sőt határon túli sikere is óriási, ami a jelentkezők kiemelkedően magas számában mérhető. Új kezdeményezés a martfűi versírók találkozója, valamint a Nagykunság cigány fiataljainak vers- és prózamondó versenye, melyet Túrkevéen rendeztek meg.

- *Baranya megyében* a versmondó, szavalóversenyeknek nagy hagyományuk van – akárcsak országszerte. A különböző intézmények (iskolák, kollégiumok, művelődési házak) évtizedek óta évente megszervezik saját hagyományos versmondó versenyeket.

Ezek többsége olyan – felmenő – rendszerbe illeszkedik, amelynek intézményi (iskolai) fordulóját városi és/vagy megyei és/vagy országos fordulója is követi, de ezenkívül a legtöbb intézmény egyedi, helyben indított „saját” versenyt vagy bemutatót is szervez aktuális évfordulóhoz kötődően, jubileumok alkalmával.

Mivel a versenyek szervezése nem egy kézben fut össze, nincs megyei versmondószövetség, ezért néhány kiragadott példával illusztráljuk a megyei helyzetet, a jellegzetességeket:

A Baranya megyei középiskolák számára meghirdetett versmondó versenyek:

Radnóti Miklós verseny – Mohács, Kisfaludy Károly Gimnázium szervezi kétévente.

Zrínyi Miklós verseny – Szigetvár, Zrínyi Miklós Gimnázium és Szakközépiskola szervezi

Kodály verseny – Pécs, Kodály Zoltán Gimnázium szervezi

Országos versenyek:

Az Arany János tehetséggondozó program előkészítő évére járó tanulóknak művészeti napja, melyen egyik kategória a vers- és prózamondó verseny minden évben a pécsi Leőwey Klára Gimnáziumban zajlik.

Sajnos sokszor anyagi okok miatt szűnnek meg vers- és prózamondó versenyek, mivel az iskolák nem tudják saját költségvetésükből vállalni a szervezést, lebonyolítást, díjazást.

Iskolák saját versenyeket is szerveznek: így például Pécsen a Leőwey Klára Gimnázium minden évben megrendezi – az egyik elhunyt, kiváló magyartanáráról elnevezett – Keserűné Jászai Ilona versmondó versenyt

Az Illyés Gyula Általános Iskolában minden évben rendeznek egy vers- és prózamondó versenyt az iskola névadójának tiszteletére, s erre meghívják a város többi iskolájának tanulóit is. A Bártfa Utcai Általános Iskolában is évente rendeznek vers- és prózamondó versenyt. A Ciszterciek Nagy Lajos Gimnáziuma minden évben Babits Mihály nyelvhasználati versenyt hirdet – az ország valamennyi egyházi középiskolája és Baranya megye valamennyi középiskolája számára.

Pécsen és a megyében a közművelődési intézmények is hirdetnek, szerveznek versenyeket, széles korhatárral, többnyire évfordulóhoz, rendezvényekhez kötődve vagy névadó tiszteletére rendezve. Ilyen pl. a József Attila szavalóverseny a költészet napján – megyei és országos fordulóval.

Régi hagyománya van a pécsi Vasutas Művelődési Ház által szervezett József Attila szavaló-

versenynek, amelyet két évente rendeznek a vasutas dolgozók számára. Országos döntője minden alkalommal Balatonbogláron van.

- *Csongrád megyében* a versmondók nagyon aktívak, iskolás korosztálytól a szépkorúakig sokan mondanak verseket. Többen közülük nagyon jó színvonalon produkálnak, országos rendezvényeken rendszeresen sikert aratnak. Több versmondó műhely is működik a megyében, a régóta tervezett egyesület létrejött, de a hivatalos bejegyeztetés még nem történt meg. Az egyesület nagyon sok tagot számlál, vezetőjük aktív résztvevője a versmondó versenyek szervezésének. A Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ a legtöbb országos felmenő rendszerű versenyhez csatlakozik megyei elődöntő szervezésével.

Helyi szervezésű, de országos hatókörű és nagyon népszerű versenyek: a Juhász Gyula versmondó verseny és a Baka István emlékversen.

- *Komárom-Esztergom megyében* a tehetséggondozást tekintjük e területen elsődlegesnek. Nagy figyelmet fordítunk az általános iskolai korosztály évenkénti versmondó versenyének megrendezésére, amelyet ünnepélyessé tesz, hogy a megye irodalmi emlékhelyein kerülnek megrendezésre, ezáltal a gyerekek bizonyos értelemben a költőkkel is találkoznak, nem csupán a versekkel. Mindig legalább két verssel kell készülniük. A legjobbakat nyári tehetséggondozó táborunkban is szívesen látjuk.

A Közművelődés Háza szervezésében két évente Tatabánya ad otthont az országos József Attila vers-, énekelt vers és prózamondó versenynek, amely – joggal hisszük – valóban egyike a legrangosabb hazai versmondó versenyeknek.

- *Hajdú-Bihar megyében*, de az országos versenyekig érvényesen erősen érezhető az Ady Endre Gimnázium drámatagozatos oktatásának hatása. Az ifjúsági korosztályokban a versenyzők döntő többségét ők alkotják, és végzésük után is sokan jelennek meg közülük versenyeken. Produkcióik kiválóak. Szerencsére többen vannak a felnőtt korosztályban, akik rendszeresen részt vesznek a versmondó megméretéseken, számuk 10–20 fő közé tehető. Néhányukkal rendszeres kapcsolatban vagyunk. A Megyei Közművelődési Intézet megrendezi az országos felfutású versenyek megyei döntőit, annak ellenére, hogy ehhez optimális feltételekkel nem rendelkezünk. (József Attila, Radnóti Miklós, Ratkó József szavalóversenyek.)

2000-ben hirdettük meg az Ady Endre versmondó versenyt hazánkban és Erdélyben, debreceni és nagyváradi elődöntőkkel. A döntőre Nagyváradon került sor. Nagyon sikeres kezdeményezésnek bizonyult a határ mindkét oldalán, szeretnénk, ha a kezdeményezés folytatódna a jövőben is.

- *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye* minden évben örömmel csatlakozik az országosan meghirdetett, felfutásos rendszerű vers, és prózamondó találkozó versenyek, találkozók rend-

szeréhez. Az előző évek folyamán megrendeztük a József Attila országos vers, énekelt vers,- és prózamondó verseny és az Illyés Gyula születésének 100. évfordulója alkalmából életre hívott vers, és prózamondó verseny megyei döntőit. A versenyzőket szaktanácsadó is segítette a felkészülésben, vállaltuk a versenyzők utaztatását a területi válogatókra és az országos döntő nevezési díját is. 2004-ben az Illyés Gyula vers- és prózamondó verseny és a Balassi Bálint és a reneszánsz dicsérete címmel hirdetett vers-, próza- és énekmondó versenyhez csatlakozunk.

A Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet nagy hangsúlyt fektet a kisebbségi kultúra támogatására, ápolására. Kétévente rendezzük meg a Megyei magyar-cigány nyelvű gyermek vers- és prózamondó találkozót. A rendezvény célja, hogy minél több gyermekkel ismeresse és szerettesse meg a cigány költők és írók műveit, a cigány népmesék világát.

A 2003 szeptemberében meghirdetett találkozóra több mint 110 gyermek jelentkezett a megye egész területéről. A nagy létszám miatt két helyszínen rendeztünk elődöntőt; a Nyíregyháza és környéke településeinek selejtezőjét intézetünkben rendeztük meg, a Kiszárdai környéki települések elődöntőjének pedig a kiszárdai Várszínház és Művészetek Háza adott otthont. A vers- és prózamondó találkozó döntőjét egy kiállítással is színesítettük, Oláh Margit nyírbátori festőné képeiből rendeztünk tárlatot. A festmények a gyerekek és a felnőttek körében egyaránt nagy érdeklődést váltottak ki.

- *Borsod-Abaúj-Zemplén megyében új lendületet adott a megye versmondó életének – ahonnan eddig is kiváló versmondók jutottak országos sikerekhez – a Magyar Versmondók Egyesülete Északkelet-magyarországi Regionális Egyesületének megalakulása. A fiatal és lendületes egyesület 2001-ben már harmadszor rendezte meg a Kaleidoszkóp versnapokat.*

A Kultúrával a Nyugat kapujában rendezvénysorozatában versmondóink igen jó színvonalon képviselték megyénket, amely a jövőben is kész mozgósítani a versmondókat és szerepet vállalni az országos jelentőségű versmondó találkozók szervezésében.

Magyar Versmondók Egyesülete

1011 Budapest, Corvin tér 8.

Postacím: 1147 Budapest, Szered u. 19.

elnök: Bartók László

tel.: -20/981-9621

e-mail: vers@c3.hu

www.versmondo.hu

Magyar Versmondásért Alapítvány

1201 Budapest, Hatvani u. 33.

Elnök: Bánffy György

Titkár: Virág László

Tel.: 284-2780, 70/940-8256

e-mail: info@versmondas.hu

www.versmondas.hu

Amatőr irodalom?

(első megközelítési kísérlet
egy amatőr művészetekkel foglalkozó konferencia ürügyén)

Terméketlen dolog lenne arról vitatkozni bárkinek, hogy a barlangrajzok alkotói hol csodálatosan élethű, hol XX–XXI. századian elvonatkoztatott festményei, rajzai az amatőr vagy a hivatásos művészekhez sorolhatók-e, vagy az ősi munkadalok, imák, termékenységhimnuszok, varázskének melyik kategóriába tartoznak.

A fáraók írnokai, papjai már minden bizonnyal a mai értelemben vett „profí” irodalom fölkejtjei, de vajon Dávid király zsoltárait neki tulajdonítsuk-e, vagy egy, netán több különleges képességű hajdani dálnok szülte őket. Homérosz kilétét máig homály fedi, létezik olyan vélemény, miszerint kollektív, hosszú időn át a nép ajkán formálódott végleges változatúvá az Iliász és az Odüsszeia.

Néró császár mániákusan büszke volt poétai képességére, s aki ezt netán kétségbe vonta, könnyen az oroslánok martalékává vált az arénában...

A középkori trubadúrok, minnesängerek költészetében, ahogy Szerb Antal is megfogalmazza: „a nem szakember alig tud egyéni vonásokat megkülönböztetni, valamennyi vers olyan, mintha egy költő írta volna... Kissé egyhangú tömegükből messze kiemelkedik Walter von der Vogelweide. Egy költő kortársa azzal vádolta, hogy verseivel tízezrek lelkét taszította kárhozatba, mert eltántorította a hívőket a pápától, ebből sejtethjük, milyen eleven hatása lehetett akkoriban a költészetnek az életre.” Ugyanúgy, ahogy Goethe szentimentális remekműve, a levélregényként ismertté vált „Az ifjú Werther szenvedései” olyan elementáris erővel hatott a művelt és túlérzékeny fiatalok jónéhányikára, hogy az öngyilkosságot választották végső megoldásnak. S ez már a nyugati világ korán megkezdődött polgárosodásának előjátéka, melynek során végképp kettévált a népköltészet a hivatásos irodalomtól, melynek nem egy jeles képviselője már tisztán ebből élt (jól-rosszul), akár a többi iparos ember. Balzac, Victor Hugo, Verne, nálunk Jókai, később Mikszáth és Móricz, plárcsak Thomas Mann csak néhány azok közül akik kenyérkereső

foglalkozásként űzték az írás mesterségét, ami természetesen semmit nem von le műveik zömének pénzben kifejezhetetlen értékéből, máig, s mai ésszel gondolva talán örökértékűen.

De vegyük a franciáknál a zseniális bandita, haramia, Villon esetét, aki egyszerre vérbeli bűnöző s a balladát mesteri fokon, senki máséval össze nem hasonlítható módon a hivatásos irodalom szintjére emelő költő, ugyanúgy, mint a szolidabb életvitelű, ám legalább olyan zseniális magyar változata, Arany János balladáit, melyek a népballadák gyémántszelei nélkül valószínű, hogy nem születhettek volna meg. Nálunk a nyugatihoz képest megkésett polgárosodásnak is köszönhető, hogy a lánglelkű és -elméjű Petőfi jó néhány verse népdalként, énekelve terjedt el, s van olyan, amiről egy idő múlva már nem is tudta a „puszták népe”, hogy azt eredetileg ő írta.

Az irodalmi salonok, társaságok bölcsőhelyének Franciaországot tekinthetjük, ahol a közép- és felsőbb polgárság, valamint az arisztokrácia kifinomult, sznobként is emlegetett része egymásnak olvasta föl esszéit, prózáit, verseit, drámáit, s nemritkán jó epésen bírálta el, olykor a párbaj-kihívásig menően.

A XIX. század végén, a XX. század elején, majd a két világháború között nálunk is szép számmal jöttek létre különböző rendű-rangú irodalmi-művészeti asztaltársaságok, baráti körök, családi salonok. Összejöveteleiken időnként bizony késhegyig menő harcot vívtak a különböző irányzatok, még akkor is, ha számottevő szerepet nem játszhattak a „nagy” Parnasszuson. Ám az is köztudott, hogy a Babits-József Attila ellentét miatt az utóbbi nem részesülhetett Baumgarten-díjban, pedig nála kevésbé jelentősek elnyerték azt. Bár ezt az újabb „Horger-szindrómát” az utóbbi kutatások árnyaltabban taglalják, egy biztos, hogy a stíluskánonok szerint elkülönülő írók nemritkán birokra keltek egymással, s aligha takarékoskodtak a gyilkos minősítéssel, elemzésekkel.

Mindeközben az író- és költőfeleségek, barátok, hódolók egyre nagyobb számban ontották a különböző prózai és költői műveket, melyek különféle almanachokban, divatlapokban, napilapokban láttak napvilágot, gyakran azt a látszatot keltve, hogy népszerűségük, olvasottságuk folytán ez az „igazi irodalom”.

A múlt század ötvenes éveitől egészen a nyolcvanas évekig terjedően a népi írók nyomdokán bontakozott ki egy olyan sajátos, jobb híján nemhivatásosnak nevezhető irodalom széles e hazában, melynek köszönhetően megszámlálhatatlanul jöttek létre a paraszt- és proletár(munkás) írók művei, közülük nem egy később a népi és urbánus irodalom jelesévé nőtt ki magát.

Veres Péter, Sinka, Simonyi valamiképpen mindvégig őstehetségnek vallotta, nem kívánta az „elitirodalomhoz” tartozónak tekinteni magát, noha írói eszközeik, közlendőjük színvonala utóbb igazolta ezt a rangsorolást.

Érdekes módon az Egyesült Államokban, Angliában mindmáig, s az egykori Szovjetunióban is egyetemi szinten tanítják, tanították a vers, a próza és a drámaírás mesterségbeli fogásait, tudnivalóit, ami persze korántsem eredményezte azt, hogy mindazok, akik ilyen szakon végeztek, közismert, esetleg világhírű íróvá váltak volna, mivel az „írástudásnak” van egynéhány olyan eleme, összetevője, amely a statisztika, a technika tökéletes birtoklásával sem sajátítható el, s ez a valami, a Federico Garcia Lorca-i *duende*, az a titokzatos szubjektív alkotó elem, amely a megalkotott művet igazán egyedivé, átütő erejűvé varázsolja.

A *poeta natus* és *poeta doctus*, a született, őstehetségként már emlegetett és a tanult költő, író különbségtétel esztétikai, poétikai kategorizálásként teljesen jogosult, de ha Rimbaud vagy Petőfi példáját vesszük szemügyre, nem sokra jutunk az említett két kategóriával az egyediség, a zsenialitás, a *duende* varázsának megközelítésében, magyarázatában.

Ha első publikációmát tekintem pályám „nulla kilométerkövének”, akkor minden kérdés nélkül írhatom le, hogy idestova negyven esztendeje részben mint alkotó, részben mint befogadó, s gyakorta – a legnépszerűtlenebb szerepben – bírálóként foglalkozom az irodalmi alkotás legkülönfélébb megnyilvánulásaival, tehát van némi tapasztalatom, gyakorlatom arról, hogy szűkebb hazámban, Veszprém megyében, de országszerte szintúgy hányan, milyen színvonalon foglalkoznak vers- és prózaírással.

Közhelynek számít, hogy alig akad olyan ember, aki kamaszkorában csapongó érzelmeit ne vetítené ki versben vagy prózában, napló írásával vagy egyszerűen szerelmes levélben, újabban a futótűzként tejredő sms-féle posztmodern „epigrammákban”. A legtöbben aztán kiheverik ezt a furcsa nyavalyát, de jócskán akad olyan is, aki egész életén át rabjává válik ennek a szenvedélynek. Színházi dramaturg koromban jöttem rá arra, hogy nemcsak a verselőkhöz hada temérdek, hanem a drámaírással is rengetegen próbálkoznak. Amikor a kitűnő szlovén író, drámaszerző Drago Jancar A nagy briliáns valcer című nyomasztó XX. századi vízióját állítottuk színpadra (Paál Isti barátom volt a rendezője, aki sajnos már több éve odafentről tekint le ránk), a műsorfüzet összeállítása közben bukkantam rá a szerző egyik esszéjében arra a passzusra, melyben azt vallja, hogy Európában a magyarokon kívül csak a szlovének írnak többen; szerinte Magyarországon „csak” minden ötödik, náluk viszont minden harmadik ember ír... Lehet ebben a közös tulajdonságban olyan

hasonló történelmi meghatározottság is, amit úgy szoktak emlegetni a „poéta politikusok” közül többen (mint például Illyés Gyula és Csoóri Sándor), hogy nálunk a történelmi-társadalmi viszonyok korlátozott mozgásteret nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az irodalomnak meghatározó szerepe volt a politika formálásában, sőt egy-egy vers (például Petőfi Nemzeti dala 1848-ban, Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról című verse 1956-ban) a forradalmak zászlóbontójává, vezérlőjévé, himnuszává, imádságává vált. Másfelől – szűkebben a jobb híján amatőr irodalomként emlegetett szférában – jól érzékelhető, hogy a művek többsége a más módon ki nem élhető vágyak, érzelmek közvetítője, megjelenítője, s a részben természetes emberi hiúság, a nyilvánosságra jutás igényének következménye, hogy ezeket valamilyen módon, különböző kiadványokban terjesztik is alkotóik.

Amellett, hogy Magyarországon szerintem a népességhez viszonyítva világviszonylatban is elképesztően sok (a feltevések szerint több mint nyolcvan, de lehet, hogy inkább százhusz) irodalmi folyóirat jelenik meg, s ezek többsége profinak tekinthető műveket közöl, se szeri, se száma a magukat bevallottan amatőrnek tekintő írók, költők több-kevesebb rendszerességgel megjelenő orgánuma, nem beszélve a tömérdek magánkiadásban megjelenő önálló kötetről, füzetéről. Ilyen például Veszprém megyében a pápai amatőr írók szövetségének lapja, a Kristály, vagy az antológiák, önálló kötetek megjelenítésével foglalkozó Alterra svájci-magyar könyvkiadó, szigorúan üzleti alapon, vagyis a műveiket közölni óhajtókkal keményen megfizettetve a publikáció lehetőségét. Dedinszki Erikától, a Hollandiában élő (sajnos balesete óta jó néhány éve nem publikáló) költőtől hallottam, hogy ott több olyan folyóirat létezik, amely nemhogy honoráriumot nem juttat a szerzőknek, hanem ők fizetnek vastagon műveik megjelentetéséért. (Különben nem hiszem, hogy ennek bevezetésével nálunk lényegesen csökkenne a folyóiratok száma, a könyvek meg már amúgy is egyre nagyobb számban a szerzők saját pénzéből, jobb esetben a támogatók jóvoltából jelennek meg.)

Érdekes honi sajátosság, hogy a hivatásosnak számító írói társadalom egy része, szemben a képzőművészetekkel, nem tartja jogosultnak az amatőr írói státust, vagyis sommásan úgy ítéli meg, hogy van jó és gyenge író, írásmű, vagyis profi és dilettáns. (Maga a dilettáns fogalom meghatározás egykoron jó értelemben vett műkedvelőt jelentett, aki egyszerűen a maga vagy baráti köre, családja kedvtelésére hoz létre alkalmi vagy általános érvényűnek tekintett verseket, prózákat. Egy részük – utólag böngészgetve – csak jellegtelen vagy értékes kortörténeti dokumentum – másik, kisebb hányaduk bekerülhe-

tett a világirodalom egyre kevésbé áttekinthető tartományába mint kuriózum, ritka gyöngyszem.)

Vázlatos értekezésemnek közel se lehet az a szándéka és célja, hogy eldöntsem azt, hogy meddig amatőr egy írásmű és létrehozója, s ettől, mitől számít már profinak (függetlenül attól, hogy kivételesen csak abból él meg, avagy szabad idejében, főfoglalkozású állása mellett műveli hivatásos szinten az irodalmat), csupán azt kívánja fölillantani, hogy további, a vizuális szférához hasonló kutatásokat, feltárásokat kell és érdemes végezni ahhoz, hogy ez a nagyon izgalmas, szerteágazó témakör is állandó szereplője legyen az „Alkotó emberek” vizsgálatának, mivel jól tudott, hogy nemegyszer a képzőművészetek művelésében is nehezen húzhatók meg éles határvonalak profizmus és amatőrizmus között. Katarzist kiváltó műalkotás létrehozásához nagyon nagy alázat szükségeltetik, valamint a régtől fogva ismert mondás szerint az a megkerülhetetlen, időnként kínzó-kegyetlen, szenvedésekkel, kudarcokkal telített folyamat is, melynek lényege, hogy „aki dudás akar lenni, pokolra kel annak menni...”

Végezetül annyit azért megkockáztatok – még ha több írástudó netán megkövez is érte –, hogy (ha tetszik, ha nem) létezik amatőr irodalom, méghozzá a hivatásoshoz hasonlóan nagyon eltérő színvonalon, s ennek föl-lelhető olyan vonulata, mely mai módon és kifejezési eszközökkel valamikor majd lehet, hogy népköltészetnek minősül a kor sajátos viszonyai által meghatározottan, a szürreális és az abszurd XX.–XXI. századi, mindennapi szóhasználatát, annak egyéni-közösségi változatait is alkalmazóan, miként a slágerirodalom egy része is posztmodern korunk képtelenségeinek sajátos nyelvi tükre, magába sűrítője.

Érdeemes lenne mindezzel elmélyültebben is foglalkoznia mindazoknak, akiknek speciális kutatási területe az amatőr műalkotás létrejötte és recepciója...

Máskülönben nemrég bukkantam rá ismét, a Füst Milán-díj átadása révén arra a gondolatra, amit Hamvas Béla ekképp fogalmazott meg:

„Az irodalom ott kezdődik, ahol az író belép a beléphetetlenbe.”

Ez, azt hiszem, minden valamirevaló mű létrehozásának folyamatára érvényes...

Horváth Teri: HATTYÚ HALÁLA
Olaj, karton, 45x36 cm

Tánc és közművelődés

A táncművészet újabb fénykorát éli, és talán hosszú történetének legmagasabb fejlődési fokára jutott. A tánc fejlődésében jelen van a történelem, az esztétika, a filozófia, a zene, a vizuális művészetek valamennyi ága a festészettől a filmig, s mindez tökéletes egyensúlyt hoz létre az előadóművész, az alkotó és a befogadó szellemi világa között.

Mindegy, hogy a „csoda” hol jön létre – a fontos az, hogy érték teremődik, hogy több tízezer gyermek-, ifjúsági és felnőtt-táncsoport működik az országban, és ezeken a helyeken nem csak szakmai képzés történik.

Megismerkednek a múlt és a jelen hagyományaival, táncművészeti értékeivel, táncművészetet értő, művelő és szerető emberekké válnak, személyiségük nyitottá válik a közösségi alkotó tevékenységek és a művészetek iránt egyaránt. Ezekben a közösségekben nemcsak a „próbákon” jó együtt lenni, hanem a közös kirándulások, ünnepek, rendezvények alkalmával is.

Mindezeket ismerve elmondható, felmérhetetlen a mozgalom/rendszer közösségnevelő szerepe. Mindebben óriási a felelőssége a csoportot vezető tanárnak/koreográfusnak. S itt nemcsak szakmai felelősségre, hanem erkölcsi/esztétikai/filozófia/intellektuális felelősségre is gondolok. A személyes „példaadás” a minta. Ezért fontos a megfelelő színvonalú tanárképzés, az állandó továbbképzés és szakmai kontroll megteremtésének és elérhetőségének lehetősége.

Az amatőr táncművészeti mozgalom az alábbi műfajokban létezik jelenleg Magyarországon: néptánc, klasszikus balett, modern tánc (modern balett, Graham-, Limón- stb. technikák), kortárs tánc, mozdulatművészet, társastánc, rock & roll, divattáncok (jazztánc, diszkó, hip-hop, break stb), majorette.

A különböző műfajok más-más országos hatáskörű szervezetekhez tartoznak, pl. Martin György Néptánc Szövetség, Örökség Gyermektánc Egyesület,

Magyar Táncsport Szövetség, Táncpedagógusok Országos Szövetsége, Magyar Divat- és Sporttánc Szövetség stb.

A szövetségek feladatai többek között a szakterülettel foglalkozók összefogása, munkájuk segítése, koordinálása, szakmai továbbképzések, versenyek, fesztiválok szervezése, a kiemelkedő alkotók, pedagógusok, csoportok minősítése, szakmai díjak alapítása, odaítélése, érdekképviselésük ellátása stb.

A tanulmány további részében a Táncpedagógusok Országos Szövetsége által képviselt irányzatokat, csoportokat és helyzetüket kívánom részletesen bemutatni.

Táncpedagógusok Országos Szövetsége

A Táncpedagógusok Országos Szövetsége a Magyar Táncművészek Szövetsége Pedagógus Tagozatának jogutódjaként alakult meg 1990-ben.

A szövetség a különböző oktatási szinteken működő magyar táncpedagógusokat – balettmeistereket, társastáncoktatókat, modern-kortárs táncpedagógusokat – és az általuk képviselt csoportokat, együtteseket, intézményeket fogja össze.

Főbb célok és feladatok:

- A táncművészeti oktatás területén működő táncpedagógusok, szakemberek és intézmények összefogása, rendszeres továbbképzése és érdekképviselése.
- Kapcsolatok létesítése, fenntartása és együttműködés hazai és nemzetközi szakmai szervezetekkel, szövetségekkel.
- Elvi állásfoglalások és ajánlások kimunkálása a szakmát érintő jogszabály- és törvénytervezetek kérdéseiben.
- Táncművészeti fesztiválok, minősítések, továbbképzések, rendezvények megszervezése, létrehozása.
- Díjak alapítása és javaslatok felterjesztése szakmai díjak odaítélésére.
- Szakmai könyvek, kiadványok megjelentetése.

Az 1990-es újjáalakulás egyben nyitást is jelentett: a klasszikus táncművészeti műfajok – klasszikus balett, társastánc – mellett megjelentek és fórumot, lehetőséget kaptak a '80-as évektől megismert és egyre nagyobb tömegeket vonzó modernebb technikák is (jazztechnika, Graham-, Limón-, kontakt-, Berczik-technika, modern balett, kortárs tánc, majorette, break, hip-hop stb.).

Mit is jelentenek ezek a tánctechnikák?

A szép mozgás minden ember ösztönös vágya. Ez a vágy a – korábban egyeduralmat élvező – klasszikus balett évszázadokon át csiszolódott, zárt rendszerbe foglalt mozdulatnyelvével volt először elérhető. Követelményrendszere – pl.: 180°-os kifordítottság, tágság, hajlékonyság, alkati megkötések stb. – sokak számára nem ideálisan teljesíthető.

A modern-kortárs tánctechnikák ezzel szemben könnyebben elsajátíthatók, alkati-fizikai követelményeik rugalmasabbak, a különféle tánctechnikák átjárhatók, melyek egymást erősítik, és a képzés folyamán az embert, a személyiséget helyezik előtérbe.

A '80-as évektől egyértelművé vált, hogy egy táncos képzettsége akkor felel meg igazán a kor követelményeinek, ha többféle műfajban, irányzatban képezte magát – megismerve a test használatának másfajta, újabb lehetőségeit is.

Néhány ismertebb és a közművelődés területén jelentős tömegbázissal rendelkező technika, irányzat:

Berczik-technika (esztétikus testképzés)

Nevét a nemrégiben elhunyt kiváló mesteredzőről, táncpedagógusról, Berczik Sáráról kapta, aki a technika megteremtője, metodikájának kidolgozója, magas szintű oktatója volt. Az esztétikus testképzés olyan gimnasztikai alapkövetelményű mozgásanyag, amely magában foglalja a szükséges és egészséges, természetes mozgásfajtákat. A testképzés által olyan előkészítést kap a test, amelyre később bármely tánctechnika felépíthető.

Graham-technika

Nevét Martha Graham amerikai táncos-koreográfusról, a technika megteremtőjéről kapta. A Graham-technika volt az első, klasszikus balettől eltérő modern tánctechnika, amelynél a mozgás indítója a törzs, annak központja, és ennek parancsaira működnek a végtagok. Ez az elv beépült az összes modern és számos posztmodern technika alapjaiba.

Limón-technika

Nevét José Limón spanyol táncos-koreográfusról kapta. A technika középpontjában a gravitáció és a táncos teste, mozdulatai állnak. Az állandó zuhanás-elernyedés-felpattanás-nyújtás, gördülések, lendülések, siklás a jellemző jegyei.

Kontakttechnika (kontakttánc)

A technika keretében a táncosok megismerik a két test közötti érintkezési/kontaktpontok változása okozta mozdulatokat, gurulásokat, a térhasználat

360°-os terjedelmét, a test energiáinak kihasználását, a váratlan helyzetek megoldási képességét, valamint a belső mozgások érzékelésének képességét.

Jazztechnika/jazztánc (régén jazzbalett)

Magába foglalja a klasszikus balett, a tradicionális jazztánc (pl.: amerikai feketék jazztánca, fehér amerikai jazztánc irányzatok), valamint a show-tánc különböző elemeit.

Modern balett

A klasszikus balett elemeit modern, kortárs technikákkal (pl.: art jazz, Hammadi-, Horton-, Cunningham-, Matt Mattox- stb.) ötvöző, plasztikus, látványos formanyelv.

Majorette

A klasszikus, „menetelős-botforgatós” majorette mellett ma már egyre népszerűbb az úgynevezett „színpadi majorette”, is, mely a társastánc vagy jazztánc elemeiből is építkezik. Az újabb koreográfiák színpadon is maradandó élményt nyújtanak.

A táncművészeti oktatás szinterei

A szövetség tagjai közművelődési intézményekben, önálló táncművészeti stúdiókban, alapfokú művészeti iskolákban (önkormányzati és magán) és tánctagozatos általános iskolákban tanítanak.

A rendszerváltás előtt az amatőr táncművészeti csoportok főként a helyi művelődési házakban, iskolákban, klubokban működtek. A tanfolyami rendszerben működő csoportok fenntartója az adott intézmény volt. Fizette a terem költségeit, és alkalmazta a tanárokat is. Sajnos, a rendszerváltást követően a legtöbb helyen megszüntették az amatőr csoportok főállásban alkalmazott vezetőinek állását. Az intézmények bevételi kötelezettsége megnőtt, így a termeket inkább bérbe adták, ami fix, állandó bevételt jelentett a bizonytalan tanfolyami díjak helyett. Ennek következtében számos táncpedagógus lett egyéni vállalkozó, hozott létre egyesületet, alapítványt, hogy az új helyzetben is működtetni tudja a már kialakult rendszert.

Természetesen korábban is voltak – főként a klasszikus balett területén – önálló munkaközösségekbe tömörülő kollégák, akik termet, stúdiót tartottak fenn. Azonban közülük többen nem tudtak lépést tartani az újfajta igényekkel – a klasszikus balett „egyeduralma” is megszűnt, az új irányzatok térhódításával veszített vezető szerepéből – a növendékszám jelentős csökkenése miatt nem tudtak olyan látványos és jelentős beruházásokat végrehajtani, mint a

„divatos” műfajok képviselői. A problémát csak egy nehezen elfogadott szemléletváltozás oldotta meg: a balettiskolák is alkalmaztak modern- és divattáncokat oktató tanárokat.

Összességében elmondható, hogy az állami finanszírozás kivonulásával mindegyik műfajban tevékenykedő csoport nehéz helyzetbe került. Az állandó költségvetés hiánya, a működési költségek, jelmezek stb. előteremtéséért vívott örökös küzdelem sokszor a minőség bizonyos szintű „átértékelésére” kényszeríti a táncpedagógusokat (pl. népszerűbb táncstílusok „felfuttatása” a többi „eltartására” stb.).

Kezdetben nehézséget jelentett, ugyanakkor azonban esélyegyenlőséget teremtett a növendékek részére az „Alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programjához” kapcsolódóan megjelent taneszközzegyzék, ami pontosan előírja pl. egy terem minimális méretét, kötelező berendezéseinek, eszközeinek minőségét, számát stb. Ennek következtében az eltelt évek alatt nagy százalékban változtak a képzések minőségi feltételei, jobbak lettek a körülmények, egységesebbek a rendszerek.

A központilag megjelent tantervek átjárhatóvá tették a képzési struktúrákat, s az amatőr csoportok vezetői saját tanfolyami rendszerükbe illesztették – az időközben „gombamód” szaporodó művészeti iskolák – tananyagait, tapasztalatait. A többféle képzési forma egymást erősítve, a közös cél érdekében fejlődött tovább.

A '90-es évek elejétől elindult művészetiiskola-alapítási „láz”, a költségvetés közművelődésből való kivonulásának egyik látványos következménye volt. Az alapfokú művészetoktatás területén bevezetett „fejkvóta”-rendszer jelentős előnyöket hozott – főleg a finanszírozás területén – azon intézmények számára, ahol a tanfolyami rendszerű csoportokat művészeti iskolává alakították át. Ennek következtében sok amatőr együttes tagozódott be az iskolai rendszerű oktatásba.

Általános vélemények szerint azok a rendszerek működnek jól, ahol a tanítványok a művészeti iskola keretén belül megkapják a megfelelő szakmai képzést, s a legjobbak, letehetségesebbek számára lehetőség nyílik egy együttesben való megmutatkozásra, melyben a művészi szabadság nem korlátozódik semmilyen mértékben. Országos versenyeken számos kiváló produkció bizonyítja a két dolog egymást erősítő hatását és eredményességét.

A táncpedagógusok képzettsége

A szövetséghez tartozás alapfeltétele, hogy szakmai végzettséggel kell a táncpedagógusnak rendelkeznie. Ez egyben garancia egyfajta minőségre, illetve eszköz is az állandó továbbképzés és szakmai kontroll megteremtéséhez.

A Táncpedagógusok Országos Szövetsége 1988 óta, a Magyar Művelődési Intézettel közösen szervezi a 360 órás – 2 éves, középfokú C szakoktatói minősítést adó moderntánc-oktatói képzést, amelyre mind a mai napig óriási az igény. Az ország minden tájáról vannak jelentkezők a tanfolyamra.

A közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény bevezetése óta azonban ez a képzettség nem alkalmas arra, hogy tulajdonosa művészeti iskolában vagy közművelődési intézményben kinevezett állásban tanítson.

A KJT és a művészeti iskolai tv. hatására a '90-es években a felsőoktatási intézmények is belátták, hogy csak felsőfokú végzettséggel lehet eleget tenni a törvény előírásainak. Először a Testnevelési Egyetemen indult moderntáncpedagógus szak, majd a Táncművészeti Főiskola – mint a szakágazat csúcsszerve – indított és azóta indít folyamatosan önköltséges, térítéses képzést moderntánc-pedagógus szakon. 2001-ben a Pécsi Tudományegyetemen, kihelyezett tagozatként újabb évfolyam indult. (A klasszikusbalett-mester és a társastánc-pedagógus szakok már régóta és magas színvonalon működnek.)

Örömteli az a tény, hogy az egykor moderntánc-pedagógus képzőt végzett tanárok közül sokan elvégezték, illetve végzik a felsőfokú végzettséget adó Táncművészeti Főiskolát.

A képzések beindításában, a tematikák kidolgozásában a szövetség aktív szerepet vállalt, nemegyszer olyan formában is, hogy pl. a „mesterképzőn” (moderntánc-pedagógus képző I. évfolyamán 1988–90. között) végzett tanárok tanították a modern tánctechnikákat a felsőfokú képzésben részt vevőknek.

A minisztérium felkérésére a szövetség koordinálta azt a munkát, amelynek keretében tagjai közül többen szerkesztői és nagy részben írói, lektorai is voltak a táncművészeti oktatásra vonatkozó, az alapfokú művészetoktatás követelményeit és tanterveit tartalmazó és meghatározó alapidokumentumoknak. („Az alapfokú táncművészeti oktatás követelményei és tantervi rendszere”).

A művészetiiskola-alapítási moratórium feloldása után és az alapidokumentumok bevezetését követően többen vállalkoztak arra, hogy csoportjaikból, tanfolyami rendszerükből egy művészeti iskolát hozzanak létre. A szövetség szakmai tanácsokkal, a pedagógiai program és helyi tantervek megírásához nyújtott segítséggel, szakértők bevonásával állt az érdeklődők rendelkezésére.

A Táncpedagógusok Országos Szövetsége évente többször szervez szakmai

továbbképzéseket Budapesten és vidéken (Pécs, Nyíregyháza, Győr). A továbbképzéseken bemutatásra kerülnek új technikák, új irányzatok, de részét képezi koreográfiai műhely neves hazai koreográfusok vezetésével éppúgy, mint díszlet-, jelmeztervezéssel, szcenikával foglalkozó előadás is. Az évenként megrendezésre kerülő országos táncművészeti versenyeken nagyon pontosan felismerhető és nyomon követhető a továbbképzések látogatottságának eredményessége, gyakorlatban való megjelenésének minősége.

Fesztiválok, versenyek, minősítések

A folyamatos minőségi munka egyik feltétele a rendszeres külső szakmai kontroll, a minősítés, a megmérés megteremtése. A Táncpedagógusok Országos Szövetsége 10 éve rendezi meg táncművészeti fesztiváljait, ahol a versengés mellett nagyon komoly szakmai tanácsadás és zsűrizés van az egyes fordulókat követően.

Minden év tavaszán – március–május között – az alábbi fesztiválok kerülnek megrendezésre: *Országos gyermek-táncművészeti fesztivál, Országos ifjúsági táncművészeti fesztivál, Országos felnőtt-táncművészeti fesztivál*

A versenyek elődöntőit a jelentkezők számától függően, az ország 2-3 tájegységén rendezik, majd azokról lehet bekerülni a budapesti döntőbe.

A versenyeken az alábbi műfaji kategóriákban lehet indulni:

a) klasszikus balett; b) karakter; c) társastánc; d) modern tánc; e) kortárs tánc; f) jazztánc; g) diszkótánc; h) hip-hop; i) színpadi majorette; j) akrobatikus rock 'n' roll; k) mozdulatművészet.

A zsűri tagjai: a hazai táncművészet olyan jeles személyiségei, akik nemcsak táncművészként, hanem gyakorló táncpedagógusként is működnek szakterületükön. A zsűrinek mindig tagja egy zeneszerző is.

A táncművészeti fesztiválok óriási tömegeket – 5–7000 fő – mozgatnak meg évente. Az ország szinte minden részéből jelentkeznek csoportok. A szólóban, duóban és csoportosan előadott műveket nagy érdeklődés kíséri, az együttesekkel, iskolákkal szurkolótábor is érkezik a versenyekre. A zsűri kategóriáinként 1., 2., 3. díjat és különdíjakat adhat ki.

Egy-egy fesztivál, verseny megszervezése, lebonyolítása, a zsűri utaztatásának és tiszteletdíjának kifizetése, a díjak mind-mind nagyon sokba kerülnek. Egyre nehezebb létrehozni a következő évi fesztiválrendszert, ha nincs megfelelő pályázat abban a tárgykörben.

Mindezek ellenére 10 év óta egyre nagyobb létszámmal működnek a

fesztiválok, amelyeket – háromévente külföldi együttesek meghívásával – nemzetközi szintűre bővítenek.

A tapasztalatok szerint ezeken a versenyeken a bemutatott koreográfiák, produkciók minőségét nem határozza meg az együttesek működési formája. Teljesen mindegy, hogy közművelődési intézmény, művészeti iskola vagy magánstúdió, alapítványi vagy egyesületi fenntartású. A versenyekre való elutasítás, a jelmezek, kosztümök, ruhák, kellékek elkészíttetése, a nevezési díj előteremtése minden évben egyre nagyobb gondokat okoz.

Nagyon kevés együttes engedheti meg a táncművészet ezen területén, hogy vendégkoreográfussal dolgozzon. Általában az együttesek művészeti vezetői készítik a koreográfiákat, mert ez így nem kerül plusz pénzbe.

A készítendő koreográfiát/darabot nem feltétlenül műsorpolitikai szempontok határozzák meg. Fontosabb az egyénre, a személyre, a csoportra jellemző jegyek, stílus megteremtése, megtartása. Persze időnként felfedezhetőek tendenciák egy-egy divatosabb zeneirányzat esetében, de mindinkább önálló alkotói karakterek jelentek meg, egyedi stílusjegyekkel, alkotói megnyilatkozásokkal.

Minden csoport, együttes úgy gazdálkodik „bevételeivel”, hogy a fennmaradáson felül jusson a nagyon fontos versenyekre is. Ez a pénz azonban sohasem elegendő. A ’90-es évektől állandó „pályázati lázban” ég az amatőr táncművészeti mozgalom. Az együttesek a minisztériumok, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az önkormányzatok szabadművelődési alapjai és egyéb pályázatok által nyújtott pénzek segítségével tudják fenntartani magukat. Természetesen vannak olyan együttesek is, amelyek mögött művelődési ház, művészeti iskola, nagyobb szponzor áll.

A magas színvonalon működő, jelentős eredményeket elért együttesek számára bevételi forrás, hogy rendszeresen tudnak fellépéseket vállalni. Ezek a pénzüsszegek segítenek a következő versenyek költségeiben. Az együttesek vezetői általában visszaforgatják a megtermelt bevételt.

A fellépési lehetőség azonban nem minden műfaj képviselőre igaz: mert klasszikus balettet, modern és kortárs táncot kevesebb multinacionális cég vesz meg rendezvényeire, mint pl. egy társastáncot vagy jazztáncot. Ugyanakkor úgy látjuk, hogy ebben az irányban is van elmozdulás, van igény a művészibb jellegű produkciók bemutatására is.

A Táncpedagógusok Országos Szövetsége két évente rendezi meg az „Országos tánc-játék fesztivált”. Ezen a megméretésen hosszabb, (15–60 perces) egybefüggő dramaturgiai egységet alkotó produkciókkal lehet indulni. A műfaji kereteket kitágítva lehet csak táncos formanyelvet használó darabokat

bemutatni, illetve olyan művek is színpadra kerülhetnek, amelyek több művészeti ág eszközeit használják (táncszínház, verbális színház, film stb.).

A bemutatott darabokat 3 fős, neves szakemberekből álló zsűri értékeli, elemzi és díjazza. A zsűri tagja: táncművész-koreográfus, zeneszerző, színházi szakember (rendező/díszlet-jelmeztervező/dramaturg).

Érdekes tendencia, hogy akár gyermek, akár felnőtt kategóriában indul a produkció, mindig nagyon komoly művészi mondanivalóval, zenei világgal rendelkezik, s a koreográfusok főként a klasszikus balett és a modern-kortárs táncművészet formanyelvét használják. Több együttes és produkció került ezekről a fesztiválokról más hazai versenyekre, illetve külföldre. Ezeket az előadásokat az együttesek több alkalommal előadják bérelt vagy saját játszóhelyükön is. Természetesen ilyen alkotóközösségek csak ott jöhetnek létre, ahol egy elhivatott, kiváló szakmai felkészültséggel rendelkező, a koreográfáláshoz, színházhoz kellő affinitással rendelkező táncpedagógus dolgozik. Nagyszerű műhelyek működnek az ország több pontján. (Debrecen, Nyíregyháza, Pécs, Zalaegerszeg, Budapest stb.)

Mivel a gyermek korosztálynak kevesebb versenyen kívüli megmutatkozási lehetősége van, ezért 6 évvel ezelőtt útjára indítottuk az „Országos gyermekkarácsony” sorozatot. Minden év decemberében az Országos gyermektáncművészeti fesztivál díjazottjainak gálaműsorát rendezzük meg Budapesten, amelyre az ország több részéről jönnek tanárok növendékeikkel, hogy megnézzék az év legjobb gyermekprodukcióit.

A Táncpedagógusok Országos Szövetsége mellett más szövetségek is rendeznek versenyeket, fesztiválokat az általuk képviselt szakterületen: pl. a Magyar Divat- és Sporttánc Szövetség a show-táncok, a diszkótáncok, hip-hop, mambo stb. kategóriákban, a Rock and Roll Szövetség a rock and roll kategóriákban.

A pedagógusoknak és az együtteseknek joguk és lehetőségük van bármely szervezet, szövetség vagy intézmény versenyein, fesztiváljain elindulni. Az ezeken szerzett tapasztalatok, szakmai tanácsok, díjak mind segítik azt a munkát, amelyet közösen végeznek a gyermekek és fiatalok táncművészeti nevelésében.

Hazai és külföldi szakmai kapcsolatok

Jól működő kapcsolata van a szövetségnek elsősorban a Magyar Táncművészek Szövetségével és a Magyar Tánctudományi Társasággal. Rendszeres kapcsolata van a Magyar Zeneiskolák és Művészeti Iskolák Szövetségével, a Rock and

Roll Szövetséggel, a Magyar Divat- és Sporttánc Szövetséggel és a Kortárs Táncszínházi Egyesülettel.

A Táncpedagógusok Országos Szövetségének több éve kiváló szakmai kapcsolata van az amerikai Barátság Nagykövetei Alapítvánnyal, mely együttműködés keretében vendégegyütteseket és -tanárokat fogadnak és küldenek az USA-ba. A vendégtanárok a nyári továbbképzéseken tartanak órákat.

A szövetséghez tartozó táncegyüttesek közül többen tartanak fenn kapcsolatot külföldi testvérvárosukban működő táncegyüttessel. Ezek a kapcsolatok lehetőségeket biztosítanak a külföldi megmutakozásokra is.

A Magyar Divat- és Sporttánc Szövetségnek és a Rock and Roll Szövetségnek több külföldi kapcsolata is van, hiszen az általuk képviselt műfajok a sport területéhez tartoznak, s emellett rendszeresen vannak versenyek külföldön is.

Szakmai kiadványok, hírlevél

A táncművészet területét érintő kiadványok az utóbbi években a Planétás Kiadó kiadásában jelentek meg. Ezek a könyvek is elsősorban annak köszönhetőek megjelenésüket, hogy a kiadó vezetője korábban táncos volt.

Mindemellett a Magyar Tánctudományi Társaság és a Magyar Művelődési Intézet is jelentet meg szakmai anyagokat.

A szövetség életéről, az eredményekről, versenyekről, fesztiválokról, pályázati lehetőségekről a minden hónapban megjelenő *Tánc-Infó* című szakmai hírlevélből kapnak tájékoztatást a szövetség tagjai.

Az amatőr társastáncélet Magyarországon

A cím alatt összefoglalható témakörben az alábbi táncokat táncoló amatőr versenyzők és táncosok helyzetét, lehetőségeit tárgyaljuk: – a tánciskolai táncok, báli táncok, történelmi társastáncok, divattáncok, a standard–latin versenytáncok és egyes néptáncok mint társasági táncok.

Előzmények

A társastáncok – a folklorisztikus táncok és a táncmesterek által kreált koreográfiák keverékeként – a polgári társadalom megjelenésével terjedtek el Európában. A szabadidővel rendelkező polgárságnak társasági és szórakozási alkalmat biztosítottak a táncos összejövetelek.

A XIX. század első felétől ezen táncos alkalmakat, bálakat már társadalmi rétegenként elkülönülve szervezték; a polgárság és a parasztság életének egyaránt fontos társasági eseményei lettek, természetesen más-más táncokat preferálva. Csakúgy, mint a többi európai országban, hazánkban is megjelentek a táncmesterek, tánctanárok, akiknek a táncon kívül feladatuk lett a társasági illemszabályok oktatása is.

A háborúkkal szabdalt XX. század rövidke békeidőiben folytatódott, és tovább hódította híveit a táncos társasági élet. Olykor valóságos táncőrületek söpörtek végig Európán és az amerikai kontinensen az újabb divatos táncok megjelenésekor. A háborús években egy-egy tánc eltáncolása mintegy az ellenállás jeleként, szinte demonstratív jelleget kapott.

Hazánkban a nemzeti nemesi ellenállás és a polgárság kulturális igényei hívták életre a magyar báli tánc kultúrát. Ugyanakkor a XIX. század végére a nemzeti ihletésű táncok háttérbe szorultak, az európai táncanyag került elő-

térbe, a huszadik században pedig nálunk is meghatározóak lettek a koronként változó táncdivatok. Nagyrészt a dzsessz-zene hatására az angol és amerikai zenei és tánc kultúra vált hangsúlyossá, de népszerűek lettek a spanyol és latin-amerikai eredetű táncok is. A palotás és a csárdás táncolása azonban végig megmaradt, ünnepélyes keretűl szolgálva a táncos eseményeknek.

Sajnos, a hazánk történelmében nem kivételes diktatórikus rendszerek hivatalos kultúrpolitikája – általában – rossz szemmel nézte a társasági élet és a magánszféra nehezebben ellenőrizhető területein működő társastáncmozgalmat. De minden rosszállás és tiltás ellenére, vagy annál inkább az emberek vígan és bátran ropták az angolszász ihletésű táncokat a '30-as, '40-es években ugyanúgy, mint később.

A második világháború után a társastáncot mint a polgári kultúra csökevényét nemkívánatossá nyilvánították, a táncosokat és a táncmestereket a néptánc felé orientálták. Néhány tánciskola viszont ekkor is tovább működött, szórakozást és a hagyományos társasági élet lehetőségét biztosítva a fiatalok számára.

A szigorú tiltások ellenére az ötvenes évek végén elementáris erővel hatolt be táncéletünkbe a rock and roll zenei és táncanyaga s az elektronikus zene által előidézett „fellazulás”.

A hatvanas évek tánciskolái – az ifjúsági klubok megjelenése előtt – szinte egyedüli színterei voltak a fiatalság táncos összejöveleteinek. E tánciskolákban nem csupán a hétköznapi táncudáshoz szükséges tánclépéseket tanították, de szép számmal „fertőztek meg” fiatalokat a tánc csodálatos világával. Nemcsak a tánc kedv nőtt, de az amatőr táncosok, versenytáncosok száma is, a táncmesterek szakmai tudása pedig – a Népművelési Intézetben folyó oktatói tanfolyamoknak köszönhetően – egyre színvonalasabbá vált. A '60-as évektől indult el a standard–latin táncok versenyeztetése.

Az amatőr társastáncok mozgalma sikeresen túlélte a csekély táncos tudást igénylő „diszkó kultúrát” is, amely ugyanakkor kétségtelenül termékenyítőleg és felszabadítóan hatott a társastáncokra, mivel a táncolni és szórakozni vágyók és a táncokat mesterfokon elsajátító versenyzők tovább éltették az igényesebb társastánc kultúrát s az ehhez kapcsolódó közösségi, szórakozási formákat is.

A táncmesterek, oktatók pedagógiai munkája s az ebben rejlő közösségformáló tevékenység – mint a civil társadalom művészeti megnyilvánulása – ma sem elhanyagolható tényező, s tán nagyobb támogatást és figyelmet érdemelne a hivatalos kulturális szervektől is.

Helyzetkép

Az országban manapság érezhetően egyre népszerűbbek a táncos rendezvények, táncszínházi előadások és a táncversenyek. A táncélet robbanásszerű fejlődésére, a táncosok számának nagyarányú növekedésére az amatőr táncos területen is felfigyelhetünk. A művészeti iskolákban is a tánc az egyik legnépszerűbb művészeti ág.

Ennek a nagyarányú fejlődésnek egyik oka az, hogy a nemzeti alaptanterv, később a kerettanterv is bevezette a táncos ismeretek elsajátítását, s a szülők is mindinkább pártolják a gyermekek táncos tevékenységét, iskolán kívül is. A médiában sokkal több a táncos (show)műsorok száma, az utóbbi 20 évben elszaporodott videoklipek is nagy erővel hatnak. A táncos szakemberek évtizedes munkája napjainkban kezd beérni.

Mégis nehéz annak a pontos megállapítása, hogy hány ember él ma amatőr táncosként Magyarországon.

Számukra csupán következtethetünk az alábbiakból is.

Az általános és középiskolákban több tízezer tanuló ismerkedik meg alapszinten a tánccal – az iskolai pedagógusok vezetésével, az erre biztosított tanórákon. A szalagavatók alkalmával minden középiskolában, és újabban az általános iskolák ballagó osztályaiban is csoportos formációkat tanulnak és mutatnak be az osztályok. A művelődési házakban, klubokban több száz amatőr táncos csoport működik. A magasabb szintű táncanyagot tanító és évtizedes működést felmutató versenytáncklubokban a standard–latin táncosok gyakorolnak a páros versenyekre, illetve csoportokat alkotva a formációs versenyekre. Számuk több ezerre tehető. Emellett egyre több magán táncstúdió és tánctanfolyam működik, s civil szervezetek is tartanak fenn csoportokat.

Megnehezíti a pontos adatfelvételt a gyorsan felbomló „alkalmi” táncközösségek léte, vagyis az a tény, hogy kezdő–haladó tánciskolák vagy ünnepi alkalmakra készülő táncformációk csak néhány hétig, hónapig működnek, később megszűnnek vagy újabb formációkban élnek tovább.

A hivatalos statisztikákra kötelezett intézményeknél pedig a legkülönbözőbb címszó alatt szerepelhetnek a táncosok. Hol tanfolyamként, hol klubként, hol művészeti közösségként, hol pedig tánccsoporthként vannak nyilvántartva. Külön problémát jelent, hogy a táncosok egyesületekbe tömörülve sportként is definiálják tevékenységüket.

A szerepeltetések szinterei is változatosak. Sportcsarnokok, stadionok, is-

kolák, művészeti iskolák, művelődési intézmények, szórakozóhelyek, színházak, utcák és közterek is otthont adhatnak a rendezvényeknek. Az egyre sokasodó helyi ünnepeken, falusi, városi és regionális rendezvényeken is több tízezer táncos lép fel évente.

A művészeti területek közül a tánc területe – s ezen belül különösen a társastánc területe – az, ami a legkevésbé intézményesült. A bálók sokkal inkább a magánszférához kötik a táncolást vagy az ezeken bemutatott táncművészeti produkciókat, s ezért követhetetlenek. Pontos statisztikák ismerete nélkül is elmondható viszont az, hogy a társastáncok egyre népszerűbbek, s ennek a művészeti ágak résztvevői létszáma, az amatőr táncosok és oktatóik száma nő.

A táncosok képzettsége széles skálán helyezkedik el: a köznapi szórakoztatástól egészen a művészi előadásmód képességéig ível. A táncolók a teljes amatőrizmust; a félamatőr–félprofii művészeti státust és a jó értelemben vett profizmust egyaránt képviselik. A nagyobb szakmai tudás és művészi színvonal elérése többéves kitartó gyakorlást kíván. A csúcsgig csak ezek a táncosok tudnak eljutni. Művészeti munkájuk megbecsülését jelzi, hogy a média nívósabb szórakoztató műsoraihoz egyre több jól képzett amatőr táncost hívnak meg, így meglehetősen elmosódik a határ „profii” és „amatőr” között, vagyis ismét a jól ismert kérdésnél vagyunk. Ennél a problémánál tudomásul kell vennünk, hogy a régi, tiszta amatőrizmust megkövetelő szemlélet – az amatőr ingyen teszi a dolgát! – a mai viszonyok között éppen úgy nem tartható a táncosok között, mint a sport területén. A táncéletben részt vevők számára ugyanis a fáradtságos gyakorlás mellett nagy anyagi áldozatot is jelent a tanulás, a folyamatos művészeti munka és a versenyzés. A társas- és versenytáncokhoz való ruhák, cipők, fellépőkosztümök igen drágák. A fellépésekért kapott összegek gyakran alig fedezik a fellépő ezzel kapcsolatos költségeit.

Ezért az amatőr táncost szerencsésebb úgy definiálni: *nem hivatásos művészeti intézményekben képzett és a táncos művészeti munkát nem főhivatásként gyakorló személy.*

Az általános helyzetképhez tartozik az is, hogy az utóbbi tíz évben új tendenciák jelentkeztek a táncműfajok tekintetében is.

Főleg a vidéki városokban, nagyközségekben szaporodtak el a mutatós produkciót nyújtó, de kis táncudást igénylő majorettsz csoportok és pomponos lányok táncformációi. A települések egyre több helyi ünnepséget, kulturális eseményt, közösségi összejövetelt tartanak, melyeken a menettáncosok a fúvószenekarokkal együtt vonulnak fel. A népszerűség másik oka az amerikai kultúra egyes elemeinek meghonosodása, a közvetített sporteseményeken látott táncok utánzása, megvalósítása.

Ugyancsak műfaji változás az, hogy egyre népszerűbbek azok a táncos formák, melyek a sport határterületeit súrolják. Az aerobik és fitnesz mozgáskultúra egyre táncosabb lett, vagyis egyre több táncos mozgáselemet használnak a táncosok.

Nagy tömegeket vonz, és sok táncos gyakorolja az akrobatikus rock and rollt, amely ritmusában és zenéjében őrzi eredetiségét, de mozdulatai már inkább egy akrobatikus sportágra jellemzőek. A fenti műfajokban tulajdonképpen zenére történő sportmozgásról beszélhetünk, melyet táncos elemekkel tesznek látványosabbá.

Az új tendenciák közé sorolhatjuk még a médiaklipek hatására kialakult hip-hop, rap és electric-boogie táncstílusokat. Mivel a zenehallgatás a fiatalok körében ma már túlnyomórészt audiovizuális, ezért elmondhatjuk, hogy szinte nincsen klip táncos mozgás nélkül. Ezek a mozgások gyorsan meghonosodnak, és a divattáncversenyeken is megjelennek.

A fenti, „városi” műfajok mellett természetesen az igényesebb táncok is folyamatosan jelen vannak, és táncosaik száma is nő. A társastáncok körében szinte minden stílus divatban van, népszerűek a '40-es, '50-es évek táncai, és reneszánszát éli a latin táncművészet is.

Határterületen mozognak a modern tánc és balett elemeit feldolgozó show-táncosok is, akik egyéni, páros vagy csoportos koreográfiákkal jelentkeznek a divattáncversenyeken, felhasználva a műfaji átfedéseket. Megfigyelhető viszont egy fordított irányzat is. Egyre divatosabbak azok a táncszínházi produkciók, melyek a tánc minden műfajából merítenek, egyaránt felhasználva az ősi táncelemeket, a pantomim eszközeit és a társastáncok mozgásait.

A latin zene kedveltsége életre hívta az élőzenekarokat, a latin combókat és ezek klubjait. Ezeken a szórakozóhelyeken latin táncokat táncolnak, és sokan járnak az argentin tangó népszerűsítésére szerveződött klubokba is. A kubai táncművészet is széles körben terjed.

A legérdekesebb tendencia az, hogy távoli népek táncaival is szívesen megismerkednek a fiatalok, sokszor a hozzájuk kapcsolódó kultúrkör egyes elemeinek gyakorlásával. Ilyenek az indiai táncok és az arab és török táncokat idéző hastánc, de említhetnénk a görög vagy ír táncstílusokat is.

A történelmi társastáncok körében az újabban és sokadszor felfedezett reneszánsz táncok élnek új virágkorukat, a magyar történelmi táncokból a körmagyar és palotás figurái tértek vissza mint a bálók és ünnepélyes események elmaradhatatlan színesítői.

Működési feltételek

Az amatőr táncosok csoportjai egymástól eltérő működési feltételekkel működnek, mivel fenntartók is széles skálán helyezkednek el, és eltérő lehetőségeket tudnak számukra biztosítani.

Fenntartóként a művelődési házak, az iskolák, a civil és kulturális szervezetek mellett önálló táncsport egyesületek is működnek.

Munkájuk lényege optimális esetben a szakmai és pénzügyi lehetőségek biztosítása, a csoportok menedzselése, utaztatásának biztosítása lenne. Ennek a sokrétű feladatnak nem könnyű eleget tenni, különösen az állami kulturális feladatvállalás jelentős szűkülése után.

Szakmai területünkön az alábbi tendenciák figyelhetők meg:

A fenntartók egy része igyekszik képzett művészeti csoportvezetőket, táncoktatókat alkalmazni, más részük azonban nem fordít erre gondot, s ezért ezen a téren az előző évtizedekhez képest romlás mutatkozik. A vállalkozói szférában megjelentek a táncoktatáshoz nem értő szervezők, akik oktatói gyakorlattal nem rendelkező és csekély szakmai tudással bíró táncosokat is alkalmaznak. Ennek az az oka, hogy a fenntartók beérik a teremdíjjal vagy a tanfolyami bevételek meghatározott százalékával. A hozzáértő művelődés-szervező munka és a közösségek gondozása nélkül beindított tanfolyamok hosszú időre elvehetik a kedvét a táncanfolyamoktól a táncolóknak és a fenntartóknak egyaránt.

Ahol a tanfolyamokat csak a pénzszerzés eszközének tekintik, ott a csoportok csak rövid ideig működhetnek eredményesen.

Az iskolákban szervezett szalagavató bálokon a végzős osztályok néha több táncsal is szerepelnek, ami a táncoktatók számára komoly pénzkereseti lehetőséget jelent. Ez természetesen a hozzá nem értőket is vonzza. Ezen a területen mutatkozik a legnagyobb szakmai romlás, mivel a tanárok nem szólnak bele az osztályok által felkért betanítók munkájába, akiket a tanulók, illetve szüleik fizetnek. A bemutatott produkciók jó része gyenge színvonalú, rosszul betanított vagy ízléstelen. Néhány éve kulturális civil szervezetek versenylehetőséget teremtettek a szalagavatós csoportos táncoknak is. Itt láthattunk sikerültebb produkciókat is. Ezek zömét természetesen képzett táncoktatók tanították be.

Az iskolákban azonban pozitív irányú elmozdulások is érezhetők. A tanórákon tanítható táncok iránt megnőtt az igény, főleg az általános iskolákban, ahol a testnevelés órák bizonyos százalékát fordíthatják táncra. A feladat sike-

res megoldása érdekében sok iskola támogatja pedagógusai táncos továbbképzését. Akkreditált tanfolyamok állnak rendelkezésükre 30, 60 és 120 órában, ahol képezhetik magukat. Többféle képzést indít a Magyar Művelődési Intézet is, van, amelyiket a Hagyományok Házával közösen. Találkozunk azonban – főleg a vidéken akkreditált továbbképzések anyagai között – olyanokkal is, melyek nem a gyermek vagy ifjúsági korosztálynak való táncokkal ismertetik meg a pedagógusokat, vagy gyakorlatlan kezdőknek nehézségi fokuk miatt nem, vagy csak felületesen taníthatóak.

A működési feltételeket nehezíti a közművelődési hálózat romló helyzete is. A '70-es, '80-as években az egyes művészeti ágakkal más-más ember foglalkozott a művelődési házakban, vagy maximum egy-két művészeti ág gondozása volt egy szakember feladata. A saját művészeti területüket jól ismerve együttműködtek a táncoktató kollégákkal, a szakmai, minőségi színvonal szem előtt tartásával. A létszámcsökkenések és a súlyos bevételi kötelezettségek miatt gyakorlatilag sok helyen megszűnt a művészeti ágat gondozó szerepük. Számos esetben az anyagi lehetőségek szűkültek. Példa erre a Budapesti Művelődési Központ, melynek szakértő munkatársai évtizedeken át jó színvonalon szervezték meg a Budapest Táncversenyt, amelyet jelenleg már a táncsport szövetség valósít meg a klubok összefogásával. Természetesen ellenkező példával is szolgálhatunk. A divattáncversenyeket szervező Dunaújvárosi Munkásművelődési Központ vagy a formációs versenyeket szervező Miskolci Ifjúsági és Szabadidő Központ a nehézségek ellenére évről évre megvalósítja ezeket a nagy országos versenyeket.

A táncéletben legnagyobb változás – fenntartói téren – az a tény, hogy a versenytáncklubok táncsport egyesületekké alakultak. A versenyző klubok és táncosok a Magyar Táncsport Szövetség irányításával működnek 1997 januárjától. Erre az olimpiai versenyeztetés elérése miatt volt szükség, így a táncos, de sportszerű felkészülést kívánó standard–latin versenytáncok sportágként szerepelnek, melyre a NOB szabályai is mérvadóak.

A versenytáncot művelő versenyzők 6 osztályban tartják versenyeket, amelyek versenyszályai a táncolt figurák nehézségi foka szerint tagozódnak. Reményeik szerint a sportegyesületté alakulás hosszú távon elő fogja segíteni a fejlődést, mivel a sporttámogatások egy része megjelenhet a versenytáncban. Az egyesületi önállóság viszont nem azt jelenti, hogy az eddigi fenntartó művelődési intézmények nem vállalnak fel további támogatásokat. Ez a rejtett kettős fenntartás főleg az évtizedekig eredményes, tradicionális kluboknál érezhető.

A jelenlegi helyzet azt tükrözi, hogy a sporttámogatásból egyelőre nem

részesülnek kellő mértékben, viszont a régi csatornák akadozva működnek. Ezért a drága külföldi utaztatások a táncoló egyének anyagi áldozatát kívánják elsősorban. Ezeket az egyesületeket – hasonlóan más művészeti ágakhoz – a magyar kultúra utazó nagyköveteinek kellene tekinteni, amit a külföldi versenyeken elért helyezéseik is indokolnak, s ennek megfelelően támogatni.

(Az élmezőnyben is több külföldi utazás hiúsult meg az utóbbi években az anyagi gondok miatt.)

Kevés ismeretünk van azokról a fenntartókról, amelyek magántánciskolákat, klubokat működtetnek. Táncosaik főleg a divattáncversenyeken szerepelnek változó színvonalon.

A legtöbb már-már az ízléstelenség határát súroló, a korosztályi sajátosságokat figyelembe nem vevő produkció ezen a területen születik. Sajnos, a gyerekek sztárolásához sokszor a szülők is hozzájárulnak, természetesnek tartva az ehhez kapcsolódó negatív kísérőjelenségeket.

A fenntartói szerephez tartozó támogatási formákat hivatott kiegészíteni a pályázati rendszer. A tánc műfajában kevés szereplő között oszlik meg a támogatás, bár az utóbbi két évben kisebb javulás van ezen a téren, s az odaítélés szempontjai is a minőséget erősítik.

A társastánc műfaja viszont „mostohagyerek” más táncműfajokhoz képest, s mint ilyen kevesebb támogatásban részesül.

Képzések

Az elmúlt évszázadok írásos tanúsága szerint a táncmester kifejezés használata általános volt. A művészeti terület kevésbé intézményesült volta miatt a magasabb szinteket elérők többsége „öntevékenyen” került a mesteri körbe. Ezek a táncitanító mesterek Magyarországon a XVIII. században tűntek fel, s nagy részük hazai származású volt. A reformkor idejének neves magyar táncitanítói az új nemzeti társastáncörökvések mellett a színpadi tánc művészetét is képviselték. 1891-ben megalakult a Magyar Táncitanítók Egyesülete, amely kisebb megszakításokkal a második világháborúig működött.

A társastáncoktatók képzése a háború után hagyományosan a Népművelési Intézetben és utódintézményeiben folyt. A hatvanas években 3 hónapos, később egyéves, majd 1989-től négy féléves, 560 órás oktatás keretében ismerhetik meg a résztvevők a táncanyagot s a táncoktatás módszertanát. A hallgatók sikeres vizsgáik letétele után működési engedélyt, a későbbiekben táncpedagógus bizonyítványt kaptak. Ezt sajnálatos módon – az oktatáshoz bizo-

nyítványt biztosító rendelet visszavonása után – már nem tehetjük meg; az intézet jelenleg csupán társastánc-csoportvezető igazolványt adhat ki. Így a hallgatók végzettsége – noha tartalmában messze megfelelő, magas színvonalú a szakmai képzés – nem számít OKJ-számot viselő szakmának, s emiatt sok feszültség halmozódik fel.

A régebben állami bizonyítvánnyal rendelkező oktatók megkérdőjelezik az új igazolvánnyal rendelkezők képesítését, annak ellenére, hogy az újonnan végzetek nagyobb óraszámban és a növekvő követelményeknek megfelelően magasabb szintű szakmai anyagot tanulnak.

Az állami bizonyítvány vagy az államilag elismert szakmai képesítés hiánya a táncoktatók egyéni boldogulását is nehezíti. Az alapos tanulmányok ellenére sem tudnak vállalkozói igazolványt szerezni, mivel OKJ-számot nem tudnak bemutatni. A kulturális vállalkozók viszont önjelölt, képzetlen embereket foglalkoztatnak saját, más címen szerzett vállalkozásuk alatt.

Az intézet oktatásban megrendült státusát látva a főiskolák igyekeznek képesítést adó képzéseket indítani. A Testnevelési Egyetem kísérlete után a Táncművészeti Főiskolán folyik társastáncoktató-képzés. Néhány vidéki főiskola is indít képzéseket, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a magas tandíjak fedezzék egyéb kiadásait. A tánc népszerűsége miatt jelentős túljelentkezés van, s emiatt több osztályban is folyik a képzés. Az eddig kordában tartott túlképzés mára általánossá vált.

Indokként az a rendelet szolgál, amely a művészeti iskolákban dolgozó táncoktatóknak főiskolai képesítést ír elő. Az iskolákból a főiskolai tanfolyamokra számos pedagógus jelentkezett, akik eddig a táncéletben egyáltalán nem szerepeltek, s most egy csapásra táncoktatóvá válnak. Így olyan oktatók szaktudása „kérdőjeleződik” meg, akik az amatőr táncéletben előbb kiváló eredményeket elérő versenyzők voltak, majd az intézeti szaktanfolyam keretében oktatói ismereteket szereztek. Ezek az oktatók hozták létre azt a színes és színvonalas magyar táncéletet, amelyet jelenleg szemlélhetünk.

Az általuk nevelt táncosok szerepelnek a magyar és külföldi versenyeken, 90 százalékban ők működtetik a klubokat, és nagy szerepük van a jelenlegi fesztiválrendszer és versenyezettetés kialakításában. A fentiek miatt mégis hatatlik presztízsük.

A Magyar Művelődési Intézetben az oktatói képzés több évtized tapasztalat alapján folyik, a szakma legjobbjai által összeállított tematikák szerint. Oktatási anyagunkba beépítjük az új szakmai elvárásoknak megfelelő táncanyagokat. Ideje, hogy ennek a munkának újra megtörténjen a bizonyítványi

elismerése is. *(Első lépésként a közművelődési akkreditációban bejegyzést nyert az MMI társastánc és modern tánc csoportvezetői képzése.)*

Az intézeti képzés három területen folyik:

1. A kerettantervhez kapcsolódva iskolai pedagógusoknak tartunk akkreditált táncos továbbképzést. A 60 órás tanfolyamot elvégzettek részére alkalmanként további tanulási lehetőséget biztosítunk. Ennek a továbbképzésnek a szakmai anyaga az óvodások-kisiskolások életkori sajátosságainak megfelelő társastáncanyag és gyermekeknek betanítható koreográfiák.

A Hagyományok Házával közösen 120 órás, pedagógusok számára akkreditált programunk is van, ahol a társastánc ismeretanyag a gyermeknéptánc moduljával egészül ki.

2. Társastánc-csoportvezető tanfolyamot indítunk kétévente, melynek oktatási ideje 560 óra. Ezen a tanfolyamon a társastáncokhoz tartozó összes táncműfaj oktatását tanulják hallgatóink. A versenytánc E, D és C osztályos anyagának oktatását.

3. A társastánc-csoportvezető tanfolyamot elvégzettek számára versenytánctréner tanfolyamot indítunk, amely négy féléves, 280 órás oktatás. A hallgatók a B és A osztályos versenytáncanyag oktatását és a csoportos formációs versenytánc koreografálást tanulják.

A kétéves tanfolyamra több olyan pedagógus jelentkezik, akik a gyermek-tánc tanfolyamot már elvégezték, és szeretnék tudásukat fejleszteni.

Az intézeti képzés megerősítését indokolja az a tény, hogy az ország számos kistélepülésén jelentkezik igény a helyi táncélet megindítására és különböző táncstílusú csoportok igényes oktatására. Ezekről a településekről a képzésre jelentkező csoportvezetők nem főállásban, hanem munka vagy tanulás mellett kívánnak táncoktatással foglalkozni.

Fesztiválok, bemutatók

A magyar társastáncélet legnagyobb fesztiváljait több évtizedes hagyomány alapján, az alábbi helyeken tartják:

Miskolcon rendezik meg a Formációs táncok fesztiválját, melyet a Magyar Művelődési Intézet jogelődje szorgalmazott, és egy neves miskolci táncpedagógus a helyiek táncszeretetére alapozva indított meg. Ezen a fesztiválon csoportos táncprodukciók szerepelnek. A standard és latin táncformációk bemu-

tatása a nemzetközi szabályok szerint folyik. Ehhez kapcsolódnak a magyar hagyományok szerinti társastánc formációk.

A fesztiválon kiadott számos díj között a Pedagógus Díjat hagyományosan az intézet adja. Az idei évtől a modern törekvéseket tükröző Koreográfiai Díj adományozásával bővült az elismerések sora.

A versenytánc országos versenyei mellett a nemzetközileg elismert szombathelyi Savaria Táncfesztivál ad lehetőséget a nemzetközi és magyar táncosoknak a megméretésre. Ezen a versenyen évtizedekig nagy minőségi különbség mutatkozott a magyar és nemzetközi versenyzők teljesítménye között. Az utóbbi években a magyar táncos párok is bekerülnek a rangos verseny döntőjébe.

A divattáncok legnagyobb versenyei a Dunaújvárosi Munkásművelődési Központ szervezésében zajlanak, ahol a Magyar Divat- és Sporttánc Szövetség működik. Ezen a versenyen egyéni, páros és csoportos produkciókkal szerepelnek a divattáncosok. Itt nemzetközi versenyeztetés is folyik, mellyel a helyi szervezők jó munkája és a magyar versenyzők magas teljesítménye is elismerésre talál.

A legnagyobb fesztiválok közé tartozik még a Budapest Táncverseny is, melyet az utóbbi években maga a táncszakma szervez. Ezen a táncversenyen jól lemérhető az amatőr táncosok és táncprodukcióik számának növekedése és oktatóik egyre jobb minőségű munkája.

A nagy fesztiválokon kívül számos helyi és regionális verseny zajlik az ország más településein is, elsősorban a tradicionális táncérettel rendelkező helyeken.

Kiadványok

A hatvanas évektől a Népművelési Intézet és a Múzsák Kiadó számos, a társastánc és versenytánc területét segítő kiadványt adott ki. Az utóbbi 10 évben az intézeti könyvkiadás e tárgyban minimálisra szűkült, mivel a kis példányszámban eladható kiadványok a megnövekedett költségeket nem tudják fedezni. Az oktatást egy újonnan kiadott Mozgásbiológia kiadvánnyal tudjuk segíteni, illetve a régi, még meglévő kiadványok sokszorosításával. A versenytáncokat oktató nemzetközi kiadványokat külföldről tudjuk beszerezni, ami, tekintve a versenytáncfigurák általánosan használt angol neveit, alkalmas e téma megközelítéséhez.

Az elmúlt időszakban különböző könyvkiadók megjelentettek néhány szakmailag kétes értékű könyvet társas- és versenytánc témában, de ezek sok

szakmai hibát tartalmaznak. Ezen a téren tehát feltétlenül előrelépésre van szükség. Elsősorban a történelmi táncok és a tánc történet területén szándékunk kiadni segédanyagokat.

A tanfolyami oktatás keretében az elsajátított figuraanyagot az oktatók engedélyével videóra rögzítik, de ennek egyetlen célja a tanultak megőrzése és felidézése.

Meggyőződésünk szerint csak oktatókazettáról nem lehet helyesen megtanulni a mozdulatokat, és főleg alkalmatlan a tanítás módszertanának megismertetésére.

A tanító mesterek pótolhatatlanok – csak velük tartható színvonalon és fejleszthető az amatőr társastáncélet Magyarországon.

* * *

Megyei tükör

- Békés megyében e területen igen sokszínű kép alakult ki a rendszerváltás után.

A tánc tanfolyamok átkerültek a privát szférába, a tánc klubok pedig – mivel a műfaj a versenysport egyik ágává vált – egyesületet kellett hogy alapítsanak.

Jellemző, hogy bérlőként megjelennek a művelődési házakban, de már nem számítanak az intézmények csoportjainak. A gyermek korosztályt sok helyen a művészeti alapiskolák keretein belül oktatják társastáncra, ami itt is kedvezőbbé tette a finanszírozást.

Jelentős társastánc rendezvények Békéscsabán

- „A” osztályos társastáncbajnokság
- Nemzetközi csapatbajnokság, Békéscsaba, Gyula
- Osztályos bajnokságok a megye különböző településein

A művészeti alapiskolák társastánc tanszakának tanmenetét Sziliné Csáki Emília szeghalmi társastánc-pedagógus dolgozta ki, aki hosszú éveken keresztül a szeghalmi művelődési házban tevékenykedett.

Modern tánc műfajban a kezdetekben a művelődési házak „úttörő munkát” végeztek. Nagyon sok olyan tanfolyamot szerveztek, ahol különböző korosztályok megismerkedhettek a tánc e formájával. Napjainkban nagyobb településeken privát tanfolyamok működnek, jó esetben a művelődési háztól bérelnek termet, de van, aki már saját helyiséggel is rendelkezik. Kisebb településeken előfordul még, hogy kultúrház csoportjaként aerobic-, jazzbalettcsoport található, amelyhez térítési díj ellenében kapcsolódhatnak az érdeklődők. Itt is egyfajta professzionalizálódás jellemző, hiszen nagyon sok bajnokságot szerveznek.

A mazsorett rendkívül népszerű Békés megyében, elsősorban a kislányok körében. Az elmúlt néhány évben sok új csoport alakult, melyek az anyagi fedezetet is meg tudták terem-

teni a működéshez. Csorváson egy fúvószenekari találkozóhoz kapcsolódóan rendszeresen szerveznek majorette-csoport-találkozót. Napjainkban nincs ünnepi rendezvény mazsorett nélkül. A megyében működő csoportok részt vesznek országos bemutatókon, fesztiválokon. Több együttes rendelkezik igen magas minősítéssel, szakmai elismeréssel.

A rendszerváltás előtt több településen működött balett-tanfolyam. Ma már sajnos ez nem olyan népszerű. A megyében Békéscsabán található egyedül balettiskola, amely magániskolaként működik – Mariann Balettiskola néven.

- *Nógrád megyében* a tánc területén egy társastáncklubot lehet kiemelni – a salgótarjáni Főnix Táncklub Sportegyesületet – és egy mazsorettcsoportot (melyet faluvédő egyesület működtet) tartunk nyilván. A Főnix tevékenysége figyelemre méltó. (Az egyesület tagja a Magyar Tánccsoport Szövetségnek is.) Táncosaik nemcsak egyéni versenyeken vesznek részt, hanem a formációs bemutatókon is jeleskednek. A társastánc népszerűsítésében élen járnak. Az önfenntartó csoport – melynek próbalehetőséget közművelődési intézmény biztosít – fellépések vállalásával és szponzorok segítségével teremti meg működésének feltételeit. Tevékenységükhöz fűződik az országos kiírású táncverseny, a Salgótarjáni kupa évenkénti megrendezése. (Helyszíne: a Salgótarjáni Sportcsarnok.)

- *Jász-Nagykun-Szolnok megyében* a Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet 1998 óta szervez JÁSZKUN VILÁG művészeti szemlét. A 2002-ben a szemle keretében megrendezett ifjúsági kis ki mit tud? eseménysorozata alatt figyeltünk fel arra, hogy a 196 produkció majdnem ötven százaléka táncos rendezvény volt. Ezért jutottunk arra az elhatározásra, hogy 2003-as rendezvénysorozatot csak a táncnak szenteljük. Így került megrendezésre a megyei amatőr gyermek- és ifjúsági táncművészeti fesztivált.

Közel ötven csoportban több száz gyermek és fiatal mutathatta meg tudását Karcagon. A versenyre művészeti iskolák jelentkeztek, valamint tanfolyamok, csoportok, szakkörök. A kategóriák megválasztása is színes skálán mozgott: klasszikus baletttől a diszkótáncokig.

Kiemeljük Gyenesné Szarvas Katalin Tisza-földváron élő táncpedagógus és Tolnai Zita, a martfői táncműhely tanárának munkáit, akik különdíjat kaptak a színvonalas produkciók koreográfiálásáért és betanításáért.

- *Baranya megyében* nagy lendületet kaptak az amatőr művészetek a Kultúrával a Nyugat kapujában nemzeti fesztivál rendezvénysorozatától. A szervezésben és a támogatásban a térségi összefogás nagyszerű példája valósult meg – önkormányzatok, kisebbségi önkormányzatok, művelődési intézmények, civil szervezetek együttműködésében.

A tánc-egyéb kategóriában 15 együttes lépett fel. Kiforrott, igazán jó teljesítményt négy fellépő csoport nyújtott, az első három meghívót kapott az országos szakági bemutatóra is. Jelenleg 18 működő csoportról tudunk.

Egyre népszerűbbek a megyében a mazzorettcsoportok. Sok iskolai csoport azonban teljesen öncélú munkát végez, és csak a külsőségeket tudta elsajátítani.

- *Pest megye* a társastánc területén szép eredményeket mutathat fel – és nagy aktivitást.

A társastáncformák különböző módozatait művelő csoportok mellett (a jazzbalett után egyre népszerűbbek a latin táncok és az akrobatikus rock and roll) egyre nagyobb számban jelennek meg a mazzorettek. A megszerzett tudást társas- és formációs táncgálákon, modern táncversenyeken mutathatják be a Pest megyeiek.

- *Vas megyén* belül Szombathelyen vannak jelen nagyobb számban társastáncközösségek, kiemelkedő teljesítményt nyújtva. Sajnos, a város e közösségeket nem szakmai sikereinek mértékében ismeri el és támogatja. Zavart okoz, hogy a versenytáncot sportnak minősítették, így ma több esetben a helyét és támogatóit keresi a társastánc számos ága.

A kor szelleme és divatja, az új iránti nyitottság következményeként számos műkedvelő és művelődő közösség alakult. A rendszerváltással egy időben terjedtek el a fúvószenekarok mellett a mazzorettcsoportok. A magyar kulturális hagyománytól korábban idegen forma viszonylag gyorsan elterjedt, de a mai napig nem megoldott a közösségvezetők képzése, ezért aztán meglehetősen eklektikus e csoportok teljesítménye.

- *Hajdú-Bihar megyében* a művészeti iskolák hatására növekvő tendenciát mutat a különböző társastáncformát művelő csoportok száma. Ez hívta életre a megyében működő együttesek szakmai fórumát, a nádudvari tánctalálkozót és a Táncpalettát, ahol az együttesek útmutatást kapnak a további fejlődés lehetséges módjaihoz.

A nemrég alakult együttesek mellett nagy múltú országos és nemzetközi viszonylatban is eredményes munka folyik több együttesben is. Harmónia Táncstúdió, Nádudvari Alapfokú Művészeti Iskola, a hajdúnánási NaNá Táncstúdió, a debreceni Attitűd Mozgásművészeti Stúdió, Valcer Táncstúdió, Salome Tánc Sport Egyesület, a hajdúböszörményi Salida Tánc Sport Egyesület.

A hajdúnánási és nádudvari művelődési központok rendszeresen helyet adnak országos táncfesztiváloknak, táncversenyeknek is.

A mazzorett együttesek közül a legkiemelkedőbb és a legtöbb szakmai eredményt elért együttes a Debreceni Mazzorett Együttes és csoportja, akik jó példával járnak elől a többiek előtt a jó ízlés, a magas színvonal és az újítás tekintetében is.

Rendszeresen szerveznek országos találkozókat a Magyar Fúvószenei és Mazzorett Szövetséggel karöltve. A Megyei Közművelődési Intézet néhány éve vette gondozásába a megyei és (debreceni) együtteseket, szakmai fórumok keretében törekszik támpontokat nyújtani a csoportok színvonalas munkájához.

- A rendszerváltás óta *Heves megyében* is gomba módra szaporodtak a különféle mozgás-

művészeti csoportok. Ennek oka egyrészt a tehetséggondozó programok elterjedésében kerekedő, másrészt pedig annak a ténynek, hogy az aktív mozgás iránti igény különféle üzleti formában teret kért magának. Ez a rendszeres mozgásra építő képzés a testedzés és a művészi produkció határmezsgyéjén mozog. Az évente két alkalommal megrendezendő bemutatkozási alkalmakon újabb és újabb társulatok jelentkezésének lehetünk tanúi. A nagy mennyiség valóban átcsap olykor minőségbe. A Heves megyei táncszínházi kultúra fejlődésének személyi okai is vannak.

A Gerják István vezette Atellana Táncműhely a kilencvenes években nemcsak saját produkciókkal szerzett híveket a műfaj kedvelőinek, hanem pályázati úton jelentős minisztériumi támogatásokat élvezve táncszínházi sorozataikkal láthatóvá tették a hazai táncműfaj élvonalbeli képviselőit Egerben Bozsik Ivett vagy Juronics Tamás fellépése éppoly szokványosnak volt tekinthető, mint a Győri Balett vagy éppen holland kontakt-táncosok vendégszereplései.

Ebben az időszakban érkezett haza Gyuricza Lilian külföldről, aki előbb Táncstúdió 13 néven művészeti alapiskolát hozott létre, majd szövetkezve más műfajok tanáraival létrehozta az Ifjú Tehetségek Műhelyét Egerben. Az Állami Balettintézetben végzett, és hazaköltöző Barta Dóra, és az általa alapított Pódium Tánciskola létrejötté is a kilencvenes évekhez fűződik. Ez időszakban szerveződött Egerben mazzorettsoport, melyet Gyöngyösön, Hevesen is hasonló követett. Nagy hatásúnak mondható a 92–93-ban a Megyei Művelődési Központban működő jazzbalett-tanfolyam Bóta Ildikó vezetésével, mely a Tale Quale együttes produkcióinak alapját képezte. Más gyökerű, de folyamatos és tömegeket vonzó az a társastáncmozgalom, amely ma már sportegyesületi keretben működik, de ki tagadhatná, hogy amatőr művészeti ágként is értelmezhető. Egerben Botond Béla vezetésével az Agria Táncsportegyesület képezi és versenyezteti a műfaj képviselőit, hatvanban a Royal Hatvan, Füzesabonyban a Török József vezette Füzes Táncklub arat hazai és országos sikereket, s Gyöngyösön is dolgozik ilyen egyesület. Gyöngyösön a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolában, (mely táncművészeti alapiskolaként is működik) a tánc több műfajában képeznek gyerekeket, akik a tanórákon sajátítják el a jazzbalett, a modern tánc, a karaktertánc elemeit Delbóné Kalocsai Edit és Kosztyáné Bódis Beáta vezetésével. A verseny tánc kategória másik műfaja az akrobatikus rock and roll, melynek számos követője van a megyeszékhelyen. Egerben Szarvas Ferenc képez sikeres versenyzőket, míg Gyöngyösön Járdány Zsuzsa.

Úgy tűnik, a hagyományos jazztánc ideje leáldozóban van, noha akadnak még olyan elhivatott művelői, mint az egri Szentgyörgyi Albert Általános Iskolában oktató Bódis Bea és Gulyik Judit.

Simon Klára, a Megyei Művelődési Központ szakelőadója azon a véleményen van, hogy az igazán sikeres táncos valamikor jazzbalett alapokkal kezdte. S még azt is megjegyezni kívánja, hogy Egerben Kelemen Márta táncpedagógusnak köszönhető, hogy a városban megalapozták a mozgásművészet iránti igényt. Ő ugyanis a XX. század közepén oktatta mozgásra a lányokat, és az egri színháznak készített koreográfiákat. Az ő munkájának gyümölcse ért be egy generációval később az utódokban. Szólni kell még arról a dühödt életkedvről, amely mostanában a

hastánc- és jógatermekbe űzi a hölgyeket. E keleti filozófiai alapokon működő mozgáskurzusok hallatlan népszerűségnek örvendenek minden korosztályban. Egerben például hastánckurzusból is három van: egy a szereplőknek, egy a műkedvelőknek, s egy a karcsúsodni vágyóknak Kovács Zsófia, Barabás Kinga és Szajlai Johanna vezetésével. Raksi Mandala, Inancsik Kinga pedig egy óvodai helyiségben tanítja a szépülni vágyó hölgyeket a hastánc rejtelmire.

A Megyei Művelődési Központ pódiumlehetőséget ad a csoportoknak az „Én is tudok táncolni” bemutatókon. Adácson minden májusban megyei találkozón mérik össze erejüket a csoportok, s szükség szerint szerveznek az egyéni táncosoknak megyei tehetségkutató versenyeket.

- *Csongrád megyében* a társastáncot általában művészeti iskolák keretein belül tanítják, de vannak tanfolyamok, klubok művelődési házakban is.

Megyéinkben egyre népszerűbbek a mazzorettcsoportok, amelyek leginkább a települések rendezvényeit színesítik.

A moderntánc műfajában is leginkább a művészeti iskolákhoz köthetők a csoportok. A szegedi Százszorszép Gyermekház minden évben rendez számukra megyei szintű találkozót, ami nagy népszerűségnek örvend.

- *A Somogy megyében* működő csoportok a legkülönbözőbb műfajokban, a legkülönbözőbb létszámmal és legkülönbözőbb szervezeti formában tevékenykednek. Nem honosodott meg a pantomim, a klasszikus és modern balettet is csak egyetlen egyesület, a siófoki Diótörő Balett Egyesület képviseli. Igaz, ők országosan is kiemelkedő színvonalon.

Kevés a táncművészeti szakember, a csoportokat pedagógusok, egykori néptáncosok, tehetséges táncosok, autodidakta személyek, társastánc-pedagógusok és egykori balett-táncosok vezetik. A fenntartók is különbözőek, legjellemzőbb az iskolai csoport, de művelődési házak, egyesületek is tartanak fenn táncművészeti együtteseket. Hivatásos balettművész vezeti a siófoki egyesületet, társastánc-pedagógus a barcsi Adria-Szigo TSC-t, a kaposvári Dorottya Társastáncklubot, az újjáalakult boglári Boletti BBSC-t, a kaposvári Mikrokozmosz Flamingó Csoportját. Mesteredzőből vált kitűnő koreográfussá a kaposvári Lady Bird's és az egyetemi sportkör csoportjának vezetője.

Intézményünk főként az összehasonlíthatatlanság miatt nem szervezett minősítést és versenyt, viszont 2003-ban már ötödik alkalommal került sor a Somogy megyei tánc- és mozgásművészeti találkozó megszervezésére Tabon. A Zichy Mihály Városi Művelődési Központ rendelkezik a műfajhoz szükséges feltételekkel; nagyméretű színpad, új burkolattal, kitűnő hangtechnikai felszerelés, öltözők stb. Sajnálatos módon a rendezvényhez az SMK nem tud anyagi támogatást adni, vagyis az utazási és étkezési költségeket is a fellépőknek maguknak kell biztosítani. Kiváló szakmai zsűrit hívunk, és a beszélgetések továbbképzéssel is felérnek, mindamelllett, hogy a találkozó értékes tapasztalatcserének bizonyult.

A terület összefogását intézményünk végzi, országos szinten elméleti-szakmai összefogásukat a Táncpedagógusok Országos Szövetsége. Információikat rendszeresen továbbítjuk. A tánc- és mozgásművészeti csoportok Somogy megyében a gyermek és ifjúsági korosztályra építenek. A kaposvári Mikrokozmosz Alapfokú Művészetoktatási Intézmény foglalkozik művészeti iskolai keretben a társastáncoktatással.

Megítélésünk szerint a modern és társasági táncokat előadó csoportok (minden műfajt beleértve) már mozgalomként kezelhetők, egyre nő a csoportok száma is. Intézményünknek jelentős szerepe van ebben a folyamatban, hiszen összehozzuk a közösségeket, a szakembereket, bekapcsoljuk őket az országos vérkeringésbe. Elmondható, hogy a csoportoknak igencsak kevés a pályázati lehetősége, s a rendezvényeket szervező intézmények anyagai lehetőségei is szűkösek. Több együttes az egyetlen művelődési vagy társas közösséggént dolgozik településén, amit már csak azért is meg kellene becsülni, mert a csoportokban fiatalok vannak!

Magyar Táncsport Szakszövetség

1146 Budapest, Dózsa György út 1–3.

Postacím: 1442 Bp., Pf. Pf. 116.

Elnök: Szöllősy Előd

Tel.: 422-1870

Tel./fax: 221-9269

e-mail: mtasz@mtasz.hu

Magyar Táncpedagógusok Egyesülete

(a Budapesti Művelődési Központ címén)

1119 Budapest, Etele u. 55.

Titkár: Zsédenyi Mária

Tel.: 371-2781

e-mail: muveszetek@bmknet.hu

Magyar Divat- és Sporttánc Szövetség

(a Munkásművelődési Központ címén)

2400 Dunaújváros,

Apáczai Csere János u. 9–11.

Ügyvezető elnök: Szántó Péter

Tel./fax: 25/405-663,

Tel.: 25/405-710

e-mail: mmkkht@vnet.hu; posta@mdssz.hu

www.mdssz.hu

Táncpedagógusok Országos Szervezete

1014 Budapest, Színház u. 1–3.

Elnök: Török Jolán

Alelnök: Szalay Tamás

Tel.: 201-8790

Fax: 225-3382

e-mail: tancpedagogusok@freemail.hu

Magyar Fúvószenei és Majorette Szövetség

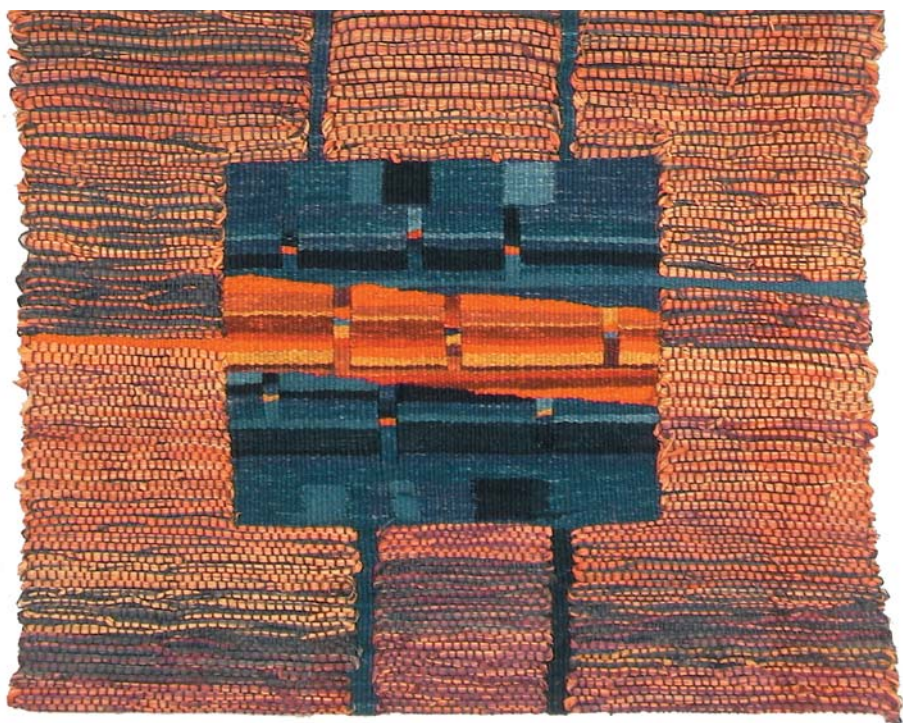
A mazzorettsekció vezetője:

dr. Tóthné Rozsályi Judit

4025 Debrecen,

Piac u. 45–47. III. em. 5.

Tel.: 06/20-9649544

Hirsch Anna: TEXTIL
75x75 cm

Amatőr képzőművészet, 2001

Az amatőr alkotók sajátos helyzetű emberek, más polgári foglalkozás mellett alkotnak, más a professziójuk (foglalkozásuk), a szó eredeti értelmében másban „profik”, nem a művészetben. Nem professzionista művészek; amatőrök, autodidakták. Azonban mint ilyenek sem kerülhetik el, hogy sorsszerűen belekóstoljanak a hivatás, az elhivatottság ízeibe. Jó páran közülük a szó igazi értelmében hivatásosnak is mondhatók, sőt forma szerint is azzá lesznek.

Ezt a világot nem tartják stíluskalodában az elért sikerek, nem igazodik galériákhoz, műkereskedőkhöz. Mert nem nagyon törődnek vele, kritikusok, esztéták ítéleteihez, tekintélyek elvárásaihoz sem kell igazodnia. Ez jó is, rossz is. Az érvényesülés szempontjából a társadalmi fogadtatás sem éppen üdítő.

Az ebben a körben születő minőség érvényesülését sokféle körülmény zavarja. A művészeti jelenségekkel nemigen foglalkozó közvélemény például, amely azonban emiatt ki van szolgáltatva a kommunikációs csatornák beállásainak és információinak, az amatőr művészettel szemben általában lenéző pozíciót foglal el. Az érdeklődő, jobb indulatú közönségben is meglehetősen bizonytalankodó a fogadtatás, a „nem tudjuk hova tenni” szemléleti zavartottságát látjuk, vagy azt sem.

A közvélemény ítéleteiben ráadásul kulturális beidegződésként hatnak és működnek félrecsúsztott, átvedlett fogalmak. A legjobb indulattal is fogalomzavarnak kell tekintenünk azt, ahogyan a köznyelv az amatőr szót használja. Bármely hozzá nem értő munka láttán sokan húzzák el a szájukat mondván: amatőr munka! Pedig dilettánst kellene mondaniuk. Mert mi másra lehetne különben használni a dilettáns jelzőt? A remek munkára viszont elismerő bólogatásokkal mondják, hogy: profi. Pedig a profi nem minőségjelző fogalom, mint ahogy nem az az amatőr sem. Profi (professzionista) az, akinek művészet a foglalkozása, azaz: abból él. Az amatőr másból

él, neki más a professziója. A témában az sem perdöntő, ha valakinek a művészet valóban tanult mestersége. Van főiskolát végzett művész, aki ha művészetből nem tud megélni (sajnos van számos példa rá), akkor más kenyérkereső foglalkozás után kell néznie. A művészetet amatőr módra fogja csinálni, bár a mai szóhasználat szerint akkor sem fogják amatőrnek tartani. Emellett ugyanakkor profivá válhat valaki autodidakta indulással is. Az amatőrség félrecsúszott köznyelvi jelentése miatt használják megint az amatőrök magukra az autodidakta meghatározást, ami szintűgy nem szerencsés, hiszen szép számmal vannak közöttük is például olyanok, akik ugyan nem járták ki a művészeti felsőoktatás kurzusait, de szakkörökben, stúdiókban, itt-ott évekig tanulták a mesterséget, vagy tanulják szervezett keretek között továbbra is. Ha másért nem, hát maradnak azért, mert a tanulás közösségi kerete légkör is egyben, szakmaisággal bélelt otthon az értetlenkedő világban. Egyébként pedig – ha már itt tartunk – autodidakta a szó eredeti értelmében az akadémikus úton képzett művészek java is, amennyiben életük végéig önképzés útján gyarapítják műveltségüket, fejlesztik tudásukat, képességeiket.

És a szemlélet?

Az amatőr alkotók önértetét méltán bántja az amatőrség félrecsúszott köznyelvi jelentése, már csak azért is, mert ők a profiknál inkább közben élnek. Saját közegükben pedig vágyják az elfogadtatást. Valójában e köznyelvi fogalomtorzulás mögött szemléletet kell látni. Lehet, hogy ez is csupán egyféle lecsapódása annak a szemléletnek, amelynek másik következménye sokkal bántóbb, s ez nem más, mint a „hivatalos” művészeti közeletről való kiszorítottság. Kiszorítottság azon az alapon, hogy az amatőr mindig csak csökkent minőségű alkotásokat hozhat létre, ha nem így lenne, akkor profi volna(!). A mára megváltozott világban – ha lehet – a korábbiaknál még nyersebben mutatkozik az érdek.

A kiszorításban a minőségre hivatkozások mögött a társadalmi elismertségekben elfoglalt pozíció féltése munkál, s a még nyersebb piacféltés. Korábban voltak ugyan intézményesült társadalmi szervezeteknek (szövetség) olyan meghirdetetten szegregált kiállításai, amelyeken csak tagok vehettek részt, de többnyire nem deklarálták „profi”-nak a kiállításokat, hogy ti. a kiállításra amatőr nem adhat be. Be is adott – ha tudott róla –, be-beadott, csak nem vették be, aztán leszokott róla, vagy dacból hagyta abba. Ha meg bevették,

egyszer csak ott találta magát valamelyik szekértáborban, mert a művészeti közélet irányzatos csatározásaiban kellett itt-ott az erősítés.

Volt idő, amikor egyénileg csak harmadmagával állíthatott ki, akkor sem hivatalos, bevezetett, profi kiállító terekben. Gyakran kellett elviselnie megalázó helyzeteket, a zsűrik leereszkedő viselkedését, a jegyzőkönyvben a lebecsülő „amatőrárakat”. Megbízásra, felkérésre, vásárlásra nemigen számíthatott, azonban „felajánlásait” nemcsak szívesen vették, de néha egyenesen elvárták. Például vizonzásul azért, amit „ingyen” kaptak: fűtést, világítást, környezetöt, eszközt, anyagot – és kiállítást – a művelődési házban.

Ma a műtárgy már piaci értékén kél el, ha van fizetőképes kereslet. Ha nem kél el, nincs miből befektetni. Az alkotás (eszköz, anyag, fűtés, világítás) pénzbe kerül. Amatőrsors, hogy ezt gyakran a családtól vonva el, a fizetésből kell fedezni. Még medíthatnánk azon, hogy ma az önérvényesítésben az amatőrnek mi a reménytelenebb, a támogatások kérincselése, a pályázgató-sok vagy maga a pénztelenség. Valójában nincs dilemma, mert elapadtak a támogatások forrásai, s ha itt-ott csörgedeznek is, a támogatás mögül a morál folyt el. Nem a népművelők, nem a szocialista közművelődés, nem a kulturális, a művelődéspolitikai irányelvek hiányoznak, az emberi tényező apadt el. Az odafigyelés, a megértés, az egyszerűet még találta – mint ahogy talál is, ha van – forrásokat.

A pénztelenség kényszer is. Számosan választják ma a pénzhez jutás képeladásos útját, azok is, akik tegnap még büszke amatőr öntudattal vállalták „a műalkotás nem áru” eszméjét. Mert vállalhatták. Ma kényszerek vannak, s beüthet a munkanélküliség is (fonák módon megadva az alkotáshoz a máskor oly nehezen kiszorítható időt). A képeladás – ha nem is korlátlan, de már nem korlátozott – lehetőség a keresetkiegészítésre avagy eleve a megélhetésre azoknak, akik ezzel már ennek előtte is próbálkoztak. Amihez különben mindig jól jött egy bármilyen kiállításon való szereplés minősítő reklámja, nem utolsósorban zsűripapíron dokumentálható eladási árral. Amióta nyilvánvalóbb, hogy értékplurális világban élünk, hogy ízlések (irányzatok, intézmények, uram bocsá' pártok) szerint többféle is lehet az érték, sőt ellentétes is lehet ugyanazon alkotás megítélése, az ilyen fentről jövő minősítések becsülete is, hitele is megkopott. A zsűrirendeletek körül terjengő ködök miatt meg el is vészett. Az amatőr közösségekből sokan tűntek el azok közül, akik boldogulnak már enélkül is. Erre ma már a piac nem nagyon figyel, az árat a kereslet-kínálat alakítja.

És változott legalább a szemlélet?

Még ha nehéz is átlátni s megítélni az amatőr alkotások fogadtatásának mai modulációit, a jelenségek arra vallanak, hogy a struktúra és a mozgások változása nem hozott lényeges változásokat a szemléletben, sőt. A mozgalom támogatása egyes területeken beszűkült, másutt felszámolódt. Pedig nevezhető ma is mozgalomnak az, ami van. Az amatőr alkotókat az egyéni boldogulás megnövekedett nehézségei a korábbinál is inkább egybeterelik, bár az intézményes háttér már nem az a biztos támasz, mint volt, avagy már éppen nincs is. Vannak közösen megragadható pályázati lehetőségek, lehet egyesületként vadászni szponzorokra, sikerülhetnek alkotótábori, fenntartási és eszközpályázatok, akadhatnak társadalmi támogatók is, de a fogadtatás lényegében nem változott. Az alkotás és érvényesülés szabadságának deklarációiból, mint a történelemben mindig, most is van elég – a szöveg és a stílus természetesen változik –, de ami belőle megélhető, az most is a periféria. Az arisztokratikus értékszemlélet, a megszerzett művészeti rangokhoz, pozíciókhoz automatikusan tapadó értékek feltételezésének szemléleti beidegződései nemcsak hogy nem változtak, de gyakoribb a kizárólagosság bizonyos modern, európai értékek nevében. Professzionista alkotók panaszozik fel kirekesztettségüket, mintha értékhierarchiák sem volnának, csak érték és értéktelenség. A vezető értékek egyenlőségszólamai belterjesek, már nincsenek opposícióban, már nem kell számítaniuk amatőrök alulról jövő szavazataira. „Az esélyegyenlőség demokráciája nem a tehetségteleneké!” Onnan fentről tehetségtelennek minősíttetni, a művészeti közélet elitje és a kommunikációs csatornák neki kedvező vagy általa befolyásolt része felől – egy amatőr alkotó számára ez a legfájóbb.

Ezzel együtt kérdés az is, vajon van-e több tolerancia legalább a közönségben? Nem, nem pusztán az amatőrséggel szemben, hanem a művészet berkein belül általában a többféle értékkel szemben. A kizárólagosságra való törekvés – mint fentről jövő diktátum – sznob elfogadása az értékek plurális XX. és XXI. századának világában nem egyszerűen az identitás zavara, de műveletlenség is. Éppolyan műveletlenség, mint a csupán helyezkedésből, érvényesülésből elfogadott, átvett érték ízlésvilága. Műveletlenség az a különben jó szándékú viszonyulás is, amelyben az ember egymaga képtelen lévén megítélni az értékeket, kliséket kell kölcsönöznie, s nem jobb a helyzet akkor sem, ha saját maga gyártotta kliséivel bátyázza el magát friss ítéleteket igénylő újféle látványok előtt. Nincs egységes közönség. Van közönségréteg, amely viszont a művészeti elit alkotásait utasítja el – csípőből, ízlésestől,

viselkedésestől, mindenestől. Leginkább az a természetesnek tetsző igényváltozat hozza zavarba, bizonytalanítja el a megítélést, amely egyszerűen csak a szépet, a köznapi vagy az ünnepi szépet várja a művésztől. A modernségtől ezt nem kapja, attól emiatt elzárkózik, s neki mindegy, kitől kapja, profitól, amatőrtől vagy dilettánstól, csak szép legyen. A megítélés zavarát ez esetben a művelődés alaptézise okozza, annak a ténynek az alapján, hogy ha ez az igény maga a giccs igénye volna is, az is kultúrigény. Erre fentről nézni pedig már arisztokratizmusnak számít. Ugyanakkor azt is látni, hogy a szépre ilyenként vágyók köréből verbuválódik az amatőrök közönsége, de vevőköre is, s ez az arisztokratizmus az amatőr alkotókkal együtt őket is lenézné. Sajnos így is van, lenézi. Aki magát a giccsnek, a dilettantizmusnak, az amatőrizmusnak fölébe helyezi, az magát műveltnek tartja, onnét nézve számára ez a három össze is mosódik, és sajnos gyakran az amatőrség fogalmában.

Mindez leegyszerűsítve ennyi: fogyó vagy megszűnő társadalmi támogatás helyzetében erkölcsös dolog-e a piacnak kiszolgáltatni az amatőr művészetet, ha ennek a piacnak nem is a felvevőképesége kérdéses igazán, hanem a szemlélete, a műveltsége?

A műveltség gyarapításának módszerei mára igen sokfélék, esélyeit egy ilyen széles társadalmi átrendeződés állapotában igen nehéz megítélni. Azon túl pedig nem e téma körében kell vele foglalkoznunk. Az azonban bizonyos, hogy a művészet amatőr módon való művelése ehhez igen hatékony, s egyben boldogító eszköz mindenekelőtt azok számára, akik alkotnak. Nem szánom nyugtatgatásnak, de az amatőr alkotók öntudatát mindenképpen erősíthetjük abban, hogy ők éppenséggel tesznek valamit az értékeik érvényesülését ma még nehezítő műveletlenség ellen. Aki a maga lelkét-értelmét műveli, s ennek hozadéka – egy műalkotás – másnak a lelkébe-értelmébe is belopja a világosságnak a belső világot derítő bármilyen kis fényét, az deríti az egészet is.

De honnan a készítés a művészet művelésére?

A készítés csak akkor igazi, ha belülről jön, ha a bensővé lett világ akar kifejeződni, ha önkifejezés az irányultsága. Belülről fakad a becsvágy is, a siker, az érvényesülés vágya. Az is készítés, de annak bármi divat is megfelel, sőt főként az felel meg. A divatok hívására hallgató alkotóra művei rávallanak, az ilyen művek legutóbb sem igen tudtak bekerülni a seregszemlére az amatőrök országos válogatóin. Ez csak az üres utánzások sikertelensége, és nem jelenti

azt, hogy amatőrökben nem tájékozódna, hogy nem ismerik az értékes vagy futó törekvéseket, áramlatokat, divatokat. Abból, hogy javarészt csak a legifjabb korosztályban jelentkezik ilyen felületes igazodás, arra lehet következtetni, hogy az ő körökben a korosztályra jellemző heves türelmetlenség, az önmegvalósítás sürgető aktualitása reagál így, s ez természetesen tájékozódást, különböző sikerrel kecsegtető orientációkat feltételez. Az inkább befelé figyelő fiatalok s a megletebbek világa már megérne egy alaposabb elemzést e téren is. Az mindenesetre általános jelenségnek tűnik, hogy ebben a körben sok „menőnek” minősülő alkotás nem „út át”, sok rangos alkotásnak nem találják a belső fedezetét. Sok esetben nehezen vagy egyáltalán nem tudnak azonosulni, mintha valóban más világban élnének, nem tudják elhinni, hogy ott is ugyanarról az alkotói lelki folyamatról lenne szó, mint ami bennük zajlik. Ami nélkül viszont az egész számukra semmit nem érne. Mintha az alkotói örömeknek itt más volna a forrása.

Különös, de sokunknak tűnik úgy, hogy az önkifejezésre való késztetések eredetére az amatőrök körében gyakrabban találunk a professzionista alkotókéznál igazibb példákat. Mintha az élmények világa és a művészi alkotás között itt eredendőbb volna az összefüggés. Mert itt kevesebb motiváció van az igazodásra, a művészet nem művészetből születik, s bizonyos direktben ható tudatosság sem igen tud az élményeknek fölébe kerekedni. Csak marad az őszinteség, ami természetesen nem esztétikai kategória, nem lesz belőle automatikusan jó művészet, de hitel mindenképpen épülhet belőle.

Az élmények – úgy ítéljük – meghatározók ebben a körben. Az amatőr alkotó számára soha nem tud se ígéretté, se fenyegetéssé lenni az a bizonyos elefántcsonttorony. Nem tud kivonulni, elszigetelődni. Kenyérkereső foglalkozása, avagy kenyérkereső másik hivatása benne marasztalja a köznapokban, az életben. Akarja, nem akarja, a mindennapok kockázata és sikerei, bajai és örömei elől nem vonulhat el. Ami kikívánczik belőle, innen fakad. Ezért lesz számára élmény a kimondás is. Az élményeknek az alkotásban való újraélése, avagy a rossz élmények alkotásban való legyűrése egyformán ön-építő jelentőséggel bírhatnak. Szűkebb közegben ez meg is kaphatja a visszaigazolásokat, annyira, hogy gyakran úgy is tűnik – különösen a naivok körében –, hogy az amatőr alkotó saját közönségének alkot. Az meglehet, hogy ez az identifikáció csak helyi hitellel bír, s mint ilyen periférikus marad. Ám akkor is érték, konvenciókat, közmegegyezéssel értékeket tart elevenen, olyanokat, amelyek a társadalmat, magukat a kistársadalmakat is karbantartják.

Azonban legtöbbször a nagyobb nyilvánosságot óhajtják, a szélesebb elfogadást, a sikert. Igen, kell a siker. Még ha erről mindenki tudja is, hogy

mulandó. De van a sikernek egy mélyebbbről fakadó vonzereje, s ez bizony komolyabb késztetés. A mű – tudjuk – vélemény, állásfoglalás is, valami mellett, valami ellen. Mi több: meggyőződés; vagy egyenesen: hit. A siker tehát nem egyszerűen a ránk figyelés jele (ami önmagában is nagyon jó), de megértés is. Mi több, igazunk elfogadását fogja jelenteni. A siker azt jelenti, hogy az ember a maga igazában, világszemléletében, meggyőződésében, hitében elfogadásra talált, társakra lelt. Alkotásában megmutatta magát, s ez, amit emberi minőségéből felmutatott, lám, a mostnak kell, nem az utókorának. Vannak, akiknek most van órá szüksége, s nem elmúltával. Több ez bizony, teljesebb ígérete az alkotásnak, mint a pusztán „jelet hagyni” késztetése. Ha pedig meggondoljuk, hogy amatőr alkotók inkább járnak a földön, világképük ritkábban absztrahálódik nonfiguratívba, mint a hivatásosaké, megérthetjük, hogy mindez számukra ritkábban jelent csupán illúziót. Minél sűrűbb, minél sokrétűbb élelmények adatnak egy alkotónak, annál valószínűbb, hogy szemlélete reáliákkal töltődik, s nem fantazmagóriákkal. Annál valószínűbb, hogy szemlélete nem perifériális szubjektivizmus lesz, hogy alkotása sokaknak épp ettől válik élményt hozó felismeréssé. Ilyenkor ritkán van szó a nagy igazságokról, inkább azokról a fogható, mindennapos igazságokról, amelyekből a foghatatlan nagyok összeadódnak.

Minél nagyobb érzékenységgel éli meg az alkotó akár a szűkebb élménykörét is, annál valószínűbb, hogy lelkébe fogadja az emberi létezés szélesebb valóságát, amely az egyes embernek már nem adatik meg, de csak így valószínű, hogy lesznek sejtései az emberi teljességről is. Ez aztán végképp olyan késztetés, amibe belekóstolni csak az alkotás útján lehet, de ez azután annál borzongatóbb öröm, annál marasztalóbb.

Mi az végül is, ami miatt az amatőr alkotók megérdemelnék a megértőbb közfigyelmet? Miről vallanak hát az amatőr alkotók művei? Minderről. Kosztolányival szólva: minden ember „egyedüli példány” ebben a folyton változó, zúgolódó menetelésben. Minden alkotó egyetlen, egyedüli, ismétелhetetlen világ a maga egyedi arculatával. Belőlük, belőlünk, és még sokakból áll a mai Magyarország világa. Ha nem akarunk elszédülni ebben a forgatagban, nézzünk szembe egyenként egymással. Ha igaz emberi arcokkal, igaz emberi világokkal van módunk találkozni az alkotásokban, akkor a másikban – ha nem is az emberiséggel – de találkozhatunk saját emberi mivoltunkkal.

Az amatőr képző- és iparművészet helyzetképe az ezredfordulón

Az ezredforduló amatőr képzőművészeti helyzetét megítélni, az alkotók problémáit, a stílusok széles spektrumát feltérképezni, a megváltozott piaci viszonyok tükrében alakuló minőségi változásokat számba venni – mindez nem lehet egy rövid terjedelmű dolgozat célja. Ám mindenképpen jelezni szeretnénk azokat a tendenciákat, amelyek érvényesülni látszanak most az ezredfordulón, s azt a helyzetet vázolni, amelyben a mai amatőrök – az egyszerre kedvtelésből és belső kényszerből festők, alkotók – vannak.

A magyar művelődéstörténet szempontjából is jelentős folyamatok indultak el egy fél évszázaddal ezelőtt. A mozgalom szakmai koncepciójának kimunkálásában jelentős egyéniségek dolgoztak. Az amatőr képzőművészeti mozgalom elindításában – az '50-es évek elején – oroszlánrészt vállalt az akkor még fiatal festőművész, *Fischer Ernő* – akit ma már mindenki csak a szakma doyenjének nevez. Személye a mai napig meghatározó mindazok számára, akik kellő „komolysággal” fordultak a képzőművészet felé. Fischer Ernő – annak ellenére, hogy 1956-ban politikai magatartása miatt eltávolították az intézetből – művészetének kiteljesítése mellett, gazdag életének további részét is kizárólag az amatőr alkotóknak szentelte.

Az új művészeti irányzatok „elfogadtatásáért”, a tehetségek felfedezéséért, elindításáért bátran sokat vállalt *dr. Bánszky Pál*, a '70-es évektől. Művészet-történeti munkája ma is formáló, gondozó erő. *Bak Imre*, *Szmadám György*, *Ásztay Csaba*, *Laluk György* képzőművészek hitelességükkel, kiváló művészetpedagógusi munkásságukkal tették pezgővé a folytonosan formálódó amatőr képzőművészeti életet. *Kerékgyártó István* több évtizedes munkája nyomán olyan páratlan gyűjtemény született – főleg cigány és naiv művészek alkotásaiból – amely Európában is ritkaság.

Sajnos még nem jött létre az a szakterületi dokumentumtár, amely a fent

nevezett személyek munkásságának esszenciáját megörökítené – a maguk korszakaiban.

Az amatőr képzőművészet ezen kiváló mentorainak és őreinek – remélhetően nem bántóan – csak vázlatos névfelsorolása azért is szükségszerű, hogy tudatosuljon: csakis az ő szellemiségüket követve lehet e területért tenni – a mában. (A jövőben mindenképpen fontosnak tartanánk egy olyan interjú-gyűjtemény megjelentetését, amelyben érdemlegesen megszólaltathatóak ők és még többen mások.)

Az elmúlt évtizedekben a magyar társadalom tagjai közül több tízezen foglalkoztak az önkifejezés azon formájával, amely a képző- vagy iparművészethez köthető. Az amatőr művészetek egyik ismérve, hogy az alkotó életintervallumának csak saját tetszése szerinti időszakában foglalkozik alkotással. Talán ezért is van, hogy sem lexikai, sem statisztikai adattár nem készült róluk az elmúlt évtizedekben.

Mindazt, ami az alábbiakban megfogalmazódik, az elmúlt öt év szakmai tapasztalataiból, illetve az Amator Artium Tárlaton begyűjtött 1120 kérdőív részleges feldolgozásából merítettem.

A már több éve formálódó adatbázis alapján megállapítható, hogy a legtöbb alkotócsoport Budapesten működik, ezt követi Vas, Veszprém és Hajdú-Bihar megye – legalábbis a közösségek száma szerint. Egyáltalán nem működik képzőművészeti alkotókör Zala megyében.

A stabilan működő alkotókörök száma országos szinten 60-70 között mozog. (Lásd részletezésüket az intézet honlapján, www.mmi.hu). Profiljukat tekintve legnagyobb számban vegyes, festészettel és grafikával egyaránt foglalkozó alkotóköröket találhatunk – Budapesten és a megyékben. Sajnos a szobrászat egyre kevesebb helyen van jelen. Valószínűsíthető, hogy nem a jó művészetpedagógusok hiánya, hanem a költségigényesség szab határt e műfajnak. Egyre nívósabbak viszont az iparművészettel foglalkozó alkotókörök.

A legutóbbi országos tárlaton kiemelkedően magas színvonalúnak bizonyultak a gobelin és foltvarrás technikával készített alkotások.

Az alkotókörök nagy többségének évtizedes hagyományai vannak. Általában ott erősebb a csoportkohézió, ahol a vezető tanárok, művészek több évtizeden keresztül jelen vannak, „viszik” a csoportot. Mint minden más művészeti területen, itt is felismerhető, hogy a vezető személyisége, művészi példája milyen rendkívüli mértékben meghatározó a csoport egész létezését, sikereit tekintve. A csoportok tagsága változó életkorú, a diák és a nyugdíjas is ugyanazon cél eléréseért látogatja a műhelyfoglalkozásokat.

A '90-es évektől – a rendszerváltás után – jelentősen megváltozott az

alkotóköri helyzete. Míg korábban szinte kizárólag művelődési intézmények fenntartásában működtek, mára az intézményekről való leválás, az egyesületi működési forma jellemzi őket. Működésükhöz helyszínt egyrészt önkormányzati tulajdonú ingatlanokban, oktatási intézményekben vagy továbbra is művelődési házakban kapnak.

Az egyesületekben szinte mindenhol csekély összegű tagdíjat kell fizetni, ami az önfenntartást sem biztosítja. Éves működésükre rendszeresen önkormányzati vagy „központi pályázatokból” elnyerhető támogatást igényelnek.

Az 1990-es évek elején több országos hatókörű civil szervezet jött létre. Ilyen a Szabad Képző- és Iparművészek Országos Szövetsége, amely érdekvédelmi feladatokat vállalt a területen. Egyesületeket és egyéni alkotókat tömörít magába, tagságának létszáma mára meghaladta az ötszáz főt.

További két országos hatókörű szervezet a Független Magyar Szalon és a Művészetbarátok Egyesülete, amelyeknek országos rendezvényei, sajtója figyelemre méltó.

A Független Magyar Szalon tagsága nagy, s a szervezet alapelve, hogy az alkotást – annak bemutatása előtt – semmilyen megmértetésnek nem kell kitenni. Egyedül az alkotó döntésétől függ, az ő felelőssége, hogy művét kiállítja-e, vagy sem. Nagyrendezvényeiknek a budapesti Pataki Sándor Művelődési Központ adott az elmúlt években otthont. A Művészetbarátok Egyesülete több művészeti ágat is pártfogol a képzőművészetén kívül. Preferálja a közízlést kielégítő művek menedzselését. Komoly anyagi és erkölcsi áldozat árán periodikus sajtót jelentet meg, amelyet ingyenesen tesz hozzáférhetővé. Bár tagságának nagy része amatőr alkotó, őket e megnevezés használatától „mentesíti”.

Optimális lenne mindhármójuknak saját „székház” tulajdonlása irodával, tárgyalóval és ami a legfontosabb: saját kiállítóterrel. Szükségszerű lenne ez azért is, mert tagságuk egyéb támogatást nem remélhet, mint égiszük alatt a bemutatkozás lehetőségét.

A Magyar Művelődési Intézet 2000/2001-ben, immár a XVII. alkalommal szervezte meg – ezúttal Amator Artium elnevezéssel – országos tárlatát, amelyen a megyék és Budapest művészeti közösségei és egyéni alkotói vettek részt.

Az országos kiállítás történetében először kérdőívet töltöttek ki az alkotók, ennek kérdéseire adott válaszaikból érdekes tendencia rajzolódik ki. Az amatőr alkotók többsége tartozik egy vagy több alkotócsoporthoz (egy csoporthoz 38,6 százalék, kettőhöz 11,9 százalék, több csoporthoz 4,1 százalék), és csak kevesebben nem tartoznak, tartoztak alkotócsoporthoz (35,7 százalék).

A képzőművészeti alkotás létrejötte, az alkotás folyamata az egyénhez szorosabban kötött, mert az individuum belső produktuma. Az alkotócsor-

porthoz való tartozás igénye ezért csak másodlagos, általában az alkotói folyamat későbbi fázisaiban, vagy egyáltalán nem jelenik meg. Az alkotó első közösségi élményét a befogadói oldalról érkező impulzusok jelenítik meg. Ezek legtöbbször a mikrotársadalomban zajlanak, és további „megmutatkozási vágy”-at serkentenek. A csoportokhoz nem tartozó, magukat autodidakta művészeknek valló alkotók számára a megközelítőleg azonos az alkotókörökben tömörülő alkotók számával.

A megkérdozettek több mint egynegyede soha nem vett részt művészeti tanfolyamon, továbbképzésen, művésztelepen. Mestereinek a művésztörténetből, múzeumból megismert, szinte kizárólag magyar művészeket tartja. Sajnos a kérdőívből nem mérhető, hogy a válaszolók köréből kik azok, és milyen arányt képviselnek, akiknek sikerült eredményeket felmutatni ezen a tárlaton. Ezért a fentiekből nem következik, hogy az alkotócsoportok pozitív hatással lennének az alkotókedvre, az alkotásra, vagy hogy kizárólag magas művészeti tevékenység zajlik valamennyi körben. És azt sem mondhatjuk, hogy az autodidakta alkotó tehetségét önállóan „kamatoztatni” nem tudja.

Az alkotócsoportok létének jelentősége abban rejlik, hogy a civil társadalom önszerveződését erősítik (ld.: helyi pártoló tagság megteremtése), hogy jelentősen gazdagítják a művészeti élet sokszínűségét (nem a professzionális csoportosulásokkal kívánva rivalizálni), hogy oktatási-nevelési bázist biztosítanak a szakterületnek (csak a legelhivatottabb művészek képesek ma – nem megélhetést biztosító pénzért – művészetet oktatni), hogy a „mozgalom” mára remélhetőleg ideológiamentes fogalmát e területen is életben tartják.

Megbecsülésük első jele a rendszerváltás óta, hogy a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában tervezés alatt van egy, az amatőr művészek számára nyújtandó állami kitüntetés, munkanevén a „Csokonai-díj”, amelynek elfogadása után remélhetően méltó elismerésben részesülhetnek kiemelkedő művészetpedagógusok, körvezetők, alkotókörök. (*Megvalósult. A szerk.*) Ennek pozitív hozama a következő évtizedben megmutatkozhat.

Szociológiailag érdekes volna megvizsgálni, hogy ki az az alkotó, aki a megméretést vállalta itt, a XX. század végén. (Az *Amator Artium* kérdőívei alapján elvégzett kutatás nyilván erre is ad majd választ. A végkövetkeztetéseket most nem tudjuk levonni, elemezni.)

A kérdőív részleges feldolgozása után azonban már bizonyos, hogy az a korábbi hipotézisem, miszerint napjainkban az idősebb korosztály foglalkozik intenzívebben és nagyobb arányban az alkotással – megdőlt; hiszen a már feldolgozott számadatok bizonyítják, hogy az egzisztenciájukat már megteremtett, aktív korban lévő alkotók száma a domináns.

Az alkotók – életkor szerinti bontásban – azt válaszolták, hogy a legtöbben 15–25 éves koruk között kezdtek el először képzőművészettel foglalkozni. Vagyis az ifjúkor végéig mindenkinben tudatosodott a tehetség. Mégis életük egy szakaszára abbahagyták (20,5 százalék), és csak később folytatták az alkotást. A legtöbbjük 1–5 év között határozza meg azt a szakaszt, amíg nem foglalkozott művészettel.

Nagy többségük két-három technikát próbált ki tevékenységének eddigi időszakában.

Az írás első részében próbáltam rávillantani a nagy elődök izgalmas korszakaira.

A tehetségekutatás, -gondozás minden, e területen dolgozó szakembernek ma is a leghálásabb feladata. Nagy szerencse, hogy elmondható: az ország tizenkilenc megyéjének legnagyobb többségében olyan képzőművészeti szakreferensek dolgoznak, akiknek megvan az affinitásuk a talentum felfedezésére. Többen maguk is nagyon jó képzőművészek: *Angyal László*, *V. Halmos Klára*, *Rasperger József*, *Szörtsey Gábor**. A megváltozott körülmények között hagyományos lelkesedéssel folytatják tehetséggondozó munkájukat.

Sajnos vagy törvényszerű; a világ képzőművészete már rég túlhaladta a „régit”, vagy épp csak megfeledezett a táblaképfestészetről s más hagyományos technikákról.

A videoinstallációk, óriás tapétává kinagyított elektrografikák világában él a megújuló kifejezőmódot áhító ELVÁRÁS. A szobrászatban terjedő szőrös műanyag, hiperrealista szobrok, gigantikus, az őskultúrákat „parodizáló” plasztikák, mobil, de már kiüresedett szobrok látványát elfogadva, elismerve kérdezzük; hogy mi KIT, MIT keresünk?

Az Esszencia Kiállítás koncepciója erre is választ adhatott talán – alkotónak és nézőnek egyaránt. Csak a hiteles, tisztességes alkotás a mindig megújító erő valamennyiünk számára. Félretétetett ezért a közművelődési (kicsit pátyolgató), a protekcionális és minden egyéb, eltántorító szempont, amely nem a fenti célt szolgálta. Ehhez természetesen kitűnő, egyetértő szakember-„gárda” kellett, amely az országban ezt az értékrendszert következetesen végigvitte. De így elmondható, hogy az ezredfordulón a 19 megyei és a budapesti műfaji kiállításokról azok az alkotók jutottak tovább, ahol tetten érhető volt a közlésben – műfajtól, technikától függetlenül – a mondanivaló. Ahol az alkotó hatni kívánt nézőjére: elgondolkodtatni, vonzani vagy taszítani – állásfoglalásra készíteni.

---

*Sajnos 2004-ben elhunyt

A zsűrik tapasztalata, hogy a nagy múlttal rendelkező festő, szobrász tanárok stílusjegyeit önállótlanul (és öntudatlanul?) hordozzák tanítványaik munkái, s ritkábban találkozunk az egyén művészi fejlődését autonóm módon segítő mester–tanítvány viszonyal.

A rendszerváltozás óta az amatőr alkotók kiállítási, bemutatkozási lehetőségei kiszélesedtek, ugyanakkor a műhelymunkában, a képzésben való részvételi lehetőségeik szűkültek. A szaporodó magángalériák pusztán (természetesen ez igen fontos!) a piacra jutás lehetőségét biztosítják számukra. Ellenőrizhetetlen a folyamat, és sok pozitívum és negatívum fakad belőle.

Áttekintve a nyugat-európai és amerikai szakterületi trendeket, bizonyos, hogy az ott élő „amatőr alkotók” egyenlő eséllyel indulhatnak a nyilvános szereplés versenyében; ott csak a „MŰ” számít, s nem az alkotó státusa. A tehetségkutatás feladatát és az összes menedzseri tevékenységet magángalériák vállalják magukra, biztosítva az értékkiválasztódás lehetőségét. A galériatulajdonos tudatos választással meghatározza üzlete profilját, biztos eligazodást nyújt a vevő, a műgyűjtő számára, ízlése irányításával. (*Érzékletesen ír erről Thomas Wolf: Festett malaszt című könyvében; Európa Kiadó, 1984.*)

Nálunk azon magángalériák, amelyek amatőr alkotók munkáit is forgalmazzák, döntően az ismert közízlést szolgálják ki, sőt, sok esetben a korábbi „képcsarnoki” festészet folytatására ösztönzik a festőt, grafikust, mondván; erre van kereslet. Ez nem szolgálja az alkotó fejlődését. Elrettentő példák sorozatát lehetne itt csatasorba állítani, a legreimesebb, hatvanas évekbeli másolásokat; „cigánylány hegedűvel”, „őzike havas háttérben” stb., vagy a „modern”, „absztrakt” förmedvényeket.

A közművelődési intézményekben a rendszerváltás óta bárki bemutatkozhat önálló kiállítással. Zavart az kelthet, hogy maguk az intézményekben dolgozó népművelők sem rendelkeznek minden esetben elég biztos szakmai tájékozottsággal, kiforrott ízléssel. Döntéseikben, hogy kinek rendezzenek kiállítást, igen sokszor az alkotó helyi ismertsége, „a társadalmi igény” és egyéb presztízsszempont játszik szerepet.

Az amatőr alkotó egyéni támogatását maga a kiállítás jelenti; erre meghívó készül, olykor katalógus is, a helyi újságban megjelenik a hír stb.

A képző- és iparművészet területén alkotók nemcsak hogy önmenedzselik munkájukat, de saját megélhetésük forrásából teremtik meg az egyébként költséges alapanyagokat, a mű bemutatásának installációját (keret, üveg, paszpartu stb.) – ellentétben az amatőr művészetek néhány más műfajával, ahol egy-egy szereplés, fellépés már honoráriumvonzattal bírhat, s így jelentős megélhetési vagy azt segítő forrássá válhat.

A terület egyik legnagyobb problémáját abban látjuk, hogy a Nemzeti Kulturális Alapprogram Képzőművészeti Kollégiuma az amatőr alkotókat *sem egyénileg, sem csoportosan – nem támogatja*. Az elmúlt években számos alkalommal folytattunk szakmai konzultációkat a kuratóriumi tagokkal, hiába. Bár működési szabályzatuk nem rendelkezik erről – a kurátorok közmegegyezéssel nem támogatják az amatőr szakterület pályázatait.

Minden esetben arra hivatkoznak, hogy a Közművelődési Kollégium feladtkörébe tartozónak ítélik a támogatást.

A Közművelődési Kollégium ugyanakkor elsősorban és érezhetően az amatőrök között az előadó-művészeti területen működő közösségeket preferálja, abban a tudatban, hogy a vizuális terület szakkollégiumai kielégítik a felmerülő igényeket.

Szükségyszerű és elengedhetetlen tehát a mielőbbi párbeszéd és konszenzus megteremtése a kollégiumok elnökei, kurátorai között, hogy az amatőr képző- és iparművészet ne kerülhessen az ellehetetlenedés helyzetébe.

Az egyesületek, alkotókörök tevékenységét a megyei és helyi önkormányzatok szintén pályázatok útján segítik, feltéve persze, hogy a helyi közművelődési rendeletekben ez a cél egyáltalán megfogalmazódott. További – egyre ritkább, esetenkénti – támogatást remélhetnek a körök a lassan elszegényedő Szabadművelődési Alapítványtól.

Mivel ezen a területen a civil önszerveződés erős, s a polgári, társadalmi támogatottság tetten érhető – széles körben kezdeményezni kellene helyi alapítványok, ösztöndíjrendszer alapítását.

Országos szinten úgynevezett amatőr képző- és iparművészeti mozgalomról, a korábbi ideológiai tételezettség szerinti mozgalomról (a munkásművelődés jelszavával s „termelési” témaválasztásokkal létezőről) nem beszélhetünk – szerencsére!

Találkozunk viszont a jól együttműködő és erősödő egyesületek, alkotók horizontális együttműködési formáival, közösségeivel (pl. regionális alkotótelepek, műhelyek), a maguk érdekeit felismerő és képviselni képes alkotókkal – „mozgalomszerű” nagyságrendben.

Az alkotókörök képzési feladatukat a már fentebb említett módon látják el. Támogatandó képzési bázist jelentene az időszakos alkotótelepeken folyó tevékenység, ahol akár nemzetközi kitekintési lehetősége is nyílik az alkotóknak. Szükséges lenne valamennyi telep működésében a magas színvonalú szakmai vezetés biztosítása (ez nem kevés anyagi erőt kíván), a telepre érkezők képzettségi szintjének felmérése, a képzési cél meghatározása.

Ezen kérdések megvitatására Hajdú-Bihar megyében 2001-ben sikeres módszertani konferenciát szerveztek.

Szintén rendkívül fontos lenne az alkotótelepek minősítése ahhoz, hogy felmutathassuk a különbséget a helyi önkormányzat által „közterületük díszítésére”, településük művészeti értékekkel való gazdagodására szervezett táborok (egyébként dicséretes és támogatandó kezdeményezés!), a tanulni vágyó fiatalokat képző-oktató alkotótelep, s az országos pályázatokon kiváló teljesítményt nyújtók tehetséggondozását vállaló művésztelep között. Ez szükségyszerűen igényelné a telepek regisztrációját, és egy olyan pályázati formanyomtatvány közreadását, amely garanciája lehetne az egységes információk begyűjtését követően a megalapozott támogatási elbírálásnak.

A különböző szándékkal szerveződő alkotókörök, alkotótelepek mellett tudunk a művészeti iskolák szakterületi programjáról is. Ezen intézmények képzési, oktatási tevékenysége elsősorban az általános iskolai korosztályra terjed ki, de biztos alapot nyújtanak az alkotókörök fiatalokkal való utánpótlására is. Mindezek mellett kiemelten támogatandónak tartanánk a képző- és iparművészeti szabadiskolák létrejöttét, újralakulását, a stúdiumszerű „mester és tanítvány” forma támogatását. (Pl. az erre vállalkozó művész kaphasson legalább olyan kedvezményt, mint az ipari tanulót foglalkoztató kisiparos.)

A Magyar Művelődési Intézet – korábbi képzési jogosítványainak elvesztése óta – az elmúlt öt évben a különböző továbbképzési programok akkreditálásában lépett előre. A pedagógus-továbbképzési programok keretében megszervezte „A modern művészet és az elektrografika” elnevezésű, 120 órás tanfolyamát, amelyet eddig 20 budapesti pedagógus végzett el. (Sikerességét bizonyítja, hogy a XI. kerületi Bocskai Úti Általános Iskolában azóta minden évben megszervezik a végzett tanárok azt az elektrografikai kiállítást, amely a diákok és tanárok munkáját reprezentálja.)

A közművelődési szakemberek kötelező továbbképzésének rendszerében ugyancsak 120 órás kiállításrendezői képzést akkreditáltattunk, amelyre országos hatókörű érdeklődés, jelentkezés várható.

A terület képzési tevékenységében fontos lenne, hogy végre beindulhasson az alkotókör-vezetők képzése (az OKJ-s képzés terve évek óta tartó átdolgozások során még nem jutott el az engedélyezésig!), ezzel is segítve újabb alkotókörök indulását, s tagadhatatlan, hogy a meglévők vezetőit szükségyszerű lenne korszerű vezetésméleti, művészetpedagógiai tudással gazdagítani.

A mai, hazai amatőr képző- és iparművészeti mozgalom rendkívül nyitott a határon túli magyar képzőművészeti körök irányában. Több telepünk rendszeresen fogad erdélyi, vajdasági, felvidéki alkotókat. Sajnos, intézetünk

lehetőségei, személyi feltételei nem igazán teszik lehetővé a határon túli művésztelepek szakmai segítségét, gondozását, pedig erre nagy igény lenne.

Nemzetközi kapcsolatainkat az is gátolja, hogy, ellentétben más amatőr művészeti mozgalmakkal (színhátság, néptánc, kórusok, filmesek, fotósok, bábosok), területünk nem rendelkezik nemzetközi szövetséggel, amely valamiképpen biztosítaná az információáramlást, az egységes szakmai nyelv kialakulását, a terület referenseinek szakmai konzultációját, a szélesebb körű kitekintést.

Véleményünk szerint Magyarország kezdeményező szerepet vállalhatna ennek létrehozásában. Az első lépést a határon túli magyar szervezetek bevonása jelenthetné, majd a közép-európai térség integrálása révén alakíthatnánk ki egy majdani, európai szövetséget.

A vizuális terület összetettségét az eddig leírtak is bizonyítják. Lényegéből fakadóan ez elsősorban generatív művészeti terület, legkevésbé sem reprodukív. Az intézetben ma mindössze egyetlen munkatárs végzi ezen összetett feladatot. A folyamatok elemzése külső szakértők bevonását teszi (tenné) szükségessé. Elengedhetetlen lenne elemző tanulmányok készíttetése, a képzések beindítása, képzőművészeti telepek gondozása, a civil szervezetekkel való kapcsolattartás, az információáramlás biztosítása, a nemzetközi kapcsolatok kiépítése, működtetése stb.

A már felvázolt problémák miatt nem mondhatjuk, hogy a terület rendelkezne átfogó szakmai kiadványokkal, periodikákkal. Eredményként könyvelhetjük el azonban azt, hogy a millennium évében megrendezett Amator Artium kiállítás révén megjelentettük a tárlat katalógusát, amely állapotrajzként tükrözi az ezredforduló magyar amatőr képző- és iparművészeti mozgalmát. E ténnyel korántsem lehetünk teljesen elégedettek, hisz az alkotások (és az alkotók is) naponta születnek, adataik folyamatos frissítése s az információs rendszerbe történő bevonásuk napi igény lenne.

Úgy gondoljuk, hogy a XXI. század embere életét egyre inkább a vizuális ingerek özőnében éli, ismereteit döntően ezen az úton szerzi.

Épp ezért területünk kiemelten fontosnak tekinthető a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a megújuló Magyar Művelődési Intézet, az egész nemzeti művelődés, kulturális örökségünk és jelen életünk számára. Ehhez kellene megtalálnunk a munka megfelelő szervezeti és társadalmi kereteit, valamint a művészek segítőit, mecénásait.

Naiv művészet

Alkotásmódok a magyar népi festészetben és szobrászatban
avagy a naiv művészet néven ismert művészeti jelenségek helye
az amatőr képzőművészet egészében

Ha a hivatásos művészettől függetlenül tevékenykedő alkotók széles táborában tájékozódni szeretnénk, meg kell különböztetnünk azokat, akik a *népművészeti hagyományból* nőttek ki, és annak stilizált formáit alkalmazva indultak el az egyéni kifejezés útján (vagy programszerűen megtanulták ennek a hagyománynak a formulaszerű építkezésmódját) s azokat, akik sem ilyen, sem olyan hagyományt nem folytatnak, hanem az ösztönös és közvetlen alkotói kifejezéssel teremtik meg a maguk *naiv tárgyias* vagy *spontán expresszív* művészetét. Külön csoportot képeznek azok a belső látású naiv realisták, akik ugyan szintén az emlékező-képzelő látásban születő képet festik meg, de az ábrázolásban nagyobb szerepe jut a megfigyelésnek, a karakter megragadásának és a mozgás megjelenítésének. S végül sajátos helyet foglalnak el azok a paraszt festők, *népi kisrealisták*, akik belülről ábrázolják a hagyományos paraszti életformát. Az említett alkotói típusokhoz tartozók különböznek azoktól az *amatőröktől*, akik művészeti szakkörökben tanulták meg az alkotás szemléleti, mesterségbeli tudnivalóit, sajátították el úgy-ahogy a hivatásos művészet naturalista, realista vagy impresszionista alkotásmódját. Az amatőrök jelentősége inkább a szabadidő kulturált eltöltésében van, erőfeszítésük kimerül az eszközök helyes használatának igyekezetében, eredeti, önálló művészeti értéket többnyire nem hoznak létre. Vegyük sorra az említett alkotói típusokat.

A népművészet kollektív formuláival építkező alkotók

A hagyományos magyar paraszti kultúra többnyire nem ismert önálló művészetet. Minden ábrázolás, kép és szobor tárgyhoz kötött volt, bútort vagy ivócsanakot, cseréptálat vagy más használati tárgyat díszített. A figurális ábrázolás ornamentális keretben jelentkezett. A kompozíciót a formalkészítés

módját, a motívumalakítás rendjét a hagyomány szabta meg, s az alkotó egyéniségét csak áttételesen, szűkre szabott határok között engedte érvényesülni. A hagyományos paraszti életforma már a század elején kezdett bomladozni, az első világháború után pedig ez a folyamat felgyorsult. Azok a mesélők, énekesek, ügyes kezű faragók, akik a hagyományos népi életforma virágzása idején a közösségben fejtették ki a maguk alkotói tevékenységét, ennek az életformának a felbomlását követően már nem élhették ki a maguk művészi hajlamait, tehát elindultak az egyéni kifejezés útján. Ennek a folyamatnak az első állomását az az alkotói típus képviseli, aki meg akarja örökíteni ennek a felbomló életformának a munkaalkalmait, ünnepi szokásait, ám ezt még nem személyes, egyéni kifejezéssel, hanem a népművészet stilizált formanyelvén, az ún. kollektív formulák alkalmazásával teszik. Így például a század első évtizedeiben, a Palócföldön Barna János a népművészet stilizált formanyelvén alkotta meg Krisztus-ábrázolásait, feszületeit, Gyurkó Pál a palóc padok áttört faragásainak hagyományát folytatta, ám figurális ábrázolásait már nem rakta be a padtámlába díszítményként, hanem önálló, falra akasztható faragott képként kezelte. Ez a kollektív formulákkal történő építkezésmód az egyes generációk jelentkezésével újratermelődött. Kelemen Ferenc hollókői faragó például a hatvanas–hetvenes években készített áttört faragással díszített székeket is, és ugyanezeket az ábrázolásokat külön, falra akasztható képként is megcsinálta. A kompozíciót meghatározó ornamentikát itt az egész képet beárazó, makkokkal és levelekkel díszített tölgysfa adja. Majd új és új, a régi padokon soha nem látott témákat örökölt meg, olyanokat, melyeknek megvalósítása során a figurális ábrázolás fokozatosan kiszabadult az ornamentika bilincseiből. Megfaragta például a falu egyik régi népszokását, a kiszéjárást, s végül a hollókői utcát a templommal, egy olyan képben, amiből az eredetileg kompozíciós jelentőségű tölgysfa motívum ki is maradt. Ezután elhatározta, hogy megfaragja a falu népszokásait és a paraszti munkát a szántástól az aratásig, hogy megőrizze a kiveszőben lévő hagyományokat az utókornak. Ifjú Kapoli Antal, amikor már olyan öreg volt, hogy nem tudott faragni, papírra rajzolta le azokat a juhászokat, betyárokat ábrázoló jeleneteket, amelyekkel ifjú- és férfikorában népművészeti tárgyakat díszített.

A következő fokozatot az jelenti, amikor az alkotó olyan új témákat választ, amelyekre a hagyományos népművészetben nem talált példát. A népi kultúra személytelenségéből kilépő s a naiv művészetbe érkező alkotó egyik típusa önálló elképzeléseit valósítja meg, de még felhasználja a népművészet technikai, formai eszközeit, Bakos Lajos szántást, aratást, nyomtatást megjelenítő szoborcsoportozataiban például a témát, a kompozíciót már a személyes

mondandó alakítja nagy találékonysággal, de a szobrocskák formai megoldása a faragópadokon, az ún. „Jancsi-padokon” látható emberfej alakú díszítmény formálásmódját követi. Ez a stilizált ábrázolás, kör alakú szem, trapézorr jellemző a Nagyvizit című szoborcsoporthoz is, amelyben a nagyságrendi kiemelés jóvoltából a szorongó beteget az orvosokhoz képest feleakkora méretben faragta meg.

A népművészetből történő kilépés folyamata: kollektív formula, klisé helyett egyéni kifejezés, személytelenség helyett egyéni alkotói tudat, funkcionális tárgyhoz kötöttség helyett önálló alkotás.

Naiv tárgyas alkotásmód

A naiv alkotásmód – amely csoportosításunkban a következő szint – személyessége folytán éppen ellentéte a formulákat alkalmazó, személytelen népművészeti megjelenítésmódnak. A naiv alkotásmód jellemzői: nem természetutánzó, hanem emlékező-képzelő, úgynevezett belső látás, nem hierarchikusan rendezett, illuzionisztikus perspektíva, hanem tudatilag meghatározott, belső szemléleti tér. A tárgyi világ alakzatait nem úgy ábrázolja, ahogy azt az optikai illúziók folytán látja az ember, hanem ahogy *tudja*, tehát minden részlet egyenértékűen kidolgozott, a tárgy zártsága sohasem oldódik fel, a formahatárok nem elmosódnak, hanem tiszták, határozottak, a közel és távol levő tárgyak részletei egyaránt kimunkáltak. Mozgásábrázolás nincs, minden állapotszerűségbe merevítve jelenik meg. Élő és élettelen tárgyi motívum egyaránt megelevenített, „átlelkesített”. A naiv művészetben – ellentétben a hivatásos művészettel, az ún. grand arttal – közvetlenebb a kapcsolat, egy már kész, nem művészileg, hanem tapasztalatilag kidolgozott világkép keres magának művészi formát, alakítja közvetlen módon a képi önkifejezést, s teremti meg a sajátos stílusjegyeket. A közvetlen kifejezésen hangsúly van: a naiv művészetben a világkép és a művészi mondandó között sokkal közvetlenebb a kapcsolat, mint a hivatásos művészetben: hiányoznak az utóbbiban megfigyelhető bonyolult áttételek, a világkép mondhatni: „egy az egyben” talál formát. Mindebből az is következik, hogy a naiv művész olyan értelemben, mint a hivatásos, nem fejlődik. Rögtön „kész” jelentkezik. Egy már kialakult, zárt világképet valósít meg festményein, s addig alkot kvalitätsos műveket, addig nem ismétli önmagát vagy nem keresi a hivatásos művészet felé vezető utakat, amíg ki nem meríti mondanivalóját s ennek a világképnek a belső tartalmát. Az előbbieken mondtak magyarázzák azt is, hogy a

meglett, sőt idős korban alkotni kezdők közül került ki a század legjelentékenyebb naiv művészeinek többsége. Ezek a művészek tehát akkor kezdtek festeni vagy szobrászkodni, amikor egy hosszú élet során felhalmozódott tapasztalat, vélemény, elgondolás már rendszerré, világképpé szerveződött bennük, s a mondanivalójuk megfogalmazására készítő spontán kifejezésvágy szinte robbanásszerű erővel jelentkezett.

Az elnyomott egyéniség kibontakoztatásának, az elidegenítő korlátok spontán áttörésének, a művészi alkotásban való részvételnek a vágya s az önkifejezés igénye hozta létre a naiv alkotásokat. A naiv művészek tehát rendszeres művészi képzettség nélkül, koruk művészeti stílusától függetlenül, önmagukból, gyakorlati termelői létük tapasztalatából merítve hozzák létre alkotásaikat. Nem folytatói és nem elődei valamilyen művészeti hagyománynak, nem alkotnak irányzatot, valamennyien felfedező, akik ha elsajátítanak is mesterségbeli ismereteket, mégis elsősorban egyszeri felfedező, önmaguk teremtik meg kifejezőmódjukat. Ennyiben valóban időn és történelmen kívüliek. Tartalmi szempontból azonban több vonatkozásban nagyon is szorosan kapcsolódnak korukhoz.

Ennek a statikus, harmonikus, mindent állapotszerűségbe merevítő, minden részletet egyenlő gonddal, szeretettel kidolgozó, nagy belső intenzitástól áthatott, a tárgyi motívumokat áttelekesítő naiv alkotásmódnak jellemző példái Süli András festményei (*Az algyői templombelső, A család ebédel a szobában, Megy a hajó Pestre*)¹. Süli birodalma a családi ház és udvara, a paraszti élet kis jelenetei. A messzi városok iránti kíváncsiságról vallanak a folyón úszó tutajokat, hajókat, a vidáman pöfékelő, hosszú kocsisorokat húzó gőzösöket és az országutakat benépesítő gépkocsikat ábrázoló festményei. A messzeségek iránti nosztalgiába nem vegyül keserűség. Süli világa a felhőtlen idill világa. Mindenütt és mindenben harmónia és a célszerű elrendezettségben való feltétlen hit uralkodik. Ebben a világban a folyók arra valók, hogy ússzanak rajtuk a hajók, a folyópartok arra, hogy a fűzfák pontosan, szépen benépesítsék őket, a sürgönydrótok, hogy rajtuk pihenjenek meg a madarak. Ember, természet és technika egységben, gyermekien boldog harmóniában, a világra való rácsodálkozás örömeivel jelenítődik meg. Süli templombelsőket ábrázoló festményein vagy a *Baromfiudvar* című kompozícióján bár centrális perspektívájuk, mégis minőségileg különböznek a klasszikus perspektíva hierar-

1 A tanulmányban említett alkotások reprodukciói megtalálhatók: A Magyar népi festészet és szobrászat kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában. Művészet' 76 (évkönyv) Corvina Kiadó, 1977. Spontán stílus teremtetők. Napút 2001/4.

chikus rendezettségétől, ugyanis a nagy összefogó perspektíván belül minden tárgynak önálló perspektívája van, így például az ajtók és az ablakok perspektivikus rövidülése nem igazodik a házéhoz, s ez sajátos téri feszültséget ad a kompozíciónak, s a kis parasztszoba a szabálytalanság okozta perspektivikus feszültség miatt terem nagyságúvá dagad. Homonai Pál *Tavaszi munkák* című képén a belső látás teremtő erejével síkba teríti, egymás fölé helyezi a táji elemeket, s az ember- és állatfigurákat, a fákat stilizáltan, jelekké átírva ábrázolja. Csordás Ferenc és Cseh László festett szobrai, a *Parasztasszony korsóval és gereblyével* és a *Zenekar* figurái a világ iránti bizalommal, tágra nyílt szemmel, boldog harmóniával tekintenek ránk. A naiv alkotók sajátos belső látását és a motívumokat újrafogalmazó, átíró képességét szemléletesen mutatja Emerik Fejes (Fejes Imre) *Szent Márk tér Zágrábban* című képe. Ki gondolná, hogy az alkotó képeslap alapján készítette ezt a kompozíciót. Az épületeket különböző színű stilizált vonalakká egyszerűsítette (festékbe mártott gyufaszálakkal dolgozott), s a kép a modellhez képest varázslatosan újjászületett, szuverén módon átalakult. A házak meglevenednek, poétikus hangulatot sugároznak.

Spontán expresszív alkotásmód

A spontán expresszív alkotásmód, akárcsak a naiv tárgyias megjelenítés, a hivatásos művészet folyamatán kívül eső, önálló jelenség. A spontán expresszív alkotásmód tehát a naiv művészettel párhuzamos, de egyben vele ellentétes alkotói típust jelöl. Míg a naiv művész tárgyias megjelenésre törekszik, ez utóbbira az expresszivitás, a szubjektum túláradása jellemző, s az érzelmi és indulati kifejezés, a gondolati hangsúly alakítja, túlozza vagy tömöríti a formát. Megnyújthatja a figurát duplájára, vagy összenyomhatja harmadára. Természetesen ez a művészet is belső látású, sőt a tudattalan, ösztönös erőknél, a fantáziának itt többnyire még nagyobb szerep jut az alkotásban, mint a naiv tárgyias művészetben. Ez az expresszivitás egészen a víziószerűségig fokozódhat. A naiv megjelenítés statikus, spontán expresszív, mozgásos jellegű, tehát a naiv az állandóság szintjén, állapotszerűségbe merevítve jeleníti meg a dolgokat, az expresszív pedig változásában ragadja meg a világot. A spontán expresszív alkotásmód lényege tehát a mozgás, a változás megidézése – legyen az akár külső, akár belső pszichológiai mozgás. A mozgásábrázolás azonban nem az anatómiai szabályok szerint történik, hanem kifejező hangsúlyokkal. Balázs Jánosnak, a legkiválóbb magyarországi cigány népi alkotónak a művészete csak kisebb részben sorolható a naiv művészetbe,

részben a spontán expresszív alkotásmódhoz s ennek is az expresszív-vizionárius részéhez tartozik. A *Káprázat* című festményen a motívumok valami-féle kataklizma sodrásába bekerülve kavarnak. Balázs művészetében emberi alakok, állatok, virágok, növények zsúfolódnak egymáshoz, töltik ki a teret. Sajátos egyéni formanyelvet teremtő képviselője az expresszív-vizionárius alkotásmódnak a század tízes éveiben induló Mokry Mészáros Dezső, aki az *Élet idegen* planétán és az *Ősvilág* című képsorozatával tette ismertté nevét. Mokry Mészáros mellett a spontán expresszív alkotásmód legjelentősebb magyar képviselőit a szobrászok között találjuk. A harmincas években alkotta legkiemelkedőbb színvonalú szobrait Homa János. *Hegyibeszéd* című szoborcsoportozatának figuráit „hipnotikus egybehangoltsággal” formálja meg. A Krisztusra figyelő gyülekezet valójában egy kis falu lakossága. Figurái típusok: az apostol, a jegyző, a menyecske, a falu bolondja. Aprólékos részletezés, látványszerű hűségre való törekvés helyett csupán a lényegre szorítkozóan, a jellegzetes vonások kifejező túlzásával ábrázolja figuráit. Orbán István szobraiban egy népi „comédie humaine” elevenedik meg. A karakter találó megragadásával ábrázolja a társadalom különböző rétegeihez tartozó figurákat. Szívesen él az arányok kifejező hangsúlyú megváltoztatásával, így például a *Gubás paraszt* című figurát erőteljesen megnyújtja, a *Cigányasszony* című szobrocskát pedig összenyomja, a fej és a törzs arányát 1:4-hez torzítja. Zsitva Miklós hasonlóképpen egyaránt alkalmazza a nyújtás és a zsugorítás eszközét, az emberi arányoknak a kifejezés kívánalmai szerint történő megváltoztatásával (*Kaszát fenő paraszt*, *Parasztember kaszával*). Nagy Károly expresszív szobraiban erős erkölcsrajzi attitűd és szatirikus jelleg nyilvánkozik meg.

Belső látású naiv realiztikus alkotásmód

Emlékező-képzelő látásmód jellemzi azt az alkotói típust is, amelyet belső látású naiv realiztikus alkotásmódnak nevezhetnénk, melyben a merevséget mozgásábrázolás váltja fel, de a kép egységes, mondhatni hipnotikus egybehangoltsága megmarad. Népszokásokat, kollektív munkaalkalmakat idéznek fel ezek a némileg a *Flamand közmondások* Bruegheljével rokonítható képek. Jól szemléltetik az átfejlődést a par excellence naiv művészet merevségéből a naiv fogalmi realizmusba Győri Elek *Falusi mulatság*, *Lakodalom*, *Leánytemetés* című festményei és Gajdos János kompozíciói (*Téli búcsúszok*, *Nagy körmenet*). Festményeiken olykor félfalunyi figura nyúzsog, tevékeny-

kedik. Mindent, ami egy-egy kollektív ünnepi szokáshoz tartozik, ábrázolnak a kompozíción. A fogalmi-képi gondolkodást jól szemlélteti Gajdos János *Körvadászat* című festménye, amely a vadászat minden fázisát, jelenetét egyetlen képbe tömöríti.

Népi kisrealizmus

Ez a típus a hivatásos művészet realisztikus ábrázolási eszközeit veszi át, de ad olyan, minőségileg új, más jellegzetességet is, ami megkülönbözteti a hivatásos művészettől. Ilyen jellemző vonás, hogy belülről, jellegzetesen a parasztember szemével nézi az alkotó a paraszti életet, tehát a hagyományos népi világkép hatja át a kompozíciót, s a tárgyi motívumok érzéketlen kidolgozása, bensőségesen átélt megjelenítése fokozott hangsúlyt kap. Ilyen értelemben állapítja meg Kállai Ernő, hogy a legjelentősebb magyar népi kisrealista, Benedek Péter műveiben a „tárgy rajzos vagy festői végigtapintásának élménye még egészen friss és töretlen, telve csodálkozással és meglepődéssel”. Benedek Péterhez hasonlóan a két világháború között alkotta meg festményeit Nagyapáti Kukac Péter, aki a Bácskában, Topolya környékén, tanyáról tanyára vándorolva ellátásért, egy-egy oldal szalonáért festette meg a gazdát családjával, házával, lovával, tehenével s az anyakocát kilenc malacával. Kortársuk volt a hagyományos paraszti életet finom pasztelképeken megörökítő Áldozó József is.

A magyar népi festészet és szobrászat figyelemre méltó értéket képvisel. Ez az érték a művészi alakítás eredetiségében, színvonalában és az alkotói típusok változatosságában egyaránt megnyilatkozik. Mindezek alapján előkelő hely illetné meg az európai naiv művészet egészében is, ám külföldön még mindig nem ismerik eléggé a magyar népi alkotók munkásságát.

Módszertani megjegyzések

Ami a hivatásos művészetet követő amatőröket illeti, munkáikban a stílusok sokféleségével találkozunk, a naturalisztikus fényképszerű ábrázolástól az elvontabb, a látványt újratерemtő törekvésekig. Egy alapvető különbségtévest azonban itt is tehetünk. Az alkotó törekedhet a látvány illuzionisztikus hűségű ábrázolására vagy csupán a karakterisztikus jellegeket megragadó fogalmi, képi gondolkodásra, illetve a belső látásból fakadó kifejező megjelenítésre. Az

egyik esetben a látható ábrázolásáról, a másik esetben – Paul Klée kifejezésével élve – a láthatóvá tevésről (az élmény, a belső mondandó láthatóvá tevéséről) van szó.

Csak akkor segíthetjük az említett alkotói típusokba tartozó amatőrök bonthatását, ha művészi gondolkodásuk mibenlétét, a képi gondolkodás és a kifejezőmód közötti összefüggéseket megértjük, s így belelátunk magába az alkotófolyamatba, ha tisztázni tudjuk magának az alkotásnak a belső törvényszerűségeit.

Valamennyi kifejezőmódot elemezhetnénk, de erre az adott terjedelem kevés. Éppen ezért mondandónkat a naiv művész képi gondolkodásának, kifejezőmódjának elemzésével illusztráljuk.

A tanulságok azonban általánosak, és az alaptörvényszerűségek a többi alkotói típusra is vonatkoztathatók.

A naiv festő nem marad teljesen mentes a hivatásos művészet hatásától. Ennek a hatásnak egyik eredményeként megpróbálnak a grand art szellemében és eszközeivel is alkotni.

A naiv művészek nem naiv jellegű művei mindig jóval gyengébb minőségűek naiv alkotásaiknál. Érthetően, hiszen a hivatásos művészet irányzatainak szellemében létrehozott kompozíciót nem tudják igazán jelentéssel telíteni, hiszen lényegi, belső mondandójuk természete másféle kifejezőmódot igényel. Ha a környezet előítéleteivel, sznobizmusával, agresszív gúnyolódásával, lekezelő jóindulatával önérzetében sérti és megzavarja a naiv művészt, akkor az gyakran szabadulni igyekszik természetes kifejezőmódjától, és görcsösen próbálja a grand art eszközeit elsajátítani.

A hivatásos művészet hatása gyakran megbontja a naiv művek egységét, s a kétféle szemléletmód és alkotásmód ütközik egymással. A műalkotás ugyanis szerves egész, amelyben az alkotóelemek teljes tartalmi és formai egysége, kölcsönhatása valósul meg, s a legkisebb részlet is hordozza a mű alapstruktúrájának jellemzőit. Így van ez a naiv művészetben is. A naiv kép vagy szobor struktúrájától különböző megoldások idegen testként épülnek be a kompozícióba, a hivatásos művészet alkotásmódja szerint megfestett vagy megfaragott részek szervetlenül keverednek a naiv előadású részletekkel. Az oldott folthatás, azaz a festői stílusú (plein air), a naturalisztikus részletek stílustörésként jelentkeznek e naiv műben. Ha eltakarjuk az ilyen stíluskeveredést mutató festmények nem naiv jellegű részleteit, például a festői, a naturalisztikus vagy éppen impresszionisztikus részeket, a kép egysége rögtön helyreáll, s a képzeletben fogalmat alkothatunk arról, hogy mennyivel egységesebb, szuggesztívebb és művészileg is teljesebb értékű lenne a mű, ha

a zavaróan ható, más stílusú részeket is lényegi mondandójához hűen a naiv alkotásmód törvényeinek szellemében festette volna meg az alkotó.

Vessünk egy pillantást például Rousseau-nak Az 51-es tüzerüteg című festményére. A derék katonák ünnepélyesen, merev pózban, mintegy hipnotizált összhangban tekintenek ránk. Az alakok határozottan körvonalazottak, a formákhoz lokális színek társulnak, a mozdulatlan figurákat felfokozott belső intenzitás hatja át, de ez az „átlekesítés” nemcsak a figurákra terjed ki, hanem velük egyenértékű intenzitással jelentkezik az üteg harci eszközének, az ágyúnak megfestésében is. Ezzel az egyforma gonddal történő megjelenítéssel teljesen ellentétes a természeti környezet ábrázolása. Rousseau ez esetben a XIX. századi művészet tájképfestési konvenciói szerint igyekezett megoldani a táj bemutatását. Az előtérben levő pázsit megfestését még a naiv alkotásmód szellemében, minden fűszálat „külön megrajzolva” kezdte el, de az első sáv megfestése után a füvek, bokrok, fák ábrázolását már nem a naiv művészetre jellemző belső látással, hanem a külső látású, természetutánzó módon, az optikai illúziók visszaadására törekedve oldja meg. Így a körvonalak feloldódnak finom lágy szín- és tónusmenetekben, a távoliombok pedig levegőperspektíva alkalmazása révén mind világosabbá, halványabbakká válnak. A figurák, tárgyak ábrázolásánál jelentkező lineáris stílusforma éles ellentétbe kerül a természeti motívumok puha festői stílusú megfestésével.

Két egymástól élesen különböző szemléletről és alkotásmódról van itt szó, következésképpen a különböző módon megfestett, más-más struktúrájú részek más-más mondanivalót sugallnak. A figurákat és tárgyi motívumokat a naiv alkotásmód törvényszerűségei szerint jeleníti meg a művész, a háttérként szereplő természeti környezetet viszont az előtte lebegő példaképek, a hivatásos művészet hatására a naiv művészet szellemétől idegen stílusban festi meg.

Miért okoz zavaró stílustörést a naiv képen a naturalista vagy impresszionisztikus részletek jelenléte, miért hanyatlának le általában azok a naiv alkotók, akik naturalista, oldott folthatású *plein air* vagy impresszionista stílusra váltanak át? S miért befolyásolta negatívan Rousseau-t, miért hatottak rá inkább inspirálóan a francia avantgárd festők, például Picassóék társasága olyannyira, hogy még kisebb hatásokat is fölszívott anélkül, hogy rontott volna művészetének naiv szellemiségén, egységes kifejezőmódján. Esztétikai értékén, művészi szuggesztivitásán. S miért hanyatlott le a magyar naiv alkotók többségének művészete a harmincas–negyvenes, majd a hetvenes–nyolcvanas években, mielőtt a hivatásos művészet irányában kezdtek tájékozódni?

A naiv művészetből a hivatásos művészetbe történő átfejlődés akkor nem jár hanyatlással, akkor nem vonja maga után az alkotó legsajátabb értékeinek

kiiktatását, ha az átfejlődés a hivatásos expresszionisztikus, szürrealisztikus irányzatokba történik. Még ilyen esetekben is ritka, hogy tartani vagy fokozni tudják addigi legjobb színvonalukat.

Ha viszont a külső látású, természetutánzó módon ábrázoló irányzatokba, például naturalizmusba vagy impresszionalizmusba igyekeznek átfejlődni, a kétféle látásmód, a naiv művészet belső látása és a hivatásos művészet perspektivikus illúziót érvényesítő külső látása ütközik egymással. A kétféle kifejezőmód más-más, egymástól minőségileg különböző alkotói magatartást és mondanivalót közvetít.

Éppen ezért rossz tanácsot adnak a naiv alkotóknak azok, akik statikus ábrázolás helyett mozgalmasságra, az optikai illuzionizmus megteremtésére, anatómiaian pontos ábrázolásra biztatják őket. A statikus jelleg a naiv művészetben nem hiba, hanem éppen értékteremtő erő. Az alkotói szemlélet és megjelenítés lényegi meghatározója. Ez a statikussá merevített létállapot s a belső emlékező-képzelő látás spontán módon, magától értetődően (a stílus itt nem szándékolt, hanem pszichikailag feltételezett) teremti meg a sajátos, a „külső látású” irányzatokkal ellenkező kifejezőmódot. Hasonlóképpen nyilvánvaló, hogy azt a naiv alkotót, aki világlátásában úgy változott meg, hogy eltávolodott a naiv szemlélettől s vagy a valóság aprólékos megfigyelése kezd érdekelni, vagy az élmény expresszív, szürrealisztikus túlzása, átfogalmazása – nos, azt nem lehet mesterségesen megtartani a naiv szemléletmódban, nem lehet tőle számon kérni a naiv művészet stílusjegyeit. Ilyen esetekben az átfejlődést kell segítenünk, hogy az alkotó minél inkább képes legyen a megváltozott szemlélethez alkalmas kifejezőeszközök megteremtésére. A szemléletváltozás ugyanis minden esetben stílusváltást is kell hogy jelentsen. Az olyan stílus, amely mögött nincs valóságos élmény és mondandó, amelyik nem érzékenyen és konzekvensen vall az alkotó világlátásról, óhatatlanul erőszakolttá, modorossá válik.

A naiv művészet kutatásának, hazai és nemzetközi elismertetésének programja

A magyar naiv művészet a leggazdagabbak, esztétikai szempontból is a legérdekesebbek közé tartozik – összeurópai szempontból is. A Patai-gyűjteményre alapozva, Moldován Domonkos és Bánszky Pál gyűjtőmunkájának eredményeként létrejött a Magyar Naiv Művészeti Múzeum Kecskeméten. Bánszky Pál, Kerékgyártó István, F. Mihály Ida és Szabó Júlia kutatómunkája

mind történeti, mind elméleti szempontból jelentősen gyarapította e témakör szakirodalmát.

A hazai kiállítások mellett több országban is bemutatkozhatott a magyar naiv művészet. Ennek ellenére a magyar naiv művészet még mindig nem foglalta el nemzetközi viszonylatban az őt megillető helyet. A horvát naiv művészet például világhírű, sőt műkereskedelmi értéke is kiemelkedő. Horvátországban ugyanis e művészeti terület menedzselése már a harmincas években elkezdődött: reprezentatív katalógusok, monografikus feldolgozások, albumok sorát adták ki, a horvát nyelv mellett angolul, franciául és németül, és szerte a világon igen sok kiállítást rendeztek a horvát alkotók műveiből. Az eddigi eredmények számbavétele után éppen ezért sürgető feladat, hogy kidolgozzuk a magyar és a magyarországi nemzetiiségi naiv művészet kibontakoztatásának komplex programját. Szükséges tehát, hogy tovább folytassuk a naiv művészet kiemelkedő értékeinek feltárását és a főművek múzeumba juttatását, a magángyűjtők érdeklődésének felkeltését, a magángyűjtemények létrejöttének szakmai segítségét, a hazai és határon túli magyar naiv művészek munkásságának feltérképezését, biografikus és esztétikai feldolgozását, mélyinterjúk készítését, az elméleti és módszertani kutatásokat, a bemutató és népszerűsítő kiállítások szervezését a vidéki művelődési intézmények, galériák bevonásával, az összefoglaló, magyar és idegen nyelvű monográfiák, albumok kiadását, a naiv művészet nemzetközi kiállítási cirkulációjába való bekapcsolódását és a szakterület műkereskedelmének serkentését. Mindez az illetékes intézmények és szakemberek összefogását igényli. Meggyőződésem, hogy az eredményes erőfeszítések révén olyan értéket mutathatunk fel a világnak, amely méltán kelthet érdeklődést és megbecsülést, a spontán stílust teremtők művészetének, s a magyar naiv művészet elfoglalhatja azt a helyet, amely a naiv művészet nemzetközi áramlásában őt megilleti.

A témáról lásd még a következő tanulmányaimat: A népi festészet és szobrászat kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában. *Művészet* '76 (évkönyv), Korvina Kiadó 1977; A naiv művészet esztétikuma. *Művészet*, 1977 18–21.; A naiv művészetről, avagy „taníthatók-e” a taníthatatlan naivok? *Látvány és világ*. Bp. 1984; Az amatőr képzőművészeti mozgalom aktuális problémái 52–63. Az amatőr képzőművészeti mozgalom Magyarországon 178–191. *Mérleg* '85. Tanulmányok, dokumentumok az amatőr képzőművészetről I. Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézete Bp. 1986; Spontán stílus-teremtők.

Szabad Képző- és Iparművészek Országos Szövetsége

Az autodidakta (amatőr) művészek helyzete, lehetőségei ma
Magyarországon – egy legális képviselői szervezet keretein belül

A szövetség 1990. július 3-án a Magyar Művelődési Intézet akkori igazgatónöje, Benkő Éva, valamint a Vizuális és Kortárművészeti Osztály vezetője, Angyal Mária „bábáskodásával” jött létre. Céljai közt szerepelt azon nem hivatásos művészek összefogása, akik nem tartoztak, nem tartozhattak a Képzőművészeti Alapba, illetve, hogy számukra életteret, bemutatkozási lehetőségeket biztosítson. A SZKIOSZ magját az AKT (Amatőr Képzőművészek Társasága) jelentette. A szövetség megalakulásával az AKT megszűnt, volt elnöke, Pulity Tibor lett a megalakuló SZKIOSZ első elnöke. Ezzel megtörtént az autodidakta mozgalmak, értékek átmentése a megváltozott társadalmi keretek lehetőségei közé.

A SZKIOSZ tagjai ma művészeti egyesületek, alkotóköri, egyéni alkotók, illetve pártolók. Taglétszáma az ezredfordulóra 500 feletti (2001. januári adat), állandóan változik. Tendenciaként a taglétszám növekedése, új tagok belépése a jellemző.

A tagok művészeti tevékenysége igen széles skálán mozog, különböző művészeti ágakat találunk; festészet, grafika, szobrászat (kő, kerámia, fém, fa), kerámia, fazekasság, ötvös, kovács, tűzzománc, mozaikrakás, restaurálás, ikonfestés, szövés.

A szövetség működését a tagdíjbevételeken túl alapvetően pályázatok (a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához, valamint az Országgyűlés Társadalmi Szervezetek Bizottságához benyújtva) útján nyert pénzek biztosítják, melyeket egyrészt működésre, másrészt konkrét célok (kiállítás, katalógus, alkotótábor stb.) megvalósítására kér, illetve kap (változó mennyiségben). Más pályázatokon általában sikertelen a SZKIOSZ. Gazdasági tevékenységet a szövetség nem folytat.

Jelentős nemzetközi kapcsolatai nincsenek. Rövid távú cél ennek megváltoztatása. Lehetőségeit többek között időszakos vagy folyamatos képzés, ok-

tatás megszervezésével, illetve egy internetes galéria megnyitásával szeretné bővíteni.

Alapvető cél ma is, hogy a tagok számára szakmai vezetéssel alkotótelepek szerveződjenek, illetve tájékoztatás a művésztelepekről. Rendszeres bemutatkozási lehetőséget országos kiállítások biztosítanak, ehhez kapcsolódóan lehetőség szerint katalógus is megjelenik.

A magyarországi amatőr, autodidakta alkotók számáról nincs pontos képünk, de hézagos tapasztalataink, becslésünk szerint számuk akár tagságunk tízszeresét is meghaladhatja, és valószínű, hogy ez is növekvő tendenciát mutat. Oka véleményem szerint korunk létformájában, életlehetőségeiben rejlik, mely készen kapott paneljeivel, létformájával nem ad teret az emberben lévő természetes kreativitás meg- és kiéléséhez. Ennek ellenpontoszásként keresnek, találnak egyre többen megoldást az önnevelő, önfejlesztő lehetőséget kínáló kézműves és művészeti tevékenységekben. Ezeknek mint megélt alkotói tevékenységeknek nem feltétlen célja maradandó esztétikai érték létrehozása, de mindenképpen önbecsülést ad, illetve egy kisebb-nagyobb közösség megbecsülését jelenti, vagyis javul általa az egyén közérzete.

Az elmúlt időszakban azontúl, hogy megváltozott a nevünk, a társaság léte más civil szervezetek és programok számára is egyre ismertebbé vált, s egyre gyakrabban kapcsolódnak idegenforgalmi célú rendezvényekhez. Ilyen például a „Festők városa hangulatfesztivál” Kaposvárott vagy a tervezés alatt lévő szeptember-októberi, a Velencei-tó környékén szerveződő tájképfestő verseny.

Országos Képző- és Iparművészeti Társaság
(volt Szabad Képző- és Iparművészek Országos Szövetsége)

1115 Budapest, Ecsed u. 16.

Elnök: Schéffer Anna keramikus

Telefon: 205-6017

Postacím: 2030 Érd, Bajuszfű u. 12.

Titkár: Kovácsné Holló Piroska

Tel.: 06/23-374-691

www.okit.hu

* * *

Megyei tükör

• *Nógrád megyében* a vizuális művészet területén 62, a film- és fotóművészetben 33 alkotót tartunk nyilván.

A képzőművészek 27 százaléka a Balassi Bálint Asztaltársaság (Salgótarján) képzőművészeti szekciójának tagja. Működési helyük a Balassi Bálint Megyei Könyvtár (Salgótarján), állandó kiállítóhelyük a könyvtárban lévő Bóna Kovács Galéria.

A megye képzőművészeinek továbbképzését intézetünk, a Nógrád Megyei Közművelődési és Turisztikai Intézet végzi szabadegyetem formájában. Az előadásokat a résztvevők (alkalmanként 2-3 fő) kamarakiállítása egészíti ki, valamint itt nyílik lehetőség az újonnan elkészült alkotások bemutatására, kollektív értékelésére, javítására.

A képzőművészek bemutatkozási lehetőségei: egyéni kiállítások (közművelődési intézmények kiállítóhelyein, iskolagalériákban) és csoportos kiállításokon való részvétel – évente: Szécsényi őszi tárlat, Balassi Bálint Asztaltársaság kiállítása, Zománcművészeti alkotótábor kiállítása, Pedagógustárlat – Salgótarján, Ceredi képzőművészeti alkotótábor kiállítása (változó helysín) és háromévente: Amatőr képzőművészek megyei kiállítása – Salgótarján.

• A képzőművészeti terület helyzete *Somogyban*

Az 1990-es évekig teljesen különvált a hivatásos és az amatőr képző- és iparművészet.

Hivatásos művésznek nevezték, aki tagja volt a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának. Intézményünk, a Somogy Megyei Művelődési Központ azokkal a képzőművészekkel tartotta a kapcsolatot, akik ezen kívül rekedtek.

A Magyar Művelődési Intézeten belül működött az Amatőr Képzőművészek Tanácsa, ennek Somogy megyei szervezete fogta össze a megye amatőr művészeit. Elnöke Tibor László nagybajomi festőművész, rajztanár volt. Az akkor még az SMK mellett működő amatőr képzőművészeti szaktanácsadó rendszernek is ő volt a vezetője.

1990-ben alakult meg a Kapos ART Képző- és Iparművészeti Egyesület. Mivel alapító tagjai a Rippl-Rónai Stúdióból kerültek ki, ezért székhelyük a Somogy Megyei Művelődési Központ maradt. Ettől az időponttól kezdve nem különíthetjük el a hivatásos és amatőr művészetet. Az SMK Kapos ART Galériában a minőség a meghatározó, akár hivatásos, akár úgynevezett amatőr alkotó a kiállító.

Amatőr művészeti csoportok az AKT megszűnése után elszigetelten a megye különböző városaiban, területein jöttek létre. Folyamatosan jól működik a dél-somogyi régió, ahol a Nagyatádi Művelődési Ház fogja össze a „régio” alkotóit. Évente találkozót, kiállítást szervez részükre. Babócsán, Barcsan alakult meg egy-egy csoport.

Napjainkban a hivatásos képzőművészeti egyesületek (Kapos ART, Somogyi Alkotóművészek) mellett újak alakultak. Tagjai elsősorban autodidakta (amatőr) művészek. Létrejöttüket társadalmi szükségserűség hozta létre. Alulról szerveződő egyesületek. A szervezetek legfontosabb feladatai: az érdekképviselés, kiállítások, bemutatkozások szervezése, pályázati támogatás megszerzése. Babócsán alakult egy egyesület, amely az összkultúrát, így a képzőművészetet is

támogatja. Művésztelepet szerveznek évente. Balatonbogláron is létrejött egy képzőművészeti csoport (Allúziók), tagjai főként képző- és iparművészeti főiskolások.

A Kaposvári Egyetem Tanítóképző Tagozatán rajzspeckolos hallgatók hozták létre a Piton csoportot. Két újabb kaposvári székhelyű egyesület is alakult az elmúlt évben, a Somogyi Művészklub Egyesület és a Pannon ART Line Alkotóművészeti Egyesület. Tagjai elsősorban Somogy megye területéről tevődnek össze. Tagjaik közt megtalálhatóak más művészeti műfaj képviselői is (zene, irodalom). A színvonal változó. Lassan kitermelődik közülük is egy élvonal-beli raj, űk azok, akik pl. az országos Amator Artium kiállításon is díjat nyertek.

Az egyénileg dolgozó alkotók közül többen tagjai a Szabad Képző- és Iparművészek Egyesületének (újabb nevén az OKIT-nak!), amely országos szervezet, táboraiban jól megfér a grafika, festészet, kerámia stb. Az egyéni alkotók száma növekszik, minőségileg viszont elég szórt színvonalat mutatnak. Szaporodnak a művésztelepek is Somogyban. Újabban Somogysárdon is működik egy alkotótelep a polgármesteri hivatal támogatásával, és Várdán szintén létrehozta egy művésztelepet. E helyeken főként nem hivatásos, autodidakta képzőművészek, diákok, tanárok vesznek részt a kurzusokon, szakmai vezetéssel.

A Barcsi Nemzetközi Művésztelep sokszorosító grafikai műhelyeiben a hivatásos művészekén kívül szintén dolgoznak főiskolai hallgatók, rajztanárok – e tábor 11 évre tekint vissza, 1991 óta működik. 2003-ban lehetőségünk nyílt a művésztelep gyűjteményéből egy válogatást bemutatni Sinsheimben, Barcs német testvérvárosában. Kiadványt nem sikerült 2003-ban sem kiadnunk a megye amatőr képzőművészeiről. Sajnos ezt sem az NKA Képző- és Iparművészeti, sem Közművelődési Kollégiuma nem támogatta. Jó lenne pedig, mert már többen nincsenek közöttünk a jelentősebb alkotók közül. Az elmúlt években szakmai fórum kapcsolódott a megyei amatőr kiállításokhoz, sőt, a tavaszi fesztivál programjaként is szerepelt a „Képzőművészet helyzete Somogyban” c. konferencia, melyet az SMK szervezett hivatásos és amatőr alkotóknak egyaránt. Ma már a fórumok – anyagiak hiányában – elmaradnak. Országos tárlat 3 évente van, ezt előzi meg a megyei bemutató. A megyei tárlatot Somogy megye kiállítóteremmel rendelkező művelődési házai/központjai szervezik. A SMK Kapos Art Galéria kiállítótermében rendezett kiállításain helyi, országos és külföldi művészek és művészeti csoportok anyagát mutatja be. A városi központok regisztrálják a városokban és a hozzájuk tartozó területen élő és dolgozó képzőművészeket. Az SMK évente felújítja névsorát.

Ma az amatőrök Somogyban többnyire a hagyományos ábrázoló stílus képviselik (tájkép, csendélet) – kevés kivétellel –, kielégítve a közízlést. A fiatal, képzőművészeti szakközépiskolából kikerülő, képző- és iparművészeti főiskolára járó alkotók és rajztanárok hozzák az új, kortárs szemléletet. Mozgalom van, csak másként, mint a megelőző időszakokban. Nagy létszámú amatőr művész alkot a megyében, összefogásukra egyesületek alakultak és táborok működnek. Az SMK 1990 óta rendez regionális iparművészeti táborot diákok számára, Kaposvárott. Ma már felső tagozatos általános iskolásokat is fogadnak.

- Jász-Nagykun-Szolnok megyében évek óta szép hagyományt ápol a Jász-Nagykun-Szolnok

Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet és a martfűi Művelődési Központ és Könyvtár, amikor meghirdeti a Képző- és iparművészeti tárlatot. Az ehhez kapcsolódó pályázati felhívás minden harmadik évben kapcsolódik egy országos kiíráshoz. Az „Amator Artium” Tárlat Esszencia kiállításának megnyitójára – amelyre 2002-ben számos alkotás jutott be – 2003. december 6-án került sor Budapesten a Vajdahunyadvárban. A 2003. évi Megyei képző- és iparművészeti tárlatot – az idén is – egy pályázati felhívás előzte meg, melyre a megyében élő nem hivatásos alkotók jelentkezettek.

Több mint negyven alkotó, 116 alkotással vállalkozott a megmérettetésre. Ami azért is szép teljesítmény, mert az alkotók sajátos helyzetű emberek, más polgári foglalkozás mellett alkotnak. A képzőművészetben akvarelllel, olajjal, pasztellel, grafikával, akrillal, ceruzával, temperával, tollrajzzal alkottak a résztvevők. Az iparművészetben tűzzománcsal, faragással, gyökérfaragással, textillel remekeltek. A maga nemében egy különleges alkotás is szerepelt a pályázati munkák között: egy római kori mellvértet sisakkal, karddal és kardhüvellyel alkotott meg fémmegmunkálással egy törökszentmiklósi alkotó.

Intézetünk foglalkozik az amatőr alkotók képzésének gondolatával nyári egy-két hetes tábor keretén belül.

- *Veszprém megyében az egyéni amatőr képző- és iparművészek szép számmal és nagy aktivitással alkotnak és mutatkoznak be. Többségük elszigetelten dolgozik, de a rengeteg iskolai szakkör mellett működnek alkotókörök és nyári alkotótáborok, alkotótelepek is – az utóbbiak Veszprémben, Pápán, Ajkacsingerben, Nemesvámoson, Taliándörögdön, Szentantalfán.*

Az alkotókörök általában műhelyek (Ajakai Grafikai Műhely, Nemesvámosi Huszár Galéria), művelődési intézmények (Városi Művelődési Központ – Veszprém, Művészetek Háza – Veszprém, Petőfi Művelődési Ház – Peremarton-gyártelep, Jókai Mór Művelődési Központ – Pápa, Csopaki Galéria, Eötvös Károly Művelődési Ház – Alsóörs), valamint iskolák (Pápai Református Kollégium és Gimnázium, III. Béla Gimnázium – Zirc, Thury György Gimnázium – Várpalota) keretein belül dolgoznak igen szép eredménnyel.

Különleges színfolt, hogy a világhírű Herendi Porcelán Manufaktúra Rt. karol fel egy alkotókört, amely többségében a gyár porcelánfestő szakmunkásaiból tevődik össze.

Ezeket a csoportokat jól képzett szakemberek, művésztanárok, alkotóművészek vezetik.

Több művészeti és rajztagezatos iskola biztosítja az alkotókörök utánpótlását. Különösen figyelemre méltó a zalalaházi Általános Iskolában működő rajztagezat, amely Magyarországon elsőként jött létre ilyen kis faluban. Évek óta több országos és nemzetközi pályázat díjazottjai kerültek ki az iskola tanulóiból.

Korábbi hagyományokra alapozottan tevékenykedik a zánkai Gyermeküdülő Centrumban (volt úttörőváros) az előbbihez hasonló eredményeket felmutató művészeti iskola, amelynek háttere egy több mint két évtizede gyarapodó nemzetközi gyermek képzőművészeti gyűjtemény (Gyermekalkotások Galériája), amely immár sok ezer darabból áll.

A kiemelkedő tehetségű fiatalok felkutatásában jelentős szerepet vállal a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet a Gyermekekultúráért Alapítvánnyal közösen meghirdetett tematikus képzőművészeti pályázatok segítségével.

Az egyéni alkotók a városi, megyei és országos kiállításokon egyaránt részt vesznek, de emellett rendszeresen szerepelnek saját szervezésű csoportos és egyéni kiállításokon is.

Sok a helyi rendezvényekhez kapcsolódó kiállítás – falunapok, városi nagyrendezvények alkalmával. Intézményünk, a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet 1999-től szervez vándor-kiállításokat, elsősorban a kistelepülések részére.

Az amatőröknek hivatalos „minősítési” rendszerük nincs, így alkotásaik színvonala igen széles skálán mozog. Többségük rajzpedagógus, de a naiv festészet művelője, a népies fafaragó szobrász vagy asztalos, a textiles virágkötő, műkedvelő selyemfestő, foltvarró és a kerámia szoborkészítéssel „kacérkodó” fazekas is megtalálható közöttük.

Szorosan kapcsolódunk a Magyar Művelődési Intézet 3 évente meghirdetett országos képző- és iparművészeti tárlatához, amit megyei kiállítás előz meg nálunk is. Ennek előzsűrizése egyben megmérettetésre is alkalmat ad az alkotóknak, valamint nagyszerű lehetőség számunkra is a regisztrációhoz és a pillanatnyi helyzetkép felméréséhez (az alkotók összetételének és színvonalának változásait tekintve).

Újfajta és máris nagy népszerűségnek örvendő kezdeményezés a 2002-ben indult és évente visszatérő „Ablak a világra” művészpiknik – melynek helyszíne a Nemesvámosi Huszár Galéria –, ahol egymásnak ötleteket adva, terveket szőve, a kiállított művekkel egymást is szembesítve, találkozhat és párbeszédet folytathat alkotó, kritikus, mecénás, döntéshozó és fenntartó.

- *Békés megye képzőművészeti élete* igen sokszínű, majdnem minden településen dolgoznak autodidakta alkotók, akik fontosnak tekintik a bemutatkozást. Ezért rendszeresen részt vesznek önálló és kollektív kiállításokon.

A Megyei Művelődési Központ egy felnőtt képzőművészeti stúdió működtetésével igyekszik összefogni az erre igényt tartó alkotókat. Minden évben szervezünk számukra nyári alkotótábort, amelynek 2001-ben hatodik alkalommal adott helyszínt a bánkúti közösségi ház.

Vannak a megyében képzőművészeti alkotóköri körök, ahol felnőtt amatőrök rendszeresen összegyűlnek rajzolni, festeni. Ezek közül kiemelkedő például: a Kohán Képzőművész Kör, Gyula, az Orosházi Festők Csoportja, Orosháza, az Alkotók Klubja, Elek, a Fegyveres Erők Klubja, Békéscsaba.

- *Baranya megyében* az országos kiállításon festők és grafikusok, amatőr iparművészek, fafaragók, szobrászok, keramikusok, tűzzománckészítők mutatkoztak be. A megyei intézményben működő Baranya Galéria havi rendszerességgel egyaránt teret ad a hivatásos és az amatőr művészek kiállításainak.

- *Hajdú-Bihar megyében* rendkívül élénk és színvonalas a képzőművészeti élet.

A válaszfal az amatőr és a hivatásos művész és művészet között megvan, de az amatőrök

megbecsülése és elismerése megerősödött, éppen azért, mert az ő munkájukat a helyi önkormányzatok, közművelődési szakemberek értéknek tartják. Ugyanakkor a szakmai tömörülések gyarapodásával (egyesületek, körök) mind a hivatásos, mind az amatőr művészet kezd megtalálni az önérvényesítés megfelelő csatornáit. Ma a megyében 15 művésztelep, alkotótábor működik, amelyek többségében a hivatásos és az amatőr alkotók egyaránt helyet kapnak, legfontosabb kritérium, vonzerő a táborvezető és a szervezők által garantált minőség.

Figyelemre méltó a civil szervezetek munkája is, különösen azoké, akik megyei hatókörű szervezatként a közművelődési intézményekkel együtt dolgozva végzik munkájukat: pl.: AKT Egyesület (Amatőr Képző- és Iparművészek Hajdú-Bihar Megyei Egyesülete).

Rendkívül népszerűek és nagy érdeklődésre számot tartóak rendezvényeink is, pl. a megyei Őszi tárlat, amelyen a kiállító művészek egyharmada amatőr, a különböző tematikus képzőművészeti pályázatok („Sorozatok”, „Önarckép”, „2000”, „Miniatűrök” stb.) – ahol a résztvevők 90 százaléka amatőr.

Az alkotótáborok nagy száma miatt indokoltá vált módszertani rendezvények megvalósítása ezen a területen. Két alkalommal rendeztünk tanácskozást a Művésztelepek helye és szerepe Hajdú-Bihar megye képzőművészeti életében, amelyek igen kedvező visszhangot váltottak ki az alkotó telepet szervezők körében. Tapasztalataink szerint egyre több amatőr alkotó számára nyílnak meg a kiállítótermek. Bemutatkozásaik rendszeressé váltak.

Új jelenség a művészeti iskolák szerepének erősödése ezen a területen. Meg kell említeni a debreceni Medgyessy Gimnáziumot, ahol a képzés egyik iránya a képzőművészet. Igen sok tehetséges volt hallgató kerül be innen az amatőr képzőművészet területére. Az iparművészet területén ugyancsak a művészeti iskolák – különös tekintettel a Debrecenben működő Művészeti és Kézművesipari Szakiskolára – figyelemre méltóak, akik színvonalas képzéssel erősítik az egyébként kevesebbek által művelt művészeti ágat. Az amatőr képzőművészet alapműhelye továbbra is a közművelődési hálózat nagy hagyományú szabadiskolái, felnőtt szakkörei. Ezek közül kiemelkedik a debreceni Medgyessy Felnőtt Képzőművészeti Kör, valamint a hajdúszoboszlói Városi Felnőtt Képzőművészeti Kör.

Az AKT Egyesület mellett további amatőr civil szervezetek jöttek létre, pld. a Spirál Egyesület, amely a pasztell technika barátait tömöríti.

Az amatőr művészeti szervezetek sikeres partnerkapcsolatokat alakítottak ki hazai csoportokkal, sőt külföldi szervezetekkel is. Az 1960-as évektől megszakítás nélküli a megye kapcsolata a Lublini Képzőművészetek Baráti Társaságával (Lengyelország). Az együttműködés lehetővé teszi, hogy minden évben 4-5 amatőr művész vegyen részt hazai és lengyelországi alkotótáborokban, valamint rendszeresen cserekiállítások valósulnak meg.

• *Borsod-Abaúj-Zemplén megye képzőművészeti életében mindig jelentős szerepet kaptak a hivatásos művészek mellett az amatőr alkotók. A művészeti események szervezői és irányítói már a hetvenes évek elején felfigyeltek arra, hogy a művelődési intézményekben működő*

képzőművészeti körökben figyelemre méltó alkotó, értékeremtő munka folyik. E körökhöz csatlakoztak azok a fiatalok, akik kiszorultak, vagy be sem kerülhettek a hivatalosan elismertek közösségébe, valamint azok az alkotó rajztanárok, akik a tanításon túl a gyakorlatban is tovább akarták fejleszteni tudásukat, ide csatlakoztak a naiv művészek, és azok, akik az alkotást a közösség létét keresték mindennapi munkájuk mellett.

Megyénkben először a Diósgyőri Vasas Képzőművészeti Kör alakult meg 1943-ban, s azóta már több száz, több nemzedéknyi embernek nyújtott megtartó közösséget, szellemi táplálékot, baráti kapcsolatokat, munkáiknak kiállítási lehetőséget. 1997-ben 18 fővel egyesületté szerveződtek és ma is töretlenül dolgoznak, Pazár Éva és Papp László művészeti vezetésével.

Időrendben utánuk a kazincbarcikai Izsó Miklós Képzőművészeti Kör alakult meg. Vezetője kezdetben Iván Lajos grafikus, azóta Palcsó Dezső festőművész, középiskolai tanár látja el – immár mintegy 38 éve – a kör művészeti vezetését és szervezését. Minden évben bemutatkozó kiállítást szerveznek a város érdeklődő közönségének, és minden alkalommal részt vesznek a megyei és országos amatőr képző- és iparművészeti kiállításokon. 2000-ben az országos Amator Artium Essencia kiállításán „alkotó közösségi díjjal” jutalmazták munkájukat. Munkájukat nagyban segíti a kazincbarcikai Egressy Béni Művelődési Központ és Könyvtár, aki egyben szakmai fenntartójuk.

Ózdon az 1970-es évek elején alakult meg az Ózdi Vizuális Csoport, az akkori Ózdi Népművelődési Intézmények keretén belül. Célul tűzték ki az újabb, modern művészeti irányzatok befogadását, korszerű alkotások létrehozását. A kör tagjai számos egyéni kiutetetés és csoportos elismerést kaptak. A csoport számtalan megyei és országos tárlaton szerepelt. Külföldön Németországban, Hollandiában, Japánban, Franciaországban, Szlovákiában, Oroszországban és Romániában mutatkoztak be.

1976-ban alakult meg Sárospatakon a Művelődés Házában a Rajztanárok Zempléni Alkotó Köre. Öntevékenyen szerveződő szakmai közösség, amely az alkotni vágyó rajzpedagógusok munkájához szervezett keretet biztosított. A zempléni csoport évek alatt megyeié bővült, időszakonként lehetőségük nyílik más megyékből, a régióból, sőt külföldről is vendégalkotókat hívni.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Képző- és Iparművészeti Egyesület, közismert nevén a BAK Stúdió több próbálkozás után 1977-ben hivatalosan is megalakult, első kezdeményezéseit az alapító tagok 1972-ben jelölték meg. 1981-ben újjászerveződött a csoport, elnökévé Borsos István szobrászművészt választotta meg a 60 tagból álló közgyűlés, a titkári teendőket Kovács Istvánné látja el. A csoportnak nagy érdeme volt abban, hogy összehozta a megye legkiválóbb amatőr alkotóit, megfogalmazta közös érdeküket, segítette a szakmai sokszínűségük kibontakozását, az alkotói önbecsülés megerősítését. Sikeres kiállítások, szakmai és baráti találkozók, nyári alkotótáborok jelzik a csoport értékeremtő munkáját.

A megyénkben élő és alkotó hivatásos művészek a kezdetektől segítették az alkotócsoportok munkáit. Feltétlenül meg kell említeni Feledy Gyula Kossuth-díjas grafikusművészt, Seres János grafikusművészt, Papp László festőművészt, dr. Dobrik István művészettörténészt – akik sokat tettek az amatőr alkotói színvonal emeléséért. Ezt a szakmai munkát segíti a Miskolci

Galéria, ahol továbbképzéseket, tárlatlátogatásokat szervezünk a Közművelődési Intézet támogatásával. Nyári képzőművészeti alkotótelepeink színvonalasan működnek. Jó kapcsolatot alakítottunk ki a Magyar Művelődési Intézet Művészeti Osztályával, ennek segítségével további ajánlásokat teszünk az alkotótábori és a képzőművészeti tárlatokon való részvételre.

- *Heves megyében* az, hogy Eger városnak évek óta nincs központi kiállítóhelye, állandó galériája, kétségtelenül sorvasztólag hatott a helyi képzőművészeti életre. Egy rangos kiállító intézmény ugyanis hivatásosokat, amatőröket egyaránt ösztönöz a bemutatkozásra a rendszeres találkozókra a közönséggel. Hogy mégis létezik Egerben művészeti élet, az EKF rajz-vizuális tanszékének hosszú évek óta magas színvonalú munkájának köszönhető, hiszen az ott tanító, alkotó tanárok időről időre jelen vannak a város kulturális életében.

Egerben több kiállítóhely is van (de egyik sem tekinthető a szó szoros értelmében vett galériának, melynek önálló költségvetése, karakteres programja és kisugárzó hatása van). Kiállításokat szervez az Egri Művészetek Háza, mely egy év óta új szervezeti keretben három kiállítóhellyel is bír. Kiállítóterei: a Vitkovics-ház (Kepes Múzeum) földszinti terme, a városlakók által Rossz Templomnak nevezett épület, a Művészetek Háza átriuma, illetve emeleti, úgynevezett Kísérleti Galériája alkalmas művek bemutatására. Az Érsekudvarban öt éve működő Keresztény Ifjúsági Klub kiállítóterme, és a Megyei Művelődési Központ Galériája ad otthont kiállításoknak.

Hatvanban, a Moldvay Győző által alapított és országos ismertséget szerzett Hatvani Galéria (külön épületben) még ma is a megye egyik legrangosabb kiállítótere. Gyöngyösön a Tourinform Galéria, valamint a Mátra Művelődési Központ alkalmi kiállításai, valamint a Mátra Honvéd Kaszinó tárlatai kiemelendők. Hevesen a városi művelődési intézmény kiállítóhelyet is magában foglal, s a még működő falusi klubkönyvtárakban is van lehetőség alkotók bemutatására. A galériákhoz általában alkotóközösségek is kapcsolódnak. A Megyei Művelődési Központ szakmai támogatásával jött létre 15 éve a siroki alkotótábor, melynek rendszeres résztvevői ma már alkotóközösséggé formálódtak. A Czipóné Balczár Magdolna vezette, rajztanárokból álló alkotóműhely nyári találkozásait minden esetben kiállítás követi, mely nemcsak Sirok, hanem a megyeszékhely fontos eseménye minden évben. A Hatvani Alkotókör mintegy harminc tagot számlál. Közös kiállításai, katalógusuk a szuverén alkotók párbeszédéről és folyamatos kapcsolattartásáról tesznek tanúbizonyságot. Az elmúlt évben az amatőr közösségeknek kijáró országos elismerésben részesültek. Közülük húsz amatőr képzőművész dolgozik Hevesen és környékén. Az utánpótlásról a 2003-ban lezajlott országos „Amator Artium” megyei kiállítása adott biztató képet. A felmerő rendszerű versenyben sokan az országos tárlaton is méltóképpen képviselték a táj hazát.

- *Csongrád megyében* sajátos helyzete van az amatőr képző- és iparművészetnek, hiszen a két területtel külön foglalkozunk.

A képzőművészek – festők, grafikusok, szobrászok – száma jelenleg 170 fő a címlistánkon.

A megyében több kisebb-nagyobb amatőr képzőművészeket összefogó csoport működik egyesületi, vagy művelődési házi szakkör kereten belül. Intézményünkkel a szegedi központú Amatőr Képző- és Iparművészek Köre és a Szegvári Alkotókör áll napi szakmai kapcsolatban, de nagyon sok az – e területre oly jellemző – egyéni alkotói megkeresés is.

Intézményünk fennállása óta már második alkalommal csatlakozott az országos felmenő rendszerű „Amator Artium” kiállításához. Nagyon nagy érdeklődés kísérte a rendezvényt, hiszen közel száz képzőművész 340 művel jelentkezett a Csongrád megyei kiírásra. A kiállítás anyagát – sikeres pályázatainknak köszönhetően – kiadtuk egy fekete-fehér katalógusban, illetve megjelentettük Virtuális Galériánkban.

Új kezdeményezés egy olyan megyei kiállítás megrendezése, amelyet szakmai felkészítő napok előznek meg. Az alkotóknak konzultációt biztosítunk a kiállítás leendő zsűrijével a pályázati feltételekről és szakmai kritériumokról. Itt a képzőművészek az adott kiállításra való felkészülés mellett egyúttal továbbképzésben is részesülnek.

Az iparművészekkel, azon belül is a kézművesekkel – a fellépő igények miatt – intézményünk külön szakterületként foglalkozik. Címlistánkon 170 alkotó szerepel, akik nagy része valamely megyei csoportosuláshoz csatlakozik. A legtöbb iparművész alkotót a Napsugaras Egyesület fogja össze, de szinte minden település művelődési, kulturális intézményében, iskolájában működik egy vagy több szakkör, kézműves csoport is. A szakterületek típusa nagyon változatos, legjelentősebb területek a keramikus, fafaragó, foltvarró, tűzzománc, üveg- és ikonfestő. Ezeken kívül kisebb számban ugyan, de találhatunk alkotókat a gyöngyfűzés, bőrművesség, fémművesség, sókerámia és játékkészítés területéről. Egyes speciális területek is képviseltetik magukat megyénkben, mint például a hernyóselyemfestő, üvegfújó, a gobelintervező és -varró, vagy a tiffanyüveg-készítő.

A terület sokszínűségének és az alkotók nagy számának köszönhetően intézményünk minden évben rendez – a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakmai együttműködésével – megyei iparművészeti zsűrizést és kiállítást. A zsűrizésre jelentkezők és alkotásaik száma évről évre nő, ma már közel 300 művet nyújtanak be a szakmai zsűri véleményezésére. Itt – a népművészethez hasonlóan – a lezsűrizett alkotások a presztízszen túl anyagi előnyöket is jelenthetnek készítőiknek. A kiállítások anyagával – más szakágainkhoz hasonlóan – bővítjük intézményünk Virtuális Galériáját.

A kézművesek szakági találkozóin az elméleti és gyakorlati szakemberek előadásai mellett megismerkednek alkotóink más, országos hatókörű iparművész szervezetek képviselőivel is.

Király Gábor: ALKONY NAPSÜTÉS ELŐTT
Vegyes, 70x50 cm

Amatőrfilmes mozgalom és közművelődés

– Hetvenéves a magyar függetlenfilm –

A matőrfilmezésről tulajdonképpen 1923-tól beszélhetünk, amikor a francia Pathé cég megalkotta az első amatőr (keskenyfilmes, 9,5 mm-es) filmfelvevő kamerát. A 16 mm-es film felezésével pedig a Kodaknál 1932-ben megszületett a 8 mm-es igazi amatőrfilm-méret. Ezután jelentősebb technikai változás 1964-ben következett be a szuper 8 mm-es film bevezetésével. A szinkronitás és a másolhatóság technikai nehézségei miatt elvétve találkozhattak a művek a szélesebb közönséggel. A keskenyfilmet a szélére ragasztott hangcsík alkalmassá tette szinkron hangfelvételre is. A televíziós megjelenés a mozgalom számára mégis csak ritkán realizálódó illúzió maradt. Az igazán lényeges technikai előrelépés a mozgókép elektronikus rögzítési lehetősége, a videó volt. A gyors fejlődés következtében az eszközök ára rohamosan csökkent, így nem volt akadálya a széles körű elterjedésnek, bár az egymással nem kompatibilis rendszerek párhuzamos megjelenése ezt jelentősen fékezte. A videóval a filmamatőrök könnyű és könnyen kezelhető eszközt kaptak a kezükbe, amelyik már csak néhány paraméterében különbözik a professzionális mozgóképtől. A digitális technológia térhódítása mára ezt a falat is ledöntötte.

Amatőrfilmes mozgalomról a harmincas évek elejétől beszélhetünk, amikor megalakult az AME, az Amatőr Mozgófényképezők Egyesülete, amely hamarosan felvette a Magyar Amatőrfilm Szövetség nevet. Az igen aktív szervezet saját székházzal, vetítőteremmel, szaklappal, technikai eszközökkel büszkélkedhetett. Szent István Kupa címen évente nemzetközi filmfesztivált rendezett, és kezdeményezőként vett részt a nemzetközi amatőrfilmes szervezet, az UNICA megalapításában, működtetésében. Természetesen a háború szétértötte az amatőrfilmezés kereteit. A keskenyfilmkamera használatát egy ideig bejelentésre kötelezték nálunk. A személyi kultusz ideje alatt nem volt kíváncsi személy az ellenőrizhetetlen dokumentáló. A hatvanas évek elejétől

felgyorsultak az események. Újra megjelent a Pergő Képek szaklap, a háború előtti sorszámozást folytatva ismét rendeztek országos filmfesztiválokat, és alulról kezdeményezték a szövetség újraélesztését. Ez utóbbi megszervezése hat évet vett igénybe, hiszen öntevékeny művészeti szövetség működtetésére addig nem volt példa. A kultúrpolitika egyik ellenérve az volt, hogy „hiszen a hivatásos filmeseknek sincs szövetségük”. Mégis, a makacs szervezőmunka, a hosszú politikai egyeztetés eredményeként 1966. január 16-án újra megalakult a Magyar Amatőrfilm Szövetség, vállalva és folytatva az elődök kulturális, közművelési tevékenységét. A centralizált irányítással szemben létrejött egy lényegében demokratikus modell, amely nem találhatta meg a helyét, hiszen nem voltak a népművelési hálózattal érintkezési felületei. Közel másfél évtizeddel megelőzte az új egyesületi törvényt, amely módosított a társadalmi gyakorlaton.

A fiatal szövetség sebtében átvállalta a mozgalom szervezési feladatainak zömét (informálás, kapcsolattartás az egyedi filmkészítőkkel, fesztiválok szervezése, nemzetközi kapcsolatok, a technikai fejlesztés és a kereskedelem serkentése, archiválás stb.). Az anyagi támogatás hiánya, a csakis társadalmi munkára épülő szervezés, adminisztráció gyorsan megölte a spontán lelkesedést. Bizonyos, hivatalosan ki nem mondott megosztás jött létre a szövetség (MAFSZ) és a Népművelési Intézet feladatvállalása között, mely szerint az intézet gondoskodik az oktatásról, a körvezetők képzéséről, és anyagilag segíti a fesztiválok, alkotótáborok szervezését. Szakkörvezetői tanfolyamok indultak Dombóvárott, Balatonalmádiban, az oktatás kiszélesítésére pedig filmes kísérleti tanterv készült. A kultúrpolitika nehezen fogadta be a szövetséget, hiszen fizetett munkatárs, iroda nélkül elérhetetlen, ellenőrizhetetlen, irányíthatatlan volt számára. A hetvenes évek elején meg is kísérelték háttérbe szorítani a civil szervezetet. Megalakult az intézet kebelén az AFOT (Amatőrfilmesek Országos Tanácsa), amelynek munkájában a 19 megye filmes szakreferensei vettek volna részt, több megyében azonban egyáltalán nem volt ilyen. A „helyettesítést” egy-egy aktív amatőrfilmessel oldottuk meg, akik azzal a hátránnyal indultak, hogy bár tele voltak tenni akarással, nem rendelkeztek semmilyen hivatalos intézkedési vagy anyagi lehetőséggel. A megyei művelődési központ filmmel foglalkozó munkatársát pedig olykor más munkára osztották be, és így rövid úton „felhagyott a filmezéssel”. Jómagam akkoriban a szövetség főtítkára voltam, és mint ilyen, az AFOT-nak is tagja. Nagy igyekezettel dolgoztam azon, hogy megszüntessem a szervezeti kettősséget. Ugyanis tapasztaltam, hogy az intézet munkatervében, jelentéseiben rendszeresen elszámolásra került a MAFSZ tevékenysége, az elnökség munkája, a jegyzőkönyvekben rendre

megtalálható volt a főtitkár neve. A beszámolókbán, elemző dolgozatokban ezzel szemben kritika övezte a civilek működését: „mindenbe beleszólnak, semmit sem teljesítenek”. A megbocsátó attitűd sem volt ritka: „de hiszen társadalmi munkásoktól nem sok minden várható el”.

A kezdetben néhány száz fős aktív tagsággal rendelkező szövetségben lehetetlen volt szavazatképes közgyűlést összehívni. A többszörös gyűlés általában panaszáradatba fulladt, hiszen az egyénekkal úgymond „nem törődött senki”. A hét két napján Budapesten szervezett ügyelet kevésnek bizonyult és távol esett a tagságtól. Rövid ideig sikerült kialakítani egy vidéki megbízotti hálózatot is, amelynek a hatékonyságát erősen korlátozta a hiányos anyagi háttér. Éppen ezért igyekeztünk ezt a feladatot a népművelési hálózatban dolgozó szakreferensre bízni. 1969-ben rendkívüli közgyűlésen módosítottuk az alapszabályt, és képvisleti rendszerre tértünk át. Egy küldött tíz tagot képviselt. Így kezelhetőbbé, hatékonyabbá váltak a MAFSZ intézményei.

A népművelési gyakorlatban egy-egy filmklub, szakkör létszáma 10-12 fő volt. Eszerint a hatvanas évek végén a mintegy félszáz nyilvántartott körben 5-600 amatőr filmezett. A tanácsi és a szakszervezeti művelődési hálózat kettőssége miatt nem volt sem a támogatásban, sem a szervezésben közös elképzelés, egyeztetett koncepció. A MAFSZ-ban pedig elsősorban azok fordultak meg, akik a fesztiválokra műveket neveztek. Nagy volt a fluktuáció. Pár év alatt 1300 név fordult elő a tagnyilvántartásban. Olyan vád is érte a szövetséget, hogy elitképző hely, az egyszerű amatőrökkel szemben a tehetsős klubokat, a kiemelkedő alkotókat, olykor a művészkedőket favorizálja. Valójában ez az ellentmondás sohasem oldódott fel. A sikeres filmek alapján nőtt a presztízse a mozgalomnak. Filmszakemberek képzése viszont sohasem volt célja a mozgalomnak, csupán mellékterméke. A tehetségeknek jó kísérleti terepet jelentett egy-egy fesztivál. Aki ugródeszkának tekintette a filmcsinálásnak ezt a változatát, az hamar távozott a MAFSZ környekéről. Jó néhányan azonban a profivá válás után is visszajártak és zsűriztek, részt vettek az oktatásban.

A tömegesedés a „költséges hobbi” meghatározás árnyékában sohasem következett be. Pedig ezt reméltük például a Magyar Televízió Pergő Képek műsorától, amely hat év alatt 42 adást ért meg. Több száz amatőrfilmet mutatott be, pályázatokat, versenyeket hirdetett. Sajnos mégis inkább a mozgókép passzív fogyasztóinak a táborát növelte, és nem ingerelte kreativitásra, filmkészítésre a nézők fogékonyabb rétegét sem. Az iskolai filmesztétikai oktatást tantervek készítésével, pedagógusok továbbképzésével próbáltuk előmozdítani. Szombathely, Eger, Szeged, Nyíregyháza pedagógusképzésében nemcsak az elmélet kapott helyet, hanem a filmkészítési gyakorlat

oktatása is gazdagította a programot. A szentesi Horváth Mihály Gimnázium nemcsak drámai osztályai, hanem a filmkészítés oktatása miatt is komoly hírnevet szerzett magának. A hetvenes évek közepén a pécsi Ixilon Stúdió (vezetője a később sikeres filmművész: Varga Csaba) Pásztor Ágnes irányításával az iskolai oktatás keretében használta fel a rajzfilmkészítés lehetőségeit. 10-12 éves gyerekek rajzolták és mozgatták meg a figurákat, játszva készítettek animációs filmet, miközben a hagyományos oktatási módszerek számára halott képességek, rejtett tulajdonságok fokozatosan a felszínre kerültek. Hangsúlyozni sem kell, hogy milyen sok pedagógiai lehetőséget rejt magában a filmcsinálás a technikára fogékony iskoláskorúak körében.

A hatvanas–hetvenes évtized fordulóján született két fontos döntés. Az országos amatőrfilm-fesztivált vidékre telepítettük. Évente más-más város kérte a rendezést, ami több előnnyel járt. Először is felfigyelt a filmesekre a helyi állami és politikai vezetés. Ilyenkor lehetett kiharcolni nagyobb anyagi támogatást, megvásárolni fontos technikai eszközöket, feléleszteni vagy éppen megalapítani egy filmklubot. Másrészt vidéken – országos szervezatként – a MAFSZ-nak is nagyobb rangja volt. A kisváros jobban összeázta az embereket a fesztivál néhány napjára. Több idő jutott egymásra, beszélgetésekre, konzultációkra. A filmek utáni alapos vita a zsűri, a közönség és az alkotók között az amatőrfilmesek specialitása lett. A vetítési időt többszörösen meghaladó eszmecsere egyszerre volt művelődés, szakmai továbbképzés, valamint valódi párbeszéd. Szerencsére ez tradícióvá érett a mozgalomban. A kilencvenes években a széthullás ellen küzdő filmszakma tagjai nosztalgiával tértek vissza a már függetlennek keresztelt filmszemlékre zsűrizni és egy jót vitatkozni. Ezek az alkalmak persze nem pótolták a korábbi művelődési közösségeket: a filmklubokat, szakköröket, ahol a közös alkotómunka fűzte szorosabbra a kapcsolatokat. A kultúra fogyasztásának a hatvanas–hetvenes években még nem alakultak ki a mai formái. A passzív befogadás szokása még nem fojtotta el a mai méretekben az önkifejezési vágyat. A vizuális információáradat még nem tompította el a látást. Még volt értelme a fel-szólításnak: Láss, ne csak nézz!

A filmkészítés támogatása több csatornán keresztül történt. Jellemző példa a Medikus Amatőrfilm Stúdió születése, amelyet 1965-ben alapítottam. A KISZ-bizottságon hetente megfordultam, a színházaknak voltam közönség-szervezője. Egy alkalommal megütötte a fületem, hogy „itt az év vége, és még nem költöttük el az éves keretet”, ami azzal a hátránnyal járt, hogy a következő évre csökkenhetett a forrás. Felajánlottam segítségemet, hogy egy nap alatt megoldom a feladatot. Vásároltam a bizományi áruházban egy 8 mm-es

filmfelvevőt, egy vetítőt és hozzá egy vásznat. Egy héten belül együtt ült tíz-egynéhány lelkes orvos, akiket izgatott a filmcsinálás. Az országos mozgalomba a filmszemlék révén kapcsolódtunk be. A KISZ égisze alatt jó néhány éven át szerveződtek az országos egyetemi és főiskolai amatőrfilm szemlék. Az anyagi keretet a szervezet kétévenkénti kulturális seregszemléje biztosította. Mi azon a véleményen voltunk, hogy badarság egy-egy évet elveszíteni, ugyanis így egy hallgató a stúdiumai alatt csak kétszer, legfeljebb háromszor vehet részt a fesztiválon, ahol fedezik az utazást, a szállást, a technikát, jut pénz zsűrire és díjakra. A köztes években saját erőből rendeztük meg a találkozót. A MAFSZ szolgált zsűrivel, a szervezést és a vetítést társadalmi munkára alapoztuk. Szimbolikus értékű, 150 és 100 forintos díjakat osztottunk ki. 1967-ben is mi, orvosok szerveztük a szemlét. Akciónk eredménye dorgálás lett: hogy jövünk mi ahhoz, hogy „ellenfesztivált” szervezünk, amikor a KISZ KB védnökségével már kialakult egy rend. A Magyar Ifjúság szerkesztőségében Dozvald János ragadott tollat és írt a védelmünkben.

Az egyetemek szerény felszereltségű klubokat tartottak fenn. Ezek hosszú ideig voltak meghatározói a mozgalomnak, mert egyrészt a főiskolás szemlék díjnyertesei rendre megnyerték az országos fesztivál díjait is, másrészt az alkotók közül többen bekerültek a filmfőiskolára és hivatásszerűek váltak. Kiemelkedő színvonalú alkotómunka folyt többek között a Cinema 64-ben, az ELTE-n, a Budapesti Orvostudományi Egyetemen, a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen, a Debreceni Orvostudományi Egyetemen, a budapesti műszakin, a szombathelyi és az egri tanárképzőn, később a budapesti közgázon.

A legtöbb szakkört, klubot a népművelési hálózat működtette. A falusi, városi művelődési házak, a járási és megyei művelődési központok tehetségtől függően támogatták a filmkészítést. Olykor egy-egy intézmény még arra is vállalkozott, hogy rendszeresen filmszemlét vagy fesztivált rendezzen. Ez természetesen nemcsak azzal függött össze, hogy látványos, jól elszámolható kulturális tevékenységről volt szó, hanem dolgoztak mögötte ambíciózus filmesek, akik állandóan kezdeményezték a szervezést. A művház olykor ellenszolgáltatást is kért a kluboktól: dokumentálják az intézmény munkáját, akcióit. Sokszor ezen keresztül lehetett fedezni a nyersanyag és laborálás költségeit. A szakkörök másik csoportját egyes üzemek, szakszervezeti intézmények működtették. Ezek könnyebben jutottak anyagi támogatáshoz, viszont több feladatot kellett megoldaniuk. Több volt a dokumentálandó esemény, vállalati referencia, propagandamunka.

A kultúra finanszírozása a rendszerváltást követően teljesen átalakult. A filmklubok támogatása már egy évtizeddel korábban is komoly gondot jelentett

mindenütt. A videó megjelenésével és gyors elterjedésével várható volt a mozgalomban bizonyos fellendülés. 1982-ben módosítottuk nevünket Magyar Amatőrfilm és Video Szövetségre. Sok ember kezébe jutott kamera, a szövetség pedig csak azokat tekintette videoamatőröknek, akik szerkesztett, kreatív mozgóképet állítottak elő. Párhuzamosan megalakult egy Video Szövetség, amelyik a videomagnó-tulajdonosokat tömörítette magába. Rövid vita alakult ki arról, hogy kinek van joga a videó nevet használni. A kérdést a kereskedelem oldotta meg, hiszen hamarosan annyi képmagnó és műsoros kazetta került forgalomba, hogy a mozgóképfogyasztók érdekképvisellete fölöslegessé vált. Az alkotómunkában eleinte a legnagyobb gondot az editálás nehézségei jelentették. A vágóberendezések beszerzése költséges volt, a művelődési intézmények is alig engedhették meg maguknak egy teljes rendszer megvásárlását. Pedig az alkotókat a vágás lehetősége még odavonzotta volna. Az egyre csökkenő támogatás, az önfenntartás kényszere előbb csalogatott a műházakba kultúrbüfét (olykor kocsmát), butikot, mint filmes csoportot. Bevételi forrásnak bizonyultak a különféle tanfolyamok is. Igen divatos volt az eseményrögzítő és a szerkesztett videoműsor-készítő kurzus. Alig telt el pár év, és a szövetség az egyik legnagyobb tanfolyamszervező és társrendező intézmény lett. Vizsgáin ezer főnél többen kaptak oklevelet. A kilencvenes években egységes tematika alapján, „mozgóképgyártó szakemberek” képzésévé alakult az oktatás, és a résztvevők államvizsgával szerezhetik meg középfokú képesítést igazoló diplomájukat. A szövetség évente indít tanfolyamot, és tematikával, oktatási anyagokkal lát el más intézményeket is. Komoly erőfeszítéseket tesz azért, hogy lehetőleg mindenütt magas maradjon az oktatás színvonala, és a tandíj ne szökjön a fellegekbe.

A korábban megszokott támogatások helyett elterjedt pályázati rendszer néhány éves hullámvölgyet eredményezett a mozgalomban. Bár a szövetség segített az új szisztémára való áttérésben, az amatőrfilmesek lassan jöttek rá, hogy rendezvényekre, filmkészítésre is pályázhatnak a különböző alapítványoknál. A pályázatok adminisztrációja sajnos rendkívül bonyolult, az elszámolás és ellenőrzés módja nehezen átlátható, különösen egy „független gondolkodó” számára. A Magyar Mozgókép Alapítvány (később Közalapítvány) alapítói sorában a MAFSZ képviseli a független filmeseket, akiket mára kevésbé különítenek el a technikai korlátok a filmes szakmától, mint korábban. A digitális technika térhódításával megszűnőben vannak az akadályok: broadcast minőségű munkákra gyakran vevő egy-egy televízió. A függetlenség megőrzése viszont változatlanul feltétel marad. Ugyanaz a személy készíthet önkifejezési

vágyból független filmet és dolgozhat megrendelésre is. A döntő különbség a mű szellemiségében van.

Az alkotótáborok száma időről időre változott. Az egyhetes, tíznapos együtt-lét, közös filmkészítés valószínűleg ma is az egyik legkötelesebb formája az önképzésnek. Évtizedek múlva is nosztalgiával emlékeznek a résztvevők a tokaji, a soproni, a gyulai, a debreceni, a szolnoki és mezőtúri munkásportré, a dél-dunántúli néprajzi, a szentesi és kiskunfélegyházi honvédségi, a balatonalmádi központi táborokra... A felsorolás persze nem teljes, folytathatnám a sort a kilencvenes évek diák- és ifjúsági táboraiával vagy a szövetség tanfolyamaihoz kapcsolt intenzív, bentlakásos kurzusokkal is. Utóbbiak között szép számmal találunk olyanokat, amelyek résztvevői határon túli magyarok közül kerülnek ki. Gyakran tapasztalom, hogy az egyébként egymás közelében tevékenykedők az alkotótáborokban ismerkednek össze. A meghívott előadók között vannak például zenetudósok, irodalmárok, képzőművészek, építészek is, akik nem a filmszakmai ismereteket hivatottak bővíteni, hanem a hallgatóság műveltségét gyarapítják.

A művelődési hálózat és az amatőrfilmezés elszakadni látszik egymástól. Az országos szervezet 1989-ben változtatta a nevét Magyar Független Film és Video Szövetségre, amely a politikai, szervezeti és gazdasági függetlenséget hangsúlyozta. Az anyagi önállóság nehéz éveket hozott, viszont az igény a közösségteremtő alkotómunka ápolására változatlanul megmaradt. Feladatai között a legjelentősebb, hogy életben tartson egy mozgalmat (bármennyire elhasználnak tűnik is a fogalom), mert ez az egyetlen esélye annak, hogy időről időre felbukkanhassanak újabb tehetségek, hogy tovább éltesse egy tradíciót, amelyben a kreativitás új utak után kutathat, és értékes művekben realizálódik.

Amatőr filmes

A hhoz, hogy az amatőrfilm és az amatőr filmesek, illetve a Magyar Amatőr Film Szövetség jogutódja, a Magyar Független Film és Video Szövetség közelmúltját és jelenét (1989–2001) objektíven megvizsgálhassuk, célszerű tisztáznunk, mit jelent valójában a kifejezés: AMATŐR FILMES.

Ki az amatőr filmes? Milyen technikai eszközökkel dolgozik? Hol lehet látni a filmjeit? Hogyan képezi magát? Hová tud fordulni, ha kérdései vannak?

Aki kamerát vesz a kezébe, az még nem biztos, hogy filmes.

Kamerához ma már bárki hozzáférhet, akár egy kisgyermek is, akinek pl. érdekes játékszer lehet. De bárki kaphat karácsonyra, vehet egy külföldi út előtt, vagy hogy gyermeke születését, növekedését rögzítse.

Amikor valaki csak rögzíti az eseményeket, aztán a kazettát a polcra teszi, de filmes szempontból már nem nyúl hozzá, azt végterméknek tekinti, nem filmes, ő a dokumentátor.

Aki viszont nem hagyja abba a rögzítésnél, a felvett anyagot megvágja, történetté formálja, hanggal látja el, tehát filmet készít belőle, már nem pusztán dokumentátor, *ő filmkészítő vagy filmes.*

A filmes lehet:

- a) Gyermekek, akik iskolában tanulják a mozgóképkészítést, és vizsgafilmet készítenek tanára kérésére. Azt megnézik az iskolában, esetleg a tanáron keresztül a film nagyobb közönséghez is eljut. *Ő vajon amatőr filmes?*
- b) Gyermekek, akik iskolában nem tanulják a mozgóképkészítést, de apukájá vagy anyukájá (egyéb rokona vagy ismerőse) vett neki kamerát, nyersanyagot, és ő azzal filmet készít. Azt benevezi fesztiválokra, elmegy a konzultációkra, meghallgatja, mit mondanak róla az okos bácsik és a nénik. Filmjével még nem kereskedik, de barátainak megmutatja, nagykorában filmes szeretne lenni. *Ő a gyermek amatőr filmes.*

- c) Kamasz, fiatal felnőtt, aki szakiskolában tanulja a filmkészítést. Tudatosan jelentkezett a képzésre, a filmes területen belül szakosodik (filmrendező, operatőr, tv-rendező, dramaturg, hangmérnök és egyéb szakokra), felsőfokú diploma megszerzésére készül, de még nem készítette el az első játékfilmjét, bár rendszeresen készít hosszabb-rövidebb filmeket. *Ő vajon amatőr filmes?*
- d) Kamasz, fiatal felnőtt, aki nem szakiskolában tanulja a filmkészítést. Más egyetemre, főiskolára, középfokú vagy egyéb képzésre jár, de rendszeresen készít hosszabb-rövidebb filmeket. Filmjeit az összes lehetséges szemlére és fesztiválra benevezi, esetleg díjakat kap, de nem kereskedik filmjeivel. Pusztán kíváncsiságból elvégez egy-egy filmes tanfolyamot, iskolán kívül is képezi magát, dolgozni kezd, mellette filmeket néz, alkotótáborokba jelentkezik, többnyire baráti körrel vagy egyedül forgat, a forgatás költségeit maga finanszírozza. Ha sok díjat kap, előfordulhat, hogy a média megszereti, és egy-egy alkotását potom összegekért megveszi. Ennek ő nagyon örül, a siker ösztönzi. Újabb filmeket készít. *Ő a fiatal amatőr filmes.* Ha ezt évtizedekig ugyanígy csinálja, megöregszik, és *öreg amatőr filmes* lesz.
- e) Felnőtt, aki elvégezte a filmiskolát, és a televízióknak, állami vagy magánmegrendelőknak készít mozgóképes anyagokat, reklámfilmeket, adott esetben nagyjátékfilmet. Függetlenül attól, hogy az elkészült anyag tartalma vagy minősége milyen, megfelel-e bármilyen elvárásnak, ő már képzett filmkészítő. Nem kizárt, hogy munkája mellett saját örömeire is készít filmeket. Nevezzük őt megélhetési/vagy hivatásos filmesnek. *Ő nem amatőr filmes.*
- f) Felnőtt, aki nem végezte el a filmiskolát, feltehetően már fiatalon is amatőr filmes volt, van rendes szakmája, abból tartja fenn magát. Mellette hobbiból, önkifejezési kényszerből vagy vállalkozóként filmeket készít, ezért, ha kell, komoly anyagi áldozatokat hoz. Vagy még alig húszéves, nem vették fel a főiskolára, de elhatározza, hogy ő akkor is filmet csinál. Mivel a filmkészítés elég költséges hobbi, a drága eszközöket különböző kreatív ötletekkel helyettesíti, jellemzően barát-, család- és önkizsákmányoló módon (minimális vagy low budget költségvetéssel) készíti filmjeit. Eközben folyamatosan képezi magát, elsajátítja a filmkészítés gyakorlatát, jó a fizikai állóképessége és erős az idegzete. Terméke broadcast minőségű, és azt maga menedzseli. Ha elég „ügyes” vagy tehetséges, és az elkészült alkotás szakmailag vagy a médiában sikereket ér el, produkciójának széles nyilvánosságot jelentő bemutatását

hivatásos forgalmazó is bevállalja. Saját forrásain kívül a legkülönbözőbb helyekről szerez támogatást filmje elkészítéséhez (alapítványoktól, bankoktól, állami és magántőkéből stb.). Amit elkészít, azt értékesíteni szeretné, ami vagy sikerül neki, vagy nem. Fontos, hogy filmjét nem megrendelésre készíti, alkotói tevékenységét legfeljebb az elkészítés anyagi lehetőségei/körülményei korlátozzák. Általában jelen van a film készítésének minden pillanatában, az ötlet megszületésétől a kész kópiáig. Filmjét (amelyből többnyire a szükségesnél kevesebb kópia készül) hosszú távú befektetésnek tekinti, viszont magát a filmkészítést ugyanannyira tekinti szórakozásnak, hasznos vagy haszontalan időtöltésnek, mint munkának. Gyakori, hogy alkotócsoporthoz tartozik, mások filmjeiben is munkát vállal, filmes közéletet él.

Ő már nem amatőr filmes, bár tevékenységében elemi tényező az öröm. Ő nem megélhetési filmes, de később azzá válhat. Ő a független filmes.

Fentiekből kiderül, hogy komoly átjárás van az egyes kategóriák között. Hiszen egy fiatal amatőr filmesből ugyanúgy válhat megélhetési filmes, mint független, és egy megélhetési filmes is készíthet függetlenfilmet (pl. Fazekas Bence: *Tánc*), sőt idős amatőr filmesből is válhat független filmes (ld. Káldy László: *A robogós ember*).

Milyen technikai eszközökkel dolgozik?

A nyolcvanas évek közepéig normál 8 mm-re, super 8 mm-re és 16 mm-es keskenyfilmre, minden műfajban. Gulyás Gyula játékfilmje, a *Tanítványok* 1968-ben forgott 8 mm-re, amit a rendező a 2000-es Magyar Filmszemlére újíttott fel és versenyeztetett. Ő pl. a hatvanas években még amatőr filmes volt, ma profi. A keskenyfilmezés manuális munka. A filmesnek fizikailag is köze van az anyaghoz, saját kezével vágja, ragasztja, zenét választ a néma képkockák alá. De csak 1 db (ún. master) kópia készül, ami tovább nem sokszorosítható, sérülékeny. Az alkotók nehezen válnak meg tőle, ezért gyakran saját maguk vetítik. Mégis az egyik legkedveltebb filmtechnika, és a közönség is szereti. Ma is vannak, akik super 8 mm-re dolgoznak, pl. a 40 Labor, Csáki László, Bernáth Szilvia, vagy a super nyolcas technikára berendezkedett filmes alkotótáborok résztvevői.

A nyolcvanas évek közepétől az amatőr filmesek számára elérhetővé válik a

videotechnika (VHS, S-VHS Hi8). Olcsó a nyersanyag, a leforgatott felvétel azonnal visszanézhető, másolható. A videokamerák működése könnyen elsajátítható, a komolyabb eszközök trükköket is tudnak, ez növeli népszerűségüket. A felvett anyag minősége viszont egy generációt romlik minden másolásakor, az analóg utómunka nehézkes és eszközigenyes (kell hozzá két db videó, keverő, vezérlő, monitor), a vágás nem kockapontos és a végtermék nem forgalmazható, mert nem alkalmas televíziós sugárzásra. A videó broadcast technikája, a Beta Sp nagyon drága, az amatőr filmesek számára nem elérhető.

A kilencvenes évek közepétől megjelennek a digitális eszközök – kamera, CD-író és -olvasó, DV-lejátszó, DAT kazetta, hard disc, mini disc, DVD-író és -olvasó, digitális fényképezőgép és a számítógépes vágóprogramok – Videomachine, Adobe Premier és egyéb PC alapú editáló rendszerek – forradalmasítva az amatőrfilmezést. A 2000. év technikailag is a függetlenfilm áttörésének éve volt, ami eltüntette az amatőr- és a profifilm közötti technikai szakadékot. A digitális film broadcast minőségű. Másolásakor minősége nem romlik, rendszeremleges, mobil, archiválásra kiváló, korlátlanul sokszorosítható. A nyersanyag olcsó, és az eszközök ára is elérhető. Egyre több háztartásban lesz olyan számítógép, amelyen film készíthető. Az amatőr filmesek átképezik magukat, számítógépet és digitális eszközöket vásárolnak, és megtanulnak non-lineárisan editálni.

Az amatőrfilmes múlt a magyar kultúra része, de archiválása egyénileg még nem megoldható. Többek között ezért is van a MAFSZ. Amit nem tud még mindenki megvenni, az előbb-utóbb egyesületként megszerezhető, és a tagok az eszközöket közösen használhatják. A DVD-re való rögzítés megoldja a magyar amatőrfilm-archívum biztonságos megóvását, és óriási lehetőséget jelent a forgalmazásban. A DVD komplex hordozó, a filmen kívül írható rá felirat több nyelven, werkfilm, filmzene, filmográfia, fotó, animáció és további információ. A DVD-lejátszó kb. annyi pénzbe kerül, mint egy VHS-lejátszó. Egy-két év, és a VHS-kazettákat elfelejtjük, hisz versenyképtelenek lesznek a DVD-vel kép- és hangminőségben, méretben, súlyban és lassan árban is. De ez még mindig nem jelenti azt, hogy az amatőrfilm versenyképessé válik, hiszen a magyarországi forgalmazás tőkeszegény, nem kifejezetten innovatív, és hatékonysága is megkérdőjelezhető, tekintettel a magyar játékfilmek nézettségi statisztikáira.

Hol lehet látni a filmjeit?

Elsősorban szemléken és fesztiválokon, filmklubokban, egyet-egyet moziban vagy televízióban, bemutató vetítéseken, filmnapokon, baráti körben, családi körben. Multiplexben csak nagyon ritkán. Vagy soha.

A MAFSZ olyan szervezet, amelynek tagjai az ország minden részében megtalálhatóak Nagykanizsától Kisbábótig. A MAFSZ demokratikus intézmény, három régióba szervezi tagságát, dunántúli, kelet- és dél-magyarországi, valamint budapesti és Pest megyei tájegységekbe. Az egyes tájegységekben évente szemléket szervez, ahol az amatőr és független filmesek bemutathatják munkáikat a közönségnek.

A munkák a szemlékre előzsűri nélkül kerülnek be, tehát minden benevezett filmet levetítenek. De innen kerülnek a küldöttek (minden 10 fő után 1 fő) az országos küldöttgyűlésbe is, amely a MAFSZ választójoggal bíró képviselő-testülete. A szemléken a MAFSZ társadalmi élete is megélénkül. Ezeken a gyűléseken a problémákat a MAFSZ vezetése begyűjti és megpróbálja képviselni az országos szervezetekben (NKÖM, Országgyűlés társadalmi szervezetek bizottsága, ORTT stb.).

A MAFSZ csúcsrendezvénye az országos fesztivál, ahol a legjobbak még egyszer versenyezhetnek, illetve ez még egy publicitási lehetőség számukra. Ezen a fesztiválon ül össze az országos küldöttgyűlés, ekkor választják meg a küldöttek képviselőiket, a tisztségviselők beszámolnak az elmúlt évről, és természetesen itt is minden este konzultáció van. Ez azt jelenti, hogy a zsűri minden filmet elemez szakmai szempontból, és a közönségből is bárki elmondhatja a véleményét. Ezek gyakran hajnalig tartó parázs vitákká fajulnak, amelyekből mindenki profitál.

A négynapos fesztivál filmprogramját kiállítások, koncertek egészítik ki, a legjobb alkotásokat a zsűri a záróeseményen díjazza.

A MAFSZ fesztiváljain kívül a magyar amatőr- és függetlenfilmek rendszeresen versenyeznek még a Magyar Filmszemlén, az OFF-fesztiválon, a Több Szem Pont fesztiválon, az egi nyári egyetem programjában, a marosvásárhelyi Alter-Native fesztiválon, az Unica világfesztiválon és számos más külföldi fesztiválon.

Mivel a filmek hatékony promotálására és forgalmazására nincs forrás, így az amatőr- és függetlenfilm híre elsősorban informálisan terjed. Az országos sugárzású televíziós csatornákon csak elvétve látható, bár a helyi és kábeltelevíziók szívesen vetítik, ha az alkotók beleegyeznek az ingyen vetítésekbe. Ez bizonyos szempontból reklámként is felfogható, amennyiben a nézők nézik azokat. Visszajelzéseink a nézettségről gyakorlatilag nincsenek.

A hazai amatőrfilmezésnek az elmúlt évtizedben nem tett jót a magyar film presztízsének devalválódása és a film- és reklámpiac igényeinek alacsony színvonala. Az iskolából kikerülő ambiciózus fiatalokat felszívja az igénytelen média, ahol nem szakemberré, hanem szakmunkássá válnak, és kihal belőlük a kreativitás.

Hogyan képezi magát?

A leghatékonyabb képzési forma az önképzés, ami ez esetben a gyakorlati filmkészítést jelenti, és folyamatos elvárások elé állítja a filmkészítőt. Emellett természetesen az elméleti ismeretek gyarapításának igénye is jelen van, ezért a felsőfokú diplomával rendelkezők nagy része a hazai főiskolák és egyetemek posztgraduális képzésein, a média és kommunikáció szakokon képezi tovább magát, melyek majdnem minden nagyváros (Nyíregyházától Pécsig) felsőfokú oktatási intézményeiben megtalálhatók.

További lehetőség a mozgókép-tanfolyamokon elsajátítani a filmtörténeti, filmnyelvi és dramaturgiai, filmjogi és gyártási ismereteket. Ezek az intenzív tanfolyamok általában egy év alatt adnak középfokú oklevelet hallgatóiknak. Az ország egyik kiemelkedően színvonalas mozgóképes tanfolyamát éppen a MAFSZ szervezi, 500 órás elméleti oktatás, gyakorlati képzéssel kiegészítve. A gyakorlatokat (világítás, vágás, kamerakezelés) a képzéshez szervesen illeszkedő bentlakásos alkotótáborokban sajátíthatják el a hallgatók, a többkamerás stúdiógyakorlatot általában kábeltelevíziós stúdiókban oldjuk meg. A MAFSZ által gyártott 18 részes filmtörténeti oktatási csomag (28 óra filmtörténet videokazettán + jegyzet) egyben filmfőiskolai (ma Filmművészeti Egyetem) tananyag is. A hallgatók vizsgafilmmel és szóbeli vizsgával szerezhetnek bizonyítványt az OPAKFI által delegált államvizsga-bizottság előtt.

Alapfokú képzést általában vidéki filmklubok és egyesületek indítanak, a fenténél kisebb órászámmal (200-250 óra képzés), a tananyagot általában a MAFSZ oktatási csomagjára építve.

A kilencvenes években csak elvétve alakultak új amatőr filmklubok, de nagy részük még működött. Mára már többségük megszűnt, vagy működésük szünetel. Az utóbbi 4-5 évben három-négy új csoport alakulásáról van információnk (40 Labor, Zsebcselek Csoport, Csipa Csoport, Celluloid Műhely), de pl. a nagykanizsai Kamera '67, a Makói Média Műhely vagy a Nyíri Amatőr Filmklub még működnek. Megszűntek viszont az egyetemeken és városi művelődési házakban működő amatőr filmklubok, hisz nem kell versenyezni a klub kamerájáért, ha megengedheti magának a diák, hogy megvegye. Nincsenek már beszélgetős filmklubok sem, és a kisvárosi mozik is sorra zárnak be.

A MAFSZ-nak mindennek ellenére mégis stabil (450-500 fős) tagsága van.

S bár egyre kevesebb az „új” amatőr filmes, mégis rengeteg nem hivatásos film készül. Évente 200-250 film születik, főleg dokumentum, kísérleti és kisjátékfilm, rövidfilm, filmetűd, néha egy-egy nagyjátékfilm. Ezekben a produkciókban lehet a legtöbbet tanulni úgy, hogy egymás filmjeiben hol asszisz-

tensként, hol operatorként, hol egyéb funkciókban segítik egymást a tagok. Így készülnek a Közgáz Vizuális Brigád, a Zsebcselek Csoport, az Inforg Stúdió, a 40 Labor, a Duna Műhely filmjei, de számos független rendező (Dyga Zsombor, Cs. Nagy Sándor, Tolnai Szabolcs, Végh Zsolt, Pólik József, Káldy László, Kotnyek István) filmjeiben is rendszeresen dolgoznak a „MAFSZ-os” alkotók.

Véleményem szerint ez azért van így, mert szükség van egy szakmán kívüli „játszóterre”, ahol a rejtőzködő, filmes-közéleti szempontból inaktív, ámde termékeny filmkészítő réteg is megmutatkozhat. Nem rendeződnek tömött sorokba, ha a MAFSZ szervezeti és jövőjét illető kérdésekről kellene szakmai vitát folytatni, de jelen vannak a konzultációkon, és szükségük van azokra az információkra és eszközökre, amelyet csak a szervezet tagjaként birtokolhatnak. Egyéni érdekek ezek, mégis össze- és életben tartanak egy egyesületet. Emellett van egy úgynevezett kemény mag, azok a választott tisztségviselők (amatőr és független filmesek), akik ma a MAFSZ-ot menedzselik és vezetik, annak a felelősségnek a tudatában, melyet a tagság rájuk ruházott, s melyet önként – hogy ezzel az elavult kifejezéssel éljek –, társadalmi munkában vállaltak.

Hová tud fordulni, ha kérdései vannak?

Közvetlenül a szövetség irodájában dolgozó munkatársakhoz, vagy tájékozódhat a MAFSZ honlapjáról. Kérdéseivel fordulhat a Pergő Képek szerkesztőségéhez, ugyanis a MAFSZ-nak van egy szakmai folyóirata, a Pergő Képek. A Pergő Képek 1931-ben, alakult, egyidős a szövetséggel. 1984-től szünetelt a kiadása.

1999-ben újraindítottuk. Több mint 65 szerző, szerkesztő és munkatárs gondozza. Mindenki ingyen dolgozik, mert kevés támogatást kapunk hozzá.

A 70 éves évfordulóra egy különszámot adtunk ki, amely feldolgozza a MAFSZ történetét. A lap negyedévente jelenik meg.

Honlapján, a www.pergokepek.hu-n 2001. decembertől az eddig megjelent számok is megtalálhatók lesznek.

További információk a szövetségről

A MAFSZ a Mediawave, a Fényírók Fesztiválja nevű nemzetközi filmes fesztivál alapítója. A Mediawave fesztivál 2001-ben volt tízéves, a versenyprogramba évente több mint ezerkétszáz filmet neveznek független filmes alkotók, a világ minden tájáról. Alapítója továbbá az Unicának (Union Internationale du Cinema Non Professionnel), amely az UNESCO filmes világszervezete.

A MAFSZ számos civil szervezetettel van szoros – egymást kölcsönösen segítő – kapcsolatban.

Ilyen szervezet a Tilos Rádió, a pécsi Laterna Magica Egyesület, a KultiPLEX Művelődési Ház, a rábapatonai Bilibáncs fesztivál, a debreceni Több Szem Pont fesztivál, a marosvásárhelyi Alter-Native Fesztivál, a kolozsvári Tranzit-ház, az esztergomi Fény Szimpózium, az egri Nemzetközi ifjúsági filmfesztivál, a Stúdió' K kamaraszínház, a Szájtépés Filmszakadásig rendezvénysorozat

A MAFSZ részt vesz a határon túli televíziós munkatársak képzésében, jogi személyiséget biztosít a Kolozsvári Diákszövetség pályázataihoz, valamint a Filmtett című folyóirat pályázataihoz. Évenként filmes alkotótáborokat, filmbemutatókat szervez, aktívan részt vesz a magyar filmes közéletben, valamint a filmszakmai vitákon, képviselve a magyar amatőr- és független filmesek érdekeit. Tagokat delegál a magyarországi filmes szakkuratóriumokba és szakmai szervezetekbe, javaslatokat tesz filmes díjakra, szakértőként részt vesz hazai és nemzetközi fesztiválok zsűrijében.

Összefoglalva: a MAFSZ dinamikusan működő országos civil szervezet, mely 2001-ben ünnepelte 70. születésnapját.

Magyar Független Film és Video Szövetség

1067 Budapest, Oktogon tér 4. fszt. 3.

Örökös tiszteletbeli elnök: dr. Buglya Sándor

Elnök: Czabán György

Ügyvezető titkár: Győri Csilla

Tel.: 302-3016

E-mail: mafsz31@axelero.hu

www.mafsz.hu; www.pergokepek.hu

* * *

Megyei tükör

A megyei közművelődési intézmények filmes életéről gyakorlatilag nem adtak semmilyen beszámolót, illetve ezt a tevékenységet együtt „kezelték” a többi vizuális művészettel, fotóval, képzőművészettel. Valószínűsíthető az is, hogy ez a tevékenység nagyrészt átvonult a civil szférába (a szerk.).

• Szabolcs-Szatmár megyében talán szerénytelenség nélkül állíthatjuk, hogy az amatőrfilmes mozgalom az elmúlt évben sem veszített lendületéből, sőt talán némi előrelépés is történt a területen. Ez persze nem jelenti azt, hogy immár több pénz jutna az ágazatra. Sokkal inkább arról van szó, hogy néhány „fanatikus” amatőr alkotó megpróbálja saját költségvetésből

kigazdálkodni a felszerelésre valót. Így lehetséges, hogy a némely alkotó már digitális technikát, s számítógépet használ filmjei elkészítéséhez, s az utómunkálatokhoz. S lassan a videoszalag is az elmúlás útjára lépett, már az amatőr filmszemléken is egyre gyakrabban találkozhatunk DVD-re rögzített alkotásokkal. A fotografikus művészeti területekre általában jellemző, hogy a leginkább „magányos” műfajt képviselik, egyedül is művelhetők, még akkor is, ha az alkotó történetesen egy szerveződésnek, alkotói klubnak is tagja. Éppen az intézmények azok, amelyek egyre kevesebb pénzt képesek fordítani a működtetésre, a legújabb technikák beszerzésére. Holott a legjobb analóg felszerelések is lassan teljesen leamortizálódnak. Az amatőrfilmes mozgalomban tevékenykedők száma gyakorlatilag nem csökkent az elmúlt évekhez viszonyítva, s idén is sikerült új művelőket megismernünk a megyében. Ibrányból olyan fanatikus fiatalokra bukkantunk, akiknek szakmai profizmusa, játékfilmes eredményeik még a szakembereket is meglepték. Technikai kísérleteik magas színvonalúak, már csak egyéni hangjukra, eredetiségükre kell rátalálniuk. A megyében kb. 15-20 amatőr filmes tevékenykedik, több-kevesebb aktivitással. A legaktívabb mag (6-8 fő) rendszeresen részt vesz országos és regionális filmszemléken (alkotóként, s nézőként is), s aktív szervezői a megyei filmszemlének. 2003-ban országos szemlén nem sikerült eredményt elérni, a regionális találkozón viszont megyei alkotók hozták el a szemle valamennyi különdíját. A megyei szemlék történetében először fordult elő, hogy annyi alkotás született, hogy nehezen lehetett a vetítési időt beleprésselni a megszokott kétnapos intervallumba. A megyei filmszemle idén ismét nemzetközivé bővült, ugyanis Romániából és Szlovákiából is neveztek alkotásokat. S a nemzetköziség a zsűri összetételében is megnyilvánult, mivel 2003-ban Andrassy Andrew, Angliában élő, a profi filmes világban is dolgozó honfitársunk vállalta a zsűri elnöki teendőit.

A Magyar Művelődési Intézet 1999 óta társrendezőként közreműködik az Országos diák- és ifjúsági film- és videoszemle, rövidebb nevén Diákfilmszemle szervezésében.

A többnapos rendezvényt évek óta meglehetősen nagy figyelem kíséri. A 2003. évi, 10. Diákfilmszemlén 44 alkotóműhely és számos egyéni alkotó vett részt. Három kategóriában lehetett nevezni: általános iskolás, középiskolás és fiatal filmes kategóriában. A három versenynap alatt 146 film került vetítésre, melyeket – a szemle hagyományai szerint – előzsűri nem rostált meg.

A szemle 1994-től működik, fő szervezője a

Ház a Réten Kulturális Egyesület

1012 Budapest, Kosciuszko Tádé u. 10.

Elnök: Merza Gábor

Tel.: 375-3896

e-mail: merzag@mmi.hu

www.diakfilm.hu

Károlyi Gugó György: LÁTOGATÓ
115x80x20 cm

Autonóm fotóművészet – nemzeti fotókulturális örökség

Az autonóm fotográfusok
és fotóművészeti alkotócsoporthozak szerepe
a nemzeti fotókulturális örökség gyarapításában

A hazai fotográfiának sajátos jellemzője: *nincs* és eddig *nem is volt* Magyarországon olyan alkotó, aki kizárólag fotóművészeti alkotások létrehozásának szentel(het)te volna életét. Mesterségesen ugyan teremtetek – még 1956-ban – egy olyan szervezetet, amelynek tagjairól elhitették, hogy *hivatásos* fotóművészek. Ez azonban csak *teoretikus megnevezés* maradt, mert a művészettel csak *mellékesen* foglalkoztak. Mindenkinek volt és van valamilyen kenyérkereső foglalkozása, amely az esetek többségében még köszönő viszonyban sincs a fotóművészettel.

A fotográfiai közélet összes többi szereplője és alkotója hasonló helyzetben van. Ezért értelmetlen *hivatásos* és *nem hivatásos* fotóművészekről beszélni hazánkban. Csak egyféle alkotó van, olyan, aki évtizedek óta közhasznúvá teszi mindazt, amit önszorgalomból, *autodidakta* képzés során szerzett tudással, saját anyagi befektetésével valósított meg. De ehhez semmi köze a foglalkozásának, az életkorának és annak sem, hogy mely szakmai, társadalmi szervezet tagja. Szakmai tudásukért, a fotográfia iránti elkötelezettségükért, a fotográfiai közéletben vállalt közszereplésükért valamennyien megbecsülést érdemelnek. Ezernél többen vannak! Az más kérdés, hogy a kialakult szokásrend és érdekviszonyok miatt csak kevesen kapják meg a társadalmi elismeréseket.

A fotókultúra azért gazdag, mert sokan gyarapítják

Csodálatos érzés végigtekinteni mindazon a gazdagságon, amit a kortárs fotóművészet kínál a közönségnek. Az ország minden részében alkotók százai és nyilvánosságra hozott fényképek ezrei mutatják be – a fotográfia sajátos kifejezőeszközeivel –, hogyan élünk, milyen a környezetünk, hogyan ábrá-

zolguk a valóságot, miként válik láthatóvá az alkotók vizuális fantáziája. 1998-ig ez a gazdagság *latens* volt, mert soha senki nem összegezte teljességre törekvően, egyetlen kiadványban, hogy mi minden történt a kulturális életnek akár csak ezen az egy területén. Ezért sikerült *megtéveszteni évtizedeken át az állami adminisztrációt*, mindazokat az intézményeket, amelyek befolyással lehetnek a fotóművészet fejlődésére. A *Magyar fotográfiai évkönyv és adattár* című könyvsorozat azonban egyik pillanatról a másikra feltárta a valóságot. Azt, hogy sokkal többen gyarapítják a nemzeti fotókulturális örökséget, mint ahányan ezt eddig magukról híresztelték.

A művészeti ág iránti növekvő érdeklődést támasztja alá az a tény is, hogy az 1983-ban huszonhárom tagszervezettel megalakult Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége (Mafosz) az évezred végén már kilencvenkét alkotócsoporthoz tudhatott tagszervezetei sorában. A fotóklubok, fotószakkörök vagy más megnevezéssel működő alkotócsoporthoz létszáma 5 és 60 fő között változik. Ezekben a civil közösségekben a tevékenység célja azonos, miközben valamennyi megőrizte önállóságát. Az alkotócsoporthoz tagjai azért fényképeznek, hogy alkotásaikat hazai és nemzetközi kiállításokon bemutassák. Minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül! És ez fontos szempont, mert *tevékenységük közhasznúságát*, az alkotók önzetlenségét jelképezi. Őket valóban a művészi önmegvalósítás vezérli tisztán, anyagi érdekeltség nélkül. A fotóművészeti alkotócsoporthoz sokféle formában léteznek. Számuk ma Magyarországon meghaladja a százhuszat. A negyede *önálló jogi személyiséggel* bíró szakmai-társadalmi szervezet. Vagyis a bíróságon bejegyzett és nyilvántartott civil közösség. Csak néhány példát említve: Felföldi Fotográfusok Szövetsége, Miskolci Fotóklub Egyesület, Diósgyőri Vizuális Műhely, Foto Natura Természetfotósok Egyesülete, Budai Fotó- és Filmklub, Magyar Fotográfiai Egyesület stb. Az alkotócsoporthoz többsége különböző *ernyőszervezetek* alá tartozik. Ezek lehetnek művelődési házak, alapítványok, iskolák, szövetségek és más intézmények. Ezeken belül általában autonómiát kapnak, saját maguk választanak vezetőket, önállóan döntenek el programjaikat. Szerény költségvetésük forrását a fenntartó intézmény biztosítja. Az alkotások létrehozásának költségeit az öntevékeny alkotók maguk viselik. *Sok pénzt áldoznak arra*, hogy a művelődési intézmények közművelődési programként egy-egy csoportos fotókiállítást megrendezhessenek. Mivel anyagi áldozatvállalásuk korlátok között mozog, ezért nem tudnak átalakulni önállóan bejegyzett szakmai-társadalmi szervezetté. Így viszont korlátozott módon pályázhatnak pénzügyi forrásokért, mert a fenntartó intézmény nem minden esetben vállalja át tőlük az ezzel kapcsolatos papírmunkát.

Az alkotócsoporthoz munkájának színvonala változó. Ezt különösen akkor lehet megfigyelni, amikor nem egyéni fotópályázatot hirdetnek számukra, hanem olyat, ahol az alkotócsoporthoz kollektívan mutatkozhat be. Erre ad lehetőséget minden esztendőben a *MafoSz Szalon*. A Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetségének tagszervezetei közül általában 40-50 alkotócsoporthoz él a lehetőséggel és állít össze egy-egy portfóliót, amely reprezentálja az adott közösség utóbbi egy-két éves munkásságát. A szövetség a kortárs fotográfiában szerepet vállaló alkotócsoporthoz munkáit minden évben illusztrált katalógusban adja közre. Ezek együttesen bemutatják és dokumentálják, hogyan változott és fejlődött a hazai fotóművészet. A fekete-fehér képek mellett megjelentek a színes papírképek, és ma már többségben vannak az utóbbiak. A technológiai változás is jelentős volt, mert a hagyományos ezüstalapú fotográfiát lassan felváltja a digitális képalkotás. A klasszikus kiállítási intézmények mellett egyre több *virtuális fotógalleria* nyílik, ahol nyilvánosságra hozhatók az újabb és újabb alkotások, de csak elektronikus formában. Mindezek persze egy sor újabb kérdést vetnek fel a szerzői jog védelmével, a fotográfusok magatartását szabályozó írott és íratlan etikai szabályokkal, a személyiségi jogok védelmével kapcsolatban.

Nemzetközi kapcsolatok és rendezvények

Nemzetközi kiállítást sajnos csak kettőt szerveznek Magyarországon. A Somogyi Fotóklub 2000-ben immár huszadik alkalommal rendezte meg Kaposváron a *Barátság hídjá* című fotószalont. Erre 30-40 országból érkeztek alkotások. A másik nemzetközi tárlat házigazdája Szolnok, ahol a *Mozgáskorlátozottak nemzetközi fotókiállítását és színesdia-bemutatóját* tizedik alkalommal láthatták az érdeklődők az elmúlt esztendőben. Szervezője a Monfodi Alapítvány és a Polaris Fotóklub. További nemzetközi kiállítások meghirdetésének és megrendezésének legfőbb gátja az, hogy nincs pénzügyi fedezete azoknak a fix kiadásoknak (katalógus sokszorosítása és a képek visszaküldésének postaköltsége), amelyek egy ilyen rendezvénnyel járnak. Márpedig ilyen garanciavállalás nélkül a külföldi partner szervezetek nem népszerűsítik az új kezdeményezéseket.

A határon túli magyar alkotókkal példaszerű kapcsolatokat alakítottak ki az elmúlt tíz évben az itthoni fotóművészeti alkotócsoporthoz. A teljesség igénye nélkül sorolok fel néhány példát: a Debreceni Fotóklub, a Nyíregyházi Fotóklub, a Somogyi Fotóklub, a Magyar Fotográfiai Egyesület, a Bakony Fotóklub

például a nagyváradi Tavirózsa Fotóklubbal cserélt kiállítási anyagot az elmúlt évtizedben. A szolnoki Jászkun Fotóklub és a nagybányai Euro-Art Fotóklub tagjai kölcsönösen látogatják egymást fotótúrák keretében, és diabemutatókat, kiállításokat is szerveznek egymás anyagából. A kazincbarcikai Kamera Fotókör és a kassai Nova Fotóklub úgyszintén évek óta egyéni és csoportos kiállításokat szervez viszonyossági alapon. A Marosvásárhelyi Fotóklub kollekciója vagy egyes tagjainak önálló kiállítása is gyakori vendége az itthoni kiállítótermeknek. Mindezen kulturális kapcsolatokra építve hívta meg a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége 2001-ben az *I. Nemzetközi magyar fotóművészeti kiállításra* a környező országok magyar nemzeti-ségű fotográfusait. Öt országból ötvenegyen küldték el alkotásaikat erre a tárlatra, melyet a Magyar Művelődési Intézetben mutattak be. A kiállításához egy konferencia is kapcsolódott, ahol a résztvevők az együttműködés kiszélesítésének lehetőségéről, az egyetemes fotóművészet aktuális kérdéseiről cseréltek eszmét. A határon túli magyar fotóművészek a jövőben is rendszeresen találkoznak majd és bemutatják legújabb alkotásaikat. Miközben továbbépülnek az alkotócsoporthoz közötti kulturális cserekapcsolatok is.

A diákfotósok a Fényképezés Alapítvány szervezésében 1998-ban részt vehettek – egy olasz–magyar államközi kulturális megállapodás eredményeként – egy olaszországi fotókiállításra és római fotótréningen. Ennek során a tíz általános és középiskolás diák időutazást tett a száz évvel ezelőtti Rómában – korabeli fényképek segítségével –, de megörökítették a város jelenét is. Hazatérve alkotásaikból kiállítást rendeztek.

A Szókratész program keretében valósult meg 2000-ben és 2001-ben a *Polgári pillantások* című nemzetközi fotográfiai program, amelyben brüsszeli, budapesti és római fotográfusok vettek részt. A magyar résztvevők szabadon jelentkezhetek erre a pályázatra, amelynek lényege az volt, hogy mutassák be környezetüket, kötődésüket a helyhez, vagy azokat a jellemző vonásokat, amelyek a *nagyvárosi életformából* fakadnak. A közös cél egy kiállítás létrehozása volt, amelyet bemutattak Belgiumban, Olaszországban és Magyarországon is. Továbbá született egy publikáció arról, miként válik fontos *kommunikációs eszközzé a fényképezőgép*, amely segít leküzdeni a nyelvi akadályokat. A nemzetközi kiállítást két *fotótréning* követte Rómában és Budapesten. Itt már tovább bővült a program egy új elemmel. Arra kerestek választ, hogy miként taníthatók meg a kommunikációban gátolt emberek a fényképezésre, s ők miként alkalmazzák belső és külső világuk ábrázolásában ezt az eszközt. A magyar csoportban siket gyerekek fotóoktatásának módszereit dolgozták ki.

A Nemzetközi Fotóművészeti Szövetségben (FIAP) a magyar alkotókat a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége képviseli. A Mafosz biztosítja a kétirányú információáramlást, nyilvánosságra hozza a nemzetközi fotópályázatokat, alkalmanként országkollekciókat állít össze és juttat el a nemzetközi fotóművészeti szalonokra. Népszerűsíti a külföldön sikereket elért alkotók eredményeit.

A Természetfotósok Nemzetközi Szövetségében (IFWP) a Fotó Natura Természetfotósok Egyesülete képviseli a magyar természetfotósokat.

Hazai fotókiállítások

Az országos fotókiállítások sorában találjuk a Dunaújvárosban, Rosti Pál emlékére rendezett országos fotóművészeti kiállítást, melynek házigazdája és szervezője a Rosti Pál Fotóklub; a nagykanizsai *Életünk* című országos fotókiállítást; a szentesi Országos aktfotó-kiállítást; a törökszentmiklósi *Alföldi tájak, emberek* című tárlatot; a Magyar Művelődési Intézet Vizuális és Előadóművészeti Főosztálya által rendezett *Utazás a világ körül* című tárlatot; az *Év természetfotósa* című kiállítást, amelynek házigazdája a Magyar Természetfotósok Szövetsége; valamint a Találkozás a természettel című tárlatot, amelyet a Nimród Fotóklub rendez. Ugyancsak Budapesten rendezik meg minden év tavaszán az Országos diafesztivált is, a Budapesti Művelődési Központban, amelyet később még több helyszínen vetítenek le az érdeklődők számára. Ezenkívül még számos alkalmi, bizonyos témákhoz vagy eseményekhez kötődő országos fotópályázatot hirdetnek meg.

A regionális kiállítások között tradicionálisnak tekintendő az Észak-magyarországi fotóművészeti szemle, amelyen Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye fotósai mutatkoznak be. A szemle rendezési joga minden évben más megyét illet. A rendezők között találjuk a Nógrád Megyei Fotóklubot, a Miskolci Fotóklub Egyesületet és a Heves Megyei Fotóklubot. Az Alföldi fotószalon házigazdája Szentes, ahol az alföldi megyékben élő és alkotó fotográfusok mutatkozhatnak be. A tárlat szervezője a Szentesi Fotókör. A Pannónia fotószalont viszont a dunántúli alkotóközösségek részére hirdetik meg. Házigazdája minden évben más és más alkotócsoporthoz tartozik. Volt már többek között a Bakony Fotóklub, a Győri Fotóklub, a Székesfehérvári Fotóklub, a Rosti Pál Fotóklub.

A diákoknak két országos bemutatkozási lehetősége van. Tavasszal, Pécsen a Középiskolások országos fotókiállítását rendezik meg minden esztendőben.

Szervezője az 508. sz. Kertvárosi Szakképző Iskola. Az *Országos diákfotó-kiállításra* viszont ősszel kerül sor, melynek első bemutatója mindig Budapesten van, de innen *országjáró körútra indul*, és egy évig vándorol az iskolagalériák között. Ez utóbbin általános és középiskolás diákok egyaránt bemutatkozhatnak. Ezt a tárlatot a Fényképezés a Vizuális Nevelés Szolgálatában Alapítvány gondozza.

Mindezekon kívül számos megyei és városi csoportos kiállítást, illetve egyéni tárlatot szerveznek az ország minden részében. Felsorolásukra vállalkozik az évente megjelenő *Magyar fotográfiai évkönyv és adattár* című könyvsorozat (1998, 1999, 2000), amelyben kronológiai sorrendben tekinthetők át mindazok a rendezvények, amelyek az adott 4 esztendőben gazdagították a hazai fotókultúrát. Ez az évkönyvsorozat azt is tartalmazza, hogy ki mindenki volt alkotó résztvevője ezeknek az eseményeknek. A 2000-ról szóló könyv névmutatója például háromezer kiállító fotós nevét tartalmazza.

Az évkönyvekből az is kiderül, hogy a hagyományos kiállítóhelyek mellett újak nyílnak sokak által látogatott üzletekben, vendéglőkben, kávéházakban, szállodákban, utcai kirakatokban, utazási irodákban és különféle közintézményekben. Több *állandó fotógaléria* is működik az országban. Ilyen a Salgótarjáni Fotógaléria, a dunaújvárosi Laczy Zoltán Fotógaléria, a pécsi Halász Rezső Fotógaléria, a Miskolci Fotógaléria, a budapesti Fal Galéria, a debreceni Multi Fotó Galéria vagy a Nyíregyházi Fotógaléria.

A jeles napok 2003-ban egy újabb kiválasztott ünnepnappal gazdagodott, a Magyar Fotográfia Napjával. Száznegyolc különféle szakmai társadalmi szervezet egyetértésével választották ki a fotósok ünnepéül augusztus 29-ét, azt a napot, amikor 1840-ben első alkalommal mutatta be Vállas Antal nyilvános előadás keretében: mit is jelent a fényképezés, hogyan készül a dagerrotípus. A Magyar Fotográfia Napjának megünneplése alkalmat kínál egyéni és csoportos fotókiállítások megrendezésére, előadások, diabemutatók és szakmai programok szervezésére, és az elődök előtti tisztelésre. 2003-ban 72 különféle programmal jelentkeztek a közművelődési intézmények és a szakmai szervezetek. Ami előre vetíti a következő évek programgazdagságát is, mert e jeles napnak a középpontjában mindenütt a helyi értékek feltárása, megbecsülése és közkinccsé tétele áll. Nemcsak a kiválasztottakról szól, hanem mindenkiről, aki szeretné közhasznúvá tenni alkotásait, képekben kifejezhető gondolatait és élményeit.

Az önképzés formái

A tanulni vágyó fényképezőgép-tulajdonosok számos oktatási forma közül választhatnak. Egy-két napos *fotótréningek*, egyhetes *photós alkotótáborok*, több hónapig tartó *fotótanfolyamok*, egy-két évet igénybe vevő és szakképesítést nyújtó iskola – minden szerepel az oktatási palettán. A pedagógusok akkreditált szaktanfolyamokon vehetnek részt a Magyar Művelődési Intézetben, ahol megtanulhatják azt, hogyan oktassák sikerorientáltan a fényképezést különböző életkorú diákjaik számára. A *Fotóművészeti Nyári Egyetem* az egyik legkedveltebb oktatási forma. 2001-ben 120 hallgatója volt az előadásoknak és a hozzá kapcsolódó különféle fotográfiai programoknak. A rendezvény egyik vonzereje abban keresendő, hogy minden évben az ország más tájegysége látja vendégül a Mafosz nyitott rendezvényét, amelyre életkortól, lakóhelytől és foglalkozástól függetlenül bárki jelentkezhet. Mivel a nyári egyetem központi témája mindig a gyakorlati fényképezés, azaz a motívumgyűjtés, új vizuális élmények feldolgozása, ezért kiemelkedően fontos az állandó helyváltoztatás. 1991 és 2001 között például Budapesten, Dunaújvárosban, Veszprémben, Hajdúböszörményben, Győrben, Békéscsabán, Kaposváron, Egerben, Zalaegerszegen és Szentesen, illetve ezen városok ötven km-es körzetében fotografáltak a nyári egyetemek résztvevői.

A diákok részére a *Fényképezés a Vizuális Nevelés Szolgálatában Alapítvány* szervez minden nyáron alkotótábort. Általában kettőt: külön a 10–15 éves korosztálynak és külön a 15–21 éves fiataloknak. A táborokat kiállítás zárja, az alkotások pedig beépülnek az egész éven át vándorló Országos diákfotókiállítás anyagába. Az alapítvány a diákok munkáját benevezi a különféle országos és nemzetközi fotópályázatokra, ahol komoly eredményeket érhetnek el a tizenéves alkotók. Ugyancsak az alapítvány segíti az új ifjúsági fotószakkörök létrejöttét, szerény anyagi lehetőségeivel támogatja működésüket, és jutalmazza a különféle fotókiállításokon a legfiatalabb alkotók munkáit. Ellátja szakirodalmi kiadványokkal a diákokat, és előadások, publikációk segítségével népszerűsíti a hazai fotókultúra utánpótlásának eredményeit.

Kitüntetési formák

Az alkotócsoporthoz munkájának elismerésére 1960–1990 között két elismerési forma szolgált. A *Kiváló Együttes* cím és a *Népművelési Intézet Nívódíja*. Ezenkívül néhány fotóklub kollektíváját egy-egy megyében

Szocialista Kultúráért kitüntetéssel ismerték el. Miután ezek megszűntek, helyükbe jobb híján a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége által alapított díjak léptek. Ilyen a *Mafoosz Vándorserlege*, amit minden esztendőben az az alkotócsoporthoz vihet haza, amelyik a Mafoosz Szalonon a legjobb eredményt érte el. A műhelymunka, a közösségi tevékenység elismerését szolgálja továbbá az a *plakettsorozat*, amelynek kettős funkciója van. Egyrészt megőrzi és népszerűsíti azok munkásságát, akik a magyar fotográfia történetében kiemelkedőt alkottak. Másrészt kitüntetési kiállítási eredményeik alapján a fotós alkotóközösségeket. 1989-ben *Daguerre, Louis Jacques Mandé* (1787–1851); 1990-ben *Orbán Balázs* (1829–1890); 1991-ben *dr. Petzval József* (1807–1891); 1992-ben *Konkoly-Thege Miklós* (1842–1916); 1993-ban *Dulovits Jenő* (1903–1972), 1996-ban *Gróf Esterházy Mihály* (1853–1906); 1997-ben *Gothard Jenő* (1857–1909); 1998-ban *Juan Gyenes* (1912–1996); 1999-ben *Vadas Ernő* (1899–1962); 2000-ben *Angyalfi Andor* (1892–1973) emlékére készült 20-20 plakett, amelyek részben alkotóközösségek, részben egyéni alkotók kitüntetését szolgálták.

Az erkölcsi elismerésnek azonban egy más formáját is kidolgozta és bevezette a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége. A Mafoosz kitüntetési szabályzata kizárólag arról szól, hogy ki mit tett a fotókulturális nemzeti örökség gyarapítása érdekében az elmúlt években és évtizedekben. Azaz hány éve szereplője a hazai és nemzetközi fotókiállításoknak, milyen eredményeket ért el, mit tett a művészeti és közművelődési programok megvalósulása érdekében, vagyis milyen társadalmi hasznossága van munkásságának? Ennek alapján adományoz különféle fotóművészeti címeket a szövetség tagszervezeteinek tagjai részére. Melyek ezek? A fotóművészeti alkotócsoporthozban végzett, legalább tízéves szervezői, oktatói, szakírói munkásságért a *Mafoosz Kitüntetettje Tevékenységéért ES-Mafoosz diploma* adományozható. A harminc évet meghaladó tevékenységet *HonES-Mafoosz* címmel ismerik el, amelyhez valamely Mafoosz-plakett is társulhat, külön javaslat alapján. Az *E-Mafoosz* címet, azaz a *Mafoosz diplomás fotóművésze* kitüntetését azok kaphatják, akik legalább öt éve aktív alkotói a Mafoosz valamely tagszervezetének, és akik legalább egy alkalommal önálló kiállításon mutatkoztak be, vagy saját fotóalbumot adtak ki. Ezenkívül a nemzetközi és hazai, minősített kiállításokon legalább tizenöt alkalommal, legkevesebb tíz alkotással szerepeltek a nyilvánosság előtt. A *Mafoosz bronzdiplomás fotóművésze* E-Mafoosz/B címet azok kapják, akik tizenöt éves alkotói munkásságot igazolnak és tizenöt különféle alkotásukat legalább ötven alkalommal mutatták be a minősített kiállításokon. A *Mafoosz ezüstdiplomás fotóművésze* E-Mafoosz/G az lehet, aki

húsz éve rendszeresen szerepel a kiállításokon és legalább 20 fotóját elfogadták hetven különböző tárlaton. A *Mafoosz aranydiplomás fotóművész* E-Mafoosz/G kitüntetés annak adományozzák, aki huszonöt éves alkotói tevékenysége során legalább kilencven tárlaton szerepelt huszonöt különböző művel. A HonE-Mafoosz *Életmű* kitüntetés három évtizedes fotográfiai, fotóművészeti tevékenység elismeréseként adományozza a szövetség. Ezenkívül *Mafoosz-gyűrűt* is alapítottak, de ezt még senkinek sem ítélte oda a szövetség elnöksége.

Mivel a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége és annak tagszervezetei *nem a kirekesztés*, hanem a *befogadás elvén működnek*, mindenki előtt nyitva áll a lehetőség, hogy a privát szférából kilépve, a fotográfiai közélet eseményein szerepelve elérjék akár öt év múlva a fotóművészeti alapidipломát. Ennek ösztönző és serkentő hatását már most, másfél esztendővel a bevezetése után érezni lehet.

Hasonlóképpen működik a *Nemzetközi Fotóművészeti Szövetség* (FIAP) kitüntetési szabályzata, amely szintén azt kívánja elismerni, hogy ki hány alkalommal és milyen eredményességgel szerepelt a nemzetközi tárlatokon. Hazánkban egyre többen érnek el sikereket a világ minden táján, ami feltétlenül támogatásra érdemes! Ez ugyanis visszahódíthatja Magyarországnak azt a hírnevet, amelyet az 1930-as években értek el fotográfusaink a határokon túl rendezett fotóművészeti kiállításokon. A külföldi szalonokon való részvételnek szerzőnként és alkalmanként 10-15 ezer forintos költsége van (nevezési díj, posta- és bankköltség, a nagyítások ára). Ha ezt egy erre a célra elkülönített alapról fedezni lehetne, akkor a magyar sikerek hatványozottan gyarapodnának szerte a világban.

A Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetsége 2003-tól Az év fotográfusa, 2004-től Az év fotóművészeti alkotócsoporthoz címet adományozza azoknak az alkotóknak, illetve együtteseknek, amelyek a minősített hazai és nemzetközi fotókiállításokon sikeresen szerepelnek egész éven át. Mindkét címet (kitüntetés) évente csak egy fotográfus, illetve egy alkotócsoporthoz nyerheti el. A minősítés során figyelembe veszik, hány kiállításon, hány elfogadott művel szerepelnek az alkotók a különféle csoportos fotókiállításokon. A díjak átadására a Magyar Fotográfia Napján, azaz augusztus 29-én kerül sor.

Információs források

A fotográfiai közélet szereplőiről először 1993-ban készült olyan regisztráció, amely reprezentálta mindazok körét, akik aktív módon vesznek részt a hazai fotóséletben. A *Ki-kicsoda a magyar fotóséletben* című kiadvány ezt követően több alkalommal is megjelent, mindig bővített és aktualizált formában. Az utolsó kiadás 2000-ben látott napvilágot új címen: *Magyar fotográfiai név- és címtár*. Ennek adatbázisában már közel hétezer személy és intézmény szerepelt, de ezeknek csak hatvan százaléka járult hozzá a nyilvános közléshez. Az adatbázis segítségével el lehet jutni szinte mindenkihez, aki ma aktív szereplője a fotográfiai rendezvényeknek. Ez volt az a címtár, amely a szakmai információk áramlását szabaddá tette.

Több helyi kiadvány is megjelent az elmúlt évtizedben, amelyek egy-egy megye fotósait gyűjtötték egybe, s mutatták be röviden munkásságukat, illetve néhány alkotásukat. Ilyen volt a *Somogyi katalógus* és a *Szegedi fotográfusok* című könyv.

Az autonóm fotóművészet fejlődéséről, történetéről szólnak azok a katalógusok is, amelyek egy-egy alkotócsoporthoz munkásságát foglalják össze időről időre. Ezek terjedelme szerény – a kellő támogatottsága hiánya miatt –, tartalma viszont gazdag. Forrásértékű kiadványoknak tekinthetjük őket, mert szinte kizárólag ezek őrzik meg az utókornak, mikor, hol, ki, milyen műveket hozott létre és mutatott be közönségének. A teljesség igénye nélkül néhány kiadvány címe: Főnix Fotóművészeti Kör (1958–1998); 25 éves a Szentesi Fotókör (1999); 100 éves a Magyar Fotográfiai Egyesület (1999); 40 éves a Bakony Fotóklub (2001).

A megyék fotóművészeti és fotótörténeti eseményeit, illetve azok szereplőit foglalják össze a *megyei cikkgyűjtemények*. A helyi és országos lapokban, időszaki sajtótermékekben, kisnyomtatványokban megjelent információkat gyűjtik egybe ezek a mappák. Segítenek egy-egy földrajzi terület kortárs fotóművészetének áttekintésében és rendszerezésében.

A névre szóló, gyors és lényegre törő tájékoztatást segítette – segíti – a *Fotósélet* és a *Magyar Fényképész* című alkalmi hírlevél. Mindkettő más és más szakmai réteget célozott meg.

Tájékozódni azonban ennél több sajtótermékből lehet. A *Fotóművészet* című időszaki sajtótermék beszűkült világlátással egyetlen szakmai szervezet tagjait népszerűsíti, kis példányszámban. A *Fotópiac*, majd névváltozás után *Fotómozaik* 1997-től jelenik meg, és tartalmazza mindazokat a kulturális híreket, amelyek segítenek a tájékozódásban. A *fotóVideo* újság elsősorban a

fotótechnikai újdonságokról tudósítja olvasóit. Ez a lap 1999-től jelenik meg. A *Fotó Art* című havilapot 2000-ben alapították, és fele-fele arányban közölnek benne művészeti és technikai cikkeket. A *Fotóriporter* című, kéthavonta, olykor negyedévente megjelenő lap a sajtófotósok munkáit tartalmazza. Kevés szöveg és sok kép található ebben a kiadványban.

Pénzügyi források

A fotóművészeti alkotócsoporthoz támogatásért kevés helyre nyújthatnak be pályázatot. Az országos szövetségek az Országgyűlés Társadalmi Szervezetek Bizottságához fordulhatnak. A kiemelt, úgynevezett nagyrendezvények támogatását kérhetik a szervezők a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályától. Egyéni és közösségi pályázatok benyújthatók a Nemzeti Kulturális Alapprogramhoz is. Ott azonban örökös vita, hogy ki támogassa a kiváltságos körön kívül esőket: a szakmai kollégium vagy a közművelődési kollégium? Általában a két szék közül a földre huppannak az autonóm fotóművészeti alkotócsoporthoz vagy azok a naiv tagok, akik hisznek a törvény szövegében és a nyilvánosság előtt megjelenő pályázati kiírásban, amely természetesen nem tartalmaz diszkriminatív feltételeket. Az elbírálás során és után viszont úgysem érhető tetten a megkülönböztetés, legfeljebb nyolc esztendő távlatában mutatható ki nyilvánvaló részrehajlás. Tényként állapíthatjuk meg: az *NKA Fotóművészeti Szakmai Kollégiuma nem támogatja társadalmi jelentőségének megfelelően az autonóm fotóművészeti alkotócsoporthoz munkáját és rendezvényeit.*

Kisebbségi szervezetekért folyamodhatnak még a Művészeti és Szabadművészeti Alapítványhoz, amelynek azonban az utóbbi években erősen korlátozták támogatásra fordítható pénzügyi forrásait.

A helyi alkotócsoporthoz pályázhatnak még a települési önkormányzatok és a megyei önkormányzatok által meghirdetett kulturális támogatások elnyerése érdekében.

A csoportok és egyének számára az alkotói szabadság azt jelentené, hogy bármikor bárhová elküldhetnék alkotásaikat a nyilvános szereplés reményében. Ezt azonban nem tehetik meg, mert hiányzik az a támogatási forma, amely átvállalna bizonyos anyagi terheket az alkotóktól.

A fotóművészeti alkotások témáját, bemutatásának mikéntjét tekintve totális szabadsága van minden alkotónak. Nincsenek divatos irányzatok, mindenféle stílus és mindenféle műfaj virágzását éli. Ugyanígy ideológiai szem-

pontból sincsenek szélsőséges kísérletek vagy művészeti programok. A gondolat szabadsága a fotóművészetben ugyanúgy tetten érhető, mint a szépirodalomban.

A fényképezőgép-tulajdonosok és a szervezett fotóművészeti alkotócsoportokhoz tartozók egy jó cél érdekében bármikor mozgósíthatók a rendelkezésre álló adatbázisok segítségével. Ilyen volt a 2000. augusztus 20-án tartott *országfényképezési akció*, amelyben közel ötszázan vettek részt és 10 000 felvételt készítettek. Minden résztvevő maga finanszírozta az utazását, a felvételi nyersanyagot és a színes fotók kétpéldányos kidolgoztatását. Az akciónak három fő célja volt. Kiállításon bemutatni, hogy milyen is volt *Magyarország egy napja*; közgyűjteményben elhelyezni a millenniumi fényképgyűjteményt és egy fotóalbumban publikálni a legjobb felvételeket. Mindhárom terv megvalósult. A program eredményének tekinthető az is, hogy sikerült sok új alkotót bevonni a fotográfiai közéletbe. Akik az országfényképezésben sikerélményhez jutottak, más fotográfiai rendezvények iránt is érdeklődni kezdtek.

Hasonló céllal rendezi meg 1998-tól évente a Magyar Művelődési Intézet az *Utazás a világ körül* című fotókiállítás-sorozatát. Ugyanis ez a téma közel áll mindenkihez. Úti élményeit, az utazás során észlelt látványokat szinte mindenki megőröki. Eddig csak a családtagok, a barátok és ismerősök láthatták az ilyen tartalmú képeket. Az MMI viszont arra biztatja a fényképezőgép-tulajdonosokat, hogy lépjenek a nyilvánosság elé, mutassák meg felvételeiket, mert ez egy más minőséget eredményez majd a saját munkájukban, de a másokéban is. A modell olyan jól működik, hogy ma már ez *Magyarország legnagyobb fotókiállítása* a résztvevők számát, a beküldött és a kiállított képek számát tekintve egyaránt. Ráadásul sikerült ebből az anyagból is fotóalbumot kiadni, ami tovább növelte a kiállítók sikerélményét és a tárlat népszerűségét.

Ez a két példa talán alátámasztja azt, hogy akár mozgalomként is működnek a fotókulturális rendezvények, ha sok emberhez szólnak és sokak számára kínálnak megvalósítható, értelmes célt és nyilvános szereplési lehetőséget. Ezekhez a rendezvényekhez is kapcsolódott több fotótréning, ahol a feladatra felkészíthetők voltak a tapasztalat nélküliek. Amennyiben a megszólítottak köre folyamatosan hozzájut a szakmai információkhoz, akkor hosszú távon is számítani lehet arra, hogy a hazai és nemzetközi fotókiállítások állandó szereplőivé, alkotóivá válnak. Különösen akkor, ha bekerülnek a különféle adatbázisokba és évkönyvekbe. Ezek a kiadványok *tovább gene-*

rálják azt a folyamatot, amelynek részévé váltak, s amely örömet szerez az alkotóknak és közönségüknek egyaránt. A fotográfusok önképzéssel fejlesztik tovább tudásukat, s jutnak el egyre magasabb szintre. Ebben a folyamatban kell segíteni őket, mert a művészeti életben elért sikerük visszahat a családi élet boldogságára, a munkájuk eredményességére és természetesen a fotóművészet fejlődésére is.

* * *

Megyei tükör

- *Békés megyében* nagyon sokan fotóznak, ez annak köszönhető, hogy az elmúlt években a korszerű fényképezési, technikai eszközök elérhetővé váltak a hétköznapi ember számára. Nagyon sokan rájöttek arra, hogy e művészeti ág segítségével a mindennapi élet nem mindennapi pillanatait rögzíthetik.

Nagyon sok „szóló” fotósról van tudomásunk, de csak kevesen kapcsolódnak klubhoz. Tudomásunk szerint mindössze három fotóklub működik a megyében: Berekméri Zoltán Fotóklub, Békéscsaba, Székely Aladár Fotóklub, Gyula, Márvány Fotóklub, Békéscsaba. Ezek a klubok művelődési házakhoz kapcsolódnak, ahol minden héten foglalkozást tartanak a tagok számára. Bemutatók – kiállítási – lehetőséget kapnak művelődési házakban, éttermekben, különböző intézmények előcsarnokában, áruházakban.

- *Jász-Nagykun-Szolnok megyében* komoly hagyományai voltak a fotóművészetnek (pl. Tabák Lajos szociófotó-munkássága), ma nem jelentős. Kiteljesedése az 1980-as évekre tehető, amikor a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ épületében állandó fotógaléria nyílt és működött, s köré megszerveződött a Jászkun Fotóklub, mely ma is összefogja a megyében működő fotósokat.

- *Nógrád megye* fotósait a Nógrád Megyei Fotóklub fogja össze. Fenntartója a salgótarjáni József Attila Művelődési Központ. A szervezetben kiváló műhelymunka folyik. Az intézményen belül önálló galériával rendelkeznek, ahol a kiállítási anyag havonta cserélődik. Kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeznek. Fotótúráik, alkotótáboraik, szakmai fórumaik rendezések. Ezekben a külföldi partnereik is részt vesznek.

Egyéni kiállításainak a fotógaléria, iskolagalériák, közművelődési intézmények adnak helyet. Csoportos kiállításokra a fotógalériában évente és az Észak-magyarországi fotószemlén (Miskolc, Eger, Salgótarján – évenként változó helyszínen) nyílik lehetőségük. Ez utóbbinak a rendezője is (háromévenként) a fotóklub.

- A *Hajdú-Bihar megyei* fotóművészeti hagyományokat jól jellemzi, hogy két éve ünnepelte fennállásának 70-ik évfordulóját a Debreceni Fotóklub. A klub, amely hivatásos és amatőr fotósokat tömörít, folyamatos, magas színvonalú működésével, újszerű szakmai kezdeményezéseivel hosszú ideje felhívja a figyelmet munkájára. A klub jelenlegi vezetője Vencsellei István fotóművész. A klub az utóbbi években jelentős változásokon és feladatbővítésen esett át, hiszen megyei módszertani feladatokat is ellát. Ezt a változást nevében is hordozza: Debreceni és Hajdú-Bihar megyei Fotóklub. A klub az utóbbi két évben a digitális technika fotóművészeti lehetőségeit építette be munkájába. A Kölcsény Ferenc Megyei Közművelődési Intézettel közösen hirdette meg az „Épített örökségünk” című regionális fotóművészeti pályázatot, amely számtalan építészeti értékre hívta fel a figyelmet. Sajnos néhány esetben már csak a végső dokumentálás lehetősége maradt meg a fényképező számára.

Dr. Seres Géza vezetésével működik az Új Debreceni Fotóműhely, amely az Újkerti Községi Házzal működteti az Újkerti Fotógalériát.

Kiváló eredményeket ért el az utóbbi két évben a Derecskei Fotóklub Rékasi Attila vezetésével. A Kölcsény Ferenc Megyei Közművelődési Intézet a jövőben megyei pályázatok kiírásával, megyei fotószemle megszervezésével igyekszik segíteni az amatőr fotóművészetet. Évtizedes, eredményes együttműködést alakítottak ki a megyei fotóklubok a Nagyváradi Tavirózsa fotóklubbal. Közös szakmai programok, fotótúrák, közös kiállítások jellemzik az együttműködést.

- *Veszprém megye* amatőr művészeti tevékenységében külön fejezetet érdemel a Városi Művelődési Központ fenntartásában működő Bakony Fotóklub tevékenysége. Feladata a Mafosz (Magyar Fotóművészeti Alkotóközösségek Szövetsége) regionális szervezetének megszervezése és annak Pannónia Fotóművészeti Fórumként való koordinálása. Ez a Dunántúlon működő fotós közösségek összefogását, szakmai tapasztalatcseréjét hivatott megvalósítani.

Megyénkben jelenleg négy csoport működik, a Hemo Fotóklub, az Objektív és a Bakony Fotóklub Veszprémben, valamint Sümegen a legújabb, de ők még a kezdeti stádiumban.

A Bakony Fotóklub a Mafosz tagjaként annak szakmai segítségét, irányítástát élvezi, és a rendszeres fotószalonok révén a szakmai megméretés lehetőségeivel is élhet. Ők minősítik az alkotókat bizonyos feltételek megléte esetén (pl. Veszprém megyéből legutóbb Láng Tibor kapott Kiváló Fotóművész címet és Életmű-díjat).

A fotóklubok egyéni és kollektív bemutatókat is rendeznek, természetesen a zsűrizést is biztosítva.

A Bakony Fotóklub éves munkaprogramjában rendszeresen szerepel a szakmai továbbképzés meghívott előadókkal. Kétévenként fotóstúdiót szerveznek kezdők részére.

A megyei közművelődési hálózattal élő kapcsolatot tartanak fenn az általános és tematikus kiállítások rendezésével, vándoroltatásával.

Aktivitásukra jellemző, hogy 2000-ben 9 egyéni, 9 csoportos tárlaton, 10 országos és 8

nemzetközi versenyen vettek részt, ez évben 35 bemutatkozás bizonyítja, hogy tevékenységük milyen komoly érdeklődésre tart számot.

- *Borsod-Abaúj-Zemplén megyében* a fotóművészet területén az elmúlt évtizedben nagy változás történt. A művelődési házakban működő fotósakkörök jelentős része anyagi támogatás hiányában megszűnt. A jól működő, tehetséges művészeti vezetővel rendelkező fotókörök viszont megmaradtak és egyesületté szerveződtek, melyhez segítséget nyújtottak a közművelődési intézményhálózatban dolgozó szakmai munkatársak. Így továbbra is segítették a körök szakmai tevékenységét, továbbképzési, kiállítási lehetőséget biztosítottak számukra. Intézetünk a mai napig is ezt a módszert követi. Segítjük a körök, egyesületek szakmai munkáját, zsűrik, továbbképzések, kiállítások szervezésével, megyei, országos bemutatkozási lehetőséget szerzünk számukra.

A Diósgyőri Vasas Fotóművészeti Kör már több mint 60 éves múltra tekinthet vissza. Vezetője Juhász Miklós fotóművész, a MAFOSZ alapító tagja, országos és nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. A Miskolci Fotóklub 50 éves fennállását ünnepelte 200-ban. Jelenleg a miskolci Ifjúsági és Szabadidő Központban, egyesületi formában működik. Vezetője Bíró Tibor fotóművész.

A Kazincbarcikai Kamera Fotóklub 35 éve alakult meg, vezetőjük Szathmáry-Király Ádám fotóművész. A kör számtalan hazai és nemzetközi tárlaton szerepelt, többnyire első és második díjakkal jutalmazták munkáikat. Kazincbarcikai a Felföldi Fotográfusok Szövetsége is, amely 1990-ben alakult.

2003-ban volt 33 éve annak, hogy Heves, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei alkotók a BAZ Megyei Közművelődési Intézettel közösen megszervezték az Észak-magyarországi Fotóművészeti Szemléét. Ezen az alkotók a régió kortárs fotóművészetének legújabb alkotásait mutatják be a szakmának és az érdeklődő közönségnek. Minden évben más megye vállalja a szemle megrendezését, 2003-ban Kazincbarcikán került erre sor.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében működik, a Bükk legszebb részén, a Sebesvízi Nemzetközi Akt- és Természetfotó Tábor, Halmai László fotóművész vezetésével, művészeti vezető Jung Zseni és Eifert János.

Kiváló kapcsolat alakult ki intézetünk és a fotókörök szempontjából egyaránt a magyar Művelődési Intézet Művészeti Osztályával, ahonnan a lehető leggyorsabban eljuttatják számunkra a legfontosabb információikat, így fotósaink minden országos és nemzetközi pályázatról időben értesülnek, s azokra sikerrel pályázhatnak.

- *Heves megyében* a műfaj gondozásában jelentős szerepe van a Megyei Művelődési Központnak. Évente megyei és országos alkotótáborban nyílik alkalmuk tapasztalatcserére a megye amatőr fotósainak. Gyöngyösön a Mátra Fotóklub, Hevesen a Foto Maxima, Egerben a Heves Megyei Fotóklub keretei között dolgoznak. (Ez utóbbit Demeter Pál vezeti.) A megyeszékhelyen a Molnár István vezette Horváth Lajos Zsigmond Fotókör és a Keresztény Ifjúsági

Klub Fotóköre, nyújt lehetőséget az utánpótlásnak a fotózásra, utóbbiban Fejér István szakmai irányításával.

A Megyei Művelődési Központ évente legalább három alkalommal ad otthont regionális és országos fotóművészeti bemutatónak.

- *Csongrád megye* fotóművészeti életét két éve kíséri figyelemmel és segíti intézményünk. A megyében több alkotócsoport működik, amelyek közül a legjelentősebb a Szentesi Fotókör, a szegedi Lajos Sándor Fotóklub és a Szegvári Alkotókör. Két, gyermekeket és fiatalokat összefogó csoporttal állunk még kapcsolatban, a szegedi Maturandus és a Dolce Művészeti Iskola keretén belül működő fotósokkal. Szakági címlistánkon jelenleg közel 100 fotóbarát szerepel.

Minden évben június vége–július eleje között rendezzük meg a Csongrád megye kortárs fotóművészete című kiállítást, amelyre szakértő zsűri válogatja ki a kiállítandó műveket. A pályázatra jelentkezők száma átlagban 50 fő, akik nagyon nagy számban, legutóbb közel 400 db fotóval vettek részt a megmérettetésen. A kiállítás anyagát – több mint 100 db kép – eddig minden évben megjelentettük színes katalógusban, illetve a többi szakághoz hasonlóan megjelentítettük Virtuális Galériánkban.

A fellépő igények szerint szervezünk még szakági találkozók is, amelyeken a fotózás jeles képviselői tartanak előadásokat.

Magyar Fotóművészeti Alkotócsoportok Országos Szövetsége (MAFOSZ)

1011 Budapest, Corvin tér 8.

Elnök: Győri Lajos

Tel.:201-5692

e-mail: gyoril@mmi.hu

Szerzők

KOVÁCSNÉ BÍRÓ ÁGNES

Népművelő-könyvtáros. Főiskolai diplomáját Debrecenben, egyetemi végzettségét Budapesten, az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerezte. A Fővárosi Művelődési Ház munkatársaként került kapcsolatba az akkor bontakozó Táncház mozgalommal, az amatőr művészeti ágak képviselőivel. 1980-tól a kultúra irányítását ellátó, különböző nevű minisztériumban, jelenleg főosztályvezető-helyettesként, segíti az amatőr művészeti tevékenységeket. Hozzá kötődik a nem hivatásos művészetek alkotóit és közösségeit elismerő miniszteri kitüntetés, a Csokonai Vitéz Mihály -díj kezdeményezése, az amatőr művészeti együttesek külföldi megjelenését támogató pályázat szorgalmazása. Évek óta képviseli a kulturális tárcát a népművészet, a hagyományörzés témakörében az UNESCO-ban és nemzetközi fórumokon. Közreműködött az Európai Folklor Intézet létrehozásában. Munkáját három, országos hatókörű civil szervezet díjjal ismerte el. Állami kitüntetései: Népművelésért díj, Magyar Zoltán Emlékérem.

DR. HOPPÁL MIHÁLY

Etnográfus, az ELTE BTK néprajz, múzeológia, magyar nyelv és irodalom szakán szerzett diplomát. 1967-től az MTA Néprajzi Kutató Intézetének tudományos kutatója, titkára, főmunkatársa majd osztályvezetője. 1998-tól az Európai Folklor Központ igazgatója. Az irodalomtudomány-néprajz kandidátusa. Számos tanulmány, könyv és film szerzője, társszerzője, szerkesztője. Nemzetközi kutatások és konferenciák résztvevője, szervezője, meghívott egyetemi oktató.

DR. VITÁNYI IVÁN

Szociológus, esztéta. Az ELTE BTK filozófia-esztétika szakán végzett Lukács György tanítványaként. Korán kapcsolatba kerül az amatőr művészetekkel, népzenei tanul, a Muharagy-együttes tagja. Az 1960-as évektől publikál, több fontos intézmény munkatársa, vezetője, társadalmi és politikai megbízatásainak száma is jelentős. A pszichológiai tudomány kandidátusa, a szociológiai tudomány doktora. A Magyar Tudományos Akadémiai Szociológiai Intézetének munkatársa.

KISS LÁSZLÓ

Bessenyei György-díjas népművelő, Radnóti-díjas versmondó szakember, az NKÖM vezető főtanácsosa. A főiskola elvégzését követően az ELTE-n szerzett egyetemi diplomát. A Magyar Versmondók Egyesülete és a Magyar Színjátékos Szövetség alapító elnöke – jelenleg mindkettőnek alelnöke –, a Játékos és a Versmondó című szakmai lapok főszerkesztője.

HÉRA ÉVA

1979-től dolgozik a Népművelési Intézet és jogutódai (Országos Közművelődési Központ, Művelődési Intézet) „Zene és Tánc” osztályán. A legutóbbi legutóbbi években az Intézetben, a Hagyományok Háza a megalakulása óta pedig utóbbiban, a Népművészeti Főosztályt vezeti. Ügyvezető elnöke a Muharay Elemér Népművészeti Szövetségnek és elnöke a Folklorfesztiválok Magyarországi Szövetségének. (CIOFF Hungary).

DR. BÁNSZKY PÁL

Művészettörténész. Az ELTE BTK magyar-történelem szakán, majd művészettörténész szakon szerez diplomát. 1958-78 között a Népművelési Intézet vizuális osztályán dolgozik, 1978-90 között a kecskeméti Magyar Naiv Művészek Múzeuma igazgatója. A Népművészeti Egyesületek Szövetségének elnöke. Kutatási területe a kortárs képzőművészet, a naiv művészet és a tárgyi népművészet. 1999-ben Életfa-díjat kapott.

BESZPRÉMY KATALIN

A Hagyományok Háza főtanácsosa. A Népművészet Ifjú Mestere címet 1974-ben nyerte el. Ebben az évben vizsgázott B kategóriás díszítőművészeti szakkörvezetőként. Ettől kezdve rendszeresen vezetett szakköröket művelődési házakban, munkásszállókon. 1982-86-ig a Téka klub háziasszonya, az első táncházas – kézműves táborok szervezője.

BORBÉLY JOLÁN

1956-ban az ELTE BTK néprajz-szakán diplomázott (a táncfolklórral foglalkozott diplomamunkájában), majd magyar nyelv és irodalom szakon középiskolai tanári végzettséget szerzett. A Népművészeti Intézet Muharay Elemér vezette néprajzi osztályának tánckutató részlegében kezdett dolgozni, majd az Arany János 12 évfolyamos iskolában. 1972-ben tért vissza az intézetbe, azóta a tárgyalgató, élő népművészettel foglalkozik, jelenleg nyugdíjasként. A NESZ alelnöke.

NOVÁK FERENC

Koreográfus, rendező. Az ELTE BTK néprajz-szakán szerzi első diplomáját, majd elvégzi a Színház- és Filmművészeti Főiskolát, ahol koreográfus-rendezői oklevelet kap. A HVD Sz Bihari János Táncegyüttesének vezetője, a Honvéd Együttes művészeti vezetője, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. A folklór sajátos színházi megjelenítésének megteremtője. Kossuth-díjas, Érdemes művész, többek mellett a Magyar Örökség-díj birtokosa.

NEUWIRTH ANNAMÁRIA

A debreceni KLTE fizika-kémia szakán középiskolai tanári diplomát szerez, majd a Népművelési Intézetben „A” kategóriás Néptánc oktató működési engedélyt. A Magyar Táncművészeti Főiskolán néptáncpedagógusként diplomázik. Az ELTE tánc- és dráma fakultációján óraadó tanár, tanít a Budapesti Tanítóképző Főiskolán is. Több oktatási anyag elkészítése fűződik a

névéhez. Jelenleg a Hagyományok Háza Néptánc-népzene osztályának a vezetője. Több kitüntetés, többek között a Magyar Örökség-díj birtokosa.

KOBZOS KISS TAMÁS

A KLTE vegyész szakán végzett, majd Nyíregyházán, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán szerzett ének-zene-népzene szakon képesítést. Előadóművész, magyar népzene, valamint magyar és európai történeti zenét énekel szólistaként vagy régi zenei együttesek tagjaként, önmagát különböző hangszerekkel (koboz, lant, gitár, tekerőlant, saz) kísérve. Énekeit rádió- és tévéfelvételek mellett több mint 30 magyar és külföldi hanglemez, kazetta őrzi. 1986 óta tanára, 1991 óta igazgatója az Óbudai Népzenei Iskolának.

A népzeneoktatással foglalkozik, konferenciákat szervez, tanterveket ír. 1998-ban pedagógiai tevékenysége elismeréseként elnyerte a Köztársasági Arany Érdemkeresztet.

BERÁN ISTVÁN

Érettségi után fényképésznek tanul, majd kémia-áruismeret szakos középiskolai tanári végzettséget szerez (MKKE, 1979). Zenei pályáját hegedű-tanulással kezdi, amatőr kórus-tag, majd klarinétos és dudán, furulyán is megtanul játszani. 1978-ban kapja meg előadóművészi működési engedélyét, 1981-ben lesz a Népművészet Ifjú Mestere. 1996-ban a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán ének-zene-népzene szakos tanári diplomát szerez. Óbudán és Budafokon tanít zenét, több neves zenekarban játszik (pl.: Kalamajka, Méta, Magyar Tekerőzenekar). 1990-től a Táncház Egyesület ügyvezetője tagja, 1993-tól hivatalos képviselője.

TÍMÁR SÁNDOR

Táncművész, koreográfus. A Színház- és Filmművészeti Főiskolán szerzett koreográfus-rendezői diplomát, 1975-ben. A SZOT Művészeti Együttes alapító tagja, a Bartók Béla Táncegyüttes alapítója, a népzenei és táncház-mozgalom egyik elindítója. 1981-96 között az Állami Népi Együttes művészeti vezetője, 1993-ban megalapítja a Csillagszemű Gyermektáncegyüttest, 1996-ban a Tímár Kamara Táncegyüttest. Elismerései: SZOT-díj (1971), Erkel Ferenc-díj (1985), Érdemes művész (1990), Magyar Művészetért-díj (1992), Magyar Örökség-díj (1988).

DR. BAROSS GÁBOR

Karnagy, az ELTE „Eötvös” Művészeti Együttes művészeti vezetője, nemzetközi és hazai kórusversenyek zsűrijének gyakori tagja. Rendszeresen publikál szakfolyóiratokban, s tart nemzetközi kongresszusokon előadásokat. Három hanglemezen, két kazettán és négy CD-n vezényel. Liszt Ferenc-díjas, Érdemes művész, a Vatikán Állam Polgári Kitüntetése és a Köztársasági Elnök Érdemérmének birtokosa. 2002-ben Magyar Örökség-díjat kapott. A Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetségének (KÓTA) tiszteletbeli elnöke, az European Federation of

Young Choirs (EFYC) Europa Cantat-nak 1991-től elnökségi tagja, az Arbeitsgemeinschaft Europäischer Chorverbände (AGEC) elnökhelyettese 1996-tól.

BODNÁR GÁBOR

Az ELTE Bölcsészettudományi Kar Zenei tanszékének tanszékvezető-helyettes főiskolai docense, emellett a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem zeneelmélet doktori iskolájának hallgatója – 2002-ig a Magyar Művelődési Intézet zenei referense, jelenleg szakértője és szaktanácsadója. Zeneszerzői, zeneelméleti, közművelődési, valamint oktatási és akkreditációs munkája nyomán számos írása jelent meg különféle szakmai kiadványokban.

MÉSZÁROS EMŐKE (1945-2003)

Családi elkötelezettségű bábos, múzeológus volt, hosszú időn keresztül a Színháztörténeti Intézet bábgyűjteményének vezetője. A Bábjátékos Egyesület elnöke 1993-tól 2003 tavaszáig. Az UNIMA elnökség tagjaként sokat tett a magyar bábos élet fellendítéséért. 2002-ben jelent meg „A bábok világa” című összefoglaló CD-romja, amely sok szakmai elismerést váltott ki, idehaza és külföldön is. Hirtelen haláláig a magyar bábtörténeten dolgozott.

LENGYEL PÁL

1969-től 1975-ig a miskolci Manézs vezetője és rendezője, 1975-81 között a kaposvári Csiky Gergely Színház tagja, majd rendezője. Ezalatt folytatja tanulmányait a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, 1979-ben diplomázik színházelmélet szakon. 1981-től 2003-ig a Budapesti Bábszínház rendezője, emellett gyakorta vállalt színházi rendezést szabadtéren és kőszínházakban. 2003 júliusától az egri Harlekin Bábszínház igazgatója. Rendszeresen tanít, kurzusokat vezet és különböző színjátszó zsűrikben vesz részt. A Bábművész Szövetség és a Szabad Színjátszásért Egyesület elnöke. 2003-ban Blattner Géza díjat kapott.

TÖMÖRY MÁRTA

Az ELTÉ-n szerez magyar-történelem szakos tanári diplomát 1968-ban, majd 1976-78 között Prágában, a DAMU-n folytat bábdramaturgiai-rendezői tanulmányokat. 1983 óta az MMI bábos szakmunkatársa. A Szárnyas Sárkány Hete nemzetközi utcaszínházi találkozó egyik frontembere, s a Nemzetközi Betlehemes Találkozók kiépítője, felelőse. Több bábdarabját játsszák országszerte. A Méc, majd Hattyúdál Színház néven működő alternatív csoport tagja. Jelenleg DLA doktori vizsgára készül.

GABNAI KATALIN

A Színház- és Filmművészeti Egyetem adjunktusa, a zsámbéki Apor Vilmos Katolikus Főiskola tanszékvezető docense. 1990-től tanít az ELTE Bölcsészettudományi Karán is. Tanári, szerkesztői, szakírói és színikritikusi munkája mellett rádiós és televíziós sorozatok írója,

műsorvezetője, előadó több nemzetközi konferencián. A magyar hagyományból merítő színműveit 1986 óta játsszák a színházak, könyvei több kiadásban jelennek meg. Jelentősebb díjai: Gyermekekért-díj 1985, Csokonai Vitéz Mihály alkotói díj 2003.

SAKALL JUDIT

Népművelő, drámapedagógus, a Marczibányi téri Művelődési Központ igazgatója, a Magyar Drámapedagógiai Társaság volt elnöke, jelenleg alelnöke, az NKA Közművelődési Szakkollégiumának volt elnöke, jelenleg tagja. Jelentősebb kitüntetései: Ifjúsági-díj (1991), a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje (1997), Csokonai Vitéz Mihály alkotói díj 2004.

SÁNDOR L. ISTVÁN

Színházi szakíró, az Ellenfény című kortárs tánc- és színházművészeti folyóirat főszerkesztője. A színjátás legtagabb körével foglalkozik, a hivatásos társulatok munkája mellett az alternatív és amatőr együttesek munkáját is figyeli, köztük a gyermek- és diákszínjátásokat is. Oktatói feladatokat vállal amatőr rendezők, drámapedagógusok képzésében.

VIDOVSKY GYÖRGY

Az ELTE BTK magyar nyelv és irodalom, német, esztétika szakán szerez középiskolai tanári diplomát. A Vörösmarty Mihály Gimnázium dráma- és filmtanára. 1998-2002-ig az Országos Diákszínjátászó Egyesület elnöke. 2002-ben a Budapesten megrendezett Európai Diákszínjátászó Találkozó főszerzője, az EDERED magyarországi képviselője. Színházi és főleg filmes írásai jelennek meg. 1997 óta a Bárka Színház tagja, ahol jelenleg rendezőként, művészeti munkatársként dolgozik.

NÁRAY ISTVÁN

Kritikus, egyetemi oktató. Harminckét évig a Színház című folyóirat munkatársa, majd főszerkesztő-helyettese volt. Tanított a Népművelési Intézet tanfolyamain, a marosvásárhelyi Színművészeti Akadémián, a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetemen, a Zsámbéki Tanítóképző Főiskolán, az ELTE-n, jelenleg a Színház- és Filmművészeti Egyetemen, a veszprémi Egyetem Színháztudományi Tanszékén és a Hajónapló-műhelyben tanít. Ezernél több cikkeinek, folyóiratban és könyvben megjelent tanulmányainak száma. Több színházi tárgyú könyve jelent meg.

TÓTH ZSUZSANNA

Színházpedagógus, előadóművész. A szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán magyar nyelv és irodalom – könyvtár szakon végzett, majd esztétikát tanult, s a Színház- és Filmművészeti Főiskolán színházelmélet – drámapedagógia szakon diplomázott. A Magyar Művelődési Intézet Művészeti osztályának vezetője, a Színfolt c. hírlevél szerkesztője, szakmai

írássai a Játékos, a Szín és a Versmondó c. lapban jelennek meg. Óraadó tanár a zsámbéki Apor Vilmos Katolikus Főiskolán, színházi tárgyakat tanít. 2003-ban Wlassich Gyula-díjat kapott.

SZALAY TAMÁS

Bánffy Miklós-, Lyra- és Nívódíjas modern-tánc pedagógus mester, koreográfus. Részt vett több művészeti iskola alapításában, pedagógiai programjának kidolgozásában. Alkotó szerkesztője és tantervírója volt az 1998-ban bevezetett "Alapfokú táncművészeti oktatás követelményei és tantervi programja"-nak. Rendszeres résztvevője tanügyi/tantervi pályázatok bíráló bizottságának, táncművészeti fesztiválok és versenyek zsűrijének. A Táncpedagógusok Országos Szövetsége alelnöke, a Nemzeti Táncszínház művészeti managere.

DR. PETRAVICHNÉ MATYACZKÓ OLGA

A Debreceni Kossuth Lajos Tudomány Egyetem népművelés – történelem szakát 1970-ben, az ELTE filozófia szakát 1980-ban végezte el. Amatőr fellépőként tagja volt a Debreceni József Attila Színpadnak, az egyetemi Főnix-nek, tagja, majd vezetője a Rapszodiának. Több évig énekelt a Kodály Kórusban hivatásos énekesként. Népművelő pályájának fontosabb állomásai: Benczúr Klub, Kassák Klub, közművelődési csoportvezető a XV. kerületben, kiállítási osztályvezető a Budapest Galériában. 1988 óta a Magyar Művelődési Intézet munkatársa, jelenleg a Művészeti osztályon táncreferens, tanácsos. 2000-ben Népművelésért kitüntetést kapott.

BÁLVÁNYOS HUBA

Grafikuművész, főiskolai tanár. Munkahely: ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar. Munkácsy-díjas (1979); Szent-Györgyi Albert-díjas (1997). Képgrafikus szakosztálytitkár volt 9 éven át, és 1990-ig négy éven át volt alelnök a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségében. Alapítója és elnöke a Felsőoktatási Vizuális Nevelési Kollégiumnak. 1997. dec. 1-jéig tagja volt a Nemzeti Kulturális Alap Közművelődési Szakmai Kollégiumának. Tagja a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány Kuratóriumának. Hat kiállítása volt külföldön és száznál több itthon. Sok alkotása van közgyűjteményekben.

FEKETE MÁRTA

Pedagógus, népművelő, közművelődési szakértő, művészeti menedzser. Utóbbi diplomáját a Magyar Iparművészeti Egyetemen szerezte. Több mint egy évtizedig a Budatétényi Galéria vezetője volt. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem vendég-tanára. 1996 óta a Magyar Művelődési Intézet képzőművészeti referense, tanácsos, az országos tárlatok főszervezője.

KERÉKGYÁRTÓ ISTVÁN

A debreceni KLTE Bölcsészettudományi Karán kapott diplomát 1961-ben. 1965-ig a Magvető Könyvkiadó, 1966-tól 1981-ig a Corvina Könyvkiadó szerkesztője, és verskötetek,

antológiák, néprajzi és művészeti könyvek szerkesztésével foglalkozik. Közben külső munkatársként egy évtizedig a Magyar Rádió Láttuk – hallottuk rovatának képzőművészeti kritikusa, 1982-től 1987-ig a Népművelési Intézet, majd az Országos Közművelődési Központ vizuális művészeti osztályának vezetője. 1988-tól 1992-ig a Magyar Művelődéskutató Intézet, 1993-tól a Magyar Művelődési Intézet kisebbségi osztályának tudományos főmunkatársa, 1983-tól 1989-ig a Népművészeti Egyesület elnökhelyettese. Kutatási területe: XX. századi - irodalom- és képzőművészet, gyermekrajz, tárgyi népművészet, naív művészet. 1990-ben hivatásos képzőművészek közreműködésével létrehozta a Közép-európai Művésztelepet, amely 1994-ig Tokajban, 1994-től Tállyán működik. Több összefoglaló jellegű hazai és nemzetközi kiállítást rendezett az élő népművészet, a naív művészet és a jelenkori képzőművészet témakörében. Tizenegy könyve jelent meg, hat antológiát szerkesztett. Különböző lapokban, folyóiratokban jelentek meg írásai, és a Magyar Rádióban hangzottak el kritikái.

SCHÉFFER ANNA

Keramikus iparművész. Grafikusnak készült, ám végül matematika-rajz szakot végzett a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán. 20 éve keramikusként, önálló műhelyben dolgozik. Tagja a MAOE-nak, a Magyar Keramikusok Társaságának, a Parázs Csoportnak, az OKIT-nak, ez utóbbinak 2001-től elnöke.

DR. BUGLYA SÁNDOR

A Semmelweis Orvostudományi Egyetem (1964-70) orvosi, majd a Színház és Filmművészeti Főiskola (1972-76) operatőri és rendezői diplomája után a MAFILM rendező-operatőre. 1965-72: ismert amatőrfilmes, a Medikus Amatőrfilm Stúdió alapítója. 1968-77: a Magyar Amatőrfilm Szövetség főtítkára, 1989-től elnöke, 1998-tól örökös tiszteletbeli elnöke. 1974-1994: a nemzetközi szövetség (UNICA) elnökségi tagja. 1987-től a MOVI rendezője, stúdióvezető helyettes, a Fórum Film művészeti vezetője. 1992-től a Duna Televízió munkatársa, 1994-től a Dunatáj Alapítvány elnöke, producer. A budapesti Színház és Filmművészeti Egyetem, a Klagenfurti Egyetem Médiatudományi Kar, a Szent István Egyetem, Gödöllő és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvár meghívott oktatója. Publikációi jelentek meg a kreatív videózásról, a magyar filmtörténetről, a vizuális nyelvről, a közművelődésről, a felforgató kameráról stb.

GYÓRI CSILLA

Okleveles kulturális menedzser és felnőttképzési szakember. 1994-95-ben az 1. és 2. Országos Diákképzési szemle főszervezője, a Gazdagréti Községi Ház helyettes igazgatója, a Ravazdi Kerekasztal alapító tagja. 1996-tól a Magyar Független Film és Video Szövetség (MAFSZ) ügyvezető titkára. A Közgáz Vizuális Brigád tagja, a Pergő Képek c. filmszakmai folyóirat újraalapító tagja és főszerkesztő helyettese.

GYŐRI LAJOS

A Magyar Művelődési Intézet fotó-szakreferense; a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetségének elnöke; a Magyar Fotóművészek Világszövetségének elnöke; a Fényképezés a Vizuális Nevelés Szolgálatában Alapítvány alapítója és művészeti vezetője; a Magyar fotográfiai évkönyv és adattár, valamint az Utazás a világ körül című könyvsorozatok szerkesztője és kiadója; a Fotósélet hírlevél szerkesztője.

SZÉKI PATKA LÁSZLÓ

Költő, népművelő, könyvtáros, dramaturg. Tanulmányait a Szombathelyi Tanítóképzőn, az ELTE BTK-án, valamint a Színház- és Filmművészeti Főiskolán végezte. 1988-91 között a veszprémi Petőfi Színház dramaturgia, 1991 óta a Veszprém Megyei Önkormányzati Hivatalban kulturális menedzser. 1983-86 között a Magyar Népművelők Egyesületének elnökségi tagja. Quasimodo-külföldiját kapott 1994-ben, Népművelésért kitüntetést 1996-ban. Több verseskötete látott napvilágot.

C. SZALAI ÁGNES

Magyar-népművelés szakon diplomázott az ELTE-n, végzettsége szerint kulturális újságíró-szerkesztő. 30 évig írt/szerkesztett különböző, magyar és idegen nyelvű kóruszenei lapokat. Csaknem húsz éve szervez kórusfesztiválokat, tanulmányutakat, amatőr zenei nagyrendezvényeket. 1998 óta a veszprémi Városi Művelődési Központban szakmai igazgatóhelyettesként dolgozik, abszolút „alkotó ember”-közelben.

Az alkotás joga

A veszprémi Alkotó emberek című konferencia zárodokumentuma

Összeállította: Tóth Zsuzsanna

2002. május 7–8–9-én került megrendezésre – Alkotó emberek címmel – az a konferencia, amely az amatőr művészetek helyzetének áttekintését tűzte ki céljául, s amelynek aktualitását az azonos címmel megjelent könyv indokolta. Az „Alkotó emberek – amatőr művészetek az ezredfordulón” című tanulmánykötetet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Közművelődési Főosztálya gondozta, s kiadásával hiánypótló munkát végzett.

A konferencia megszervezését a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet vállalta, a Magyar Művelődési Intézet operatív részvételével, az NKÖM Közművelődési Főosztálya támogatásával. A meghívott előadók részben a könyv alkotói közül kerültek ki, részben az amatőr művészetekkel foglalkozó legrangosabb szakemberek köréből.

A plenáris üléseken és a szekcióbeszélgetéseken számos olyan kérdés merült fel, olyan igény fogalmazódott meg, amelyre válaszokat, megoldási javaslatokat a kulturális tárca és a művelődésügy irányítóin túl a kulturális élet jelentős fórumaitól és a szféra anyagi feltételeit megteremtő támogatói körtől várhatunk. (Ideértjük az Országgyűlés kulturális bizottságát, az Oktatási Minisztériumot, a Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztériumot, a Nemzeti Kulturális Alapprogramot és másokat.)

A megjelent könyv címe az amatőr művészetek jövőjére nézve önmeghatározó, melyben az értéktéremtő, alkotó ember, az alkotás elemzése, vizsgálata lehet az egyedül helyes gondolkodási, cselekvési irány. Értékekről, eredményekről a könyv ismeretében bőven beszélhetünk, annak ellenére, hogy az alkotók nem a tevékenység nagyságának, az ország kulturális életében betöltött szerepükhöz méltó súllyal kapnak elismerést.

E sokszínű művészeti és közművelődési tevékenység fennmaradása, továbbfejlesztése, valamint az alkotói tevékenység kellő támogatottsága érdekében fogalmazódtak meg az alábbiak.

A konferencia gondolatainak tömör összegzése

Az amatőr művészettel foglalkozók, alkotók, szervező közművelődési segítők, módszertani szakemberek és nem utolsósorban a civil szervezetek munkatársai egyaránt fontosnak, társadalmi szempontból rendkívül hasznosnak ítélik meg területüket, amelyet alulfinanszírozottnak látnak, és amelynek erkölcsi elismerése is elmaradt a kívánttól.

Úgy gondolják, hogy a pályázattalási lehetőségeket kevésbé bürokratikus eljárásokkal, a szakmai igényekhez jobban igazodó kiírásokkal, átgondoltabb elosztással életközeli támogatással kell tenni.

tok összefogásával keresni kell az együttműködést a minőségbiztosítás és a megfelelő koordináció érdekében – a terület valamennyi bemutatkozási lehetőségét tekintve.

Az illetékes minisztériumok teremtsenek olyan támogatási lehetőségeket, amelyek az amatőr művészeti terület kiadványozási, továbbképzési és képzési feladataira vonatkoznak.

Elvárható volna, hogy az igen értékes nevelő funkciót is betöltő gyermek- és ifjúsági amatőr művészeti közösségeket az Oktatási Minisztérium és a Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium az eddiginél magasabb támogatásban részesítse.

Miközben az amatőr művészeti csoportok és egyéni alkotók számos országos és nemzetközi sikert aratnak, s ezzel jelentős szerepet játszanak a magyar kultúra és művészet külföldi megismertetésében – a nemzetközi megjelenés biztosítására nincs megfelelő forrás. Ezeket a jövőben elő kell teremteni.

A Magyar Művelődési Intézetnek erősítenie kell az amatőr művészeti életben játszott koordinációs, módszertani segítő szerepét.

Az „Alkotó emberek” konferencián elhangzottak összessége

– különös tekintettel a megoldandónak ítélt problémákra –

Előként merültek fel a jelenlegi pályázati rendszerrel kapcsolatos kérdések, problémák.

– A csoportok, alkotók többsége csak a pályázati úton szerezhető támogatásokból él, a korábbi fenntartók gyakorlatilag eltűntek.

– Szinte elviselhetetlen az egyre bonyolultabb adminisztráció, az utófinanszírozási rend, ami megfelelő anyagi háttér nélkül határtalan terhet jelent.

– Megoldandónak tartanánk – csoportok, egyesületek, a közművelődési hálózatban dolgozók egyaránt –, hogy a tervezhetőség irányába menjenek el a támogatások. Azokat a kiemelt rendezvényeket, amelyeket több éve sikerrel szerveznek meg, ne kelljen minden évben „előlről kezdve” pályáztatni.

– A rendelkezésre álló pályázati kiírások meglehetősen produkció- és rendezvényközpontúak. A csoportoknak, egyéneknek a folyamatos alkotómunkához, a műhelytevékenységhez szükséges támogatásokra több lehetőséget kellene kapniuk.

– Az alkotók a közművelődési hálózat gyöngülésével elveszítették stabil háttérüket. A civil szervezetek megfelelő anyagi háttér nélkül nem képesek az irányítást, információtovábbítást, fesztiválok, kiállítások stb. szervezését megfelelően ellátni. Több támogatási lehetőségnek kellene megfogalmazódni az infrastrukturális háttér biztosítása érdekében is.

– Az Országgyűlés által korábban gazdagabban biztosított, a társadalmi szervezetek működését célzó támogatás folyamatos csökkenése égető gondot jelent a civilek számára, a problémát mindenképpen orvosolni kell.

– A pályázatok sorozatos sikertelensége sokakat elkésérít, akár fel is hagynak tevékenységükkel. Az esélyegyenlőség jegyében lehetővé kéne tenni, hogy a közművelődési intézményekben a pályázatokra szakosodott kollégák dolgozzanak, akiknek kötelessége segíteni a hozzájuk forduló civil szervezetek, egyesületek, alkotócsoportok pályázatírását.

– Külön kérdéskör, hogy a sikeres pályázatok monitoringja többnyire csak a pályázó visszajelzésein alapul. Megfontolandó lenne, hogy akár „szakfelügyeleti” rendszerben ellenőrizték az egyes pályázatok végrehajtását, a helyszínen, előben is... Ez alapja lehetne a pontosabb indoklású döntéseknek.

– A pályázati kiírásokat jobban az igényelt támogatási formákhoz igazítani tartjuk szükségesnek.

– A biztosabb célba jutás érdekében meg kellene fontolni a pályázati összegek regionális leosztását és ennek helyben való pályáztatását. (Egyes területeken a pályázók 80%-a vidéki, míg a támogatás 80%-a Budapestre jut!)

– Megfogalmazódott az információkban való eligazodás és az információkhoz jutás igénye is.

– A művészeti tevékenységet végzők gyakorta elszigetelten dolgoznak. A legtöbb csoportnak kevés esélye van még mindig, hogy a megfelelő internetes helyekről töltsse le a pályázatokat, hogy friss információkat kapjon pályázatokról, fesztiválokról stb. A közművelődési intézmények, civil szervezetek számára finanszírozni kellene az információtovábbító tevékenységet.

– Az információáramoltatás segítséget nyújthat az egyes csoportok, alkotók menedzselésében is, kapcsolatokat építhet, segíthet a programszervezésben.

– A szekció- és plenáris üléseken megfogalmazódott, hogy a médiában való megjelenés szinte a nullával egyenlő. A nagyobb nyilvánosságot szorgalmazni kell.

– Minden területen célszerűnek látszik naprakész adatbank létrehozása. Működtetésének feltételei jelenleg nem adóttak, szórványkísérletek vannak, semmiféle központi koordináció nem létezik. Hiányzik.

Közművelődés, civil szervezetek, csoportok, egyéni alkotók

– A közművelődési intézményeknek „inkubátorházként” kellene működni (az ipariakhoz hasonlóan), ám csak úgy tudnának, ha e tevékenységükhöz forrást biztosítanának számukra.

– A civil szervezeteknek el kell érniük, hogy a csoportok, egyéni alkotók menedzselési kérdéseit koordinálni, kezelni tudják. Ebben a munkában konszenzust kell alkotniuk a közművelődési hálózat, a civil szervezetek és az alkotók köreinek.

– A speciálisan eltérő problémák közepette is kell keresni a hasonlóságokon alapuló együttműködést a művészeti terület egészében – összművészeti kezdeményezések formájában például. Ugyanakkor sok területen szükség volna – a minőségi fejlődés érdekében – „visszanyesni” az elburjánzó számú megmérettetéseket. Ennek azonban csak alulról jövően és a civil szervezetek által kezdeményezve szabad megvalósulnia, semmiképpen sem központi szabályozás bevezetéséről van szó.

Oktatási kérdések

– A konferencián részt vevők egyaránt fontosnak ítélik meg a csoportvezetők képzését, az egyéni alkotók önművelési lehetőségeinek biztosítását, sőt a menedzselési kérdések oktatását is. Az ehhez szükséges támogatásokat biztosítani kell.

– A művészeti nevelés nem kapja meg a társadalmi hasznosságának megfelelő támogatást és hangsúlyt.

– El kell érni, hogy a művelődési intézmények „gerjesztő erővel” hassanak a művelődésszervező szakkal bíró és pedagógiai főiskolákra, gyakorló intézményként is, s a közösségeket befogadó jelleggel. (Miótán a főiskolákon, egyetemeken alig akad lehetőség a közösségi művészetek gyakorlására, az alkotó közösségekben való munkálkodásra.)

Kiadványozás

– A kiadványok kapcsán is alkalmat kell keresni a tárcák (oktatási és kulturális, gyermek- és ifjúsági) valamint a terület szakemberei közötti párbeszéd megteremtésére, illetve keresni kell a lehetőséget a pályázati alapok jó szándékú és irányú befolyásolására.

– A Magyar Művelődési Intézetnek mindent el kell követnie, hogy a művészeti területek kiadványozási gondjain enyhítsen, illetve tegye lehetővé az interneten való folyamatos megjelenést, akár híranyag, akár virtuális galéria stb. formájában.

A népművészetről

– A terület maga is újabb kihívásokkal kényszerül szembenézni, hiszen a művészeti iskolák megjelenésével, a művészeti együttesek civil szervezetekké alakulásával a hagyományos keretek megszűntek, átalakultak.

– A népművészet az elmúlt időszakban ugyan kiemelt támogatásokban részesült, de a kistélepülések még így is hátrányban érzik magukat. (Ezen a területen ugyanakkor – a másik oldalról nézve – a megfelelő támogatások lehetővé teszik a képzések, a kiadványozás, a minősítések, a fesztiválok, a működés olyan feltételrendszerét, amelyre a kortárs művészetek művelői csupán vágyakozva tekinthetnek.)

– A hagyományőrző mozgalom erős, sikerágazat. Az intézményrendszer képes kiszolgálni, segíteni a mozgalmat. Fontos megtalálni a Hagyományok Háza összefogó szerepét, a művészeti iskolák fejlődési lehetőségeit, hatékony szakmai és jogi érdek-képviselési rendszert kell kidolgozni.

– Erősíteni kell a médiában való megjelenést.

– A népművészeti szekció szintén a hosszú távra szóló pályázati rendszer mellett voksolt a tervezhetőség érdekében.

– Fontosnak tartják a naprakész adatbankok működtetését.

A konferencia résztvevői úgy gondolják, hogy a két tevékenység, a népművészeti és a kortárs amatőr művészeti tevékenység egyre élesebben elkülönül egymástól, noha összefogásukra szükség lenne.

Creative Hungarians

2nd, revised edition

Summary

The first edition of this volume met a long-felt want of introducing amateur art, this very special field of activities within the Hungarian society nowadays. The authors of this book focus on self-motivated, -educating, -improving, imaginative, inspired – so creative! – people, those to be called laypersons with love and devotion for arts what makes them really amateurs, in the highest sense of the word.

There are both theoreticians and men of practice amid our authors, nevertheless they are common in appreciating and recognising the unique values of amateur art – the activity which attracts and embraces many hundred thousands of Hungarians.

Those who are working in the field of community culture (often translated into English as “non-formal education”, “general education” or “public culture”) assist individuals as well as groups in this process tremendously, though the framework has undergone remarkable changes in the past 15 years. New ways and means of support were created while the traditional institutes of community culture were transformed into new forms – the whole world around us has been changed though not always to the better and the more human direction so to say. In such a situation even more attention should be given to those who choose the involvement in the creative and/or performing arts as a tool of mental-emotional welfare and program of amelioration in spite of the fact that often rather barriers than open doors await them.

However, there are new possibilities as well as creative and determined minds – individuals or groups – to work the most of these possibilities. It is to hope that they keep up their spirits, get reinforced and a new golden age of cultural activities is approaching.

About the structure of the book

The state of amateur arts and artists is introduced according to the different branches of art. Our volume obviously is not intended to be exhaustive, nevertheless we tried to show up as many different facets of our topic as possible, representing the points of view of different cultural institutions, civil organisations, cultural theoreticians and even of art critics.

This survey is enriched by the “County Mirror”-section at the end of each chapter, referring to the most interesting, often exciting responses of the county institutes for culture.

We did our best to create a good balance within the book, although it is quite hopeless to compare the different branches of the arts while they are so unambiguous, with particular characteristics of interest, criteria, success or difficulties. A short abstract in English is to give you an approximate depiction of the chapters. In spite of the brief account, we still hope you

find the picture presented yet exciting: a series of snapshots of an ‘invisible’ society, which, through the arts and also through their cohesion, strengthen their broader communities remarkably and/or bring the treasures of arts and their potential audience together, more than often among poor circumstances.

It was around the time of the first edition of this volume that the House of Traditions – focusing on folklore and folkloric traditions exclusively – has separated from the Hungarian Institute for Culture. The latter now concentrates on the contemporary amateur arts, besides its other responsibilities.

Introductions

Kovács-Bíró, Ágnes – editor in chief of this volume – refers to the traditionally high rank amateur arts are placed to in the Hungarian society: “These cultural/creative communities seek out and present the treasures of the local culture and tradition, organise and embellish our feasts, strengthen the identity and local patriotism of the people. (...) The aim of publishing such a book is to present the different fields of amateur arts – similarities, differences, multi-facet characters introduced by the representatives of the different branches– to the art-lovers nation-wide. At the dawn of the 21st century it is time to re-evaluate the importance of amateur arts.”

The author – deputy head of department of the Ministry of Cultural Heritage – emphasises how differently the experts identify themselves and the term of amateur arts and artists. This is quite thought-provoking, as the book on the whole was tended to be so.

Hoppál, Mihály writes in his recommendation: “The love for the arts means freedom for men, the help of which one can overcome the treadmill of daily routines in life.” The author believes that in the era of metropolises and globalisation, there are more and more who realise the importance of local traditions as well as the pleasure and thrill of creation *within* and *for* the community they belong to, and get to the certain point of self-salvation so to say. And: “Local cultures are getting more and more popular, or, better to say, time is up to show the worth of the local traditions.”

Vitányi, Iván writes in his essay “Amateur Art in Present-day Hungary”: “the so-called amateur art is an interesting and important phenomenon in modern societies, (...) regarding both the arts themselves, the everyday life of the society, the standard of living and the social integration of the upcoming generations.” The author applies his mind to the aesthetic and social aspects of the question, declaring: “being involved in creative and performing arts has a life-long and irreplaceable influence on the personality”. He believes that this book also helps the amateur art-movements to new success.

“Amateur – Being Amateur” – the most important question which are far beyond of being just a question of terminology, is the basis of the first thoroughgoing analysis written by *Kiss, László*. In his view, ‘amateurship’ is considered as an artistic and community cultural phenomenon and appraised upon the role it plays in the arts and in culture. Covering the differ-

ent fields of arts and activities, Kiss examines the coherence of aptitude and education/culture, the projections of art as communication, the motivations and functions of involvement, the unit of creation and reception as well as the connection between 'amateurship' and age.

Folklore

"Folklore is condensed and present history, effective memories, past what conducts the future." (József, Attila poet, 1905-1936)

Folklore or more precisely folk arts are enormously popular not just in Hungary but also throughout Europe and worldwide. Folklore is considered as one of the forms of amateur arts in Hungary. The study of Héra, Éva examines the question – what does/may folklore mean to the men of the 21st century? – from many angles. She recalls those periods in the 20th century history when folklore/folk arts were highly promoted through the impressive and populous series of events such as the "Gyöngyösbokréta" (show case of folklore traditions: dance, songs/music, dramatic plays on stage), in addition to it the influence of folklore researches, collecting folk music and dances as well as the revival of the authentic way of performance. Similarities and differences of folk dance groups (children, youth ensembles, adult groups, traditionalists) are analysed, the rich and colourful trends of folk music, traditional folk crafts and creative folk art are introduced. At the end, the most important folklore festivals are listed.

A separate chapter is dedicated to the phenomenon of "creative folk art", written by three authors: Dr Bánszky, Pál, Beszprémy, Katalin and Borbély, Jolán, characterised by the motto chosen from Kodály, Zoltán: "Culture cannot be inherited. The culture of forefathers vanishes into the thin air in a minute or two - unless all new generations work deliberately to acquire it." The golden age of traditional folk crafts and creative folk art was in the late '60-es, early '70-ies when people, young and more matured, turned toward folklore with an immense interest. The study refers to the influential and highly appreciated handicraft- or art-workshops, such as those woodcarving ones which have a strong influence on the user-, environment- and tradition-friendly playgrounds of our times, just to mention an example. Design as well as the applied arts had profited a lot from folk traditions. Though the golden age mentioned above seems to be passed, there are many enthused artists, smaller-bigger communities, workshops with abundant source of folk inspiration, such as the Folk Art Studio of the Young, where the best of our handicraft traditions are re-learned, or the biennial exhibition titled The Living Folk Art where two-three *thousand* items give proof of the vivid, ever-growing creative force of this tradition.

In addition to this, the study refers to the training of those who teach traditional folk crafts such as pottery, woodcarving, weaving, etc, or oral traditions with folk games and dramatic plays of the old.

The folk artists have set up an association, a civil guild, having been represented in each county of the country, and being responsible for the annual impressive folklore market held in

the Buda Castle, The Feast of the Crafts.

Novák, Ferenc aka “Tata” (Grandpa) of all folk dancers has been having a unique position in the Hungarian folk dance for ages. Now he recalls the beginning, searching answers to the evergreen dilemma of creating choreography using the elements or the original/authentic traditions only, or to apply elements of other cultures or of the choreographer’s own as well. The methods of teaching folk dance are introduced too.

Neuwirth, Annamária focuses on the training above all: how folk games and folk dances are taught and how tutors/educators are trained.

Kobzos Kiss, Tamás guides the readers to the broad fields of folk music, referring to the scientific and artistic significance of the early generation of folk music collectors such as Bartók, Béla and Kodály, Zoltán, whose path is followed by many ever since. Though the methods and results of collecting and elaborating folk music have been considered to be an international example world-wide, systematic *teaching* this public domain in its authentic form has been started quite late, in the ‘80-ies. The author pays special attention to presenting the existing forms/grounds of teaching authentic folk music. He emphasises the great worth of *teaching the arts/through the arts* in the elementary education aiming to develop a harmonious, well-balanced personality, with open-minded, aesthetically sensitive, creative and tolerant characteristics.

Berán, István writes about the so-called “dance houses”, a special phenomenon, combining folk art and entertainment (never a better form of entertainment!). In the past thirty years, the dance-house got into the art education on elementary level and has become an integral part of our culture: “The original steps, turned inflexible in choreography, get new life” through the dance-house clubs of the cities, where city-dwellers learn them with the assistance of singers, musicians, dancers who are traditionalists and/or collectors themselves...

The Dance House Association – founded as one of the first and largest civil associations – has different publications, including website, magazine and CD-series.

Tímár, Sándor is a well-known figure of the folk-dance movement in Hungary as well. Everything, which was formulated by the other authors, appeared in his essay as a highly emotional statement; his abundantly flowing experience is a true testimony on how personality, art and creativity are related to each other.

The County Mirror shows how popular folk dance is in Hungary among the young as well as among adults, all over the country. The children’s and youth folk dance groups are usually attached to schools, while most of the adult groups exist now as civil association linked more loose to different foundations and/or cultural institutes.

Music

The most populous branch of amateur music is the choir. *Dr Baross, Gábor* gives a broad but also insight picture of the Hungarian choir movement since he has been a determining figure of it for many decades. Choirs founded their civil-like, democratic association (The

National Council of Hungarian Choirs – KÓTA) in a time (1969) when other genres had not even thought about the possibility of such a body. Obviously, the change of regime brought alterations in the choir movement as well, but the devotion and love for singing remained the same. Generations of choir singers and conductors were/are brought up with the artistic and spiritual heritage of Kodály, Zoltán: “Is there a better illustrative/demonstrative tool of social solidarity than a chorus? Forces and skills of many are united to create something, which is impossible to get created by a single individual. Here each one’s efforts have the same weights and an error made by one mars and ruins the result of all.”

The author is convinced of the immense value of music in forming, developing and undertaking the national identity. The significance of education, the part of state in provision, the success and difficulties of the choir association are mentioned as well as the role the Hungarian choirs and the Association play in international choral scene. To his question – is it possible to manage this (earlier well-promoted recently almost totally neglected) field of art and culture in our times? – he votes for a positive yes.

Practical approach and a hint of sarcasm are characteristic for the subsequent essay written by Bodnár, Gábor on the different aspects of instrumental musical activities on a non-professional base. The peculiarity of this field is many-folded; the author rather raises questions than gives declarations or answers. Playing an instrument is about to become a privilege of people more well-off again, since the instruments are expensive and the *time* to be spent regularly practicing the instrument to maintain a normal amateur level, seems to be a luxurious element, not typical for the present-day society in Hungary. Further problem is to find an appropriate ensemble where to join in... The author emphasises the need of a solid financial background for these groups “teaching them fish” rather than “to give them fish”... and raises again the evergreen question about the proper terms for these musicians: amateur? Non-professional? Semi-professional? Or...?

In the County Mirror, besides the dominant presence of the relatively well-organised chorus-life and KÓTA, other fields of amateur music appear too, such as the ever increasing interest in brass bands or the problems of the classical chamber orchestras. (*Shortly after the first edition of this book, the Veszprém Chamber Orchestra Festival, this one-time highly successful and inspirational, biennial event got revitalised in a co-operation of the Hungarian and the Veszprém County Institute for Culture. Remark of the Editor.*)

Puppetry

The author of the first chapter dedicated to puppetry, Mészáros, Emőke meanwhile has passed away. Her long career was entirely devoted to this very special and also very characteristic amateur art, and resulted – besides many publications – an excellent CD-ROM as well. In her essay, she first pays tribute to those teachers who did the most in creating a stable ground for puppetry at schools, which served as the roots of the culture of professional puppetry as

such in Hungary. Earlier puppetry – as extra-curriculum amusement for children – had close and good connections to the Pioneers' Movement, while nowadays it is almost entirely missing from education. However, good examples in the elementary art schools are to be seen as well. Besides recording the difficulties, the author also lists the positive phenomena such as the strengthening of the children's puppetry, the activity of the Union of Hungarian Puppeteers, their plans and strategies – showing up the great variety of tools the joy of puppetry can be introduced to young and adult, nurse and religion-teacher, children and parents with ...

Lengyel, Pál came to professional puppetry from the amateurs' world. "In transition?" – asks the author, looking for reasons of prestige-loss of amateur puppetry. He finds some, such as the continuous decline of vocational training or the best amateur groups' initiative to become professionals. The author urges to revitalise the one-time very popular amateur talent contests "Kimitud?" that had a great positive influence on amateur puppetry, and to have regular, meetings/events/festivals in an ascending system for adult puppeteers such as the children and the young have. He desires to communicate the importance of puppetry in the higher education, especially in teacher training, more and much better. Lengyel believes that the community cultural institutes should be encouraged to promote puppetry as a quasi investment with a good chance of return.

The third essay dedicated to puppetry is written by *Tömöry, Márta* and from different approach it gets the same result: the status of amateur puppetry is closely connected to the general status and social prestige of the profession, shining earlier, declining nowadays. The main reason has much to do with the training: the vocational courses of the Hungarian Institute for Culture lessened both in number and in professional prestige. The author also mentions the different scenes of professional and amateur puppetry, the experimental/alternative art forms, the self-didactic initiatives for vocational training, and last but not least the responsibility of the decision-makers in promotion.

The County Mirror shows a doubtlessly dark picture: the importance of puppetry is declining all over the county, the groups decreased. On the other hand, there are new Puppet Theatres in many counties cutting the monopoly of the State Puppet Theatre in Budapest down. Some of the county reporters found correlation between the increasing importance of drama pedagogy and the lessening prestige of puppetry.

Amateur dramatics

Children's theatre activities; Drama pedagogy

It is quite difficult to distinguish between these two fields, as the well-known author of the first essay, *Gabnai, Katalin* found. Both the delightfulness of birth and the labour pain are put into words when the author in her vibrant style describes the creation and establishment of drama pedagogy in Hungary. Connecting the different trends to individuals, she shows up the determining role of the personality in children's and youth theatre activities as well as these

trends and schools themselves within the theatre activities and drama pedagogy. An earnest of further improvement, no doubt about it, is training, especially teachers' training. It would be essential to get *all* the students acquainted with drama pedagogy, the irreplaceable joy and strength of the artistic creativity in a drama group, its role in developing communities as well as the personality. In the light of it future teachers, no matter whatever their subject is, might understand more deeply the importance of arts in education.

Szakall, Judit writes about children's drama groups – introducing the historical background and the present situation as well. As one of the determinant organisers of the children's drama movement, she considers the “Weöres Sándor” Children's Theatre Festival as the most important. During the years it grew to a national festival in an ascending system (three levels, conducted first at local, then regional and finally at national level). This event has a great influence and impetus on children's theatre, moving most of the children's drama groups nation-wide. When learning more about it, we also get acquainted with the financial difficulties the organisers have to face with. Solving them, HUDEA (Hungarian Drama and Theatre in Education Association) and the county culture institutes unite forces, the latter mostly by assisting with writing grant-applications.

The author sets out some further difficulties of this field, above all the lack of (one-time existing!) training for drama group directors. HUDEA cannot take this task over; in spite of several similarities, there are remarkable differences between children's theatre movement and drama pedagogy. In a separate article, HUDEA is introduced in details, with a special focus on history/activity, publications and the international co-operations.

Sándor L., István as a drama/theatre critic, analyses the present status of children and youth theatre from a mostly aesthetic point of view. As he declares, children's theatre is many-sided and colourful, having also different trends according to the artistic intensity. “What to perform” has the priority, comparing to “How to perform”. Relaxed and playful character, various theatrical forms and genres are characteristic of children's theatre, having also determining personalities: charismatic pedagogue-directors, cores of workshops, even schools.

In a separate essay, Sándor L. registers the trends in **youth (students') theatrical activities**. It is quite typical for the 14-18 year-old teenagers, creating productions/plays, which seldom or never get out from among the walls of the school. On the other hand, drama groups of especially the Art Secondary Schools and specialised drama-classes, quite often create performances with a clear theatrical motivation and the results prove purposive, earnest and intense workshop. The modes of expression in youth theatre are more nuanced and subtle with less patterns and more experimental solutions than of the children's theatre. Dance and movement techniques get increasing attention. With the changing of the cultural ‘environment’, the so-called ‘life-plays’, imitating student-life, as well as the strong community-oriented performances have almost entirely disappeared. The stress from ‘playing together’ is put on ‘showing myself’. Existing workshops are introduced with lights and darks, mentioning also the most dif-

ficult period for the young: by leaving the secondary schools the warmth of the fold is lost and they find themselves just alone...

Vidovszky, György when writing his essay was the president of the Association of Hungarian Student Theatres, no wonder that he deals with the objects from the point of the movement, knowing the obstacles of the organisation from inside. As a – highly successful – director himself, he sees festivals as merging force. Drama groups need these events as inspirations for their future. There are more and more art schools and drama classes applying for this biennial festival, raising the potential of organising a separate festival for them.

Adult drama groups

“On the ridge” – has the title of the essay of Nánay, István when writing about many-folded characters of the adult amateur drama groups. With the change of regime, the volumes of both active members and of the audience have declined especially when compared them to ‘golden age’ of the 1970-ies. Nánay doubts the necessity of making diverse ‘categories’ in non-professional, adult theatre. The greatest loss of the past thirty years is the break-up of the communities. This tendency is about to turn just recently, having again new communities though remarkably less and smaller ones than earlier. In his essay, the author goes deep when introducing the different trends, workshops, groups – some flourishing, others disappearing. He generally misses a sort of rampageous but artistic extravagance, which is still combined with mental commitment and responsibility. His conclusion that something has begun, and the saplings should be shielded gently...

Tóth, Zsuzsanna registers the different civil associations and bodies formed by the ‘homo ludens’ and are active in the ‘Actors’ society’ from 1989... She follows the progress from the very first steps of HUDEA, Union of Hungarian Puppeteers, Association of Non-Professional Theatres, these pioneers of civil organisations, what were and still are followed by many. She introduces the procedure of adaptation or acclimatisation of the groups to the changed and ever changing circumstances, the creation of art schools and the growing importance of drama pedagogy – but pays attention to the darker side of reality too: the cancellation of the one-time highly successful vocational and training courses. This loss is especially painful when speaking about the post gradual training of directors, which was an example to follow, organised with the assistance of the best professionals, and co-ordinated by the Hungarian Institute for Culture. To her question – whether individuals obsessed with the devotion of theatre or the civil organisation of allies run amateur drama-life in Hungary – she votes for the former. The author demands stronger and much more purposive and conscious attitude in the civil sphere. She touches the international relations and records the most important theatrical events for amateurs.

The County Mirror shows a mixed picture – nevertheless in each region there are some positive trends: either the recruitment of children’s theatre or the growing interest for theatre among senior citizens. Though the promising outcomes are various, the problems are more

than similar: there is small or no financial support; it is hard to find appropriate pieces; it is difficult to get to the festivals because of the increasing travel costs, etc. However, in each country there are at least one and often more groups to mention with pride.

Reciting poetry

It has been a commonplace for a long while, that in this art, Hungary is a flagship in Europe and even overseas. With changing of the times, this – one-time probably almost true – statement is changed too. As most of the arts, reciting poetry has lost forces, but still an immense number of people take part at the smaller-bigger competitions/shows organised for the different age groups. Kiss, László writes this in “Animated poems – reciting poetry”, besides summarising the vivid tradition of reciting poetry and the recent changes. The ‘golden age’ of this genre was the 1960-70’ies, sparkling with high-level competitions and talent shows. Then the author presents the activities of the different age-groups from children to seniors, mentioning an acute hurting point: reciting poetry as well as directing this genre is completely missing from teachers’ training. He describes the changes of programming in the past decade as well as the activities of the Association of Hungarian Readers, with a special regards to the talent-developing/nursing camps and talent-shows. At the end of the study, the institutional background, the organisational structure and the periodical “Versmondó” (Reader) is presented.

The County Mirror reflects mainly positive elements, proving the popularity and prestige of this branch of performing art.

Literature

It used to be a commonplace that there is no amateur writer. Those who write are either ungifted and their works are not publishable, or talented getting their works published, but in the latter case they are not amateurs... Nowadays when a good number of dilettantes self-publish their books while brilliant writers should have other jobs to make ends meet, the picture is full with delicate nuances. Who is considered to be an amateur writer – this is the question what Széki-Patka, László aims to answer. In his essay, he gives a short retrospective report about the beginnings, mentions the ‘duende’, the extraordinary spark appearing in the works of the gifted - and shocks the reader with the fact that every 5th Hungarian writes regularly...

Dance

A new golden age of dance art is approaching – declares Szalay, Tamás when writing about the amateur dance in Hungary nowadays. It is true that a lot of people are involved in it all over the country. It is hard to find even a small village where no ensemble – specialised in folk dance or classical ballet, jazz-ballet, modern dance or eurhythmics - is to find. The modern common dances as well as majorette are highly popular. The various genres belong to different national civil organisations. The author refers to those belonging to the National Union of Dance

Pedagogues, introducing the diverse trends and the groups themselves or the popular dance techniques. In his essay, special attention is paid to the activities of the elementary art schools and the vital questions of dance teachers' training. Recently the one-time assorted, useful and very popular training courses do not qualify their participants for teaching in art schools; regular and the post-gradual training of dance-pedagogues are held in the Hungarian Dance Academy. Qualifications, competitions, festivals make a strong structure, where 5-7000 dancers take part regularly. Many of them have also the chance to attend such events abroad, thanks to the broad international contacts. Members of the Union are informed through 'Tánc-Infó' Newsletter.

A broad survey is given on the common popular dances, from the dancing schools of the '60-ies to the present by *Dr Petravich-Matyaczkó, Olga*. The author finds particularly difficult to follow up the rapid changes in this field, which is little institutionalised. In the past ten years, those forms of motion became the most trendy what are right on the edge of dance and sport or focus on the dances of different cultures. The historic dances, especially of the renaissance are more fashionable than ever. The changes of the content go together with the changes of the support and funding – the one-time promoting channels *already not*, while the new, sport-affiliated channels *not yet* serve this field properly. She warns: some of the private dance schools perform tasteless choreographies, often paying no attention to the age of the dancers. As for training, she focuses on the courses of the Hungarian Institute for Culture, and also describes a few festivals. As for the professional publications, there are far less in number and in quality than necessary.

The County Mirror shows a relatively dark picture, though it refers some fine common/popular dance events.

Visual arts

Bálványos, Huba a well-known expert of the field raises many questions in his essay, above all the duality of professionalism and amateurism. In the visual arts, it is very much likely that the term 'amateur' is a synonym for 'dilettante' making a clearly negative influence on the artists themselves; on the other hand they obviously are looking for success... He ascertains that the lack of funds also means a real challenge for the artists. Bálványos is inquisitive about potential changes in creation and perception. Is the audience of our times more tolerant...? What drives an artist to create, what do they wish to show us? Just everything – he answers. Based on individual experiences, the creations of amateur visual artists demonstrate the wholeness of human life.

Fekete, Márta focuses on the present status of visual & applied arts and crafts, but gives a survey of the efforts in the past to renew these genres. There are 60-70 active workshops, many of them dealing with arts and crafts on an increasing level of quality. Speaking about the civil organisations of this field, she emphasises the importance of having centres and exhibition halls for each, which is still not the case. The author writes about *Amator Artium*, an ascending

series of exhibitions in every three years, organised by the Hungarian Institute for Culture, which concludes in the exhibition of the bests under the title “Essence”. The author mentions the system of training, further training and accredited courses of the field.

A special genre within amateur visual arts is the so-called naïve art. As *Kerékgyártó, István* makes clear: the personal/individual charge of the work is very much different from the products using the impersonal patterns of folklore. The naïve artists are rooted in the collective art forms of folklore, and are “ready and equipped” from the first moment. The world they depict is the one and the same they see and experience while the spontaneity and expressive character give a unique flavour to the naïve art works. The author analyses the different naïve depictions adding also methodological remarks to them. He outlines the research of naïve arts as well as the programmes for recognition of this particular genre in Hungary and abroad.

The position of self-educated artists is in the core of the short essay of *Schéfer, Anna*, president of the Association of Amateur Visual and Applied Artists, a highly talented ceramist herself. She emphasises the helping efforts of the association as well as the importance of the workshops and creative camps.

The County Mirror reflects to several highly interesting initiatives, including the foundation of many civil bodies for governing their own activities and establishing the frames where the artists can appear on the cultural market as well.

Film, video

At the end of the 20th century, in the amateur film movement and its self-definition, remarkable changes could be seen, as *Dr Buglya, Sándor*, honorary president of the Hungarian Independent Film- and Video Association which is the successor of the Association of Hungarian Amateur Film. His study goes back to 1923 when amateur filming started and to the '30-ies, when amateur film-makers' movement was already perceptible, and the later periods with all their ups and downs. Mass-production has never been characteristic however, amateur film-making is always quite an expensive hobby. The ‘golden age’ of this genre was the '70-'80-ies, when the visual arts forged ahead in Hungary and amateur film workshops could be found almost at every university. The digital technology and its potentials are also mentioned as well as the fact that the close connection between amateur film and community culture seems to grow weaker.

Győri, Csilla, executive director of the Association mentioned above writes about the goals and tools of this civil organisation, introducing its activity as well as its structure. Training – in this case rather self-education – is a core point when speaking about the future of this field. The theoretic background could be studied at the media and communication faculties of the universities, and even the Association has a rich collection of training material from the basic to the advanced and high level.

The quite poor picture given in **County Mirror** proves what Dr Buglya has stated. The link

between amateur film-making and community culture is probably already gone... The Hungarian Institute for Culture, together with the House on The Meadow civil body annually organises amateur film forum for the youth.

Photo

“Autonomous photo-art – national photo-cultural heritage” is the title of the essay of Győri, Lajos who is both the president of the civil association of photographers and the executive officer of the field in the Hungarian Institute for Culture. He is a valiant warrior in the battle for distinguish and categorise the authors *upon the work only*, on this base he prefers not to use the terms ‘amateur’ or ‘professional’. He is convinced that the richness of the Hungarian photo-culture is rooted in the fact that many thousand devoted people are involved. In his highly emotional essay, he however introduces mostly those events, international contacts, trends, training and forms of recognition, which are connected mainly with the amateur workshops. He finds the information-network of the photo-society very effective (*so it is!* – the Editor) and the financial support inadequately small, especially when taking the potential grants into consideration where the authors and the workshops can apply for support.

The **County Mirror** matches with the vivid picture Győri has given. A tendency is however that the workshops have less and less contacts to the cultural institutions, at least in some counties.

Appendix

A conference - prepared by the Veszprém County Institute for Culture and the Hungarian Institute for Culture, promoted by the Ministry of National Heritage - was organised at the time when the “Creative Hungarians” volume got originally published. The essays of the book served as a base of discussion, and the lectures of the plenary sessions as well as of the sections’ discussions gave ammunition and feed-back to further acts.

In the second edition, the summary of the conference is to be found in the Appendix. The summary is a sort of cry for assistance: the rich, colourful, broad field of creative arts, its communities, the artistic/performing activities as well as the community culture need immediate help. Based on the common problems and well-articulated requirements, help is needed – not only from the ministry or other major institutions of the cultural government, but also from the decision-makers, from the significant forums of (professional and overall) cultural life, civil and institutional supporters of this sphere. Help to survive, to renew and to develop creative activities – also in the 21st century.